VARLIK YILLIĞI • 1974

VARLIK YILLIĞI 1974

VARLIK YILLIĞI 1974

VARLIK YILLIĞI 1974

VARLIK YAYINLARI
Ankara Caddesi, İstanbul

VARLIK YILLIĞI : 15

Yılın düşünceleri bölümü dışında bu ciltteki bütün yazıların hiçbir yerde çıkmamış olması esastır. Ancak bazı şiir ve hikâyeler, bizde bekledikleri süre içinde, yazarlarınca başka bir yerde çıkarılmış ve gözümüzden kaçmışsa, özür dileriz.

Varlık Yayınları. Sayı: 1766
İstanbul'da Murat Matbaasında basılmıştır.
Aralık, 1973

1973'E TOPLU BİR BAKIŞ

Tonitza : desen

1973'E TOPLU BİR BAKIŞ

Yaşar Nabi NAYIR

D I Ş A R D A

Dünya politikasının genel durumunda iyiliğe doğru bir görünüş içinde bulunduğumuzu üç yıldır bu sayfalarda tekrarlamıştım. 1973 için de bu görüşü değiştirmemi gerektirecek ciddi nedenler bulunduğunu sanmıyorum. Ortadoğuda yıllardır süren soğuk savaş hiç beklenmedik bir anda korkunç bir patlamayla yeniden ortaya çıkmış olsa da.

Uluslararası ortamda yaygın bir çatışmayı önleyecek güvenilir bir anlaşma havasından henüz uzak bulunsak bile, süper devletler arasında, böyle bir çatışmanın genişleyerek bir dünya savaşına dönüşmesine yeşil ışık yakacak biri çıkacağını sanmıyorum. Tabii süper devletler derken Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği'ni ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni kastediyorum. Yakın zamanlara kadar, Çin, kendini uluslararası çekişmelerin dışında tuttuğu için öyle pek sözü edilmiyordu. Ama A.B.D. başkanı Nixon'un Pekin'e giderek Mao ile anlaşmaya varmasından ve bu görüşmeler sonucunda Çin Cumhuriyetinin Birleşmiş Milletler örgütünde, Yabancı desteğiyle ayakta durabilen Tai-Wan (Formoza) nın yerini almasından sonra dünya sorunları görüşülürken Çin'in de sözü geçmeye ve görüşüne önem verilmeye başlandı.

İşin asıl şaşılacak yanı Kapitalist A.B.D.'nin hem Moskova, hem de Pekin'le şimdilik sağlam görünen anlaşmalara varmış olmasına karşılık komünist Rusya ile komşusu komünist Çin arasındaki gerginliğin hiç de azalmayışı ve ilişkilerinin son yıllardaki gibi pamuk ipliğine bağlı kalmış olmasıdır. Kapitalist ve Komünist dünya liderleri ara-

sında gizli görüşmeler sonucunda varılan anlaşmanın en önemli koşulu, herhalde, yeni bir dünya savaşına yol açabilecek uzlaşmazlıkların, ne olursa olsun, böyle bir felâketle sonuçlanmasını önlemektir.

Bu görüşbirliği içinde Vietnam savaşı sona erdirilmiş, öteki Hint - Çin'i ülkelerine sıçrayan kıvılcımların yeni patlamalara yol açması önlenmiş, nüfuz bölgeleri el altından paylaşılmış ve A.B.D. bu anlaşma gereklerine uyarak askerlerini bu bölgeden çekmiştir. İki düşman kardeşler, Kuzey ve Güney Kore arasındaki gerginlik de gene bu sayede gevşetilmiş, ne derece içten olduğu bilinemese de, aynı ulusun yabancı etkiler altında birbirine düşman edilmiş iki parçası yeniden dostluk elini uzatmışlardı birbirlerine.

Geçen Yıllığımızda da söylediğimiz gibi, A.B.D. ile S.S.C.B. silâhların azaltılması ve uzay araştırmalarında işbirliğine gidilmesi konularında da oldukça ileri adımlar attılar son yıl içinde.

Ortadoğu savaşının hiç beklenmedik bir zamanda yeniden alevlenmesi bu anlaşmayı yeni bir sınavdan geçirmiş ve sağlamlığı bir kez daha ortaya çıkmıştır. İki taraf çıkarları arasındaki çatışma bu bölgede daha önemli olsa da patlamış olan savaşın Ortadoğu sınırları dışına sıçraması ve iki koruyucu meleği birbirlerine düşürmesi beklenemezdi. Varılacak sonucun uyandırdığı merak yanında dünya kamuoyunun aşırı bir telâşa kapılmayışı da bu inanışa dayanıyor.

A.B.D.

Watergate rezaletinin ortaya çıkmasıyle A.B.D. halkı, birdenbire, ülkelerinde uzun süredir eşi görülmemiş bir başkanlık bunalımı içinde buluverdi kendini. Bu rezaletin baş sorumlusu olduğundan artık kimsenin şüphesi kalmayan başkan Nixon suçu sırtından atmak için sorumluluğu üzerine alacak fedailer buldu ve kendisinin bu işten hiç bir haberi olmadığını ileri sürdü ama sıkı tutulan soruşturmalar ve bu işte baş rolü oynayanlardan bazılarının açıklamaları bu iddianın doğru olmadığını kanıtlarıyla ortaya koydu. Bu olayla ilgili bantları mahkemeye vermemekte direnen Başkan, üst mahkemelerin kararına karşı koydu. İş gittikçe çatallaşıp da Nixon, Adalet mekanizması ve kongre ile te-

melden ters düşmeye başladığı bir sırada Başkan yardımcısı Agnew'nun çeşitli suçlarının ortaya çıkması işi büsbütün zıvanadan çıkardı. Agnew vergi kaçakçılığı, irtikâp, rüşvet ve nüfuzunu kötüye kullanma suçlarından sanık olarak sorguya çekiliyordu. Sonunda bu suçlarından en hafifi sayılan vergi kaçakçılığından yargılanıp hem para cezasına hem de üç yıl göz altında tutulma cezasına çarpıldı. Bunun üzerine görevinden çekildi ve oldukça ucuz kurtardı yakayı. Nixon, hiç bir şey olmamış gibi, onun yerine kendi partisinden birini getirdi. Ama kendi üstündeki suçlamalar Amerika'nın güçlü ve sağlam bir başkana en çok ihtiyaç duyduğu bir sırada onu epey yıpratmış oldu. Bu Başkan Kongre çekişmesinin varacağı sonucu yakında öğreneceğiz. Nixon, görevini sürdürmeyi başarsa bile artık eski gücünü yitirmiş, tehlikeli yaralar almış etkisiz bir başkan olarak kalacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri, bu başkanlık bunalımı dışında, Skylab uzay laboratuvarı ile uzaydaki görkemli başarılarının örtbas etmeye yetmediği çetin sorunlar karşısındadır bugün. Bunlar arasında doların değeri sorunu başta gelenlerinden biri. Altına bağlı değerini kaldırarak doları dalgalanmaya bıraktığından bu yana dolar değerinden epey kayıba uğramış ve bu düşüş paralarının paritesini dolara bağlayan pek çok ülkede sarsıntılara yol açmıştır. Değeri durmadan düşen dolar artık güvenilir bir para olmaktan çıktığı için, Avrupa ülkeleri kasalarındaki yüzlerce milyar doların geri çekilmesini istiyor Amerika'dan. Bu başlıbaşına çözümü gereken bir sorun. Buna karşılık A.B.D. de Avrupa ülkelerinden, Nato antlaşmasının kendi lehine yeniden gözden geçirilmesini istiyor. Bir bakıma haklı görülebilir Vaşington bu isteğinde. Savaş sonrasında Nato anlaşmasına imzalarını koyan Avrupa ülkeleri savaştan ekonomik bakımdan yıkılmış bir halde çıkmışlardı. Bu büyük projenin gerektirdiği malî olanakları A.B.D. üzerine almıştı. Bugün durum değişmiştir. Avrupa devletleri ekonomik bakımdan çok güçlenmiş, içlerinde Amerika'nın rakibi haline gelenleri bile olmuştur, Almanya gibi. Bu durumda A.B.D.'nin ortak savunma uğrunda üstüne aldığı sorumluluğun yeni güçlü ortaklarınca paylaşılmasını istemesi yerindedir. Vaşington Avrupa'da üslenen silâhlı kuvvetlerinden de indirim yaparak

bunların yerini yerli hükümetler kuvvetlerinin almasını istiyor. Böylelikle A.B.D. Atlantik paktındaki liderlik görevinin yükünü azaltmak kaygısındadır. Birleşik Devletlerin Pekin ve Moskova ile varmış olduğu anlaşmaları büyük sürtüşmelere meydan vermeyecek bir uyum içinde sürdürmesi de başlıca ereklerinden biri olarak kalacağa benzer.

Vaşington'un büyük kaygılarından biri de Güney Amerika'da gitgide güçlenen solcu eğilimlerin kıta içinde yeni Küba'lara dönüşmesi tehlikesidir. Allende'nin başkanlığa seçilmesinden bu yana Şili'deki gelişmeleri dikkatle izleyen ve ekonomik çıkarlarından daha büyük kayıplara uğramak ve bu serüvenin başkalarına kötü bir örneklik etme tehlikesi yüzünden tedirgin olan Vaşington hükûmeti, aynı kaygıyı paylaşan Şili komutanlarının yardımı ile, Şili'de Allende'yi ve demokrasiyi ortadan kaldırarak kendi hesabına tehlikeli bulduğu gidişi durdurmayı başardı. Şili'nin âkıbeti bu kıtanın başka ülkelerine de ders olacak ve herhalde uzunca bir zaman Güney Amerika'da aşırı sol bir hükûmetin yerleşmesi ihtimali ortadan kalkacaktır. Önce Brezilya'da sonra da Arjantin'de, daha sonra Uruguay'da meydana gelen gelişmeler A.B.D.'nin Güney Amerika içinde sola kayma hareketlerini, bir süre için de olsa, önlemek politikası başarıya ulaştığını gösterir bize. Son Peru olayı da bunun yeni bir örneğidir.

Lehine görünen bütün bu gelişmeler A.B.D.'nin durumundaki tehlikeleri biraz azaltmış görünse de Amerika'nın kendi içindeki olumsuz gelişmeler ve A.B.D. halkı arasında beliren uyanma, direnme ve kendi içine kapanma eğilimleri bu sefer de başına yeni dertler açmaktan geri kalmayacağa benziyor. Herhalde Kore, Vietnam ve Şili engellerini aşmış olmaktan duyduğu ferahlığa karşı Vaşington'un önümüzdeki yıllar ya da aylarda daha az ağır olmayacak sorunlarla krşılaşması beklenebilir.

KIZIL ÇİN

Nixon'un Pekin'de Mao-Çe-Tung'la başbaşa yaptığı çok gizli görüşmelerden sonra Çin'in dünyaya açılma hareketi birdenbire hız aldı ve Çin konusundaki davranışlarında Amerikan baskısından kurtuldukları için Sovyetler Birliği'ne kar-

şı yeni bir denge gücü olarak kendisine kollarını açan çeşitli devletlerle Pekin hükûmeti diplomatik ve dostluk ilişkilerine girişti. Birleşmiş Milletler toplantılarında sesini duyurmaktan, hatta gerekli görünce veto hakkını kullanmaktan geri kalmadı. Buna karşılık Pekin - Moskova ilişkilerindeki gergin hava sürüp gitmekte. İki komşu ülke sınırlarında karşılıklı bekletilen silâhlı kuvvetler bu iki devlet ordularının büyük bir kısmını aralarındaki sınır çizgisi boyunca bağlı tutmaktadır. Kapitalist devletlerle normal ilişkileri arttıkça Pekin hükûmeti asık suratı ve geçimsiz tutumunu bir yana iterek daha güler yüzlü ve rahatlamış bir davranış içine girmekte, başka ülkelerin haklarında ve topraklarında gözü olmadığını tekrarlayıp durmaktadır. Bu yeni gelişme de dünyamızın havasına biraz rahatlık getirmekten geri kalmıyor.

S.S.C.B.

Moskova hükûmeti'nin, A.B.D. ile başkanlık düzeyinde yaptığı gizli görüşmelerden sonra daha sakin ve güler yüzlü bir davranış içine girdiği söylenebilir. Silâhların azaltılması, uzayda işbirliği ve bir dünya savaşını ortak çabalarla ne pahasına olursa olsun önleme bağlantısı, dünya barışına yeni bir katkı olmuştur. Gerçi Vaşington ve Moskova, her vesile ile birbirlerini suçlamaktan vazgeçmiş değillerdir ama bu tartışmaların tonu oldukça yumuşamıştır. Aralarındaki ilişkiler öyle bir hal almıştır ki Arap İsrail savaşı yeniden başladıktan sonra her iki süper devlet Akdeniz'deki donanmaları aracılığıyle iki düşman cepheden kendi tutuklarına rahatça silâh ve hatta uzman yardımında bulunurken aralarında herhangi bir sürtüşme çıkmamasına da çok önem verdiler. Bu, mantığa aykırı durumun altında Sovyetler Birliği'nin Komünist Çin'den duyduğu büyük korku yatmakta. Aslı aranırsa bu korkunun yaratılmasında Moskova'nın payı azalmamıştır. Çin'in Atom silâhını keşfetmesinden, hele ilk hidrojen bombasını patlatmasından bu yana, her iki devlet de ötekinden bir sürpriz saldırı geleceği psikozu içinde bunalmaktan, vaktiyle emperyalist devletlere karşı elbirliğiyle yürüttükleri soğuk savaşı birbirlerine karşı çevirmekten geri kalmamışlardır.

Çin'le Rusya arasında bir topyekûn savaş çıkabilir mi? Yorumcular yakın zamanda böyle bir tehlike olduğunu ileri sürmeseler bile (ki sürenleri de var) böyle bir ihtimalin akla gelemeyeceği iddiasında da değildirler. İki devlet, birbirlerine yaklaşmalarını sağlayan Vietnam savaşı sona erdikten sonra karşılarında tek düşman olarak birbirlerini görmeye başlamışlardır. Marksist ideolojiyi gerçek yolundan saptırmak suçlaması karşılıklı olarak sürdürüldüğü için öteki sol ülkeler marksizmin bu derece birbirine aykırı yorumları karşısında şüphelere düşmekten ve inançları sarsılmaktan elbette kendilerini alamamakta, kardeşlik ve birleşmeyi getirmek ilkesiyle yola çıkmış olan hareketin sonunda katoliklik ve protestanlık çekişmelerini andıran bir inanç kavgasına yol açmasını ister istemez şaşkınlıkla izlemektedirler. Birbirlerine karşı savunmalarını güçlendirmek için kapitalist devletlerle elele veren bu iki Marksist önderin durumları Marksist teoriye büyük umutlar bağlamış olan birçok solcuları daha iyi düşünmeye yöneltmiş olmalıdır.

YUNANİSTANDA

Beklenen âkıbet sonunda geldi çattı ve Papadopulos'un pek sağlam görünen iktidarına Yunan ordusunun bir başka askeri, general Gizikis, tek kurşun atımını bile gerektirmeyen bir baskın hareketiyle son verdi. Böylece iktidarı kesin olarak ve kendi kuralları içinde partilere devretmeyen bir askerî hükûmetin kolaylıkla gene askerler tarafından yıkılabileceği bir kez daha ortaya çıktı. Papadopulos, rejimini ya yumuşatmayacak yada tam özgürlüğe dönüşü sağlayacaktı. Orta yolu seçtiği için kurduğu bina yıkıldı başına. Bu sonuç bu iki yoldan birini tutmazsa yeni diktatörün de başına gelecektir. Daha ihtilâlin ilk günü kendi kendisini cumhur başkanı ilân eden Gizikis'in kolayca elde ettiği iktidarı aynı kolaylıkla bırakmayacağı anlaşılıyor. Ne diyelim, inşallah komşumuza büyük felâketlere mal olmaz bu serüven.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA

Arkada bıraktığımız yıl içinde, artık pek kendinden söz edilmez hale düşmüş olan üçüncü dünya ülkeleri, yani taraf-

sızlar, devlet başkanları düzeyinde bir toplantı yaptılar Cezayir'de. Aralarında Tito ve Castro gibi ünü dünyaya yayılmış eski kurtların da bulunduğu bu toplantı bir durum yoklaması ve dünya barışına çağrı sınırını aşamadı. Pek değişik ve aykırı tutumdaki ülkeleri bir araya getiren bu konferanstan zaten bundan fazlası beklenemezdi. Coğrafya durumları, dolayısiyle sorunları çok farklı bu sözde topluluğun dünya politikasında ağır basacak bir güçbirliği haline gelmesi beklenemez şimdilik.

ARAP İSRAİL ÇATIŞMASI

1967 de patlak veren 6 gün savaşından 6 yıl sonra, 6 Ekim günü Orta Doğu yeniden kana bulandı.

Kendilerini haklı göstermek için ne kadar tersini savunmakta direnseler de bu sefer savaşı başlatanların İsrailliler olduğuna kimseyi inandıramaz Araplar.

Gün iyi seçilmiş ve sürpriz tam olmuştur. İsrailliler Arapların henüz bir saldırıya geçecek gücü kendilerinde görmedikleri kanısındaydılar zaten. Hem mübarek ramazan ayında beklenemezdi böyle bir saldırı. Üstelik İsraillilerin çifte bayram günüydü Yom Kippur.

İşte 6 Ekim günü saat 14'te her iki cephede birden Arapların başlattıkları saldırı İsraillileri gerçekten gafil avlamıştır.

Saldırının çok iyi düzenlenmesi ve aralarında casusların ve satılmışların pek kalabalık olmasına karşılık hiç bir haberin sınır dışına sızmış olmaması ayrı bir başarısı oldu Arapların.

Mısırlılar Süveyş Kanalı boyunca yelpaze halinde açtıkları kuvvetlerini birkaç saat içinde kurdukları yüzer köprülerden doğu kıyısına geçirerek görülmemiş bir ateş gücüyle sarstıkları tahkimli Israil mevzilerini teker teker düşürmüşler, sonra o köprülerden karşı yakaya geçirdikleri ağır tanklarla, saldırıcılar karşısında üçe bir oranında kaldıkları için geri çekilen İsrail kuvvetlerinin peşine düşmüşler, Sina yarımadasında epey yeri geri almışlardır. Bununla beraber geçen seferki 6 gün savaşında İsraillilerin aldıkları kesin sonucu elde edemediler. Kısa bir şaşkınlıktan kurtulduktan sonra çarçabuk topladığı ihtiyat kuvvetlerle karşı

saldırıya geçen İsrailliler, birçok noktalarda Mısırlıları durdurmayı başardıkları hatta bazı yerlerde geri attıkları halde Mısırlıları Kanal'ın öbür yakasına atamadılar, hem de o yakada bir karşı köprü başı tuttukları halde. Buna karşılık Süveyşin Batı yakasına geçirdikleri kuvvetlerle İsmailiye ve Portsaid'i tehdit edecek kadar büyük ve yürek isteyen bir işi başardıktan başka Sina çölünde tedbirsizce ilerlemiş yirmi bin erlik Mısır ordusunu kuşatarak aç ve susuz bırakmak gibi şaşırtıcı bir sonuç da aldılar. Böylece sürdükçe değişik şekillere giren savaş «Korkak Yahudi» efsanesine son verdiği gibi Arapların, 6 gün savaşında çökmüş olan morallerini bir dereceye kadar düzeltmelerine ve Arap askerinin de, bıçak kemiğe dayanınca, savaşabileceğini kanıtlamaya yaradı.

Golan cephesinde Suriyelilerin giriştikleri ileri hareket ise birkaç yerde İsrail mevzileri içine girmelerini sağlamış olsa bile sonradan Irak ve Ürdün birliklerinin de onları desteklemesine rağmen İsrailliler kısa zamanda durumu düzeltmişler, düşen mevzilerini geri aldıktan başka Suriye başkenti Şam'a 30 kilometreye kadar yaklaşmışlar ve Şam'ı top menzili içine almışlardır.

Hava roketlerine gelince İsrail'in elinde bulunan Fransız Mirage'ları ile Amerikan Phantom'ları, Arapların yararlandıkları Mig'lerden üstün olmalarına karşın, bu sefer Arapların kullandıkları Sovyet yapısı yerden - havaya Sam füzeleri yüzünden çok kayıp vermişler, üstelik geçen seferki gibi düşman uçaklarını bir baskınla hava alanlarında yok etmek fırsatını da bulamamışlardır.

Bu savaş çok ağır kayıplara mal oldu. Her iki tarafın hava kuvvetleri ile tank tugaylarının yarıdan fazlasını yitirdikleri ileri sürülüyor. Ne var ki savaşın süresi içinde A.B.D. İsrail'e, S.S.C.B. de Mısır ve Suriye'ye son model uçak ve tanklar göndermekten geri durmadılar. Böylece el altından Amerikan ve Rus silâhlarının karşılıklı bir denemesi haline getirilen savaş, sonunda Birleşmiş Milletler'ce yapılan ateşkes emrine tarafların uymasıyla 22 Ekim'de durmuş oldu. Bu seferki savaş 6 değil 16 gün sürmüştü. İsrail, acele Tel-Aviv'e gelen Kissinger'in baskısına uyarak birtakım ağır koşullarla silâhlarını susturmaya razı olmuştur. Bu koşulların başında İsrail'in 1967 savaşında ele ge-

çirdiği toprakları bırakarak eski sınırına çekilmesi gelir. Buna karşılık Araplar da İsrail sınırlarının hem Arap ülkelerince hem de Birleşmiş Milletlerce garanti altına alınmasını kabul etmiş göründüler.

Bu savaş hemen bütün Arap devletlerinin İsrail karşısında birleşmesini sağladı. Bu devletlerce petrol kaynaklarının silâh olarak kullanılması kararının ne kadar etkili olabileceğini kanıtladı. İsrail, vaktiyle kendisine yapılan barış tekliflerini kabul edip eski sınırlarına çekilmeyi kabul etmiş olsaydı bu ağır duruma düşmezdi şüphesiz.

Herhalde bu acıklı serüvende herkesin alacağı bir ders bulunduğuna inanıyoruz. Hakları silâh gücü ile elde etmeye son verilmeli artık dünyamız.

Bu savaş bir şeyi daha kanıtlamıştır Orta Doğu'nun A.B.D. ile S.S.C.B. için en can alıcı bölge olduğu gerçeğini. Mısırlıların ateş kes anlaşmasını denetlemek için cepheye kuvvet göndermelerini istediği ve bu isteğin Moskova hükûmetince kabul edildiği söylentisinin ortaya çıkmasıyla Amerika'nın silâhlı kuvvetlerini (Atom silâhı dahil) alarma geçirmesi bir oldu. Bu da dünya kamu oyunda geçici bir panik yarattı. Neyse ki Sovyetler Birliği ateş kes hattına silâhlı kuvvetler değil gözlemciler göndereceğini açıklayarak yüreklere su serpti. Ardından da Amerikan ordusunda alarm gevşetildi. Daha sonra da Birleşmiş Milletler, Orta Doğu'ya ateş kes anlaşmasını kontrol için kendi emrinde kuvvet göndermeye karar verdi ve elini çabuk tutmak için de Kıbrıs'ta üslenen Birleşmiş Milletler kıtalarından bir bölümü İsrail Mısır ve İsrail Suriye ateş kes hattı boyunca mevzilenmek üzere hemen yola çıkardı. Böylece, tarafların suçu birbirleri üstüne atarak birtakım oyunlara girişmeleri önlenmiş oldu. Ama Vietnam'da çok zor iş görmüş olan bu gözlemci kuvvetler savaşı gerçekten durdurabilecekler mi? Gerçek bir bırakışmanın, ardından da bir barış antlaşmasının imzalanarak bu hassas bölgeyi dirlik düzenliğe kavuşturması elbette çabuk ve kolay olmayacak. Ne var ki taraflar bu bölgede, dünyamızı ateşe verecek güçte bir çıban başı bulunduğunun farkına varmışlardır artık. Bu uzlaşmazlık bir Arap İsrail çatışması olmaktan da öte büyük bir dünya sorunu kimliğine bürünmüştür. İki savaşçının, kendileri isteseler de istemeseler de, önce büyükler arasında va-

rılacak âdil bir anlaşmayı kabule zorlanmaları yolu ile bu bölgenin de, dünyamızın da, barışa kavuşturulması artık kaçınılmaz bir zorunluk haline gelmiştir. Gene bu savaş bize bir kere daha hatırlatmıştır ki petrol, tek başına, atom bombası kadar güçlü bir silâh haline gelmiştir bu endüstri çağında. Endüstri enerji üstüne kurulmuştur ve bugün petrol hâlâ enerji üreten araçların başında gelmektedir. Savaş yüzünden Arap rafinerilerinin bombalanması ve savaşanlar yanında savaşmayan Arap ülkelerinin de bir yandan petrol fiyatlarına yeni zamlar uygularken Avrupa ve Amerika'ya petrol satışını durdurması ya da sınırlandırması hemen etkisini gösterdi ileri endüstri ülkelerinde. Hattâ ileriyi bir yana bırakın, Türkiye de savaşın başlamasından bir ay geçmeden ciddi bir petrol ürünleri darlığıyla karşılaşmış, elektrik kesintileri yanında akar yakıt sıkıntısının, bu kış aylarında, yaşamımızı etkileyeceği uyarıları halkımız arasında telâşa yol açmıştır, resmî makamların bütün yatıştırma çalışmalarına rağmen.

Artık sona ermiş görünen Arap - İsrail savaşının güvenilir bir barışla sonuçlanması işi herhalde uzun zaman alacağa benzer.

BAŞKA GELİŞMELER

Avrupa Ekonomik Topluluğu içindeki görüş ayrılıklarını giderme çalışmaları bu yıl da özellikle bu anlaşmanın en güçlü devletleri olan Almanya, Fransa ve İngiltere arasında çekişmeleri sona erdirememiştir. Ulusal çıkarlar bakımından aykırılıklar üye devletler arasında devamlı sürtüşmelere yol açmaktan geri kalmıyor ve ortak pazar içinde tam bir uyum kurulmasını güçleştiriyor. Yunanistan ve Türkiye gibi, daha az gelişmiş ülkelerin yedeklik süreleri tamamlanmış olduğu için öteki ülkelerle aynı işleme bağlanması isteği de bu yeni ülkelerle eskiler arasında güçlükler çıkmasına yol açıyor.

Özellikle Almanya'nın Doğuya açılması eğilimi Fransa'da kaygılar ve tepkilerle karşılanırken İngiltere de ekonomik tutumu yüzünden Fransa ile pek de iyi anlaşır bir durumda görünmüyor.

Öte yandan yıllardır dünyamızın huzurunu kaçıran tet-

hiç hareketleri, uçak kaçırmalar geçtiğimiz yıl içinde de sürüp gitti. Kuzey İrlanda ile Filistin Araplarının giriştikleri yıldırma hareketleri artarken hiç akla gelmedik başka yeni huzursuzluk yuvaları yaratma çabaları da gözden kaçmıyor. Bunlar arasında 60 yıllık eski hesapları karıştırarak durup dururken yeni bir Ermeni Türk gerginliği yaratmaya çalışan Amerikalı bazı Ermeni gençlerinin tuhaflıkları bu türlü kırıcı ve barış yıkıcı örneklerin ne kadar çabuk taklit edilerek gülünç hale konduğuna bir kanıttır.

Kısacası, üç büyükler arasındaki ikili uyuşmaların hayırlı etkileri ne olursa olsun dünyamızın gerçek ve insancıl bir barışa kavuşacağı mutlu günler henüz pek yakınımızda görünmüyor.

İÇERDE

Geçen yıllığımızın başında ülkemizin politik ve toplumsal durumunu gözden geçiren yazımız pek de iç açıcı bir görüntü çizmiyordu. 12 Mart 1971 muhtırasından sonra, yurdumuz ve halkımız yararına bir tutum içine gireceğimiz umudu, birinci Erim hükümetinin istifasından sonra epey sarsılmış, 1972 yılı içinde, A.P. ile D.P.'nin Muhtıra isteklerine taban tabana ters düşen direnişleri ikinci Erim hükümetini de çekilmek zorunda bırakmıştır. Sözüm ona Partilerüstü yapıda bir Melen hükûmetinin iş başına gelişi Atatürkçü çizgide gerekli reformların yapılması bakımından bir an uyanmış olan umutları büsbütün yıktı.

Melen kabinesi, Meclis çoğunluğundan, yani A.P.'den yana bir tutumla, sözüm ona Muhtıra doğrultusunda görünmeye çabalarken onun tam tersi bir yol tutturdu ve Erim hükûmetince ele alınmış reform tasarılarını büsbütün sulandırarak Meclise getirdi. Bu tasarıların komisyonlarda ya bir yana itilerek sürüncemede bırakılması, ya da, iş olsun diye, görünüşü kurtarmak için, biraz daha yozlaştırılarak kanunlaştırılması, yurdun geleceği bakımından, gerçek aydınları büyük karamsarlığa götürmüştür.

Başkanlığına Bülent Ecevit'in seçilmesinden sonra Halk Partisinden ayrılan milletvekilleri ile Senatörlerin Cumhuriyetçi Partiyi kurmaları, ardından uzun pazarlıklardan sonra, yeni partilerini kapatıp daha önce gene C.H.P.'den ayrılanların kurmuş oldukları Güven Partisiyle «Cumhuriyetçi Güven Partisi» adını alan yeni bir partinin çatısı altında birleşmeleri büyük bir değişiklik getirmedi partiler yelpazesine. Bu partide birleşenlerin bir zamanlar ateşli savunmasına katıldıkları ortanın solu ilkesini bir yana iterek düpedüz tutucu bir yöneltiye bir çırpıda atlayıvermeleri demokrasimizde karakter ve ülkü kıtlığına yeni bir kanıt vermekten öteye bir yarar sağlamadı. Bu garip serüvene atılanlar 14 Ekim seçimlerinde büyük bir bozguna uğramaktan kurtulamadılar. Böylece halkın artık uyanmaya başladığı ve kiralık ev değiştirir gibi parti değiştirerek kendilerine verilen oyları ters yollarda harcayanları kınadığı gerçeği bir kere daha ortaya çıktı.

Melen'in istifasından sonra sayın Naim Talû'nun başkanlığında kurulan ve yalnız A.P. ile C.G.P. milletvekillerinden oluşan hükûmet, partilerüstü görünüşü altında bu iki partinin bir koalisyonundan başka bir nitelik taşımıyordu. Dolayısıyle de izlediği yol elden geldiğince tutucu ve sola kesinlikle karşı görünüşü altında, bu çizgiyi de aşarak genellikle Atatürk ilkelerine karşı bir tutumda kalmıştır sonuna kadar. Bu tutum özellikle Millî Eğitim ve İçişleri Bakanlıklarının çalışmalarında apaçık halkın gözleri önüne serilmiştir. Böylece hiçbir partinin benimsemediği ve kendine mal etmediği ama gene iki belli partinin işbirliğiyle kurulan bu kabinenin tek olumlu işi sıkı yönetime son vermiş ve A.P.'nin kesin zaferi ile sonuçlanacağına inandığı seçimleri vaktinde ve tam bir tarafsızlıkla yürütmüş olmasıdır.

★

Bu arada geçtiğimiz yıl içinde bir de Cumhurbaşkanlığı seçimine tanık oldu. Cevdet Sunay'ın başkanlık süresi daha tamamlanmadan önce başlayan bir heyecan fırtınası sardı ülkemizi. 12 Mart Muhtırasını hazırlayanlardan olmasa bile onu yürürlüğe koyan ve Büyük Millet Meclisinin o doğrultuda çalışmalar yapması gerektiğini birçok defalar tek-

rarlamış olan bir Cumhurbaşkanının görevden ayrılmasından sonra onun yerini alacak olanın Muhtıra ile ilgili komutanlardan biri olup olmaması büyük önem taşıyan bir sorun haline gelmişti. O yüzden de Muhtıradan yana olanlar Kara Kuvvetleri Komutanı olarak ona imza koyan Orgeneral Faruk Gürler'in adaylığını koymasından ve Başkan seçilmesinden yana çabalara girişirken özgür demokratik düzene bir an önce geçmeye can atanlar böyle baskı altında kabul ettirilecek bir olup bitti politikasına karşı geliyor, kimi partiler (C.H.P., D.P.) tasarıya kesinlikle karşı koyduklarını açıklarken, kimileri de (A.P., C.G.P.) tutumlarını kesinlikle belirtmekten kaçınarak birtakım dolambaçlı yollardan girişimi önlemeyi yeğ tutuyorlardı. İşte sayın Gürler'in bu seçimde uğradığı hazin başarısızlık, kararsız görünerek oyuna hile karıştıran bu tutumun bir sonucu oldu. Mecliste epey uzun süren ve aydınları nefes nefese bir heyecan içinde tutan başkanlık seçimleri, Genel Kurmay Başkanlığından istifa edip Sunay tarafından kontenjan Senatörü seçilenOrgeneral Gürler'in, sonunda adaylıktan çekilerek senatörlükle yetinmesiyle sona erdi. Onun yerine, çeşitli deneme ve sınamalardan sonra kontenjan senatörü emekli amiral Fahri Korutürk partilerarası bir uyuşma ile Türkiye Cumhuriyetinin altıncı başkanı olarak göreve başladı. Sayın Korutürk'ün o günden beri tutumu ve davranışları ile bıraktığı izlenim seçimin gerçekten isabetli bir karara dayandığını kanıtladı.

★

12 Mart 1971 den bu yana ordu içinde ve yüksek komuta kurulunda meydana gelen değişiklikler 12 Mart Muhtırasının artık geçerli olmaktan çıktığı ve siyasal alanda yeni bir baskı hareketi beklenmeyeceği kanısını güçlendirdi ve Ekim 73 seçimlerine partilerin rahatlıkla hazırlanmalarına elverişli bir ortam yarattı.

Son iki yılda gerek Muhtıra yüzünden oluşan gerekse partiler yelpazesinde ortaya çıkan önemli değişiklikler yeni seçimlerin nasıl bir sonuç vereceği konusunda büyük merak uyandırıyor ve bu merak aydınlar topluluğunu aşarak geniş halk yığınlarını da sarıyordu. Yeni seçimlerdeki rol-

leri pek önemsiz kalacağı tahmin edilen M.H.P. ile M.P. bir yana bırakılacak olursa başa güreşecek C.H.P. ile A.P. arasında bu kez üç yeni parti yer alıyordu. C.H.P. den kopanların içinde birleştiği C.G.P. ve A.P. den kopanların kurduğu D.P Bir de Anayasa Mahkemesi ile din temeline dayandığı ve dini politikaya âlet ettiği gerekçesiyle kapatılan Millî Nizam Partisinin yerine aynı kadronun çarçabuk kurduğu ve dinci tutucu yönüyle hem halka hem de Kâbeye dönük görünen M.S.P. aynı görüşü içten olmasa bile çıkarları gereği benimseyen eski tutucu partileri telâşa düşürmekten geri kalmadı. İlk kez seçime katılacak yeni partiler nasıl bir sonuç alacaklardı? 12 Mart olaymdan sonraki davranışları bakımından C.H.P. ile A.P.'nin oy kazançları ya da kayıpları ne oranda olacaktı? Bilindiği gibi Ecevit, başlangıcından beri Muhtıra'ya karşı çıkmış, bu tutumunda ve özgür demokrasiye bir an önce geçiş ilkesinde sonuna kadar ayak diremişti. Demokratik Partinin tutumu da aynı doğrultuda kalmış, her iki parti, partiler üstü kabineye üye vermemek kararından dönmemişlerdi. Buna karşılık A.P.'nin tutumu çok kararsız olmuş, başlangıçta askerî baskıya kayıtsız şartsız boyun eğmiş görünürken Muhtıra'nın etkisi zamanla zayıflayıp imzalayanlar arasındaki görüş birliği gevşedikçe direnme denemelerine girişmişti. Bu direnmeyi gittikçe artırarak son Talû kabinesini, C.G.P.'nin de işbirliğiyle, A.P. doğrultusunda bir yönteme itmeyi de başarmış, Başkanlık seçimlerinde çeşitli oyunlara girişmişti. Bu davranışları halk nasıl yorumlayacak ve partilerin bu bunalımlı dönemindeki tutumları ile daha önceki ve bundan sonraki vaitlerinde ortaya çıkan tutarsızlıklar kamuoyu terazisini ne yana eğecekti?

İşte seçimlere bu büyük soru işaretinin gölgesinde gidilirken partilerin en kodamanları yanında en çelimsizleri de güreşe girerken türlü peşrev ve nâralarla zaferlerini ilân etmekten geri kalmadılar. Bu curcuna havası içinde 14 Ekim gelip çattı. O gece radyoları ve televizyonları başında sabahlayan meraklılâr, eğilimlerine göre, daha sayımı biten ilk sandıkların pek cılız sonuçlarına bakarak sevinç ya da acı çığlıkları atmaya başladılar. Seçim sisteminde yapılan değişiklikle tercihli oy usulü kabul edildiği için sayım işlemleri uzadıkça uzadı ve gerilim de son haddine vardı. 16

- 17 Ekim'de ufak tefek farklarla sonuçlar ortaya çıkmış bulunuyordu. Sonuç 17 Ekim günü şöyle idi :

C.H.P.	% 33,2	oyla	185	milletvekili,	25	senatör
A.P.	% 29,4	oyla	149	milletvekili,	22	senatör
M.S.P.	% 11,9	oyla	48	milletvekili,	3	senatör
D.P.	% 11,7	oyla	45	milletvekili,	1	senatör
C.G.P.	% 5,4	oyla	13	milletvekili,	1	senatör
M.H.P.	% 3,4	oyla	3	milletvekili,	—	senatör
T.B.P.	% 1	oyla	1	milletvekili,	—	senatör
Tarafsızlar			6	milletvekili,	1	senatör

Senatoda C.H.P. 25, A.P. 22, M.S.P. 3, C.G.P. 1 üyelik kazanmış böylece Senato'da A.P. senatörleri 87 den 77 ye, C.G.P. senatörleri 20 den 9 a, D.P. ise 8 den 7 ye düşerken M.S.P. sıfırdan 3 e, Halk Partisi ise 19 dan 40 a yükselmişti.

Seçim öncesinde yapılan tahminlerden pek çoğuna ters düşen bu beklenmedik sonuçlar yurt ölçüsünde şaşkınlıkla karşılandı. İnönü'nün koruyucu kanatlarından yoksun kalmış, öteki partilerin çoğunca aşırı solculukla suçlanmış Halk Partisinin bu kez son seçimin yarısı kadar da oy alamayacağı düşüncesiyle bayram edenler de, A.P.'nin, bu sefer bütün rekorları kıracağına bahse girenler de, D.P.'nin artık Demokrat Partinin tek meşru mirasçısı sıfatiyle bu seçimde başa geçeceği umuduna dört elle sarılanlar da, Selâmet Partisinin halkın güvenliğini yitiren A.P.'nin yerini tutacağına iman edenler de, hele M.H.P.'nin güçlü bir gurup kurabileceğini sananlar da yanıldıklarını gördüler.

A.P., oylarının önemli bir bölümünü D.P. ile M.S.P.'ye kaptırmış ama gene de tutucu Partiler arasında büyük farkla en başta kalmıştı. C.H.P. ise rakiplerini şaşırtan bir atılımla en çok oy alan parti haline gelerek A.P.'yi ardında bırakmış, M.S.P. ile D.P. ise birbirine yakın sonuçlarla üçüncü ve dördüncülüğü aralarında bölüşmüşlerdi.

Hiçbir partiye tek başına kabine kuracak çoğunluğu vermeyen bu sonuç, önümüzdeki siyasal dönemin de pek rahat ve istikrarlı olamayacağını gösteriyordu. Bir A.P. C.H.P. koalisyonu en güçlü hükûmetin kurulmasını sağlayabilirdi ama bu iki partinin uyuşmalarını önleyen öylesine

büyük engeller vardı ki sayın Ecevit'in bu yönde harcadığı emekler boşa gitmeye mahkûmdu. Netekim öyle de oldu. Bozbeyli'nin partisi ile Feyzioğlu'nun, bir türlü ağırlığı olan bir parti haline getiremediği partisi seçim öncesinde olduğu gibi seçim sırasında da C.H.P.'ye karşı bütün anlaşma kapılarını sımsıkı kapayan bir kin ve garaz tutumu içinde kalmışlar ve onu insafsızca suçlamaktan geri durmamışlardı. Bu üç partinin Halk Partisi ile ortak hiçbir yanları bulunmadığı apaçık ortadadır. Bu durum M.S.P. dışında dörtlü ya da üçlü bir koalisyon kurulmasını (ki Meclisteki güç oranlarına göre tek dayanıklı kabine ancak bu yoldan çıkarılabilirdi) önlemektedir. Üstelik Adalet Partisi başkanı Süleyman Demirel, daha kesin sonuçların alındığı gün, partisinin yetkili kurullarına danışmak gereğini duymadan, hiçbir koalisyona girmeyeceklerini dramatik bir eda ile açıkladı. Demirel'in duyusal ve çocuksu pek çok davranışını hatırlıyanlar bu kesin bildiriye fazla önem verinemişlerse de kabinenin bu çok ilginç ortamda nasıl kurulabileceği konusunda çeşitli spekülasyonlara girişmekten kendilerini alamamışlardır. Aslında geçerli iki koalisyon vardı C.H.P. M.S.P. ikilisi ile varlığına büyük sermayenin kesin bir şekilde karşı çıktığı C.H.P.'yi dışarda bırakarak dört partinin birleşmeleri yolu ile kurulacak bir hükûmet.

Sayın Cumhur Başkanı Korutürk, bütün parti liderleri ile görüştükten sonra kabineyi kurma görevini, Mecliste en büyük çoğunluğu temsil eden Halk Partisinin başkanı Ecevit'e verdi. Ecevit, gurubu olan bütün partilerin liderleri ile görüştükten sonra M.S.P. dışındaki partilerin kendisi ile işbirliği yapmama kararında direnmeleri dolayısiyle M.S.P. ile bir işbirliği olanağını denemek istedi. Gerçi M.S.P., Halk Partisinin temel ilkelerinden biri olan laikliğe karşı çalışmaları ile bir bakıma ona ters düşmekte ise de büyük sermayenin ezici gücüne karşı ve halktan, işçiden yana tutumda iki parti arasında bir görüş birliği var gibi görünüyordu. Bu yüzden iki partinin üç aşağı beş yukarı anlaşarak ülkemizi hükûmetsizlik kargaşasından kurtarabilecekleri görüşünde pek çok aydınlar birleşiyorlardı. Her iki parti liderlerinin bu konudaki sözleri de bu inanışı güçlendirecek nitelikteydi. Ne var ki teşkilâtından gelen baskılar ve bilmediğimiz birtakım hesaplar M.S.P. liderinin tutumunu de-

gıştirdi ve onu kendi sözleri ile çelişen bir duruma itti. Sayın Erbakan bir hafta Ecevit'i ve kamuoyunu beklettikten sonra Halk Partisi ile koalisyon yapamayacağını bildirdi ve uzun bir zaman alan çalışmalar bu garip davranışla sıfır noktasına dönmüş oldu. Ecevit, kabineyi kuramayacağını Cumhur Başkanına bildirdi. Seçimlerin yapıldığı günden 25 gün sonra hükûmeti kurma çabalarına yeniden başlamak gereği ortaya çıktı. Bir yandan da turların birbirini kovalamasına rağmen C.H.P.'nin ilk gösterdiği başkan adayı seçilemediği gibi gösterdiği yeni aday da, başka bir aday bulunmadığı halde, gerekli oyu toplayamadı. Günlerce sürdü bu gülünç ve dramatik oyun. 12 Mart'ta çalışmamakla suçlanmış olan parlamento, seçimden sonra da parti çıkarları dışındaki yurt yararlarını hiçe sayan bir tutumun içine rahatça girip yerleşivermiş görünüyordu.

Ecevit'in çekilmesinden sonra Cumhur Başkanımız, gurubu olan bütün partiler başkanlariyle bir kez daha görüştükten sonra, beklendiği gibi, kabineyi kurma görevini Demirel'e verdi. Danışmalar, görüşmeler yolu ile pazarlık açıldı yeniden. Bu sefer de umut azdı. Çünkü Demokratik Parti başkanı Bozbeyli kabinede «yıpranmamış», «piyasa ile yüz göz olmamış» kişilerin yer alması gereğini öne sürerek Demirel'in başkanlığında bir koalisyon içinde yer almayacaklarını anlatmış oldu. C.H.P. ile D.P.'yi dışarda bırakacak bir kabine kurulması ise Meclis aritmetiği bakımından geçersiz olacağından Demirel başkanlığında bir koalisyon kabinesinin kurulabilmesi ya C.H.P.'nin ya da D.P.'nin büyük bir tavizi göze almalarına bağlı kalıyordu.

Aslında Demirel'in, kabinenin kurulması yolunda, hiç de acele eder görünmemesi, türlü oyunlar ve pazarlıklarla yeni bir hükûmetin işbaşına gelmesini geciktirmekten hoşlandığı kanısını uyandırması kendi bakımından iki önemli nedene dayanır İlkin iş başında olan partilerüstü hükûmet gerçekte bir A.P. kabinesidir. Onu kendisinin azınlıkta kaldığı, yada katılmadığı bir kabine ile değiştirmekte hiç bir çıkarı yoktur. İkincisi de şu T.B.M.M. nin geçen döneminde Adalet Partisi başkanı Demirel hakkında soruşturma açılması için verilen takrirler hep A.P. oylariyle geri çevrilmişti. Bugün Demirel Mecliste o gücten yoksundur. Dolayısiyle kendi aleyhindeki suçlamaların yeniden depreşerek onu Yü-

ce Divan karşısına çıkarmasından korkar. Bunun için tek çare kendisine onu destekleyecek bir kabinenin başında bulunmaktır. Bu onun için bir ölüm kalım sorunu haline gelmiştir. Demokratik Partinin Demirel'siz bir sağ kabine kurulması önerisini, İsmet Sezgin'in deyimiyle, elinin tersiyle geri çevirdiği gibi Meclis başkanlığına Halk Partisi milletvekillerinden birinin seçilmesine ve böylece Meclis'in hükûmet kurulmadan da işler hale gelmesini önlemek için de elinden geleni yapmıştır.

Cumhur Başkanımızın ikinci tur çalışmalardan sonra da hükûmetin kurulmaması üzerine Parti başkanlariyle yaptığı görüşmeler bir işe yaramadı ve durum bir çıkmaza girdi. Bir hükûmet bunalımı içinde bulunulduğunu Demirel de kabul etti.

Şu satırları yazdığımız sırada bunalım devam etmekte ve Meclisin de, Demokrasinin de âkıbeti oldukça tehlikeli bir çıkmaza girmiş görünmektedir.

2.12.1973

1973'TE SANAT VE KÜLTÜR HAYATI

Tonitza : desen

1973'DE ROMAN VE HİKÂYEMİZ

Rauf MUTLUAY

Yılda bir kez yapılan bu toplu değerlendirmelerin yanyana getirilince anlamlı bir dévam olmasını istediğim için, her yıllık yazısını bir sonrakine bağlamak istiyorum. İçinde yaşadığımız günlerde hepimiz olayların akışıyla çeşitli yanılgılara düşebiliriz; ama en azından birer yıllık geriye dönüşlerle hesaplaşmalara girince, hiç değilse haftaların, ayların güncüllüğünden kurtulmaya bakmalı. Kasım başından Kasım başına, on iki ay arayla dosyamda birikmiş eser fişlerine bakınca her yılın edebiyat talihinin ayrı olduğunu görüyorum. Bakın 1972 yazımı nasıl bitirmişim

«Geçen yıla göre daha kesin bir kuşku ve korku yılı; daha belirgin bir bekleme ve oyalanma dönemi. Hikâyede zamanı gelmiş ürünlerin çokluğu, yayın fırsatından başka bir şeyle açıklanamaz. Romanda tam bir dağınıklık söz konusu. Bir yılın gözlemi tek başına bir şey anlatmaz biliyorum; ama söz konusu olan, zaman içindeki bir zincire eklenen halkaları değerlendirmek. Bu yılın halkası -üç roman, bir iki hikâye kitabı dışında- zincirin en zayıf halkalarından biri. Bekliyeceğiz. İnsan ömrü kısa, toplum yaşamı uzundur.» (Varlık Yıllığı 1973, 56).

Bu yıl kısır bir toplamın esefinde değiliz. Dokuz ayını artık alıştığımız bir sıkıyönetim altında geçirdiğimiz 1973, gazete sayfalarının kuruluğuna karşın kitaplar dünyasının zenginliğini getirdi. Apaçık eleştirilere, vakitli uyarılara fırsat vermeyen zaman, sanat eserlerinin dolaylı sözcülüğüyle değerlendirildi. Nice uzlaşmaz konular, kişiler, dönemler kalabalığı içinde hikâye ve romanımız, insanlarımızın göreli özgürlüklerde soluk alabildiği tek yer oldu. Umutlu bir seçim sonucunun kısık aydınlığına adım adım yaklaştığımız yıl içinde yazarlar, ülkemizin ana sorunlarını, kişiliklerinin

oluşum sorunlarını işlemek fırsatını buldular. Şimdiye değin rastlamadığımız bir toplam karşısındayız bugün. Son on iki aylık zaman dilimi içinde *otuz bir roman, yirmi sekiz hikâye kitabı*. Bazılarının okunması zorunlukla ertelenen altmışa yakın eserin getirdiği kalabalık bir toplam. Şüphesiz bunda, yazarların eserlerine yayın olanağı tanımakta daha olumlu sorumluluklar yüklenen yeni kitabevlerinin görev yükümlülüğü, kitapları halka ulaştırmakta yararlı aracılıklar yapan örgütlenmiş dağıtım güçlerinin etkisi, kitaba para ödemekte yavaş yavaş cömertleşen okur yığınlarının alışkanlığı ortak pay sahibidir. Bir de edebiyatı bir ilgisizlik kıyısına iten canlı bir siyasal yaşamın olmayışı. Öyle ki kamu oyunun birer sorumlu bireyi olarak yürek sıcaklığıyla konuşulan konulara ancak yılın son bir iki ayında yeniden dönülebildi. Çeşitli yasakların suskunluğuyla herkesin kendi köşesine sıkıştığı nice ay boyunca politikanın önüne geçebilen edebiyat, bu yüzden kendini üretebildi. Edebiyatı siyasal eylemden, sanatsal yaratıyı yurt yönetiminin en yakın gereklerinden ayırmayan tutumdaki *Yeni a* dergisi yayınına düzenle devam etti. Gazete fıkralarının çoğunda nice hikâye, roman ürünlerinden söz açıldı. Küskün sessizliklerden yavaş yavaş çıkan yazarlarımız kendi silâhlarıyla toplumsal uyanışa katıldılar. Böylece hikâye ve romanımızın en canlı yılı yaşandı.

HİKÂYE VE ROMAN OLAYLARIYLA 1973

● Darüşşafaka Cemiyetince yürütülen ve her yıl Sait Faik'in ölüm yıldönümünde (11 Mayıs) açıklanan Abasıyanık Hikâye Armağanına 14 eser katılmıştı. Her yıl olduğu gibi bunların çoğunluğu yılın en son aylarında kitaplaştığı için geçen yıllıkta sözünü etmek, tanıtmak fırsatını bulma olanağı da yoktu. Yazarlar kadar yayınevlerinin de katılma konusunda söz sahibi olduğu, hiç biri başvurmasa bile seçiciler kurulunun adını önermekte -yönetmelik gereği- hak kazandığı Sait Fiak Hikâye Armağanının, bu türdeki eserleri destekleyen onurlu bir başarı belgesi olduğu artık ortada. Bunda armağanın on yıldır Darüşşafaka Cemiyetince düzenle yürütülmesi yüzünden ku-

rumlaşmış bir değer kazanmasının, artık alışılmış duyulmuş bulunmasının, bu türdeki hemen tek sanat olayı sayılmasının etkileri var. Seçiciler kurulunun ise, kendi içindeki uzlaşmaz beğenileri bile sonuçlandırma, mümkün haksayarlıkla en başarılıyı seçme konusundaki bağımsızlığı artık hemen hemen tartışılmıyor. Kalıplaşmış yargılarla karar vermeyen, yeterli oy sayısı var olmadı diye sonuçtan kaçmayan bir görevliliğin gereklerine uyulmaktadır. Sanırım bu yüzden okur katında güvenilir bir tanıklık, kazanan eseri hemen hemen birkaç baskıya ulaştıran bir ilgi ortaklığı doğmaktadır. Önümüzdeki aylarda ödül miktarının arttırılması da, Darüşşafaka Cemiyeti Yönetim Kurulunun yetki sınırları içinde olacaktır.

● Aziz Nesin'in «İnsanlar Uyanıyor» eserinin ilk bölümünde çok ince mizah hikâyeleri, «Ünlüler Geçidi» başlığıyla sunulan ikinci bölümünde toplumumuzdaki kalıplaşmış değer yargılarını eleştiren abartılmış alaylar vardı. Yazık ki kendi birimlerinin ulaşılmaz düzeydeki başarılarını getiren bu tür ürünleri Sait Faik Hikâye Armağanının yürürlükteki ilkeleriyle kolayca bağdaştırmak olanağı bulunamadı. Her zaman olduğu gibi Aziz Nesin'in başarısını önce okurları benimsedi; dört ay içinde iki baskıya ulaşan eser, 1972 - 1973'ün en çok satılan kitaplarının başında geldi (Cem Yayınevi, 246 sayfa, 12.5 lira).

● Talip Apaydın, nicedir elinde birikmiş hikâyelerle zengin bir toplam sunmuştu «Öte Yakadaki Cennet» (Cem Yayınevi, Aralık 1972, 190 sayfa, 10 lira). Ne var ki Apaydın, köy gerçeklerini yansıtmayı görev edinen yazarlığına, değişen toplum değerlerinin yükünü katmakta geç kalmış, kişisel izlenimlerinin sınırlarına fazla kapanmış görünüyordu. Gerçi kitapta «Zelha Ağlıyor», «Çıracı Kasım», «Payton»... gibi unutulmaz etkide örnekler varsa da topluca okunan otuz hikâyenin verdiği etki, birbirini silen bir sessizliğe götürüyordu okuru. Sanırım bu yüzden biraz yavaş ve eski göründü; sanırım bu yüzden kitap kalabalığı arasında tanıtılacak eser seçmekte güçlük çeken eleştirmenlerin çoğu bu kitabı, sessiz bir bilirlilikle geçiştirdiler (bkz. Hilmi Yavuz Apaydın ve Köy Hikâyeciliği, Milliyet Sanat eki 19, 9 Şubat 1973).

● Tarık Dursun K., «Bağrıyanık Ömer'le Güzel Zeynep» kitabında, yeni bir üslûp ve konu seçimi içindeydi. (Sinan Yayınları, 94 sayfa, 7.5 lira). Aşklarla tutkuların değişen zaman ve ortamlarda değişmez sonuçlara ulaşan insancı değerlerini sunuyordu. Halk hikâyelerinin bir kadın la bir erkeğin adına bağlanan düğümlerini, kendi yarattığı çerçevelerde yeniden araştırıyordu. Çok özenli bir tasvir gücünün yanısıra çok güçlü ayrıntılar inceliği vardı. Sait Faik Arınağanına en yakın adaylardan biriydi doğallıkla; biri seçilince öteki açıkta kalmasa... birincinin çok şey sayıldığı yarışmaların mantığı, ardından gelenleri bu kadar kolaylıkla unutturmasa... (bkz. Rauf Mutluay Gövdeye Ceza, Cumhuriyet, 14 Ocak 1973; oradan aktarılarak Kitaplar 1, Nisan 1973. Fikret Kuzbel Eski Halk Öykülerinin Çağdaş Acıları, Kitaplar 1, Nisan 1973. Mehmet Ergün Soyut 55, Şubat 1973. Medeni Akgül Yansıma 20, Ağustos 1973).

● Son yıllarda hikâyeye iyice önem veren Şükran Kurdakul (1973 içindeki dergi hikâyeleri 7 tane. Yeni Dergi'deki 'Artin Kemal' hikâyesi yılın en başarılı eserlerinden biri), «Beyaz Yakalılar»da geçmişteki memurluk izlenimlerini işlemişti (Ataç Kitabevi 15 hikâye, 104 sayfa, 7.5 lira). Bu yüzden herkesçe aynı açıdan değerlendirildi, küçük eleştirileri yüklenmiş ürünler olarak kabul edildi (bkz. Fikret Kuzbel İnce ve Yumuşak Memur Hikâyeleri, Kitaplar 5, Eylül 1973. Mehmet Rifat Soyut 62, Eylül 1973. Erol Çankaya Memur Hikâyeleri, Yansıma 17, Mayıs 1973).

● Necati Tosuner, «Kambur»'da hep kişisel kaderinin acıları, umutları, kırılışları içinde yakınmalar zincirindeydi (Sinan Yayınları, 202 sayfa, 10 lira). Başta TRT hikâye ödüllerinden birini alan (kimin olduğunu bilmeden «Kırmızı Yel»le birlikte büyük ödüle aday gösterdiğimi iyice hatırladığım) «İki Gün» adlı uzun hikâyesi yer alıyordu. Bu başarıyı Tosuner, «Vurgun» adlı daha somut anısında zayıflıkla tekrarlamaktan sakınmamıştı (50 sayfa). Bütün ötekiler, kitaba ad olan durumun acınası ayrıntılarını sergiliyordu (bkz. Tosuner'le Konuşma, Yeni Ufuklar 241, Ekim 1973).

● O. Zeki Özturanlı'nın «Kör Karga» kitabında (Yeditepe Y. 96 s. 7.5 L.) etkili konuların etkisiz anlatımı gö-

ze çarpıyordu. Taşra yaşamından ağız taklitleriyle aktarılan bu konu seçimlerinden, edebiyatımızın istediği insancı derinliklere gitmek kolay değil. Sorun sevip sevmeme işi değil. Kişiliğine, uğraşına saygı duymam doğal olan O. Zeki Özturanlı'nın oyun başarılarına alkışlarla katılma olanağını bulmuştum. Ama televizyonda da sunulan örneğin «Kör Karga» gibi alışılmış gerçeklerin hikâyeleştirilişine en az yarım yüzyıldır katkıda bulunan o kadar çok emek var ki.

● İlk kitabı «Eğik Ağaçlar» da belli bir duyarlığın ve yeteneğin gençlik izlenimlerini veren Sevinç Çokum (kendi yayını, 100 sayfa, 10 lira), bu yola kötü başlamamış görünüdü (bkz. Mustafa Balel Yeni Ortam, 2 Şubat 1973). 'Türk Edebiyatı' dergisinde çalışmalarına devam ediyor (Nisan, Haziran, Ağustos). Herhalde hikâyenin bir kişiliğin iç düğümleriyle, dünyaya duyguylu bakmanın yarattığı yorumlarla oluşmadığını kısa sürede ölçme fırsatı bulacaktır. (Kitap üzerine Turgut Güler'in kısa notları Türk Edebiyatı dergisinde, Şubat, Mayıs).

● «Çamasan» ı, Demirtaş Ceyhun'un Sait Faik Hikâye Armağanını kazanan eserini en sona bıraktım (Sinan Yayınları, 153 sayfa, 10 L.). Ortalama yirmi beşer sayfa uzunluğundaki altı hikâyeden oluşan kitap, beş hikâyesinin belirlediği bütünlükle Türkiye'nin şimdiki yaşam kaderini yansıtma görevindeydi. Yaylalardan kent kıyılarındaki gecekondulara, oradan büyük sanayi merkezlerine, sonunda batı çağrısına koşuşan göç halindeki insanımızın değerler ve özlemler dengesizliği içindeki dramları. İster Çamasan Dedeyi alın, ister Sultan Kurban'ı, ister Arnaşalı Hanefi'yi, ister Velespit'teki Baba'yı, ister Gebe'nin kocasını... hepsi insanlarımızın gizli iç konuşmalarının açığa çıkmış şekliydi. Geçmişe dönük özlemlerle geleceğe korkuyla bakış arasında bugünkü toplum sorunları. Hem kendi yaşamını hem en yakın çevresinin unutulmaz anılarını, kişilerini koymuştu hikâyelerine Demirtaş Ceyhun; iyice çalışılması sırasında belki gereksiz yere uzatılmış, ayrıntılarla beslenmiş olmasından başka yanlışı yoktu (bkz. Rauf Mutluay Cumhuriyet, 8 Mayıs 1973; Cumhuriyet 17 Mayıs 1973. Hilmi Yavuz Milliyet Sanat eki 20, 16 Şubat 1973. Naci Çelik Ki-

Tonitza : desen

Toplar 2, Mayıs 1973. Mustafa Özcan Yeditepe 203, Haziran 1973).

● Selçuk Baran'ın kitaplaşan ilk eseri Haziran (kendi yayını, 176 s. 10 lira), Sait Faik Armağanında da konuşulmuştu. Her zaman olduğu gibi kadınlığın ayrıntılı bakışı öne geçiyor, tekdüze durumundan yakınan orta yaş sınırındaki bir evlilik alışkanlığı, yeni kuşakların getirdiği eylem değeri karşısında sarsılıyordu. Üstünde çok durulmuş, birkaç kez elden geçirilmiş izlenimi veren anlatım yatkınlıkları dikkat çekiciydi. Çoğunluğu başkent evlerinde geçen az olaylı bu ürünlerde toplumumuzun yaşadığı son birkaç yılın anılarını, izlerini bulmak mümkündü. Türk Dil Kurumu Hikâye ödülünü kazanmakla yeterince desteklenmiş olan yazarın getireceği yeni ürünler ilgiyle beklenecektir (bkz. Tomris Uyar : Yeni Dergi 103, Nisan 1973).

● Geçmişteki hikâye değerlerinin toplamına yeniden bakma fırsatları da doğdu bu yıl. Tanzimat hikâyeciliğinin ilginç öncülerinden Emin Nihat'ın (? - 1875 sonrası; bkz. Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1) «Müsameretnâme»si «Gece Hikâyeleri» adıyla basıldı (Tercüman yayınları). Esendal'ın «Temiz Sevgiler» adlı ikinci külliyat cildi piyasaya çıktı (Kitaplar 2, Mayıs 1973); Kenan Hulusi'nin artık bulunmaz olmuş hikâye kitaplarından bir derleme çıkarıldı (Behçet Necatigil Kitaplar 4, Ağustos 1973). Bilgi Yayınevi Sabahattin Ali külliyatının yeni baskısını sürdürürken Yansıma dergisi de dolgun bir özel sayı hazırladı (Mart 1973). En son F. Celâlettin imzasıyla tanınan Fahri Celâl Göktulga'nın «Bütün Hikâyeleri» Cem Yayınevince yeniden yayımlandı (390 sayfa, 20 lira). Kültür merkezlerine uzak yurt köşelerinde geçerliğini koruyan masal geleneğinin bir derlemesi de Ümit Kaftancıoğlu'nun emeğiyle kitaplaştı : *Tek Atlı Tekin Olmaz* (Dedem Korkut Bayat boylarının yaşadığı Kars, Ardahan, Hanak, Daman, Posof köylerinden derlenmiş masallar; Remzi Kitabevi Nisan 1973, 228 sayfa, 10 lira).

● Orhan Kemal'in ölüm yıldönümünde açıklanan roman armağanını bu yıl Çetin Altan'ın «*Büyük Gözaltı*» eseri kazandı. Geçen yıl olduğu gibi bu kez de başarıya erişen

eser yazarın -çeşitli nedenlerle- hapishanede oluşu, fikir özgürlüğünü arayan edebiyatımızın kaderini düşünmeye fırsat yarattı (bkz. Rauf Mutluay Orhan Kemal'in Evinde, Cumhuriyet 5 Haziran 1973. «Büyük Gözaltı», Cumhuriyet, 29 Mayıs 1973). Bu konudaki en sevindirici sonuç da Nurer Uğurlu'nun «*Orhan Kemal ve İkbal Kahvesi*» anılarının çıkması oldu (Cem Yayınevi, 20 lira; bkz. Hilmi Yavuz, Milliyet Sanat Eki 30, 27 Nisan 1973).

● Sabahattin Eyüboğlu'nun ölümüyle başlayan 1973, nice edebiyatçı cenazesini gözyaşlarıyla alıp götürdü. Bunun en beklenmezi Kemal Tahir'in ölümüydü (21 Nisan 1973). Nice çileden geçerek hem kişiliği hem eserinin toplamıyla kendini topluma kabul ettirmiş olan romancının anısını değerlendiren pek çok yazı çıktı basında; belki anısına düzenlenen bir eserde toplanma olanağı bulunabilir.

● Yıl içinde roman ve hikâye ile ilgili başlıca şu yazılar yayımlandı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın «Sahnenin Dışındakiler» i üzerine Konur Ertop (Kitaplar 1, Nisan 1973), Selim İleri (Yeni Dergi 104, Mayıs 1973), Fethi Naci (Yeni Dergi 110, Kasım 1973) durmak gereğini duydular. Çünkü «Huzur» romanının ucuz baskısı ile birlikte Tanpınar'ın kitaplaşmamış eserlerinin (denemeler, makaleler) yayımlanışı, vaktinde değerlendirilmemiş bu özgün emeğin özelliklerine yeniden dönmek gereğini de getirmişti. Fethi Naci'nin «Huzur» u en güzel aşk romanı saymasıyla (Yeni Dergi 102, Mart 1973) başlayan ilgi, Selâhattin Hilâv'ın (Tanpınar üzerine Notlar, Yeni Dergi 106, Temmuz 1973; Kurıntuya Dayanan Eleştirme), Hilmi Yavuz'un (Milliyet Sanat Eki 33, 18 Mayıs 1973) önce eleştiri sonra tartışmalarına yol açtı. Dr. Aytekin Yakar'ın «Türk Romanında Millî Mücadele» eseri yayımlandı (Hilmi Yavuz; Milliyet Sanat Eki 36, 8 Haziran 1973); Hilmi Yavuz, Yeni a dergisindeki bir yazısında (19, Ekim 1973) «Türk Romanında Bürokrasi ile Hesaplaşma» üzerinde durdu; «Burjuva Romanının Bugünkü Durumu» nu inceledi (Yeni a 10, Ocak 73). Asım Bezirci ile Refika Taner'in hazırladıkları «Seçme Romanlar» Hür yayınları arasında çıktı (248 sayfa, 15 lira). Birçok yazarımız, eleştiri ve tanıtma yazılarının güncüllüğünden kurtulup yayımlanmaları biraz geride kalmış olan eserler üze-

rinde durarak değerbilirlik gösterdiler Zühtü Bayar (İhtiyar Gençlik, Kitaplar 1, Nisan), Faik Baysal (Kerkenez, Kitaplar 3, Haziran), Muzaffer Uyguner (Üşüyen Sokak, Varlık 784, Ocak), Adnan Binyazar (Fakir Baykurt'ta İnsan Gerçeği, Varlık 792, Eylül), Mehmet Ergün (Kelleci Mehmet, Yeni Dergi 99, Aralık 72; Rıza Bey Aile Evi, Yeni Dergi 100, Ocak; İçimizdeki Şeytan, Yeni Dergi 103, Nisan; Düşkünler ve Sadri Ertem, Yeni Dergi 105, Haziran; İhtiyar Gençlik, Soyut 57, Nisan), Asım Bezirci (Halk Hikâyeleri ve Âfet Ilgaz, Yeni a 20, Kasım; Kürk Mantolu Madonna, Soyut 60, Temmuz; Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Yapı, Yeni a 12, Mart) Murat Belge (Tutunamayanlar, Yeni Dergi 99, Aralık 72) Selim İleri (Sabahattin Ali'yi Tekrar Okurken, Yeni Dergi 99), Erol Çankaya (Vukuat Var, Yeni Dergi 102, Mart)...

● Bir iki değerli inceleme arasında şunları anmam gerekir Burhan Arpad Türk Hikâyeciliğinde Toplumdan Yana Gerçekçilik (Yeni a 16, Temmuz), Nurer Uğurlu: Orhan Kemal ve Aydınlık Gerçekçilik (Yeni a 15, Haziran), Tomris Uyar: Hikâye Kişisinin Değişmesi (Yeni Dergi 101, Şubat), Hulki Aktunç Cumhuriyet Hikâyesi Üzerine (Yeni Dergi 105, Haziran), M. S. Arısoy M.Ş.E. Hakkında (Kitaplar 6, Ekim), Leylâ Erbil Türk Hikâyeciliği Üstüne Düşünceleriniz konusunda (Soyut 56, Mart), Türk Dili dergisinin bilim kurgu özel bölümü (256, Ocak), Hilmi Yavuz Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi (Yeni a, 14), Tanpınar'ın Estetiği (Yeni a. 15), Afşar Timuçin Roman Üzerine Bazı Düşünceler (Soyut 55, Şubat), Maupassant'ın Roman üzerine düşüncelerini aktaran Mehmet Seyda'nın dikkati (Yeni Ufuklar 237 238), Sermet Sami Uysal Abdülhak Şinasi Hisar'da İstanbul (Varlık, 789), Mehmet Seyda Romancı Günlüğü dizisi (Varlık, Türk Dili...), Samim Kocagöz: Yine Roman Konusu (Varlık 792), John Dos Passos Romanı Anlatıyor (Kitaplar 4, Ağustos), Mehmet Ergün Halk Hikâyeleri (Soyut 55, Şubat), Ali Gevgilili Köy Edebiyatı Ölürken (Milliyet'ten aktarılarak Kitaplar 2, Mayıs), Cavit Orhan Tütengil Bizim Köyün Sonu mu (aynı dergide)...

● Bir esere yaklaşan her eleştiri bakışı bazı özellik-

ler, nitelikler yakalıyabilir; gerekli karşılaştırmalar, değerlendirmeler yapabilir. Ama yaratı ürünü olan eserinin dışında sanatçıların bir de kendilerini doğrudan doğruya açıkladıkları konuşmalar vardır, ben her zaman ilginç ve yararlı görmüşümdür bunları. Üstelik iyi bir konuşmacının yarattığı diyaloğa girilmişse en beklenmez gerçekler ışığa çıkarilabilir. Onun için yıl içindeki dergilerde rastladığım hikâyeci romancı konuşmalarını ayrı bir fişe özenle geçirmişim, yararlanmak üzre, onları da sunmalıyım : Kemal Tahir'le Konuşma (Selim İleri, Yeni Dergi 105), Tarık Dursun K. ile (Varlık 788), Almanya'da Necati Tosuner'le (Yüksel Pazarkaya, Varlık 793), Yusuf Ziya Bahadınlı ile (Soyut 53, Aralık 72), İlhan Tarus'la Geçen Günler (Mustafa Şerif Onaran'ın anıları, Türk Dili 256, Ocak), Metin İlkin'le (M. Seyda, Güney 68, Mayıs), Behzat Ay'la (Mehmet Bayrak, Güney 72, Eylül), Samim Kocagöz'le (Yansıma 19, Şükran Kurdakul), Atillâ İlhan'la (Yansıma 23), Ümit Kaftancıoğlu ile (Celâl Özcan, Varlık 783), Muzaffer Hacıhasanoğlu ile (Adil Gülvahap, Varlık 784), Halide Edip'le Son Görüşmemiz (Sermet Sami Uysal, Varlık 785), Talip Apaydın'la (A. Bahçekapılı, Soyut 58, Mayıs)...

● *Varlık, Soyut, Yeni Dergi, Türk Dili, Yeni Ufuklar, Yeditepe, Güney, Türk Edebiyatı, Yansıma, Yeni a, Kitaplar* dergileriyle *Milliyet Sanat Eki*'nin düzenle izlenmesi sonucunda saptadığım başlıca olaylar yazılar toplamının özeti bu. Şüphesiz edinemediğim, görmediğim, bazı sayılarını kaçırdığım için notlarıma güvenemediğim başka dergilerle gazete sayfaları da var; ama kimse herşeye birden yetişemez. Kusur vardır kasıt yok... her zaman dediğim gibi; herkes elinden geleni yapabilir.

● Yılın hikâye kitaplarına geçmeden önce dergilerde hikâye bölümünü de özetlemek isterim. Adını andığım koleksiyonların dikkatli taranışında büyük bir hikâye toplamı çıkıyor karşımıza. Yılda yalnızca *tek hikâyesini gördüğüm otuz beş yazarın* adlarını anmıyacağım, ne kadar önemli ve ünlü olurlarsa olsunlar, dergi yayınında bu yıl dikkati çekmemiş olabilecekleri için; ikişer hikâye yayımlayanlar N. Cumalı, Z. Bayar, B. Ay. K. Korcan, T. Uyar, Nazlı Eray, K. Bilbaşar, N. Karas, Mustafa Niyazi, Tarık Dur-

sun K., A. Özyalçıner, Aysel Gülercan, Erdal Öz, Ş. Yücel, Necati Mert, Âfet Ilgaz, Ayşe Kilimci, Duran Yılmaz... Üçer hikâyesi basılanlar arasında: Adnan Ardağı, Zeyyat Selimoğlu, Hulki Aktunç, Necati Tosuner, Selim İleri, Ayhan Bozfırat, Celâl Özcan, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Burhan Arpad... Üçten fazla hikâyesi dergilerde yer bulanlar M. Başaran, Nahit Eruz, Şükran Kurdakul, Burhan Günel, Fakir Baykurt, Ö. Faruk Toprak, Talip Apaydın, Mustafa Balel, Ümit Kaftancıoğlu, Günel Altıntaş...

HİKÂYE KİTAPLARI

Gene 1972'nin son aylarından başlıyorum; bu yazıların Varlık Yayınevinin titiz hesaplarına teslim edildiği 10 Kasım'lar sonrasından. Böylece yeni yılın ilk gününde okur karşısına çıkma dikkatindeki yıllık, kendine özgü bir takvimi uygulamakta, on iki aylık yılı, Kasımdan Kasıma ölçme zorunluğunda kalmaktadır.

Adnan Özyalçıner'in «*Yıkım Günleri*». «*Yağma*» ile T. D. K. Hikâye ödülünü kazandığı 26 Eylül 1972'den hemen bir ay sonra yayımlandı; bendeki nüsha, yazarının nazik imzasını 15 Kasım tarihiyle taşıyor. Hemen beş günlük bir gecikme yüzünden bir yıllık erteleme (yalnızca yıllık takvimi bakımından).

«Yıkım Günleri», bir dönemde hikâye yerine alıştırmalar demeyi yeğliyecek kertede olaydan ve gerçekten, toplumdan ve sorundan kaçan Özyalçıner'in kesin dönemecini gösteriyor. Yeni bir yazarlık bilinciyle çevresine bakan hikâyeci artık kanayan yaralar, acınası kaderler, haksızlığa uğramış değerler bulmakta güçlük çekmemekte; anlatım özenini anlatmak istediği sorunu en iyi iletecek biçimde kullanmaktadır. Bu bir kurtuluştur; hikâyemizin bir dönemde sıkıştığı bencil, soyut, tekil köşelerden kurtuluş. Özellikle kendi kuşağının ilgisini çeken eser üzerinde şu yazılara bakılmalı Adnan Binyazar Türk Dili 256, Ocak; Kenan Ercan Yansıma 17, Mayıs; Konur Ertop Yeni a 10, Ocak; Kemal Özer Bir Yaklaşım Denemesi, Yeni a 11, Şubat; Asım Bezirci Yeni a 18, Eylül... (Bilgi Y. 164 s. 10 L.).

İkinci kitabını çıkaran Ayhan Bozfırat'ın «*Fırıldak*»

eseri de Aralık 1972'de çıktı (Sinan Yayınları, 103 sayfa, 7.5 L.). «İstasyon»a göre gittikçe somutlaşan, ama kişilerini gene gölgede bırakan, onları herhangi bir adla anmaktan kaçınan bir genelleme tutumu yürürlükte. Genellikle belirli sayfalara sığabilen küçük hikâyeler (103 sayfada 12 hikâye; ortalama sekiz sayfa) bazı alegorik, sembolik yorumlardan yararlanarak kent insanlarının bunalımlarını, yönsemelerini, arayışlarını dile getiriyor. Doğrusu ben etkilenmedim (bkz. Demir Özlü Yeni Dergi 105, Haziran; Hüseyin Özcan Yansıma 16, Nisan; Naci Çelikin konuşması Ayhan Bozfırat Dedi ki, Kitaplar 2, Mayıs).

Füruzan'ın «*Benim Sinemalarım*» adlı üçüncü kitabı Şubatta yayımlandı ve ...kim ne derse desin, iki ayda ikinci baskıya ulaştı. Üçüncü kitabıyla Füruzan'ın ulaştığı bu başarı, onu okuruna borçlu bırakan bir sorumluluk yükler; sanırım o yüzden çalışmayla geçen bir yıl içinde yalnızca tek hikâyesini gördüm dergilerde (Kanı Unutma, Yeni Dergi 110, Kasım 1973). Şimdi ya daha özlü hikâye yoğunluklarına, ya roman yolundaki ilk denemelerine çalışır olmalıdır. Çünkü altı hikâyeyle üç yüz sayfaya yayılan ayrıntılar dikkati, dergilerde yer bulması hayli güç bu boyutlarla, onu bağımsız eserlere yönelme zorunluğunda bırakmaktadır. Aslında kahraman yaptığı kişilerle işlediği zaman dilimi de onu roman sürecine sürüklemektedir. Gerekli zaman dilimi ve araştırma emeğiyle birlikte olursa, roman yazmak iddiasındaki nice imzadan daha güven verici işaretleri var eserinin. «Benim Sinemalarım»ı «Kuşatma» koşulunda görenlerin yanılgısı yok. Ama «Bir Evin Dıştan Görünüşü»... yeni ufuklar getiriyor, kendi yazarlığına ve bize. Kısa sürede erişilen her başarı gibi tedirginlikler, rahatsızlıklar yarattı Füruzan; bu yüzden üçüncü eseri üzerinde ne gereğince duruldu, hatta ne de konuşuldu. «Ağır kazan geç kaynar» demiş atalar; belki bu suskunlukların yarattığı uzaklıkta yazar daha başka eserlerini mayalamaktadır. Herhalde hikâyemizin son yılları -başka bir iki yazarla birlikte- Füruzan damgasını taşımaya devam etmektedir. Yılın okunması en gerekli kitaplarından birincisi. (bkz. Fethi Naci Füruzan'ın Dünyası, Yeni Dergi 104, Mayıs; Mehmet Veysel: Yansıma 16, Nisan). (Bilgi Yayınevi, 285 sayfa, 15 L.).

Fethi Savaşçı'nın Almanya gözlemlerinden edindiği

«*Özel Ulak*» (Yeditepe Yayınları, Şubat 1973, 98 s. 7.5 L.), Samim Kocagöz'ün önsüzüne karşın bana hiç başarılı görünmedi. Yer yer çok kişisel izlenimler ön plânda; yurt dışında kendini anlatma ihtiyacının yarattığı röportaj konuları (bkz. R. Mutluay : Cumhuriyet, 6 Eylül 73).

Zeyyat Selimoğlu'nun «*Koca Denizde İki Nokta*» kitabı üzerinde kimse durmak gereğini duymadı. «Mehmet Kaptan» dizisini yeterince bildiklerine inandıkları için mi, Selimoğlu klâsik hikâye anlatma yöntemini bırakmadığı için mi (Remzi Kitabevi, Şubat 73, 134 s. 10 L.). Oysa benim en çok severek okuduğum hikâyeler oldu bu kitabın içindekiler. Özel bir yaşam savaşının gerçekliğini yansıttığı, kişilerini en düğümlü yanlarıyla canlılıkla yaşattığı, yazarının çalışma emeğiyle mayalanıp iyice damıtıldığı için. Sonuna eklenen (TRT başarı ödülünü kazanmış) radyo oyununu bir yana bırakabilirim; ama Mehmet Kaptan dizisinin -sessizlikle karşılanan bu özgün hikâye dizisinin- hikâyemizin en başarılı sunularından bir birikim olduğundan hiç kuşku duymuyorum.

Rasim Özdenören'in «*Çözülme*» adıyla kitaplaşan eserini okuyamadım (Edebiyat Dergisi Yayınları, Mart 73, 4 hikâye, 114 s. 7.5 L.). Nurullah Ataç'ın en küçük söz ve cümle yanlışı yüzünden nice kitabı elinden atıverdiğini okur, gereğini pek anlamazdım. Bir kelime, bir söz, yanlış ve yersiz kullanılmış olabilir, neden bağışlamamalı, neden bu kadar kesinlikle suçlamalı derdim. Ama bu kitabın ilk hikâyesinin ilk cümlesini size aktarırsam belki hak verirsiniz benim uzaklığıma... ve yargıyı kendi okumanızdan beklersiniz: «İçinde tortulanarak biriken pazar kalabalığı biçiminde o karmaşık, dolaşık sıkıntının, yüzüne çizdiği sinirli gölgeleri bakışlarının bulanıklığında anlıyor; ne yapması gerektiğini, birbirinin içine girerek yürüyen, düşüncesini karıştıran kadınlı erkekli, kızlı oğlanlı insanlar, hızla geçen, sağa sola sert dönemeçler yapan dolmuşlar, taksiler, otobüsler, at arabaları yüzünden kestiremiyordu...» İşte böyle... Gerisi daha da zor, siz bilirsiniz.

Bekir Yıldız'ın «*Beyaz Türkü*»sü de bu yıl çıktı (Cem Yayınevi, 89 s. 7.5 L.). Her zaman olduğu gibi güney doğu Anadolu'nun törelere tutsak kadınları, kalıplaşmış gelenekleri içinde sezgiyle de olsa doğru yolları arayan bi-

linçler... bir yerde de batı göçüne kapılmış işçilerimizin değişik dünyalarda yaşamak zorunda kaldıkları onur kırıcı durumlar. Tek tek bakılınca bazıları inanılası bile görünmiyecek uzaklıklarda etkili gözlemler (Kara Çarşaflı Gelin... Maria Otuz İki Yaşında). «Kefene Sarılı Mavzer» le, «Tahir Usta» ise, yaşadığımız günlerin -belki de bizim bilmediğimiz- en etkili tanıklıkları. Yılın özgün eserlerinden Beyaz Türkü üzerine olumlu, olumsuz eleştiriler için bkz. Hilmi Yavuz Milliyet Sanat Eki 27, 6 Nisan 73; Asım Bezirci Yeni a 19, Ekim 1973; Erol Çankaya Yeni Dergi 105, Haziran 73; Naci Çelik Kimin Türküsü, Kitaplar 1, Nisan 73.

Dursun Akçam'ın *Köyden İndim Şehire* kitabı, bu adı taşıyan hikâyenin müthiş gücüne karşın bir röportajlar toplamı olmaktan pek ilerde değildi (May yayınları, Mayıs 73, 152 s. 10 lira). «Ne olursa olsun Akçam'ın hikâyecilikle röportajcılık arasındaki çizgiyi ayırdetmesi ve ne olacağına karar vermesi gerek. «Kaz Eti» ndeki gecekondu yoksunluğu, «Güllü Ana» daki dinsel bağnazlık eleştirisi, «Aşk Clup» daki üstünkörü gözlemcilik, «Propaganda» daki kolay toplum yergisi, «Sünnet Partisi» ndeki inandırıcılıktan uzak mizah, «Üç Silahşort Kanunu» ndaki acele tipleştirme... hiç biri başarılı sayılmamalı. «Köyün Enisdosu» da hikâyeleşmemiş anılar, izlenimler toplamı...» (Cumhuriyet R.M. 6 Eylül 73).

Fakir Baykurt'un *Can Parası* (Remzi Kitabevi, Haziran 1973, 251 s. 15 L. 21 hikâye), yazarlık görevini ülkesinin ana sorunlarını duyurmakta kullanan bir sorumluluğun ürünleriydi. Baykurt'un gözlem sınırları sandığımızdan geniş. Ama öncelik tanıdığı durumların, halkın hor görüldüğü, ezildiği, hiçe sayıldığı yerler olduğunu görmezlikten gelemeyiz. Nice acemilik başlangıcının nice ödüllerle karşılandığını biliyoruz. Hiç kırgınlık göstermiyen Baykurt'un -bana göre- bu türde verdiği olgun gerçekçilik ürünlerinin hâlâ hak ettiği değere ulaşmış sayılmamasının asıl sebebi, bunların okunmasına gerekli vaktin ayrılmayışı. Bu kitap kalabalığında, kendisini güncül edebiyat konuşmalarının dışında tutmaya dikkat eden bir yazarın unutulması rastlanmaz şey değil. Fakir Baykurt'un yazarlığını her zaman yürekten sevmişimdir; buradaki hikâyelerin birçoğu gibi. Alı-

şılmış gerçekçilik sınırında kalmadığını, ince bir mizah bakışıyla eleştiri değeri taşıdığını kendini ustalıkla okuturken gerekli doğruları düşündürdüğünü... biliyoruz. Yılın en özlü kitaplarından biriydi bu; sanırım ulaştığı okur ilgisi de bunun doğal karşılığıdır (R. M. Cumhuriyet, 28 Haziran 1973).

Tomris Uyar'ın ikinci hikâye kitabı *Ödeşmeler* adıyla çıktı (Ve Şahmeran hikâyesi; Sinan yayınları, 179 sayfa, 12.5 L.). Hikâye sanatı üzerinde çok ilginç saptamaları olan Tomris Uyar'ın çeşitli anlatım tekniklerini kullanmaya dikkat ettiği, çevresinde gördüğü kişilerde içinin istediği insancı değerleri yaşatmaya çalıştığı gözleniyor. Genellikle apaçık bir iletim görevinde değil; büyük kent yaşamında aydın kişinin inceliklerini yüklenmiş. Hem kendi yaşamının çizgilerini, hem gözlediğine inandığı insanları derin bir duyarlığın düğümlerinde canlandırmaya çalışıyor. İnce, fazla inceltilmiş anlatı ürünleri.

Yazarının «Öykücükler» diye nitelediği *İstinye Suları*'nı burada mı değerlendirmeli, yoksa fıkra yapısı içinde bir hikâyecinin dokunup geçtiği durumların bu kitapta toplandığını duyurmakla mı yetinmeli? Oktay Akbal'ın bu gibi fıkralarının hep harcanmış birer hikâye olduğunu düşünmüş, söylemiştim. Ama bu biçimleriyle kabul edersek küçük tatlarla yetinmiş olmaz mıyız? Keşki Akbal, dokunup geçtiği bu kısa ve yoğun gazete yazılarını, sanatçılığının gerektirdiği emek ve zaman birikimiyle bize birer tam hikâye olarak sunsaydı. Gene de en kolay, en çok keyifle, en rahat okunan kitaplardan biri; üstelik bir benzeri de yok (Sander Yayınları, Eylül 1973, 160 sayfa, 10 lira).

Aslında bir hikâye yılı, bu türde özgün bir başarılar toplamı değildi 1973; ürünleri elde birikenlerin kitap çıkarma fırsatı buldukları yıldı. Toplumsal olayların yoğunluğu ve yaşanan günlerin güçlüğü içinde hikâye kitaplarıyla da fazla uğraşılmadı. Bu arada yayımlandıklarını gördüğüm, duyduğum, bibliyografik künyelerine dergilerde rastladığım başka kitaplar da oldu. Ne yapalım ki toplu bir bakış açısı yüklenen bu gibi yazılarda her kitabın özelliğine ayrıca eğilme olanağı bulunamaz doğallıkla. Nasılsa hak ettiği okuyuculuğu her eserin bulacağına -ve birkaç ayın hiç bir gerçeği değiştirmiyeceğine- inanarak adlarını anacağım

Dişliler Arasında (Lütfi Kaleli, Yücel Yayınları), *Postacı* (Teoman Uçgun, P.K. 38 İst.), *Buralarda Yaşanmaz ki Birader* (Savaş Büke), *Gâvur Kayırıcılar* (Metin Önal Mengüşoğlu), *Biat* (Nuri Pakdil), *Memleketimden İnsan Hikâyeleri* (Tanju Cılızoğlu), *Zıkkımın Peki* (Esen Yel)...

YILIN ROMANLARI

Toplumsal baskıların en göze görünür biçimlere dönüştüğü dönemlerde sanatsal dolaylılıklara kaçışlar çoğalıyor; hiç bir denetim gücünün en uzatamadığı özgürlüklerde yazarlar kendilerini de, çevrelerini de sınava sokup değer hesaplaşmasına girişebiliyorlar. 1973'ün roman yılı oluşu biraz da bundan. Düşünsel yaşamın sınırlandığı, gerekli eserlerin yayınlanamadığı, en açık gerçeklerin bile söylenemediği günler yaşandığını kim unutacak? Onun için Cumhuriyet'in Edebiyat Sohbetleri sütununda roman konusuna sık sık dönmek gereğini duydum Türk Romanının Değeri (30 Ocak 73), Kadın Kalemler (13 Şubat), Roman ve Dil Sorunu (3 Nisan), Ölümün Noktası (24 Nisan), Yazarlığın Değişimi (28 Ağustos), Memur Kalemler (14 Ağustos), Dönemle Hesaplaşma (4 Eylül), Böylece 1972 Kasımından 1973 Kasım başına kadar elimize gelen romanlar toplamı bütün ölçüleri aştı. Şiir kitaplarının satışının çok düştüğü, bir iki hikâyecinin dışında bu türdeki eserlerin ilgi görmediği ortamda roman gene de birçok biçime dönüşme tohumunu içinde taşıyan en zengin çalışma sonucu olmakta devam ediyor. Hem gazete tefrikasiyla geniş okuyucu yığınlarının karşısına çıkıyor, hem en aranan tür kalma değerini koruyor, hem oyunlaşma -senaryolaşma- radyo ve televizyon sunusu olma olanağını taşıyor, hem kitaplaşması öteki türlere göre daha kolay yollar buluyor. İlk romanlarını yazmış kişilerin (A. Ağaoğlu, Ü. Kaftancıoğlu, Ö. F. Toprak, B. Günel, S. İleri) en tanınmış yayınevlerinin baskı olanaklarını bulması (Remzi Kitabevi, Sinan Yayınları, Hürriyet Y.) bir rastlantı mı? İkinci romanlarını vermiş yeni sayılabilecek imzalar için de öyle.. Geçen kasımın ürünlerinden başlıyalım

1973 Türk Dil Kurumu roman ödülünü kazanan Abbas

Sayar'ın *Çelo'su* (E yayınları, kasım 1972,234 s.10 L.), miras kavgasındaki bir köy delikanlısının umutsuz direnişini, suça itilişini yerel ağız taklitleriyle ve tatlılıkla anlatıyordu. Karmaşık bir dokuma değildi; yazar ağzından sunulan tekil bir serüven görüntüsü. Ne var ki tutulmuş ve üstünde çalışılmış bu gerçekçi üründe zengin bir dil birikimi olduğu için Türk Dil Kurumunca onurlandırılmış olmasını yerinde bulmak gerekir. «Görünüşte birkaç belli iplikle dokunmuş ilkel bir kumaş; ama gücünü çözülmemiş toplum sorunlarından alan, insanlarımızı kader suçlusu yapan çekişmeleri gereğince işleyen dikkatli bir çalışma..» (Bkz. R. M. Cumhuriyet, 23 kasım 1972; Naci Çelik Yeni Ortam, 1 aralık 1972; S. Özkan Acun, Kitaplar 5, eylül 1973).

● Kemal Bilbaşar'ın «*Başka Olur Ağaların Düğünü*» (Cem Yayınları 1972 Kasım, 252 s. 12.5 L.), altında taşıdığı yazılış tarihiyle on beş yıl gerilere giden bir eski üründü. Doğrusu Cemo - Memo başarısından sonra bu gibi eserlerin elimize gelişi- boyuna yaşamakta, yazmakta devam ettiğini sandığımız bir romancı için- pek yararlı değildi. Ne var ki hiç bir yazar yazmış olduğu şeyleri kolay kolay atamaz, ayıklayamaz. Bu kasaba aşkının senaryolandırılmış biçimi de belki birilerinin hoşuna gidecektir, herhalde benim değil.

● Yıllar önce Vatan'da tefrika edilirken ilginç bulup okuduğum Talip Apaydın'ın «*Yoz Davar*»ı da (Cem Yayınevi, Aralık 1972, 301 sayfa, 12.5 lira), bu yüzden günü geçmiş göründü. Kemal Tahir'in bir çobanı konu edinen hikâyesinden başka çobanların kaderlerini işliyen eser var diyemem kolaylıkla, hatırlamıyorum. Ama ağalarının çıkarlarını savunmak için canlarını tehlikeye atan bu gibi emekçilerin hiç bir toplum değerinin bilincinde olmadan direnişleri hem kendilerinin hem efendilerinin çözülüşüyle sonuçlanınca.. geriye pek az şey kalıyor. Bu kitaplar üzerine yazılmış hiç bir nota rastlayamadım.

● Buna karşılık ilk eserini veren Burhan Günel'in *Ökse* romanı iyice ilgi çekti (Remzi Kitabevi, Kasım 1972, 373 s. 15 L.). Güçlükler içinde direnen bir ailenin -herhalde ilerde en küçük bireyi tarafından sürdürülecek- serüveninde, Anadolu kasaba yaşamının pek çok kesitleri yer alıyor, kolaylıkla okunuyordu. Yazı yazma iştahı açıkça gözlenen

Burhan Günel'den, bu yolda olumlu başarılar bekleten işaretler var; yılın en çok sözü edilen eserlerinden biri olarak -yazarını açıklamalara cevap vermeye zorlayan eleştiriler de olmuştu Soyut 55, Şubat 73- dikkate değer. Bkz. Mehmet Ergün Yeni Ortam, 22 Aralık 1972; Soyut 54, Ocak 1973. Günay Taylan Kitaplar 4, Ağustos 1973. Halil Şahan Yeni Ufuklar 235, Nisan. O. Çalışkan Yansıma 17, Mayıs.

● Türk Dil Kurumu roman ödülünde değerli birkaç oy alan Ümit Kaftancıoğlu'nun *Yelatan*'ı da Remzi Kitabevince basılmıştı (299 sayfa, 15 L.). Her ilk kitap gibi otobiyografik yanı ağır basan roman, bir köyü bir ailenin gelişip dağılması, köyden kente göçenlerin kalabalığı karşısında orada kalanların yalnızlığı açısından başarıyla veriyor. «Dönemeç» de tanıdığımız Garip, tıpkı Köygöçüren de göreceğimiz Teslime, Ölmez Otu'ndaki Uzunca Ali gibi anasını boşalan köyde tek başına bırakıp uzağa göçen kuşakların bir örneğidir. Ve bunun çaresi pek yoktur. Yelatan'ın getirdiği çocuklar artık orada kalamıyacaklardır; köyün dağılışıdır bu ve Kaftancıoğlu, çok gerekli bir gerçekçilikle doğup yetiştiği coğrafyanın kaderini başarıyla romanlaştırır (bkz. Muzaffer Uyguner: Türk Dili 259, Nisan. Enver Naci Gökşen Kitaplar 2, Mayıs).

● Hasan İzzettin Dinamo'nun kişisel anılarından çıkardığı *Öksüz Musa* (May yayınları Ocak 73, 256 s. 15 L.), birinci dünya savaşı sonundaki dârüleytamlar konusunu nerdeyse belgesel bir doğrulukla verirken etki kazanmaktadır. Sonunda on sekiz yaş şiirlerinin bir bölüğünü de taşıyan kitap, roman olmaktan daha başka yükümlülükler taşıyan doğruluğuyla ibretle okunmaya değer (bkz. R. M. Kişisel Yaşamlar, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1973).

● Hürriyet yayınları arasında basılan Selim İleri'nin *Destan Gönüller* adlı romanını hemen hemen hiç sevmedim. Hikâyelerinde de öne çıkan iç düğümlerini Selim İleri, iyice abartıp yayarak okuyucuya da mal etmek ister. Eksik bir kişiliğin sanılar, korkular, yönsemeler içindeki dengesizliği; küçüklük kompleksleriyle kendiyle hesaplaşması, bu çizgide bir roman olmaya yatmayacak cılızlıkta tekrarlarla sürüp gider. Sonunda aşksız bir gençliğin yoksun itirafları... Oku-

yan okur (Taylan Altuğ : Yeni Dergi 107, Ağustos 73; Osman Çalışkan Yansıma 23, Kasım 73).

● Urla yaşamından nice güzel ürün devşiren Necati Cumalı'nın «*Yağmurlar ve Topraklar*»ı (Cem Yayınevi, Nisan 1973, 458 s. 20 lira), bir küçük kasaba yaşamı içinde görev almış aydının görev sorumluluğuyla mutluluk arayışını konu edindiği için en sonsuz kaynağa el atmış durumda. Doğrusu okumuş kişilerimizi bekleyen en büyük dramlardan biri budur. Dar sınırlar içinde topluma yenilmek, ya da yeni bir ufka doğru kanatlanmak. İstanbul dışına çıkmamış kişiler bilmezler bu sorunu. Cinsel yoksunluğu, dedikodu baskısını, yalnızlık acısını, evlilik zorunluğunu, en dürüst görev sorumluluğunda bile küçük yorumlara feda edilen meslek toplamını.. Cumalı'nın gerçekçiliği, hem kendi yaşamından, hem doğup büyüdüğü Urla çevresinden geldiği için iyice inandırıcı. Yılın en çok ilgi gören kitaplarından biri. Zor bir roman değil biliyorum, ama iyi bir roman. (Muhtar Körükçü Kitaplar 3, Haziran 1973; Sami Kayalı Kitaplar. Adnan Binyazar Türk Dili 265, Ekim 1973. Rauf Mutluay Cumhuriyet, 12 Temmuz).

● İkinci romanını yazan Behzat Ay, «*Sis İçinde*» (Sinan Yayınları) eserinde içten bir hesaplaşma içinde göründü. Öğretmenliğe zorlanan daha yetenekli bir eğitim görevlisinin bir ders yılı içinde yaşadığı aşka benzer ilişki ile aile yaşamının çatışmasını anlattı. Bol konuşmaya dayanan rahat okunur bir anlatımla -belki de- kendi yaşamının bir dilimini iletti. Yazarlarımızın romana başlarken atamadıkları ilk yanılgı bu. Yaşanmış bir olayı, bir zamanı, bir dönemi, bir acıyı ayrıntılı bir tasvirle sunmak, roman boyutuna erişmek için yeterli bir emek görünüyor çoğunluğa. Romanlarımızın bu kadar hızla çoğalmasının bir sebebi de bu olmalı. Behzat Ay'ın çok kolay okunan serüvenininden haz alacak okuyucular elbette bulunacaktır; özellikle kişisel benzeşmelerin yakınlığı yüzünden. Ama bu gibi kitapların en çabuk eskiyen eserler olduğunu unutmamalı (bkz. Nahit Eruz Bitmemiş Bir Sevginin Romanı, Kitaplar 2, Mayıs. Fikret Kuzbel Soyut 61, Ağustos. Rauf Mutluay : Kişisel Yaşamlar, Cumhuriyet, 30 Ağustos. Eserini açıklamaya fırsat bulan yazarın konuşması ve suçlaması için

bkz. Behzat Ay'la konuşma, Mehmet Bayrak, Güney 72, Eylül 1973).

● Hakkı Özkan'ın *Sürtük* eseri için ne demeli (Nil Yayınevi, ciltli, 272 sayfa içinde 'Kiracımız' hikâyesi de ekli, 15 L.). Orhan Kemal'in izinde gittiğini mi, kenar mahalle kızlarının kurtuluşunu sanayileşen sinemada aradığı için yanıldığını mı, belli düşüşlere razı olan namus değerlerinin bu toplum içinde yalnızca böyle var olabildiklerini gösterdiği için gerçekçiliğini mi, çok kolay yazılmış bir eser izlenimi bıraktığını mı? Herhalde en gereklisi şu olmalıdır Yazı yazma deneyinden geçmiş her kalem bu gibi birkaç eseri bir yıl içinde okur karşısına çıkarabilir, onunla biraz geçinebilir, ama kendisini hiç zorlamış olmaz.

● Samim Kocagöz'ün *İzmir'in İçinde* eseri, sadeliği içinde yüklü bir öz getiriyor, 27 Mayıs öncesindeki kent yaşamını canlılıkla sergiliyordu. Onun için olumlu eleştirilere konu olduğunu, -bir iki yanlış tekrarı bir yana- belli bir dil özenini yansıttığını kabulde birleşebiliriz. Aşklarının ve dileklerinin bencilliğinde hiç bir şeyin farkında olmayan genç çiftlerin yanında en önemli toplum olayları olup gelişmektedir de onlar hiç bir şeyin farkında değillerdir. Kent yaşamının hiç bilinmeyen bazı temsilcilerini ustalıkla canlandıran eser, okunması en gerekli romanlardan biri olmak değerini şimdi de koruyor. (bkz. R. Mutluay Cumhuriyet, 9 Ağustos 1973; Fethi Naci Yeni Dergi 108, Eylül. Hilmi Yavuz : Milliyet Sanat Eki, 7 Eylül).

● Atillâ İlhan'ın «*Bıçağın Ucu*» (Bilgi Yayınları) romanı ise, aynı dönemdeki İstanbul aydınlar çevresinin düğümlerini yansıtıyordu. Özellikle sol cephenin çürüyüşünü gösteren kişileri ve tasvir gücüyle çok etkili bir özgünlük. Atilla İlhan «Hangi Sol», «Hangi Batı» kitaplarındaki derin hesaplaşmanın içinde içtenlikle bir roman başarısına ulaşmıştı; yazık ki gölgede bırakıldı (R. M. Cumhuriyet, 16 Ağustos; H. Özkan Kitaplar 5, Eylül 1973).

● Oğuz Atay'ın ikinci romanı «*Tehlikeli Oyunlar*» için olumlu hiç bir söz söylememek haksızlık mı olur? (Sinan Yayınları, 502 sayfa, 20 L.). Bir yaşamın olumsuz döneminde çıldırma sınırına gelen kişinin en özgür eleştirileri, düş oyunları, öfkeleri, arayışları, bunalımları, gevezelikleri, özen-

tileri, kitaplardan gelen kültürle gerçeğin uyuşmamasından doğan dengesizlikleri, bizim için okunması olanaksız lâf yığını haline gelmişse ne diyebiliriz. Gene de sonuna kadar okumakta direndim kitabı, ilk eserine duyduğum saygı yüzünden. Ve hiç bir şey kazanmadım (Burhan Günel Kitaplar 6, Ekim 1973).

● Erol Toy'un iki ciltlik büyük eseri «*Azap Ortakları*» nı ise okuyamadım, okuyana da rastlamadım (May Yayınları iki cilt, 1130 sayfa, 50 lira). Sımavnalı Şeyh Bedrettin'in serüvenini konu aldığını bildiğim esere başladım; okuduğum bütün sayfalarda Kemal Tahir'in «Devlet Ana» sındaki bazı bölümlerin kopyasıyla karşılaştığım sanısına kapıldım; okumayı erteledim, bir daha da kısmet olmadı. Ama vakit geçmiş değil. Her kitabın vakti gelir.

● Muzaffer İzgü'nün *Halo Dayı*'sı (Remzi Kitabevi, 380 sayfa, 20 lira), iç göç zorunluğuna kapılmış bir baba - oğulun serüvenini izliyor; tek çizgide ve abartmayla. Kazandığı öküzlerle köyüne dönen Halo Dayının mezarlık ölülerine gücünü gösterme denemesi bile etkili gelmez okura. Ağız taklitleriyle güçlendirilmek istenen bu gibi köy gerçekçiliği çoktan bıkkınlık yarattı... ve büyük bir değer de getirmedi edebiyatımıza. Muzaffer İzgü'nün bu dar çemberden kurtulmasını dilemek gerekli (bkz. M. Hasan Göksu Kahramanlara Sevgisizlik, Kitaplar 4, Ağustos).

● Yaşar Kemal, «*Demirciler Çarşısı Cinayeti*» ile yeni bir konuya el atmıştı (Cem Yayınevi, 624 s. 25 L.). Derebeyliğin yıkılış aşamasındaki geleneksel kan gütme davası, tutkularının yönünde en aşırıya giden niyetler, insanın insana eziyeti, sonsuz bir doğa tasviri içinde Çukurova'nın yeni bir yanı. Yalnız ona özgü anlatım zenginliğiyle Derviş Bey'le Akyollu Mustafa'nın çekişmesi; tutkularının izinde ölüme kadar giden kişilerin beklenmez direnişleri. (bkz. R. Mutluay Cumhuriyet, 21 Haziran. Tarık Dursun K. ve Hakkı Özkan'ın yazıları Kitaplar 4, Ağustos. Mehmet Yaşar Bilen Yansıma 23, Kasım).

● Adalet Ağaoğlu, bunca oyun başarısından sonra *Ölmeye Yatmak*'la dönemle hesaplaşmaya girmişti. Atatürk'ün ölümünden sonraki kuşakların hangi toplum mirasıyla yetişip bugünlere eriştiğini önceleri ayrıntılı, sonrala-

rı genellemeli bir tutumla sergilemek amacında göründü. Şüphesiz kişisel yaşantısından taşıdığı gerçekleri en yakın çevresinin tanıklığıyla destekliyor, kadın olmanın sorunlarını birlikte getiriyordu. İlginç bir denemeydi aslında; kapsadığı zaman bakımından eksik kalmak zorunluğuyla birlikte (Fethi Naci Yeni Dergi 107, Ağustos. Selim İleri : Yeni Dergi 110, Kasım. Füsun Altıok Yeni a, 18, Eylül. Rauf Mutluay Cumhuriyet, 4 Eylül 1973).

● Sanırım yılın en ilginç başarısı Sevgi Soysal'ın «*Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*» romanı olacaktır (Bilgi Yayınevi). Benim «Başkent Dokuması» dediğim duruma Fethi Naci «Ankara'dan İnsan Manzaraları» adını vermeyi yeğlemişti. Yıkılası bir kavağın yarattığı sokak merakı içinde birbirine rastlayan kişilerin ayrıntılarına dikkat eden yazar, bize iyi bildiği bir kentin bütün yaşamasını verme çabasında olumlu başarıdaydı. İlgiyle okunan kitapta özellikle üç gencin geleceğe dönük yapılarını incelerken derinliğe iniyordu. 1973'ün en çok sözü edilen eseri bu oldu (R. Mutluay Cumhuriyet, 2 Ağustos. Hilmi Yavuz : Milliyet Sanat Eki, 43. 31 Ağustos. Selim İleri Yeni Dergi 108, Eylül. Fethi Naci ve Mehmet Doğan'ın eleştirileri, Yeni Dergi 109, Ekim. Sevgi Soysal'ın sorulara cevapları, Milliyet Sanat Eki 46, 21 Eylül 1973).

● Erol Toy -yılın en çalışkan, en verimli yazarı- ikinci romanı «*İmparator*» da bakkallıktan sanayi krallığına yükselmiş Çokzade Fehmi'nin serüvenini anlatırken Cumhuriyet Türkiye'sinin de sorunlar zincirini sermayenin gücü açısından değerlendirme, yorumlama çabasındaydı (May yayınları, 388 s. 20 L.). Bir anagramla değiştirilmiş olan adı tanımamak için büsbütün bilgisiz olmalı. Ama Türk toplumunun bütün gelişim sürecini yalnızca birkaç sermaye gücünün etkisiyle ölçüp biçmekte de tek yanlı bir yanlışlık olmalıdır. Erol Toy, bütün oyunlarında da günümüze denk düşüreceği bir durum arıyor. İmparator, bir yanıyla ilginç, bir yanıyla da çok kuru bir görünüme bu yorum acelesi yüzünden düşüyor.

● İlk romanı yayımlanan Ömer Faruk Toprak, «*Tuz ve Ekmek*» de, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki sıkıyönetim uygulamasını, zararsız edebiyat uğraşına girmiş genç

heveslerin polis gücüyle ezdirilmesini konu ediniyor. Bunu daha önce «Duman ve Alev» adlı anılar - denemeler cildinin belli sayfalarında anlatmıştı (May Yayınları 1968, özellikle 46 - 76). Sinan yayınları arasında çıkan bu eser, kendisinin ve akranlarının yaşadığı bir dönemi, bütün kurtuluşlardan sonra, gereğinden fazla zorluyor. Araya katılan kaymakam Fikret hikâyeleri, sürgüne gönderilmiş ozanın anıları... kitabı şişirmek için kullanılmış ek malzeme. Kendilerine 1940 kuşağı adını takmaktan özel haz duyan toplumcu kesimin yaptıklarını fazlasıyla «i'zam» eden özel bir yorumu. Hele son yıllarda yaşanmış, görülmüş bunca gerçekten sonra otuz yıl öncenin tramvay korkularına gitmekte iyice güçlük çeker okuyucu. Tekil serüvenlerin anılarından topluma mal olan romanlar çıkarmak sanıldığı kadar kolay olmamalıdır.

● Kendini anlatmakta iyice ince ayrıntılar itirafına girme yoluna yönelen Mehmet Seyda'nın «*İçe Dönük ve Atak*» ı da bir çeşit düş kırıklığı yarattı bende. Seyda'nın birçok kitabını beğenmiş, övmüştüm. Bunu da sevmek isterdim; aslında yer yer usta bir hikâyecinin önemli anlara dikkat eden sağlam saptamaları da var. Ne var ki bir kişiliğin çelişik yanlarını açıklamak amacındaki bu çalışma, cinsel ilişkilere gereksizce fazla önem veren tek yanlı bir bakışın özentisi gibi geldi bana (Tel Yayınları, 338 sayfa, 20 L.).

● Okuduğum son roman, Fakir Baykurt'un «*Köygöçüren*» i (Remzi Kitabevi, 596 sayfa, 30 Lira). Hapishanede düşündüğünü söylediği bu eserinde Baykurt, kurak çorak bir Konya köyünden kente göçmeye zorlanan insanlarımızın doğum ve dölle çoğalıp öç almaya hazırlanışlarını, onların toprağını ele geçiren açıkgözlük fırsatlarının hükümetlerce desteklenen düzenini, bir yerde de aşk hakkına dayalı eşleşmelerin güzelliğini anlatıyor. Kapıcı - Muhtar Musa'nın kendisine onca yakınlık ve iyilik gösteren parti başkanının karısını ele geçirerek aldığı öçte belli bir hınç gösterisi var. Bu gibi çözümlerle bir şey sonuçlanmaz. Ama Sunacık - Hıdır Teslime üçgeninin insanca yaşamında, yazarın hayranlıkla ilettiği bir güzellik yok değildir. Baykurt'un mizah ba-

kışıyla eleştiri yanı, Tırpan'daki gibi dram gücüyle değil, daha çok alay yönüyle öne çıkıyor. O çocuk kalabalığının kent sokaklarında gezişi, sıcak komşuluklarla birbiriyle kaynaşması ise yarına dönük bir umut birikimidir. Bekliyeceğiz; kentleşen köylülerin uyanışını.

● En önemli romanları bile birkaç satırla anan bu toplu bakışın, tek tek eserler üzerine eğilen bir eleştiri görevini üstüne almadığı bellidir. Bu ihtiyacı duyanlar yerleri belirtilen yazılara bakmalıdırlar. Bir yılın en önemli ve değerli eserlerini belirtmekle yetinme hakkım olsaydı eğer, yalnızca şu kitaplar üzerinde genişlikle durmak isterdim : *Yelatan, İzmir'in İçinde, Bıçağın Ucu, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Ölmeye Yatmak, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Köygöçüren.* Oysa daha adlarını bile söylemediğim kitaplar var; ve bunların hepsi, otuza yakın hikâye kitabıyla birlikte, böyle bir yıllık yazısının çerçevesine sığdırılmak istenmektedir *Akıllı Köyün Delisi* (Vedat Saygel'in mizah romanı), *Tutsak* (Emine Işınsu, Ötüken Yayınevi), *Kutsal Ceza* (Necati Haksur'un romanı, Adana), *Vietnam Geçidi* (Macit Cevat'ın belgesel romanı, Ararat Yayınevi), *Yahova'nın İnsanları* (İsmet Güleç), *Kutsal Barış* (Hasan İzzettin Dinamo'nun devam eden dizisi, 2. ve 3. ciltler, May Yayınevi), *Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı* (İlhan Selçuk'un değerlendirdiği anılar, belgesel eser, Remzi Kitabevi) .Bir de elime geçmemiş, göremediğim, alamadığım eserlerin adları var *Anahtar* (Mustafa Necati Sepetçioğlu), *Kurt Oyunu* (Ahmet Kaya), *Akraba Hasan* (Ayhan Bozfırat'ın çocuk romanı), *Sendika Başkanı* (Faruk Erginsoy'un mizah romanı)

● Yayınevleri açısından durum şu Altı kitapla Remzi Kitabevini dört eserle Cem Yayınevi izliyor. Sinan ve May Yayınevleri üçer roman basmışlar. Bilgi ve Tel Yayınevleri ikişer. Nil, Hürriyet, E, İrfan, Ararat, Ötüken Yayınevlerinin birer eseri var; bazı eserleri de yazarları kendi yayımlamış oluyorlar.

● Roman türünü ilk deneyen kişiler Ö. F. Toprak, A. Ağaoğlu, Selim İleri, Ümit Kaftancıoğlu, Burhan Günel... genel kuralı bozmuş, otobiyografik temelden uzaklaşmış değiller. Bu türde başarı kazanmak için önce bu yükten kurtulmalı.

● Konular ayrımı bakımından köyü ve köylüyü konu edinenler (Köygöçüren, Halo Dayı, Yelatan, Yoz Davar, Çelo, biraz da Ökse) bile, yalnızca o sınırda kalmamakta, köy insanını kasabaya, kente -toplumsal ilişkiler gereği- indirerek daha geniş bir açıya kavuşmaktadır. Kentte aydın yaşamının çeşitli yanlarına eğilenler (İçe Dönük ve Atak, Tuz ve Ekmek, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti. Tehlikeli Oyunlar, Bıçağın Ucu, İzmir'in İçinde, Sis İçinde, Destan Gönüller, Öksüz Musa, Ölmeye Yatmak...) daha çok cinsel ilişkiler sorununu, siyasal cephelerin oyunları karşısında bocalıyan okumuşlar katının çaresizliğini inceliyorlar. *Azap Orta*kları gibi tarihsel geçmişe dönen tek örnek var; *İmparator*'un tek siyasal roman olması gibi. Kasaba örgüsünde aydın yaşamını Cumalı'nın ve Bilbaşar'ın eserinde buluyoruz. Yaşar Kemal'in romanı hem köyü, hem kasabayı, hem zamansız bir gelişim içinde belli bir yörenin yaşamını kapsıyor.

SONUÇ

Bütün olanaksızlıklara karşın zengin bir roman yılı. Yalnız sayı kabarıklığı bakımından değil; seçkin birkaç örneğinin yanyana gelişi bakımından. Aslında yıllar geçer de doğru dürüst bir tek roman bile yazılamamış olabilir. Siyasal baskıların bütün geçerliğine karşılık toplumsal sorunlarımızı birer edebiyat başarısı biçimine dönüştüren en az altı yedi kitaplık bir toplam. Bunca zorluk içinde bunu kim küçümsiyebilir?

1973 YILINDA ŞİİRİMİZ

Muzaffer UYGUNER

Geçen yıl bu Yıllık'da yazdığımız yazıya, «şiirde öz ve biçim konusu zaman zaman tartışılır. Özle biçimi kaynaşamayan bir ürüne şiir denmemeği gerekir. Bir ünlü ozanın dediği gibi, elmanın içinde erimiş şeker gibi fikrin de şiirin içinde erimesi zorunludur» diye başlamıştım. Sanırım, bu yıl da aynı cümlelerle başlamak gerekiyor. Çünkü, şiire bu anlayış içinde baktığımızı belirtmeliyiz. Konuya yaklaşırken ne yalnız toplumsal ya da toplumcu bir içerik ne de kişisel duyguların ya da duygusallığın yanında olmadığımız bilinmelidir. Bu yaklaşma, elbette bir noktada renksiz ve bakış açısız bırakabilir bizi. Bu Yıllık'ın amacının yan tutmamak olduğunu bütün okurlar bildiğine göre, bu anlayış içinde yapılacak bir değerlendirmenin, bir bakıma, gerçekci olduğu söylenebilir.

1973 yılının ilk on ayı ile 1972 yılının son iki ayını kapsayan dönemde, gerek toplumcu anlayıştaki sanatçılar ve gerekse bireysel duygularını ya da izlenimlerini yazanlar arasında kalıcı şiir örnekleri verenler görülmüştür. Bu örnekleri bundan sonraki bölümlerde belirteceğiz. Ancak, geçen yıl da söylediğimiz gibi, bu dönemde de şiirimizin bir örnek söyleyişten sıyrılamadığını yinelemeliyiz. Ozanlar, aynı ton ve söyleyiş içinde birbirilerine yakın şiirler söylemişlerdir. Hatta, bir çok şiirlerde aynı imgelerin ve sözcüklerin yer alması, bunların bıkıp usanmadan yinelenmesi şiirimiz için olumlu bir sonuç değildir. Ozanlarımız, imgeleri, sözcükleri biraz öne ve arkaya koyup yinelemeyi, başarıya ulaşmanın bir koşulu gibi gördükleri; başarılı olduğu kabul edilen bu gibi imgeler üzerinde ısrarla durdukları sürece başarısız duruma düşmektedirler. Herkes bilir ki, şiir, yeni imgelerin ve değişik söyleyişin ürünüdür. 1973 dönemindeki

şiire daha geniş kapsamlı inceleme ile eğileceklerin bunları ortaya koyacağına ve örneklerini göstereceğine inanıyoruz.

Dönem içinde yayımlanan kitap sayısı bir önceki dönemden az değildir. Bunun gibi, dergilerimizde yayımlanan şiir sayısı da azalma göstermemiştir. Ancak, çeviri şiirlerin bu yıl da azaldığını söylemekle hata etmemiş olduğumuzu belirtmeliyiz. Ancak, başarılı çeviriler yapıldığı da bir gerçektir.

Dönem içinde, Ankara Sanat Sevenler Derneği, ayın güzel şiirlerini sunma yolunda bir girişim yapmıştır. Dört kişilik bir ayırma ya da seçme kurulu (harf sırasıyla Ceyhun Atuf Kansu, Cahit Külebi, Sabahattin Teoman ve Muzaffer Uyguner'den kuruluydu), bir ay içinde dergi ve gazetelerde yayımlanan şiirleri, dört üyenin oybirliği ile seçerek Derneğe sunmuş ve bunlar belirli zamanlarda dinleyenlere sunulmuştur. Dört üyeden birinin oyunu alamayan şiir, bu seçimi kazanamamış sayılmış; Kurul üyesi sanatçıların şiirlerinin (çeviriler bir yana) seçime alınmaması kabul edilmiştir. Bu girişimin önümüzdeki dönemde de süreceği umulur.

Yıl içinde, Cumhuriyetimizin 50 nci yılı nedeniyle bir maşr yarışması açılmış, sonradan iptal edilerek Bekir Sıtkı Erdoğan'ın şiirinin bestelenmesi kabul olunmuş ve bu şiir bestelenmiştir. Ege Üniversitesi'nin açtığı Cumhuriyet Şiiri yarışmasını Ayhan İnal'ın bir şiiri kazanmıştır. Konya Âşıklar Bayramı'nda yapılan yarışmayı da Âşık Halil'in kazandığı öğrenilmiştir.

Bu yıl şiir dalına Türk Dil Kurumu Ödülü verilmemiştir.

Dönem içinde Âşık Veysel, Şükûfe Nihal Başar, Selâhattin Batu, E. Faik Üstün aramızdan ayrılmışlardır.

1973 yılında İlhami Soysal'ın Bilgi Yayınevi tarafından yayımlanan şiir antolojisi *(20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi)*, haklı eleştirilere uğramıştır. Cumhuriyet'in 50 yılında Türk şiirini işleyen bir kitap çıkmamış, Rauf Mutluay'ın Türkiye İş Bankası'nca yayımlanan *50 Yılda Türk Edebiyatı* adlı kitapta şiire geniş bir bölüm ayrılmıştır. Yazımız yazıldıktan sonra belki başka kitap da çıkabilir. Dergilerin Kasım 1973 sayılarının bu konuya ayrılacağı bilinmektedir. Televizyon-

da ise yarımşar saatlik iki program yapılacağı öğrenilmiştir. Bu programda, şiirimizin gelişimi ana çizgileriyle verilecek ve bazı örnekler sunulacaktır.

Yıl içinde şiir üzerine yazılmış bağımsız bir kitap yayımlanmamıştır. Dergilerde şiir ile ilgili olarak bazı yazılar yayımlanmıştır. Rauf Mutluay'ın Cumhuriyet dönemi şiirimizle ilgili olan ve Milliyet yayınları arasında çıkan antolojisinin önsözü anılabilir.

Cahit Öztelli, tekke şiiri ile ilgili olarak bir antoloji düzenlemiş olup bu antoloji *Bektaşi Gülleri* adı ile Milliyet yayınları arasında yayımlanmıştır.

Türk şiirinden bazı örnekler yabancı dergilerde ya da antolojilerde yayımlanmıştır. Bu durumda bazılarımız övgüler yazmakta ve mutlu bir olay gibi açıklamalar yapmaktayız. Sanırım, bu çaba ve hareketler büyük olduğu oranda önemli sayılmalıdır. Dostluklarla ya da bazı ozanlara, bazı şiirlere duyulan yakınlık ve sevgiyle yapılan çevirilerin Türk şiiri yönünden bir önem göstermeyeceği kanısındayız. Bu çevirilerin bir dizeye bağlı olması gerekir.

Ankara Radyosunun ozanları tanıtmak amacıyla değişik bir sunuşla yaptığı ilginç programları burada özellikle belirtmek isteriz.

Kasım 1972 Ekim 1973 döneminin şiirini, bu Yıllık'ın amacına, genişliğine ve geleneğine uygun olarak anımsatmağa çalışacağız. Unuttuğumuz ya da önemsiz bulduğumuz için anımsatamadıklarımız için bağışlanmamızı dilerim.

I — DERGİLERDE VE GAZETELERDE ŞİİR

Yazımızın konusunu oluşturan dönemde dergilerimizin gene bol şiir yayımladığını belirtmek isteriz. Gazetelere gelince, Ankara'da yayımlanan Barış, Halkçı ve Başkent Ankara gazeteleri haftanın belirli günlerinde bir sanat ve edebiyat sayfası yayımlamışlardır. Milliyet Gazetesi ise haftanın Cuma günleri Sanat Dergisi ekini yayımlamıştır. Gerek gazetelerin sanat sayfalarında ve gerekse Milliyet'in ekinde şiirler de yayımlanmıştır. Sanat Dergisi'nde Neruda, Ömer Hayyam, Eugenio Montale, İzzet Sarayliç, Judith Herzberg, Erik Stinus, Radovan Pavlovski gibi ozanlardan çeviriler de yayımlanmıştır.

Dergilerde ve gazetelerde yayımlanan şiirlerde bir yanda bireysel konuları, öte yanda ise toplumsal sorunları işleyen, şiirleştiren şiirler okuduk. Yansıma dergisi, Haziran 1973 sayısını şiir özel sayısı olarak yayımladı ve Derginin öbür sayılarında olduğu gibi bu sayıda da toplumumuzun son yıllar içindeki çalkantısı, yaşadığımız olayların şiire yansıyan yönleri şiirlerde ele alınmıştır. Dergilerde yayımlanan toplumcu şiirlerde bir derlenme, toparlanma görülmekte ve sanat gücü gittikçe artan şiirler okumuş bulunmaktayız. Eski yıllarda yayılıp kuruyan bir suya benzetilen şiirlerin yerini uğuldayan bir ırmağın sesine benzetebileceğimiz şiirler almıştır. Bunun yanında, doğayı, doğanın içindeki insanı şiirleştiren sanatçıların da başarılı şiirlerini okuduk. Her iki anlayış içinde şiirlerin yozlaştırıldığı da görülmüştür elbette.

Varlık Yıllığı'nı da burada anabiliriz sanırım. Bu Yıllık da yeni yazılmış, yayımlanmamış şiirlerin yer alması nedeniyle bu bölümde değerlendirilmeli. Yıllık'da çıkan şiirler arasında anabileceğimiz iki şiir var. Biri Alâaddin Asna'nın ***Masa,*** öbürü de Ali Yüce'nin ***Kaplama*** adlı şiirleridir.

Dergilerde yayımlanan şiirlere bir göz atabilirsek, bunların içinden bazılarını ayırıp bir yana koymamız olağandır. Bu ayırma, biraz kişisel bir damga taşır elbette.

Kasım 1972 ayında yayımlanan dergilerden ayırabileceğimiz şiirler şunlardır: Yeni Dergi'den Melih Cevdet Anday'ın ***Bağışlayın,*** Behçet Necatigil'in ***Konuk İşçi;*** Varlık'dan Nahid Ulvi Akgün'ün ***Gazi Heykelinde Tortop Güvercinler,*** Orhan Erdivanlı'nın ***Atatürk Işığı;*** Ilgaz'dan Dağlarca'nın ***Gazi Dağlar Toplantısı;*** Güney'den Ruşen Hakkı'nın ***Doğa Uydusu***; Hisar'dan İsmail Gerçeksöz'ün ***Atatürk'e Şikâyet;*** Özgür İnsan'dan Ceyhun Atuf Kansu'nun Baba İshak ve gene aynı ozanın Yansıma'dan Bozkırı Geçmek; Yeni A'dan Başaran'ın Mısır Soyanın Türküsü ve Özün'den de Y. Murat'ın Duy Beni...

Dergilerin Aralık 1972 sayılarında yayımlanan şiirlerden burada anabileceklerimiz ise Varlık'da Başaran'ın Tozutur Gider Bir At; Dost'da Turgay Gönenç'in Chagall; Soyut'da Halil İbrahim Bahar'ın Irmak, Özdemir İnce'nin Durum; Yeni Ufuklar'da Muhsin Küfeli'nin Özgür Çiçek; Gülten Akın'ın Özgür İnsan'da Şu Giden Atlıya; Tekin Sön-

mez'in Türk Dili'de Baharda Sevdalım; Yeni Dergi'de Ahmet Oktay'ın Ekim Şiirleri; Yeni A'da Ergün Günçe'nin Alfabe ve Yansıma'da Ceyhun Atuf Kansu'nun Bir Çiçeğe Ad Vermek adlı şiirleridir.

1973 yılının ilk ayında yayımlanan şiirler arasından bizim anabileceklerimiz Sanat'dan N. İlhan Berk'in Hacı Bektaş Veli; Varlık'da Sabahattin Kudret Aksal'ın Günden Güne Daha Uzak, Hasan Şimşek'in Aramızda; Yeni Dergi'den Oktay Rıfat'ın Ve İhtiyar Yalının; Yeditepe'de Siyami Özel'in Kayboldular; Türk Dili'nde Gülten Akın'ın Mernuşun Türküsü; Soyut'da Halil İbrahim Bahar'ın Damla ve Atilla İlhan'ın İmgelem Kuşları ile Fazlı Hüsnü Dağlarca'nın Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan Sabahattin Eyüboğlu Çiçeklemesi'dir.

Dergilerin Şubat sayılarından ise şu şiirleri anıyoruz Edip Cansever'in Yeni Dergi'de yayımlanan Günlerden; Hüseyin Yurttaş'ın Dost'da yayımlanan Bir Yolculuktayım; aynı dergide yayımlanan Ahmet Oktay'ın Sürgünden; Türk Dili'nde Ali Yüce'nin Olmaca, Dağlarcanın İz; Soyut'da Muammer Hacıoğlu'nun Uğultu; Varlık'da Nahit Ulvi Akgün'ün Çağ ve Oktay Rıfat'ın Mısır Dönüşü; Yeditepe'de Feriha Aktan'ın Girinti.

Mart 1973 ayında dergilerde görülen şiirlerden ise Hisar'da Mustafa Necati Karaer'in Sonsuz Koşu; Dost'da Turgut Uyar'ın Çok Üşümek; Varlık'da Melih Cevdet Anday'ın İsa'dan Önce; Özgür İnsan'da Gülten Akın'ın Konuş; Refik Durbaş'ın Yeni A'dan Baharın Vakti, Gül Rüzgârı, Su Mahşeri; Nedret Gürcan'ın Güney'de yayımlanan Sürsün Diye Ölmezliği Sevdanın; Soyut'da Cemal Süreya'nın Kahvaltı, Hasan Hüseyin'in Sürekli Kar, Mehmet Kemal'in Fethi Giray İçin Ağıt; Hüseyin Günay'ın Ilgaz'da yayımlanan Tazı adlı şiirlerini anacağız.

Nisan ise bize şu şiirleri getirmiştir Yeni Ufuklar'da Ömer Faruk Toprak'ın Bir Resim; Yeni Dergi'de N. İlhan Berk'in Karaada; Türk Dili'nde Dağlarca'nın Kalkım Günü; Hisar'da Selahattin Batu'nun Renkli Anı; Varlık'da Hasan Şimşek'in Ekmeğe Şiir, Ülkü Tamer'in Şiir ve Dağlarca'nın Alır Yüzümüzü Çiçek; Yeni A'dan Hilmi Yavuz'un Folklor ve Yansıma'dan Rıfat Ilgaz'ın Sularda Güneş Olmak.

Mayıs ayı şiirleri arasından ise Türk Dili'nde yayım-

lanan Elif Sorgun'un Direkteki Sevgi ve Mehmet Salihoğlu'nun Tutanak; Yansıma'dan Mehmet Karabulut'un Bir Açıklıktan; Varlık'tan Sabahattin Kudret Aksal'ın Yitik Zaman, Necatigil'in Bir Kapı, İç Yapı; Yeni Dergi'den Oktay Rıfat'ın Sözcükler, Karaca ve N. İlhan Berk'in Orman.

Haziran ayının şiirleri oldukça kısır; ama gene de bazı şiirleri anıyoruz. Varlık'da Nedret Gürcan'ın Türkülerle; Yeni A'da Kemal Özer'in 2 Mayıs 1973, Refik Durbaş'ın Düzeltme; Hisar'da İlhan Geçer'in Gemlik İçin Mısralar; Yansıma'da Ali Yüce'nin Öpülgen, Arife Kalender'in Al Yeşil Kuşandığımsın ve Aydın Yalkut'un Diyet adlı şiirleri üzerinde durulmalıdır.

Yazın en sıcak günlerinde yayımlanan Temmuz sayılarından şu şiirlerden sözedeceğiz Varlık'dan Sabahattin Kudret'in Bulutla İnen ve Nazmi Akıman'ın Yaz Ortasında Türkü; Yeni A'dan Ergin Günçe'nin Tutuklu; Yansıma'dan Arkadaş Z. Özger'in Aşkla Sana; Hisar'dan Nüzhet Erman'ın Tarla Kuşu; Yeni Dergi'den Ömer Faruk Toprak'ın Sırt Üstü; Türk Dili'nden Gülten Akın'ın Annesi Çalışan Çocuğun Ağıdı ve Cengiz Bektaş'ın Ez-gi; Soyut'tan Günel Altıntaş'ın Duyulan ve Yeni Ufuklar'dan Dağlarca'nın Kuşla Manda.

Temmuz ayında şiir yazılmaması nedeniyle olacak Ağustos 1973 ayında yayımlanan şiirlerden anabileceklerimiz oldukça az. Yeni A'dan Refik Durbaş'ın Kumaş; Güney'den Nurten Çelebioğlu'nun Yaşanan; Yansıma'dan Arkadaş Z. Özger'in Orman; Türk Dili'nden Ceyhun Atuf Kansu'nun Çerçi; Ilgaz'dan H. Kaya Üren'in İlk Yaz anılmağa değer şiirler arasındadır.

Eylül ayı sayılarında yayımlanan şiirler, Varlık'tan Oktay Rıfat'ın Geceye Doğru ve S. K. Aksal'ın Güneş Battı; Ömer Aşıcı'nın Güney'den Bergama Flütü; Yeni Ufuklar'dan Başaran'ın Kıyı ve başka bir dergide de yayımlanan bir şiir de Milliyet Sanat Dergisi'nden Kırağı (Ülkü Tamer).

Dönemin son ayı olan Ekim dergilerinden ayırabildiklerimiz de şunlardır : Varlık'dan Behçet Necatigil Eski Sokak, Nahit Ulvi'nin Başak, Hasan Şimşek'in Konuşmalar; Yeni A'dan Hilmi Yavuz'un Bedreddin, Yeni Dergi'den Necatigil'in Buldozer, Metin Eloğlu'nun Kanat ve Turgut Uyar'ın Bir Süregelen Bahar; Türk Dili'nden Ali Püsküllüoğlu'nun Kül; Soyut'tan Ayhan Can'ın Sonbahar Günlüğü

ve Milliyet Sanat Dergisi'nden Dağlarca'nın Neruda adlı şiirleri.

Çeviri şiirlere gelince; Eylül 1973 ayında ölmesi nedeniyle Neruda'dan bazı çeviri şiirler dergilerin Ekim sayılarında yer almıştır. Yıl içinde Fransız, İsveç, Yugoslav, İtalyan, Kanada, Amerika ve İngiliz şiirinden çeviriler dergilerimizde yayımlanmıştır. Dergilerde yayımlanan çeviri şiirlerin bir dengelemi (bolânço) yerine üzerinde durulması gerekli bulduğumuz bazılarını anacağız.

Aralık 1972 de Varlık'da Hilmi Yavuz'un Ezra Pound'dan yaptığı şiir çevirileri; Ocak 1973 de Türk Dili'nde Cemal Süreya'nın Jacques Prévert'den Kızkardeşin Kim, Milliyet Sanat'dan Bülent Ecevit'in T. S. Eliot'dan yaptığı Dört Kuartet'in Başlangıcı adlı şiir ve Yannis Ritsos'tan Cevat Çapan'ın çevirip Yeni Dergi'de yayımladığı Bağış, Dylan Thomas'dan yapılan Ölüme Kalmayacaktır Bu Dünya adlı çeviriler. Şubat 1973 ayında daha bol çeviri şiir adı verilebilir Yannis Ritsos'dan Engin Aşkın'ın Anlat Bana (Yansıma) ve Cevat Çapan'ın Bacının Türküsü (Soyut), Sabahattin Eyüboğlu'nun Rabelais'den çevirip Yeni Ufuklar'da yayımladığı Teleme Tekkesi; Muzaffer Uyguner'in Brezilyalı ozan Augusto Federica Schmidt'den çevirip Varlık'ta yayımladığı Luciana'nın Görüntüsü ile Gençkızın Ölümü.

Temmuz ayında Varlık'da yayımlanan şiirler arasında Talât Sait Halman'ın Emily Dickinson'dan çevirdiği Beyin Gökten Geniştir anılabilir. Ağustos ayında Varlık'da yayımlanan Roma Büyücüsü (André Frénaud'dan Uyguner), Gelişme dergisinde yayımlanan Ayrılık (Hintli ozan Numayun Kabir'den Abdullah Cem); Eylül'de Varlık'da yayımlanan Geyikli Orman (Iraklı Murat N. Nejat'dan Talât S. Halman); Ekim ayında Hilmi Yavuz'un Neruda'dan yaptığı Buğdayın Türküsü (Milliyet Sanat) anılmalıdır.

Dergilerde adları görülen ozanların hepsini burada anmağı gerekli bulmuyoruz. Bu konuda, Varlık Yıllığı'nın 1973 sayısına bakılabilir.

Yıl içinde, yayımlanan dergilerden Dost, Özgür İnsan, Yeditepe yayımlarına yaz boyunca ara verdiler. Güney'in de son aylarda ara verdiği öğrenilmiştir. Öbür dergiler düzenli olarak yayımlandılar. Bu arada Gelişme adlı bir dergi Ankara'da yayımlanmağa başladı.

Dergiler belirli düşünülere göre kümelendirilebilir. Bu dergilerde bu düşünüdeki ozanların şiirleri yer almıştır genellikle.

Yugoslavya'da Türkçe yazan ozanların şiirleri de zaman zaman dergilerimizde yer almıştır.

ŞİİR KİTAPLARI

1973 yılında yayımlanan şiir kitapları, genellikle, toplumsal gerçekçiliğe dönük, ulusun kalkınmasını ve toplumsal adalet anlayışı içinde mutlu olmasını isteyen sanatçıların kitaplarıdır. Bunların yanında, toplumsal konulara biraz değişik açıdan bakan sanatçıların kitapları da görülmüştür. Türk halk şiirinin mirası üzerine ustaca bir şiir kuran Cahit Külebi'nin *Türk Mavisi* adlı kitabı anımsanmalıdır burada. Ayrıca, kişisel ve bireysel konuları şiirleştiren ozanların yanında islâm geleneklerine ve inançlarına dönük bir şiiri sürdürenlerin kitaplarını da yıl içinde okumuş bulunuyoruz. Cahit Zarifoğlu'nun *Yedi Güzel Adam* adlı kitabını bu anlayış içinde değerlendirmek gerektiğine inanıyoruz. Doğa ve insan ilişkilerinin üzerinde duran şiiri sürdürenler de kitap yayımlamıştır yıl içinde.

Geçen yıllarda olduğu gibi, bu yazıda, yıl içinde yayımlanan bazı şiir kitapları üzerinde duracağız.

ZEBRA, de Yayınevi, 1973, 61 sayfa.

Behçet Necatigil, yıl içinde yayımlanan *Zebra* adlı kitabında çeşitli simgelerden yararlanmakta ve sözcüklerin çok anlamlılığı üzerinde durarak ilk bakışta bir çoklarını yadırgatan bir şiir ortaya koymaktadır. Necatigil, bir simge olarak kullandığı zebra sözcüğünde, insanın yeryüzündeki serüvenini ele almış ve kitabındaki şiirlerde bu serüveni çeşitli açılardan değerlendirmiştir. Bir konuşmasında, zebrayı sanatçının simgesi olarak aldığını söyler. Elbette doğrusu bu olmak gerekir. Fakat, biz, yalnız sanatçıyı değil insanı buluyoruz. Kitaptaki şiirlerde, zaman zaman gizemciliğin izleri de görülmektedir.

Sözcüklerin çok anlamlılığı ile ilgili olarak «Tırpan» adlı şiirin son dörtlüğünü anabiliriz «Kapamış önünü devrik

bardağ/Deyişiriz : Çok erken--/Biçilmemiş ekinler yerde/ Kırılmış--tır/pan.»

KINALI KUZU AĞIDI, Cem Yayınevi, 1972, 84 sayfa.

Dağlarca, *Kınalı Kuzu Ağıdı* ile Anadolu insanının şiirini verme amacındadır. Kitapta başarılı örnekler bulunmaktadır. Ancak, Anadolu ve Anadolu insanını veren daha önceki kitaplarına yeni bir değer katılmış değildir. Belirli bir şiir mekaniği içinde yer alan özün çok kez şiir düzeyine erişemediği, bu mekanik biçim ile kaynaşamadığı söylenebilir. Bir yazımızda da belirttiğimiz gibi, kitaptaki bazı şiirler başarılı örnekler olarak belirtilebilir.

Kınalı Kuzu Ağıdı, Toprak Ana, Aç Yazı ve Sıvaslı Karınca gibi kitaplarda yer alan şiirlerden sonra sanat çizgisi bakımından başarılı sayılamaz kanısındayız.

HALİÇ, Cem Yayınevi, 1972, 59 sayfa.

Dağlarca dizisinin 5 inci kitabının üçüncü bölümü olan (*Toprak Ana* ile *Kınalı Kuzu Ağıdı*'ndan sonra) *Haliç*'de, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Haliç'in iki kıyısından izlenimleri şiirleştirmektedir. Kendine özgü bir şiir mekaniğinin yapısı içinde özle biçimin bağdaştığı söylenemez. Zaman zaman, şiir yalnızca bir biçim ya da öz olarak göze batmaktadır.

VATANIM BENİM, Eroğlu Yayınevi, 1973, 96 sayfa

Şinasi Özdenoğlu, *Vatanım Benim*'de çok eski yıllarda yazdığı şiirleri toplamış bulunuyor. 1951 yıllarında yazılmış bir çok şiirini, yazıldıkları yıllarda el yazısından okumuş ve heyecanlanmıştım. Sözgelişi «Vatan Üstüne» bunlardan biridir «Bir tek vatanımız var/Büyük, çileli, fakir/Bir yanı gözyaşı, bir yanı şiir/Memleket bulunmuş bir kere/Ne denir?/Körüyle, topalıyla, dilberiyle/Uçsuz bucaksız stepleriyle/En güzel kavgalara bedel alınteriyle/Memleket senindir!» Bu şiirin 1951 yılında yazıldığını düşünürsek, Özdenoğlu'nun cesaretini de şiirinin başırısını da övebiliriz. Fakat, son yıllarda yazılanlardan sonra genede başarılı sayacağımız bu şiir fazla yüreklilik örneği olarak gösterilemez. Ama, Anadolu insanının alınyazısını en gerçek yönleriyle

keşfeden Özdenoğlu'nun kitabında bütün şiirlerin böyle başarılı nitelikte olmadığını belirtmek isteriz.

ŞENLİKNAME, de Yaymevi, 1972, 59 sayfa.

İlhan Berk, Şenlikname'de, bazı insanlara, kitaplara ve eşyaya yeni boyutlar kazandırmak eğilimindedir. Ezra Pound'un tekniğine çok benzeyen bir teknikle, zaman zaman bir çok alıntılar yaparak, Türk şiir okuruna çok yabancı gelen bir şiir ortaya koymaktadır. Yabancı dillerden aynen yapılan aktarmalar, yabancı efsanelerden ve imgelerden kurulmuş yapıda, okuru yormakta ve bir takım dipnotlar da fazla katkıda bulunmamaktadır. Çoğu düzyazıya yakın bir çizgide görülen şiirlerdeki kelime seçme özeni belirtilebilir. Bu değişik şiir anlayışı, şiirimizi bir yönüyle, bazılarına renksiz ve mızmız gelmesine karşın, zenginleştirmektedir denilebilir.

BEN SEVEREK BÜYÜRÜM, Dost Yaymevi, 1973, 82 sayfa.

Turgay Gönenç, ikinci kitabı *Ben Severek Büyürüm*'de, oldukça değişik ve başarılı olarak çıkıyor karşımıza. Bilinç altının ve bellekte kalan izlenimlerin, biraz biraz anımsanabilen anıların kaynaştığı dizelerde doğadan ve denizden, yaşamaktan alınan hazzın bütün lezzetini buluruz. Doğanın yeşili, denizin mavisi onun yaşama gücüne yeni ve değişik güçler katan etkenler olarak görülür. Gönenç, yeşille mavinin içiçe bulunduğu doğanın bir konuğu olmanın bilinci ve hazzı içindedir. Onun şiiri bu hazzın ve bu haz içindeki sevmenin şiiridir.

BİR BULUT GEÇTİ, Hisar Yayını, 1973, 77 sayfa.

Kitap üzerine yazdığım genişçe yazıda da belirttiğim gibi, İlhan Geçer, bir hüzün şairi olarak adlandırılabilir. *Bir Bulut Geçti*'deki şiirlerin hemen hepsinde bu hüznü buluruz. Geçer, toplumun içinde kabuğuna çekilmiş ve bu kabuğun içinde herşeyi hüzün açısından görmektedir. Sokaklar sisli ve hüzünlüdür, ince bir yağmur yağmakta ve sokakları, dolayısıyla da yaşamı çekilmez bir duruma getirmektedir. Kişisel hüznün güzel örneklerini buluyoruz kitapta.

ESİNTİLER KAVŞAĞI, 1973, 87 sayfa.

Mehmet Salihoğlu, Varlık'da çıkan bir yazımızda ele alıp değerlendirdiğimiz *Esintiler Kavşağı*'nda türlü duyguların esintilerini şiirleştirmiştir. İnsanları seven, toplumunun özgürlüğüne ve refahına gönül veren ve sevgiyi herşeyin başında gören Salihoğlu, söyleyişte zaman zaman konuşma dilinin şiirde yadırganan deyişlerini, herşeye karşın çekinmeden kullanmaktadır. Bazı şiirlerinde uğuldayan bir ormanın, bazı şiirlerinde şırıl şırıl akan bir ırmağın sesini buluruz. *Esintiler Kavşağı*, belirli bir duyarlığın, derin ve sağlam bir bilincin, engin bir sevinin ürünlerini kapsamaktadır.

BULUT İNDİ, Yeditepe Yayını, 1972, 89 sayfa.

Nedret Gürcan, *Bulut İndi* adlı bu kitabında, yurd gerçeklerini yakından izleyen ve bu gerçekleri değişik bir söyleyişle ortaya koyan bir sanatçıdır bir yönüyle. Bu gerçekleri, toplumcu gerçekci bir açıdan ele almaktan kaçınmaktadır diyebiliriz. Öte yandan, insanın ve çevresindeki insanların yaşamını ve ruhsal durumlarını dile getirmektedir şiirinde. Yararlandığı bazı efsaneler ve mitler de şiirine değişik bir öz ve ses getirmektedir.

UNUTMAK ATLARI, Yeditepe Yayını, 1972, 60 sayfa.

İsmet Kemal Karadayı, *Unutmak Atları*'nda tutuk bir söyleyiş içinde kişisel duygularını, toplumun ve çevresindeki insanların dertleri karşısındaki üzünç ve ezinçlerini şiirleştirmiştir. Bir savaşın, yaşama ve insan olma, mutlu olma ve eşitlik savaşının kekremsi bir dille, biraz da Türkçenin sözdizimi bozularak, anlatımını buluruz onun şiirinde. «Ve sonsuz acılarla güzel» olan bu savaşın şiiridir de diyebiliriz bu şiire.

YARIN SABAH, Yeditepe Yayını, 1973, 85 sayfa.

Feriha Aktan, *Yarın Sabah*'da bir umudun ardındadır denilebilir. Bu umut, hep yarın sabahdadır. Büyük bir kentin yoran havası içindeki bunalımın ve yorgunluğun bir gün ortadan kalkacağı ve rahat bir soluk alınacağı umududur bu. «Derin» adlı şiirin ilk iki dizisi («Günlerin uğultusu yüreğimde yansıdıkça ben/Giderim çağ tortusu gecelere yor-

gün») bu bezginlikle umudun yanyana bulunduğu, ama daha çok günlük yaşamın bezginliğini belirtir. Bu umut bekleyişi yanında doğa özlemi de şiirlerde kendini duyurur bize. Kızgın sokaklarda duyulan bu yalnızlık, yorgunluk, doğanın kucağında yokolup gidecektir. *Yarın Sabah,* sınırlı ve dengeli bir duyarlıkla bu özlemi yansıtır göründü bize.

ÇARPTIKÇA, GE Yayını, 1973, 37 sayfa.

İzzet Göldeli, şiirlerini topladığı *Çarptıkça* adlı kitabında dünyaya, doğaya, insanlara bir çocuk gözüyle bakmaktadır diyebiliriz. Bir çocuğun arı ve ilksel (primitif) anlayışı ve söyleyişi sezilmektedir şiirlerde. Bu ilksellik içinde şiirlerde derinlik boyutunu da bulduğumuzu belirtmeliyiz. Göldeli, şiirimizde değişik bir ses olabilir.

AKŞAMLA GELEN, Hisar Yayını, 1973, 59 sayfa.

İlk kitabında şiiri dizelerden kuran Yahya Akengin, ikinci kitabı olan *Akşamla Gelen*'de, şiirin bütünlüğüne inanmış görülmektedir. Kişisel duyguların yer aldığı şiirlerde duygular kadar olaylar karşısındaki izlenimler ve duygulanmalar da işlenmiş durumdadır.

GÜLÜMÜZÜ YOLAN ELLER, 1972, 61 sayfa.

Rıza Apak, son şiirlerini topladığı bu kitapta, yaşama savaşının sürüp gittiğini, insanın savaşının bitmediğini belirtmektedir. «Oyun Bitmedi» adlı şiirdeki «Renk çizgi şaşılası düzen/Sen hep saydam tükenmez kaynak/Ey sözcüklere sığmaz varolma gizi/Dur gitme, bozbulanık evrenimden/Oyun bitmedi» dizeleri, insanın bu savaşını, başarıdan umutlu davranışını ve çabasını ortaya koymaktadır. İnsanın ve doğanın direniş gücü yansımaktadır bu şiirlerde.

YEDİ GÜZEL ADAM, Edebiyat Dergisi yayınları, 1973, 133 sayfa.

Şirimizde kökeni dinsele dönük bir anlayış varlığı yadsınamaz. Cahit Zarifoğlu, son yıllarda en güzel örneklerini Sezai Karakoç'un verdiği bu şiir anlayışına dönüktür *Yedi Güzel Adam*'da. Anadolu insanını dinsel inançları ve yaşamı içinde alıp değerlendiren ve bu insanın yaşam destanını

Tonitza : Desen

veren bir kitaptır bu. Zaman zaman çevrenin de yer aldığı ve böylece bir bütünlük sağlandığı söylenebilir. Müslüman insanın dertleri, hüznü, sevgisi ve aile yaşamı, bunlarla ilgili inançları destanlaştırılmıştır böylece.

SEBEB EY, Edebiyat Dergisi Yayınları, 1973, 75 sayfa.

Erdem Bayazıt'ın *Sebeb Ey* adlı kitabındaki şiirler de aynı anlayışın ürünleridir. Ne var ki, Cahit Zarifoğlu'nun destansı sesi burada bölünmekte ve biraz felsefeye yaslanmaktadır. Kitaba adını veren şiirin «Başlar eşyada hareket kurtulmak için kendinden/Daha öteye geçmek için arınmak gibi elbiseden/Yakalar ölümsüzlüğün sonsuz ipini/Sonra ses olur/Zamanın idrâk incisi ses döner döner de/Yönelir sebebe/Sebeb ey» dizelerinde bu felsefî yön belirgindir.

RÜYA ÇAĞRISI, Hisar Yayını, 1973, 61 sayfa.

Bazı şiirlerinde Necip Fazıl'ın sesini bulduğumuz Mustafa Miyasoğlu, büyük kentlerin insanları bozduğunu, doğanın ve köylerin insanın töresel arılığı için önemli olduğunu ve arınmak için büyük kentlerden kaçmak gerektiğini, büyük kentlerin insanı şaşkın ve dengesiz duruma getirdiği görüşündedir. Şiirlerinde bu görüşü ve insanın arılığı için dinsel inançların etkisini belirtir. Necip Fazıl'ın insan anlayışını ve kavrayışını sarsan yaşam içinde insanın şaşkınlığını belirten havasını buluyoruz bu şiirlerde.

DEVLET VE TABİAT, E Yayını, 1973, 111 sayfa.

Ece Ayhan'ın şiiri ikinci yeni denilen anlayışın izlerini bugün de taşımaktadır. Ancak, Devlet ve Tabiat'da, bu anlayışın ve biçimin toplumsal bir özle doldurulmağa dönük örnekleri görülmektedir. Türkçenin sözdizimini bozarak devam eden bu çabanın bazı güzel örneklerini görüyoruz kitapta. Yaşadığımız günlerin çok ince damıtılmış özünü ustalıkla sözcüklerin gölgesine yerleştirilmiş olması yönünden de üzerinde durulmalıdır bu şiirlerin. Gerçeğin negatifi, arabı niteliğindeki bu şiirlerdeki tarih anlayışı üzerinde de durulmalıdır.

OĞLAK, Yar Yayını, 1972, 133 sayfa (seçilmiş şiirlerden oluşan ikinci bölüm eklenmesiyle Bilgi Yaymevi, 1973, 245 sayfa).

Hasan Hüseyin, *Oğlak*'da, Anadolu insanının içinde bulunduğu durumu saptamakta ve bu çaresizlik içindeki insanının kurtuluşu göçde bulmaktadır. Yurdunu, eşini ve çocuklarını bırakıp yadellere gitme elbette bir çözüm yolu değildir. Hasan Hüseyin de bunu bir çözüm yolu olarak göstermemekte ve derde çare bulunmaması karşısındaki acı yergisini şiirinde söylemektedir. Bilerek yapmasına rağmen, bazı yinelemeler, şiiri için bir yük olmaktadır. Uyanık bir bilincin acı bir lirizmle yarattığı şiirlerden başarılı sanat ürünleri olarak sözetmeliyiz.

ACIYI BAL EYLEDİK, Bilgi Yaymevi, 1973, 139 sayfa.

Hasan Hüseyin, Anadolu gerçeklerini bütün çıplaklığı ve acılığı ile dile getirmektedir bu kitabında. Diyalektik bir bakış açısından görülen bu gerçekler dilimizin bütün kıvraklığı ve işlekliği ile türküleştirilmektedir. Zaman zaman alayın en incesi ve zaman zaman dilin o büyük çağlayanlar gibi uğultusu ile beslenen derin bir duyarlık bu kitaptaki şiirlerin özellikleri olarak belirtilebilir. Nazım Hikmet şiirinin biçiminden gelen biçimi zaman zaman yinelemelerin şematizmine düşmese bu şiirlerin her bakımdan en güzel örnekler olduğunu söyleyebiliriz.

DİRENMELER, Cem Yayınevi, 1973, 83 sayfa.

Tahsin Saraç, aydınlık günlere duyduğu geniş bir inanç içinde bir devrimci anlayışın şiirini vermiştir. *Direnmeler*'de. Bütün şiirleri yeni sözcüklere dayanılarak kurulmuştur. Bu yönüyle, bu sözcüklerin şiirdeki değerini ortaya koyar gibidir. Zaman zaman karamsarlığa düşse de, şiirini bir karanlık kaplasa da aydınlık günlere inancı onu direnişlere götürmektedir. Diyebiliriz ki, Saraç, bu inanca yaslanan direnişin şiirini vermiştir.

HOYRAT, Yücel Yaymevi, 1973, 87 sayfa.

Aydın Hatipoğlu, Güney Doğu Anadolu insanının dramını, o bölgenin diliyle ve söyleyişiyle türküleştirmektedir. Devrimci bir anlayış, aydınlık geleceğe duyulan inanç onun şiirinin özünü güçlendirmekte ve halkın deyişlerine yaklaşan ve yaslanan diliyle ulusun gerçek şiirini vermeğe dönük bulunmaktadır.

AĞIT YOK, Nadas Yayınları, 1973, 77 sayfa.

Yanyana döğüşenlerden bazıları vurulup düştüğünde, derler ki, sağ kalanların savaşma hırsı artar; düşmana duyulan kin iyice bilenir. Sonuca varmak için ölenlerle duygulanıp onlar için ağlamak ve ağıt yakmak yerine savaşa devam etmek gerekir. Tekin Sönmez'in bu kitabındaki şiirlerde, devrim savaşçıları için ağıta gerek olmadığı, savaşın sürdürülmesi özleştirilmekte ve bu öz türküleştirilmektedir. Sönmez'in şiirinde inançlı bir ses, sağlam bir doku ve her şiirde değişen bir ton görülmektedir.

KAVGANIN YÜREĞİ, Yücel Yayınları, 1973, 55 sayfa.

Kemal Özer'e göre, yaşam, sürekli bir kavgadır. Şiir de bu kavganın bilincini vermeğe dönük olmalıdır. Geleceğe dönük inancı, umudu, aydınlığı, arkadaşlığı somut kavramlar olarak ortaya koyup yaşatmalı. Şiir, kavganın bir parçası olmalı. *Kavganın Yüreği*'nde, Özer, bu anlayışa dönük şiirler vermiştir. Şiirlerde, bu anlayışın sürekli olarak somutlaştığını ve başarılı örneklere ulaşıldığını söyleyebiliriz.

AY IŞIĞI, Yeditepe Yayını, 1973, 73 sayfa.

Toplumcu gerçekçi şiir anlayışının ustalarından biri olan Ömer Faruk Toprak, Ay Işığı adlı son kitabında da Anadolu insanının acı yaşamına renk ve şiir katarak, özü yerleştirmekteki usta işçiliğiyle, yarınlara güvenini ve umudunu yenileyerek kurmuştur şiirini.

BAŞKA KİTAPLAR

Sezer Tansuğ'un, ilksel bir şiir anlayışı ile biraz da düzyazıya dönük şiirlerinde yer aldığı *Oknаme* (1972) adlı kitabı; içinde bir iki başarılı şiire rastlanan *Dönüşü Olmayan Yol* (Ayla Oral, Hisar Yayını, 1973); Mazhar Aykut'un, üzerinde fazla durulmamış izlenimi sezilen şiirlerden oluşan Şiir Denemelerim (1972); E. Faik Üstün'ün Garip şiirinin izlenimlerini ve yapısını andıran şiirlerden oluşan ve yaşama sevincini yansıtan *Yaşama Sevinci* (1973); insan ve doğa sevgisini 24 saatlik bir döngü içinde yansıtmağa yönelmiş bir kitap olan Oğuz Kâzım Atok'un *24'ün İçi* (1973); Coşkun Ertepınar'ın, Anadolu görüntülerini izlenimler olarak veren *Şu Bizim Dağlar* (1973) adlı kitabı; N. Rasim

Özsoy'un bazı ustaca kurulmuş dizeler, bazı güzel simgeler görülen *Bulanık Yöre* (1973) adlı kitabı bu arada anılabilir.

Seyfettin Başçıllar'ın Yeditepe yayını olarak çıktığı belirtilen kitabını bulamadığımızı da belirtmek isteriz.

ÇEVİRİ ŞİİR KİTAPLARI

Saptayabildiğimize göre, üzerinde durduğumuz dönemde yabancı ülkeler şiiri ile ilgili olarak 6 kitap yayımlanmıştır. Bunların üçü antoloji, üçü de sanatçıların kendi şiirlerinden oluşan kitaplardır. Bunları da kısaca belirtmek istiyoruz.

ÇAĞDAŞ İSVEÇ ŞİİRİ, Yeditepe Yayını, 1973, 155 sayfa.

Uzun süredir İsveç'de yaşayan ve bu süre içinde de İsveç ozanlarından şiir çevirileri yayımlayan Lütfi Özkök, daha çok son çağ ozanlarından seçip çevirdiği şiirleri bir kitapta topladı. 34 ozandan yapılan çeviriler İsveçce asıllarından çevrildikleri için bir diyeceğimiz yoktur. Ancak, çevirilerde Türkçenin şiir yönüne fazlaca özen gösterilmediği izlenimi doğmaktadır. Ozanlar hakkında kısa bilgilerin de yer aldığı antoloji, ülkemizde çok az tanınan bir şiiri tanıtmaktadır. İsveç şiiri, kendi efsanelerinden ve doğasından güç alan, insanlığın çeşitli sorunlarına açık, güncel konulara da sakınmadan eğilen bir şiir.

VİETNAM ŞİİRİ, 1973, 123 sayfa.

Uzun süredir bağımsızlık savaşı veren Vietnam halkının kavgaya ve bu savaşlara dönük bir şiiri vardır. Vietnamlı ozanlar, kendilerini bu savaşın içinde bulmuş, savaşa katılmıştır. Bu nedenle, Vietnam şiiri savaşın, varolma kavgasının şiiri olmuştur. 18 ozanın şiirlerinden A. Kadir ile Afşar Timuçin tarafından yapılan çevirilerde de bu izlenim görülmektedir. Ancak, Vietnam şiirinin bütünüyle bir kavga şiiri olmadığı, bu şiirin başka yönlerinin de bulunduğu bilinmektedir. Kitap, yalnızca bir yönüyle vermektedir Vietnam şiirini. Europe dergisinin Vietnam edebiyatı özel sayısı bu yönden daha tam olarak nitelendirilebilir.

DÜNYA HALK ve DEMOKRASİ ŞİİRLERİ - I, 1973, 216 sayfa.

A. Kadir tarafından bir dizi olarak yayımlanması planlanan Dünya ve Demokrasi şiirlerinin birinci kitabı olan bu kitapta Fransız, İspanyol ve Portekiz ozanlarından bu nitelikte ve özde şiir yazanların yapıtları derlenip çevrilmiştir. Şiirler A. Kadir, Şerif Hulûsi, Süleyman Şalom, Asım Bezirci ve Afşar Timuçin tarafından çevrilmiştir. Şiirler belirli bir özü yansıttıkları için, adı ülkemizde pek duyulmamış ya da pek az duyulmuş ozanların kitaba alındığı görülmektedir. Çevirilerin başarılı olduğu ve özellikle dilimizin olanaklarından iyi yararlanıldığı söylenebilir.

HAYYAM'DAN RÜBAİLER, Milliyet yayını, 1973.

Hayyam'ın rübaileri dilimize pek çok kez çevrilmiştir. Bu kez Rüştü Şardağ, bunları asıllarından çevirmiş ve asılları ile birlikte yayımlamıştır.

ŞİİRLER, Petöfi, Cen Yayını, 1973, 109 sayfa.

Bu yıl 150. doğum yıldönümü bütün dünyada kutlanacak olan Petöfi'nin bazı şiirleri Tahsin Saraç tarafından dilimize çevrilmiştir. Şiirler Fransızcadan çevrilmiştir. «Çevirideki bütün şiirlerde, Macarca'daki anlam ve biçime tam olarak bağlı kalmaya» çalışılmıştır. «Sözler Petöfi'nin kendi sözleri, imgeler ozanın kendi imgeleridir. Ne uydurma güzellikler» katılmış, ne de «olan güzellik» eksiltilip çarpıtılmıştır. Petöfi'nin şiirleri güzel ve sağlam bir çeviri örneğidir.

20 AŞK ŞİİRİ VE UMUTSUZ BİR ŞARKI, Neruda, Cem Yayını, 1973, 102 sayfa.

1971 yılında Nobel Ödülü alan ve bu yıl Eylül ayı içinde ölen Neruda'dan epeyce şiir çevrilmişti önceki dönemde. Bu dönemde ise onun *20 Poemas de Amor y una Cancion Desesperada* adlı kitabının tümü Sait Maden tarafından dilimize çevrilmiştir. Çeviride, Neruda şiirinin bütün özelliği ve güzelliği verilmiştir.

HALK ŞİİRİ

Bu dönemde halk şiirinde önemli bir gelişme olmamıştır. Mart ayı içinde, halk şiirinin ustası Âşık Veysel ölmüştür.

Konya Turizm Derneği tarafından düzenlenen Âşıklar Bayramı bu dönem içinde 20 - 30 Eylül 1973 tarihlerinde yapılmış ve bazı genç âşıkların katılması ile renklenmiştir. Özellikle Günay Yıldız ile Mürsel Sinan dikkati çekmiştir.

Konya'daki bu Bayram sırasında Cumhuriyet şiiri yarışması da düzenlenmiş ve bu yarışmada birinciliği Âşık Halil, ikinciliği Âşık Mevlût İhsanî kazanmıştır.

Yıl içinde Âşık Fikret Ünal'ın *Vah Beni* adlı kitabı yayınlanmıştır.

Aşıklar, bu yıl içinde de yeni plâklar doldurmuşlardır.

Son olarak, Cahit Öztelli'nin, Milliyet yayını olarak çıkan *Bektaşi Gülleri* adlı antolojisini anmak isteriz. Âşık İhsanî'nin, Anadolu'da bugün yaşayan aşıklarla ilişkili izlenimlerinden oluşan bir kitabının *(Ozan Dolu Anadolu)* da May yayınları arasında çıktığı duyulmuştur.

Ankara, 29.10.1973

Sabri Berkel

1973'TE DENEME, ELEŞTİRİ, İNCELEME, GEZİ, ANI

Adnan BİNYAZAR

I. GİRİŞ

Geçen yılki yazıma «Umutların yeşerdiği bir yıldır 1972» diye başlamışım. 1973'te ise, bu umutların gerçekleştiğine tanık oldu aydınlar. Sanırım, masalarındaki ağızlarını tutan, kulaklarını tıkayan, gözlerini yuman maymun heykelciklerini kaldırmışlardır masalarından. 12 Mart'tan sonra doğan bunalım dönemi, gören, duyan ve konuşan aydınların gerekli olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştur. Uyanık bir kamuoyunun doğmasının, sorunların değerlendirilmesinin aydına bağlı olduğu kesinlikle anlaşılmıştır. Yurt gerçeklerinin halka inmesinde aydınların büyük katkılarının olduğu da önemli gerçeklerdendir. 14 Ekim seçimleri sonucu, bir bilinçlenmenin doğduğunu da gösteriyor. Kuşkusuz, aydınların bunda da büyük katkıları vardır. Halkın, uydurma yatırımlarla aldatılma dönemi de sona ermiş gibi görünüyor. Köklü ekonomik çözüm yolları, toplumsal sorunları temelden ele alma, güncel konular arasına girmiştir. Bu da, aydınların büyük çabalarının sonucudur.

Türkiye'deki bu değişim, basınımızın hemen her dalında yansıdı, daha sorunsal, daha kapsamlı yazılar görülmeye başlandı. Bu yazılarla Türk aydını, bir hesaplaşmaya girmiş gibi görünüyor. Sorunları kökeninden ele alan yazıların çoğalması bunun tanıtıdır. Bununla birlikte, oldukça yoğun bir yıl oldu 1973, özellikle yazınsal yönden. Genel çizgiler içinde, 1973'ün yazın olaylarını, bu kısa yazımda yansıtmaya çalışacağım.

II. OLAYLAR

Göçüp Gidenler

Yılın ilk ayında Sabahattin Eyüboğlu öldü (13 Ocak). Türkiye'de Batı'nın önemli yapıtlarını tanıtan, gerçek kültürün yaygınlaşması konusunda büyük çabalar gösteren Eyüboğlu'nun genç sayılabilecek bir yaşta göçüp gitmesi büyük bir acı yaratmıştır kamuoyunda. Gazete ve dergilerde Eyüboğlu çeşitli yönleriyle değerlendirildi, özellikle onun Köy Enstitüleri ve halk sanatıyla ilgili yönlerine değinildi. Denemesini toplumsal sorunlarla oluşturan bu büyük Türk sanatçısının önemi, Türk halkı bilinçleştikçe daha çok anlaşılacaktır. Eyuboğlu üzerine yazılanların bir bölüğü *Yeni Ufuklar*'ın Mayıs sayısında toplandı (bkz. «Özel Sayılar» bölümü).

25 Mayısta da Selâhattin Batu öldü. Özellikle plâstik sanatlara yakınlığıyle tanınan, denemelerini daha çok bu alanlara duyduğu tutkularla oluşturan Batu'nun ölümü de deneme alanımızda bir boşluk yaratmıştır. Yazıları toplumsal içerikten yoksun olmasına karşın, denemeye bir incelik katmıştır Batu. Yazınımızda, güzelliklerin ve sevgilerin denemecisi olarak anılacaktır Batu.

Hemen hemen bir ay sonra da Tahir Alangu öldü (19 Haziran). Öykü ve roman üzerine eleştirileriyle tanınan Alangu, son zamanlarda halk birikimlerine yönelmişti. Öykü ve romanımızı oluşturan temel kaynaklara eğilmenin gereğine inanan Alangu, yazınımızın gerekli eleştirmenlerinden biriydi. Genç yaşta göçüp gitmesi, eleştiri alanımızda bazı gerçeklerin ortaya çıkmasını kuşkusuz geciktirecektir.

Varlık dergisinde zaman zaman şiirleri çıkan, daha çok da «Batıdan ve Bizden Çizgiler» genel başlığı altında yazdığı denemelerle tanınan gerçek Atatürkçü yazarlardan Emin Faik Üstün'ün zamansız ölümü de büyük acı yaratmıştır. Üstün de 12 Eylülde göçtü.

Bu değerli sanatçıları saygıyla anarız.

YENİ DERGİLER

Milliyet Sanat Dergisi yaz aylarının dışında yayımını sürdürdü. Daha çok yazınımızın güncel sorunlarına yer veren dergi, gelişmeleri nesnel bir biçimde izledi. Özellikle Sabahattin Eyuboğlu, Selâhattin Batu gibi, bu yıl aramızdan göçen yazarlara geniş yer verdi. Herhangi bir konunun yetkilisini bulmakta da etkili oldu dergi. Yazın dünyamız için böyle bir derginin gerekliliğini özellikle belirtmek yerinde olur.

1973'ün başında yayımlanmaya başlayan *Yeni Adımlar* genellikle toplumsal sorunlara yer verdi. Öğretisel yazıları, yazınsal ürünlerin değerlendirilmesi yönünden etkili oldu. Daha çok genç yazarların çabalarıyle beslenen dergi, daha da gelişerek yayımını sürdürüyor.

Tarık Dursun K.'nın yönetimindeki *Kitaplar* dergisi ise büyük bir boşluğu doldurdu. Yayıncılığın üstün bir düzeye gelmesini, okurun giderek yetiştiğini sözkonusu eden *Kitaplar,* amacını şöyle belirtiyor «...okur, bu kitap bolluğu karşısında tam bir şaşkınlık içindedir. ...Bu dergi, öncelikle, kitap seçmede okura yardımcı olmak niyetindedir. İyi'ye iyi, kötü'ye kötü diyecek; iyi kitabın savunmasını yapacak, kötü'yü de bir çeşit «teşhir» edecek» tir. Adının gereği kitaplar konusunda yönlendirici bilgiler veren dergi, özellikle genel bölümleriyle ilgiyi çekmektedir.

İlk sayısı Kasımda çıkan *Yarına Doğru* dergisi de daha çok kuramsal yazılara yer vereceğe benzer. Yazınımızı tarihsel bir görünüm içinde ele alma amacı da derginin başka bir yönü. Özellikle ulusal kültürü emperyalist baskılarla küllemeye çalışanlarla açık bir savaşa girmeyi de amaçlıyor *Yarına Doğru.* Bu dergi de genellikle genç yazarlardan oluşan bir kurulca yönetilmektedir.

Vardığımız sanat ürünlerinin çok altında yazılarla çıkmaya başlayan *Kültür ve Sanat*'ın ise, yazınsal dünyamıza bir yenilik getireceği kanısında değilim. Büyük olanaklarla çıkarılan dergi, dar bir çevrenin yazılarıyle ayakta durmaya çalışmaktadır. Bu da, ilerletici bir etken olacağına, dergiyi gerilerde tutmaktadır. *Kültür ve Sanat* dergisinin Türk yazınına bir katkıda bulunacağı savunulamaz.

Yeni Ortam gazetesi her gün verdiği sanat sayfasını

sürdürüyor. Daha çok da yazınsal ürünlerin yer aldığı sayfa, güncelliğinin yanında, doyurucu eleştiri ve değerlendirmelerle de ilgiyi çekmektedir. Ancak, hiç önemi olmayan kimi olaylara ve haberlere yer vermesi, zaman zaman gazetenin uyandırdığı etkiyi azaltmaktadır. Haberlerde ve yorumlarda bir seçme yapılması, *Yeni Ortam*'ın bu önemli sayfasını daha da ilginç kılacaktır.

Halkçı'nın haftalık sanat edebiyat sayfası uzun sürmedi. Sunullah Arısoy'un başarıyle yürüttüğü *Barış*'ın sanat - edebiyat sayfası da sonradan el değiştirdi. Şimdi, tüm sayfa yerine yarım sayfayla bu alana katkıda bulunmaya çalışan sayfanın büyük bir etki uyandırdığı kanısında değilim. Yenigün'ün sanat sayfası da beklenen etkiyi uyandırmamıştır.

Özetle belirtmek gerekirse, gazetelerin düzenledikleri sanat ya da edebiyat sayfaları, ne yazık ki göstermelik bir anlayışla yürütülmeye çalışıldığı için beklenen ilgiyi uyandıramamaktadır. Oysa gazeteler, yazınsal ürünlerin halka ulaşmasını gerçekleştirme yönünden bu sayfaları önemsemek zorundadırlar.

ÖZEL SAYILAR

Türk Dili bu yıl Mart ve Kasım sayılarını «özel sayı» olarak düzenledi. *Türk Dili*'nin Mart sayısı «Gezi Özel Sayısı» adını aldı ve gezi yazınımız baştan sona gözden geçirildi. Orhan Şaik Gökyay «Türkçede Gezi Kitapları» nı saptarken, İbrahim Olgun da geniş oylumlu «Gezi Kaynakçası» ni hazırladı. Böylece, Seydi Ali Reis'ten Tahir Kutsi Makal'a değin gezi yazınımız okur ilgisine sunulmuş oldu. Özel sayının ilginç yanı, eski metinlerin yetkili ellerce bugünkü Türkçeye aktarılmış olmasıdır. *Türk Dili*'nin Kasımda çıkan «Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Dili ve Yazını Özel Sayısı» ise elli yıllık değerlendirme yazıları yönünden ilgi çekicidir. Yazınsal türlerin yanında, öteki sanat türlerinin de yer alması daha bütünleştirici olmuştur. Ancak, böylesine önemli bir özel sayıda, şiir bölümünün olmaması bir eksiklik olarak ilgiyi çekmiştir.

Yeni Ufuklar da Mart sayısını «Sabahattin Eyuboğlu Özel Sayısı» olarak çıkardı. Eyuboğlu'nun gerek insan, gerekse sanatçı olarak değerlendirildiği bu özel sayı bir ki-

tap oylumunda çıkarılmıştır. Türk yazın dünyasında çıkan önemli yazıları kapsayan bu sayının yazınımızda önemli bir yer tutacağı kuşkusuzdur. Bu geleneğin sürdürülmesi, nesnel değerlendirmeler, bir yazarı düşünsel yönden anma bakımlarından önem taşımaktadır.

Yeni a Dergisi yarı özel sayı biçiminde, basın özgürlüğü, öğretmen kıyımı, işçi gibi sorunlara zaman zaman yer verdi. Bu da derginin, yazını, bir siyasal gösterge biçiminde yorumlamasından ileri gelmektedir. Genellikle girişilen düzen eleştirisi, yazınımızı oluşturan kimi düşünsel sorunlara kaydırmıştır dergi yazarlarını. Böylece *Yeni a Dergisi* yazınsal sorunlardan çok, birtakım toplumsal eleştirilere ve düzeni belirleyen ya da yozlaştıran kavramlara yer verme gereksinmesi duymuştur.

Yansıma dergisi iki özel sayı düzenledi bu yıl. Biri, «25. Ölüm Yıldönümünde Sabahattin Ali Özel Sayısı» (Mart) adını taşıyor. Sabahattin Ali'nin çeşitli yönlerden değerlendirildiği bu özel sayı, toplumsal sorunlarımızın gelişimi açısından öykücülüğümüzü belirlemiştir. Sabahattin Ali sözkonusu edilerek öykücülüğümüzün vardığı aşama da yansıtılmıştır. *Yansıma*'nın ikinci özel sayısı da «Günümüz Türk Şiiri» ne ayrılmıştır. Şiirlerden bol örnekler verilen bu özel sayıda şiir değerlendirmeleri de yapılmıştır. Tekin Sönmez'in «Toplumcu Şiirimiz Üzerine Notlar»ı özellikle ilgi çekicidir.

İlginç bir özel sayı da yurt dışında hazırlandı. Amerika'nın önemli yazın dergilerinden biri olan *Review of National Literatures,* ilkbahar sayısını «Turkey From Empire to Nation» genel başlığı altında Türk yazınına ayırdı (c. IV., No. 1). Talât Sait Halman'ın konuk editör olarak düzenlediği bu özel sayıda, yazınımız çeşitli yönlerden ele alınmakta, eski Osmanlı, modern Türk yazını üzerinde durulmaktadır. Ayrıca tiyatromuz ve halk yazınımız da ele alınmıştır sözkonusu dergide.

«VARLIK» Kırk Yaşında

Kültür ve yazın dünyamızda önemli gelişimlere olanak hazırlamış olan *Varlık* dergisi kırk yılını doldurdu. Yayımcısını 25'inden 65'ine getiren bu derginin, gerek yazınımızdaki önemli dönemleri hazırlaması, gerekse kültür yaşa-

mımızdaki değişim ve oluşumu düzenlemesi yönlerinden büyük katkısı tartışılmaz. Hemen bütün yazın kuşaklarının yetişmesinde etkili olmuştur *Varlık*. Kırk yıl boyunca övgülere ve yergilere uğrayan bu derginin Atatürkçülük düşüncesini kafalara yerleştirmede etkili olduğu da savunulabilir. Hemen her sayısında bu konuyla ilgili birkaç yazı vardır. Atatürk ilkelerini çağdaş uygarlık ilkeleriyle bir tutan *Varlık* yöneticisi Yaşar Nabi'nin bu çabası karşısında Türk yazın dünyası her zaman saygı duyacaktır.

İlk sayısı 1 Nisan 1950'de yayımlanan *Yeditepe* de 400. sayısına varmıştır. Yazın dünyamızın önemli dergilerinden biri olan *Yeditepe*'nin vardığı sonuç, Hüsamettin Bozok'un yılmak bilmez çabalarının sonucudur. Bir zamanlar büyük okur ilgileri sağlayan *Yeditepe*'nin, düzenli çıkmasına karşın, bugün büyük okur topluluklarından kopması yazınımız açısından üzücü olsa gerektir. Oysa, *Yeditepe* her zaman bir sanatsal düzey tutturmuştur.

SORUŞTURMALAR

Varlık dergisi bu yılın başından bu yana, sorunsallık kazanmış konular hakkında soruşturmalar açtı. Önce, yazınsal türlerden hangisinin üstün bir düzeyde olduğunu, eleştiri yönünden hangi aşamada olduğumuz, okura varmayı amaçlayan yazınsal ürünlerin yozlaşması, öykü ve romanda bol diyalogun sakınca yaratıp yaratmayacağı ve yayıncılığımızın bugünkü durumu konusunda açtığı soruşturmaya Gülten Akın, M. Başaran, Orhan Hançerlioğlu, Ceyhun Atuf Kansu, Yıldırım Keskin, Cevdet Kudret, Aziz Nesin, Hasan Şimşek, Adnan Binyazar, Samim Kocagöz, Emin Özdemir, Mehmet Salihoğlu, Muzaffer Uyguner gibi yazarlar katıldılar. Sonra da, Cumhuriyetimizin 50. yılında 50 yıl öncesine göre aldığımız yol, şiirimizde anlam açıklığına ve düzgün dizelere dönülmesi, çok satışı gütmenin yazınımızı etkilemesi ve denememizin gerilerde kalmasının nedenleri soruşturma konusu yapıldı. Bu soruşturmaya da, Nahit Ulvi Akgün, Sabahattin Kudret Aksal, Oğuz Kâzım Atok, Necati Cumalı, Mehmet Seyda, Zeyyat Selimoğlu, Tahsin Yücel katıldılar. Bu soruşturma sonucunda, yazınımızın yüz

yüze bulunduğu sorunlar bir tartışma ortamı kazanmış oldu.

Yansıma da Ocak sayısında yılın yazınsal değerlendirmesini soruşturma yoluyle yaptı. Bu soruşturmaya Rıfat Ilgaz, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Nevzat Üstün, Fakir Baykurt, Ahmet Köksal, Hayati Asılyazıcı, Meral Çelen, Adnan Özyalçıner, Mustafa Öneş, Zühtü Bayar, Burhan Günel, Necati Güngör katıldılar. «Sabahattin Ali Özel Sayısı» nda ise, Sait Faik Sabahattin Ali öykü çizgisinin, öykü anlayışının ayırımları ve hangisinin günümüz öyküsünü etkilediği sorulmuştur kimi yazarlara. Bu soruşturmaya da Hüsamettin Bozok, Ömer Faruk Toprak, Hayati Asılyazıcı, Tarık Dursun K., R. İnanç, Eray Canberk, Zühtü Bayar, Burhan Günel, Hulki Aktunç, Taylan Altuğ, Necati Güngör, Celâl Özcan katılmışlardır.

Barış'ın ulusal birikimlerimizle ilgili olarak açtığı soruşturma ise büyük ilgi görmüş, Sunullah Arısoy bu sayfayı düzenleme görevini bırakınca soruşturma yarıda kesilmiştir.

Soruşturmaların, 1973 yılında yazınımıza bir canlılık getirdiği verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Genellikle değişik görüşlerin ortaya atıldığı bu soruşturmaların sorunlarımızı saptamak yönünden çok yararlı olduğu belirtilmelidir.

YARIŞMALAR

Geçen yılın Aralık (1972) ayında *Varlık*'ın açtığı «Eleştiri Yarışması» sonuçlanmış; Hilmi Yavuz, Rauf Mutluay ve Oktay Akbal'ın seçici olduğu bu yarışmada Mehmet Ergün «Üç Kâğıtçı» eleştirisiyle birinci, Ahmet Telli «Kerkenez» adlı eleştirisiyle ikinci, Erdoğan Yılmaz da «Kaçakçı Şahan» la üçüncü olmuşlardır. M. Nuri Erkal «Dönemeç» le, M. Yaşar Bilen «Kerkenez» le, E. Derince de «Tırpan» la mansiyon kazanmışlardır. Bu adlar arasında özellikle Mehmet Ergün'ün eleştirimizde önemli işler başaracağına inanıyorum. Ahmet Telli de eleştiri beğenisi olan bir yazar. Yaşar Bilen ve Nuri Erkal'ın iyi denemeler yazabilecekleri kanısındayım.

Yansıma'nın açtığı «Nâzım Hikmet İnceleme Yarışması» ise bugüne dek sonuçlanmamıştır.

Türk Dili dergisinin açtığı «Deneme Yarışması»nın konusu, «Cumhuriyet Yönetiminin Türkiye'nin Kalkınmasındaki Yeri» idi. Yarışmaya gelen yazıları Adnan Binyazar, Hasan Eren, Salâh Birsel (sonradan Cahit Külebi), Mustafa Şerif Onaran ve Tahsin Saraç'tan oluşan bir seçiciler kurulu değerlendirdi. Seçiciler kurulu, birinciliğe Rıza Zelyut'un denemesini seçmiş, ikinciliğe ve üçüncülüğe yaraşan deneme seçememiş; Şevket Yücel, Rahmi Kumaş, Yılmaz Vurkaç, Halil Ünlü ve Mehmet Bayrak'ın denemelerini de anılmaya değer bulmuştur.

Barış'ın «Atatürkçülüğün Çağdaş Yorumu» konusunda açtığı yarışma da büyük ilgi görmüş, Atatürkçülüğü toplumsal yönden değerlendiren Ayşe Atlanç'ın «Toplumcu Atatürkçülük» adlı yazısı birinci olmuştur. On kişiden oluşan seçiciler kurulu, Fikret Baloğlu'nun yazısını ikinci, Behzat Ay'ın yazısını da üçüncülüğe değer bulmuştur.

DERGİLER ARASINDA

Bu yılın en önemli tartışması Selâhattin Hilav'la Hilmi Yavuz arasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanı *Huzur* üzerinde oldu. Ana sorun toplumcu yazarlık burjuva romancılığı idi. *Yeni Ortam, Yeni a Dergisi, Yeni Dergi*'de donanım sağlayan bu düzeyli tartışma, romanımızın düşünsel yönden değerlendirilmesi konusunda büyük bir önem taşımaktadır.

Asım Bezirci Mehmet Fuat arasındaki tartışma da sürmektedir. Kişisel durumlara dek inen bu tartışmanın sonucu ilgiyle beklenmektedir.

Ayrıca bu yıl, Mehmet Seyda'nın «Romancı Günlüğü», Muzaffer Buyrukçu'nun saptamaları, Atillâ İlhan'ın «Günlükler, Defterler»i, Salâh Birsel'in «Kendimle Konuşmalar»ı, Tarık Dursun K.'nın yalnızca bir kez gördüğüm «Yaşadıkça Karalamalar»ı, Zühtü Bay'ar ve Mustafa Balel'in değinmeleri, Emin Özdemir'in dergi değerlendirmeleri, özellikle Hasan İzzettin Dinamo'nun edebiyat anıları, Suat Taşer'in bu anılarla ilgili gözlemleri yılın en ilgi çekici yazıları olmuştur.

Bunlardan başka, *Varlık, Yansıma, Türk Dili, Yeni Ufuklar, Yeni Dergi, Yeni a Dergisi, Yeni Adımlar, Kitap-*

lar, Soyut dergilerinde çok ilginç yazılar çıkmıştır. Gerek izlenimsel, gerek nesnel, yazınımızın hesaplaşması sürecine girilmiştir. Genç yazarların, Türk yazınını tarihsel gelişim içinde ele almaları önemli başlangıçtır. Mehmet Ergün, Mehmet Bayrak gibi çok genç eleştirmenlerin, yazınımızı toplumsal bir tabana oturtma çabaları övülmeye değer. Bu yıl yazıları yoğun biçimde görülmeye daşlayan Vecihi Timuroğlu, Muhsin Şener ilginç değerlendirmeler yaptılar. Yusuf Kenan Karacanlar'ın roman değerlendirmeleri, S. Serpil Savcıoğlu'nun yazınımıza nesnel yaklaşımları; Mustafa Balel, Ahmet Telli, Burhan Günel'in kitap tanıtmaları yazınımıza büyük bir canlılık getirdi. Bu genç arkadaşlar, özellikle gençlerin, yazınımızı önemsemeleri yönünden iyi bir tutum takınmaktadırlar. Onların emekli çalışmaları yzınımıza olumlu gelişme yolları kazandıracaktır.

III. YAPITLAR

1973'ün üzerinde durulması gereken yapıtları da aşağıda gösterilmiştir. Antoloji ve «seçmeler» niteliğindeki yapıtların ağır bastığı görülmektedir. İnceleme kapsamına girebilecek yapıtların daha çok tiyatro türünde olduğu da ilgiyi çekmektedir. Rauf Mutluay'ın Türk yazını ile ilgili bilgileri derleyip toplaması yararlı olmuştur. Cevdet Kudret, Metin And ve Özdemir Nutku'nun tiyatromuzu bütünleyici çalışmaları yılın önemli olayları arasında anılmalıdır. Son yıllarda gerek geleneksel, gerekse modern tiyatromuzla ilgili gerçekten bütünleyici araştırmalar yapılmıştır. Genç yaşta göçüp giden Aytekin Yakar'ın incelemesi de Türk romancılığı için gerekli çalışmalardan biridir.

Deneme türünde Akşit Göktürk insanlığın düşünsel gelişimini bir «ada» kavramı içinde ele almış, gerçekten ilginç bir yapıtın yaratıcısı olmuştur. Ceyhun Atuf Kansu'nun denemesi ise Cumhuriyet döneminde kimliğini kazanan bir yazarın düşünsel öyküsüdür.

Yaşar Nabi'nin gezi izlenimlerini bir yapıtta toplaması, değişen dünya ve özellikle Balkanlar hakkında toplu bilgiler ve izlenimler kazanmamızı sağlamıştır. Biga ayaklanması sırasında bir genç öğretmenin günlük notları, toplumumuzun hangi aşamalardan geçerek bugünkü duruma gel-

diğini yansıtmaktadır. Nurer Uğurlu, Orhan Kemal'in «İkbal Kahvesi» çevresinde gelişen olaylarını, anılarını toplamakla, bu eşsiz yazar hakkında yapılacak değerlendirmelere ışık tutmuştur.

Genel çizgileriyle üzerinde durduğumuz yapıtları bir bir tanıtmaya çalışalım.

A) ELEŞTİRİ, ARAŞTIRMA İNCELEME, DERLEME

METİN AND, *Elli Yılın Türk Tiyatrosu* (İş Bankası)

Metin And daha önce geleneksel tiyatromuzu, Tanzimat ve Meşrutiyet tiyatrolarını inceledi. Her biri birer cilt olan bu araştırmaların sonuncusu da *50 Yılın Türk Tiyatrosu* adını taşıyor. Yazar, bu dört cildin bileşimiyle Türk tiyatrosu hakkında bir yoruma gideceğini belirtmektedir.

Tiyatroyu bir kültür değişimi ve toplumsal sorunlar açısından ele alan Metin And'ın bu alanla ilgili belgeleri yetkiyle değerlendirdiği açıktır. *50 Yılın Türk Tiyatrosu*'nda da bu belgesel yöntem uygulanmıştır. And kıyıda köşede hiç bir şeyin kalmamasına büyük özen göstermektedir. Böylece, Türk tiyatrosunun ne olduğu, hangi kaynaklardan beslendiği, ne yolda geliştiği gerçeği de belirmiş oluyor. Cumhuriyet dönemi tiyatrosunun olaylarını, topluluklarını, yapıtlarını bir bir ele alıp yorumluyor. And'ın bir «Vakanüvis» gibi çalışarak oluşturduğu bu araştırma, yalnız Türk tiyatrosu için değil, kültürümüz için de aydınlatıcı bir yapıttır.

METİN AND, *Tiyatro Kılavuzu* (Milliyet)

Genel boyutları içinde tiyatroyla ilgili bütün bilgileri dizgesel olarak (sistemli) vermeye çalışıyor And. Bir araştırma olmaktan çok, «el kitabı» niteliği taşımaktadır *Tiyatro Kılavuzu*. Temel kavramları açıklaması bakımından ilginç bir başvurma kitabı.

SALÂH BİRSEL, *Goethe* (Milliyet)

1972'nin sonlarına doğru, Milliyet Yayınları, «Dünya Klâsikleri Dizisi» arasına Goethe'yi de aldı. Goethe'nin yaşamını yapıtlarıyla birleştirerek ele alan Birsel, ondan örnekler veriyor, özetlemeler yapıyor. Ayrıca yapıtları üzeri-

ne açıklayıcı bilgiler de veriyor. Goethe, yazınımızda yapılmış en geniş incelemelerden biridir.

SADİ BORAK, *Atatürk ve Edebiyat* (Varlık)

Atatürk çeşitli yönlerden ele alınmıştır, ama yazınla ilgili çabaları ve görüşleri hakkında bugüne değin önemli bir yapıt yayımlanmadı. Başka yapıtlarda yer yer bu soruna değinildiği oluyordu. Bu önemli boşluğu Sadi Borak, Atatürk ve Edebiyat adlı derlemesiyle doldurulmuş oluyor.

Bilindiği gibi Atatürk, söz söylemeyi başaran bir insandı. *Büyük Nutuk* yalnız siyasal alanda değil, yazınımızda da büyük önem taşır. Böyle bir yapıtı yaratan insanın, yazınla ilgisinin olması doğaldır. İşte Sadi Borak, önemli yapıtları tarayarak, ta çocukluğundan bu yana Atatürk'ün yazınsal ürünlerle ilişkisini ve bu alanla ilgili görüşlerini saptamaya çalışıyor. Daha çok da O'nun anılarından yararlanıyor. Anılar ve gerçekler, Atatürk'ün, yazını toplum yararına düşündüğünü ortaya koymaktadır. Yapmacık, ağdalı deyişlerden hoşlanmadığını da görüyoruz. Özellikle yazınsal çalışmaların Türklük yolunda geliştirilmesini, Türklerin yarattığı önemli yapıtların gün yüzüne çıkarılmasını istediği de anlaşılıyor.

Mustafa Kemal'in okul dönemlerini yansıtan bu yapıt, O'nun yazınsal kişiliği, ozanlığı, yazın üzerine görüşleri, gazeteciliği, anıları, okuduğu kitaplar, söylevleri hakkında da bilgi veriyor. Bu yönüyle Borak'ın araştırması, Atatürk döneminin yazınsal beğenisini de yansıtıyor.

CEVDET KUDRET, *Ortaoyunu* (İş Bankası)

Geleneksel birikimlerimiz son yıllarda büyük önem kazandı. Toplumumuzun yaşam biçimini, beğenisini ve tarihsel gerçeğini yansıtan bu birikimler, uzmanlarca değerlendirilmekte, bir araya getirilmektedir. Uzun yıllar bu alanda çalışan Cevdet Kudret, geniş oylumlu *Karagöz* (3 cilt) incelemelerinden sonra ortaoyununa da yönelmiştir. Bu konuda geniş oylumlu yorumlamalarda bulunan Cevdet Kudret, ortaoyununun kısa tarihinden başlamak üzere, bu türün özelliklerini de belirtmektedir. Gittikçe unutulan ortaoyununa karşı olanların ve ondan yana olanların eleştirile-

rine de yer veren Cevdet Kudret, önemli sonuçlara varmaktadır. Bu incelemede, gittikçe gerileyen geleneksel tiyatromuzun değerinin ortaya çıkarılmak istendiği de ilgiyi çekmektedir. «Ulusal tiyatromuzu kurabilmek için, yüz şu kadar yıldan beri süregelen Batı taklitçiliğini bırakıp, geleneksel tiyatromuzun temel öğlerinden ve yönteminden yararlanarak yaratıcı birtakım denemelere ve atılımlara girişmemiz; Batı etkisi dışında yeni bir biçim ve öz bularak yerli bir tiyatro üslubu kurmamız gerektiğine inanan Cevdet Kudret, bunun kurulabilmesi için, şimdiye kadar tuluat olarak süregelen ve günün birinde büsbütün unutulup kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan sözlü oyunlarımızın yazıya geçirilmesini gerekli görmektedir.»

Görülüyor ki Cevdet Kudret'i böyle bir çalışmaya geleneksel tiyatro türlerine duyduğu bir inanç itmiştir. Son zamanlarda geleneksel birikimlerimizin bugünkü tiyatromuzu etkilediği gözönüne getirilirse, bu alanı iyi bilen yazarın, görüşlerinde haklı olduğu ortaya çıkar.

Cevdet Kudret, geniş oylumlu bir incelemeden sonra 20 oyun da derlemiştir. Bu ciltte, *Bahçe, Büyücü, Büyücü Hoca, Çeşme, Çivi Baskını, Eskici Abdi, Ferhad ile Şirin, Fotoğrafçı, Gözlemeci* oyunları yer almaktadır.

İ. ZEKİ EYÜBOĞLU, *Nietzsche* (Milliyet)

İ. Zeki Eyüboğlu, Nietzsche'nin yaşamını, çağının özelliklerini, tarih ve insan anlayışını, sanat düşüncesini yansıtıyor. Avrupa düşüncesinde Nietzsche'nin yerini belirten Eyüboğlu, onda çağını aşan gerçeklere de değiniyor. Nietzsche'den örnekler de verilen bu derlemede, yazınımız yetkili bir dilden bir Nietzsche yorumu da kazanıyor.

ŞÜKRAN KURDAKUL, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (Bilgi)

Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Behçet Necatigil'in temelini attığı bir çalışmanın ürünü izlenimini uyandırıyor. Ancak, yazarlar hakkındaki yargılarda eleştirmen ve yazın tarihçilerinin yargılarını özetleme, bol kaynak verme sözlüğün nesnel yanlarından biri olarak adlandırılabilir. Özellikle araştırmacılar için yararlı olacaktır bu. Kaynaklarda noksanlıklara rastlanıyorsa da ilk baskı için önemli değildir bu eksiklikler. Sözlüğün en yeni yanı, bugüne değin çı-

kın sanat ve yazın dergileri hakkında geniş bilgi verilmektedir. Behçet Necatigil'in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*'nde bulunan yapıt adları dizininin bunda bulunmamasını bir eksiklik saymak yerinde olur. Bununla birlikte Kurdakul'un sözlüğü, bu alanda çıkmış olanların en iyilerinden biridir.

RAUF MUTLUAY, *Çağdaş Türk Edebiyatı* (Gerçek)

Rauf Mutluay yazınımızla ilgili bilgileri çeşitli yapıtlarında topladı. Başvurma kitabı olarak önemli yapıtlar da koydu ortaya. Bu yıl sırasıyle *Çağdaş Türk Edebiyatı, Türk Halk Şiiri Antolojisi, 50 Yılın Türk Edebiyatı* çıktı.

Çağdaş Türk Edebiyatı'nda yazınsal gelişimle toplumsal olaylar arasındaki bağlantıyı kurmayı amaçlayan Mutluay, yazınımızı kuşaklara göre çerçevelemeye çalışıyor. Kuşakların özellikleri nelerdir, bu kuşaklar yazınımıza ne getirmişlerdir sorusu, bu yapıtın yöntemini belirler sanırım.

RAUF MUTLUAY, *Türk Halk Şiiri Antolojisi* (Milliyet)

Bu antolojide Mutluay, halk şiiri üzerine geniş bilgiler verdikten sonra ilginç seçmeler yapıyor.

RAUF MUTLUAY, *50 Yılın Türk Edebiyatı* (İş Bankası)

50 Yılın Türk Edebiyatı İş Bankasının 50. yıl için ısmarladığı yapıtlardan biri. Bu çalışma Mutluay'ı pek uğraştırmamış izlenimi yaratmaktadır. *Çağdaş Türk Edebiyatı*'ndaki «kuşakların doğum tarihleri» ni, «eserlerin yayımlanış tarihleri» ne dönüştürüverince *50 Yılın Türk Edebiyatı* çıkıvermiş ortaya, bol resim ve örneklerle.

Ancak, Türk yazını ile ilgili bütün bilgilerin bir araya getirilmesi konusunda, sözkonusu ettiğim yapıtlar yazınımızda büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Kuşkusuz bunca bilgiyi bir araya getirmek bir emek ürünüdür. Ne ki bütün bunlarda Behçet Necatigil'in hazırladığı *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*'nün büyük katkıları olmuştur.

ÖZDEMİR NUTKU, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği* (Türk Tarih Kurumu)

Geleneksel seyirlik oyunlarımızda tiyatronun bir azınlığın tekelinde olmadığını belirten Özdemir Nutku, bunu tarihsel bir örnekle de göstermeye çalıştı. *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği*'ni yazarak bunu bütün evreleriyle inceledi. So-

nuçta da, kişiliği olan bir Türk tiyatrosunun var olmasını, kendi kültür kaynaklarımıza dönmemize bağlı olduğunu savunuyor Nutku. Taklitçiliğe karşı olan Nutku, geleneksel Türk tiyatrosunun incelenmesiyle bazı gerçeklere varılacağı kanısındadır. Özellikle ileri sürdüğü gibi, şenliklerin bir gösteri alanı olması, toplumun yaşamı hakkında da ipuçları vermektedir. Böyle 40'a yakın şenlik konusunda bilgisi olan Nutku'nun hiç değilse bunlardan en ilginçlerini yayımlayacağını umuyoruz.

CAHİT ÖZTELLİ, *Bektaşi Gülleri* (Milliyet)

Cahit Öztelli, Bektaşi Alevi şiirlerini toplamış bu yapıtta. Her ozan hakkında ayrı ayrı bilgi veriyor, şiirleri de genel bölümlere ayırarak bu bölümler hakkında da açıklamalarda bulunuyor.

REFİKA TANER - ASIM BEZİRCİ, *Seçme Romanlar* (Hür)

Öğrencilerin ve okurların gereksinmeleri gözetilerek hazırlanmış *Seçme Romanlar*. Onların belirttikleri gibi romanseverler için de gerekli olabilir bu yapıt. Ben, en çok öğrenciler için yararlı olduğu kanısındayım. Nedeni de şu Yapıtta özetler düzgün bir biçimde verilmiş. Ayrıca romanın eleştirmenlerce değerlendirmelerine de yer verilerek öğrencilere bir eleştirel görüş kazandırılmak istenmektedir. İncelenen yapıtın bu açıdan ele alınması, aynı zamanda öğrencide özetlemenin ne olduğu kanısını da uyandıracaktır. Özellikle böyle bir yapıtın, işini önemseyen Bezirci tarafından hazırlanması, piyasada görülen bu türdeki yapıtların değersizliğini de ortaya koyacaktır. *Büyük Romanlar* (Varlık)'la birlikte *Seçme Romanlar* da önemli çalışmalar arasında sayılmalıdır.

AYTEKİN YAKAR, *Türk Romanında Milli Mücadele* (Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi)

Aytekin Yakar, Türk romanında, Ulusal Kurtuluş Savaşımızın çeşitli evrelerini saptamaya çalışıyor. Ulusal Kurtuluş Savaşından bu yana Türk romanının gelişim evrelerini özetle vermeye çalışan Yakar, bu savaşla romanımız arasındaki bağlantıyı da saptamaya çalışıyor. Dış ve iç düşmana karşı verilen savaşlar, cephe gerisindeki olaylar, köylerin olumsuz tutumu, kasabaların yapıcı ve yıkıcı tutum-

ları, savaşın kentlerdeki görünümü, gizli örgüt sorunu... Yakar'ın çalışma alanlarını sınırlamaktadır. Romanlar üzerinde çözümlemeler yaparak bir sonuca varmayı amaçlayan Yakar'ın zaman zaman özetleme sınırını aşamadığı da görülüyor. Ulusal Kurtuluş Savaşı ortamı içinde yaratılan yazınsal ürünleri devrimci nitelikten çok (daha doğrusu devrimci saymayan), evrimci niteliğe yakın bulunuyor. Ama bu görüşleri yansıtmaktan da kaçınmıyor Yakar «Bir yönüyle millî duyguları işleyen, millî mefahire kapılarını açan bugünlerin romanı, diğer yönüyle tenkitçi ve toplumsaldır.» Buna karşın incelemesini toplumcu bir bakış açısından yoksun bırakmıştır. Bu nedenle Aytekin Yakar'ın bu incelemesi bir «tasnif» sayılabilir, ama yorumdan uzaktır. Vardığı sonuçlar da Türk romanının gelişim ve oluşum kaynaklarına büyük bir şey katmamaktadır. Ne bu tür çalışmalar özellikle toplumsal sorunlardan hiç bir yönüyle kopuk olmayan, hatta toplumsal ve siyasal ortamlarımızın bir barometresi olan romanlarımız için çok gereklidir. Aytekin Yakar da, başlangıçta bunu amaçlamış olmalı.

B) DENEME

AKŞİT GÖKTÜRK, *Edebiyatta Ada* (Sinan)

İnsanlardaki kaçış duygusunu toplumsal bir düzeyde ele alan Akşit Göktürk, «İngiliz Edebiyatında Ada Kavramı Üzerine Bir İnceleme» yapmış. Bu incelemeyle Göktürk'ün amacı, toplumu içinde düşünsel yönden bir bunalım içine sürüklenen insanın kendini ve toplumunu aramasını vermektir. Düşünme kaynakları tıkanan insanın, ne denli engellerle karşılaşsa da, en azından kendini düşsel bir dünyada yaşatacağını kanıtlamaktadır. Göktürk, Türkiye'nin hâlâ içinde bocaladığı bunalım dönemlerinde Akşit Göktürk'ün bu incelemesi, sorunlara bir doğallık getirmiştir. İnsan var olduğundan bu yana engellemelere uğramıştır, ama hep onun dediği olmuştur. O günün düşü olan bugünkü yönetim biçimlerine nasıl gelindiğini güçlü bir Türkçeyle açıklayan Akşit Göktürk, yılın en ilginç inceleme denemesini yazmıştır. *Edebiyatta Ada*'nın uzun süre etkisini duyuracak soluklu yapıtlardan biri olduğunu özellikle belirtmeliyim.

CEYHUN ATUF KANSU, *Cumhuriyet Bayrağı Altında* (Varlık)

Yılın en önemli denemelerinden birini de Ceyhun Atuf Kansu yazdı. Kendine özgü öykü anlatımıyle, çocukluk gözlemleriyle beliren Cumhuriyet'i anlatmaya çalıştı Kansu. Bir öykü içine sokarak sorunlara yaklaştıran Kansu'nun, aslında Türk aydınına bir özeleştiri yaptırdığını belirtmek gereklidir. Deneme olanaklarıyle öykü olanaklarının birleştiği bu yapıtta Kansu, yalnızca bir özel eleştiri ortamı yaratmakla kalmıyor, bir Cumhuriyet aydını olarak kendini elli yılın hesaplaşmasıyle karşı karşıya buluyor. Kimi yerde ezilen bir yürek, ama büyüyen bir inancın varlığını çok iyi duyuruyor Kansu. Bütün devrimci kuruluşların eylemci yönleriyle görüldüğü bu denemeler, Cumhuriyet'in 50. yılında Atatürk'e sunulmuş en büyük armağandır. *Mary-Quant* kozmetik şirketinin amblemini andıran Cumhuriyet ambleminin, Türk şiirinin vardığı çağdaş düzeyi yansıtmaktan yoksun Cumhuriyet marşının yanında Kansu'nun denemeleri, «karlı bir selâm gibi duran Erciyas»tır! Atatürk'e gerçekten bağlı devrimci güçlerin, Atatürk'e bağlılık belgesidir *Cumhuriyet Bayrağı Altında*. Her sözcüğüyle, bu bayrak altında yaşamanın sorumluluğunu duyurmaktadır topluma. Bu nedenle yılın en iyi denemesi sayıyorum Ceyhun Atuf Kansu'nun bu yapıtını.

CEYHUN ATUF KANSU, *Cumhuriyet Ağacı* (Türk Dil Kurumu)

Cumhuriyet Ağacı'nı da, öyküleme anlatım biçimi ağır basmasına karşın deneme sınırları içine sokmak gerekir. Bir köy çocuğu olarak, Cumhuriyet'in yarattığı uygar kurumları tanıyan insanın gözlemleri yansıtılıyor Cumhuriyet Ağacı'nda. Halk havasında, halk ağzında bir halk kitabı.

Görüşlerine katılmamakla birlikte Nuri Pakdil'in *Biat*'ta, M. Akif İnan'ın *Edebiyat ve Medeniyet Üzerine*'de topladıkları denemeleri anmak isterim. Ne ki bu denemelerde sezilen Batı düşmanlığının bağnazlıktan öte bir anlamı olduğu kanısında değilim. Özellikle Nuri Pakdil'in yarattığı dilsel beğeniyi burada belirtmek gerekir. «Edebiyat Dergisi Yayınları» arasında çıkan bu iki deneme üzerinde de durmak gerekir, özellikle Türkiye'deki düşünsel karşıtlığı saptamak yönünden.

C) GEZİ İZLENİMLERİ, GÜNLÜKLER, ANILAR

SELÂHATTİN BATU, *İspanya Büyüsü* (Varlık)

Bu yıl aramızdan göçen Selâhattin Batu, *İspanya Büyüsü*'nde oraya giderkenki yol izlenimlerini, İspanya'daki gözlemlerini ve Londra izlenimlerini anlatıyor. Uygarlık ürünlerine, sanat yapıtlarına ince bir duyarlıkla yaklaşan Batu, zaman zaman şiirsel bir dünya içinde gezdirir okuru. En kalabalıklarda bile sonsuz bir sessizlik içinde duyar kendini Batu. Sanki gezip gördüğü yerleri yeniden yaşar gibidir. Karşısındakine de, yalın diliyle yaşatır. Nereye giderse gitsin onu hep renkler ve sesler ilgilendirir. Nitekim *İspanya Büyüsü* de yazarın bu izlenimleriyle oluşan gezi notlarıdır.

YAŞAR NABİ, *Değişen Dünyamız* (Varlık)

Yaşar Nabi nereye gitmişse orayla ilgili gezi notları tutmuştur. Bu notların tümünü, daha önce yayımladığı ***Balkanlar ve Türklük***'ü de katarak bir yapıtta topladı, adına da *Yollar Boyunca Değişen Dünyamız* dedi. Yollar boyunca da olsa, izlenimlerinde toplumu yansıtmayı çok iyi başarır Yaşar Nabi. Bir tren yolculuğundan bir toplantıda konuşmaya dek, Yaşar Nabi'nin gözlemlerinde bir toplum yankısı duyurur kendini. Özellikle de gördüğü her yerde yurdumuzun da bir görüntüsü vardır. Dışarıda gördüğü her güzellik, eziklik yaratır Yaşar Nabi'de. Her yeri yurdumuz gerçekleri açısından düşünür. Gezi notlarında hoş vakit geçirici öyküler arayanları düş kırılışına uğratacağını belirten Yaşar Nabi gezi notlarıyle ilgili olarak şunları söylüyor: «Türklü toplumların yaşayış tarzları, bu bakımdan aralarında beliren ayrımlar, hızlı gelişme çağının meydana getirdiği değişiklikler, yeni toplumsal ve ekonomik metotların denendiği ülkelerde göze çarpan olumlu ve olumsuz sonuçlar, bütün bu değişik gelişmelerin dünyamızın bugünü ve geleceği bakımından taşıdıkları anlamdı daha çok ilgilendiren beni. ...Değişen dünyamızın bugün gözlemlerimizin önüne serdiği sorunları hep Türkiye'miz ve ulusumuz açısından ele almışımdır. O bakımdan yalnız gördüklerimin değil, onların bana düşündürdüklerinin de hikâyesi oldu notlarım. Bunlara yol

notlarından çok, türlü zamanlardaki yolculuklarımın raporları demek daha doğru olur belki.»

İspanya'dan Japonya'ya değin uzayan gezilerin bu notları çok rahat, bir solukta okunuveriyor. Yaşar Nabi bunu, okuru birden toplum içine sokmasına borçludur. *Değişen Dünyamız* bu yönüyle tam bir toplum eleştirisi yaratmaktadır.

OKTAY AKBAL, *Anılarda Görmek* (Sinan)

Oktay Akbal, özellikle *Varlık* dergisinde «Günlerde» genel başlığı altında yayımladığı günlüklerden bir bölüğünü (1967, 1968, 1969) *Anılarda Görmek* adlı yapıtta topladı. Anı, eleştiri, deneme, öykü, izlenim karışımı bu günlükler ilgiyle okunmaktadır.

ULUĞ İĞDEMİR, *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları* (Türk Tarih Kurumu)

Ulusumuzun bir var oluş - yok oluş savaşına giriştiği yıllarda, yurdumuzun önemli bir bölgesi haline gelen Biga'da olageleri «günlük anılar» olarak yazdı Uluğ İğdemir. Savaş ürküntüsünü canlı gözlemlerle yansıtan bu günlüklerde yazınımızla, özellikle Mehmet Emin Yurdakul'la ilgili ilginç bilgiler de verilmektedir. O günlerin anlatım anlayışına göre çok yalın bir dille tutulan bu günlükler, Ulusal Kurtuluş Savaşımız açısından da büyük önem taşımaktadır.

NURER UĞURLU, *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi* (Cem)

Türk toplumcu yazarlarının en başında gelen Orhan Kemal'in en yakın arkadaşlarından Nurer Uğurlu, onun kahveye olan tutkusunu temel alarak anılarını yazdı. Orhan Kemal'in yaşamının en canlı noktalarını saptayan Uğurlu, yılın en ilginç anılarını yayımladı. Orhan Kemal üzerinde çalışacaklar için bu anılar büyük değer taşıyacaktır. Özellikle toplumcu bir yazarın nasıl engellerden sonra yazarlık kimliğini kazandığını da bu anılar ortaya koymaktadır. Nurer Uğurlu'nun duyarlıklı yaklaşımının, Orhan Kemal'e sevgisinin bu anıları ilginçleştirdiği de söylenebilir. Çünkü bir insanın gerçeğine yürek koymayan, anı yazamaz.

1973 DE DİLİMİZ

Emin ÖZDEMİR

Sürekli bir gelişim ve değişim, dillerin belirleyici özelliklerinden biridir. Ses, söz dağarcığı, tümce örüntüsü yönünden hiç bir dil, olduğu gibi kalmaz. Dilin kendi iç etkenleri, dili kullananların etkileri, toplumsal yapıdaki değişmeler, kendiliğinden bir devingenlik içinde tutarlar dili. Bu devingenlik yiter, dil, bir donmuşluğun içine itilirse, onu kullanan toplumun da sağlığında bir bozulmanın başladığını söyleyebiliriz. Çünkü dil, salt bir iletişim, bir anlaşma aracı değildir. Toplumdaki düşünce dolaşımını oluşturan, ekinsel (kültürel) örüntüyü kuran, duyarlığı yönlendiren ana değişkenlerden biridir. Bu bakımdan dirikliğini, devingenliğini yitirip belirli kalıplar içinde kalıplaşan dilerin toplumları da duruklaşır; kıpırtısız, atılımsız bir görünüm kazanır. Bu olguya değinirken Macar yazarı Széchney, şöyle der: «Uluslarda yaşlılığın ya da ölümün bir belirtisi varsa, o da dillerin ölgünleşmesi ya da artık gelişmemesidir.

1973 yılı içinde de dilimiz gelişmiştir elbette. Sözlüğümüze yeni sözcükler girmiştir. Kimi sözcüklerin anlam alanı genişlemiş, bunlarla yeni deyimler oluşmuştur. Tümce düzeninde, tümcelerin söz örüntüsünde değişmeler çıkmıştır ortaya. Ancak bu değişimi, bir yıllık süre dilimi içinde bütün boyutlarıyle saptamak olanaksızdır. Çünkü toplumsal yapıya bağlı olguların gelişimi sürekli bir akış gösterir. Bu nedenle dilimizin 1973'teki gelişimini kesin bir saptayımla sergilemek güçtür. Ancak sürerliğini koruyan bu gelişimin, hangi yönlerde ve hangi doğrultularda genişlediğini gösterebiliriz.

Daha önceki yıllarda olduğu gibi, 1973'te de dilimiz, bir yandan yabancı sözcüklerden arınırken bir yandan da yeni kavramları karşılayan yeni sözcükler kazanmıştır. Özellikle

toplumsal bilimlerin değişik dallarında yeni terimler, yeni sözcük dizgeleri yaratılmıştır. Bu dallarda çalışan genç bilim adamları kendi konu alanlarının dilini Türkçenin öz değerleriyle kurma ülkülerini bu yıl da sürdürmüşlerdir. Şöyle de söylenebilir, Türkçemizin bilim dili olması ya da bu çizgide gelişmesi için gösterilen çabalar daha bir yoğunluk kazanmıştır. Önceki yıllarda bulunan, birer öneri, birer kişisel yaratım niteliği taşıyan yeni terimlerin kullanım alanı giderek genişlemiştir. Küçük bir alıntı ile somutlayalım bu tutumu:

«Bireyin yetenekleri ile edimi (performans) ve başarı seviyesi arasındaki farklılıkları açıklayan etkin bir kişilik boyutu olarak kaygı bir hayli ilgi çekmiş ve başlı başına bir araştırma konusu olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra psikoanalitik kuramının genel psikoloji sahasını hissedilir bir şekilde etkilemesi sonucu, kaygı, bir araştırma değişkeni olarak yaygın bir kavram haline gelmiştir. Deneysel çalışmaların çoğu algılama, şartlanma ve çeşitli karmaşık öğrenme çerçevesi içinde incelenmek suretiyle kaygının birçok psikolojik süreçlerle bağıntılı olabileceğini ortaya çıkartmıştır. Psikoanalitik yönelimli araştırma bulguları kaygının öğrenme ve biliçsel faaliyetler üzerindeki etkisinin, bilişsel düzeni bozucu (cognitive disorganizer) olduğunu; öğrenme kuramı yönelimli araştırma bulguları ise kaygının diğer etmenlerle etkileşimi sonucu farklı etkilerde bulunabileceğini göstermiştir.» *(Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, cilt 4, sayı 2)

Alıntının söz konusu, bir çabayı, Türkçe terimler yaratma çabasını açıkça göstermektedir. Bunun yanı sıra daha önce yaratılan, ancak dolaşımları sınırlı olan sözcükler de kullanım alanına konmaktadır. Bu, özyazılarda (telif) böyle olduğu gibi, çevirilerde de böyledir. Bir bakıma çevirilerde yeni kavramları Türkçe sözcüklerle karşılama yönünden daha gözüpek atılımlar yapılmakta, Türkçenin anlatım olanakları sonuna değin zorlanmaktadır. Yabancı sözcükleri yardıma çağırmadan düşünceyi biçimlendirip anlatma; başlıca kaygısıdır bu dallarda çeviri yapanların. Söylediklerimizi tanıtlamak ereğiyle bir çeviriden birkaç tümcelik bir alıntılamaya gidelim:

«Yöneticinin kime karşı sorumlu olduğunu ortaya koyabilmek için, kime hesap vermek durumunda olduğunu, bir

başka deyişle kime karşı tüzel sorumluluğunun bulunduğunu ortaya koymamız gerekir. Tüzel sorumluluktan, yönetsel kararlarda hangi değerlerin yansıması gerektiğini saptayan yöntemleri, işlem dizilerini ve güçleri anlıyoruz. Tüzel sorumluluk, yukarıda kullandığımız anlamdaki tinsel sorumluluğun sağlanması, bir başka deyişle yerine getirilmesidir. Bir demokraside tüzel sorumluluğu sağlayan süreçler, demokratik olmayan devlet biçimlerindeki süreçlerden ayrı olacak, hatta demokrasiler arasında bile bu bakımdan ayrılıklar bulunacaktır.» (Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu, *Kamu Yönetimi*, s. 483)

Görüldüğü gibi oldukça soyut bir kavram olan «tüzel sorumluluk» yabancı sözcüklere baş vurulmadan Türkçeye aktarılmıştır. Bunda da çeviricinin kavramları Türkçe sözcüklerle karşılama yönünden gösterdiği çabanın önemli bir payı var. Bilim dallarında çalışanlar, bilimsel yapıtları çevirenler de bu çabayı, Türkçe terimler dizgesi kurma, yaratma çabasını göstermekten kaçınmıyorlar. Dilimizin bugünü, yarını için en sağlam bir güvencedir bu. Ataç Türkçemizin asıl bir çeviri çağı geçirdikten sonra, büyük çevirmenler yetiştikten sonra gelişebileceğini söylemişti. Denebilir ki bugün böyle bir aşamaya erişmiştir dilimiz. Bilim adamlarımız olsun, çevirmenlerimiz olsun Batı dillerinde oluşmuş olan kavramları Türkçenin söz değerleriyle karşılamak için yeni yaratımlara gitmekten kaçınmıyorlar...

Terimler dizgesi yönünden gördüğümüz bu mutlu gelişim, yazınsal alanlarda daha geniş bir biçimde kendini göstermektedir. Şiirde olsun, öykü ve romanda olsun diri, aydınlık bir Türkçe boy atıp gelişmektedir. Bu genel saptayımın yanı sıra özellikle şiirde kimi ozanlarımızın öz Türkçe sözcükler yerine, çağrışım ağları, geniş alanlara yayılmış eski sözcükleri yeğleyen bir yönelim içine girdiklerini de söyleyebiliriz. 1973 ekiminde yazılan iki şiirden alıntıladığımız şu dizelere, değindiğimiz açıdan bakılırsa açıkça görülebilir bu yönelim:

sen ki öldüğü yere
bir leylek sümbül bırakır gibi
usulca sevdalar bırakan
ovaların ve kartalların musahibi

ne zaman diye sorma, ne zaman
yaprağın fetreti gülün kıyamma
gülün kıyamı ağacın isyanına
dönerse işte o zaman

mübalağa akşam olur
güz, neftî dolaklarını çıkarır da gelir

(Hilmi Yavuz, *Yeni A*,. sayı 19)

süzgün nazar, bol para, körkader
aşkları da hükümlü bu klimde
ama avlanır
geceyse şehvetin menzilinde

(Refik Durbaş, *Yeni A*., sayı 19)

Düzyazı kesiminde ise yazarlar dilin şiirini yakalamak için büyük bir titizlik ve özen gösteriyorlar. Bu yargımızı roman, öykü, deneme dilimiz için yineleyebiliriz rahatlıkla. 1973 içinde yayımlanan bir denemeden kısa bir bölüm alıntılayalım buraya:

«İnsanoğlu yüzyıllardan beri, mutluluk, dirlik düzenlik, ölümsüzlük yönündeki özlemlerini çoğunlukla uzak bir ada görüntüsüyle birleştirerek dile getirmeyi seçmiş, günlük yaşamın katı gerçekçiliğinden bunaldıkça gönlündeki adanın mutlu, yalnızlığına sığınmış insanın gönlünde yatan bu eğilim edebiyatın en zengin aynasından biri olmuş. İlk çağda orta çağda zaman zaman yeryüzü cenneti pırıl pırıl bir ada olarak düşünülmüş. Sonra More, Campanella, Bacon gibi düşünürler, toplumlarının düzeniyle yetinmeyerek, özlemini duydukları örnek toplumu açık denizler ortasında bir düşsel adada kurmuşlar. Sancho Panza bile Don Quijote'nin ardında, efendisinin bir gün kendisine güzel bir ada bağışlayacağı umuduyla koşar.» (Akşit Göktürk, *Edebiyatta Ada*, s. 10)

Düşünsel bir düzenle oluşturulan yapıtların, bilgilendirme ereğiyle yazılan yazıların dili, 1973'te bu düzeye ulaşmıştır işte. Sözcük seçimi, sözcükler arasındaki bağlaşım, tümce düzeni, düşünceyi açık ve etkili bir biçimde belirleyecek bir nitelik taşır. Bu niteliği roman dilimizde de görebiliriz. Kişisel deyiş ayrılıklarını bir yana bırakırsak, romanlardaki

dil de gür ve sağlıklıdır. 1973'te yayımlanmış bir romandan aldığımız şu sınırlı örnekle tanıtlayalım bunu:

«Ben bir köşede hep kaşını gözünü annemin boyadığı bez bebeklerle oynardım. Annem o zamanlar sarı saçlarımı kız çocukları gibi uzatırdı. Bana renk renk tafta entariler giydirirdi, kurdeleler takardı. Aklına eser yanaklarımı dudaklarımı boyardı. Benim bir annem vardı.

Bak bak aynaya oğluşum.. ne güzel ne cici olmuşun!

Bu zorlama kızlık durumumla kendimi hiç sevmiyorum, aynaya başımı çeviriyorum, annemi canımdan çok seviyorum, seviyorsam da savunmuyorum. Onun gözünde acaba neydim, neyi karşılardım, bunu bile bilemiyorum, ama bunu düşünüyorum. Konak bozması evimizde bizden başkası yoktu. Yok, olamaz kimi kandırıyorum. Babacıklarım.. ımmm.. şey yani şey amcacıklarım gelir ve giderlerdi, belki de dayıcıklarım. Annem koklayarak ve içini çekerek yanacıklarımdan öperken, onlar ikide birde asılır kulacıklarımı çekerlerdi. Hem kulakcıklarımı çekerler, hem 20 para, 40 para uzatır, al şu parayı derlerdi. Ben almazlanınca ve bön bön bakınca suratlarına, çekinme al, bu senin şeker paran, git şeker al, git bahçede oyna derlerdi. Annem de derdi, git bahçede oyna, ben seni çağırırım birazdan, oh benim güzel oğulcum, oğullarımın hası, gül bahçem, bir tanem.» (Mehmet Seyda, *İçe Dönük ve Atak,* s. 16).

Dilimizin 1973'teki durumunu, verdiğimiz bu alıntılarda gözlemleyebiliriz. Öte yandan dil tartışmaları, dil ile ilgili yapıtlar ve yazılar yönünden de oldukça bereketli bir yıl sayılır 1973. Bunlar üzerinde duralım kısaca.

KARŞI ÇIKIŞLAR

Yukarıda da söylediğimiz gibi, 1973'te de dilimiz iki doğrultuda gelişmiştir: Yabancı öğelerden arınıp kendi öz değerlerine kavuşma, yeni sözcük yaratımlarıyle söz ve kavram dağarcığını zenginleştirme... Anadilini seven herkesin sevinmesi gerekir buna. Gelgelelim, kimi yazarlar, nedense bir tedirginlik duyuyorlar bu olgudan. Bunun için de dilimizi özleştirme ve zenginleştirme çabalarını karalıyorlar. Ancak bu işi yapanlar genellikle aynı kişiler. Savları, söyledikleri de değişmiyor. Bu yılda yine *Tercüman*'da Prof. Dr. Faruk

K. Timurtaş, Ahmet Kabaklı, Tarık Buğra, Ergun Göze; *Meydan*'da Nihad Sami Banarlı; *Son Havadis*'te Tekin Erer, Adviye Fenik; *Bugün*'de Prof. Dr. Osman Turan; *Babıalide Sabah*'ta Şevket Kutkan; *Dünya*'da Perihan Parla; *ABC*'de Ö. Diren; *Yeni İstanbul*'da Nezihe Araz; *Yeni Ortam*'da Hasan İzzettin Dinamo; *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nda Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu gibi irili ufaklı birçok yazar, özleştirme akımını yeren yazılar yazdılar.

Öne sürülen savlar, düşünceler yönünden bu yazıları ayrı ayrı değerlendirmeye gerek yok. Dilimizin bozulup yoksullaştırıldığı, kuşaklar arasında anlaşma bağının kalmadığı, bu işi özellikle birtakım 'solcu'ların kasıtlı olarak yaptığı türünden, sudan, ucuz suçlamalar üzerine temellenmiştir karşı çıkış yazılarının çoğu.. Hiç biri, bilimsel bir yaklaşımla, dilbilim verilerinin ışığında yaklaşmıyor dilimizdeki gelişmelere, değişmelere. Daha doğrusu içlerinde «Dr.», «Doçent», «Prof.» gibi, akademik sanlar kazanmış olanlar bile çağdaş dilbilimin varlığından, dil olaylarını değerlendirme yöntemlerinden habersiz. Bunun en güzel tanıtı da üniversitelerimizin dil kürsülerinde bulunan bu bayların yazdıkları yazılara, yapıtlara bir bakmaktır. Bir dilbilimcimizin, Berke Vardar'ın deyişi ile bunların yapıtlarında olsun, tekyazılarında olsun kaynakça olarak, bir dilbilimcinin adına rastlanmaz. Söz gelimi, bir Ferdinand de Saussure, bir Roman Jakobson, bir Joseph Vandreys, A. Meilet, L. Blumfield, Noan Chomsky, André Martinet adını göremezsiniz bunların yazılarında. Kendi dar ve sınırlı düzlemlerinde hep aynı şeyleri yineleyip dururlar...

Dilimizi özleştirme, zenginleştirme çabalarını yeren bu yazılarda nesnel bir yön ve ortak bir tutarlık da yoktur. Söz gelimi, Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş ve bir zamanlar Türk Dil Kurumu Başkanlığı bile yapmış olan Prof Dr. Tahsin Banguoğlu, dil devrimimizin verimleri olan kimi sözcükleri biraraya getirerek *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nda yayımladılar. (Nisan 1973, sayı: 2) Bu iki Prof. şu sözcükleri uydurma olarak nitelendirip kullanılmamasını istiyorlar: ***Boyut, saptamak, siyasal, kanı, kısıt, araç, gereç, koşul, birey, uzay, soycul, yaşam, yaşantı***... Söz türetme, söz yaratmayı «uydurmacılık»la bir tutan bu dil bilginlerinin (!) öne sürdükleri gerekçelerin dilbilim açısından bir geçerliği yoktur. Çünkü

bir sözcük, dil içinde bir dolaşım kazanmışsa, kişisel bir öneri olmaktan çıkmış, dilin akışına karışmışsa isterse kurallara aykırı olarak da türetilmiş olsun, dilin malı sayılır. Çağdaş dilbilimin buyruğu kurallara uyarlık ya da uymazlık değildir. Bir sözcük kurallara uysun ya da uymasın, önemli olan onun kullanım alanına çıkıp çıkmamasıdır. Kimi sözcükleri uydurma diye niteleyenler, ayrımında olmadan aynı yazıda kendileri kullanmaktadırlar. Sözgelimi, bu iki Prof. da, bu sözcüklerin dil içinde ne denli yaygınlık kazandıklarının ayrımında değiller. Tutup kendileriyle bu konuda aynı düşünceleri paylaşan Ahmet Kabaklı'nın, Tarık Buğra'nın yazılarına alıcı bir gözle baksalardı, uydurma diye nitelediklerı sözcükleri onların bile kullandıklarını göreceklerdi..

Dil olayları kuralcı dilbilgisi mantığıyle açıklanamaz. Önemli olan kullanım olgusudur. Nitekim geçtiğimiz yıl içinde bunu somutlayan bir başka olay da TRT'nin dil tutumunda görülmüştür. 1973'ün ilk aylarında bir genelgeyle *yapıt, kendine özgü, saptamak, doğa, doğal, salt, simge, gereksinme, uğraş*... gibi sözcüklerin kullanımı yasaklanmıştı TRT'de. Ancak uygulama alanına konamadı bu yasaklama. Çünkü dışarıdan çağrılan konuşmacılar, metinsiz yaptıkları konuşmalarda doğallıkla kullanıyorlardı bu sözcükleri. Görülüyor ki dilde önemli olan kullanımdır. Dilin özümlediği, dokusuna sindirdiği sözcükleri kurallara uymuyor diye kullanılmamasını istemek, akıntıya kürek çekmektir.

Dilimizi özleştirme ve geliştirme akımına karşı duranlar başka yolları da denediler. Toplantılar, yarışmalar düzenlediler. Söz gelimi Türk Ev Kadınları adlı bir dernek, Banarlı'nın *Türkçenin Sırları* adlı ve dil devrimini yeren yazılarını kapsayan kitabını, «tabiî bir Türkçe» ile «uydurma kelimeler kullanmadan», tanıtmayı amaçlayan bir yarışma düzenledi. Yarışma, lise ve dengi okul öğrencileri için düzenlenmişti. Millî Eğitim Bakanlığının yarışmayı bir genelgeyle liselere duyurması basında yankılara yol açtı. Oktay Akbal, *Cumhuriyet*'teki köşesinde (26.2.1973) şöyle yeriyordu bu tutumu: «Devlet gücünü gericilerin emrine vermek, dil devriminin karşısına çıkan Kubbealtıcıları açıkça tutmak, desteklemekle Eğitim Bakanlığı Atatürk devrimi karşısındaki yerini belgelemiş oluyor. Bu, Bay Özbek'in Eğitim Bakanlığıdır, yoksa binlerce dil devrimcisi, Atatürkçü öğretmenin yer

Sabri Berkel : Kompozisyon

aldığı Türk eğitim dünyası değil... Türkçe Türk ulusunundur Türk aydınındır, Türk yazarındır. Ne olduğu belirsiz demeklerle, uydurma genelgelerle, çağdışına düşmüş kafaların yalan yanlış kitaplarıyle dil devrimine karşı çıkmak olanak dışıdır

Dil devrimine karşı çıkışların dayancasızlığını, gerçekdışılığını belirtmek için dil devriminin ereğini, uygulamadaki görünümünü belirleyen yazılar da yazıldı. *Barış*'ta Ali Dündar, Mehmet Kemal, Oktay Akbal, Şükrü Saraçoğlu, İsmet Zeki Eyuboğlu. *Milliyet*'te Ahmet Erdoğdu, Fahri Çoker, Hasan Pulur; *Cumhuriyet*'te Nadir Nadi, Oktay Akbal, Hıfzı Veldet Velidedoğlu, Rauf Mutluay, İlhan Selçuk, Yalçın Irmak, *Varlık*'ta Ahmet Köklügiller; *Türk Dili*'nde Hasan Eren, Ömer Asım Aksoy, Enver Naci Gökşen, Ragıp Erdoğan, Ahmet Erdoğan, Doğan Aksan, A. Dilâçar yazılar yazdılar. Dil devrimini yönlendiren anadüşünceyi, dille toplum arasındaki ilişkileri değişik yönlerden göstermeye, açıklamaya çalıştılar.

YANLIŞIN BU TÜRLÜSÜ

Önceki yıllarda olduğu gibi bu yılda dil devrimini yeren, özleştirmeciliği yıkıcı bir akımmış gibi gösteren yazarların başında yine Prof. Dr. Faruk Timurtaş yer aldı. Timurtaş, yazılarının çoğunda kendini öne sürer. Osmanlıcayı çok iyi bilen bir dil ve edebiyat bilgini olduğunu söylemekten özel bir tat duyar. İşte bu dil ve edebiyat bilginimizin *Yunus Emre Divanı* adlı bir çalışmasını Hikmet İlaydın nesnel bir yöntem ve ağır başlı bir dil'le değerlendirdi. Bu değerlendirmeyle saptanan bir yanlışlığı, ileride herhangi bir konuda çalışacak genç kuşaklara uyarıcı bir örnek olur düşüncesi ile bu yılın dil olayları arasında anmak istiyoruz.

Timurtaş, Yunus Emre Divanı'na yazdığı önsözün bir yerinde şöyle diyor: «Yunus Emre Divanı bugüne kadar hep edebiyatçı ve edebiyat tarihçisi zatlar tarafından neşredildi. Halbuki onun bir dilci, bir filolog gözüyle düzenlenmesi gerekirdi. Bu sunduğumuz kitapla, Yûnus Divanı ilk defa bir filolog tarafından hazırlanmış bulunmaktadır. Bunun mânâsı Yunus'un şiirlerinin hususiyetlerine göre, en doğru şekilde tesbit edilmesi demektir.»

Bu güvenli önsözden yola çıkıyor Hikmet İlaydın. Eski harflerle yazılı Divan'ı, Timurtaş'ın yeni hazırladığı Divan'la karşılaştırıyor. Yanlış okuyuşları, yanlış anlamlandırmaları sıralıyor. (*Türk Dili*, nisan 1973) Saptanan yanlışlardan biri oldukça ilginç. Dil duyarlığı, eleştirel düşünüş, doğru yorum gibi nitelikleri bir yana bırakacağız, biraz yaptığı işe karşı sorumluluk duyan kişi düşemez böyle bir yanlışlığa. Hele üzerinde çok çalışılmış böyle bir konuda. Gelecekte, bu yapılan yanlışlığın örnek diye gösterilecek bir nitelik taşıması da buradan geliyor. Yanlış şu: Eski harflerle yazılı Yunus Emre Divanı'ndaki

Dünya malın tutmamış hiç emânet artmamış
Terzi biçip dikmemiş tonını Muhammed'ün

beyitinin, ikinci dizesindeki *terzi biçip dikmemiş*'i, *terzi Necib dikmemiş* diye okumuştur Prof. Timurtaş. Denilebilir ki doğaldır, herkes yanlış yapabilir. Öyledir aslında. Gelgelelim, Prof. Timurtaş, yanlışlık yapmanın, kendi bilimsel yeterliğiyle bağdaşamayacağını kaç kez yazmış, söylemiştir yazılarında.

BİR SORU ÜZERİNE

19 Eylül 1973 günü yinelenen Üniversitelerarası Giriş Sınavı'nda sorulan bir soru kamuoyunda geniş tepkiler yarattı. Soruyu hazırlayan, bir gerçeği çarpıtıp soru sorma tekniğine de kulak asmayarak dil devrimini yermeğe yeltenmişti. Şöyleydi sorulan soru:

«Türk dili konusundaki görüşünü,

Türkçeleşmiş Türkçedir.
Yapma yola sapmayız

mısralarıyle ifade ederek dilde uydurmacılık hareketinin yanlış olduğunu belirten fikir adamı kimdir?»

Sınavdan hemen sonra (20 Eylül 1973) Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Ömer Asım Aksoy bir basın toplantısı düzenledi. Sözkonusu sorunun Atatürk'ün dil ülküsünü yaralayıcı bir nitelik taşıdığını, hazırlayıcısının görevini kötüye kullandığını, sınava katılan 140 bin genç üzerinde yürürlükteki dil devrimine karşı yerici bir propaganda aracı ola-

rak seçildiğini belirtti. Ziya Gökalp'ten başka dörtlükler de göstererek, amacın Ziya Gökalp'i sorma değil, dil devrimini yerme olduğunu tanıtlarıyle ortaya koydu.

Değindiğiniz gibi dil devrimine karşı olanlar her durum ve olmaktan yararlanmak isterler. Onların bu tutumunu kınayan Nadir Nadi *Cumhuriyet*'te «Bu Nasıl Soru?» başlıklı yazısında (22 Eylül 1973) sözü, Ziya Gökalp'in tutumuna getirerek şunları yazdı: «Ömrü elverseydi de Atatürk'ün emirlerine kamçıladığı dil devrimine yetişseydi Ziya Gökalp, bugün yine «mefkûre de mefkûre» diye direnir, ülkü sözcüğünü ağzına almaz mıydı, dersiniz? Hadi bir an için direndiğini varsayalım, onun direnmesiyle dil davası şimdi amacını ve «ülkü» sünü yitirmiş mi olacaktı?»

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu da Cumhuriyet'e yazdığı «Dil Üzerine Bir Söyleşi» adlı yazısında (23 Eylül 1973) soru olayına değinerek şöyle demiştir: «Atatürk düşmanı «kara aydın»ların, üniversite sınavlarına giren 140 bin genç öğrenciye Türk dilinin gelişmesini «uydurma» olarak gösterecek nitelikte sorular sorması, bu çıkarcı ve hain zihniyetin nelere kadar sızma cüretinde bulunduğunun en yeni örneğidir. Oysa Ziya Gökalp'in «Kendine Doğru» başlıklı manzumesinde şu dizeler yer almıştır:

Başka dile uymaz annenin sesi
Her sözün ararsan vardır Türkçesi.

Konuyu Ziya Gökalp'in dil anlayışı açısından ele alan Melih Cevdet Anday, daha geniş bir plan içinde değerlendirmiştir sorunu. «Gökalp Buyurdu ki..» adlı yazısında dille uygarlık, halk diliyle yazı dili arasındaki ilişkilere dokunduktan sonra şu sözlerle bağlıyor yazısını: «Bütün tartışma «uydurma» sözcüğünün yerici anlamda kullanılmasından ve dilimize inanmayanların, artık öğretimi olmayan birtakım sözcükleri Türkçe saydırmak istemelerinden doğmaktadır. Bunun için de ikide bir Ziya Gökalp'i çıkarıyorlar karşımıza. Dil, Ziya Gökalp'in buyruğunu dinlemiyorsa suç bizim mi?» (*Cumhuriyet*, 23 Eylül 1973)

Dil devrimini yerme ereğiyle çarpıtılan bu soruyu, daha doğrusu bunu çarpıtan ve bundan bir yarar uman düşünüşü, eleştirirken, dil devrimini engellemenin olanaksızlığını belirterek şöyle diyor Oktay Akbal «Hiç bir güç,

hiç bir iktidar, hiç bir eğitim bakanı bu olumlu akışı tersine çeviremez. Türkçeyi yeni baştan Osmanlıcanın karmakarışıklığına sürükleyemez... Boştur boş. İstedikleri kadar sınav komisyonlarına sızsınlar, Bin Temel dizisini yeniden yayımlamaya başlasınlar, devrim düşmanı kişileri ön yerlere getirsinler, olan oldu, biten bitti. Bugün Kemalist devrimin en sağlamlarından biri, Dil Devrimidir...» (*Cumhuriyet*, 23.IX.1973)

BİR YARIŞMANIN SONUÇLARI

Yunus Nadi Armağanı (1972 1973) yarışması «Cumhuriyet çağında dilimiz» konusuna ayrılmıştı. Yarışma sonuçlandı. Ömer Asım Aksoy, Hüsamettin Bozok, Prof. Dr. Macit Gökberk, Vedat Günyol, Fethi Naci, Yaşar Nabi, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'den oluşan Büyük Yargıcılar Kurulu, birincilik ödülünü Haldun Derin'in, *«Türkçedeki Gelişmeler»*, ikincilik ödülünü Dr. Yakut Irmak'ın *Uluslaşma ve Dil*, üçüncülük ödülünü de Kâmile İmer'in, *Türk Yazı Dilinin Gelişmesi ile İlgili Sayıma Dayanan Bir Araştırma* adlı yapıtlarına verdi. Kazanan yapıtların birer ayrıntılı ve geniş özeti *Cumhuriyet*'te yayımlandı. Belirleyici yönleriyle bu incelemeleri tanıyalım.

Haldun Derin, *Türkçedeki Gelişmeler*'i geniş bir plân içinde ele almış. Zamansırasal (kronolojik) bir yaklaşım yerine, gözlemci ve sorunsal bir tutumla geliştirmiş incelemesini. Özleştirme akımının getirdiği yeni söz değerleri ve bunların dil içindeki görünümünü belirledikten sonra «Özleştirme ve Türkçenin zenginleşmesi, Bizde ve Başka dillerde Özleştirme Nedenleri, Atatürk'ün Dile Katkısı, Türkçenin Aşırı Solcularca Yozlaştırıldığı İddiası, Kuşaklar Arası Anlaşmazlık ve Argo, Kur'an Dili Arapça, Söz Dağarcığının Küçülmesi İhtimali, Dilde Zorlama, Bilim Terimleri ve Ötesi, Uydurma Dil, Dışardan Sözcük Akını, Yabancı Deyim Kullanma Eğilimi, Sonuç»... gibi kısa bölümler içinde işliyor konusunu. Örneklemelere, karşılaştırmalara yer veriyor. Dil devriminin uygulama ve gelişim süreci içinde Türkçe'deki gelişmeleri göstererek şu sözlerle bağlıyor yapıtını «Sözün kısası, Türk dili, her yönüyle geniş ufuklara doğru yol almaktadır. Bu kaçınılmaz gidişe ayak uydurarak yardımcı olabilenlere ne mutlu.»

Dr. Yakut Irmak, ikincilik alan *Uluslaşma ve Dil* adlı incelemesinde yapısal bir açıdan eğiliyor konuya. Dilin toplumsallığını, toplumu oluşturup biçimleyen ana kurumlardan biri olduğunu belirterek şöyle diyor: «Ulus, bireyler arasında dinsel bir birlik bağlı bulunan ümmet tipi toplulukların parçalanarak layik bir ülke bağlılığında ifadesini bulan birliklere bölünmesiyle meydana gelmiş, yakın zamanların ürünü olan bir topluluk biçimidir. Bu süreç gücünü ve egemenliğini ümmet tipi toplulukların dayanağı olarak dilden alan dillerin otoritesinin kırılarak ulusal dillerin gelişmesi ve kimliğini kazanmasıyle paralel gitmiştir. Ancak engellerinden kurtulduktan sonra ulusal birliğin sembolü ve ulusal ülkünün taşıyıcısı olarak dilin de bu uluslaşma hareketine katkısı büyük olmuştur.

Ümmet tipi bir topluluk olan Osmanlı İmparatorluğu, çağımıza kadar bu özelliğini korumuştur. Bu yüzden bu topluluğun içinde ana unsur olan Türkler yüzyıllar boyunca ulusal kişiliklerini geliştirememiş ve Türk dili otoritesini özce dinden alan başka dillerin boyunduruğunu kıramamıştır. Hilâfet ve saltanatın temsil ettiği dil kökenli devlet birliğinin resmen sona ermesinin ifadesi olan Cumhuriyet döneminde, uluslaşmà hareketinin gerçek anlam ve hızını bulması, Türkçenin bir ulus dili olmasını sağlarken, Türk dili de ulusal kültürün taşıyıcısı, yeni ideolojinin sözcüsü olarak ulusal birliğin kurulmasında rol oynamıştır.»

Toplum tipi değiştiği zaman değerler ve kavramların da değiştiğini belirleyen Dr. Yakut Irmak, dili toplum yapısının bir yansıtıcı olarak niteliyor. Toplumumuzun gelişme evrelerine göre dilimizin de gelişme evrelerini ele alıyor. Türkçemizin yabancı diller boyunduruğu altına tüm değerleri ve düzeniyle girmeden önceki *Orta Türkçe Dönemi,* yabancı etkilerden sıyrılıp kendi öz benliğine dönme girişimi diye adlandırabileceğimiz *Geçici Dönem* (XIII. yy.) *Osmanlı Türkçesi Dönemi, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi, Cumhuriyet Dönemi* bakımından değerlendirmeye girişiyor. Değerlendirmeyi toplumsal yapıdaki değişmeler, uluslaşma sürecinin verimleri altında yapıyor. Son yıllarda Türkçenin özleşmesi, zenginleşmesi yolundaki çabaları kırmaya, engellemeye çalışan tutumları da belirledikten sonra şöyle bağlıyor yazısını

«Dil devrimi henüz tam engellerinden kurtulamamış ve tamamlanamamış bir hareket olarak günümüze kadar gelmiştir. Türkçenin özgürleşmesini olduğu kadar uluslaşma hareketini de köstekleyen bu çağdışı tutucu güçlere etkin bir mücadeleye ihtiyaç vardır... Türk dilinin bağımsızlığı ve çağdaş düzeyde gerçek yerini alabilmesi yolundaki bu mücadelede, dilin doğrudan kendi de önemli bir rol yüklenecektir. Cumhuriyetin 50. yıldönümünde görevlerimizden biri de Türk toplumunu ve Türk dilini tarihsel engellerden kurtarmak olmalıdır.»

Yunus Nadi Armağanı Yarışmasının üçüncüsü Kâmile İmer ise oldukça ilginç bir çalışma konusu seçmiş «*Türk Yazı Dilinin Gelişmesi ile İlgili Sayıma Dayanan Bir Araştırma*... Karşılaştırma ve sayılama yöntemi ile çalışan Kâmile İmer, dilimizdeki gelişmeyi nesnel ölçüler içinde saptama yönünden gerçekten üzerinde durulmaya değer sonuçlara ulaşmış. Çalışmasının boyutlarını şöyle belirtiyor Kâmile İmer «Anadolu Türkçesinde özellikle Dil devriminden bu yana görülen ve son yıllarda büsbütün genelleşene özleşme eğilimi ve bunun için harcanan çabalar herkesçe biliniyor. Genç yazarların yazdıkları ile daha eskiye gitmesek bile, 10 15 yıl önce yazılanlar arasında dil bakımından büyük bir ayrım bulunduğu ortadadır. Biz çalışmalarımızda bu ayrımı, sözcük sayımı yoluyle ve matematik bir kesinlikle belirtmeye, Dil Devriminden bu yana meydana gelen değişikliği, söz hazinemiz üzerinde bir istatistik araştırması yaparak ortaya koymaya çalıştık.»

Genel yazı dilini yansıtan gazete, dergi, roman ve öykü gibi, sınırlı ve kurallı kullanımın dışında kalan alanlara yöneliyor Kâmile İmer. Özellikle gazete diline, haber diline ağırlık veriyor. Haber dilinin zorlamaya dayanan özleştirme çalışmalarına kapalı bir çevre olduğunu belirleyerek, dilin bu bölgesindeki gelişimin, gerçeği daha somut bir biçimde belirleyeceğini vurguluyor. Öyledir de. Dilin, özellikle gündelik yazı dilinin nabzı gazetelerde atar. Bu yönden gazete dilindeki özleşme oranı, genel dildeki özleşmeyi de yansılar.

Gazete (haber) dilindeki gelişmeyi, *Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Milliyet, Hürriyet* gazetelerinden seçtiği örnekler üzerinde gösteriyor Kâmile İmer. Yıllık dilimlere göre ya-

piyor bunu. Söz gelimi, 1930'da *Cumhuriyet* gazetesinin haber dilindeki Türkçe sözcüklerin oranı % 36.6 iken, bu oran, 1963'te % 66'ya yükselmiştir. Öte yandan Arapça sözcüklerin oranı % 53.6'dan % 21'e düşmüştür. Sayılara yaslandırılan bu görünüm, haberlerden seçilen örneklerle de pekiştirilmiştir.

Beş gazete üzerinde yapılan bu sayısal inceleme *Varlık, Resimli Uyarış* (Servetifünun), *Yedigün, Yücel* ve *Türk Düşüncesi* adlı dergilerin kolleksiyonları üzerinde de denenmiştir. Dergilerdeki dilsel gelişme de sayılarla ortaya konmuştur. Bu gelişim, gazetelere koşut bir nitelik taşımaktadır. Örneğin *Varlık* dergisinin dili, 1933'lerde sözcük örgüsü yönünden % 57.3 Türkçe, % 31.6 Arapçadır. 1965'lerde Türkçe sözcük oranı % 82.3'e yükselirken Arapça sözcüklerinin oranı ise % 11.6'ya düşer. Ne var ki saptanan sonuçlar haber dilindeki gibi bir kesinlik taşımaz. Araştırmacı şu nedenle bağlıyor bunu «Dergi dilindeki yabancı sözcüklerin sayımında gazete dilindeki gibi kesin sonuçlar elde edemiyeceğimiz gibi, çekinmeden de söz söyleyemiyoruz. Aynı yılın bir yazısında % 55 Türkçe sözcük kullanılırken, başka bir yazısında % 88 Türkçe sözcük kullanılabiliyor. Bu konuda belirli sonuçlar elde edememiz nedenlerinin en önemlisi, kişisel deyiş sorunudur. Kişi var, özleşmeyi benimsemiştir, Türkçe sözcükler kullanır, kişi var, ılımlı bir yol tutar, kişi var, yabancı sözcüklerden bir türlü ayrılamaz.»...

Sözcükleri kullanma, sözcükleri seçme kişisel bir tutumdur. Bu yönden çağdaş iki sanatçının dili birbirinden büyük ayrılıklar gösterebilir. Kâmile İmer; Falih Rıfkı Atay, Sait Faik, Peyami Safa, Orhan Hançerlioğlu, Ziya Osman Saba, Selâhattin Batu, Fahri Celâl Göktulga, Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Kemal Yetkin'den seçtiği yapıtlar üzerinde çalışırken bu sonuca varıyor. Yazınsal dilin de dil devriminin doğrultusunda geliştiğini gösteriyor. Araştırmasının sonuç bölümünü şu yargı üzerine kuruyor «Bugün Türk dili yazarın, öğretmenin bilim adamının ve her türlü aydının düşüncesinde yer alan günlük bir dava haline gelmiş bulunuyor. Dilin, aydınlar topluluğunun ve genç kuşağın ortak bir sorunu haline gelmesi, Dil Devriminin en büyük başarılarındandır.»

DİLİMİZİN ANA SORUNU

1973 yılında dilimizin ana sorunu nedir? Sorunun yanıtını *Milliyet*'in «Olaylar ve İnsanlar» köşesinde yayımlanan (23.VI.1973) bir yazıdan alıntıladığımız şu parçada bulabiliriz

«Salihli'nin Gökeyüp köyü öğretmeni... öğle vakti kahveye gitmişti. Köylülerden biri yanına yaklaştı

— Yahu hoca, benim şu hastalık için eczahaneden bir ilâç aldıydım. Şunun tarifesini sana zahmet bir okuyuver de, nelere iyi gelirmiş bir öğrensek...

Öğretmen başına gelecekleri bile bile kutunun içindeki tarifnameyi çıkartıp okudu «Aşağıdaki hastalıklara endikedir. Pnömokoksik Pnömoni, diğer pnömokoksik enfeksiyonlar, bronkopnömoni, bronşit, bronşiyolit, larengotrakeit, faranjit, tonsilit, septik boğaz iltihapları, boğmaca, sinüzit, ortakulak iltihabı, difteri, mikst bakteriyel enfeksiyonlar, bu antibiyotiğe hassas mikroorganizmalardan veya mikst floradan mütevellid genito üriner enfeksiyonlar, kızıl, erzipel, sellülit, basilli ve amibli dizanteri, bakteriyel diyareler, peritonit brucellosis, tifüs, tetracycline'e hasas oküler enfeksiyonlar, akut anthrax, rickettsia enfeksiyonları, primer atipik pnömoni, actinomycosis, mastoidit subakut bakteriyle endokarit preoperatif profilaksi, tetracycline'lere hassas mikroorganizmalardan mütevellid bilumum enfeksiyonlar

Öğretmen bitirdi, köylü garip garip yüzüne bakıyordu. Öğretmen anlatmağa çalıştı. Ama o da anlamamıştı ki! Köylü «Hoca be!» diye başını salladı

— Anladım, seni mahcup kalma, emme şunu Türkçe yazsalar da hepimiz anlayıp okusak günah mı olur?»

Dilimizin ana sorunu budur işte, Batı'dan gelen sözcükler. Bu yalnızca tıp alanına özgü değildir. Terimlerin yanı sıra günlük dilin her kesiminde giderek çoğalmaktadır bu tür sözcükler. Öyle ki işyeri adları bile yabancı sözcüklerle kurulmakta, onlarla oluşturulmaktadır. Atatürk anıtlarının hemen karşısına «CLUB X» lar, ya da «CASİNO D'ANKARA» lar, BUTİK'ler, BELAMİ'ler adını taşıyan iş yerleri açılmaktadır. Devlet örgütü içinde bile «*distribütörlük, elektrometallürji, enformasyon, marketing, prodükti-*

vite, rehabilitasyon, reorganizasyon, telekominikasyon sözcüklerini taşıyanlar vardır. Gerçekten dilimiz açısından hiç te içaçıcı bir görünüm değildir bu. Osmanlıca, yenilgiye uğramıştır Türkçenin karşısında. Tartışma götürmez bir gerçektir bu. Ancak Batı kaynaklı sözcüklerin de arsız ayrık otları gibi dil toprağımızı kapladıkları bir gerçektir. Türk Dil Kurumu bu soruna parmak basmıştır. Kendi olanakları içinde bunlara karşılıklar bulmaya çalışmaktadır. Prof. Dr. Saadettin Buluç, Doç. Dr. Berke Vardar ve Tahir Nejat Gencan'dan oluşan bir yarkurul geçen yıl da çalışmalarını sürdürmüştür. Bulunan karşılıklardan kimilerini aktaralım buraya

Devinik (dinamik), *devingenlik* (dinamizm, *yansıtmaç* (radar),*uzsezim* (telepati), *uzölçer* (telemetre), *uzyazdırım* (teleks), *sezinimsel* (telepatik) *uzgöreç* (televizyon), *belirge* (amblem), *işlik* (atölye), *tümgün* (fultaym), *tümortaklık* (holding), *yasadışı* (illegal), *gizdüzen* (komplo), *saçı* (konfeti), *gönence* (konfor), *genortaklık* (konsorsiyom), *katar* (konvoy), *alay* (kortej), *canlandırma* (reanimasyon), *vurgunculuk* (spekülasyon)

Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Ömer Asım Aksoy, hiç bir zorunluk yokken salt öykünme amacıyle işyeri adlarını yabancı sözcüklerden oluşturan tutumu eksiklik duygusunun bir belirtisi sayarak şöyle diyor bir yazısında: «Atatürk bize Batılılaşmayı amaç olarak gösterirken yüzyıllar boyunca bilinçaltımıza işleyen aşağılık duygusuna son vererek Türklüğümüzle övünmeyi, kendimize güvenmeyi de öğretmişti. Son zamanlarda birçok ters anlayışlarımız gibi Batılılaşmayı da Türklüğümüze yakışmayan, geleneklerimize uymayan işler yapma sanıp akıl almaz uygulamalara girişmeye başladık..» (Türk Dili, Ocak 1973) Sonra da şunları ekliyor «Türklük duygumuzu inciten, onurumuza dokunan, dilimizi yaralayan bu gibi örnekler (CASİNO D'ANKARA) gittikçe çoğalıyor. Türkçe olmayan işyeri adlarını yasaklayıcı yasa, tüzük, yönetmelik varsa, kimseye göz yumulmadan uygulanmalı; yoksa çıkartılmalıdır.»

Ömer Asım Aksoy, yazısında belirlediği bu düşünceyi yetkililere de iletmiştir. Yetkililer, 1973'ün ilk aylarında özellikle başkentte yabancı sözcüklerle oluşmuş işyerlerinin adlarını Türkçeleştirme konusunda girişimlerde bulun-

muşlardır. Ne var ki girişimler sürekli olmamış, giderek bu önemli konu yine bir yana atılmıştır.

Atatürk, dil bağımsızlığını siyasal bağımsızlıkla bir tutmuştu. Atatürk'ün bu görüşü, güçlenmiş ve yaygınlık kazanmıştır günümüzde. Öyle ki uluslar dillerini yabancı dillerin etkisinden koruyabilmek için özel yasalar çıkarıyorlar. Hıfzı Topuz *Cumhuriyet*'te yayımlanan (9 Ekim 1973) «Uluslar Dillerine Sahip Çıkıyorlar» başlıklı yazısında bu sorunu ele alıyor. Kültür emperyalizminden kurtulamayışımızın nedeni olarak yabancı dillerin dilimize olan etkisini gösteriyor. Bu konuda Fransa'daki bir girişimi anarak şunları söylüyor «Bütün ülkelerde dilleri yabancı etkilerden korumak için birtakım çabalar var. Fransa'da son aylarda Meclis'e bu konuda bir kanun tasarısı verildi. Kanunun amacı, Fransızcayı korumak. Fransa'da geniş yankılar uyandıran bu tasarıda şunların üzerinde duruluyor Fransızlar iş ve ticaret alanında bütün yabancı sözcükleri yasaklamak istiyorlar... Tasarı, Fransızca sözcüklerin yabancı dil kurallarına göre yazılmasını yasaklıyor Tasarı, Fransız gazetelerinde İngilizce ilân çıkmasını da önleyecek... Fransızlar, Fransızcayı ***Franglais*** dedikleri İngiliz - Amerikan etkisinden kurtarmak istiyorlar.» Bu isteğin uygulamaya nasıl konacağını örneklerle somutluyor Hıfzı Topuz. Şöyle bağlıyor yazısını «Bütün halklar kendi dillerinin üzerine titriyorlar. Kültür emperyalizmine karşı savaş açıyor dünya. Yasalar çıkartıyorlar bunun için. Türkçeyi savunabilmek, Türk dilini koruyabilmek ise hâlâ ne kadar güç. Hattâ resmî makamlara karşı bile.»

İlhan Selçuk da «Dilimizde Çağdaş Uygarlık» adlı yazısında dilimizin üzerine titrememiz gerekliliğine değiniyor. Anadiline sahip olamayan toplumların hem ulusallaşma hem de çağdaşlaşma süreci içinden geçemiyeceğini belirtiyor «Bugünkü ödevimiz, çabamız, çağdaş uygarlık düzeyine varabilmektir. Anadiline sahip ve egemen olamayan ulus, çağdaş uygarlık düzeyine bilinçle yönelemez, ulusal kültürünü işleyemez. Uluslararası uygarlığın felsefede, sanatta, bilimde tüm ürünlerini Türkçe'de söylemek ve Türkçe'ye kazandırmak ulusal kültürümüzü değerlendirmek için de baş koşuldur.» (*Cumhuriyet*, 27 Eylül 1973)

Türkçeyi Batı kaynaklı sözcükler salgınından korumanın da tek yolu, Türkçeye sahip çıkmak her alanda onu egemen kılmaktır...

TÜRKOLOJİ KONGRESİ

Cumhuriyetimizin 50. yıldönümü dolayısiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsünce 15-20/X/1973 tarihleri arasında Uluslararası Türkoloji Kongresi düzenledi. Türk Dili ve Yazını, Türk tarihi üzerinde çalışan yerli ve yabancı bilimadamlarının katıldığı kongrede çeşitli sorunlar tartışıldı, bu sorunlarla ilgili bildiriler sunuldu. Tartışılan sorunların, sunulan bildirilerin tümünü burada anmak olanaksız. Bu bakımdan ayrıntılara girmeden birkaçına değinmekle yetineceğiz.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Genel Dilbilim Profesörü Doğan Aksan, «Eski Türk Yazı Dilinin Yaşıyle İlgili Yeni Araştırmalar» konusunda Kongreye ilginç bir bildiri sundu. Son yıllardaki çalışmalarıyle Türkçenin anlam sorunları yönünden görünümünü, ustalıkla belirleyen Prof. Aksan, bu bildirisinde de öteden beri üzerinde durduğu bir sorunu, dilimizin ilk yazılı örneklerinin, VIII. yüzyıldan çok daha ötelere götürebileceği sorununu aydınlatmaya çalışıyor. Öne sürdüğü savı kanıtlamak için, anlambilimi ve sözcükbilimi araştırmalarının sonucunda elde ettiği şu beş ölçütü kullanıyor a) İleri öğeler, b) Soyut kavramlar, c) Çokanlamlılık, ç) Tam eşanlamlılar, d) Anlatımbilimi, e) Sözcükbilimi özellikleri... Yaklaşımını bu ölçütler üzerinde temellendiren Profesör Aksan, dilimizin eldeki en eski yazılı ürünleri sayılan Köktürk yazıtlarının, bir yazı dilinin başlangıç çağı olmadığını, bu dilin oldukça gelişmiş bir dil olduğunu, VIII. yüzyıldan çok daha önceye uzanan ve daha başka ürünleri bulunması gereken bir evre olduğunu inandırıcı bir biçimde ortaya koymuştur.

İstanbul Üniversitesi'nden Doç. Dr. Berke Vardar, «Sözcük Düzeninde Değişmeler» konusunda konuştu. Toplumsal bir dizge olan dilin akışı içinde oluşan sözcük düzenindeki değişmeleri, toplumsal yapıyla, dilin iç yapısından gelen eğilimlerin doğal bir sonucu olduğunu göstermeye çalıştı. Savını çağdaş dilbilimin verileriyle pekiştiren Berke

Vardar, dili bütünselliği içinde görmenin, sözcük düzenindeki değişme ve yenilenmeleri yapısal ve görevsel bir açıdan ele almanın zorunluluğu üzerinde durdu. Gerçekte, toplum yapısındaki değişim ve dönüşümler genellikle yeni sözcük dizgeleri yaratır. Daha doğrusu Sözcük dizgesiyle toplumsal yapı arasında bir bağımlılık vardır. Bu yönden sözcük düzenindeki değişmeleri hem bu toplumsal bağımlılıktan, hem de dilin iç yapısında doğan etkilerin bir ürünü olarak karşılamak gerekir. Bu konuşmasında Berke Vardar, Türkçemizin sözcük düzenindeki değişmelerin bilimsel dayanaklarını belirledi.

Profesör Dr. Özcan Başkan ise «Modern Türkçe Çalışmalarıda Terminoloji Çıkmazı» konusunda konuştu. Gelişen bilgi dalları karşısında Türkçe terimler dizgesinin de hızla geliştirilme gereksinimine değinildikten sonra terim hazırlamada seçilecek yol, izlenecek yöntem üzerinde duruldu. Konuşmasını, özellikle terim yapma yönünden Türkçenin olanakları üzerinde yoğunlaştırdı Özcan Başkan. Terimler dizgesiyle ilgili kavram, sözcük, kesinlik, değişmezlik, genel sözcüklerle terimler arasındaki ayrımlar gibi noktalara da açıklık getirdi.

Tahir Nejat «Geniş Zaman Kipi» üzerinde ayrıntılı bir bildiri sundu. Dilimizin tarihsel gelişimi içinde «geniş zaman kipinin görünümü değişik örnekleriyle gösterildikten sonra, geniş zaman kiplerinin ekinin her çağda *-r* olduğunu belirtti. Ayrıca bu ekin, ünlü ile biten, ünsüzle biten, türemiş eylem gövdelerine geliş biçimlerini gösterdi.

Kongrede sunulan bildiriler arasında eleştirmelere, geniş ölçüde tartışmalara yol açanlar da vardı. Ankara Üniversitesinden Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu'nun «Türkçenin Ekleri» adlı bildirisi bunlardan biri oldu.

CUMHURİYET TÜRKÇESİ

Ilgaz dergisi, Ekim 1973 sayısını «Cumhuriyet Türkçesi Özel Sayısı» olarak çıkardı. Yazılar, bir soruşturmanın yanıtlarını kapsıyor. Soruşturmaya katılan yazarlar, şu ana soru, «Cumhuriyetimizin ellinci yılına nasıl bir Türkçe ile giriyoruz?» sorusu üzerinde düşünüyorlar. Verilen yanıtlardan ilginç bulduğumuz birini, A. Dilaçar'ınkini alıntılayalım

buraya «Saltanat çağında, daha sonra da 1924'e dek Türkiye yasalarında "devlet dili" nden söz edilememiştir. Osmanlıca, türlü topluluklardan oluşmuş bir imparatorluk dili idi. Devlet dili kavramını yasalara sokan Atatürk olmuş ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu kanunlaştıran 1924 "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu"nda "Türkiye Cumhuriyetinin resmî dili Türkçedir" denmiştir. Cumhuriyet çağına, Osmanlı devletinin türlü çoğunluk ve azınlık topluluklarının düşünüş ve yaşayış göreneklerini yansıtan ve okşayan bir dil karması ile girilmiştir. Atatürk'ün önderliğiyle Türkiye türdeş, som bir topluluk durumuna gelmiş, kendini tanımış; Türk'ün Batı'ya, Osmanlıdan daha yakın olduğunu anlamıştır. Dil bir iç yaşantı, düşünce ve dünya görüşü kalıbı olduğu için Atatürk, dili, bu kalıba uymayan öğelerden ayıklama çığrını açmıştır. Bunu yapabilmek için de Osmanlıca düşünüp Türkçe yazmak değil, Türkçe düşünüp Türkçe yazmak, ana dili bilincinin sesini dinlemek, konuşmada ve yazmada Osmanlıcanın köpüklü süslerinden, saltanatından geri durmak gerekiyordu. Bu yola girildi, Osmanlıca büyük ölçüde, hemen yarı yarıya arınarak Cumhuriyet Türkçesi oldu. Erek, belli bir şey ki yüzde yüz arınma olamaz, çünkü dil mantık üzerine değil, psikoloji üzerine kurulmuştur. Amacımız bir taraftan sözcük türetimini doğru yoldan yürütmek, öbür taraftan da anlam inceliklerini kaba saba, yaklaşıklar biçimine değil, bilim yolunu izleyerek ayarlamaktır. Cumhuriyetin 50 yıl eşiğini bu kazanç ve bu görevlerle aşıyoruz.»

Dergide yer alan öbür yanıtlar da bu düşünceler yöresinde toplanıyor...

YAZILAR VE YAPITLAR

1973, dil tartışmaları yönünden devingen bir yıl olmuştur. Ancak dil sorunları üzerinde araştırma ya da incelemeye dayanan geniş oylumlu yapıtlar yayımlanmamıştır. Bu nedenle inceleme niteliği taşıyan tekyazılarla (monografi) yayımlanan kitapların birkaçını kalın çizgilerle tanıtmaya çalışacağız...

Osmanlıcanın Mistikliği: Mehmet Bayrak, *Yeni Ortam*'da bu başlıkla yayımlanan (11 Mayıs 1973) yazısında top-

lumbilimsel açıdan Osmanlıcanın niteliklerini saptamaya çalışıyor. Dille toplumsal yapı, dille kültür arasındaki bağımlılığa değinen Mehmet Bayrak, şöyle tanımlıyor Osmanlıcayı «Halkın yaratıcı gücüne, devrimci olanaklarına inancı sarsan ve ulusal güven yerine kölelik bilincini ve uydulaşma zihniyetini telkin eden, aşılayan mistik bir dildir.»

Gelişen ve Özleşen Dilimiz : Ömer Asım Aksoy. Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan bu yapıtının 3. baskısını yeni eklemlerle genişletmiş. Dille toplumsal kurumlar arasındaki etkileşimi belirleyen birinci bölümü, «Dilimiz Kendini Arıyor», «Örgütlü Bir Çalışma», «Dil Devriminin Karşılaştığı Güçlükler», «Verimleri Değerlendirme», «Sonuç ve Dil Kurumunun Başarısı» bölümleri izliyor. Örneklemeli, karşılaştırmalı, yoğun bir anlatımla, Ömer Asım Aksoy dilimizdeki gelişme ve özleşmeyi bütün boyutlarıyle ortaya koyuyor. Öte yandan dilimizin özleşme hızını yavaşlatan olumsuz etkenleri de bu kısa oylumlu yapıtında dökümlüyor.

Yapısalcılık : Geçen yılın anılmaya değer yazılarından biri de Adnan Onart'ın *Türk Dili*'nde yayımlanmış olan (Sayı 262) «Yapısalcılık» adlı yazısıdır. Yapısalcılık (Structuralisme) yüzyılımızda gittikçe önem kazanan bir akım. Değişik bilgi dallarında, bilim alanlarında bu akıma dayanan yöntemler geliştiriliyor. Adnan Onart, bu noktaya, yapısalcılık akımının çağımızdaki yaygınlığını vurgulayarak giriyor yazısına. Özetlemeli ve derleyici bir tutumla bu alanda öne sürülmüş savların, görüşlerin bileşen ve kesişen yanlarını gösteriyor. «Yapısal Dilbilim», «İnsan Bilimlerinde ve Sanatta Yapısalcılık», «Felsefe Yakınlarında Yapısalcılık», «Yapısalcılık ve Yaşam Kaygısı» gibi alt bölümler içinde tanıtılması, kavranması gerçekten güçlük gösteren bu akımı, açık ve anlaşılır bir dille tanıtmaya çalışıyor. Tanıtısını, bu düşünce akımına öncülük etmiş olanlarla, ondan yararlananlar, onu uygulayanların düşünce ve tutumlarıyla pekiştirip sağlamlaştırıyor.

Türkçenin Gelişme Sorunları ve Parlak Geleceği : Bu kitabında Dr. Ekrem Eraş, öz Türkçe akımı ve bu akımın

ana sorunları üzerinde düşünüyor. «Dil ve Düşünce», «Öz Türkçenin Amacı», «Dil ve Ses», «Türkçenin Ses Güzelliği», «Türkçenin Parlak Geleceği» gibi, ana başlıklar altında topluyor düşüncelerini. Ne ki Dr. Eraş, karışık bir dil kullanıyor. Sözcük seçiminde, bunları anlatıma sindirmede gerekli titizliği göstermiyor. Bu yüzden de söylemek istediği ilginç düşünceler, kolayca anlaşılmıyor.

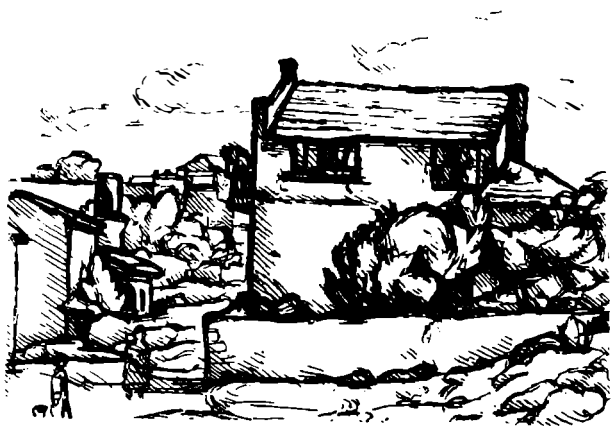
Türk Dil Bilimi ve Yeni Kelimeler : Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Talât Tekin, öz Türkçe akımının dilimize kazandırdığı yeni söz değerlerinden kimi sözcüklerin, Türkçenin yapısına uymadığını, sözcük yapma kurallarına aykırı olduğunu savlıyor. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*'nde (sayı 2) yayımlanan bu yazı, belli ki bir dizi olarak tasarlanmış. Sözünü etmek istediğimiz bu dizinin ilki. Yazının girişinde Talât Tekin, söz dağarcığını zenginleştirme yollarını Ödünçleme ve yaratma'yı ele alıyor. Başka dillerden ve Türkçemizden örnekler vererek bu yolların işleyişini somutluyor. Ödünçleme ve yaratma konusunda öteden beri bilinen şeyleri yineledikten sonra sözü, «uydurma kelimeler»e getiriyor Talât Tekin. «-deş», «-ev, -av» ekleriyle kurulan «*denkteş, özdeş, sesteş, yöndeş, görev, işlev, sınav, türev* gibi yeni yaratıları yanlış sayıyor. Türkçenin sesçe kuruluşuna aykırı buluyor bunları. Ancak bu tutumuyla, bir zamanlar, dil devriminin getirdiği yeni sözcükleri savunan Talât Tekin, şimdi de dil devrimine saldıranların yakasında yer alıyor; onlar gibi kuralcı dilbilgisinin kurallarına sığınıyor. Unutulan ya da bilinmeyen şu: Yeni bir sözcük dilin söz dağarcığına girmiş, dilin akışı içinde dolaşım kazanmışsa, kurallara uymazlık bir anlam taşımaz. Dilbilimin en yalın gerçeklerinden biridir bu.

Türkçenin Aydınlık Günlerine Doğru : Emin Ata Başat, *Tercüman*'da yayımladığı (20 30/4/1973) bir dizi yazıda, Türkçemizin içinde bulunduğu görünümü çizmeye, özleştirme açısından izlenecek yolu belirtmeye çalışıyor. İlkin özleştirme akımının yanında ve karşısında bulunan kişilerin bu konudaki görüşlerini değerlendirerek bunlar arasındaki ortaklıkları, ayrılışları gösteriyor. Dil devriminin ve özleştirme akımının ereğini, tarihsel gelişim içinde açık-

lıyor. Konuyu hem tarihsel görünge, hem güncel görünge bakımından açıklığa kavuşturmak istiyor. İnceleme, aşırılıktan kaçınmayı öneren, ılımlı ve uzlaştırımcı bir görüş üzerine kurulmuş. Bu yüzden de daha önce söylenenlerin dışında yeni bir şey getirmiyor bu konuya.

Pekiştirme ve Kuralları: Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan bu kitabında Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu, dilimizdeki pekiştirme olayını ve bu olayın yarattığı biçimleri inceliyor. Türkçenin anlatım ve ses gücünü belirleyen pekiştirme biçimleri, betimleyici bir yöntemle işlenmiş. Örnekler, tanıtlara yaslandırılmadığı için açıklamalar somutluk kazanmamış yeterince. İkileme gibi, pekiştirme de dilimizin anlatım gücünü belirleyen yönlerinden biridir. Üzerinde daha boyutlu ve soluklu çalışmalar yapmak gerekir. Vecihe Hatiboğlu, bu kitabıyla konunun kapısını şöylece aralamış, o kadar...

10 Kasım 1973

Sabri Berkel : desen

1973'DE TİYATROMUZ

Selmi ANDAK

Geçtiğimiz mevsimi Türk Tiyatrosu açısından belirli bir nitelikte tanımlamak gerekirse, üzülerek «tiyatromuzun en karanlık, en kısıtlı, en yetersiz ve olumsuz dönemi» ni geçirdik ve halâ geçiriyoruz diyebiliriz.

1973 yılını kapayan ve 1974 yılına bağlayan yeni mevsim repertuarı'nın ilk tur oyunlarına baktığımız zaman da, gerek klâsik, gerekse çağdaş ve günümüzün tiyatro sanatında öyle ağırlığını koymuş veya «ekol yaratan, çığır açan oyunlara rastlamadığımız gibi; yerli oyun açısından da (bir, iki piyes dışında) gerçek, ileri, ulusal ve evrensel Türk Tiyatrosu'na geniş ve olumlu katkıda bulunabilecek yapıtları göremiyoruz. Bu kötümser manzaraya rağmen, gene de 1974 yılının Türk oyun yazarları ve sahne koyucuları için bazı yeni oluşumlara; denenmemiş açılardan gerek dünya tiyatro sanatının bugünkü yön ve koşullarına uygun, gerekse Türk toplumu ve seyircisine olumlu etkilerde bulunarak ilgisini eskilerden daha fazla çekebilecek yeni piyes deneme ve örneklerinin yaratılarak sahneye konacağı umutları belirebilir?..

Şimdilik, tiyatromuz, 1973 yılında, gene «enflâsyonist» bir karakter göstermiş; birçok topluluklar dağılırken bazı yenileri kurulmuş; tiyatroların iç çekişmeleri gene sürüp gitmiş; «gişe» endişesiyle gene hafif ve eğlendirici oyunlara yönelinmiş; aynı zamanda gerek ekonomik, gerekse politik koşullar nedeniyle bazı kısıtlama ve yasaklama'larla karşılaşılmıştır.

İLGİNÇ OLAYLAR

ATA'NIN «NUTKU» SAHNELENİYOR — 1973 - 1974 mevsiminin en ilginç tiyatro olayı, Gazi Mustafa Kemal'in 15 - 20 Ekim 1927 tarihleri arasında, o zamanın Halk Fır-

kası (CHP) nın İkinci Kurultay'ında söylediği «Nutuk» un, şimdi Cumhuriyetimizin 50. yılı dolayısıyla, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tiyatro Kürsüsü öğrencileri tarafından sahneye konmak üzere hazırlanmasıdır. Atatürk'ün bu «nutku» Doç. Dr. Özdemir Nutku tarafından oyunlaştırılarak, onun yönetiminde oyuncularla birlikte sahneye konmaktadır. Mustafa Kemal'in büyük önem taşıyan «Nutuk» u, Özdemir Nutku tarafından, «1912 Türkiyesinden, günümüzün Türkiyesine doğru paralellik kurma» amacıyla oyunlaştırılmıştır. Doç. Dr. Özdemir Nutku'nun belirttiğine göre «Oyunda Mustafa Kemal, hem anlatıcı, hem de baş oyun kişisidir, ve sahnede görünmektedir. Ancak, özellikle bu rolü, ona benzemeyen biri oynamaktadır. Çünkü, önemli olan, yine onun sözlerine uyarak, onun yüzünü, onun görünüşünü değil onun düşüncelerini ve onun duygularını aktarmaktır. Çünkü, O, bugüne de çok şeyler söyleyen, yirminci yüzyılın en önde gelen siyasal devrim dehalarından biridir. Atatürk'ü anlayabilmek için, herşeyden önce, ona içtenlikle ve bir insan olarak yaklaşmak gerekir. O, düşünceleriyle, vatan ve halk sevgisiyle anlaşılabilir. Bu oyunda, onun savaşı, onun düşmanları, ve onun stratejik dehası; devrimci düşüncelerine paralel bir biçimde sergilenmektedir.» Bunun için de, «Nutuk» metni, temel alınarak, çağdaş tiyatronun çok kullandığı «collage (yapıştırma)» tekniğine başvurulmaktadır. Atatürk'ün «Nutuk» unun Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tiyatro Kürsüsü öğrencileri tarafından sahneye konarak ileri bir tarihte bile oynanması, çağdaş Türk tiyatrosu için yepyeni bir tür biçiminde değerli bir aşamadır.

KISITLAMA YASAKLAMA — Türk sahne hayatı, sanat özgürlüğü bakımından «kötü bir 1973 yılı» geçirmiştir. Ülkemizde, yıllardanberi sürüp giden ve zaman zaman özellikle tiyatro oyunları üzerinde gerek politik açıdan, gerekse seks yönünden zaman zaman sertleşen sansür, 12 Mart sonrası Sıkıyönetim'le birlikte büsbütün bazı oyunları kısıtlama, kaldırma ve hatta bazı sanatçıları «eylem'lere karıştıkları iddiasıyla» tutuklama'ya kadar varmıştır. Örneğin — Ankara Sanat Tiyatrosu (yeni adıyla Ankara Tiyatrosu Oyuncuları) tarafından üç ayda hazırlanan ve

Rutkay Aziz tarafından sahneye konulan Jean Anouilh'in «Jan d'Ark (Jean d'Arc) Olayı» oyununun, önce Ankara Emniyet Müdürlüğü ve sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın «metin» üzerinde yaptığı inceleme sonunda, oynanmasına izin verilmemiştir. Ayrıca gene ayni tiyatronun repertuarında olan İsmet Küntay'ın yazdığı «Evler Evler» adlı oyunun bazı bölümleri, Sıkıyönetim tarafından sakıncalı görülerek çıkarılmıştır. Böylece, Ankara Sanat Tiyatrosu'nun daha önce de Oktay Arayıcı'nın yazdığı «Nafile Dünya» adlı oyunu ile Bertolt Brecht'in «Üçüncü Reich (Hitler Rejimi) nin Korku ve Sefaleti» adlı piyesi Sıkıyönetim tarafından yasaklanarak, tiyatro süresiz kapatılmıştır. Sonra Ankara Sanat Tiyatrosu, Sıkıyönetim mahkemesinde beraat etmiş ve mahkemenin tiyatronun açılmasına da karar vermesi üzerine, AST kadrosunu yeniden kurarak repertuarına «Evler Evler» ve «Jan d'Ark (Jean d'Arc) Olayı» oyununu almıştır.

— Ankara Oyuncuları'nın geçen yıl Küçük Sahne'de 22 oynanışından sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yasaklanan Peter Weiss'in yazdığı dünyaca tanınmış oyunu «Salozun Mavalı»nı dilimize çevirisinden dolayı şair - yazar Can Yücel hakkında savcılıkça dava açıldı.

— Erol Toy'un yazdığı «Meddah» oyununun başarılı oyuncusu Erdoğan Akduman'ın Ankara'da tutuklanması üzerine, tek kişilik bu oyunun İstanbul'da Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu'nda on gün'lük turnesi iptal edildi.

— Geçtiğimiz mevsimlerde geniş ilgiyle karşılanan «Asiye Nasıl Kurtulur» ve «Alamanya Defteri» adlı oyunların başarılı yazarı Vasıf Öngören ile tiyatro oyuncusu Halil Ergün, bazı eylemlere karıştıkları iddiasıyla gözaltına alındılar.

— Geçen mevsimin sonunda Devlet Tiyatrolarının Ankara Altındağ bölümünde kısa bir süre oynanan Tuncer Cücenoğlu'nun yazdığı «Öğretmen» adlı piyes yasaklandı. Ayni oyunu İstanbul'da oynamak üzere çeşitli tiyatrolar, bu arada Türk Yazarları Tiyatrosu, yazarına başvurdular. Türk Yazarları Tiyatrosunda Türker Tekin 1974 mevsimi için sahneye koyuyor.

— Örnek bir Savcı : Artvin'de bazı yöneticiler tarafından sakıncalı bulunarak yasaklanması istenen Aziz Nesin'in

«Yaşar, Ne Yaşar, Ne Yaşamaz» adlı komedisi hakkında, Artvin Savcı yardımcısı Ekrem Sezen sözü geçen oyunda suç unsuru bulmayarak takipsizlik kararı verdi. Artvin Gazi İlkokulu salonunda Ankara Birlik Tiyatrosu tarafından «Artvin Ceza ve Tutuk Evine Yardım Derneği» yararına oynanan bu oyun için «Adliyenin manevi kişiliğini, Devletin Kolluk güçlerini ve Yasakları küçültücü söz ve davranışta bulunmak» iddiasıyla yapılan suçlamaya karşı, Savcı yardımcısının verdiği takipsizlik kararı, sanata karşı aydın bir karar olarak örnek gösterildi.

MAX REİNHARDT 100. YILI — 9 Eylül 1873 yılında Viyana yakınında Baden ilçesinde doğan ünlü tiyatro yönetmeni, aynı zamanda Türk tiyatrosunu yakından izlemiş sanat otoritesi Max Reinhardt'ın 100. doğum yılı dolayısıyla bütün dünya sanat merkezlerinde olduğu gibi, ülkemizde de İstanbul'da Avusturya Kültür Temsilciliğinin düzenlediği, ayrıca Ankara'da yapılan anma törenleri yer aldı. Bu büyük tiyatro adamına, gerçi az da olsa Türk tiyatro yazar ve yöneticileri bazı konuşmalar ve yazılarla ilgilerini gösterdiler.

«GALİLE» OYNANDI — Brecht'in ünlü «Galile» adlı piyesi, Robert Kolej Drama Kulüp tarafından İngilizce olarak, üstüste üç kez oynandı ve ilgiyle izlendi. Kolejin öğretmenlerinden Dorothy İz tarafından sahneye konan bu oyunda başta Tayfun Uğur olmak üzere rol alan öğrenciler üstün bir başarıya ulaştılar.

MENGÜ VE T. BETİL'İN BAŞARILARI — Tiyatro alanında olumlu çalışmalarıyla da dış ülkelerde uluslararası başarılar kazanan afiş ve grafik sanatçılarımızdan Mengü Ertel'in ve ayrıca Turgay Betil'in ülkemizdeki tiyatrolar için yaptıkları verimli çalışmalar dışında, özellikle dış ülkelerde katıldıkları yarışma ve sergilerde yer alan yapıtları, dünya sanatı açısından geniş övgülere yol açmıştır. Böylece bu iki sanatçımızın ayrı nitelik taşıyan çalışmaları ve başarıları, 1973 yılının en ilginç olayları arasında sayılmaktadır. Mengü Ertel'in Batı Almanya'da açtığı sergi Batı Berlin Senatosu Sanat Senatörü Dr. Rudolf Pfefferkorn'un ve «Novum Gebrauschgraphik» dergisi yazarı

Franz Herman Nills'in kalemlerinden tanıtmalarla büsbütün değer kazanmıştır. Mengü Ertel ayrıca Polonya'daki sergisiyle büyük başarıya ulaşmıştır. Mengü Ertel daha önce Brüksel'de «Sahne Sanatları Müzeleri ve Kitaplıkları 10. Uluslararası Kongresi»nde tiyatro afişlerini sergilemişti.

1965'de Güzel Sanatlar Akademisinin Grafik Sanatlar bölümünü başarıyla bitiren Turgay Betil, 1966'dan bu yana dış ülkelerde çeşitli uluslararası sergilere, özellikle Varşova Uluslararası Afiş Bienali'ne, Amerika'da Colorado Uluslararası Grafikçiler Kongresine, Varşova'da ayrıca UNESCO afiş yarışmasına katılmıştır. «Graphis» yıllığına afişleri istenmiştir.

GECE YARISI TİYATROSU — Türkiye'de ilk kez «Gece Yarısı Tiyatrosu» Ankara'da açılmıştır. Gece yarısından sonra perdesini açarak oyun sunmak üzere kurulan bu tiyatro, Ankara'da Beethoven Kulüp'te geceyarısından sonra saat 02.00'den başlayarak, Çehov'un «Bir Evlenme Teklifi» piyesini Macit Flordun'un sahneye koyuşu ve Salih Kalyon'un rol alışıyla oynanmıştır.

LİSELERARASI TİYATRO ŞENLİĞİ — Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlediği ve 17 Lise'nin katıldığı «Üçüncü İstanbul Liseler Arası Tiyatro Şenliği» gerek katılan öğrencilerin tiyatro sanatı açısından gösterdikleri büyük kabiliyet, hatta zaman zaman profesyonel sanatçılar gücündeki oyun yorumlayışları; gerekse seçilen oyunların olumlu bir repertuar çizgisine varması açılarından 1973 yılının üzerinde önemle durulmağa değer olaylarından biridir. Türk tiyatrosunun geleceği de bu genç sanatçılara bağlanan umuda dayanmaktadır.

10 30 Nisan tarihleri arasında yapılan «3. Liselerarası Tiyatro Şenliği»nde, Jüri sonuçlarına göre ödülleri kazananlar şunlardır «En başarılı oyun» olarak 1. liği Bakırköy Lisesi'nin oynadığı «Prometheus ve Zeus», 2. liği Fenerbahçe Lisesi'nin oynadığı «72. Koğuş», 3. lüğü Galatasaray Lisesi'nin oynadığı «Canavar» adlı oyunlar seçilmişlerdir. Özel Jüri Ödülü'nü Kadıköy Kız Lisesi ile Haydarpaşa Lisesi'nin birlikte oynadıkları «Maina» oyunu kazanmıştır. «En başarılı kız oyuncu» olarak Leyla Pekul, yardımcı kız oyuncu olarak Meral Çakar kazanmışlardır.

«En başarılı erkek oyuncu» ödülünü : Mustafa Sağlamer, «yardımcı erkek oyuncu» ödülünü Vedat Özyılmaz kazanmışlardır.

«ABDÜLCANBAZ» SAHNEDE — Turhan Selçuk'un ünlü çizgi roman'ı «Abdülcanbaz», Ergin Ardıç'ın Turhan Selçuk'la birlikte bu yapıtı oyunlaştırması ve Genco Erkal'ın sahneye koyması ile, ilk kez Türkiye'de tiyatroya aktarılmıştır. «Abdülcanbaz'ın Harikûlâde Maceraları» adını taşıyan oyun Dostlar Tiyatrosu'nda ilgi çekerek «yılın oyunlarından biri» niteliğine ulaşmıştır.

FATİH TİYATROSU YANDI — İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın Fatih Bölümü, onarım sırasında sahne üstünden çıkan bir yangınla kısmen yandı. Şehir Tiyatrosu yöneticileri ve Belediye Fen İşleri yetkilileri, bu yangının nedenini ve bu konuda varsa sorumluları açıklamamışlar ve sadece onarıma devam etmişlerdir.

KENTERLER ANLAŞMAZLIĞI — İstanbul'un en güçlü kadrolarından birini teşkil eden, modern ve rahat tiyatro yapıtına sahip olan Kent Oyuncuları, başarılı yıllardan sonra, ne yazık ki iç çekişmelere, aile anlaşmazlıklarına düşerek «kötü bir yıl» içine girdiler. Başta Yıldız ve Müşfik Kenter kardeşlerin güçlü ikilisi ve sıcak beraberliği arasına giren kırgınlık, Şükran Güngör'ün etkisi ve katkısıyla büyüyerek anlaşmazlığa dönüştü ve Meral Taygun, Pekcan Koşar, Meral Köylü Koşar ve diğer sanatçıları da içine alarak bu sağlam tiyatronun temellerini sarsmaya başladı. Bu yüzden yaz turnesi yapamayan tiyatro, aynı zamanda ekonomik zorluğa da ister istemez düştü ve geri kalan sanatçılar özellikle bu durumdan zarar görmeğe başladılar. 1973 - 1974 mevsimine girerken Pekcan Koşar, Meral Köylü Koşar ve Meral Taygun bu tiyatrodan ayrıldılar. Şimdi de Kent Oyuncuları, Yıldız Kenter ile Müşfik Kenter arasında buzların çözülmeğe başlaması üzerine yeni mevsime ancak bugünlerde girebiliyorlar.

Bu arada Kent Oyuncuları'nın geçen mevsim yabancı oyun çeviricilerine telif ücret ödemek istemeyişleri de, sanat çevrelerinde nahoş karşılandı ve üzüntü yarattı.

LENİNGRAD KUKLA TİYATROSU — Dünyaca ünlü

Leningrad Devlet Kukla - Masal Tiyatrosu'nun İstanbul'a gelerek Kent Oyuncuları Tiyatrosunda kısa süre için temsiller vermesi, geçen yılın önemli bir tiyatro olayı sayılır. İkinci Dünya Savaşı'nın en kanlı günlerinde doğmuş, savaş günlerinde çocukların geleceğini düşünerek onları eğitmek amacıyla kurulmuş olan ve kuruluşundan bu yana 10 bin'i aşkın gösteri yapmış bulunan Leningrad Devlet Kukla Masal Tiyatrosu Türkiye'ye böylece ilk kez gelmiş oldu. Toplulukta yazar, ressam, müzisyen, rejisör ve oyuncu olarak 17 sanatçı bulundu. Sanatçıların çoğu Devlet Ödülleri kazanmış...

DÜNYA TİYATRO GÜNÜ — Bütün ülkelerde olduğu gibi 27 Mart 1973'te de Türkiye'de «Dünya Tiyatro Günü» kutlandı. Devlet Tiyatroları, Şehir Tiyatroları ve Özel tiyatrolar o gün, tiyatroya gitme olanakları bulunmayan halka ve işçilere bedava temsiller verdiler. Dünya Tiyatro Günü dolayısıyla her yıl verilmekte olan «mesaj», bu yıl ünlü İtalyan sinema ve tiyatro yöneticisi Luchino Visconti tarafından yazılarak bütün dünya tiyatrolarına okunmak üzere iletildi ve yayınlandı. Visconti'nin «mesajı»na göre özetle «Derin bir evrim sürecinden geçen tiyatro da artık bir gerçeklik ve kesinlik gerekliliğine varmıştır... Tiyatronun değeri değerlerin ve insan ilişkilerinin karşılaştığı yer olmaktır... Kenara itilmişe benzeyen tiyatro, toplum deneyinin ortasına dönüp oturmuştur. İşte bunun için, günümüzde bir tiyatroya girmek demek, ayrı bir «eylem» olmuştur...»

BRİAN BARNES — Ünlü İngiliz aktörü Brian Barnes'in, İngiliz Kültür Heyetinin konuğu olarak İstanbul'a gelişi ve verdiği «tek kişilik gösteri»de Dylan Thomas'ın iki oyunundan oluşan bir programı ustalıkla yorumlayışı, geçen yılın gerçek sanat olaylarından biriydi.

«MİM»CİLERİN BAŞARISI — Türkiye'de «mim ve pantomim sanatı»nı bir Türk ekolü kuracak seviyeye ulaştıran değerli sanatçı *Erdinç Dinçer*'in İstanbul Devlet Operası ve Balesi'nin düzenlediği bir gösteri olarak Maksim'de özellikle «Anadolu İnsanını, evrensel insanlık açısından değerlendirmeğe çalışan» yaratmalarını sunması, yılın ilginç olaylarından biriydi.

Ayrıca, *Taner Barlas*'ın «Ali'nin Öyküsü» adlı iki bölümlük pantomim oyunu, Sinematek ve Boğaziçi Üniversitesi ve Yapı Endüstri'de ilgiyle izlendi. Taner Barlas'ın Türkiye'de ilk kez Türk hikâyecilerinin öykülerini «pantomim» sanatına uygulayarak, modern tiyatro denemesi biçiminde sunması, gelecek yıllar için umut verdi.

«MAKBUŞ» VE «EVLÂTÇIKLAR» — Piyes yazarı ve hikâyeci *O. Zeki Özturanlı*'nın «Makbuş» adlı oyunu *Devlet Tiyatroları*'nın 1973 - 1974 repertuarına alınarak İzmirden başlamak üzere Ankara ve İstanbul sahneleri öngörülmüştü. Hal böyleyken, bu yıl yeniden tiyatro kuran ve Fındıkzade'de Bulvar Tiyatrosu'nda perdesini açan *Ulvi Uraz* Tiyatrosunda ayni oyunu «Evlâtçıklar» adı altında oynamaya başladı ve ilgi uyandırdı.

HİNTLİ REJİSÖR SENATÖR — Hindistan'ın ünlü tiyatro yöneticilerinden ve senatör Habib Tanver, ülkemize gelerek, Türk Tiyatrosu ve özellikle «Ulusal Tiyatro» denemeleri üzerinde, geniş incelemelerde bulundu. Bu arada «Hint ulusal tiyatrosu» konusunda konuşmalar ve açıklamalar yaptı. «Tiyatroda Hint Denemesi» adlı yazısı «Tiyatro 73» dergisinde yayınlandı.

BERGAMA KERMESİ VE ANTALYA — Devlet Tiyatroları, Bergama Kermesi'nde tarihî Açıkhava tiyatrosunda 27 Mayıs 1973 gecesi, Molière'in 300. ölüm yıldönümü dolayısıyla Fransız komedi ustasından yararlanılarak Feraizcizade Mehmet Şakir'in adaptasyonu olan «Evhamî» adlı komediyi oynadı. Aclan Sayılgan'ın sahneye koyduğu bu oyun, Antalya Festivali'nde 3 Haziran gecesi Aspendos Açıkhava tiyatrosunda tekrarlandı.

ÖDÜLLER

Sanatseverler Derneği — Geçen yıl Sanatseverler Derneği'nin Tiyatro Ödülleri, kazananlara şöyle dağıtıldı «Yılın tiyatro yazarı» olarak «Mikado'nun Çöpleri» adlı piyesiyle Melih Cevdet Anday, «Nafile Dünya» oyunuyla Oktay Arayıcı. «Yılın en başarılı rejisörü» olarak Yılmaz Onay (yasaklanan Brecht'in «Üçüncü Reich'ın Korku ve Sefaleti» ni sahneye koyuşuyla) seçilmiş, ayrıca Vasıf Öngö-

ren (Almanya Defteri) ve Asuman Korad (Altı Kişi Yazarını Arıyor) oyunlardaki mizansenleriyle övgüye lâyık görülmüşlerdir. «Yılın en başarılı erkek oyuncusu» olarak Cihat Ünal (Beckett'deki oyunuyla) seçilmiş, ayrıca Erkan Yücel, Erdoğan Akduman, Haluk Kurdoğlu övülmüşlerdir. «Yılın en başarılı kadın oyuncusu» olarak Gülgün Kutlu (Mikado'nun Çöpleri'ndeki oyunuyla) seçilmiş, ayrıca Elif Türkân Çölok, Arsen Göze övülmüşlerdir. «Yılın kostümcüsü» olarak Osman Şengezer, «en iyi ışıkçısı» olarak Nuri Özakyol seçilmişlerdir. «En başarılı kadın yardımcı oyuncu» olarak Ayşegül Arsoy (Gömü ve Ezgiler Ezgisi oyunlarıyla), «En başarılı erkek yardımcı oyuncu» olarak Serımet Serdengeçti (Acılı Toprak'daki oyunuyla) seçilmişlerdir. Ayrıca Nihal Türkmen, Rutkay Aziz ve Engin Şenkal övülmüşlerdir.

Türk Dil Kurumu — Türk Dil Kurumu'nun Tiyatro Ödülü'nü yazdığı «Sersem Kocanın Kurnaz Karısı» adlı oyunuyla Haldun Taner almış ve bu oyununda başrolü Münir Özkul oynamıştır.

«Yılın Oyuncusu» — 1972 - 1973 tiyatro döneminin «Yılın Oyuncusu» olarak aktris Sedef Bediz seçildi. Genç sanatçı, Dostlar Tiyatrosu'nun oynadığı Turhan Selçuk'un «Abdülcanbaz» oyununda rolünü en iyi yorumlayan oyuncu olarak başarıya ulaştı. Sedef Bediz, 1940 yılında Eskişehir'de doğdu, LCC tiyatro okulunu bitirdi ve bugüne kadar Marat Sade, Keloğlan (çocuk oyunu)'nda başarı kazandı ve bir süre de Tarsus Meydan Oyuncuları'na katıldı. Dostlar Tiyatrosu'ndaki çalışmaları sanatçıyı kompozisyon rollerinde üst seviyeye ulaştırdı. Sedef Bediz ayrıca, 1973 1974 sezonu için İstanbul Liselerarası Tiyatro Yarışması'na katılacak Çemberlitaş Kız Lisesi Tiyatro Kolu'nun hazırladığı Garcia Lorca'nın «Bernarda Alba'nın Evi»nde rol alıyor.

Ticaret Bankası Çocuk Yarışması — Cumhuriyetimizin 50. yılı dolayısıyla Türk Ticaret Bankası «Ödüllü Çocuk Piyesi Yarışması» düzenledi. Bu yarışmanın amacı «Çocuk Oyunları Kitaplığı»na yeni yapıtlar kazandırmaktır.

JÜBİLE'LER

BEDİA MUVAHHİT 50. YILI — Türk Tiyatrosu'nun ünlü aktrisi ve 1923 yılında Atatürk'ün karşısında «Ceza Kanunu» piyesiyle sahneye ilk çıkan Türk kadını Bedia Muvahhit'in 50. sanat yılı için, İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları tarafından geniş kapsamlı özel bir gece ile bir «Jübile» düzenlendi. Tüm geliri «Emekli Sahne Sanatkârları Derneği» ne bırakılan bu Jubile 4 Ağustos 1973 Cumartesi gecesi Açıkhava Tiyatrosu'nda, Belediye Başkanı Dr. Fahri Atabey himayesinde yapıldı. Bu gecede Bedia Muvahhit'in başrolü oynadığı «Hisse-i Şayia» piyesi oynandı. Ayrıca ülkemizin tanınmış tiyatro ve sinema sanatçıları bu özel geceye programlarıyla katıldılar. Bedia Muvahhit 50 yılda yüzlerce tiyatro oyununda rol almış, ayrıca sinemada da görünmüştür.

MUALLÂ FIRAT 25. YILI — İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın değerli sanatçılarından aktris Muallâ Fırat'ın sanat hayatının 25. yılı dolayısıyla sanatçı arkadaşları, Yeni Komedi tiyatrosunda bir jübile düzenlediler. Bu geceye Gazanfer Bilge Tiyatrosu «Nereden Nereye» adlı oyunun bir bölümüyle katılmış, ayrıca Cevat Fehmi Başkut'un «Hacıyatmaz» piyesinden bir bölümü Şehir Tiyatrosu sanatçıları oynamışlardır. Ancak, Belediye'nin bu Jübile'ye eldeki yönetmeliğe uygunken aksine tiyatrosunu bu jübile için kiraya vermesi, Şehir Tiyatroları sanatçıları arasında hoş karşılanmamış ve tepki uyandırmıştır. Jübileye, Muallâ Fırat'ı seven sanatçılar katılmışlardır.

MÜMTAZ ENER — İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın gene emektar sanatçılarından aktör Mümtaz Ener'in sanat yılı için bir Jübile düzenlendi.

TİYATRO PANOROMASI

KURULANLAR DAĞILANLAR - TAŞINANLAR

1973 yılı Türk tiyatrosunda gene bazı dağılma, yer değiştirme, yenileşme ve ilk kez kurulma olaylarına tanık oldu.

Ankara'da «Yeni Ankara Tiyatrosu» ve «Asaf Çiyiltepe Sahnesi» toplulukları; İstanbul'da «Türk Yazarları Tiyatrosu», «Şişli Pekcan Koşar Tiyatrosu», Kadıköy'de Abdurrahman Palay, Kenan Büke, Tevfik Gelenbe toplulukları kuruldu.

Yeniden çalışmağa başlayan tiyatrolar arasında; Ulvi Uraz önce Anadolu'da başladı ve şimdi Fındıkzade'de Bulvar Tiyatrosu salonunda yeni Ulvi Uraz Tiyatrosu'nu sürdürüyor. Lâle Oraloğlu, bir süre sessizlikten sonra tekrar tiyatro kurarak Alkazar sahnesinde iki oyun sundu, fakat gene çalışmasını sürdüremedi.

Türkiye'nin güçlü tiyatro topluluğu Ankara Sanat Tiyatrosu, bir sürü engellemelerle karşılaştıktan sonra, adını Ankara Tiyatrosu Oyuncuları'na çevirerek gene olumlu bir repertuar uygulamaya başladı.

Yer değiştiren tiyatrolar arasında Dostlar Tiyatrosu Beyoğlu'ndan Şişli Ümit Tiyatrosu'na taşındı. «İstanbul Tiyatrosu» emektar Elhamra sineması salonunu bırakarak 1973 1974 mevsimine Gümüşsuyu'nda yeni bir tiyatroya kavuşarak girdi. Nejat Uygur Tiyatrosu Beyoğlu'nda Küçük Sahne'de ilginç güldürülerini sürdürmeye başladı.

Kapanan ve dağılan tiyatrolara gelince Yeni Sahne, Erden Ener, Kemal Dirim, Gazete Tiyatrosu, Ankara'da Petek, Üner İlsever, İstanbul'da Suna Pekuysal - Ergun Köknar, Ankara Kardeş Oyuncuları bunlar arasında sayılır. Aksaray'da TÖS salonunda «Tiyatro İmece» kurulduysa da süreli olamadı.

İstanbul'un gene güçlü topluluklarından biri olan Gülriz Sururî Engin Cezzar Tiyatrosu Şişli'de gösterilerine

bir süre ara verdiler ve 1973 1974 sezonuna hazırlanıyorlar.

ÇEVRE TİYATROLARI

Türkiye, gitgide Anadolu'ya yayılan ve ayrıca büyük kentlerimizde halk kitlelerinin yoğun olduğu semtlerde, kurularak olumlu çalışmalar yapan tiyatro toplulukları ile gelecek için umut veriyor. Bu topluluklar arasında Samsun Oda Tiyatrosu'nu, Kadıköy'de Halk Eğitim Merkezi'nin Deneme Sahnesi'ni, Ordu Tiyatrosunu, ve özellikle Kırkağaç'ta kurulan ve ünlü taşlama ozanlarımızdan Eşref'in adını taşıyan «Şair Eşref Tiyatrosu»nu selâmlıyabiliriz.

DEVLET TİYATROLARI

Büyük Tiyatro'da oynanan Jean Anouilh'in «*Becket Tanrı'nın Şerefi*» adlı oyun, geçen yıl olduğu gibi gene Devlet Tiyatroları repertuarının en olumlu oyunlarından biri olarak ağırlığını koydu. Roland Pietri'nin yönetimdeki ustalığı kadar, başta Cihan Ünal olmak üzere Cüneyt Gökçer, Şahap Akalın ve diğer oyuncuların başarıları seyirciyi etkiledi. Ayni tiyatroda Jean Giraudoux'nun «*Chaillot'daki Deli*» piyesi, Tarık Levendoğlu'nun başarılı mizansenine rağmen beklenen seviyeye çıkamadı. Küçük Tiyatro'da Tarık Buğra'nın yazdığı ve Raik Alnıaçık'ın yönettiği «*İbiş'in Rüyası*» seyirci bakımından şanslı bir oyun oldu. Başar Sabuncu'nun yazdığı «*Mutemet Ali Rıza Bey'in Yaşanmış Hayat Hikâyesi*», Mahir Canova'nın sahneye koyuşuyla anlam ve amacına uygun yorumlanmadı. Yeni Sahne'de Ephraim Kishon'un yazdığı ve Asuman Korad'ın yönettiği «*Bir Tavsiye Mektubu*» günümüzün gerçeklerine azçok değinen bir oyun olduğu halde, çevirisiyle iyi anlaşılamadı. Altındağ Tiyatrosunda ilk kez başlayan sonra İstanbul turnesine de götürülen «*Sacide*», yerli oyun repertuarında *Ülker Köksal* gibi bilgili ve duygulu bir yeni yazarı tanıtmada yararlı oldu, amma gerek Tekin Akmansoy'un mizanseni, gerekse tümüyle oynanış beklenen seviyeye ulaşmadı. Bursa Devlet (Ahmet Vefik Paşa) Tiyatrosunda oynanan Shakespeare'in Ali Cengiz Çelenk tarafından sahneye konan «*Hırçın Kız*» klâsik bir başarı sağladı. Galip Güran'ın Mahir

Canova tarafından yönetilen «*Batak*» ise cılız bir oyundan öteye geçmedi. İzmir'de «*Bir Tavsiye Mektubu*», bu sefer Ragıp Haykır'ın mizanseniyle oynandı. Aynı sahnede ayrıca Recep Bilginer'in tutulan oyunu «*Sarı Naciye*» Tekin Akmansoy'un mizanseniyle burada da ilgi uyandırdı. Yıldırım Keskin'in «*Tutki Öleceksin*» oyunu ise Aktan Günalp'in mizanseniyle birlikte etkileyici olmadı. Küçük Sahne Çocuk Tiyatrosu'nda Ferdi Merter'in hazırladığı «*Aldaddin ve Sihirli Lâmba*» çocukları oyaladı.

İkinci turda, Shakespeare'in komedisi «*Yanlışlıklar Komedyası*» gereğiyle oynandı. Haldun Taner'in Münir Özkul ile tanınmış *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*», Tekin Akmansoy'un mizanseni ve Özkul'un yokluğuyla biraz sönük kaldı. Dürrenmat'ın «*Ölüm Dansı*» Asuman Korad'ın mizanseniyle başarılı oldu. Altındağ Tiyatrosu'nda Feraizcizade Mehmet Şakir'den Cevdet Kudret'in düzenlediği ve Aclan Sayılgan'ın sahneye koyduğu «Evhamî» Molière'i 300. ölüm yılı dolayısıyla anmaya vesile oldu.

1973 1974 mevsimi Cahit Atay'ın Saim Alpago tarafından sahneye konan «Karaların Memetleri», Faruk Nafiz Çamlıbel'in Mahir Canova'nın mizanseniyle «Akın» piyesi, Ü. A. Köksal'ın Haşim Hekimoğlu tarafından sahneye konan «*Yollar Tükendi*», Aydın Arıt'ın Asuman Korad tarafından sahneye konan «*Uçamayan Kuşlar Tutulurlar*» oyunlarıyla açıldı.

İstanbul sahnesinde (Venüs) 1973 - 1974 mevsimi için Nazım Kurşunlu'nun «*Fatih*» i, Faruk Nafiz Çamlıbel'in «*Akın*» ı ve Sabahattin Kudret Aksal'ın «*Kahvede Şenlik Var*» oyunları yer aldı. Geçen mevsim «*Sacide*», «*Klinik*», «*Bir Olay*», «*Becket*», *Andorra*», «*İbişin Rüyası*», «*Anatevka*», «*Don Kişot*» oynandı.

İzmir'de : «Ocak», «Yollar Tükendi», ve «Karalarm Memetleri» oynanıyor. Bursa'da : «Hep Vatan İçin», «Köroğlu», «Yasak Defter», «Yaz Bitti» ve «Merdiven» repertuara alındı.

Turne oyunu «METE» — Cumhuriyetimizin 50. yılı dolayısıyla, Devlet Tiyatroları 23 il, 4 ilçe'yi kapsayan ve 40 gün süren büyük Anadolu turnesi için, *Yaşar Nabi Nayır*'ın yazdığı «Mete» adlı oyunu seçti. Semih Sergen'in sahneye koyduğu bu manzumun yapıtın dekor ve kostümlerini

Erkan Kırtunç hazırladı. Oyunda Sema Aybars, Semih Sergen, Refika Özbayar, Erdoğan Göze, Savaş Başar, Nur Subaşı, Füsun Demirer, Zekâi Müftüoğlu, Lütfi Ilkıcı, Oskay Alptürk, Mustafa Yavuz, Selçuk Özdoğan, Vedat Özkök, Orhan Tetikcan ve Erhan Ülkü rol alıyorlar.

ŞEHİR TİYATROLARI 60. YILINDA

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları, birkaç yıl öncesine kıyasla, 1973 yılını daha hareketli geçirdi. Repertuarda

Claude André Puget'den Engin Uludağ'ın yönettiği «*Don Juan'a Oyun*» biraz sıkıcı olarak fazla ilgi görmedi. F. Garcia Lorca'dan Perihan Tedü'nün sahneye koyduğu «*Yerma*» sanatçıların iyi niyetine rağmen, seyircisiz kalacak kadar başarısız oldu. Cevat Fehmi Başkut'un Türker Tekin'in mizanseniyle «*Hacıyatmaz*»ı herzamanki gibi ilgiyle izlendi. Musahipzade Celâl'den Vasfi Rıza Zobu'nun yönettiği «*Balabanağa*» seyirci rekoru yaptı. Mihail Sebastian'ın Vasfi Rıza Zobu'nun mizanseniyle «*İsimsiz Yıldız*»ı oyuncuların üstün başarısına rağmen, iyi bir mizansene varamadı ve ilgisiz kaldı. Recep Bilginer'in «*Sarı Naciye*» si gene gişe hasılatı yaparak ilgi topladı. Nuri Güngör'ün yazdığı ve Kemal Tözem'in yönettiği «*Osmangiller*» bu mevsim Şehir Tiyatrolarının en başarılı oyunu sayılır. G. Feydeau'dan uygulanan ve Feridun Karakaya'nın yönettiği «*Aman Karım Duymasın*» komedisi seyirciyi oyaladı. Molière'in «*Meraki*» si Vasfi Rıza Zobu'nun bilgili mizanseniyle bir seviyeye ulaştı. Çehov'un Kemal Gürmen'in mizanseniyle «Vişne Bahçesi» bir hayli orijinalinden uzaklaşmış. Frank D. Gilroy'dan Asude Zeybekoğlu'nun çevirdiği «*En Büyük Kumar*» ilgiyle izlendi. Tolstoy'dan «*Anna Karenina*» hiç te yapıtın ününe yakışır bir yorumlayışa varamadı.

Yaz temsili olarak Rumelihisarı'nda Feraizcizade Mehmet Şakir'in Kemal Tözem tarafından sahneye konan «*İlk Göz Ağrısı*» başarılı oldu.

1973 1974 mevsimine Reşat Nuri Güntekin'in Türker Tekin'in mizanseniyle «*Yaprak Dökümü*», Erkan Doğan'ın yazdığı ve Kemal Bekir'in yönettiği «*Kör Döğüşü*»,

Hayati Çorbacıoğlu'nun yazdığı ve Kemal Tözen'in yönetti-ği «*Köprünün Hikâyesi*», Bekir Büyükarkın'ın yazdığı ve Engin Uludağ'ın yönettiği «*Soytarı*» ve Turan Oflazoğlu'nun yazdığı ve Agâh Hün'ün yönettiği «*Bizans Düştü*» oyunlarıyla girildi.

Çocuk oyunları olarak : *Elmacı Güzeli, Dilek Dağı, Ma-Gözlük* ve *Fadime* yer aldı.

ÖZEL TİYATROLAR

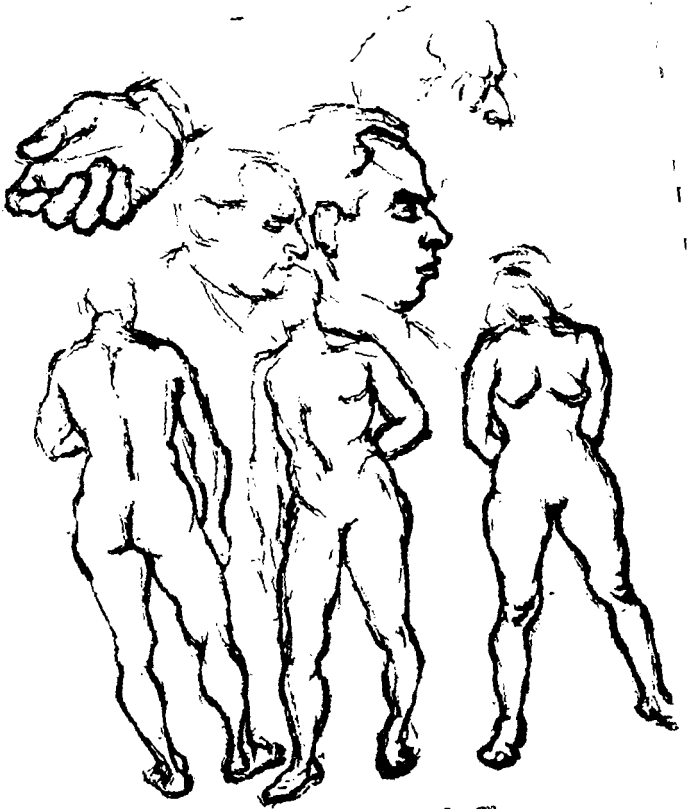
ANKARA SANAT 10. YILINDA — Türkiye'nin en olumlu ve güçlü topluluklarından biri sayılan Ankara Sanat Tiyatrosu, 10. yılına ulaşırken, bir «onuncu yıl duyurusu» yayınladı ve Asaf Çiyiltepe'nin yolunda olduğunu tekrar belirtti. Bazı zorunlu koşullar yüzünden adını «Ankara Tiyatrosu Oyuncuları» olarak değiştiren bu topluluk repertuarında : İsmet Küntay'ın «Evler... Evler», Aziz Nesin'in «Gol Kralı Sait Hopsait», İsmet Küntay'ın «403. Kilometre», Bilge Erenus'un «El Kapısı» oyunlarını başarıyla oynadı ve ilgiyle izlendi. Jean Anouilh'in «Jeanne d'Arc Olayı» oyunu sahneye kondu, fakat yasaklandı.

ANKARA KARDEŞ OYUNCULAR — «İsportoto Kâzım» ve G. Gören'in yazdığı «Batak» oyunlarını Ziya Demirel'in yönetimiyle oynadı. Fakat topluluk süreli olmadı.

ALİ POYRAZOĞLU — Küçük Sahne'de perdesini açan Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu repertuarında : Aziz Nesin'in «Hakkımı Ver Hakkı» komedisiyle, yazarına uygun bir oyun seçmiş olmadı. John Fowles'den Ali Poyrazoğlu'nun yönettiği «Kelebek» cinsel tema'sıyla ilgi uyandırdı. 1973 1974 mevsimine topluluk, Erol Toy'un güçlü bir oyunu olan «İpteki» adlı oyunla başarılı oluyor.

AZAK — Erden Ener ve arkadaşları «Kıskanç» ve Muammer Karaca'nın yönettiği «Merhaba Vatandaş» oyunlarından sonra topluluk dağıldı.

BEŞ BASAMAK — Şişlide Ümit Tiyatrosunda daha ziyade müzikli oyunlar sunan Beş Basamak Tiyatrosu, ayrıca B. Shaw'un «Milyoner Kadın» komedisinden sonra,

Sabri Berkel : desen

1973-1974 mevsimini Nüvit Özdoğru'nun adapte ettiği «Evdeki Şamata» güldürüsü ile açtı.

BULVAR — Asuman Arsan'ın topluluğu Toto Karaca'nın uyguladığı «Burnu Büyükler» ile seyirciyi oyaladı. Bunu «Yetiş Sülüman» güldürüsü izledi. «Aklım Sana Emanet» oyunuyla azçok politik taşlamaya kayan bir oyunla ilgi uyandırdı.

BAKIRKÖY KOMEDİ — Reşat Nuri Güntekin'in «Hülleci»sini Üstün Asutay'ın rejisiyle çevrede ilgi uyandırarak sundu.

ÇEVRE — Altan Erbulak - Metin Serezli'nin «Çevre Tiyatrosu» ilginç oyunları serisine Suphi Tekiner'in yazdığı, Yılmaz Gruda'nın yönettiği «Kim Kime Dum Duma» komedisini başarıyla ekledi. 1973 _ 1974 mevsimini Göksel Kortay'ın uyguladığı «Necati Beyi Görmek İstiyorum» komedisiyle açtı.

DOSTLAR 5. YILINDA — Bu yıl 5. yılını kutlayan Dostlar Tiyatrosu, bugüne kadar ayrı sahnelerde 5 yerli, 1 uyarlama ve 5 çeviri sunduktan sonra, geçen mevsimden beri 1973 1974 dönemine de Turhan Selçuk'un çizgi romanı «Abdülcanbaz» ile girdi. Başarıyla Genco Erkal tarafından sahneye konan bu oyunda tüm sanatçılar rollerini mükemmel kompozisyonlarla canlandırdılar. Şimdi de Aziz Nesin'in öykülerinden oluşan «Azizname» ye başladılar.

DEVEKUŞU KABARE — Haldun Taner'in «Aşk-u Sevda»sından sonra, 1973 1974 mevsimini Haldun Taner'in derlediği «Dev Aynası» ile açtı. Seyircinin daima ilgisini çeken orijinal bir topluluk Devekuşu...

GAZETE TİYATROSU — «Bu Kaçıncı Baskı» ile Harbiye'de ilginç bir topluluk manzarası gösteren Gazete Tiyatrosu, günlük aktüallteyi yansıtan tiyatro türünü yurdumuza getirmekle beraber devam edemedi.

GEN AR — Alkazar salonunda müzikal komediler sahneleyen topluluk yeni mevsime Altan Ergin'in yazdığı, Orhan Erdamar'ın yönettiği «Rastıklı Raziye» ile girdi.

GÖNÜL ÜLKÜ GAZANFER ÖZCAN — Türkiye'nin 1 No. lu komedyenlerinden sayılmağa daima hak kazanan Gazanfer Özcan ve arkadaşlarının «Nereden Nereye» komedisinden sonra, «Karım Gene Doğurdu» güldürüleri ilgi çekti.

İSTANBUL TİYATROSU — Geçen mevsim «Kaza Çocuğu», «Yatıp Durma Birşey Söyle», «Bir Hamamda İki Çıplak» komedilerini başarıyla oynayan İstanbul Tiyatrosu, bu mevsim Gümüşsuyu'nda yeni bir salona kavuştu.

KENT OYUNCULARI — İç çekişmeler yüzünden kriz geçiren, ülkemizin en güçlü tiyatrolarından Kent Oyuncuları geçen mevsimi «Kim Kimi Kiminle», «İnsan Denen Garip Hayvan», «Noel Babayı Kim Öldürdü» oyunlarını başarıyla oynadıktan sonra, yeni mevsimde tekrar perdesini «İkinci Sokak» ile açtı.

KENAN BÜKE — «Kiralık Metres», «Sarı Çizmeli» ve «Belâlı Gelin» komedileriyle çevresinde seyirci topladı.

KEMAL DİRİM — «Ayvayı Yedik Behçet» oyunundan sonra kapandı.

MEHMET ÖZEKİT — Bakırköy Halkevi sahnesinde «Millete Selâm Zamlara Devam» taşlama güldürüsüyle ilgi çekti.

NEJAT UYGUR — Türkiye'nin en çok tutulan, İstanbul seyircisini kahkahadan kırıp geçiren oyuncu olarak Nejat Uygur, kendi topluluğuyla birlikte gişe'yi daima başta götürüyor. O kadar ki tiyatroların enflâsyon çağında ve kriz durumlarında, bu topluluk «altın çağı»nı yaşamakta. Repertuarında «İnsaniyettin» ve şimdi de «Ümit mi, Simit mi» güldürüleri geniş ilgi topluyor.

NİHAT ERBAŞ — Kadıköy'de ilgiyle izlenen topluluk bu yıl «Mühür Gözlüm» komedisiyle repertuarını sürdürüyor.

NİSA SEREZLİ TOLGA AŞKINER — Ünlü aktris Nisa Serezli ve Tolga Aşkıner ile diğer tanınmış sanatçılardan oluşan bu tiyatro Şişli Ümit Tiyatrosunda «Çılgın

Amanda», «Maç» adlı komedilerle ilgi uyandırdı.

TAŞDELENLER — Melih Vassaf'ın «Sam Rüzgârları» nı Kadıköy'de sahneye uyguladı.

TEVFİK GELENBE — Şehzadebaşı'ndan Suadiye'ye şimdi de Üsküdar Sunar Tiyatrosu'na taşınan tanınmış komedyen ve topluluğu «Aman Gayret Biraz Gayret» komedisiyle dikkati çekti. Şimdi de «Bacım Beni Kurtarsana»yı oynuyor.

TİYATRO NET — «Sinirlenme Seyfullah» adlı bir güldürüyle çok hafif oyunlara girişti.

TİYATRO ALİ BABA — «Şaşkın Aşık», «Kocamın Nişanlısı» ve «Mühür Gözlüm»ü repertuarına almış.

ULVİ URAZ — Bir süre Anadolu'da tiyatroyu sürdüren Ulvi Uraz, yeni mevsimi Fındıkzade'de Bulvar sahnesinde Zeki Özturanlı'nın oynuyla geniş ilgi toplayarak açtı.

ORHAN ERÇİN — Ankara'da «Bana Baksana Sen» ile mevsime girdi.

ORHAN ALKAN — Kadıköy'de «Müzelik Aile» komedisini sundu. Sonra «Köpek Berberi» ile ilgi topladı. «Kuşdili Karakolu» ile mevsime girdi.

YENİLER

Yeni Ankara Tiyatrosu — Ankara'da eski Maltepe Komedi Tiyatrosu salonunda, yönetici - oyuncu Yaşar Güner «Yeni Ankara Tiyatrosu» adlı bir topluluk kurdu. Bu yeni tiyatro ilk olarak Louis Verneuil'ün «Nemo Bankası» nı «Meteliksiz Nasıl Milyoner Olunur?» adıyla Yaşar Güner'in mizanseniyle oynadı. İkinci oyun ise Erhan Gökgücü'nün sahneye koyduğu ve «Peşinatsız Taksitle» adıyla oynanan Georges Michel'in «Oyuncaklar» ıydı. Bu yeni topluluk öğretmenlere, sendikalı işçilere ve öğrencilere yarı fiatlı tarife uyguladı.

Asaf Çiyiltepe Sahnesi — Tiyatromuzun kaybettiği

Asaf Çiyiltepe'nin adına Ankara'da Mert Egemen ve Feridun Akyürek'in yönettikleri «Asaf Çiyiltepe Sahnesi» adlı yeni bir topluluk 3 Mart 1973'ten itibaren çalışmağa başladı. Kapanan Ankara Kardeş Oyuncuları'nın salonunu altı yıl için kiralayan bu yeni topluluğun kadrosunda Asuman Çiyiltepe, Feridun Akyürek, Yaşar Akın, Mert Egemen, Sinan Benginer, Hüsnü Durukan, Turgay Pasinligil, Fuat Çiyiltepe bulunuyor. İlk oyun olarak, İstanbul Harbiye sahnesinde oynanan Mert Egemen'in yazdığı «Baz İzzet'in İzzetinefsi» adlı müzikli politik güldürüyü sunan topluluk, ikinci oyun olarak gene Mert Egemen'in yazdığı «Devrik Süleyman»ı hazırladı. Asaf Çiyiltepe Sahnesi topluluğu 1973 - 1974 dönemini ise Anadolu'da açarak; Samsun, Zonguldak, Kayseri, Konya Ereğlisi, Seydişehir, Ayancık'ı kapsayan turnede Mert Egemen'in yazdığı «Caferin Türküsü» oyununu oynadı ve aynı oyunla Ankara'ya döndü. Ankara'da ikinci oyun olarak Bekir Yıldız'ın yazdığı «Kaçakçı Şahan»ı sahneye koyacak.

Türk Yazarları Tiyatrosu — Kocamustafapaşa'da Küçük Komedi salonunda açılan bu yeni tiyatro, popüler sanatçılardan Nevzat Açıksöz, Nişan Hançer ve diğer altı arkadaşını içine alan sekiz kurucudan ibaret. İlk oyun M. İzgü'nün yazdığı ve Nişan Hançer'in yönettiği «Gecekondu» oyunuyla ilgi toplayan bu yeni topluluk, 1973 - 1974 mevsimini Şemsi Belli'nin yazdığı «Anayaso» oyunuyla açtı. Bunu Muzaffer İzgü'nün «Çöpçü» ve Tuncer Cücenoğlu'nun «Öğretmen» adlı oyunları izleyecek.

Pekcan Koşar Tiyatrosu — İstanbul kenti Şişli'de yeni bir tiyatro daha kazandı. Ünlü komedyen Pekcan Koşar'ın Kent Oyuncularından ayrılmasıyla, gene ayni tiyatrodan ayrılan Meral Köylü Koşar, ayrıca Suna Keskin, Semra Savaş, Hadi Çaman, Ekrem Dümer, Mehmet Çerezcioğlu'nun katıldığı güçlü bir kadro, Şişli'de Abidei Hürriyet caddesi üzerinde, dekorlarını Doğan Aksel'in yaptığı yepyeni bir tiyatro kurarak, yeni bir sahneye kavuştular.

İSTANBUL FESTİVALİ

Türkiye'de ilk kez uluslararası bir sanat festivali niteliğini taşıyarak düzenlenen ilk «İstanbul Festivali», az da olsa Tiyatro yönünden de bazı gösterileri içine aldı. Gerçi oyunların hemen tümü eskiden izlenmiş oyunlar olmakla beraber, gene de seyirci buldu. Devlet Tiyatroları «Fatih», «Hastalık Hastası» oyunlarını ve «Mançalı Adam - Don Kişot» müzikalini sundu. Şehir Tiyatroları «İlk Göz Ağrısı» nı sundu. Bedia Muvahhit'in başrolü oynadığı «Hisse-i Şayia» yı ise Vasfi Rıza Zobu'nun eşinin ölümü dolayısıyla oynayamadı. Kent Oyuncuları «Antigone» ve «İnsan Denen Garip Hayvan» oyunlarını sundu. Gülriz Sürurî - Engin Cezzar topluluğu ise «Keşanlı Ali Destanı» nı oynadı.

TELEVİZYONDA TİYATRO

Televizyon Türkiye'de de geniş seyirci dinleyici kitlesini etkilemeğe başladı ve sanat toplum hayatımızda büyük katkısı olan bir gösteri aracı olmaya başladı. Ne yazık ki Televizyon'da yer alan programların çoğunluğunda rastlanılan aksaklıklar, yetersizlikler hatta zaman zaman saçmalıklar, üzülerek belirtelim ki Tiyatro bölümünde de görülmeğe başladı.

Televizyonda şimdiye kadar izlediğimiz tiyatro programları arasında «Montparnasse Faciası», «Kamelyalı Kadın», «Cengizhan'ın Bisikleti», «Bir Evlenme Yıldönümü», «Cabbarın Kahvesi» nden «Yeşil Köşk Rümuzu» ve «Gençlik Yarışması»; ayrıca «Bu Gece Yalnızım», «İlk Göz Ağrısı», «Ölümle Randevu» ve diğer oyunlar yer aldı.

1973 DE GÜZEL SANATLAR

Adnan TURANİ

1972 Ekim'inden 1973 Ekim'ine değin geçen süre içinde, ülkemizdeki güzel sanat gösterileri sayı bakımından küçümsenemez. Hattâ, Batı ülkelerindekinden bile az değil. Ancak nitelik açısından, sergilerimiz için iyimser olmak pek mümkün olamıyor. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerimizden bana gelen davetiye sayısı yüzleri geçti. Bu sergiler için harcanan emekler, alınan sonuçla karşılaştırılınca, ilginç bir traji komik doğuyor. Sanatçılarımızın ya da sanata gönül verenlerimizin uzun çabalarına, fedakârlıkla yapılan resmî ve özel harcamalara saygı ve ibretle bakmamak mümkün değil. Hiç kuşkusuz, bu çabalar, güzel sanatlarımızın geleceği için umut verici uğraşlardır. Dünün yalnız Beyoğlu'sunda toplanabildiğini gördüğümüz bir avuç sanatçıya karşın, bugün, sayıları arttırılmaya çalışılan resmî ve özel sergievlerimizin dağıldığı 12 kentimizde sanatçı toplulukları oluşmakta. Resmî ve özel sergievleriyle, yabancıların açtığı kültür merkezlerinde, yüzlerle sanatçı ya da sanatçı adayı çalışmalarını sergiliyorlar; bireysel ya da karma sergilerle kamuoyunun karşısına çıkıyorlar. Ayrıca, kültür anlaşmaları çerçevesinde, yabancı sanatçıların bireysel ya da toplu sergileri, gene devlet sergievleriyle, yabancı elçiliklerin yönettiği kültür merkezlerinde gösteriliyor. Böylece, ülkelerini temsil eden önemli sanatçıların eserlerini yakından görmek olanaklaşıyor. Bunlar yanında, sanat olayları içinde değerlendirilen kitaplar yayımlanıyor. TRT de «Sanat Olayları» adı altında bir yayımı, 73 mevsiminde programına sokma gereğini duyuyor. Dikkat edilirse, bir gösteri çeşitliliği ve bolluğu artık günlük kent hayatımızın akışı içinde yer almıştır. Demek ki, Batı sanat kültürünün Tanzimat'ta İstanbul'a atı-

lan tohumu tutmuştur. 1926 larda birkaç desen ile bir iki kitabı aşmayan Batı sanatı ile ilgili alışverişimizin sonuçları, bugün çok değişik ve çok yönlü bir durum göstermektedir.

Sanat yapmak, duyulup biçimlenmesi bir havaya, bir rüzgâra bağlı çok kaypak, çok kaçıcı bir konu. Bununla ilgili olarak didinerek kazanılmış, hazmedilmiş bir kültür de söz konusu. Hem de sanatçıyı hafifliğe sürüklemekten alıkoyacak inançlı bir kültür. Genellikle edinilmesi uzun yıllar süren ve büyük çabalara bağlı olan böyle bir kültür, sanatçının çağımızla ilgili bir senteze gidebilmesi, kendi sağlam kanısını kişiliğini yaratabilmesi için, elinde olması gereken tek anahtar. Eserin bu kişisel anahtarla çözülmüş, saygı duyurucu bir çalışma sonucu ortaya çıkması, sanatçının kendinden emin inançlı iradesini oluşturmakta. Dikkat edilirse bu da, eseriyle, dünya görüşüyle olgunlaşmış bir ortama bağlı. Bu nedenle, sanat kültürü yanında sanatçının da çabalarıyla oluşmuş bir zemin için, ülkedeki sanat olaylarının değerlendirilmesi, elbette büyük önem taşımaktadır. Ve kaçınılmaz olan, sanatçıya değgin inançlı iradenin bu ortam içinde oluşması zorunluğudur.

Ülkemizdeki sanat kamuoyunun yaratılmasında, hiç kuşkusuz birçok etkenin yeri olacaktır. Ve bunların düşünülüp sağlanması da gereklidir. Bunların en önemlilerinden biri ve belki de şimdilik en kolay sağlanabilecek olanı, devlet sergievleridir. Sanat kültürümüzün ürünlerini ya da çağdaş üne sahip yabancı eserlerini, uzak Anadolu kentlerine götürmenin, buralarda fedakârca çalışanlar için nasıl bir destek ve güç kaynağı olacağını artık öğrenmiş bulunuyoruz. Bu kentlerde, sanat kavramının öneminden habersiz yaşayanlarımızca, eserlerin değerlendirilebilmesi yolunda devlet sergievlerinin sanatçı toplum ilişkisini en kestirme yoldan sağlayacağı düşüncesi yanlış değildir. Sanat eğitimi veren okullarımızda yıllarca okuduktan sonra, taşra kentlerimizde çalışmak durumunda kalan sanatçı ya da sanat öğretmenlerimizin ümitsizlik içinde nasıl meslek değiştirdiklerine az tanık olmadık. Çalışmalarını inatla sürdürerek sanat alanında birşeyler yapabileceklerine inananlar ise, yaptıklarını yüklenip, bir sanat - kamuoyu oluş-

muş sayılan merkezlerimize akın etmekte ve buralarda candan bir ilgi aramaktadırlar.

Doğrusu, yukarıda sözünü ettiğimiz büyük kentlerimizdeki sanat ortamına rağmen, bu sanat müritlerinin durumu, oldukça önemli bir didinmeyi bize yansıtmaktadır. Genel olarak sonu da pek parlak olmayan bir savaştır bu. 25 yıl kadar önce «Degas, Danse, Dessin» adlı bir kitapta Degas'ın, atölyede çalışırken, kendi çalışmasını izleyen bir sanatçı adayına, bu işin çok kahırlı ve sonunun da pek belli olmadığını söylediğini okumuştum. Degas, bu sözü ile, Paris gibi bir sanat merkezinde yalnız sanat sorunu ile ilgili zorluğa değinmişti. Demek ki bizde, bu zorluğa bir de sanat kamuoyunun henüz oluşmaması sorunu eklenmektedir.

Bunlara değinmem, yazının başında kabataslak çizdiğim ve hareketli gibi görünen bugünkü sanat hayatımızın büyük kentlerimizdeki durumunun pek de abartılacak bir yönü olmadığını açıklamak içindir. Ve bu işteki başarının, anlaşıldığı üzere, hem sanatçının kendi kültürlü çağdaş insanını yaratmasına; hem de çevresinin eğitilmiş, değerlendirici tutumuna bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu zorluklar biliniyor da. Buna rağmen, sanatçı yaradılışında olan kişinin gözü, herhalde birşey görmüyor anlaşılan. Herhalde gene bu nedenle olsa gerek, İstanbul, Ankara ve İzmir'de yüzlerle sergi açılıyor. Bu ümit ve fedakârlıkla çalışma inancının meyvesini vereceğine elbette inananlardanım. Hem de kurak Anadolu'muzun yeşereceğine, ormanlaşacağına inanıldığı kadar. Bu nedenle, çalışmalarını sergileyip bu kronik içinde yer alamayanların da sanat hayatımızın gelişmesinde katkıda bulunduklarına inanıyorum. Ancak, yazının başında da belirttiğim gibi, sanatçının kendi büyük çabasına bağlı olan kişisel kültürün kazanılması, birkaç yıllık gelişigüzel bir çalışma ile elde edilemiyor. Ve yapılan çalışmalar, genellikle bir denemeden ileri geçemiyor. Çünkü, eser, bildiğimiz gibi, ölmezliğini, sanatçının sonsuz denemelerine ve bunlar üzerindeki sayısız düşünce ve kararlarına borçludur.

RESMÎ VE ÖZEL SERGİEVLERİMİZ

Ülkemizdeki plâstik sanat gösterilerinin sayı bakımın-

dan gittikçe arttığına değinildi. Ankara ve İstanbul'daki özel ve birkaç devlet sergievi yanında, bu kez İzmir'de bir modern sergievi ve müze yaptırılmıştır. Bunun yanında gene İzmir'de birkaç sanatçımız birleşerek bir «Modern Sanat Galerisi» kurmuşlardır.

Bugüne değin Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nce, tanık olduğum uzun didinmelerinden sonra, Antalya, Balıkesir, Bolu, Bursa, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Kütahya ve Mersin'de Devlet Sergievleri açılmıştır. Bu nedenle, sanat alanında eğitim gören ya da göremeyen birçok kimse için, çalışmaları görecek ya da gösterecek yerler sağlanmıştır. Ancak, özel sergievleri, düzenledikleri sergilerde sanatçı kişiliğine daha çok önem verdiklerinden, daha başarılı olmaktadırlar. Bu yüzden, özellikle devlet sergievlerinin, genç sanatçı adaylarını teşvikle birlikte daha seçici, daha arıtıcı bir görev yapmaları, halk ve sanatçı eğitimi yönünden çok önemli görülmelidir. Batı'da özel sergievlerinde eser sergilemenin zorluğu, oralardaki seçici titizliğini göstermektedir. Seçiciliği gerektiren, çalışmaları soylulaştıran bu titizlik, elbette bizde de gösterilmelidir. Bu bakımdan, üzerinde durulan plâstik sanatlarla ilgili gösteri bolluğunu, henüz deneme çağında yapılmış ya da bir hevesten ileri gitmeyen çalışmaların sergilenme olanağı bulmasına bağlamak yanlış değildir. Bu nedenle, Ankara, İstanbul ve İzmir gibi kentlerimizde görülen kimi yetkin sergilemelerin, daha çok bu işi ciddi olarak benimsemiş ve yaşları da genellikle 35 ve üstündekilere ait olduğu saptanıyor. Ancak bu kaliteli çalışmaların bile, değinilen gösteri bolluğu içinde yeterince değerlendirilemediğini söylemek yanlış olmaz. Kötü çalışmaların çoğunlukta olması ve kötünün de iyilerle birlikte aynı çatı altını paylaşma olanağı, değerli eser niteliklerinin tanınmasına engel olmaktadır. Daha kötüsü, kötü ile iyinin ayrılamaması ve yayım organlarında eş dost eliyle kötünün de iyi kadar övülmesi değer ölçülerinin halka indirilmesini zorlaştırıyor. Dolayısıyla bunun sanatçının gerçek değerlere ulaşmasına ve önem vermesine ne denli zararlı olduğu anlaşılabilmektedir. Halk eğitimi yönünden büyük zararı da ayrıca bunların üzerine oturmaktadır. Kısacası, bizde belli bir düzey üzerindeki çalışmalara sergileme olanağı verilmesi, ya da belirli bir sanat düzeyine

ulaşmışlarla ulaşmamışların yerlerinin ve sergi sürelerinin belli edilmesini öngörmek, ülkemiz sanat kültür ve eğitimine yapılacak en büyük hizmet olacaktır.

Ele aldığımız sanat yılında, belirtmeğe değer sanat olaylarına gelince, bunları sınıflandırarak şöyle sıralayabiliriz

KİŞİSEL SERGİLER

Ziya Keseroğlu sergisi (Kasım 1972, Ankara, Devlet Güzel Sanatlar Galerisi). Sanatçının eskiden buyana bildiğimiz soğuk renkli, ağırbaşlı peyzajları, gösterişten uzak, samimi ve ciddi bir çalışma ürünü idi. Yeni gravürlerini izlediğimiz Aliye Berger'in sergisi (Kasım 1972, İst. Fransız Kültür Merkezi) de belirtmeye değer olanlardan.

Ankara'da açılan iki grafik sergisi (Aralık 1972, Ankara Dev. Gü. Sa. Ga.) Abdurrahman Kaplan ve Mehmet Güler'e ait. İkisi de başarılı.

Naif diye tanımlanan, ancak çalışmalarında bu anlayışla ilgili özellikler kalmayan Hüseyin Yüce'nin sergisi (Ocak 1973, Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.), temiz ancak rutin bir çalışmayı yansıtıyor. Hattâ kimi peyzajları Claude Lorraine ya da Poussin'in bulutlu göklerine sahip. Demek ki Yüce artık kendi içine değil, başkalarına bakıyor. Ocak ayında eserlerini önce İstanbul (Amerikan Kül. Mer.), sonra Ankara (Amerikan Kül. Mer.) da sergileyen Necdet Kalay biraz fazla rahat çalışmalarında. Galiba disiplinsiz bir rahatlık bu. Ankara'da Muammer Bakır'ın hem yağlıboyaları, hem grafikleri ilgiyi çekti (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.). Ancak boya resimlerindeki teknik ile grafikleri arasındaki üslup ayrılığı tek sakınca olsa gerek. Bakır, buluşları olan bir kişi. Grafikleri bana daha başarılı göründü. Ocak 1973 içinde bir de Nedim Günsür var. (İst. Taksim Sa. Ga.). Neşeli konularında bile bir hüzün, bir melankoli duyuluyor. Seviyesini düşürmeyen bir ağırbaşlılık var onda. Birol Kutadgu ise, «Kuzey Alman Ekspressiyonizmi» havasındaki çalışmalarını sergiledi (Ank. Alman Kitaplığı).

---

(1) (Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi) = (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.)

Mart 1973 de 23 kişisel sergi açıldı. Önemli olanlarından biri Adnan Çoker'in (Ist. Amerikan. Kül Mer.). Entellektüel, akla dayalı, geometrik biçimlerin yalın kapalılışına önem veren bir çalışma. Ucuz beylik değerlendirmelerden çok uzak. İzmir'de Ünsal Toker'in lirik soyutlamalara değgin çalışmaları da üzerinde durulacak olanlardan (İzmir, Amerikan Kül. Mer.). Birkaç yıl önce yitirdiğimiz Melâhat Üren'in izlenimci çalışmaları ile ilgili sergi (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.), onu hem anmamıza, hem de yaptıklarının samimi ve yaşayabilecek değerler yakalayabildiğini gösterdi.

Nisan 1973 de Eren ve Bedri Rahmi Eyüboğlu'ları, içinde soyutlama, non-figüratif ve figürlü çalışmaların yer aldığı sergilerini açtılar (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.). Genel olarak çalışmalarında değişiklik yok. Yalnız çok yönlü anlayış ve değişik teknikleri ilgiyi çekti. Tülin Öztürk (İst. İng. Kül. Mer.) ile Ertuğrul Oğuz Fırat (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.) da bu ayın değinilecek sergilerini yaptılar.

Mayıs 1973 ayında Özdemir Altan goblen-resimlerini sergiledi (İst. Taksim Sa. Ga.). Bu tarz dokuma resimler, bizde ilk örnekler olma nedeniyle önemlidir. Burhan Uygur (İst. Melda Kaptana Ga.), Mustafa Plevneli (İst. Ame. Kül. Mer.) ve Gündüz Gölönü grafik sergileri açtılar. Bu grafikçilerimiz, renkli metal baskı bakımından bir hayli yol almış görünüyor. Bizde kişisel grafik sergilerinin sıklaşarak açıldığını görmek, yeni bir gelişmenin işareti sayılabilir.

Haziran 1973 içinde ise, 1927 de yitirdiğimiz ressamlarımızdan Hüseyin Avni Lifij'in bir sergisi düzenlendi (Ank. Yapı Kredi Ban. Kızılay Şu. Ser. Salonu). Lifij, anladığıma göre bizde izlenimci kalıbı ilk kırmaya girişenlerden biri. Titiz, ciddi bir tutum var çalışmalarında. Önemli bir nirengi noktasında duran bu sanatçımızın artık monografisi yapılabilir sanırım.

Temmuz 1973, mimar-ressam Cihat Burak İstanbul'un iki ayrı yakasında, önce Çemberlitaş (Darüşşafaka Sa. Ga.)'ta, sonra Kadıköy (Moda Cumalı Sa. Ga.)'de pastel resimlerini sergiledi. Şimdiye değin kalın bir yağlıboya hamurunu seçen Burak'ın, bu kez pastel haififliğine gitmesi, onda yeni bir aranışın başlangıcı sayılabilir.

Elbette 1973 de açılan kişisel sergiler yalnız bunlar de-

ğil. Belki bir hayli çaba harcamışlardan birkaçının da adı verilebilir. Örneğin: Suna Özkalan, Mehmet Uzel, Musa Çelik, Necla Şimşek, Neşe Telci, Erkut Uzelli, Rezan Şenocak, Hatice ve Bahattin Odabaşı'lar, Burhan Temel, Saime Belir, İnel Dilber, Sühendan Fırat, Letafet Çipa, Halit Doral, Jale Yasan, Yıldız Atav, Salih Acar, Adil Doğançay, Haydar Durmuş, Ahmet Keskin, Ayten Pire ve Sevim Erdemir gibi.

TOPLU RESİM SERGİLERİ

Birçok sanatçıyı içine alan sergilerden, sözü edilebilecek değerde ancak iki tane var: Bunlardan biri, İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Müdürlüğü'nün Dışişleri Bakanlığı'nın Kültür Dairesi ile anlaşarak «Çağdaş Türk Grafik Sergisi» adı altında dış ülkelerde yapacağı gösteri için seçilmiş grafikleri Ankara'da (Alman Kül. Mer.) sergilemesi idi. Bizde bugüne değin düzenlenmiş ve seçilmiş en iyi ve hattâ tek grafik sergisi idi bu. 1973 baharından bu yana, Avrupa ülkelerinde dolaştırıldığını öğrendiğimiz bu serginin tek katoloğunu görmedik. Resmî olarak düzenlenen dış sergilerin kataloglarından, sergide yer almış sanatçılara göndermek geleneğinin ve inceliğinin bizde de gelenek olması, elbette artık bekleniyor. Diğer toplu sergi ise, Kültür Müsteşarlığı'nca her yıl mayıs ayında açılan «Devlet Resim ve Heykel Sergisi» dir (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.). Bizde, sanatçılarımızı seçip değerlendirmeğe çalışan, onları destekleyen ve ödülle onurlandıran tek devlet sergisidir bu. XXXIV. kez düzenlenen bu gösteride diğerlerinden farklı olan, grafik dalındaki çalışmaların bir ağırlık göstermeğe başlaması idi. Sergi ile ilgili bir nokta da, jüride yer alan sanatçılar, yalnız geçen yılki gibi eser vermediler. Böylece yıllardır süregelen dedikodulara ikinci kez konu olmadılar ve resmen görevli olanlar da rahat bir nefes aldılar. Yalnız, sergi yönetmeliğindeki «konkur dışı» pürüzünün ilerde kimi sorunlar çıkarabileceğine burada kısaca değinmekte yarar olabilir. Bir de, ödül anlamının, eser bedeli ile karıştırılması konusu var ki, bunun da ayrı değerler olarak ele alınmasında ayrıca gerek vardır sanırım.

HEYKEL SERGİLERİ

Bizde heykel sergisi çok az açılıyor. Ancak eskiye oranla elbette fazla. Buna karşılık, eskiden küçük el sanatları içinde yer alan seramik, bugün nedense heykel sanatına el atmış durumda, Fakat sonuç olumlu. Örneğin 1972 de Londra'da Victoria ve Albert Müzeleri'nde düzenlenen «Uluslararası Seramik Sergisi»ne katılan Türk seramikçileri ile, Amerika'nın ayni sergide yer almış sanatçılarının eserlerini Ankara'da gördük (Ank. Ame. Kül. Mer.). Bu sergide özellikle beliren sanatçılarımız Sadi Diren, Atillâ Galatalı ve İsmail Hakkı Oygar idiler. Bir diğer toplu seramik sergisi de, gene Ankara'da (Dev. Gü. Sa. Ga.). Eylül 1973 de Cumhuriyetimizin 50. Yılı onuruna düzenlendi: «Türk Seramik ve Cam Eserleri Sergisi». Bu sergide de özellikle Atillâ Galatalı, anıtsal bir anlatımı seramik biçimlerine kazandırmıştı. Diyebilirim ki bugüne değin böylesine bir form duyarlığını hiçbir heykel sanatçımızda görmedim. Hem de bu biçimler tamamen soyut, basit geometrik kuruluştalar. Bu gerçekten seçkin sergide yerine hakkıyla oturanlar arasında gene Sadi Diren vardı.

Yeni olarak ortaya çıkan, fakat çalışmalarını yıllardır bildiğim Hayrullah Batmaz'ın da ilk kez sergisi oldu Ankara'da (Dev. Gü. Sa. Ga.). Batmaz belki biçim ilişkileri yönünden henüz yetkin değil, ancak belirtmeye değer bir çaba gösterdiği de yadsınamaz. Zaten bu yüzden 34. Devlet Sergisi'nde ödülle onurlandırılmaya haklı görülmüş olmalı.

Bu seramikçilerimizin yanında heykelcilerimiz de sergiler açtılar. Kadrinnissa Aydemir (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.) ile, gene ayni yerde çalışmalarını gösteren Lerzan Bengisu. Kadrünnisa bir hayli yol katetmiş. Bir de Füsun Onur var araştırıcı çalışmalarıyla (İst. Beyoğlu Sa. Ga.). Bu gösterilerin dışında «İnsanlar» ve «Mask Sergisi» adı altında hatırladıklarımız da var. Ancak bu çalışmalar henüz değerlendirilecek düzeyde değiller. Ünal Tecim de ancak sabırlı çalışmasıyla kendini kurtarabiliyor.

DIŞ ÜLKELERDEKİ SERGİLERİMİZ

Bir sanatçının kendi çabası ile dış ülkelerde sergi açabilmesi kolay değildir. Ele aldığımız dönemde Atillâ Bay-

raktar Paris'te (Tivey-Foucon Galerisi); J. Habip Gerez Fransa'da (Arsonval Müzesi); Türker Özdoğan Washington'da (Corcoran Galerisi); Orhan Peker Bruxelles'de; Hüseyin Bilgin Kassel'de (Brasserie Galerisi); Mengü Ertel Berlin'de (Neuköln Rathaus Galerisi) eserlerini sergilemişlerdir. Mustafa Aslıer ise, Dışişleri Bakanlığı'nın girişimi ile Kasım ve Aralık 1972 ayları içinde İran ve Pakistan'da grafiklerini sergilemiştir.

Bu kişisel sergiler dışında uluslararası sergilere de katılan sanatçılarımız olmuştur. İspanya'da İbiza 73 Grafik Biennali'nde Adnan Turani'nin, Paris III. Grafik Biennali'nde Utku Varlık'ın eserleri sergilendi.

Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nın da ülkemiz sanatını tanıtmak için oldukça yoğun bir çabası var. Örneğin Düsseldorf 1973 Fuarı'na ilgiye değecek ressamlarımızın 40 kadar eseri gönderildi. Ayrıca Cumhuriyetimizin 50. Yılı ile ilgili olarak Batı ülkelerinde dolaştırılmak üzere üç ayrı sergi daha düzenlendi. Bunlar yanında İskenderiye Biennali'ne de eser seçimi yapılmış, ancak savaş nedeni ile şimdilik alıkonulmuştur.

ÜLKEMİZDE AÇILAN YABANCI SERGİLER

Önce İzmir sonra Ankara'da (Ekim 1972) sergilenen «Günümüz Amerikan Heykelcileri Sergisi» çağdaş araştırmaları ve plastik sanatlara sokulan yeni malzeme olanaklarını göstermesi kadar, insan hayalini zorlayan çalışmalar olması yönünden de önemli idi. Bilimsel araştırmaların sanatta değerlendiği gözönüne alınırsa, geleceğin sanatçılarının fizik ve kimya alanında birer uzman olmaları gerekecek gibi görünüyor.

Ekim 1972 de açılan Wolf Spemann'ın heykel Sergisi (Ank. Alman Kitaplığı) de yetkin bir çalışmayı yansıtan gösteri idi. «Heykelin negatif biçimi ve plastik ile öğe arasındaki sınır» adlı konuşması da belirtilmeye değer.

Aralık 1972 nin olayı ise «Yugoslav Grafik Sergisi» oldu. Anlatım çeşitliliği ve teknik olanaklar yönünden zengin. Bu ülke Rijeka, Ljubljana, Belgrad ve Zagreb gibi kentlerinde düzenlediği uluslararası sergilerin düzeyinde belirli bir kaliteye gelenleri dışarda gösterdiğinden etkisi de olumlu olmakta.

Önce İstanbul (Aralık 1972) sonra Ankara'da (Ocak 1973, Dev. Gü. Sa. Ga.) açılan «Meksika'nın Aynası» adlı sergide, eski Orta-Amerika kültürünün arkeolojik ve folklora değgin eserleri yanında, çağdaş sanatçılarının da çalışmaları yer aldı. Ocak 1973 de Ankara'daki diğer bir yabancı sergi «Sovyet Grafik ve Heykel Sergisi» idi. Sanatın halk düzeyine inmesinin sakıncalarını bu sergi bize açık olarak gösterdi. Heykel ve grafikler, plastik değerler açısından, bir sözcük ile, kötü olarak nitelendirilebilir. Sanatın, kültürsüz bir birey anlayışı düzeyinde tutulması, bu işin arıtılmış değerler konusu olduğunu anlamak oluyor.

Cumhuriyetimizin 50. Yılı nedeniyle, dış ülkelerin yurdumuzda açtıkları sergiler arasında Amerikalı sanatçı Albert Friscia'nın kinetikrom, heykel ve çizgilerinden meydana getirilmiş gösterisi (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.) çağımızın en son araştırmaları olması nedeniyle önemli idi. Polaroid ışığı ile elektronikten yararlanılarak yaptığı kinetikrom'ları, resmin, müzik gibi bir süre içinde izlenmesini amaçladığından yepyeni bir anlayışı yansıtıyordu. Bizde bu anlamda çalışmalar yapacak adam henüz görülmedi. Friscia'nın yaptığı, yalnız bir yaratıcılık değil, ayni zamanda kimya ve fizik alanında dikkate alınacak bir sentez.

Gene Cumhuriyetimizin 50. Yılı nedeni ile düzenlenen «Vasarely, Ustaları ve Dostları» adlı grafik sergisi (Haziran 1973, Ank. Fransız Kül. Mer.) «hareketli resim» anlayışının önemli bir temsilcisini tanıtıyordu. Vasarely, doğanın soyut-geometrik düzenine paralel bir kuruluşu sanata getirenlerden.

Önemi olan bir sergi de, Amerikalı iki Kızılderili sanatçı Fritz Scholder ve T. C. Cannon'un (Nisan 1973, Ame. Kül. Mer.). Pop-art anlayışındaki çalışmalarda konu olarak hep Kızılderililer ele alınmış. Grafikleri de taşbaskı tekniğinin iyi örneklerinden.

Kıbrıslı beş Türk ressamın da sergisi (İst. Darüşşafaka Sa. Ga.) belirtmeye değer. Sanatçılar : Emin Mustafa, İsmail Kâmil, Mehmet Ulukan, Taylan Seydali ve Türksal Fırat.

FOTOĞRAF SERGİLERİ

Fotoğrafla ilgili sergiler de artık güzel sanat dergileri-

nin değerlendirdiği bir konu oldu. Sonra fotoğrafın, plastik sanatlar üzerine yaptığı etki de, gözden uzak tutulamayacak bir düzeyde. Ayrıca fotoğrafın kolajdan tutun, gerçek üstücü resimlerin yapısına değin girdiğini görüyoruz. Kaldı ki, fotoğrafın sanatlı bir biçimde değerlendirildiğini gösteren başarılı çalışmalar da oldukça bol. Ve bu değerli çalışmalar, çoğunlukla sanat müzelerinde çatıaltı bulduğu gibi, sanat olayları arasında da değerlendirilmektedir. Örneğin bu sergilerden biri Ankara'da Şubat 1973 de açılan «Uluslararası Fotoğraf Sergisi» dir. (Ank. Dev. Gü. Sa. Ga.). 85 ülkeden 236 fotoğrafçının eserlerini içine alan bu büyük gösteri Almanya'nın «Stern» dergisi tarafından 261 sanat müzesinin de yardımı ile gerçekleştirilmiş ve hemen dünya ülkelerinden bir çoğunda sergilenmiştir.

Bu arada fotoğrafla ilgili kişisel sergiler de var. Örneğin Teoman Alp «Çeşitlemeler» adı altında fotoğraflarını sergiledi. Belirtmeye değer diğer fotoğraf sergileri ise, Aralık 1972 de Kâmil Şükû'nunki (İst. Alman Kül. Mer.) ile «Değişen Dünya» adlı olanlardır (İst. Galatasaray Sa. Ga.).

ÖDÜLLER

Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, eser teslim süresi 30 Mayıs 1973 de sona eren «Atatürk Büstü Yarışması»nı 90 ve 70 *cm.* boyunda olmak üzere iki ayrı bölümde düzenlemiştir. Sonuçlanan bu yarışmanın 90 *cm.*lik olanında Hüseyin Gezer, Şadi Çalık, Nusret Suman; 70 *cm.*lik olanında ise Hüseyin Gezer, Mustafa Tönemkçe ve Hüseyin Gezer dereceleri paylaşmışlardır. Bu yarışmanın amacı, okullarımız ile resmi kurumlarımızı gelişigüzel yapılmış sanatsız büstlerden kurtarmak idi.

Mayıs 1973 de açılan «Devlet Resim ve Heykel Sergisi» nde bu kez resim için 14, heykel için 4, grafik için 2 olmak üzere toplam 20 eşit ödül dağıtılmıştır. Ayrıca Ankara Belediyesi'nce, jürice seçilecek 3 heykele de birer ödül verilmiştir. Devlet Sergisi'nde ödüller resim dalında Malik Aksel, Hikmet Onat, Şefik Bursalı, Eren Eyüboğlu, Adnan Turani, Cihat Durak, Şadan Bezeyiş, Mustafa Ayaz, Osman Oral, Nevzat Akoral, Hasan Kavruk, Hüseyin Yüce, Aslan Gündaş, Kayhan Keskinok; Grafik dalında Mürşide İçmeli ve Cemal Güvenç heykel de ise, Mehmet Uyanık, Hakkı Kara-

yiğitoğlu, Hayrullah Batmaz ve Namık Sevinç Arkun tarafından paylaşılmıştır.

Cumhuriyetimizin 50. Yılı nedeni ile Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, ayrıca ödüllü bir resim yarışması da düzenlemiştir. 8 adet Cumhuriyet 1. derece ödülü, 8 adet Cumhuriyet 2. derece ödülü ve 3 adet Cumhuriyet Heykel Ödülü'nden meydana gelen bu yarışma da sonuçlanmıştır. 1. derece ödülleri Nedim Günsür, Mustafa Esirkuş, Turan Erol, Devrim Erbil, Dinçer Erimez, Tangül Akakıncı ve Kayhan Keskinok; ikinci ödülleri ise, Mustafa Ayaz, Osman Oral, Mustafa Plevneli, Mustafa Aslıer, Celal Tutant, Saime Belir, Necdet Kalay ve İhsan Turan almışlardır. Heykel ödüllerini ise Halûk Tezonaran, Bekir Sami Tokgöz ve Zerrin Bölükbaşı paylaşmışlardır.

50. Yıl nedeni ile İzmir DYO Fabrikası da ödüllü bir yarışma düzenlemiştir. Yarışmada Başarı ödüllerini Filiz Başaran, Özdemir Altan, Adnan Çoker, Kadir Ata ve Güngör İplikçi; mansiyonları ise, Fethi Arda Dinçer Erimez, Mehmet Güler, Orhan Peker ve Semra Sönmez almışlardır. 50. Yıl için Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası ile Akbank da ödüllü yarışmalar açmışlardır. Endüstri ve Ticaret Bankası'nın düzenlediği resim yarışmasında 3 dereče ile 3 mansiyon verilmiştir. İlk. üç dereceyi İbrahim Örs, Dinçer Erimez, Şamil Agun; mansiyonları ise Mehmet Yücetürk, Kadri Özayten ve Gülden Artun almışlardır. Akbank'ın yarışması ise, Karadeniz Bölgesi ile ilişkili yöresel halk sanatlarını kapsaması nedeniyle konumuzun dışında kalmıştır.

Ayrıca İstanbul Darüşşafaka Cemiyeti de, Darüşşafaka Sanat Galerisi'nde sergi açan ve 35 yaşını aşmayan sanatçılarımıza verilmek üzere 3 ödül ile 5 adet mansiyon dağıtmıştır. Bu yarışmada ödülleri, Erkut Uzelli, Berika Kıran, Hasan İldan; mansiyonları da Mehpare Aksoy, Rıfkı Yılmaz, Muhammet Alasoy ve Niyazi Toprak almışlardır.

PLÂSTİK SANATLAR ÜZERİNE YAYIMLAR

Haziran 1973 de Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca çıkarılan «Kültür ve Sanat» adlı güzel sanatlar dergisinin 1. sayısı, kuşe kâğıt üzerine ve renkli olarak basılmıştır. Cumhuriyetimizin 50. Yılı'na ayrılan ve oldukça hacimli ola-

rak hazırlanan 2. sayısı ise daima anılacak bir nitelikte olacağı anlaşılmaktadır. İlk sayısında güzel sanatlarla ilgili olan şu yazılar yer almıştır. Refik Epikman «Osman Hamdi» Mustafa Aslıer «1972 de Türk Gravür Sanatı», Cevdet Memduh Altar «Ulusal Tarihimizde Geleneksel İmarcılığımızın Zirveleri», Adnan Turani «Mimarlık ve İnsan», Arif Kaptan «İskandinav Ülkeleri'nde Plastik Sanatlar». Cumhuriyet tarihimizde Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan bu ikinci güzel baskılı derginin devamını sağlamak da bir başarı olacaktır.

Ankara'da «Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği» tarafından çıkarılmakta olan «Sanat» adlı dergi, iki yıldır yaşamını sürdürüyor. Temiz baskılı ve özenle çıkarılan bu güzel sanatlar dergisinde önemli yazılar şunlardır: Nurullah Berk «Minyatürlerin Anıtsallığı» (Sayı 13, Ekim 1973); «Modern Sanat ve Doğu Etkileri» (Sayı 23, Temmuz 1973, «Çağdaş Sanat ve İslâm Sanatı» (Sayı 14, Kasım 1972); Kaya Özsezgin «Sanatçı ve Yazar İlişkileri» (Sayı 13, Ekim 1972), «Tablo Kolleksiyonculuğu» (Sayı 23, Ağustos 1973), «Çağdaş Sanatın Boyutları» (Sayı 19, Nisan 1973, «Hüseyin Avni Lifij» (Sayı 22, Temmuz 1973); Eşref Üren «Tabiat ve Doğa (Sayı 14, Kasım 1972), «Ankara'da Resim ve Heykel Müzesi» (Sayı 18, Mart 1973), Turan Erol «Devlet Sanatı Koruyor mu?» (Sayı 16/17, Şubat 1973).

Yedinci yılına başlayan bir diğer dergi de «Ankara Sanat» dır Bu dergi ile Milliyet Gazetesi'ne ek olarak verilen «Sanat dergisi» ise daha çok sanat haberlerini veren ve plastik sanatlardan çok tiyatro ve sinema ile de ilgilenen birer yayım organı olarak hizmet görmektedirler.

Edebi yönü ağır basmakla birlikte birçok sanatçımızın tanıtılmasında baş rolü oynayan «Varlık» adlı dergimizin plastik sanatlar alanında da çok büyük hizmeti vardır. «Varlık» ta çıkan önemli yazılar da şunlardır: Muhtar Körükçü «Estetik Doktrinler» (Sayı 785, Şubat 1973); Suut Kemal Yetkin «Sanat ve Ölmezlik» (Sayı 787, Nisan 1973); Andre Fermigier «Picasso Artık Yok», çeviri: İnci Gürel, (Sayı 789, Haziran 1973).

Cumhuriyetimizin 50. Yılı onuruna Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Şirketi tarafından iki önemli kitap yayımlandı. Bunlar, Gültekin Elibal'ın yazarı olduğu «Atatürk Re-

sim ve Heykel» (Atatürk Dizisi 19, İstanbul 1973) ile Nurullah Berk ve Hüseyin Gezer'in birlikte kaleme aldıkları «50 Yılın Türk Resim ve Heykeli» (50. Yıl Dizisi 2, İst. 1973) adlı kitaplardır.

YİTİRDİKLERİMİZ

Plastik sanatlar alanında büyük hizmeti olan yazarımız Sabahattin Eyüboğlu ile değerli heykelcilerimizden Dündar Elbruz, bu dönemde yitirdiğimiz önemli sanatçılarımızdır. Sanat tarihi alanında bizde ilk öncü eserleri vermiş olan Sabahattin Eyüboğlu, bu alanda yeri doldurulması güç bir yazarımızdır. Genç yaşında yitirdiğimiz Dündar Elbruz ise Ready Made denilen ve belli bir amacı olan eşyaların ve aletlerin kimliklerini yitirterek onları bir heykel öğesi haline getiren önemli bir heykelcimizdir.

SONUÇ

Ele alınan sürede eser veren sanatçılarımız, genel bir sınıflandırma ile üç ayrı bölümde toplanabilirler. İlk bölüme, geçen yüzyılın Batı ile ilgili manzara anlayışını gelişigüzel yansıtan, melez ve akademik geleneklere bağlı olanlar; ikinci gruba, doğa biçimlerini, çağın yüzeyselleştirici ve bu yüzden soyutlaştırıcı sanat anlayışına dayanarak yansıtanlar; üçüncü gruba da, uluslararası soyut anlatım diliyle kişisel bir söyleyişi benimseyen ve bu biçimleme anlayışı içinde kimi eski değerlerimizin anıtsallığına paralel yeni biçim getirenlerle, çağın gerektirdiği araştırmalar doğrultusunda bir sonuca varmayı düşünenler sokulabilirler.

Dünyanın hemen tüm kültürlerinin, gösterilmek üzere bireyin ayağına getirildiği çağımızda, uluslararası bir etkiler kaosu, ülkemizdeki yöresel değerlerin etki gücünü elbette azaltmaktadır. Bu uluslararası sayısız gösteriler, ister istemez, sanatçılarımızın bilinçlerinde ya da bilinçaltlarında huzursuz edici etkiler yaratmaktadırlar. Dolayısıyle bu sergilerde yer alan yabancı eserler, yukarıda belirtilen gruplardaki sanatçılarımızın hemen hepsinde, anlatım biçimleri yönünden olumlu ya da olumsuz etkili olmaktadır. Bu nedenle, içine kapalı huyda bir sanatçımız bile, bu uluslararası anlatım biçimlerinden kendini kurtaramamaktadır. Örneğin kimi sanatçılarımız, bütün dünyada, figürlü sanata yeniden

bir dönüş olduğu yolunda çıkan yayımların etkisinde kalmakta ve soyut anlamda çalışırken, birden doğacı kimi kompozisyonlara yönelmektedirler. Elbette bunun karşısında olan görüşler de, ayni etkili sonuçları yaratabilmektedirler. Bu nedenlerle, sanatçılarımızın 1973 de yaptıkları çalışmalarda bir tutarsızlık, bir kararsızlık, bir dağınıklık ve hattâ bir inançsızlık gözlenebilmektedir. Örneğin, doğacılığı savunanların bile, artık doğa karşısında çalışmadıklarına ve böylece izlenimlerin saptanmasına dayanan çalışma anlayışının hemen hemen tamamen ortadan kalktığına tanık olmaktayız. Bu doğa gözleminden uzaklaşışın, bugün tüm dünyadaki sanatçılarda ortak olduğunu söylemek, artık yanlış olmaktan uzaktır. Bizdeki bu doğa gözleminden uzak anlatım bile, aslında uluslararası Batı sanat anlayışının bizdeki yansımasının bir sonucudur. Bu nedenle, bir çeşit akıldan biçimlendirme, hem soyut, hem somut çalışan sanatçılarımızda söz konusudur. Uluslararası yayılma gösteren bu biçimleme anlayışı, öylesine inandırıcı ve sürükleyicidir ki, bugün sosyalist gerçekçiliği prensip olan kabul eden ülkelerde bile, doğa karşısında kazanılabilen anlatıma olan inanç kaybolmuş durumdadır. Bu yeni biçimleme anlayışına ters düştüğü içindir ki, bu ülkelerdeki plastik sanatlar inançsız, çağdaş olmayan ölü bir akademizmin pençesine düşmekten kurtulamamışlardır.

İşte bu önemli çağdaş değerlendirmenin dikkate alınmayışı, bizdeki son yarışmaları istenilen sonuçtan uzaklaştırmıştır. Örneğin Cumhuriyetimizin 50. Yılı nedeni ile açılan yarışmalarda alınan sonuçlar genellikle olumsuzdur. Örneğin çalışmaların çoğunluğunda akıldan çalışılmakla birlikte, doğa gözlemi ile sağlanabilen bir biçimleme amaç edinilmiş, ancak çağın yüzeyselleştirme anlayışı yüzünden, şematik, akademik figürlü bir biçimlendirme ortaya çıkmıştır. Buna paralel olarak bir diğer durum da, sanatçıların yarışma anlayışını benimsemek için, kendi kişisel anlatım biçimlerini terketmeyi göze almalarıdır. Kişisel bir plastiğe varan sanatçının, bunun gerektirdiği kuruluşa uymayan hacimli bir biçimleme düzenini, sırf yarışma nedeniyle benimsemesi, olumlu sonuç vermemektedir. Bu nedenle, yarışma koşullarıyla çağın sanat anlayışının birbirlerine çatışmayacak biçimde ayarlanması çok önemli bir konu olarak belirmekte-

dir. Aksi durumda, kazanılmış sanatçı inançlarını zorlayan ve yakışıksız spekülatif kimi sonuçları yarışmalardaki yüksek bedellerle ödemeyi, halen yaşadığımız gibi peşinen kabul etmemiz gerekmektedir.

Tonitza : desen

CUMHURİYETİMİZİN 50. YILDÖNÜMÜNDE TÜRKİYE'DE MÜZİK

Yalçın TURA

İki büyük olayı Cumhuriyetimizin kuruluşunun 50. yıldönümünü ve 1. Uluslararası İstanbul Festivali'ni içine alan 1973 yılı, resital, konser, opera ve bale temsilleri yönünden oldukça doyurucu, oldukça hareketli geçti. İstanbul'da, Ankara'da, dinleyiciler, seyirciler, yerli, yabancı, az ya da çok ünlü birçok sanatçıyı dinlemek, yakından izlemek imkânını buldular. Yüklü bir dönem oldu 1927-1973 dönemi.

Gerek nicelik gerek nitelik bakımından böylesine dolu geçen bu dönemin, müzik olaylarını saymak, sıralamak güç değil de, Türk müziğine, Türk kültürüne, Türk ulusuna ne getirdiğini, ne verdiğini bulup çıkarmak güç. İki büyük şehirdeki birkaç bin kişiyi ilgilendirmekten öteye geçemiyen dinletilerin, gösterilerin, 1973'ün otuz beş milyonluk Türkiye'sine etkisi, katkısı nedir? Ne olmaktadır? O birkaç bin kişinin dışında kalan milyonlar neyi dinlemekte, neyi izlemektedir? Onların hayatlarında müziğin yeri nedir, ne kadardır? Hangi müziktir o milyonların hayatında yer tutabilen müzik?

Bu soruların karşılığı, o dolu, hareketli dönemin değerini neye dönüştürecektir, dersiniz? Kocaman bir sıfır'a mı?

Acı, ama gerçek! Yüzlerce dinleti, gösteri; yüzlerce sanatçı ve harcanan milyonlarca lira... Üç, bilemediniz beş bin kişiye ulaşabilen bir çaba. O kadar bile değil, belki... Arttırın bu sayıyı; on, on beş bine çıkarın, yirmi, yirmi beş bine... yüz bine...

1937'de otuz beş milyon kişi var Türkiye'de.

Siz yüz bine vardığınızda, geride kaç milyon olacak?

Bir çıkmaz yoldur bu. Dalmışız, battıkça batarız yıllardan beri. Bir atasözü geliyor aklıma, başka dillerde karşılığı

var mı, bilmiyorum: «Kestane kabuğundan çıkmış da kabuğunu beğenmemiş». Değişen dünyaya ayak uydurmamız zorlaşınca kabuğumuzdan silkinip sıyrılmışız biz de. Başka kabuklara özenmişiz. Bir hazır elbise alıp, bol mu, dar mı demeden üzerimize geçirmekle günün modasına uygun, şık adam olacağımızı sanmışız. Bizi taklit edenleri taklide kalkmışız. Batı, askerî müziği, bando'yu, bizim mehter'imizden almış. Bizse, Batı'ya özenip Mehterhane'yi lağvetmiş, yerine Batı tarzı bando kurmuşuz.

Türk aydınının, yüzlerce yıldan beri sürüp giden, kendine ve halkına yabancılaşma süreci, başka alanlarda ne gibi bozukluklar, düzensizlikler, problemler ortaya çıkarmışsa, müzik alanında da o bozuklukların, düzensizliklerin, problemlerin, eşini ya da benzerini çıkarıp ortaya koymuştur. Ve o bozuklukların, düzensizliklerin, problemlerin, düzeltilmesi, çözülmesi, gene Türk aydının, kendine ve halkına dönme, onunla bir olma, özdeşleşme süreci içinde gerçekleşebilir, gerçekleşecektir.

.....

Yeryüzünün en güzel, en zengin halk müziğini yaratmıştır Türk halkı, ve Türk sanatçısı o temel üstüne yeryüzünün en derin, en anlamlı, en ihtişamlı ses mimarisini kurmayı başarmıştır. Bir Erzurum Bar'ı, bir Sivas Halay'ı, bir Karadeniz Horon'u, bir Barak türküsü, bir Karacaoğlan ezgisi, bir Malatya Üç Ayak'ı, bir Silifke oyun havası, bir Uzunhava, bir Bozlak, bir Zeybek, bir İstanbul ninnisi, bir Rumeli türküsü, bir Bektaşî Nefes'i, bir Mevlevî Ayin'i; Abdülkadir Meragi'den Itrî'ye, Hafız Post'dan Tanbûrî Mustafa Çavuş'a, Tab'î Mustafa Efendi'den Hamamizade İsmail Dede'ye, Hacı Arif Bey'e, Zekâî Dede'ye, Şevki Bey'e gelinceye dek, binlerce Kâr, Beste, Semâî, Şarkı, saz eseri, oyun havası; yüzlerce ilâhi, Nât, Tekbîr, Salât... Koskoca Nâyî Osman Dede ve Koskoca Miraciyye... Üstelik, bu sayımakla bitmiyen eşsiz hazine Türk halkının hayatına girmiş, günlük yaşantısına karışmış, o yaşantının bir parçası olmuştur.

Batılılaşma sevdası, aşağı yukarı yüz yıldan beri müzik alanında da boy göstermiş, Cumhuriyetle birlikte, iyiden iyice serpilip gelişme imkânına kavuşmuştur. 1926 yılında, okullarda Türk müziği öğretilmesi yasaklanmış, İstanbul

Belediye Konservatuarı, Ankara Musiki Muallim Mektebi ve Ankara Devlet Konservatuarı gibi meslek okullarında, Batı müziği eğitimi uygulanarak sanatçılar yetiştirilmiş, orkestralar kurulmuş, Ankara'da, İstanbul'da Devlet Opera ve Bale'leri açılmış, çoksesli Batı müziği ve o müzik çerçevesi içinde eser veren Türk bestecilerinin ürünleri halka sunulmuştur.

Bu bestecilerin bir bölüğü, Cumhuriyet'den önce doğmuş olup, Cumhuriyet'le birlikte eser vermeye başlamış, daha büyük bir bölüğü ise Cumhuriyet çağında doğup büyümüş ve eser vermiş kimselerden oluşmaktadır. Birinci bölükte Cemal Reşid Rey, Ahmed Adnan Saygun, Hasan Ferid Alnar, Ulvi Cemal Erkin ve Necil Kâzım Akses'i, ikinci bölükte de Ertuğrul Oğuz Fırat, Nevit Kodallı, Ferit Tüzün, İlhan Mimaroğlu, Cenan Akın, Kemal Sünder, Cengiz Tanç ve Yalçın Tura'yı sayabiliriz. Bu iki bölük arasında yer alan, ama, gerek yaş gerek verim bakımından ikinci bölüğe daha yakın olan Bülent Tarcan, Bülent Arel, Sabahattin Kalender, Kemal İlerici ve İlhan Usmanbaş gibi bestecileri de ekleyince, Cumhuriyet çağının çoksesli Türk müziği yaratıcılarını karşımızda buluruz. Topu topu on sekiz, yirmi kişi... Besteciliği sürekli, verimi doyurucu olmıyan sekiz, on adı da bunlara katalım. Otuz kişiyi zor bulur bestecilerimiz. Bugünkü nüfusumuza oranla milyonda bir bile değil. Eserlerinin sayısı ise altı, yedi yüzü ya bulur ya bulmaz. Sekiz yüz, dokuz yüz, bin olsun, isterseniz. 50 yıllık Cumhuriyet döneminde yetişmiş, eser vermiş otuz kadar besteci ve bin kadar eser.

Pekiyi bu eserlerin kaç tanesi seslendirilmiş, halka sunulmuştur? Daha kötü bir soru soracağım: otuz beş milyonluk Türkiye'de bu eserlerin kaç tanesini kaç kişi dinlemiştir?

Değersiz midir bu eserler? Aralarında, Batılılarca da çalınan, dinlenen, beğenilenleri yok mudur? Halk müziğimizden, Klasik müziğimizden yararlanan, onlardan aldığı ögeleri Batı tekniğiyle işleyip geliştirerek yeni bir bileşime varmak, yeni bir okulu, Ulusal Türk Okulunu yaratmak yolunda çaba harcayan bestecilerimiz, bugünedek sözü edilir, dişe dokunur birşeyler koyamamışlar mıdır ortaya?

Hayır! diyemeyiz bu sorulara karşı. Yoktur! diyemeyiz.

Tepeden tırnağa, anadan doğma müzikçi bir Cemal Reşid, Fransa'da yaşasa günümüzün en önemli bestecilerinden biri olamaz mı? Bir Bülent Arel, bir Mimaroğlu Amerika'nın önde gelen sanatçıları arasında değiller mi bugün? Pekiyi nedir bizim talihsizliğimiz? Bu acınacak duruma düşmemizin sebebi, sebepleri nedir? Sorumluları kimdir? Kimlerdir?

«Türk aydının kendine ve kendi halkına yabancılaşması» diyerek yukarıda biraz açıklamıştık bu soruların cevabını. Şimdi biraz daha ayrıntıya girelim, açalım konuyu

Türk halk müziği, Klasik Türk müziği ince ayrıntılara önem veren, zengin bir ses dünyasına sahiptir. Türkler, yüzlerce, belki de binlerce yıldan beri o ses dünyası içinde yaşamış, o dünyayı daha da zenginleştirme çabası göstermişlerdir. Batı da büsbütün yabancı değildir o dünyaya, bir süre o da içinde yaşamıştır o dünyanın. Ama zamanla, daha başka boyutlar, daha başka dünyalar uğruna o ses zenginliğinden vazgeçmiş, ince ayrıntıları feda ederek kaba yaklaştırmalarla yetinmek zorunda kalmıştır. Ancak yeni yeni, yüzyılımızın ikinci yarısında, dört yüzyıldan beri kendini hapsettiği çemberin dışına taşmaya, ince ayrıntılara yeniden ilgi duymaya başlamıştır.

Elli yıldır, Batı tekniğiyle eser veren bestecilerimizse bizim o zengin ses dünyamızı Batı'nın dar kalıplarına sığdırmaya çalıştıklarından, bize, halkımızın ses dünyasına yabancı gelen eserler ortaya koymaktan öteye gidememişler, çevrelerinde oluşan küçücük toplulukları aşamamış, büyük kalabalıklara, oradan ulusun tümüne seslenen, ulaşan eserler verememişlerdir.

Bir benzetme görüşümüzün daha fazla açıklığa kavuşmasına yardımcı olacaktır sanıyoruz: gene Cumhuriyet döneminde bir devrim yapılmış, yüzlerce yıldan beri kullanmakta olduğuumz harfler bırakılarak başka bir harf dizisi, başka bir alfabe alınmıştır. Dilimizin her sesi bu yeni alfabede bulunmadığından yeni işaretler yaratmak, dilimizdeki sesleri gösterecek gerekli düzeltmeleri yapmak yoluna gidilmiştir, dilimizdeki sesler atılmamıştır. Türkçenin sekiz seslisi yerine ancak dört seslisi bulunan, sessizlerinin birkaçını içine almıyan, alamıyan bir alfabeyle yetinilmiş ve bu görüşte direnilerek, sanatçılarımız ı'sız, ö'süz, ü'süz, c'siz, ç'siz, p'siz şiirler, hikâyeler, romanlar yazmaya zorlanmış

olsaydı edebiyatımızın görüntüsü neye benzerdi, dersiniz? Bugün bile, dilimizdeki birtakım sesleri gerektiği gibi yazamamanın sıkıntısını çekiyor, yeni işaretlere ihtiyaç duyuyoruz. Bir tane mi e var Türkçe'de? Uzun a'yı ince a'dan nasıl ayıracağız? Konu dilcilerin konusu. Biz bir benzetme yapmak istemiştik. Uzatmıyalım.

İlgisizliğin, desteksizliğin, kültür görüşünden, kültür politikasından yoksun oluşun, yoksun kalışın önemleri büyüktür Batı tekniğiyle yaratılmış çoksesli Türk müziğinin bugünkü perişan hale gelişinde. Ama yukarıda belirtmeye, anlatmaya çalıştığımız sebep kadar büyük değildir bunların önemi.

Türk ses dünyasına yabancı, Türk deyişinden, Türk duyuşundan uzak bir eser Türk halkına da yabancıdır, Türk halkından da uzaktır.

Ya çözüm? Bir çözüm yolu yok mu bu .kördüğümün? Halk müziğimizin, Klasik müziğimizin geleneksel çerçevesi içinde mi kalmamız gerekir ve de kalmalıyız? Türk ses dünyası içinde bir yenlilik yapılamaz mı? Bu yolda çalışmalar olmadı mı? Olmuyor mu?

Elbette vardır bir çözüm yolu. Bulunmamışsa bile bulunacaktır. Halk müziğimiz, Klâsik müziğimiz bütün geleneksel dağarıyla yaşamaktadır, yaşıyacaktır, korunacaktır. Ne var ki, dün, bugün'ü anlatmaya yardımcıdır sadece, yeterli değildir. Bugünedek Türk ses dünyası içinde kalarak yeniliklər arayan birkaç kişi de ya yeteneklerinin yetersizliğinden, ya çevrelerinin ilgisizliğinden, pek başarılı olamamışlardır. Hazır elbiseye meraklı aydın ve bürokrat takımı da ellerinden deldiğinde engellemiştir onları. Bugün, Türkiye Cumhuriyeti'nin konservatuarlarında tanbur, kemençe, ney gibi, bağlama, kaval, tulum gibi Türk çalgılarının çalınması öğretilmez, öğrenilmez. Yasaktır. Türk müziğine ilgi gösteren öğrencilere cezalar verilir. Batılı her yeniliğe açıktır oysa. Hind'in sitar'ını, Türk'ün zil'ini, Japon'un koto'sunu alır, cazbandına, orkestrasına sokar. Türk çalgılarıyla, günün hızlı yaşayışına uygun düştüğü kadar, Türk ses dünyasına ve Türk halkına da uygun düşen eserler yapmaya çalışan, bir ölçüde başarılı ve etkili de olabilen birtakım Türk sanatçılarına Türkiye Radyolarının kapıları sımsıkı ka-

palıdır. Batı'nın en kötü müziklerini, en aşağılık hafif şarkılarını, seks çığlıklarını utanmadan, sıkılmadan saatlerce Türk halkına sunmaktan çekinmeyen TRT, yeni bir Türk hafif müziğinin yaratılmasına büyük katkısı olmuş Türk sanatçılarının eserlerini «Enstrümantal bölümün üslûbu, hafif müzik üslûbunun dışına çıkıyor», «Bağlama girişi üslûp bakımından çelişkili ve gereksiz. Solistin entonasyonu yer yer bozuk.», «Düzenlemenin başarılı olmasına rağmen solistin söyleyişi hafif hafif müzik türü dışındadır» gibi mugalata şaheserleri gerekçelerle geri çevirir. Sarhoş zenci çığlıkları ya da Türkçe söylemeye özenen yabancı şarkıcıların ağzı geçerlidir TRT yöneticileri için; Türk halk şarkılarının, Türk halk şarkıcılarının üslûbu geçmez onların mikrofonlarından. Kötü italyan şarkıcıların ağzıyla söylenmiş çoksesli halk türküsü yayınlar onlar. Çoğunu kendileri de dinlemez. Günahlarını almıyalım, zevk sahibi olanlar vardır içlerinde, ama onlar da miskin çıkar tuzaklarında debelenip dururlar. Halktan milyonlar toplıyan TRT halka, beğenebileceği pek az şey verir. Halk da reklâmları dinler, polis radyosunu, Kıbrıs'ı, Arap istasyonlarını dinler. Ve Arap taklidi plâklar, yüzbinler satarak pikaplarda döner durur. Arap şarkıcılarına özenen hımhım şarkıcılar halkın sevgilisi olur, milyonlar kazanır. Daha modern geçinenler yunan havalarını, sırp, bulgar havalarını Türkçe sözlerle donatıp piyasaya sürüverir. Radyolarda bile çalınır bu plaklar. TRT'ciler göz yumar onlara. Çünkü ne de olsa -daha modern- görünüştedir onlar. Arap özentilerini sokmazlar sadece TRT'ye. Kesindir onlara karşı tutumları. Derinden araştırılırsa gizli kalmış sebeperi de bulunabilir bu tutumlarının.

Neden dinler Türk halkının büyük çoğunluğu bu Hint, Arap, Yunan, Bulgar, Sırp kırması müzikleri?

Yakındır kendine, kendi ses dünyasına bu müzikler de ondan. Arabın, Yunan'ın, Sırp'ın Bulgar'ın çalıp söylediği türkülerde, havalarda Türk müziğinin damgası öylesine büyük, öylesine etkilidir de ondan. Türk halkı o müziklerde kendi müziğinin başka biçimini, biraz başka kılığa girmişini dinlemektedir de ondan.

Bizim müziğimizi söylüyor bu uluslar. Kendilerine göre değiştirerek, kendi duyarlıklarını katarak, bizim müziğimizi söylüyorlar. Bizse, yaratıcı gücümüzü donduran, kurutma-

ya çalışan dış ve iç güçlerin etkisiyle, kendi yeni dünyamızı yaratamadığımız, yaratılanı yaşatamadığımız, yaşıyanı yayamadığımız için, ihtiyacımızı, yenilik ihtiyacımızı kısa yoldan, böylece gidermeye çalışıyoruz. «Arap müziği bu!» diyor yabancılar, günümüzün popüler sanatçılarını dinlediklerinde. Farkında olmadan yabancılaşıyoruz kendimize.

Binlerce yıldır Türk'ü yenen, yenebilen tek silâhtır bu: Türkün kendini unutması, kendine, kendi benliğine yabancılaşması. Başka silâhla yenememişlerdir Türkü. Yenemezler. Gene aynı silahı kullanıyorlar, ustalıkla.

İkinci elli yılda, benliğimizi sarmış bulunan yabancı kabukları yırtıp kendi özümüze, kendi benliğimize dönmemizin, geçmişimizin derinliklerine uzanan kökümüzü her gün daha güçlendirip, bugünün havasıyla, bugünün suyuyla beslenerek yarınlara kol atmamızın, dal budak sarmamızın savaşını vermek zorundayız. Çürüyüp yok olmak istemiyorsak... Vereceğiz bu savaşı... Unutmıyalım: atalarımızdan biri, bir ulu ağaç görmüştü düşünde...

OLAYLAR YANKILAR İZLENİMLER

Yüklü bir dönem oldu, demiştik 1972 - 1973 dönemi. Bu dönemde yer alan dinleti ve gösteriler arasında önemli bulduklarımızı aşağıda sıralıyoruz.

Yurdumuza gelen yabancı sanatçıların çoğu, yalnız bir şehirde konser vermekle yetinmiyor artık. İstanbul'a gelmişken Ankara'ya, hattâ İzmir'e de uzanıverip aynı programı oralarda da tekrarlıyor. Bu gibi konserlerden yalnız birini (genellikle İstanbul'da olanını) vermekle yetiniyoruz.

İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ

İstanbul Devlet Operası 1972 - 1973 döneminde 172 temsil vermiştir. 5 kasım 1972 gecesi Verdi'nin Don Carlos'uyla perdelerini açan kurum, yurdumuzda ilk kez temsil edilen bu eserin ardından, Donizetti'nin Don Pasquale operasını sunmaya başlamış, bu arada, Perak'ın, Kül Kedisi adlı müzikli çocuk oyunu ile Kalman'ın Kontes Maritza ve Lehar'ın Şen Dul operetlerine de sahnelerinde yer vermiştir. 1972'nin son günlerinde Puccini'nin La Bohème operasının temsilleri başlamış, 1973'de ise Donizetti'nin Anna Bolena ve Lucia di

Lammermoor operalarıyla Mozart'ın Figaro'nun Düğünü operası temsil edilmiştir.

Bale bölümü ise Menotti'nin Sebastian balesi ile Ulvi Cemal Erkin'in Köçekçe'si ve Carl Orff'un Catulli Carmina adlı sahne kantat'ından oluşan bir program sunmuştur.

İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ KONSERLERİ

İstanbul Devlet Opera ve Balesi, opera ve bale temsillerinin yanı sıra pazartesi akşamları düzenlenen «Akşam Konserleri»ni ve cuma akşamları düzenlenen «Müzik Kulübü Konserleri» ni de sürdürmüştür. 1972 - 1973 döneminde 64 konser verilmiş, bu konserlere 43 Türk sanatçısı ve 45 yabancı sanatçı katılmıştır. Konserlerde 113 bestecinin 284 eseri çalınmıştır. Bunların arasında 11 Türk bestecisinin 37 eseri bulunmaktadır. Eserleri seslendirilen Türk bestecileri şunlardır

A. Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin, Cemal Reşid Rey, İlhan Usmanbaş, Ekrem Zeki Ün, Bülent Tarcan, Muammer Sun, Bülent Arel, Ali Doğan Sinangil, Cenan Akın, Ali Darmar.

Bu konserlere katılan yerli ve yabancı sanatçılar ve topluluklar arasında, bu yıl, İdil Biret, Suna Kan, Gülay Uğurata, Verda Erman, Gönül Gökdoğan, Mithat Fenmen, Metin Öğüt, Reşit Erzin, Saim Akçıl, Hülya Saydam, Suna Korat, gibi sanatçıların yanısıra Detlef Kraus, Agustin Anievas, Rosvita Randchauer, Regis Pasquier, Alirio Diaz, Niconor Zabalaleta gibi adların Ankara Nefesli Sazlar Beşlisi, Sofya Oda Orkestrası, New York Arp Dörtlüsü gibi toplulukların bulunması müzikseverlerce memnunlukla karşılanmıştır.

İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI

İstanbul'lu müzikçilerin büyük düşü gerçekleşti: İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası kuruldu. Çekirdeğini, eski İstanbul Şehir Orkestrası üyelerinin meydana getirdiği bu topluluk, Ankara'dan gelen müzikçilerle daha güçlendi. İdarî sorumluluğunu Mükerrem Berk gibi tecrübeli bir müzikçinin yüklendiği topluluğun sürekli şefliğine, Ankara Devlet Senfoni Orkestra'sına epeyi emeği geçmiş bulunan Prof. Gotthold E. Lessing'in getirilişi de gerek müzikçiler, gerek müzikseverler arasında memnunluk uyandırdı.

Şimdilik, Maçka'daki Maden Fakültesi salonlarında cuma ve cumartesi günleri olmak üzere, haftada iki konser veren İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası, 1973-1974 dönemindeki konserlerinin bir kısmını, yeniden kurulan Filarmoni Derneği yararına düzenliyecek.

Topluluğun, 1972-1973 dönemindeki konserleri arasında dikkati çeken programları aşağıya sıralıyoruz:

Topluluğun, 1972 - 1973 dönemindeki konserleri arasında dikkati çeken programları aşağıya sıralıyoruz

6 ve 7 Ocak 1973 / Schumann'ın 4. Senfonisi, Salieri'nin Flüt ve Obua Konçertosu (solistler : Mükerrem Berk, Şakir Yolaç), Cenan Akın'ın, Yunus Emre'nin şiirleri üzerine bestelediği «Üç Nefes» adlı eseri (solist Mustafa İktu). Yöneten Robert Wagner.

2 ve 3 Şubat 1973 / Sibelius Finlandia, S. Rachmaninov 2. Piano Konçertosu (solist Verda Erman), A. Adnan Saygun 1. Senfoni.

3 ve 4 Mart 1973 / Beethoven'in Egmont uvertürü, 1. Piano Konçertosu (solist Ergican Saydam) ve 2. Senfonisi. Yöneten V. Stefanov.

17 ve 18 Mart 1973 / Okan Demiriş'in Doğu Süit'i, Edvard Grieg'in Piano Konçertosu (solist Gülay Uğurata), Haydn'ın 104 numaralı Senfonisi. Yöneten Gustav Kuhn.

1972 - 1973 döneminde İstanbul'lu müzikseverlere genç bir Türk orkestra şefini : Gürer Aykal'ı da tanıtan İstanbul Devlet Senfoni orkestrası İstanbul Festivalinde de görev aldı.

YABANCI KÜLTÜR MERKEZLERİNİN DÜZENLEDİĞİ KONSERLER

Yurdumuzdaki yabancı Kültür Merkez'leri 1972 - 1973 döneminde de, daha önceki yıllarda olduğu gibi, ilgi çekici konserler düzenlemeyi sürdürdüler. Bu çerçevede dinlediğimiz en parlak sanatçılardan biri de genç Fransız pianisti Michel Béroff'du. Sanatçı, İtalyan ve Fransız Kültür Merkezlerinin ortak çabası sonucu, 23 Ocak'ta İstanbul'daki İtalyan Kültür Merkezinde Debussy ve Messiden'ın eesrlerinden oluşan bir resital verdi. Sonra, Ankara'ya giderek, Jean Périsson yönetimindeki Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının, 26 ve 27 Ocak'taki konserlerine solist olarak katıldı.

Alman Kültür Merkezi günümüzde yeni Müzik akımının önemli temsilcilerinden birini, Arjantin asıllı olduğu halde son yıllarda Almanya'da yaşıyan genç besteci Maurico KAGEL'i: Tactil und Repertoire adlı gösterisiyle, Şubat ayı içinde İstanbul'lu ve Ankara'lı müzikseverlere tanıttı.

Ankara'daki Alman Kültür Merkezi 8 Mart'da Berlin Filarmoni Solistleri adlı oda müziği topluluğunun konserini sundu.

30 Nisan 1973 akşamı Türk - Amerikan Derneği Ankara'lılara bir üçlü dinleti sundu. Cumhuriyetin 50. Yılı nedeniyle düzenlenen bu konserde Kenan Kutucuoğlu, Tulga Cetiz ve Doğan Cangal'dan oluşan üçlü, Beethoven, Haydn ve Rieggler'in eserlerini seslendirdi.

ÖTEKİ DİNLETİLER

1972 - 1973 döneminin en güzel, en yoğun, en zevkli konserlerinden biri de Üniversiteli Kadınlar Derneği ile Çocuk Dostları Derneğinin ortak çabaları sonucu şehrimize gelen Fransız Radyo - Televizyonu oda orkestrası'nın Mayıs içinde sunduğu konserdi. Ünlü Orkestra şefi André Girard'ın yönetimindeki topluluk Lully, Haendel, Bach, Boyce, Y. Tura ve Martinez'in eserlerini içine alan zengin bir program sundu ve müzikseverlere gerçek bir müzik ziyafeti verdi. Konser, Bach'ın la minör keman konçertosunu seslendirerek katılan genç keman virtüozu Gönül Gökdoğan üstün ve dengeli yorumuyla ORTF'in A kategorisi solistleri arasında yer almasının mutlu bir tesadüf sonucu olmadığını ispatladı.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestra'sının konser programlarında, ölümünün 700. yıldönümü dolayısıyla Mevlâna ile ilgili iki eser de yer aldı. Ertuğrul Oğuz Fırat'ın

«Ve sana ışığı sorarlar»

adlı eseri ile, Polonya'lı besteci Szymanowsky'nin, Mevlânâ'nın Şiirleri üzerine bestelediği 3. Senfoni.

İSTANBUL FESTİVALİ

21 Haziran - 15 Temmuz tarihleri arasında yer alan 1. İstanbul Festivali'ni 1973'de ülkemizde gerçekleşen en büyük sanat ve kültür olayı saymak yanlış olmaz, sanırım. Çok şey yazıldı, çok şey söylendi bu festival için. Yergiler, övgülerden aşağı kalmadı. Çoğu da haklıydı bu yergilerin.

Yurt içinde gerekli tanıtmanın zamanında ve iyi yapılamayışı, bilet fiyatlarının yüksekliği, birtakım gösterilerin sanat değerinden çok, turistik amaçlarla düzenlenmiş oluşu yüzünden «Halka inemiyen festival» diye nitelenen 1973 İstanbul Festival'i, çeşitli organizasyon bozuklukları yüzünden de, halktan yeterli ilgi görmedi. Kamu oyunu günlerce oyalıyan Topkapı Sarayı'ndaki Saraydan Kız Kaçırma temsilleri olayı dışında, geniş çevrelerde sözü edilen başka bir olay olmadı. Festivalin önemi, aksıyan yanlarının giderilmesi şartıyla ileriki yıllarda tekrarlanması, sürdürülmesi dileği ise beğenen, beğenmiyen herkesin birleştiği tek noktaydı.

1973 İstanbul Festivalinde 83 temsil verildi. Festival süresince, 6 tiyatro eseri, 2 müzikli oyun, 13 orkestra konseri, 4 resital, 4 koro konseri, 3 opera, 7 bale temsili, 6 oda müziği konseri, 2 Klasik Türk müziği konseri sunuldu. Çeşitli müzelerde, sanat galerilerinde sergiler açıldı. Ayrıca, folklor gösterileri de düzenlendi.

ORKESTRA KONSERLERİ

1973 İstanbul Festivali 21 Haziran gecesi Darüşşafaka Konser Salonunda, Robert Wagner yönetimindeki İstanbul Devlet Opera Korosu ve Orkestrasının seslendirdiği, Adnan Saygun'un Yunus Emre Oratoryosu ile başladı.

Festivalin ikinci orkestra konseri 22.6.1973 Cuma gecesi gene aynı salonda verildi. Jean Périsson yönetimindeki Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası R. Wagner, B. Tarcan, C. Debussy ve M. Ravel'in eserlerinden oluşan bir program sundu. Genç Alman keman virtüozu Ulf Hoelscher'in solist olarak katıldığı bu konserde, Bülent Tarcan'a Akbank'ın ısmarladığı Keman Konçertosu'nun ilk çalışı gerçekleştirildi.

24 Haziran pazar akşamı, İstanbul Teknik Üniversitesi Konser Salonunda İstanbul Devlet Senfoni Orkestrasının konseri yer alıyordu. Suna Kan'ın solist olarak katıldığı ve Hikmet Şimşek'in yönettiği bu konserde G. F. Haendel'in Su Müziği, Ulvi Cemal Erkin'in Keman Konçertosu, Ferit Tüzün'ün Esintiler'i ve L. V. Boethoven'in 8. Senfonisi seslendirildi.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, ikinci konserini, 26 Haziran Salı gecesi verdi. Darüşşafaka Konser Salonun-

daki bu konseri Jean-Pierre Jacquillat yönetti. Ünlü flüt virtüözu Jean-Pierre Rampal, konsere solist olarak katıldı ve A. Haçaturyan'ın keman konçertosunun flüt için düzenlenmiş biçimini seslendirdi. Programda bu eserden başka, Cemal Reşid Rey'in Fatih adlı senfonik şiiri ve Hector Berlioz'un Fantastik Senfoni'si bulunuyordu.

28 Haziran perşembe gecesi gene Darüşşafaka konser Salonunda Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın üçüncü konseri yer alıyordu. Bu kez, orkestranın başında, Amerikalı besteci, pianist ve orkestra yöneticisi Lukas Foss bulunuyor, konsere solist olarak, pianist Ayşegül Sarıca katılıyordu. Konser, Lukas Foss'un, Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıldönümü için bestelediği uvertür'le başladı. Günümüz moda akımlarına uyularak -açık eser- biçiminde bestelenen ve seslendirilen bu uvertür, bir gösteri niteliği de taşıyordu. Onu, Ulvi Cemal Erkin'in Sinfonietta'sı izledi. Ayşegül Sarıca'nın yorumladığı Saint-Saens'ın 4. Piano Konçertosu'nun ardından, bir başka Amerikalı bestecinin: Charles Ives'ın Cevapsız Soru adlı eserine geçildi ve program L. v. Beethoven'in 5. Senfonisi ile son buldu.

Temmuz ayının ilk orkestra konserinde bir yabancı orkestrayı: Polonya Radyo - Televizyonu Senfoni Orkestrasını dinledik. Kazimier Kord yönetimindeki orkestra, Berlioz, Chopin ve Çaykovski'nin eserlerinden oluşan bir progarm sundu. Pianist Piort Paleczny programın solisti idi.

Aynı orkestra, ikinci konserini 3 Temmuz akşamı verdi. Lutoslawski'nin Musique'i, Szymanowski'nin 1. Keman Konçertosu ve Strawinski'nin Bahar Ayini seslendirildi. Konçertonun solisti Ayla Erduran'dı.

Bir gece önce ise, müzikseverler, Devlet Opera Korosu ve Orkestrası'nın İTÜ Konser Salonu'ndaki konserinde Carl Orff'un Catulli Carmina'sını ve Türk bestecilerinin koro eserlerini dinlemişlerdi.

5 Temmuz perşembe gecesi Daruşşafaka Konser Salonu'nda İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası, konuk şef Franz Allers yönetiminde, H. Ferid Alnar'ın Prelüd ve İki Dans'ını, pianist Verda Erman'ın katılmasıyla, Beethoven'in 3.

Piano Konçertosunu ve L. Dvorak'ın Yeni Dünyadan adlı senfonisini seslendiriyordu.

İstanbul Festivali'ne katılan bir başka yabancı orkestra da Budapeşte Filarmoni Orkestrası idi. Orkestranın ilk konseri Bela Bartok'un eserlerine ayrılmıştı. Bestecinin yaylı orkestra için Divertimento'sunun ardından, keman virtüozu Dénes Kovacs'ın yorumladığı 2. Keman Konçertosunu seslendiren orkestra, daha sonra, mezzo soprano Katalin Kasza ile bariton György Melis'in katılmasıyla, Bartok'un Mavi Sakalın Şatosu adlı operasını bir kantat biçiminde sundu. Festivalin yoğun ve ilgi çekici konserlerinden biriydi Andras Korodi yönetimindeki bu konser.

Budapeşte Filarmoni Orkestrası ikinci konserini 9 Temmuz Pazartesi gecesi verdi. Gene Andra Korodi'nin yönettiği konserin solisti ise pianist İdil Birett di. Programda Mozart, Kodaly ve Liszt'in eserleri yer alıyordu.

8 Temmuz'da Hikmet Şimşek yönetiminde bir konser veren ve ünlü pianist Paul - Badura Skoda'ya eşlik eden Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın son konserini Prof. G. E. Lessing yönetti. Konsere solist olarak Suna Kan ve André Navarra katıldılar ve Brahms'ın İkili Konçerto'sunu seslendirdiler. Orkestra, bundan başka, İlhan Usmanbaş'ın ve Richard Strauss'un eserlerini de seslendirdi.

Festival'in son orkestra konseri Prof. G. E. Lessing yönetiminde İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nın 14 Temmuz akşamı sunduğu konserdi. Festivalin en maceralı konseri de bu konser oldu. Programda yer alan Vivaldi'nin 3 keman ve orkestra için Konçertosunun orkestra partileri prova günü ortadan kaybolmuştu. Program değiştirilemiyeceği için bir çare düşünüldü ve İdil Biret yardıma çağrıldı. Solo keman partilerini Yehudi Menuhin, Suna Kan ve Ayla Erduran'ın çalacakları bu Konçerto'da eşlik görevini orkestra yerine piano ile İdil Biret'in yapması istendi. Sanatçı bu görevi seve seve kabul etti ve salona koştu ama o arada kaybolan orkestra notaları da bulunuverdi. Eser, yazıldığı gibi, orkestra eşliğinde seslendirildi. Ama Konçerto sona erdiğinde, Yehudi Menuhin, büyük bir incelikle İdil Biret'i sahneye çıkardı ve kendi bir kenara çekilerek üç Türk sanatçısını alkışladı, alkışlattı.

OPERA VE BALE TEMSİLLERİ

1973 İstanbul Festivali'nin asıl ağırlığını opera ve bale temsillerinin meydana getirdiğini söylemek yanlış olmaz, sanırım. Bu arada, en büyük yükü de İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin çektiğini belirtmek gerekir. Bu kurum, kısa zamanda hazırladığı bir ilk temsille ve üzerinde ileri geri pek çok söz edilen iki gösteriyle Festival'in en önemli ilgi merkezlerini oluşturan kurumlar arasında yer almış ve başarı kazanmıştır.

İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin Festivalde sunduğu ilk opera Adnan Saygun'un Köroğlu operasıdır. İki yıl kadar önce besteciye Akbank'ın ısmarladığı bu eserin ilk temsili, başta, eseri yöneten ünlü orkestra şefi Niyazi Tağızade ve sahneye koyan Aydın Gün olmak üzere, sahne gerisinde ve sahnede görev alan bütün sanatçıların olağanüstü gayreti ve çalışmasıyla 23 Haziran 1973 akşamı gerçekleşebilmiş, çeşitli güçlükler gizliyen bu tür bir eserin kısa zamanda altından kalkılabilmiş olunması da, büyük, küçük, kurumun bütün sanatçılarına, haklı bir kendine güvenme duygusu sağlamıştır. Aşırılığa kaçılmadığı takdirde, böyle bir duygunun, ileriki gelişmelere büyük ölçüde yardımı dokunacağı muhakkaktır. Ayhan Baran, Handan Şardağ, Mustafa İktu, Leyla Demiriş, Leonidas Asteris ve Kevork Boyacı'nın göze çarptığı temsilde, koro ve orkestranın da başarısı büyük olmuştur. Eser hakkındaki yargılar ise değişik yönlerdedir. Basında genellikle övücü yazılar çıkmış, buna karşılık, o yazıların altında imzası bulunan kimselerin bir kısmı bile, dinleyicilerin çoğunda görülen olumsuz yargılara katıldıklarını yakınlarına açıklamaktan çekinmemişlerdir.

Açıkhava Tiyatrosu'nda 6 Temmuz 1973 akşamı temsil edilmeye başlanan Aida Operası, Parma Devlet Operası sanatçılarının da katılmasıyla bir super production olarak sunulmak istendiyse de bu amaca ulaşamadı. Bariton Aldo Protti'nin dışında, Aida'da ilgi çekici bir şey yoktu.

İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin Festival'e üçüncü katkısı Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma operasıydı. Ne var ki Selim Paşa'nın konağını Topkapı sarayına aktararak operayı bir turistik gösteri haline dönüştürmeyi amaçlıyan-

larla bu tutuma karşı çıkanlar iki bölük olup birbirlerine veryansın etmeye başladılar ve Kız Kaçırma'yı günün olayı haline getirdiler. Şiddetli karşı koymalara rağmen, opera Topkapı sarayında temsil edildi; ama, bundan kim ne kazandı, bilemeyiz.

Ankara Devlet Opera ve Balesi 1973 İstanbul Festivali'ne sadece bale temsilleriyle katıldı ve ünlü Londra Festival Balesi'nin oynadığı Giselle'in ardından aynı eseri Açıkhava Tiyatrosu'nda bir kez daha sunmaktan çekinmedi. Topluluk, 3 Temmuz 1973 gecesi, aynı yerde, Türk Balesi konulu bir gösteri daha düzenledi ve Türk bestecilerinin müzikleri üstüne düzenlenen baleler sundu.

Yabancı topluluklara gelince, yukarıda sözünü ettiğimiz Londra Festival Balesi'nden başka, Paul Taylor Dans Topluluğunun ve Sovyet Devlet Balesi'nin gösterileri de Festivalin ilgi çeken olayları arasında yer aldı.

Budapeşte Filarmoni Orkestrası'nın sahne kantatı biçiminde sunduğu Bartok'un biricik operası Mavi Sakalın Şatosu ise, konser dinleyicileri kadar opera severleri de ilgilendiren bir olaydı.

RESİTALLER ODA MÜZİĞİ VE KORO KONSERLERİ

1973 İstanbul Festivali'ne katılan ünlü sanatçıların çoğu, orkestra konserlerinin yanısıra resitaller de vererek Festival'in daha canlı, daha hareketli geçmesine yardımcı oldular. Bu sanatçılar arasında Jean - Pierre Rampal ve André Navarra başta geliyordu. Rampal, 27 Haziran akşamı, Denis Evesque eşliğinde, Bach, Frank, Poulenc ve Prokofiev'in eserlerinden oluşan bir programla dinleyicilerin karşısına çıktı. Navarra ise, 13 Temmuz akşamı, Gülay Uğurata eşliğinde, Bach, Schubert, Fauré, Debussy ve Milhaud'nun eserlerinden örnekler sundu. Fakat Festival'in en çok ilgi gören, en sıcak kişisi ise, şüphesiz Yehudi Mehuhin'di.

Yıllardın Aya İrini'de konser vermek tutkusuyla yanıp tutuşan Menuhin'in bu dileği, sonunda gerçekleşti ama dinleyicilerin çoğu hayal kırıklığıyla ayrıldılar Menuhin'in resitallerinden. Kuğunun son şarkısı diyenler bile oldu. İkinci resitalde Menuhin'e eşlik eden İdil Biret'se eriştiği üstün seviyeyi bir kez daha apaçık ortaya koydu.

Avramov Dörtlüsü, Zegreb Solistleri, Musica Antiqua Topluluğu ve Bükreş Madrigal Korosu, 1973 İstanbul Festivali'ni Oda Müziği ve Koro Müziği yönünden zenginleştiren topluluklardı.

Engin Cezzar _ Gülriz Sururi Topluluğunun sunduğu, Haldun Taner ve Yalçın Tura'nın Keşanlı Ali Destanı adlı müzikli epik oyunları, bu yeniden salınelenişin sağladığı daha geniş imkânlara rağmen başarılı olamadı ve eskiyi aratı.

İstanbul'un, daha ilk sıcaklarla, bıçakla kesilmişcesine ölüp giden sanat ve kültür yaşantısını, iyi kötü, Temmuz ortalarınadek canlı tutabilen, şehre az da olsa, başka bir hareket getirebilen İstanbul Festivali hakkında, çok şey söylendi, yazıldı, çizildi, demiştik. Söyliyen, yazan, çizen herkesin birleştiği ortak noktayı bizce en iyi belirten sözü de, gene Festival'in içinde büyük ölçüde yer alan, adeta Festival'in Yıldızı haline gelmiş olan bir Türk sanatçısı Adnan Saygun söyledi. Festival hakkında görüşlerini soran bir gazeteciye Saygun şöyle diyordu «İyi bir teşebbüs, başlangıçtır, bundan sonra daha da iyi olabilir. Daha da iyi organize edilirse, daha iyi sonuçlar alınır.»

SANATÇILARIMIZIN YURT DIŞINDAKİ BAŞARILARI

Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi'nin 25 Kasım 1972'de Kahire'de düzenlediği «Türk Bestecileri Konseri» geniş yankılar uyandırdı.

İstanbul Devlet Opera Orkestrası'nın konsertmaysteri Saim Akçıl, Selânik Devlet Senfoni Orkestrası'nın bir konserine solist olarak katıldı.

Bülent Tarcan 27 Mayıs 18 Haziran arasında Sofya'da düzenlenen 5. Uluslararası Genç Operacılar Yarışması'nda jüri üyesi olarak bulunmak üzere Bulgaristan'a davet edildi.

Pianist Sefa Tanyel 1 - 21 Haziran 1973 tarihlerinde düzenlenen «Viyana Uluslararası Beethoven Yarışmasında» ikinci ödülü kazandı.

Atillâ Manizade Çekoslovakya'ya davet edildi.

İtalya Devlet Başkanı Aydın Gün'e «Komandor» nişanını verdi.

Avusturya Hükümeti Ferdi Statzer'e onursal profesörlük pâyesi verdi.

Soprano Suna Korat ve pianist Verda Erman yurt dışında plâk doldurdular.

Tunus Devlet Başkanı Habip Burgiba besteci Necil Kâzım Akses'e, İlhan Usmanbaş'a ve orkestra şefi Hikmet Şimşek'e «Tunus Liyakat Nişanı» nı verdi.

50. YILI KUTLAMA ÇALIŞMALARI

Cumhuriyetimizin 50. yıldönümünü anma çalışmaları arasında Millî Eğitim Bakanlığınca 8 bestecimize, en az beş, en çok on dakika sürecek birer orkestra eseri ısmarlanması da yer alıyordu.

50. yıl için bir marş bestelenmesi de Necil Kâzım Akses'e ısmarlandı ve hepimizin dinlediği, ama bir türlü bestesine ısınıp sevemediği o marş ortaya çıktı. 5 dakikalık bu marş için besteciye 80 bin TL. ödendiği söyleniyor. Oysa böyle önemli bir konuda hiç değilse bir yarışma açılması gerekirdi.

50. yıl marşının bestesi pek çok kusurla yüklü. Hele Atatürk adının, yanlış biçimde : A-taaa-türk diye okunuşu karşısında, insan ne diyeceğini şaşırıyor. Ünlü besteci, hoca, Devlet Sanatçısı Necil Kâzım Akses prozodi bilmiyor, demek.

Turizm Bakanlığınca, bestesi, Nevit Kodallı'ya ısmarlanan Anıtkabir ses - ışık projesi de 50. yılı kutlama çerçevesi içinde gerçekleşti. Aynı Bakanlıkça bestesi bu satırların yazarına ısmarlanan İstanbul - Sultanahmet ses ışık projesinin ne olacağı ise henüz belli değil.

BİR BAŞKA 50. YIL

Modern Türk Müziğinin öncüsü, kurucusu değerli besteci, pianist, orkestra şefi ve öğretici Cemal Reşid Rey, sanat hayatının 50. yılını 1973 Kasımında, yetiştirdiği iki genç pianistin Seher Dosdoğru ile Vedat Kosal'ın yeraldığı ilgi çekici bir jübile konseriyle kutladı. Herbiri, ilerisi için büyük umutlar vadeden genç pianistler, bu konserde hocalarının piano için düzenlediği 10 Halk Türküsü'nü ve iki piano için bestelemiş olduğu 12 prelüd ve Füg'ü başarıyla seslen-

direrek haklı bir takdir topladılar. Genç sanatçılara daha büyük başarılar, hepimizin, yaşayan bütün Türk bestecilerinin hocası, en büyüğü ve en genci Cemal Reşid Rey'e de sağlıklı, başarılı uzun yıllar diliyor, 100. sanat yılını da sevinç'le kutlamayı umuyoruz.

İsa Çelik Foto

1973'DE SİNEMA

Atillâ DORSAY

Sanat, kuşkusuz, insanla birlikte başladı. Yaradılışı izleyen doğayla mücadele yıllarında, bugün pek az değişikliğe uğramış bulunan insancıl duyuşlar, korku, sevgi, nefret, hayranlık, öykünme gibi temel duygular, insanoğluna içindeki o tarifsiz kaynaşmayı dışavırmak, somut yaratılışlarla belirlemek ve ölmezleştirmek dürtüsünü getirdi. 1973 yılı, insanoğlu kadar eski hemen tüm sanat dallarının çok uzun geçmişinde, bir yıl gibi küçük bir süreyi belirliyor. Bir okyanusa eklenen bir damla su daha... Ama «Yedinci Sanat» sinemanın geçmişi, diğer sanatlara kıyasla öylesine kısa ki... Sinemanın, kendisini önceleyen uzun (yüzyıla yakın) bir araştırma, buluşlar ve bunları geliştirme döneminden sonra, bugünkü biçimiyle bir «gösteri» olarak 1895 yılında Paris'te Capucines bulvarı üzerindeki «Grand Café»de Louis Lumière'in bir deneyiyle başladığı bugün herkesçe kabul edilmiş olduğuna göre, 1973'le birlikte, sinema sanatı da 78 inci yılını doldurmuş oluyor. 3 çeyrek yüzyılı biraz aşmış bu zaman parçası, yine de sinemanın dünya üzerinde en yaygın, en geniş yığınlara seslenebilen, en etkili, yığınların gündelik yaşamına en çok girmiş sanat dalı olmasına yetti. Niye? Çünkü sinema zaten teknolojinin çocuğuydu, Avrupa'nın endüstrileşme sürecinde yapılan deneylerden doğmuştu, tekniğe dayanıyordu; tekniğin başdöndürücü ilerlemesinden en çok yararlanan sanat olması da, bu nedenlerle doğaldı. Öyle ki, her geçen gün sinemanın lehine çalıştı. Edebiyat ve müzik, en usta dehalarını geçmişte bırakmışlardı, plâstik sanatlar, klâsik sanatın halâ hayranlıkla izlenen eserlerine yaklaşabilecek değerde yaratışlar ortaya koyamıyorlardı. Mimari, insan yaşamında işlevsel bir rol almıştı, ama modern mimari eserleri, insanoğlunun gö-

zlinde Piramitlerin, Partenon'un veya Coliseum'un görkemli uyumuna ulaşamıyorlardı. Tiyatronun ise artık devrini doldurmuş, ölü bir sanat olduğu bile bazı kişilerce ileri sürülüyordu. Aslında bütün bunlar doğru olmasa, bütün bu sanat dallarında eskisi kadar büyük ve yetenekli isimler yetişse bile, günümüzün mekanik bir tempoda sürüp giden hızlı yaşamı, bu sanatlara ayrılacak zamanı, günümüz insanının yaşamında eskiye kıyasla çok daha kısıtlıyor, sınırlıyordu. Sinema, diğer sanatların kıskançlığını, giderek düşmanlığını çekme pahasına, işte bütün bu olumsuz gelişimlerden kendi lehine yararlandı, insanın yaratıcı gücünü tekniğin başdöndürücü gelişmeleriyle birleştirdi, önce sesli sinemayı, ardından renkli filmi, sonra 3 buutu, geniş perde sistemlerini keşfetti. Streofonik sesleri, 70 mm. yi buldu. Çeşitli akımları önceledi, izledi, insanın yaşamına sıkı sıkıya girdi, insanoğlunun en aşağılık isteklerinden, en soylu, ince duyarlığına kadar, hertürlü zaafından ve gücünden yararlandı, sırasında korkuyu, seksi, gülme veya ağlama gereksinmesini sömürdü. Sırasında siyasal iktidarlara yaltaklandı, faşist yönetimlerin en güçlü propaganda araçlarından biri oldu. Sırasında en güzel devrim şarkıları söyledi, haksız, sömürücü yönetimlere karşı etkili bir silâh oldu. Sanata egemen olan her türlü akımdan sırasında yararlandı «Gerçek - üstücülük» ten «pop - art» a, dadaizm'den kubizm'e... Moda, «pop - music», şiddet salgını, hippy'lik gibi toplumsal oluşumlarla, akımlarla, zaman zaman 'tehlikeli' nitelikler alan ilişkiler kurdu. Kısa ömrü içinde onun da devrini doldurduğundan, sağlığını yitirdiğinden, örneğin TV karşısında ölmekte olduğundan söz edildi. Ama bir 10 yıl kadar önce sözü edilen bu tehlike gerçekleşmedi. Sinema, yeni sorunlara yeni çözümler buldu. İnsanoğlunun 3 çeyrek yüzyıllık macerasıyla içiçe olarak yaşamasını sürdürdü, 1974'lere geldi, dayandı...

Türkiye'de ise sinemanın yaşamı biraz daha kısa... İlk Türk filminin 1914'te Fuat Uzkınay tarafından çekilen «Ayastefanos anıtının tahribi» olduğu kabul edildiğine göre, Türkiye'de sinema 60 yaşına yeni basacak demektir. 1973 yılı, Türk sineması için kuşkusuz bir dönüm yılı olmuştur. Yukarda sözünü ettiğimiz tehlike, TV'nın yurt düzezinde yaygınlık kazanmaya başlamasıyla Türk sinema-

sının da kapısını nihayet çalmış, her alandaki sorunlara yenilerini eklemiştir. Cumhuriyet'in 50. yılının kutlanması, tüm alanlarda olduğu gibi, sinemada da geçmişe doğru bakışı getirmiş, yapılanların, yapılamıyanların muhasebesi ortaya konmuş, tartışmalar yapılmıştır. Varlık yıllığında sinema konusunda ilk kez yazmamın 50. yıla raslaması nedeniyle bu geçmişe dönüşü özetlemek ve sinemamızın nereden nereye geldiğine kısaca değinmek isterim. Ama hertürlü genellemeye gitmeden önce gelenek olduğu üzere geçmiş yılın olaylarına bir göz atalım.

ARALIK 72 / OCAK 73

İtalyan Kültür Merkezi'nin göstereceğini ilân ettiği Fellini'nin «Satiricon» ve «Roma» filmleri, sansürün hışmına uğrayarak gösterilemedi. «Satiricon», daha önce bir şirket tarafından Türkiye'ye getirilmiş, ancak sansürden geçememişti. Sansürden geçmemiş bir film, gerçi hiç biryerde gösterilemezdi. Ama kültür merkezlerinin çok sınırlı bir seyirciye seslenen gösterileri için geleneksel ve uluslararası bir hoşgörü vardı. Üstelik bu filmler diplomatik kanattarla geldiği için, «Satiricon» un ve sansürle hiç bir ilişiği olmamış ve olmasına da ihtimal bulunmayan «Roma» nın gösterilmesi normaldi. Ne var ki bir kısım basın, «Satiricon» un gösterileceğini öylesine ballandıra ballandıra anlattı ki, bazı kişilerin kulağına karsuyu kaçtı ve filmlerin gösterilmesi önlendi. İlginç olan, İstanbul'da gösterilmeyen «Roma» nın Ankara İtalyan kültür merkezinde gösterilerek büyük hayranlıkla karşılanmasıydı. Küçük çapta bir diplomatik skandal olan bu olay, sansür işgüzarlığının bir örneği olarak anılmağa değerdi.

Düzenli yayına başlayan TV, haftada iki kez «TV'de Sinema» yapmağa ve bunlardan birini düzenli olarak yerli sinemaya ayırmaya karar vermişti. Bu konuda çeşitli kaynaklarla temasa geçilmiş, Türk Film Arşivi'nin olumlu ve kaliteyi gözeten yararlı seçimi, sonunda bazı ilgililer tarafından beğenilmeyerek, seçilen filmler geriye yollanmıştı. Bu kez, TV'ciler, bu filmleri sağlamak üzere Yerli Film Prodüktörleri Cemiyeti ile bir anlaşma yaptı ve cemiyetin verdiği filmleri geçmeğe başladı.

Yönetmenliğe başlıyan Türkân Şoray'ın ilk denemesi

«Dönüş» gösterilmeye başlandı ve çok çeşitli çevrelerden olumlu tepkiler aldı. Bu filmi olumlu karşılayan sinema yazarları arasında genellikle çok değişik görüşleri temsil eden Sami Şekeroğlu, Biltin Toker, Erman Şener, Halit Refiğ, Atilla Dorsay gibi isimler de vardı.

Ayın diğer önemli filmi, Lütfi Akad'ın «Irmak»ı oldu. Geçen Adana Altın Koza şenliğinde ancak üçüncülük alabilen bu filmin önemi ve değeri hakkında da birçok çevreler birleşti.

10 yıl kadar önce gösterilmiş olan «Batı Yakasının Hikâyesi»nden beri ilk kez olarak 70 mm.'lik bir film, Türk seyircisinin karşısına çıkarıldı. Bu yöntemle Emek sinemasında gösterilen film, büyük ilgi görerek tam 16 hafta afişte kalacak ve bu başarı, Türkiye'de 70 mm.'lik film gösterme tekniğinin yayılmasına yol açacaktı.

ŞUBAT

Sıkıyönetimce tutuklanmış bulunan Yılmaz Güney'in «Baba» filmi, Strasbourg'da İnsan Hakları Derneği tarafından 3 yıldır düzenlenen ve bu yıl, «Seyahat Özgürlüğü» tema'sına ayrılan film şenliğine çağırıldı. Ve bildiğimiz kadarıyla da gidemedi. Sonradan bu şenlikte, Suriyeli sinemacı Tevfik Salalı'ın «Aldatılmışlar Les Dupes» filminin birinci geldiği öğrenildi.

Cumhuriyet gazetesinde Turhan Gürkan, «Türk sinema_sı nereye gidiyor?» başlıklı bir yazı serisi yayımlamaya başladı. Türk sinema çevrelerinin ileri gelen isimleriyle yapılan konuşmalarda sinemamızın sorunları hakkında görüşler getiriliyordu.

Ünlü yapımcı/yönetmen Nevzat Pesen'in 10 Şubat'taki intiharı üzüntü yarattı ve kamuoyunun dikkatini sinemamızın içinde bulunduğu krize çevirdi. Pesen, özellikle «İkimize bir dünya» ve «Ahtapotun kolları» gibi filmleriyle olumlu yankılar yapmış bir yönetmendi. İntiharına nedenin, firmasının içinde bulunduğu mali sıkıntı olduğu açıklandı.

Bir süre önce vefat eden ünlü sanat ve düşünce adamı Sabahattin Eyüboğlu'nun imzasını taşıyan belge filmler Sinematek'te gösterildi.

Film yıldızı Eva Bender intihara yeltendi ve kurtarıldı.

Geleneksel prodüktörler balosu, Nevzat Pesen'in ölümü

dolayısıyla yapılmadı. Türk Film Prodüktörleri Derneği, başkan bulunan Pesen'in yerine Ümit Utku'yu seçti. Böylece Utku, Yerli Film Prodüktörleri İşverenler Sendikası ve İstanbul Ticaret Odası Filmcilik Meslek Komitesi Başkanı ünvanlarına bir yenisini ekleyerek, Türk sinemasında «tek adamı» olma yolunda önemli bir adım daha attı.

28 Şubat'ta ünlü tiyatro ve sinema adamımız Muhsin Ertuğrul, 81 yaşına bastı.

MART :

Yılmaz Güney, 256 sanıklı Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi davasından tutuklu bulunurken, ayrıca yargılandığı «dışarı izinsiz film kaçırmak» suçundan aklandı. Olay, 2 yıl önce Güney'in başarılı filmi «Umut»u sansür yasağına karşın Cannes şenliğine göndermesinden doğuyordu ve Güney hakkında istenen, 5 yıla kadar hapisti.

M.T.T.B. Türk sinemasının bellibaşlı yönetmenlerini çağırarak, «Milli Sinema'nın tanımlamasını yapmak üzere» bir açık oturum düzenledi. Lütfi Akad ve Atıf Yılmaz'ın gelmediği oturuma, Yücel Çakmaklı, Metin Erksan, Halit Refiğ, Duygu Sağıroğlu ve Türk Film Arşivi Müdürü Sami Şekeroğlu katıldılar. Konuşmacılardan kiminin «milli sinema», kiminin ise «ulusal sinema» deyiminde ısrar ettiği oturumda, eski «ulusal sinemacılar»ın M.T.T.B.'nin tutucu çevresiyle kurmayı umdukları uyumlu ilişki gerçekleşmedi.

Çeşitli magazin yayımlarına karşı, yıllar yılı ciddi bir sinema dergisinden yoksun bulunan sinema dünyamız, Mart başında yayımlanan «Yedinci Sanat» la ciddi bir aylık sinema sanatı dergisine kavuştu. Atillâ Dorsay, Nezih Coş ve Engin Ayça tarafından yayımlanan dergi, içeriğinin önemli bölümünü Türk sinemasına ayırmıştı.

Ay sonunda dağıtılan ve «Baba»nın en iyi film seçilmesi yanında, «Kabare» filminin tam 8 ödül almasıyla sonuçlanan Oscar'lar, Türkiye'de de her yıl olduğu gibi ilgi çekti. Özellikle «Kabare» nin daha önce gösterilmiş bulunması, Türkiye'de ilk kez bir filmin Oscar almadan önce gösterilmiş olması nedeniyle bu ilgiyi artırdı. Oscar galipleri Marlon Brando ve Liza Minnelli, basında kendilerinden bol bol sözettirdiler.

NİSAN

M.T.T.B. bir «Atıf Yılmaz toplu gösterisi» düzenledi.

Ünlü sinema yazarı Philippe Esnault'un «Sinema ve Siyaset» adlı bir yazı serisi, Bertan Onaran'ın çevirisinden Cumhuriyet gazetesinde yayımlandı.

Charlie Chaplin'in 85 yaşına girmesi ve filmlerinin bütün dünyada yeniden değerlenmesiyle ilgili olarak, Sinema-tek de özel bir Şarlo galası düzenledi ve bir dizi sessiz Şarlo filmi sundu.

MAYIS :

Turizm bakanlığının hazırlattığı bir Türkiye'yi tanıtma filminin ihalesinde yolsuzluklar olduğunu ileri süren bir yazı serisi Cumhuriyet'te yayımlandı.

Türk sinemasının en ünlü filmlerinden «Susuz Yaz» yeniden filme çekilmeye başlandı. Yılmaz Duru'nun girişimi üzerine düşüncesi sorulan Metin Erksan, «Bu filmi ikinci kez çekmeği bana teklif ettiler. İlkinde söylemek istediğimi söylemiştim. Onun için kabul etmedim. Ayni suda iki kere yıkanılmaz» dedi.

Dünyanın en ünlü sinema şenliği olan Cannes, bu yıl da büyük ilgi çekti. Şenlikte çeşitli gösterilerde yer alan 400 kadar film arasında, yine ne yazık ki bir tek Türk filmi yer almıyordu.

HAZİRAN

Türk sinemasının en uzun ömürlü şenliği Antalya, 10 yaşına bastı. Şenlik, son yıllarda içine düşmüş olduğu ciddiyetsizliği bu yıl da sürdürdü. Sinemamızın bir yıl içinde yapmış olduğu önemli filmlerden hiçbirinin, büyük film şirketlerinin şenliği boykotu sonucu katılmadığı Antalya'da kalitesiz filmler, kendi aralarında, «dostlar alışverişte görsün» misali yarıştılar. Orhan Aksoy'un «Hayat mı bu?», Nejat Saydam'ın «Dinmeyen Sızı», Mehmet Dinler'in «Suçlu» filmleri ilk 3 ödülü aldılar. Hülya Koçyiğit ve Tarık Akan en iyi oyuncular, Semra Sar ile Yıldırım Önal en iyi yardımcı oyuncular seçildiler. Nejat Saydam yönetmen,

Hamdi Değirmencioğlu senaryo yazarı, Melih Sertesen görüntü yönetmeni olarak ödül aldılar.

Antalya şenliğinin bu gülünç sonuçları yanında, ayni günlerde Sinematek Derneği'nin aracılığıyla sinema yazarlarının seçtikleri en iyi 10 film, daha çok önem kazandı. Bu seçime göre, en iyi 10 yerli film şöyleydi

1 — Gelin (L. Akad), 2 — Irmak (L. Akad), 3 — Dönüş (T. Şoray), 4 — Cemo (A. Yılmaz), 5 — Yaralı Kurt (L. Akad), 6 — Kambur (A. Yılmaz), 7 — Gökçe Çiçek (L. Akad), 8 — Fatma Bacı (H. Refiğ), 9 — Utanç (A. Yılmaz), 10 — Canım Kardeşim (E. Eğilmez).

Ayni seçime göre mevsimin en iyi 10 yabancı filmi de şöyleydi :

1 — Arabulucu (J. Losey), 2 — Savaş Günleri (Nanni Loy), 3 — Kanlı Saltanat (R. Polanski), 4 — Küçük Dev Adam (A. Penn), 5 — Kabare (Bob Fosse), 6 — Kovboylar (Dick Richards), 7 — Kanun Kuvveti (W. Friedkin), 8 — Yabandan Gelen Adam (S. Leone), 9 — Cephede Eğlence (R. Altmann), 10 — Dekameron'un Aşk Hikâyeleri (P. P. Pasolini).

Fransa'nın Annecy kentinde yapılan tanınmış çizgi filmler şenliğine, bu yıl, bizden de Tonguç Yaşar'ın, Sezer Tansuğ'un düşüncesi üzerine yaptığı «Amentü Gemisi Nasıl Yürüdü?» filmi katıldı.

Ay sonunda başlayan Berlin Film şenliğine Türkân Şoray'ın «Dönüş» le katılacağı söylenmişti. «Dönüş» ün Moskova'ya katılacak olması nedeniyle bunun gerçekleşmediği açıklandı.

TEMMUZ

Yılmaz Güney, Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi davasında yargılandı ve «açık ya da gizli, hiç bir örgüte üye olmadım» dedi.

Sinematek, ilginç bir Dünya Sineması Canlandırma filmleri gösterisine başladı.

Fransız yönetmeni Claude Lelouch, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı hesabına Türkiye hakkında bir kısa film yapmak üzere ekibiyle birlikte Türkiye'ye geldi. Ankara ve İstanbul'u ziyaret etti. 2 filmini sundu, basına tanıştırıldı. Gazetelerde, Cumhuriyet'in 50. yılında Türkiye üzerine yapı-

lacak bir filmi yönetecek Türk yönetmeninin bulunup bulunmadığı sorusu ortaya atıldı, bu işin bir yabancıya yaptırılması kınandı.

Felç geçirmiş bulunan aktör Kadir Savun'a yardım için Saltuk Film, gelirini oyuncuya bırakacağı bir film yaptığını açıkladı. «Yaban» adlı filmin oyuncuları Serdar Gökhan ve Kâzım Kartal da, bu filmden para almıyacaklarını açıkladılar.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, yine 50. yıl için yaptırılacak bir diğer belge film için, Amerika'lı 2 kameramanla anlaşmaya vardı. Lelouch olayının aksine, bu olay, gazetelere pek yansımadı.

Sinemacılar Cemiyeti ile Türk Film Prodüktörleri Cemiyeti birleşti. Türkiye Film Prodüktörleri Sinema ve Stüdyo Endüstrisi Federasyonu oldu. Yerli Film Prodüktörleri Derneği ise bağımsız olarak kaldı. Murat Köseoğlu başkan, Berker İnanoğlu ikinci başkan, Ümit Utku ise genel sekreter seçildiler.

Temmuz ayının en önemli sinema olayı sayılan Moskova şenliği yapıldı ve sonuçlandı. Türkiye adına katılan Türkân Şoray'ın «Dönüş» filmi için, Şoray Moskova'ya gitti. Şoray'ın filmi, değişik haberlerden anlaşılabildiği kadarıyla şenliğe resmi olarak kabul edilmedi, ancak Moskova'nın büyük bir sinemasında ticari olarak halka sunuldu.

AĞUSTOS

Claude Lelouch'un 18 kişilik ekibi, Türkiye'nin dört bir yanında tam 8,5 km.'lik film çekti.

Tanınmış Fransız oyuncusu Pascale Petit'in de katılmasıyla Göreme'de çekilen «Küçük Kovboy» filminin zor bir sahnesinde, Cüneyt Arkın'ın dublörü olan Mahmut Çokseker'in ters perende atarken boynunu kırması ve ölümü, üzüntü yarattı ve sinema mesleğinin bu isimsiz kahramanlarına dikkati çekti.

26 Ağustos gecesi TV'de gösterilen «Müthiş Türk - The İncredible Turc» adlı film tepkilerle karşılandı. Atatürk'ün yaşamını işleyen, Amerikalılar tarafından hazırlanmış filmin, yepyeni diye sunulmasına karşın, 2 yıl kadar önce TV de yine gösterilmiş olduğu, Çanakkale savaşları yerine Mardin ve Maraş'ın kurtuluş günlerinden, eski savaşlar yerine

Nato manevralarından alınmış bölümlerin kullanıldığı ileri sürüldü.

EYLÛL

4 Eylûl gecesi çıkan bir yangında, Türk Film Arşivi'nin Fındıklı'daki bir handa bulunan arşivlerinden bir bölümü hasara uğradı. Arşivin kurucusu ve müdürü Sami Şekeroğlu yangını öğrenince bir üzüntü krizi geçirdi. Nedeni anlaşılamayan yangına polis el koydu ve paha biçilmez değerdeki bazı eski filmleri de yokettiği söylenen hasarın saptanmasına başlandı.

Yeni sinema mevsimi, Eylûl başında başladı.

Fransız TV'si, 50. yıl vesilesiyle Türk sineması hakkında özel bir program hazırlamak için bir ekip yolladı.

Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi davasında hastalanan Yılmaz Güney, duruşmadan çıkarılarak hastaneye götürüldü.

Bodrum'da 1 - 8 Eylûl arası yapılan ilk sanat ve kültür şenliğinde sinemaya da yer verildi. Ancak seçilen filmlerin seyirciye oranla zorluğu, («Jeanne d'Arc'ın Çilesi» adlı ünlü sessiz sinema klâsiği ve Jacques Baratier'nin «Goha» sı), halkın ilgisizliğine yol açtı.

Yapımcı Özdemir Birsel'in yıllardır tasarladığı ve ilk kez yönetmen olarak ta çalıştığı «Yunus Emre» filmi, bir dava konusu oldu. Yunus Emre üzerine bilgisi ve araştırmaları ile tanınan Abdülbaki Gölpınarlı'nın bir sinema dergisinde, bu filme karşı olduğunu ve filmin başarısız olduğunu açıklaması üzerine, Birsel, daha çekimi tamamlanmamış olan filmi kimsenin görmesine olanak bulunmadığını, Gölpınarlı'nın daha görmediği bir film hakkında olumsuz kanılar ileri sürerek ticari itibarını sarstığını ve kendisini maddi, manevi zarara uğrattığını, Yunus Emre'yi monopolüne aldığını söyleyerek, hakkında 500.000 liralık dava açtığını açıkladı.

Dünyanın en ünlü yönetmenlerinden Amerika'lı John Ford'un ölümü, ve Şili olayları çerçevesinde bazı tanınmış devrimci sinemacıların da öldürüldüğüne dair haberler, aydın çevrelerde üzüntü yarattı.

Yönetmen Atıf Yılmaz, 49 yaşında askere çağrıldı. Mevlânâ» filmini yeni bitirmiş olan yönetmen, daha önce nedense yapmamış olduğu görevine hareket etti.

Ekim başında piyasaya çıkarılan Bertolucci'nin «Paris'te Son Tango» su, sansürün büyük ölçüde hışmına uğramış olduğu için sinema severlerce tepkiyle karşılandı. Filmin 2 sahesinin kesilerek sansürden geçmesinden sonra, işe yüksek mevkideki bir zatın karıştığı ve filmin iyice budanmasına neden olduğuna dair haberler duyuldu. Sinematek'in bu film için düzenlemiş olduğu gala da, bu yüzden tepkilere yol açtı. Bu olay, sansür olgusuna kamuoyunun dikkatini çekmiş olması nedeniyle yine de yararlı oldu sayılabilirdi.

1939'dan beri değişmemiş olan Türk Sansür Nizamnamesi'nin değişeceği ve bunun için hazırlanan, ancak kimsenin ne olduğunu bilmediği tasarının, bakanlık dosyalarında onay için beklemekte olduğu ileri sürüldü.

Claude Lelouch'un çektiği «Türkiye» adlı 18 dakikalık film, Sinematek'te yönetmenin de bulunduğu bir galayla sinema çevrelerine sunuldu. Filmin tepkileri değişik oldu. Ancak bu filmin, yıl sonunda, çekimi tamamlanan «3 Silâhşörler» adlı üstün yapımla birlikte dünya üzerinde milyonlarca seyirciye sunulacağı haberi kuşkusuz sevindiriciydi.

Ay sonunda Sinematek, 50. yılda Türk sinemasının önemli bazı yapıtlarını sunmak üzere bir özel gösteri dizisine başladı.

«Gerçek Sinema» adlı yeni bir aylık sinema dergisi yayımlanmaya başlandı.

KASIM :

50. yılla ilgili çeşitli sanat yayımlarında sinemaya ya hiç yer verilmemesi, ya da önemsiz bir yer verilmesi, sinema ile ilgili çevrelerde üzüntüyle karşılandı. Örneğin bir bankanın hazırlattığı seri yayımlarda, veya ciddi gazetelerin özel eklerinde sinemanın bulunmaması, dikkati çekmeyecek gibi değildi.

«Yedinci Sanat» dergisi, «Cumhuriyet'in 50. yılında

Türk Sineması» konulu bir özel sayı yayımladı. Kitap biçimindeki özel sayıda 50 yılla ilgili olarak yer alan belgeler, araştırmalar, konuşmalar, fotoğraflar, ve sinemamız konusunda yapılan bir aydın soruşturması, ilgiyle karşılandı.

Adana Altın Koza Film Şenliği, 5 yaşına bastı. Şenlik, bu yıl, 29 Ekim/6 Kasım tarihleri arasında yapıldı. Jüri şöyle kurulmuştu Orhan Arıburnu, Odhan Baykara, Hüsamettin Bozok, Ferruh Doğan, Atilla Dorsay, Tarık Dursun K., Mengü Ertel, Sadi Öziş, Kâmi Suveren, Erman Şener, Jale Yılmabaşar, Yalçın Remzi Yüregir. Elemeye katılan ve çoğu. sinemamızın son bir yıl içindeki başarılı yapıtları olan filmler şunlardı Ağrı Dağı'nın Gazabı, Canım Kardeşim, Cemo, Dönüş, Fatma Bacı, Gelin, İblis, Mahpus, Utanç, Toprak Ana. Bu 10 filmden verilen ödüller şöyle sıralanabilirdi

En iyi filmler 1 — Gelin (L. Akad), 2 — Canım Kardeşim (E. Eğilmez), 3 — Mahpus (N. Saydam).

En iyi oyuncular Türkân Şoray (Mahpus), Kadir İnanır (Utanç).

En iyi yardımcı oyuncular: Ülkü Ülker (Utanç) ve Nazan Adalı (Gelin) ortak olarak, yardımcı kadın oyuncu ödülünü, Kâmran Usluer (Gelin) yardımcı erkek oyuncu ödülünü aldılar.

En İyi yönetmen Ertem Eğilmez (Canım Kardeşim).

En iyi senaryo Bu dalda ödül verilmedi.

En iyi görüntü yönetmeni Erdoğan Engin (Canım Kardeşim).

En iyi fon müziği Cahit Oben (Canım Kardeşim)

En iyi stüdyo çalışması: Ören Film.

Ayrıca Lütfi Akad'a 25 yılı aşan başarılı çalışmaları nedeniyle bir «Jüri Onur Ödülü» verilerek, bu nedenle kendisinin «en iyi yönetmen» dalında yarışma dışı tutulduğu belirtildi. Çocuk oyuncular Kahraman Kıral ve Kenan Özcan'a da bir başarı ödülü verildi. Geçen yıllara kıyasla olaysız geçen şenlikte başlıca olay, jüri üyesi seramik sanatçısı Jale Yılmabaşar'ın, sonuçların saptanmasına başlandığı sırada istifa ederek jüriden ayrılması oldu.

Türk Film Arşivi, sinemamızın 60 yılını kapsıyan ge-

niş bir gösteri programına önümüzdeki ay başlayacağını açıkladı ve bunun programını ilân etti.

Yılın beklenen filmlerinden olan «Baba» gösterilmeye başlandı. İlginç olan, filmin (Türkiye için alışılmadık biçimde) hiç kesilmeden, 2 saat 57 dakikalık uzunluğunun tümüyle gösterilmesi idi. Ayın diğer önemli filmi de, «İrlandalı Kız»ın başarısından sonra yeni bir 70 mm.'lik filmin, Stanley Kubrick'in başeseri «2001 Uzay Yolu Destanı»nın gösterilmeye başlanması oldu.

1973'TE DÜNYA SİNEMASI'NA TOPLU BAKIŞ

Dünya üzerinde yılda kaç film yapıldığına dair kesin bilgiler yok elimizde... Ama yalnız Amerika'da 400 küsur, Hindistan'da 400 küsur, Hong Kong ve Türkiye'de 300'er filmin yapıldığını bildiğimize göre, bu sayının 2000'ler civarında dolaşması beklenebilir. Bu sayının varlığı bile, sinemanın, endüstriyle sanatın karışımı olan «yedinci sanat»ın uygulamasında, endüstri yanının nasıl ağır bastığını açıkça gösterir. Bunca filmin yapılması, kuşkusuz öncelikle önemli bir sermaye yatırımının, sonra da yapımı sağlayacak geniş ve güçlü bir teknisyen kadrosunun var olmasıyla sağlanabilir. Ayni biçimde bu kadar filmi birer sanat eseri yapacak kadar çok yeteneğin, sanatçı kişiliğin dünya sinemasında var olduğu da söylenemez. Ama sinemanın bu yanını görmek, gerçek sinema eserinde var olan sanat olayını görmezlikten gelmeyi gerektirmez. Sinemanın bir endüstri olarak sürüp gitmesine ticari başarılar kadar gerekli hiç bir şey yoktur. Ama sinemanın haysiyetini ve uzun vadede ölümsüzlüğünü sağlayacak olan, onun sanat yanıdır. 73 yılı, bu gerçeğin sinema endüstrisini yönetenlerce en iyi anlaşılmaya başlandığı bir yıl olarak önemlidir ve gerçek, yeni, taze yeteneklerin her ülkede sinemaya çekildiği, baş tacı edildiği bir dönemin belirgin izlerini taşımaktadır.

Sinema dünyasının başta gelen ülkesi Amerika, bu yıl da sürüp giden ve örneğin MGM gibi dev bir şirketin iflâsına kadar yol açan ekonomik bunalımı, ya «Baba», «Üç Silâhşörler», önümüzdeki aylarda gösterilecek olan «Kelebek» gibi, tanınmış, çok satmış eserlere dayanan pahalı ve çekici üstün - yapımlar, ya da yetenekli genç sinemacılara

tanınan geniş olanaklarla atlatmaya çalıştı. Eski ustalar yine iş başında kaldı. Ama sinemada önemli bir kan tazelenmesi de görüldü. Amerika, bu sayede, Jerzy Schatzberg gibi yeni bir yönetmenin «Korkuluk Scarecrow» çalışmasıyla Cannes şenliğinin büyük ödülü gibi uluslararası ödüllerin en değerli olanına kavuşurken, ayni kuşaktan Sam Peckinhap, Francis Ford Coppola, Mike Nicholas, John Boorman, Peter Bogdanovich, Bob Fosse ve daha yenilerden ise, Steven Spillberg, James İvory, Bob Rafelson gibilerle dünya sinemasındaki egemenliğini sürdürdü.

Avrupa sineması, Amerikan sinemasına kıyasla her zaman olduğu gibi, daha entellektüel bir düzeyde kaldı. Fransızlar, Truffaut, Chabrol, Demy gibi orta kuşağın yanısıra, bir dizi genç yönetmenle çok çarpıcı filmler ortaya koydular. Costa, Gavras, Yves Boisset, siyasal sinemanın enfes örneklerini verirken, Claude Faraldo, Marco Ferreri, Michel Polac, Jacques Rozier, Jean Eustache, Robert Lapoujade gibi ünlülerin filmleri ilgi çekti.

Dünya sinemasında kendine özgü bir yeri olan İtalyanlar, Fellini'nin «Roma» sı, Antonioni'nin «Çin» adlı belgesel filmi, Visconti'nin «Ludwig» i ve Bertolucci'nin «Paris'te Son Tango» su ile yılın önemli filmlerini ortaya koydular. Bunun dışında, Marco Bellochio, Francesco Rosi, Elio Petri, Liliana Cavani'nin siyasal ağırlığı olan filmlerinin yanısıra, Pietro Germi, Pasolini, Franco Zefirelli kendi dünyalarını yansıtmayı sürdürdüler. Yeni isimler, özellikle değişik bir toplumsal siyasal sinema anlayışı getiren Taviani kardeşlerin sineması dikkati çekti.

Alman sineması, geçtiğimiz yıl önemli bir varlık gösteremedi. Belçika, İsviçre gibi orta Avrupa ülkeleri, küçük yapımlarına karşın, bireysel çıkışlarla en azından şenliklerde söz sahibi oldular. İspanyol ustası Luis Bunuel, son filmi «Sahte Kibarlar Le Charme Discret de la Bourgeosie» ile en iyi yabancı film Oscar'ını kazandı ve filmi heryerde hayranlıkla karşılandı. İngilizler ise, Joseph Losey, Ken Russell, «The Hireling» adlı filmi Cannes birinciliğine ortak olan Alan Bridges ve Kenneth Loach ile temsil edildiler... Bu sinemanın Peter Watkins, David Hemmingc gibi yeni umutları da oldu... Avrupa batı blokunun geçen yıl en çok sözü edilen ülkesi ise İsveç oldu. İngmar Bergman'ın

«Çığlıklar ve Fısıltılar» ı heryerde bir başeser olanak karşılanırken, Jan Troell, Bo Widerberg'in filmleri de ilgi gördü.

Sosyalist blok, sinema dünyasına az sayıda ilginç film verdi. Rus sinemasının eski başarıları ortalarda yoktu. Bu sinema ancak M. Konchalovski'nin filmleri ile ilgi çekti. Büyük Rus ustası Ayzenştayn'ın 75. doğum yılının kutlanması nedeniyle de, yalnız Rusya'da değil, bütün dünyada ustanın eserleri, kuramları yeniden söz konusu edildi. Eski başarılarını tekrarlayamıyan bir Polonya'nın, bir Macaristan'ın yanında, Çek sinemacısı Jan Kadar'ın «Adrift» filmi, küçük Bulgaristan'ın Andronov'un ve Dinov Christov'un filmleriyle kazandığı başarı, önemliydi. Yugoslavya ise, bu yıl Makavejev'in «Organizma'nın Gizleri» ve Alexander Petrovic'in «Usta ve Margaret» filmleriyle ilgi çekti, kendi ülkelerinde yasaklanan bu filmler, batıda birer başeser olarak karşılandılar.

Dünyanın diğer kıtalarında da ilginç akımlar, filmler, sinemacılar çıktı elbette. Örneğin Amerika kıtasında bir Kanada sineması, kendine özgü kişiliğiyle dikkati çekti. Güney Amerika ülkeleri ise, yönetimlerinin çizgisinde çalışan resmi sinemaları ile değil, «koşut sinema» diye adlandırılan, kendi özgürlüklerini koruyarak değişik ve devrimci sinema anlayışını yürüten sinemacıların eserleriyle dünyada ilgi çektiler. Glauber Rocha, Fernando Solanas gibi bilinen isimleri daha yenileri izledi.

Asya kıtasında, değişik rejimlere, ideolojilere göre çok çeşitli sinemalar vardı. Hindistan, geniş yapımında yine Satyajit Ray ustanın Berlin'de Altın Ayı kazanan filmiyle batıya seslenebildi. İran sineması, Darius Mercuhi, Faruk Gaffari gibi yönetmenlerinin yaptığı değişik ve olgun filmlerle kendini tanıttı. Mısır, Yusuf Şahin, Suriye Tewfik Salah'la, batılı ülkeler aydınlarına kendi davalarını sundular. Filistinli sinemacılar ise bir birlik kurarak, sinemanın kendi savaşları için kullanılabilmesine gerekli olan ilkeleri saptadılar.

Uzak Asya'da, Japon sineması, geçmişle, geleneklerin birikimiyle çağdaş Japon'un hesaplaşmasını ortaya koyan ve yeni bir estetik peşindeki sinemasını sürdürdü yine. Dev komşuları Kızıl Çin, Paris'te gösterilen 3 tane siyasal fil-

miyle ilk kez batıya açıldı. Bütün dünyada «Çin filmleri» diye adlandırılan, ama aslında Hong Kong stüdyolarında yapılmakta olan filmler, getirdikleri yeni şiddet ögesi, hareketli kavga sahneleri, karate ve judo gösterileri ile bütün dünyada çığ gibi büyüyen bir ilginin kaynağı oldular.

Afrika kıtası da siyasal uyanışına koşut bir sinemayı sürdürdü. Cezayir'den, Senegal'den, Nijerya'dan gelen filmler, karaderili insanların kendi sorunlarını, kendi estetik anlayışlarıyla bütünleyerek sinemaya değişik bir boyut kazandırdılar. Sinema gelişmelerini canlandırmak ve desteklemek için de, batılı aydınların onayını alacakları batı şenliklerine katılmak yerine, kendi şenliklerini düzenleme yoluna gittiler ve Kartaca, Ugadugu gibi şenliklerde filmlerini gösterdiler.

İşte geçtiğimiz yılda, dünya sineması, sinemayı en basit bir eğlenme, vakit öldürme aracı olarak almaktan, bir davanın, bir savaşın güçlü ve etkili silâhı olarak yararlanmaya dek, yedinci sanatın çeşitli kullanılış örneklerini verdi. Sinema, böylece, ister ideolojik bir silâh, ister egemen sınıfların dolaylı beyin yıkama aracı, isterse şu veya bu yolda güdümlü bir araç, bir uyandırma, sarsma, bilinçlendirme vasıtası olarak olsun, insan yaşamına, gelişimine, biçimlenmesine yakın biçimde karışan bir sanat olarak 1973 yılını da geçirdi.

1973 YILINDA TÜRK SİNEMASI

Türk sineması, geçtiğimiz yıl, çok sayıda kötü filmin yanında, önemli ve ilginç bazı yapıtlar ortaya koydu. Bu filmler incelendiğinde hiç olmazsa nitelik yönünden belli bir iyimserliğe kapılmak bile olasıdır. Bir kere, Türk sinemasında 1973'te bir Lütfi Akad olayı meydana gelmiş ve Akad, tavizlerle geçen bir dönemden sonra üstüste başarılı filmler yapmak, üstelik bu filmlerin ticari açıdan doyurucu olması nedeniyle de kendi istediği konuları, yazdığı senaryoları, istediği mekân ve oyuncuları şirketlere kabul ettirmek fırsatını bulmuştur. Akad ustanın bu yıl içinde gördüğümüz 4 filminden en önemli ikisi, «Irmak» ve «Gelin» dir. Her iki filmde de Akad, öncelikle çok sağlam kurulmuş,

dengeli senaryolara dayalı olarak yola çıkmıştır. Biri umutsuz bir köy aşkını, diğeri Yozgat'tan İstanbul'a göçmüş bir ailenin ekonomik kalkınma çabasını anlatan filmlerde, 2 öğe belirgindi. 1) Senaryolar (ve filmler), tüm yüzeysel ve dramatik motiflerinin gerisinde, sağlam ekonomik, dolayısıyla kaçınılmaz etkenlere bağlanmaktadırlar. Bu açıdan, kişiler, Türk sinemasının karton kişileri değildir, etli canlıdırlar, ayrıca önemli birer işleve de sahiptirler. Örneğin «Gelin» deki gelin, çabuk zengin olma, sınıf atlama isteğinin, insancıl değerlere önem vermemesi, giderek onları yoketmesi olayına karşı direnen bütün bir insancıl, hümanist değerler ve davranışlar bütününü simgelemektedir. 2) Akad, bu filmlerinde, sinemamızın bilmezlikten geldiği (oysa tüm sanatların dokusunda var olan) allegori'ye, canlı ve yüklü bir simgeler bütününe yer vermektedir. Örneğin yine «Gelin» de Hz. İbrahim efsanesiyle bütünleşen «kurban» motifi, «Irmak»ta, herşeyi bilen, duyan, ama içinde saklayan halkı simgeleyen «kör» motifi, bu sinemaya, sinemamızın pek az verdiği şiirsel bir tad ve boyut getirmektedir. Bu 2 önemli ve daha uzun incelemelere lâyık eserin yanısıra, Akad'ın diğer 2 filminden «Gökçe Çiçek», iyi niyetli, ama dağınık bir senaryoya gerekli inandırıcılığı getiremeyen bir deneme, «Yaralı Kurt» ise uslup yönünden hiç aksamıyan, ama toplumumuza bir ölçüde yabancı bir hikâyeyi anlatan filmler olarak, ilk ikisinin düzeyine ulaşamamaktadır. Ancak, 73 yılının Türk sinemasını da bir «Akad yılı» olarak anılacağı kesindir.

1973'ün ikinci başarılı yönetmeni, Atıf Yılmaz olmuştur. Yılmaz, «Cemo», «Utanç» ve «Kambur» filmleriyle, genellikle Ayşe Şasa'nın senaryolarına dayanan, belli bir uslupçuluğa yönelik çalışmalar yapmıştır. «Cemo» nun Kemal Bilbaşar'ın romanına ihanet olduğu, «Utanç» ın Türk toplumuna yabancılığı, «Kambur» un aşırı masalcılığı eleştirilmiştir. Ama Yılmaz'ın geleneksel bazı unsurlardan yola çıkan uslup araştırmalarının, geçen yılki çalışmalarıyla doruğuna ulaştığı ve sinemamızda artık kesinlikle bir «Atıf Yılmaz uslubu» ndan söz edilebileceği söylenebilir. Yılmaz sineması, artık fazlalıklardan arınmış usta bir sinemadır ve belli bazı tür öykülerle daha iyi uyuşarak, ortaya başarılı yapıtlar koyabilmişti, koyabilecektir.

Ayni kuşağın diğer bazı sinemacıları, geçen yılı başarısız olarak kapatmışlardır. Sinemacı olarak tükenmişliğini sürdüren Metin Erksan'ın yeni bir aşama yapmasını beklemek gerekecektir. Halit Refiğ, «Kızın var mı derdin var» ve «7 Evlât, 2 Damat»ta, Amerikan usulü güldürü öykülerini bize uyarlamayı başaramamıştır. Buna karşılık, gerek «Fatma Bacı», gerekse «Vurun Kahpeye»nin yeni uyarlaması, daha tutarlı ve önemli filmlerdir. Refiğ, «Fatma Bacı»daki başarılı anlatımını, Türk toplumunun batılılaşması sorununa getirdiği yüzeysel bakış yüzünden zaafa uğramaktadır. Fatma Bacı'nın köyden gelen kişileri ne denli canlıysa, «batılılaşmış», yozlaşmış çevreden olanları da o denli sahtedir, çünkü onlar Refiğ'in hayalinden çıkma, yalnızca işlevsel kişilerdir. «Vurun Kahpeye»de ise, anlatımın başarısına karşılık, Refiğ, Halide Edip'e İslâmcı bir yorumla yaklaşmakta, ona, en azından «Vurun Kahpeye»de olmayan bir görüş yakıştırmaktadır. Bu film, Halide Edip'e de, sinemamıza da, Refiğ'e ve davasına da bir şey kazandırmış değildir.

Sinemacı kişiliğini bilinen çizgide sürdüren ve ilginç birşeyler veremiyen Osman Seden, Orhan Elmas, Mehmet Dinler, Orhan Aksoy, Ülkü Erakalın gibi sinemacıların yanısıra, eskilerden Memduh Ün, başarısız bir «Acı Hayat» uyarlaması olan «Para»dan sonra, «Toprak Ana» ile yer yer sinemayı iyi bildiğini gösteriyor idiyse de, film bütünlükten ve inandırıcılıktan yoksun, abartılmış bir köy melodramı olmaktan öteye igtmiyordu. Ertem Eğilmez, ticari filmlerle geçen bir meslek yaşamının ortasında «Canım Kardeşim» gibi değişik ve insancıl bir filmle beklenmedik bir sürpriz yaptı. Duygu Sağıroğlu, çok kötü bir «Leylâ ile Mecnun» uyarlamasından sonra, «Namus»la melodram kalıplarını, ilginç bir anlatımla yeniden kullandı. Başarısız sinemacılardan Nejat Saydam, yıl sonunda «Mahpus» ile köy filmlerine ilginç bir dönüş yaptı. Film, kusurlarına karşın, Saydam'ın en başarılı filmi sayılabilirdi. Ayni biçimde, Safa Önal da, yıl sonunda verdiği «Umut Dünyası» ile «Canım Kardeşim» türünde taze, sıcak, insancıl bir hava taşıyan bir filmle kendisinden umut kesenleri şaşırttı. Yılmaz Duru, sadik ögelerle desteklenen destancı anlatımını sürdürdü. Fevzi Tuna, Tunç Başaran ve Temel Gürsu gibi

daha yenilerden ise, gerçekten dikkate değer önemli bir film çıkmadı.

1973'te sinemaya yeni başlayanlar da, ne yazık ki, geçtiğimiz yıllardaki gibi çok olmadı. Dünya sinemasının sürekli tazelenen kanı yanında, Türk sinemasında beklenen yenilenme olmuyordu. Yenilerden en büyük sürpriz, Türkân Şoray'dan geldi. Şoray, «Dönüş» le ilgi çekici tema'lara değinen, anlatım yönünden de belli bir heyecana, belli bir sinema duygusuna sahip bir film ortaya koyuyordu. Şoray'ın kusuru, bir filmde çokşeyi anlatmak istemesi, filmini gerek olaylar, gerek dramatik çıkışlarla çok fazla yüklemesiydi. Ama yine de film, sinemamıza kendine özgü bir yönetmenin kazanıldığını haberliyordu. Yıl başında sinemaya geçen ve «Asi Gençler» adlı başarısız bir filmle Yeşilçam kalıplarını tekrarlayan eski «Genç Sinemacı» Artun Yeres, filmin başarısızlığı üzerine Yeşilçam'dan uzaklaşmak zorunda kalırken, Arda Uskan da, yıl sonunda, «Felek» adlı kendi yönettiği ve çektiği filmiyle uzun zamandır özlediği sinemaya giriyordu. Bu yıl içinde sinemaya başlayan Zeki Ökten ise, uzun yıllardır yaptığı asistanlığın verdiği avantaja sahipti. Bu nedenle, Ökten'in yönettiği «Vurgun», «Bitirim Kardeşler» gibi filmler, iyi iş yapıyor ve Ökten'i piyasaya yerleştiriyordu. Sinemacı olarak Ökten'in ciddiye alınmasını sağlayan ilk film ise, «Bir Demet Menekşe» oluyor ve Ökten, Selim İleri'nin senaryosuna dayanan bu filmde, sade, tam duyarlı ve ayrıntılara önem veren, derinlik taşıyan bir anlatımı gerçekleştiriyordu.

Sinemamızın en eksik ve yetersiz dallarından biri olan senaryo, çoğunlukla yine kalıplaşmış, yeteneksiz birkaç ismin tekelinde kalmakta devam ediyordu. Bu yıl içinde, Ayşe Şasa'nın Atıf Yılmaz, Lütfi Akad'ın kendi filmleri için yazdığı birkaç senaryo dikkati çekerken, Selim İleri'nin yoğun ve verimli bir çalışmayla sinemamıza ciddi ve özlenen bir senaryocu olarak katılmasının yanında, eleştirmen Naci Çelik'in de Refiğ'in bir filmiyle (başarısız da olsa) sinemamıza katılması, olumlu bir olay olarak karşılanıyordu.

Geçen yılda Türk sinemasının genel görünümü böyleydi işte... Geçtiğimiz yıl içinde yayımlanan, Agah Özgüç'ün önemli kaynak kitabı «Türk Sineması Sözlüğü», Türk sine-

masının 60 yıllık geçmişinde bugüne dek 3300 kadar film ortaya koyduğunu meydana çıkarıyordu. İlk yıllarda, birer, ikişer... bazen hiç... 72'de ise, birçok ülkenin parmağını ağzında bırakacak bir sayı : tam 300 film. Ama dünyanın tüm sinema endüstrilerini özetleyen yıllık bir «İnternational Film Guide» da sinemamızdan söz eden tek bir satır yok!.

Bu elbette ki tek ve önemli ölçü değil. Türk sineması-nın bugün, yılda 300 film ve 40 milyon seyirciyle toplumun gündelik yaşamına sıkı sıkıya girmiş, onu iyice etkilemiş bir sanat/endüstri olduğu söylenebilir. Ayrıca bu sinemanın, zaman zaman, dünya sinemasına rahatça sunulabilecek değerde yapıtlar vermiş olduğu da söylenebilir. Bu sinemanın bugünkü durumunu belirlemeye çalışırken, bazı verileri göz önüne almak ve bunları kesinlikle saptamak gereklidir.

1 — Türk sinemasında bugün, 300 filmlik bir yapımı karşılayacak bir sermaye yatırımı yoktur. Bu sinema, kapkaççı, gününü kurtarmaya çalışan bir sermaye anlayışının, bonocu, tefeci kredisinin elinde dönen, stüdyo, laboratuar gibi temel teknik yatırımlarını yapmamış, akılcı, araştırmacı bir pazarlama kuramamış bir sinemadır.

2 — İkinci veri, kültürel alandadır. Türk sinemasının seyircisi, bugün, gerekli bir çağdaş kültüre ve bu kültürün biçimlendireceği bir sinema beğenisine sahip değildir. Böyle bir beğeni bir yana, bu sinemanın seyircisinin önemli bir oranı, okuma/yazma bile bilmemektedir. Bir geri bırakılmış ülke seyircisinin, sinemadan sanat olarak isteyecektir, elbette ki bizim düşüncelerimizle uyuşmayacaktır. Sinema-mız üzerindeki tartışmaların önemli bir bölümü bu sorundan ortaya çıkmakta, halkın yıllardır yapılan sinemadan memnun olduğunu, bu sinemanın gerçek halk sineması olduğunu ileri sürenler, gereğinde bunu «ulusal sinema» gibi sözlerle yaftalamaktan bile çekinmemektedirler. Ama halkın bu sinemaya olan alışkanlığının, alıştırılmışlığının, diğer herhangi bir kötü iptiladan farkı olmadığını düşünenler, ayni seyirciye, dozunu yavaştan başlatarak ve gittikçe arttırarak iyi bir sinemanın sunulmasını istemektedirler. Böyle bir sinemayı seyirci kabul etmiyecek midir? Bir iki olumlu veya olumsuz deneyle bu soruya yanıt verilemez.

Bunu deneyecek bilgi, yetenek ve iyi niyette sinemacının sinemaya girmesi sorunudur bu...

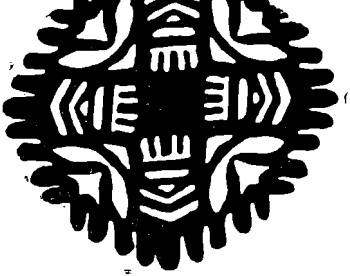
3 — Bu sorun ise, sinemaya bakıştaki üçüncü boyutu bize getirir. Türk aydını, Türk sineması olayına katılmamış olabileceğince yabancı kalmış, tanık bile olmayı istememiştir. Bu sinemayı küçümsemiş, ona tepeden bakmıştır. Bunun nedenleri vardır, bu nedenler doğrudur, ama aydının ilgisizliği sürdükçe, onun yapıcı eleştirisi, olumlu katkısı, giderek kişisel katılması olmadıkça sinemamızı kimler düzeltecektir?

4 — Bütün bunların üstünde dikkate alınması gerekli son boyut ise, sinemamızın toplumdaki işlevini ne derece yerine getirdiğidir. Bu işlev, «sanat toplum içindir» ilkesinin içinde saklı bulunan işlevdir ve bu bir dünya görüşü, bir ideoloji sorunudur. Türk sineması her ülkede olduğu gibi, giderek sinema olayının hiç dikkate alınmamış olması sonucu, belki de her ülkede olduğundan çok, ülke yönetimini elinde bulunduran egemen sınıfların çıkarı doğrultusunda çalışan bir sinemadır ve bu sınıfların çıkarlarının, ülkenin uyandırılması değil, uyanışının geciktirilmesi yönünde ortaya çıkması oranında, sinemamız da bu uykuyu beslemek ve sürdürmekten başka birşey yapmamıştır. Burada sorun, sinemacıyı, bireysel yetenek ve çıkışları aşarak, daha genel plânda bir ideoloji, bir siyasal sistem sorununa dönüşmektedir.

1973 sonunda ve 74 başında, Türk sineması, bütün bu genel verilerin ışığında Türk aydınının ve kamuoyunun ilgisine, dikkatine muhtaçtır. TV rekabeti, yapım giderlerinin, sabit kalan, genişleyemiyen ve dışarıya da açılamıyan bir pazara karşı gitgide artması, seyircinin temcit pilâvı gibi sunulan benzer konulardan, hikâyelerden bıkarak yerli filmlerden elini ayağını çekmesi gibi etkenler de, bir sinema krizi olgusunu güçlendirmektedir. Yeni yıl başında görülen ise, sinemanın gitgide artan bir dinsel filmler ve köy filmleri furyası ile dertlerine çare aramak eğiliminde olduğudur. Bunu yaparken, sinemacılarımız, Türkiye'nin gerçeklerinin günden güne hızla değiştiğini, son seçimlerin de somut biçimde gösterdiği gibi, Türkiye'de hızlanan köyden kente göçün ülkede yeni toplumsal/ekonomik/siyasal

dinamikler meydana getirdiğini görmezlikten gelmektedirler. Şehirleşme hareketinin toplumun artık en güçlü potansiyelini oluşturan, en önemli çağdaş olgusu olduğu gerçeği unutulmakta, sinemamız, bir ölçüde edebiyatımıza da öykünerek, köy saplantısından kurtulamamaktadır. Oysa herkesin kendi bildiğini, kendi deneyini anlatması zamanı gelmiştir, geçmektedir. Kentli yazarın zoraki köy romanı yazması kadar, kentli sinemacının köye taşınması da gereksizdir, yapaydır. «Gelin», «Fatma Bacı», «Utanç» gibi filmler, bu gerçeği gözledikleri için, çağdaş Türkiye dinamiklerine daha uygun, daha geçerli filmlerdir.

Bugün artık dünya ölçüsünde değerli sinemacılarımız, yokluk içinde var eden teknik elemanlarımız vardır. Oyuncularımızın düzeyi gün geçtikçe yükselmektedir. Olmayan, sinemayı ciddiye alan bir Devlet, sinemaya gerekli ilgi ve duyarlıkla eğilen bir kamuoyu, sinemayı gerekli maddi ve manevi denetleme altında bulunduracak bir toplumsal ve ahlâksal müessese(ler) bütünüdür. Bunlar olduğunda, bir filmin yapımında çalışan ve bir film seyreden herkes, toplumsal bir olayın sorumuna katıldığının bilincini duyduğunda, sinemamız dünyaya açılımını eksiksiz olarak tamamlıyabilecektir 1974'ün bunun için gerekli uyanışı getirmesini dilerim.

1973'TE KİMİN İÇİN TELEVİZYON?

Mahmut Tali ÖNGÖREN

1973'de televizyonumuzda ne gibi gelişmelerin kaydedildiğini merak edenlerin dikkatine başlıca iki nokta sunulabilir. Ankara Televizyonu Müdürü tarafından ortaya çıkarılan bir TV yarışma programında yarışmacılara 1973'ün sonlarına doğru 12 bin lira değerinde armağan dağıtılmaya başlandı. İkinci nokta ise yayın alanını genişletmeye devam eden televizyonumuzun her alanda karışıklıktan kurtulamadığını 1973'de de görmemizdir. Şimdi Türkiye'yi giderek saran ve her evde söz konusu edilen televizyondaki bu karışıklığı gözden geçirelim.

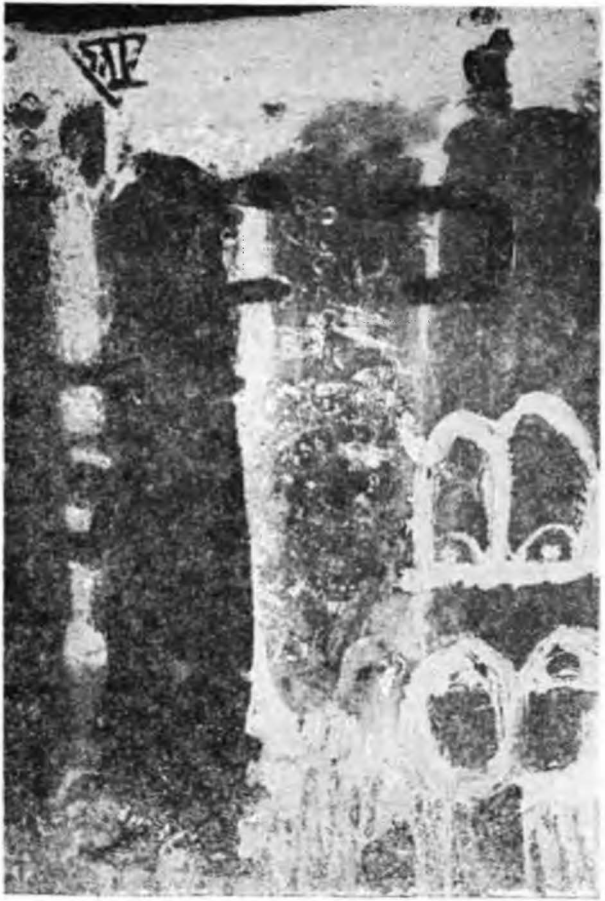
Önce, yarışma programlarında armağan olarak 12 bin lira dağıtabilen bir devlet televizyonunun yayın amaçlarını birbirine karıştırdığını belirtmekte yarar vardır. Çünkü TRT'nin basılı yayınlarında televizyonun eğitim, kültür ve eğlence için kullanılacağı belirtilir. Ayrıca, 1973 içinde çeşitli gazetelere demeç veren TV yöneticileri «eğlendirirken eğiten programlar hazırlamanın yararları» üzerinde de durmuşlardı. Bir başka anlatımla, TV eğlence programları da eğitim amaçları ağır basarak hazırlanmalıydı. Kâğıt üzerinde bu gibi hedeflere yönelik programlar üzerinde durulurken, uygulamada TV. yayınlarının tamamen başka amaçlara hizmet ettiği görüldü. Yarışma programlarında birkaç kez 12 bin lirayı armağan olarak dağıtabilen bir TV yönetimi «devlet televizyonu» kişiliğinin dışına çıkıyor ve gelirini reklâmla sağlayan TV şirketlerinin yabancı ülkelerde görülen örnekleri gibi bol keseden para vererek insanlara talih oyunları ile zengin olma hevesini aşılıyordu. Üstelik bizim televizyonumuzun TV yarışma programlarında harcadığı bu armağan parası reklâm şirketlerinin değil, Devletin cebinden çıkan paraydı.

TRT Televizyonu bir yanda böyle sorumsuzca davranırken acaba öbür yanda elde ettiği gelişmelerle bu açığını kapatmaya çalıştı mı? Sözgelişi ulusal günlerdeki programları nasıldı televizyonumuzun? Bu soruyu çeşitli yazarlar ve seyirciler gerek makaleleri, gerekse okuyucu köşelerine gönderdikleri mektuplarla cevaplandırdılar. Oktay Akbal Cumhuriyet'teki yazılarında televizyonumuzun ulusal günlerinde ne denli basmakalıp yayınlar yaptığını birkaç kez belirtti. 16 Eylül 1973 tarihinde de bir İzmirli TV seyircisi İzmir'de çıkan Sarmaşık'ta şunları yazdı «...26 Ağustos akşamı Atina televizyonunu seyrettim. Yunan tarihi tâ başından alınarak bir yayın yapılıyordu... Sonunda da Kıbrıs konusuna temas edilerek Yunan megalo ideasının tahakkuku için bütün Yunanlılar tek vücut olmaya çağrıldı ve yayın deniz, kara ve hava kuvvetlerinin iddialı sahneleri ile sona erdi... Buna karşılık 9 Eylül'de bizim televizyonu açtım. Büyük zaferimize ait kupkuru, soğuk ve cansız sözlerden başka bizleri hayata kavuşturan bu büyük günümüzü değerlendiren hiç bir şey yapılmadı. Bu bayram günü, böyle mi kutlanmalıydı? Yunan halkını ve umumî efkârını aleyhimize kışkırtan zehirleyici propagandalara böyle mi mukabele edilmeliydi? Çok yazık.» Üstelik İzmir'in 9 Eylül'deki kurtuluş programını TV yönetimi Ankara'da hazırlatmış, İzmir'e bir ekip göndererek yerinde izlenimleri saptamaya da gerek görmemişti. Televizyonun umursamazlığına yalnız ulusal günlerde değil, Cumhuriyetimizin 50. Yıldönümünde de rastlandı. Kutlama programlarından söz edilmeye 1973'den önce başlandı ve 1973 içinde de bu konu üzerinde duruldu. Fakat bu alandaki TV yayınlarından bir ikisine 29 Ekim'den ancak dört beş gün önce yer verildi. Oysa aynı kuruluşa bağlı Türkiye Radyolarının 50. Yıl programları aylarca önce başlamıştı. Bu arada yabancı TV kuruluşlarının 50. Yıl dolayısıyla televizyonumuzdan almak istedikleri filmler için yapılan başvurmaları ya geciktirildi ya da cevapsız bırakıldı.

Ulusal günlerimizle ilgili bu umursamazlık sürüp giderken yabancı TV filmleri televizyonumuzu doldurmaya ve yabancı ülkelerin, kuruluşların ve amaçların propagandalarının televizyonumuzdan yapılmasına devam edildi. TRT tarafından kira ücreti ödenmediği için yayınına ara verilen

«Görevimiz Tehlike» adlı dizi filmde bir yabancı gizli kuruluşun ülkelerin iç işlerini nasıl karıştırdığını izlemekten bizi 1973 de alıkoymadı. Çünkü büyük gayretler sonucunda bu dizi film 1973'ün ikinci yarısında yeniden gösterilmeye başlandı. «Ben ve Şempanze» ve «Sirk Dünyası» adlı diğer dizi filmler ise seyirci arasında beklenen ilgiyi toplayamadı. Hattâ Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli «Ben ve Şempanze» adlı filmin Türk yaşantısına uymadığını bir günlük gazetede belirterek tüm bu filmler için ileriye sürülebilecek düşünceleri özetlemiş oldu. 1973 içinde başlayan bu dizi filmlerden «Kaçak» ise seyirci tarafından son derece tutuldu. Bunun nedenlerini Rauf Mutluay 2 Ekim 1973 tarihli Cumhuriyet'te şöyle belirtti: «Kadın, erkek, küçük, büyük herkesin sevgi ve güvenle desteklediklerini Dr. Kimbıl, her taraftaki serüvenin son anlarında polisin elinden kurtuldukça, biraz daha saygı ve ilgi yaratıyor... Hiçbir sunu, eşini öldürmüş olmakla suçlanan ve yasa güçlerinin elinden kurtulmaya çabalayan bu yalnız adamın serüvenleri kadar yürekten izlenmiyor herkesçe. Bu duygu ve sevgi ortaklığının kaynağı nedir dersiniz? Baş oyuncunun temsil ettiği haksızlığa uğramış günahsızlık, adalet arayan suçsuzluk mu? Elinden gelen her iyiliği herkese yapmaya çalışan erdem gücü ve insanlık görevi mi? Yargı ve güvenlik örgütüne duyulan hınç mı? Sonucu bilinmeyen meraklı bir serüvenin yarattığı bilme içgüdüsü mü? Tek başına bile kalsa toplumla çatışmaktan vaz geçmeyen irade direncine duyulan hayranlık mı? Sanırım dünyanın her yerinde milyonlarca insanı yürek ve dilek birliğiyle ardından sürükleyen bu film dizisinde yukarda sıraladığım ögelerin hepsi birden var.» Kaçak o denli büyük bir ilgi gördü ki Yeşilçam onu kopya etmeye başladı ve bazı yayınevleri de Kaçak'ın serüvenlerini kapsayan kitaplar çıkardılar.

Bu arada da televizyonda gösterilen sinema filmlerinin geçen yıl yol açtığı yakınmalara 1973'de de rastlandı. Televizyonda niteliksiz, kötü ve hiç bir değeri olmayan sinema filmlerine haftada iki kez yer veriliyor, bu filmlerin kopuk kopuk gösterilmesi, Türkçe seslendirilişlerindeki aksaklıklar ve özellikle filmlerin son sahnelerinin kesilmesi bir türlü önlenemiyordu. Bu nedenlerle, içinde sinema sanatından an-

Tuculescu Sade armoni

layan bir tek kişinin bile bulunmadığı TRT Film Komisyonu son derece zor durumlarda kaldı ve basının tüm eleştirilerine hedef oldu. Fakat 26 Ağustos 1973 tarihinde Büyük Zaferin başlangıç yıldönümü dolayısıyla TRT Televizyonu'nda yayınlanan «Müthiş Türk» adlı bir Amerikan filmini bu Film Komisyonunun mu, yoksa TRT içinde bir başka yetkili organın mı gösterdiği bir türlü anlaşılamadı. Devrim tarihimizle ilgili çeşitli yanlışlıklarla ve de yabancı ülke propagandası ile dolu olan bu filmin yayını basında tepkiyle karşılaşınca TRT yetkilileri de kendilerine yöneltilen soruları cevapsız bıraktılar. Böylece filmi TRT içinde hangi ünitenin seçtiği ve kimin yayın sorumluluğunu taşıdığı anlaşılamadı. Üstelik bu filmden bazı sahnelere çok önceleri TV programlarında yer verilmiş, filmin tümünün 1969 da gösterilmesi TV yönetimi tarafından reddedilmişti. İşin en tuhaf tarafı da, bu filmin bir başka kopyasının TV arşivlerinde bulunmasına rağmen aynı TV yönetiminin filmin bir ikinci kopyasını Amerika'dan ücret karşılığında almasıydı.

Böylece 1973'de televizyonumuzun yalnız büyük bir karışıklık içinde olmadığını, aynı zaman da son derece korkunç bir lâübaliliğe sürüklenmiş bulunduğunu anladık. İşte bazı örnekler : TRT Televizyonun İstanbul Festivaline 43 kişilik bir ekiple katılması, Festivalden yapılan yayınların niteliği göz önünde bulundurulunca, çeşitli söylentilere ve TV araç ve gereçlerine duyulan gereksinmelerin TV yayın alanın genişlediği bir sırada İstanbul'da çar çar edilmesi de çeşitli iddialara yol açtı. Daha önce de Antalya Belediye Başkanının görevli görevsiz 57 TV ve TRT yetkilisini Antalya Film Festivaline davet edip, hiç para harcatmaması ve bu arada da açılış balosunda TRT'cileri küçük düşürücü bir konuşma yapması gerek basında, gerekse TRT içinde eleştirildi. En sonunda da TRT Genel Müdürü, Antalya Belediye Başkanı ile yapılan bir röportajı ve Antalya Festivalinin kapanış gecesi çekilen filmi yayından kaldırdı. Gerek 1972 sonunda hizmete giren İstanbul Çamlıca Vericisinin açılışı, gerekse yılbaşı için yapılacak programlar dolayısıyla TV yönetimi gazinoları incelettirmek üzere Ankara TV Müdürünü görevlendirdi. Basındaki haberlerden

anlayabildiğimiz kadarı bu inceleme görevi 1973 yılı boyunca devam edip gitti ve TRT Televizyonu'nun eğlence programları gazino şovlarını taklit etmekten öteye geçemedi. Yine basındaki eleştiirlerden anlayabildiğimiz kadarı dizi filmlerin dışında yaklaşık olarak tüm TV yayınları dolduran bu eğlence programları, ekranda ünlü ses ve saz sanatçılarından geçilmediği halde, seyircileri yine de hoşnut edemedi. Bu arada Seçil Heper adlı Türk Musikisi şarkıları söyleyen genç bir kıza yayınlarında defalarca yer vererek onun gazinolarda tutulmasını sağlayan Devlet televizyonu yine amaçlarının dışına çıkıp tamamen bir reklâm televizyonu gibi davranmaktan ve bir kültür kuruluşu kişiliğine sahip olacağı yerde, yalnız eğlence yerleriyle ilişki kuran bir yayın organı durumuna gelmekten kendini 1973 de de kurtaramadı. Türk televizyonunun kültür ve eğitim yayınlarının yanısıra elbette ses sanatçılarına da yer vermesi gerekirdi. Nitekim belki de kültüre ve eğitime yeteri miktarda zaman ayırdıklarını sanan TV yöneticileri Zeki Müren'i de sık sık TV ekranına çıkardılar 1973 yılında. Fakat 23 Haziran 1973'de «Akdenizin Koynunda» adlı programda bu sanatçıyı en lâübali görüntülerle seyircilere sunmak herhalde TRT Televizyonu'na yakışan bir davranış olmadı. Ayrıca Fenerbahçe antrenörü Didi'nin Türk vatandaşlığına geçeceğini de telveziyonumuz ilk kez duyurmanın verdiği sevinçle son derece önemli bir görevi yerine getirdiğini sandı. TRT'de program plânlamasının bulunmadığı tatil mevsiminin ikinci yarısında turistik bölgeleri tanıtan programların yayınlanmasından ve «Kadın ve Ev» programında da yaz geçerken «pratik yaz dikişleri» ni öğreten ve denizin ve güneşin zararlarından söz eden konuların işlenmesinden anlaşıldı. «Kadın ve Ev» bir de 1973'ün başlarında haftalarca etek dikişini öğreten ve daha sonra da Türk kadınlarının yaşayışını incelemek varken yabancı ülkelerdeki kadınların durumlarını araştıran programlara yer vererek seyircilere baygınlıklar geçirttirdi.

1973'de TV programlarını genel olarak incelediğimiz zaman kabataslak da olsa şu sonuçlara vardık : TV programları en çok Ankara'nın, daha sonra İstanbul'un ve de biraz İzmir'in eğlence gereksinmeleri düşünülerek hazırlanıyordu. TV yönetiminin bu programları hazırlarken belli bir

görüşü ve plânı yoktu. Özellikle «Ankara Hatırası» gibi gerçekten değerli sanatçıların hazırladığı programlarda bile bu gibi programlara katılan sanatçıların sanat değerine değil, onların yeni piyasaya çıkan plâklarının reklâmının yapılmasına önem veriliyordu. TV programcılığına ayrıca radyo programcılık anlayışının hâkim olduğu da 1973'de daha iyi anlaşıldı. Çünkü tüm TV programlarında konuları anlatmak için görüntü dilinden çok daha fazla söze yer veriliyor ve bu nedenle de ilginç konular bile TV ekranından sönük ve silik geliyordu seyirciye. Yaz aylarında pek çok programın yayından kaldırılması ve bir yayın gününde de eskiden yayınlanmış en az iki ya da üç programın tekrarlanması seyircinin ve basının TV ile ilgili en büyük eleştirileri olarak yer aldı 1973'de. Yaz aylarındaki bazı yayın günlerinde hiç bir çocuk programının yayınlanmaması da TV yönetiminin ne denli dar bir programcılık anlayışına sahip olduğunu gösterdi. Televizyonumuzun bu cılız program anlayışıyla derlediği yayınlar İzmir basının ister istemez dikkatleri Yunan televizyonunun yayınlarına çekmesine yol açtı. İzmir gazetelerindeki 1973'de çıkan yazılara bakılırsa Yunan TV programları bizimkinden çok daha üstündü. Herhalde Türk televizyonunun yöneticileri de bu gerçeğin farkına varmış olacaklar ki 1973'de televizyonumuzun kusurlarını kapatmak için yayınları yabancı dizi filmlerin yanısıra Avrupa'dan yapılan naklen yayınlarla doldurdular. Böylece giderek genişleyen televizyonumuzun yayın alanı içine giren köylerimiz, kasabalarımız ve kentlerimiz kendi kültürlerini ve çevrelerini tanımadan Avrupadaki futbol takımlarının oyunlarını ve oyuncularını, bir de Avrupa'da yapılan hafif müzik yarışmalarını izlemeye yöneltildiler. Televizyonumuzun köy ve eğitim programlarına gelince, sayıları tehlikeli ve düşündürücü bir şekilde azaltılan bu gibi yayınların sözde geliştirilmesi için adımların atıldığı açıklandı. Fakat bu çabalar köylere TV alıcısı armağan edilerek televizyonun köye götürüldüğü sanısının güçlenmesinden öteye geçemedi. Eğitim yayınlarında ise ilk ciddî adımın atıldığını belirten bir davranışla karşılaşır gibi olduk. TRT Televizyonu Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği yaparak «TV Okulu» adlı bir programda üniversiteye girecek gençlere hazırlık dersleri yayınladı. Ne var ki bu

adım fikir olarak son derece yararlıydı ama, uygulamaya gelince iş değişiyordu. Bir kez bu yayınlarda öğrencilere gerekli bilgiler mi verilmişti? Bu eğitim yayınlarından sonra, her eğitim yayınından sonra yapılması gereken anketler yapılmış ve öğrencilerin programlardan gerçekten yararlanıp yararlanmadığı araştırılmış mıydı? Eğer böyle bir araştırma yapılmadıysa, bu eğitim yayınlarından hiç bir ders de alınmamış demekti. Böylece, 1974'de yapılacak eğitim yayınlarının derlenmesi için elde eski deneylerden veriler toplanmıyordu ki bu da 1973'de yapılan TV eğitim yayınlarının bir işe yaramadığını belirtmeye yeter de artardı bile. Yalnız, 1974'de yapılan TV eğitim yayınlarının bir noktayı daha ortaya çıkardığı muhakkaktır. O da eğitim yayınlarının yapıldığı saatlerden eğlence programlarının kaldırılışına, basından anladığımıza göre, halkın şiddetle karşı koymasıdır. Böylece Türk seyircisinin televizyonu sadece bir eğlence aracı olarak gördüğü anlaşılıyor. Halkın televizyonu böyle bir görüşle kabul etmesine yol açan sorumluların Avrupa'dan yapılan naklen yayınlar için harcanan milyonlarla «televizyonla eğitim» konusunda neler yapılabileceğini 1974'de de hiç düşünmeyecekleri kesinlikle ileriye sürülebilir.

1973'de programcılık alanında Avrupa'dan yapılan naklen yayınlara verilen öneme aynı yıl TV haberciliğinde de rastladık. TRT Televizyonu ücret karşılığında Avrupa Radyo ve TV Yayın Birliğine bağlı «Eurovision» adlı TV şebekesine üye olarak önemli dünya olaylarını günü gününe televizyonumuzdan yayınlamayı başardı. Fakat bu başarı sadece gelişen teknolojiye ve de bu teknolojinden ücret karşılığında yararlanmaya dayandığından TV haberlerinde aynı gelişmeyi iç olayların ekranlarımıza yansımasında göremedik. İç olayların haberleri eskisi gibi yetersiz ve kuru bir şekilde 1973'de de verildi. Bu olaylarla ilgili olarak arada sırada yapılan «şu olaya ait filmimiz henüz banyo edilmedi, şu olayın filmini uçağa yetiştiremedik» gibi açıklamalar dış olayların televizyonumuzdan gösterilmesinde başvurulan teknolojik gelişme karşısında çok zayıf kaldı. Bu arada TV haber yönetimi televizyonun tarafsızlığını bozduğu iddiaları ile sık sık karşılaştı 1973'de. Bu iddiaların en büyüğü 14 Ekim seçimlerine ait yayınla ilgili olarak ile-

riye sürüldü. C.H.P.'nin kazandığı oyların haberi ajanslar tarafından gazetelere ve TRT'ye bildirildiği halde radyo ve TV bunları çok sonra yayınlamakta ısrar etti, hattâ bazılarını yayınlamadı bile. Neden olarak da ancak resmî sonuçları yayınlayabileceğini ileri sürdü. Oysa TRT yasası radyodan ve televizyondan haberlerin «en süratli» bir şekilde yayınlanmasını öngörüyordu. Nitekim Ecevit «Seçimleri kazandığımızı BBC'den öğrendim» dedi.

Televizyon programlarındaki ve haberlerindeki aksaklıklara ve amaçsızlığa rağmen 1973'de televizyonumuzun yayın alanı hızla genişlemeye ve çeşitli illerimizde TV yayınlarını sağlayan vericilerin sayısının arttırılmasına devam edildi. Ama TV programlarının hazırlandığı tek yer olan Ankara'daki yapım merkezinin en gerekli teknik gereksinmelerini geçici bir süre için de olsa geliştirmeye önem verilmedi. Bunun nedeni yine Ankara'da yapılmakta olan yeni stüdyo binasının bitmesini beklemek olabilirdi. Ne var ki 1973'de 9 milyon kişinin TV izlediği ileriye sürülüyordu Türkye'de O halde yeni stüdyo binasına geçinceye dek en acil gereksinmelerin bir kısmını elde etmeye çalışmalıydı. Sözgelişi 9 milyona yayın yaptığı sanılan televizyonumuzun çektiği filmler için yeteri sayıda «montaj masası» bulunamıyorsa ve elbette programların ve filmlerin hazırlanması gecikiyor ve yayınların aksaması önlenemiyordu.

Bu arada televizyonumuzun, yayın yaptığı alan içinde herkes tarafından izlendiğini düşünmek son derece zordur. Uluslararası Kalkınma Teşkilâtının istatistiklerine göre çeşitli ülkeler arasında en az TV alıcısına sahip olan ülke Türkiye'dir. Yunanistan'da bile her 1000 kişiden 10'nuna bir alıcı düşerken Türkiye'de her 1000 kişiye düşen TV alıcı miktarı sadece 0.7 dir. 22 Ocak 1973 tarihli İstanbul adlı gazeteye göre de TV alıcıları Türkiye'de Avrupa piyasasına göre üç misli daha fazla satılıyor. Aynı gazete ayrıca dünyada TV alıcılarının en pahalı satıldığı ülkenin Türkiye olduğunu ileriye sürmektedir. Böylece de anlaşılmaktadır ki ülkemizde televizyon her geçen gün gerçek amacından, yani Türkiye'nin geri kalmış bölgelerine hizmetten, uzaklaşmakta ve alıcıların fiyatlarını indirmek üzere 1973'de de gerekli ölçmeler alınmadığı için sadece gelişmiş ve varlıklı kesitlere ulaşmaktadır. İşte bu nedenle, Devlete ait olduğu

halde yarışma programlarında 12 bin liralık armağanlar dağıtan ve de karışıklıktan kurtulamayan bir televizyonumuz var. 14 Ekim seçim sonuçlarına bakarak 1974 yılında televizyonumuzun baştan aşağı yeniden gözden geçirileceğini umabilir miyiz?

Picasso desen

CUMHURİYET'İN 50. YILINDA SOSYO - EKONOMİK VE KÜLTÜREL GÖSTERGELER

Prof. Dr. Cavit Orhan TÜTENGİL

1923 - 1973 tarihlerini birleştiren çizgide yer alan Cumhuriyet'in ilk 50 yılı, geride bıraktığımız 1973'ün törenlerinde ve yayınlarında yankısını bulmaya çalıştı. Az sayıdaki içtenlik dolu tören nutku demeç ve değer taşıyan yayın dışında, zoraki bir göstermelikten öte gidemeyen, fakat milyonlara mal olan çabalar bu «büyük millet bayramı»nı coşkuyla kutlamaya yetemedi. Beş hilâlli «50 Yıl»ın ve anlamca olduğu kadar sanat değeri olarak da 50 yaşındaki Cumhuriyet'in çok gerisinde kalan bir «marş»ın ötesinde, açılışı 50. yıldönümüne rastlatıldığı için törenlerin odak noktası haline getirilen kıtalar arası «köprü» bile, bu tarihsel olguyu belirlemeye yetemedi. Birçoklarımız, günün anlamını ve 40 yıl sonra da bir özlem olmakta devam eden amaçlarını, Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün «Onuncu Yıl Söylevi»nde aradık:

«Kurtuluş Savaşına başladığımızın 15. yılındayız. Bugün, Cumhuriyet'imizin 10. yılını doldurduğu en büyük bayramdır. Kutlu olsun!»

«Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir».

«Yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz.»

«Yurdumuzu dünyanın en mâmur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.»

«Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az

zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur.»

«Türk milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim.»

«Ebediyete akıp giden» beşinci on yılda Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve kültürel göstergelerinin yansıttığı durum nedir? Bazılarına ilişerek, soruyu yanıtmaya çalışalım.

1973 SEÇİMLERİ

Siyasal yanı ağır bassa da çok yanlı göstergelerin bir bileşkesi olmak özelliğini taşıyan 14 ekim 1973 seçimlerinin sonuçları şöyledir

Genel milletvekili seçimlerinde, 16.798.164 seçmenden 11.223.843'ü oy kullanmış, bu oyların 10.723.658'i geçerli sayılmıştır. Seçime katılma oranı % 66.82'dir. Oyların siyasal partilerle bağımsızlar arasındaki dağılımı ise aşağıdadır

AP	% 29.82	149
CHP	% 33.30	185
CGP	% 5.27	13
DP	% 11.89	45
MP	% 0.58	—
MSP	% 11.80	48
MHP	% 3.38	3
TBP	% 1.14	1
Bağımsızlar	% 2.82	6

1969 seçim sonuçları ile kıyaslandığı vakit, çizelgede nicel ve nitel bazı değişmeler olduğu görülmektedir :

1) Oyların % 46,5'ini alarak 256 milletvekili çıkaran AP büyük ölçüde gerilemiş,
2) Oyların % 27.4'ünü alarak 143 milletvekili çıkaran CHP (bu sayı seçimlere girerken 94'tü) ilerleme kaydetmiş,
3) Geçen seçimlere katılan TİP ve YTP, ilki Anayasa Mahkemesince kapatıldığı, ikincisi de AP'ye katıldığı için 1973 seçimlerinde görünmemiş,

4) Köklerini 1969'da da bulduğumuz CGP, MHP, TBP ve MP umduklarına erememiş,
5) Seçime yeni örgütlerle katılan MSP ve DP, yeni güçlerin Parlamentodaki dikkate değer temsilcileri olmuşlardır.

Cumhuriyet'in 50. yılına rastlayan 1973 seçimlerinin ilginç yanı, «üçüncü parti» durumunda bulunan MSP'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a Abdi İpekçi'nin yöneltmek zorunda kaldığı soruda ve cevabında yatmaktadır :

S. — Deniyor ki MSP, Atatürk Devrimlerine karşı bir partidir ve bu partinin Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in 50. yıldönümünde Millet Meclisine gelmesi bu bakımdan üzülecek bir hâdisedir. Bu suçlama konusundaki görüşünüzü açıklar mısınız?.

C. — Bakınız, görüyorsunuz ki siz daha sorar sormaz hepimiz güldük. Bu suçlamalara karşı cevabımız tabii gülmek oluyor. Biz Atatürk istismarcılığının karşısındayız. Sun'iliğin karşısındayız.»

«Son gülen»in kim olacağını zaman gösterecektir.

1969 seçimi ile 1973 seçimi arasına giren 12 Mart Muhtırası ve ona bağlı uygulamaların çizelgede meydana gelen değişmeleri ne bakımdan etkilediği, cevabı henüz tam olarak verilmemiş bir sorudur. Dikkatli okuyucular, daha şimdiden, yazı ve çizgilerle konuya eğilen iki kitapta (Ali Gevgilili, *Türkiye'de 1971 Rejimi*, İstanbul 1973; Semih Balcıoğlu, *12 Mart'tan Seçime,* İstanbul 1973) bu sorunun cevabını arayabilirler.

1970 GENEL NÜFUS SAYIMI

1923'ten 1973'e nüfusumuzun, yaklaşık olarak, 12 milyondan 38.5 milyona yükseldiği söylenebilir. Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk geenl nüfus sayımı olan 1927 yılında nüfusumuz 13.647.270 olarak saptanmıştı.

Aradan üç yılı aşkın bir zaman geçtiği halde ancak «İdarî» Bölünüş» ile ilgili sonuçları yayımlanabilen 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımının kesin sonuçlarına göre ilgimizi çeken noktalar şunlardır

* 35.605.176 olan Türkiye nüfusunun 13.691.101'i kentlerde, 21.914.075'i de kırsal alanlarda yaşamaktadır.

* 1940 yılında Türkiye nüfusu 17.820.950 olduğuna göre, son 30 yılda nüfusumuzun iki katına ulaştığı görülmektedir.

* 1965 yılında 14 olan, nüfusu 100 bini aşan kent sayısı 1970'te 22'ye yükselmiştir. Büyüklük sırasına göre bu yerleşmeler : İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Eskişehir, Konya, Kayseri, Diyarbakır, Samsun, Sivas, Erzurum, Malatya, Sağmalcılar, Kocaeli, İçel, Kâğıthane, Kahramanmaraş, Elâzığ, Sakarya ve Urfa'dır.

* 1970 yılında da iki il merkezimizin nüfusu 10 binden daha az olmakta devam etmiştir : Hakkârî (9.640) ve Tunceli (9.366).

* 1970 sayımında ortalama yerleşme büyüklüğü 971'e, ortalama kent büyüklüğü 21.461'e ve ortalama köy büyüklüğü de 608'e yükselmiştir. Bu ortalamalar 1950 yılında sırasıyle, 603.10.813 ve 456 idi.

Nüfusa ilişkin öteki durumları, % 1 örnekleme sonuçlarından yararlanarak şöyle derleyebiliriz

Okur-yazarlık durumu 6 ve daha yukarı yaşlardaki 29 milyon 495 bin kişinin okur-yazarlık bakımından dağılımı aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir. (Bin.)

	Toplam	*Erkek*	*Kadın*
Okur-yazar olan	16 127	10 302	5 825
» » olmayan	13 346	4 620	8 726
Bilinmeyen	22	11	11
Genel Toplam	29 495	14 933	14 562

11 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı

Okuma-yazma bilip de bir okulu bitirmeyenler	2 792 557
İlkokul mezunları	8 407 220
Orta okul mezunları	1 101 721
Lise mezunları	405 215
Meslek okulu mezunları	393 731
Yüksek okul ve fakülte mezunları	236 601
Bilinmeyen	21 327
Toplam	13 358 372

15 ve daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal nüfusun iktisadî faaliyet kollarına göre dağılımı :

Tarımsal faaliyetler	9 730 469
İstihraç sanayii	105 928
İmalât sanayii	1 218 248
Elektrik, gaz ve su	15 015
İnşaat ve bayındırlık	403 091
Ticaret, lokanta ve otel	724 480
Ulaştırma, haberleşme, depolama	376 385
Malî kurumlar, sigorta ve yardımcı iş hizmetleri	169 278
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	1 658 539
İyi tanımlanmamış faaliyetler	132 292
Toplam	14 533 725

ÖĞRENCİLER VE OKULLAR

Nüfusu hızla artan, okul çağını kapsayan yaş diliminin genel nüfus içindeki oranı ise oldukça yüksek olan Türkiye'de eğitim sorununun basıncı gittikçe belirginlik kazanmaktadır. Elde bulunan en son verilere göre 1970-1971 öğretim yılı başında durumun genel görünüşü şöyledir :

* İlkokullar 167'si özel olmak üzere 38.227'i ilkokulda yoklama defterlerine göre 5 011 926 (2 891 594'ü erkek, 2 120 332'si kız) öğrenci bulunmaktadır. Çağ nüfusu gözetilerek, okullaşma oranının % 84 olduğu söylenebilir. Aynı tarihte ilkokulu bitirenlerden % 48'i orta öğretime devam etme olanağına kavuşurken % 52'si de «mesleğe yönelmiş yeterli bir yaygın eğitim görmeden üretim sürecine geçmişlerdir».

* Orta okullar 112'si özel olan 1 848 «bağımsız ve bağlı» orta okulda 593 415'i erkek ve 217 568'i de kız olmak üzere 810 983 öğrenci vardı. Çağ nüfusuna kıyasla, meslekî öğrenimle birlikte, okullaşma oranı % 35'tir. Orta okulları bitirenlerin % 95'i ikinci döneme geçerken, % 5'i de hayata atılmaktadır.

* Orta öğretimin ikinci dönemi olan 518 resmî ve özel lise ile, 623 meslekî ve teknik okulda 258 bini lisede olmak

üzere toplam 413 bin öğrenci bulunmaktadır. Çağ nüfusuna kıyasla okullaşma oranı % 18 (% 11'i genel ve % 7'si meslekî+teknik olmak üzere), yüksek öğrenime devam edenler % 58'dir.

* Yüksek öğretimde toplam öğrenci sayısı 172 bin, okullaşma oranı ise % 6.8'dir. Kamu kesimindeki yüksek öğretimde öğrencilerin eğitim dallarına göre dağılımında son yıllarda ortaya çıkan eğilimler aşağıdaki çizelgede izlenebilir (%)

Yıllar	*Fen/Mühendislik*	*Tarım*
1962-1963	21.9	4.9
1966-1967	22.6	4.1
1969-1970	25.3	3.5

Sağlık	*Sosyal bilim/Edebiyat*	*Toplam*
8.0	65.2	100.0
9.7	63.6	100.0
10.1	61.1	100.0

Kaynak : «Üçüncü Beş Yıl»lık Kalkınma Planı, Ankara 1973, s. 88, t. 67.

Meslekî ve teknik öğretimde izlenen eğitim politikası hakkında bir fikir vermek üzere de üç okul çeşidindeki gelişmeleri özetle belirtelim

A. Okul, B. Öğrenci, C. Diploma alan sayısı.

Öğretim kuruluşu		*1965-1966*	*1970-1971*
İlköğretmen okulu	A	75	89
	B	47.946	64.949
	C	9.729	18.160
Tarım okulu	A	20	53
	B	5.091	4.456
	C	1.581	1.483
İmam-hatip okulu	A	49	111
	B	13.478	49.308
	C	1.587	7.310

Kaynak: Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1972, Ankara 1973, s. 44, t. 37.

TÜRKİYE MİLLİ GELİRİ

Devlet İstatistik Enstitüsünce geliştirilen yeni yöntemlerle yapılan hesaplamalara göre adam başına TL. olarak düşen gayri safi millî hasılanın çeşitli fiyatlarla yıllara göre durumu şöyledir

	1952	*1962*	*1972 (Ön tah.)*
Cari üretici fiyatlarıyla	610	1 991	6 375
1968 yılı » »	2 215	2 653	3 994
Cari faktör »	547	1 813	5 686
1968 yılı » »	1 969	2 374	3 601

Kaynak: Türkiye Milli Geliri. Kaynak ve Yöntemler, Ankara 1973, s. 172.

Okuyuculara daha açık bir fikir vermek ve Türkiye ile başka ülkeler arasında kıyaslama yapmalarını kolaylaştırmak için, 1970 yılı cari üretici fiyatlarıyla ve Amerikan doları olarak çeşitli ülkelerdeki adam başına gayri safi millî hasılayı gösteren bir çizelgenin düzenlenmesi zorunlu görülmüştür

Ülkeler	*GSMH miktarı*	*Ülkeler*	*GSMH miktarı*
Habeşistan, Afganistan, Endonezya	80	Küba	530
Hindistan, Haiti	110	Yugoslavya	650
Mısır, Filipinler	210	Güney Afrika, Bulgaristan	760
Cezayir, Angola	300	Uruguay	820
Türkiye, Gana, Fildişi Sahili	310	Venezuela	980
Çin Halk Cumhuriyeti	390	Yunanistan	1 090
Peru	450	SSCB	1 790
		Kanada	3 700
		ABD	4 760

Kaynak: Trends in developing countries, Washington 1973, s. 14, t. 1.4.

GENEL AF VE CEZA EVLERİ

Cumhuriyet'in 50. yılına bağlı bir çağrışım haline gelen, bir istek olarak da geniş kitleleri ilgilendiren «Genel Af» konusu, kapsamı ve çerçevesi bakımından tartışıla dursun, «ceza evleri» ni istatistiklerde gözlemenin gereğini ortaya koymaktadır. Ne var ki, ceza evlerine ilişkin bilgiler, en yeni istatistik kaynaklarında bile 1969 yılından öteye geçmemektedir. 1972 yılına ait olarak bulabildiğimiz en yeni bilgiye göre, 647 sayılı yasa uyarınca 6'sı «açık», 12'si «yarı açık» ve 606'sı da «kapalı» olmak üzere ülkemizde 624 ceza evi vardır.

Ceza evlerine giren ve çıkan hükümlülerin okur-yazarlığa göre dağılımı ilginç bir çizelgeyi gözler önüne sermektedir

	1965		*1968*		*1969*	
	Giren	*Çıkan*	*Giren*	*Çıkan*	*Giren*	*Çıkan*
Okur-yazar olan	46.323	51.844	47.752	46.239	42.802	43.160
Okur-yazar olmayan	35.377	35.024	24.146	22.343	18.712	18.199
Bilinmeyen	487	2.078	1.079	1.176	1.209	1.567
Toplam	*82.187*	*88.946*	*72.977*	*69.758*	*62.723*	*62.926*

Hükümlülerin suç sayısına göre dağılımı ise şöyledir:

	Suç Sayısı					
Yıllar	*1*	*2*	*3*	*4 +*	*Bilinmeyen*	*Toplam*
1965	42.644	22.402	42	17.095	4	82.187
1966	31.205	13.872	22	16.414	10	61.523
1967	40.686	26.796	548	262	—	68.292
1968	44.757	27.337	483	400	—	72.977
1969	36.961	24.943	481	326	12	62.723

«Hükümlü» ler arasında «okur - yazar olan» sayısının, Türkiye ortalaması gözönünde tutularak, yüksek oluşu dikkati çekmektedir.

«Bugün» lerin «dün» le kıyaslanmasına olanak hazırlamak üzere, son olarak 1968 yılındaki «mahkûm» ların cinsiyet ve öğrenim durumlarına değinerek, Cumhuriyet'in 50. yılı vesilesiyle «genel af» bekleyen hükümlüleri ve «tutuklu» ları umutlarıyle başbaşa bırakıyoruz

	Erkek	*Kadın*	*Toplam*
Okuma yazma bilmez	23.290	856	24.146
Okur - yazar	32.480	316	32.796
İlkokul	13.894	131	14.025
Orta okul	596	6	602
Meslek okulu	133	2	135
Lise	131	2	133
Yüksek öğrenim	61	—	61
Bilinmeyen	1.060	19	1.079
Toplam	*71.645*	*1.332*	*72.977*

Kaynak: Adalet İstatistikleri 1967 - 68, Ankara 1972, s. 132.

KİTAPLAR VE SÜRELİ YAYINLAR

Cumhuriyet'in 50. yılı, yayın dünyamızı topluca ele alıp değerlendiren incelemelere de yol açmıştır. 1928'de girişilen «harf» ve 1932'de başlatılan «dil» devrimi, yayın hayatını yakından ilgilendiren iki önemli atılım olmuştur. (Konuyu genel çizgileriyle ele alan iki inceleme için bk. Arslan Kaynardağ, Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Yayıncılığında Gelişmeler, *Katalog 9*, İstanbul 1973, s. 5 - 10; Rauf Mutluay, Kitap Dünyamız, *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1973, s. 6).

Yeni harflerin kabulünden 1972 yılı sonuna kadar, Türkiye'de basılıp derlenen kitapların sayısı 148.174'e ulaşmıştır. Türkiye'ye basımevinin geldiği ve ilk kitabın basıldığı 1729 yılından yeni harflerin kabul edildiği 1928 yılına kadar basılan «eski» harfli kitapların toplamının 35 bin dolaylarında olduğu düşünülürse 1928 - 1972 döneminin önemi anlaşılır.

Unesco tarafından «Uluslararası Kitap Yılı» olarak ilân edilen 1972'de Türkiye'de basılıp derlenen eserlerin sayısı 6.913'ü bulmuştur. Türk yayın tarihinde bir «rekor» olan

bu sayının, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğüne göre, şu açılardan dökümü yapılabilir :

6.913 eserin 5.738'i kitap, 1.175'i de broşürdür.

5.809 özgün esere karşılık, 1.104 çeviri eser yayımlanmıştır.

Eserlerin 4.120'si İstanbul'da, 2.247'si Ankara'da ve 546'sı da yurdun başka yerlerinde yayımlanmıştır.

Bu eserlerin 361'i yabancı ve azınlık dillerindedir. Yabancı dillerden İngilizce 262 ve azınlık dillerinden Ermenice 27 sayısı ile başta gelmektedir.

1972 yılında yayımlanan 6.913 eserin konu sınıflandırması ise şöyledir

Sosyal bilimler	1.774
Uygulamalı bilimler	1.352
Edebiyat	1.153
Genel konular	766
Kuramsal bilimler	483
Tarih - coğrafya vb.	438
Güzel sanatlar - spor ve turizm	342
Din ve tanrıbilim	298
Dilbilim	172
Felsefe ve ahlâk	153

Daha önceki yıllarla kıyaslandığı vakit, iki önemli sonuç ortaya çıkmaktadır : a) «Birkaç yıldan beri edebiyat, ikinci plândan üçüncü plâna düşmüştür». b) 1971 yılına kıyasla, arada 372 eserlik lehte bir fark vardır. Türkiye'de yayımlanan eserler, yalnız nicelik bakımından bir artış göstermekle kalmamakta, nitelik yönünden de büyük bir değişim göstermektedir.»

Yeni yayımları tanıyıp izlemek gerçekten önemli bir sorun halini almıştır. Tanıtma işini bir hayli gecikerek yapabilen resmî bibliyografyaların yanı sıra yeni yayınları daha çabuk duyuran ve tanıtan üç bibliyografya dergisini bu vesileyle anmalıyız *«Yeni Yayınlar»* (1956 yılından beri yayımlanıyor), *«Bibliyografya»* (ilk sayısı Ocak 1972) ve *«Günümüzde Kitaplar»* (Nisan 1973'ten bu yana).

Süreli yayınların 31 Aralık 1972 tarihindeki durumuna

göre, Türkiye'de 1.078 gazete ve 1.301 dergi yayımlanmaktadır. Gazete ve dergilerden 433'ü günlük, 92'si yabancı dillerdedir. 1972'de toplam sayısı 2.379 olan süreli yayınlara, geçen yıla göre, sadece 3 gazete ve dergi eklenmiştir.

Kitabın akla getirdiği iki kitaplık türünde «kitap» ve «okuyucu» sayılarına ilişkin bilgilerimiz 1969 yılında kalmaktadır :

Halk kitaplıkları	*1965*	*1969*
Kitaplık	226	292
Kitap	2.025.037	2.893.307
Okuyucu	2.338.823	3.839.807
Çocuk kitaplıkları		
Kitaplık	178	237
Kitap	395.501	560.125
Okuyucu	2.756.783	3.783.640

Ankara'da bulunan «Millî Kütüphane» mizde 1968 durumuna göre 500 014 basma eser, 2 200 yazma eser, 79 285 süreli yayın, 9 028 mikrofilm (makara), 5 318 harita, 205 atlas, 1 256 plak, 3 389 nota, 240 ses bandı (bobin), 643 tablo ve 10 196 afiş, el ilânı, pankart, posta kartı ve benzeri vardır. Üniversite, fakülte ve yüksek okul kitaplıklarında bulunan eserlerin genel toplamı ise 1 448 408'dir.

KAÇINILMAZ (MUKADDER) SORU

Cumhuriyet'in 50. yılı, ele alınan her konuda «nereden nereye geldik?» sorusunu kaçınılmaz hale getirmektedir. Aradan geçen 50 yılın dünyada meydan verdiği gelişmeleri, Türkiye'deki nüfus artışını gözetmeden, 1923 - 1973 dönemi için düzenlenecek sosyo - ekonomik ve kültürel göstergelerin bir anlam taşıyacağı kanısında değiliz. Bunun içindir ki, değişik konulara eğilerek uzun dönemli kıyaslamalardan isteyerek kaçındık. Eğitim açısından yaptığımız bir değerlendirme bizi şu sonuca götürmüştü : «Bu bü-

yük millet bayramı»nın 50. yılını, okumasız - yazmasız ve Türkçesiz yurttaşlarımızla birlikte kutlamanın hüznünü duymamalıydık. Tek başına bu başarısızlık bile Cumhuriyet'in ilk elli yılında tümüyle «ulusal» olamayan «millî eğitim»imizin «bütünleme»ye kaldığına tanıklık etmeye yeter. (Bk. Cumhuriyet Türkiye'sinde Millî Eğitim, *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1973, 50. Yıl Eki, s. 10). Bir «bütün» olan sosyo-ekonomik ve kültürel yaşantının, çeşitli kesimleri arasında ancak küçük derece farkları olabilir.

Uluslararası karşılaştırmalarla Türkiye'nin yerinin belirtilmesi için T.C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından yayımlanan bir kitaptan yararlanabilirz. A. Tugaç'ın çeşitli kaynaklara dayanarak hazırladığı «Plânlı Kalkınmada Sosyal Göstergeler ve Öngörme» adlı kitabında, önce, 1960 verilerine dayanılarak Türkiye'nin yeri ortaya konulmaktadır

Göstergeler	*Ülke sayısı*	*Türkiye'nin yeri (sırası)*
1. Nüfus	133	18
2. Yüzölçümü	133	36
3. Yoğunluk	133	57
4. Faal nüfus oranı	128	60
5. Yıllık nüfus artışı	111	30
6. Kentli nüfus oranı	120	61
7. Bin kişi başına günlük gazete	125	66.5
8. Bin kişi başına radyo	118	72
9. Kişi başına GSMH	122	57.5
10. Bir doktora düşen kişi sayısı	126	69.5
11. Yatak başına düşen kişi sayısı	129	51.5
12. Okur - yazarlık	118	71
13. Toplam nüfusta Müslüman % si	103	6
14. Toplam nüfusta Hristiyan % si	103	88.5

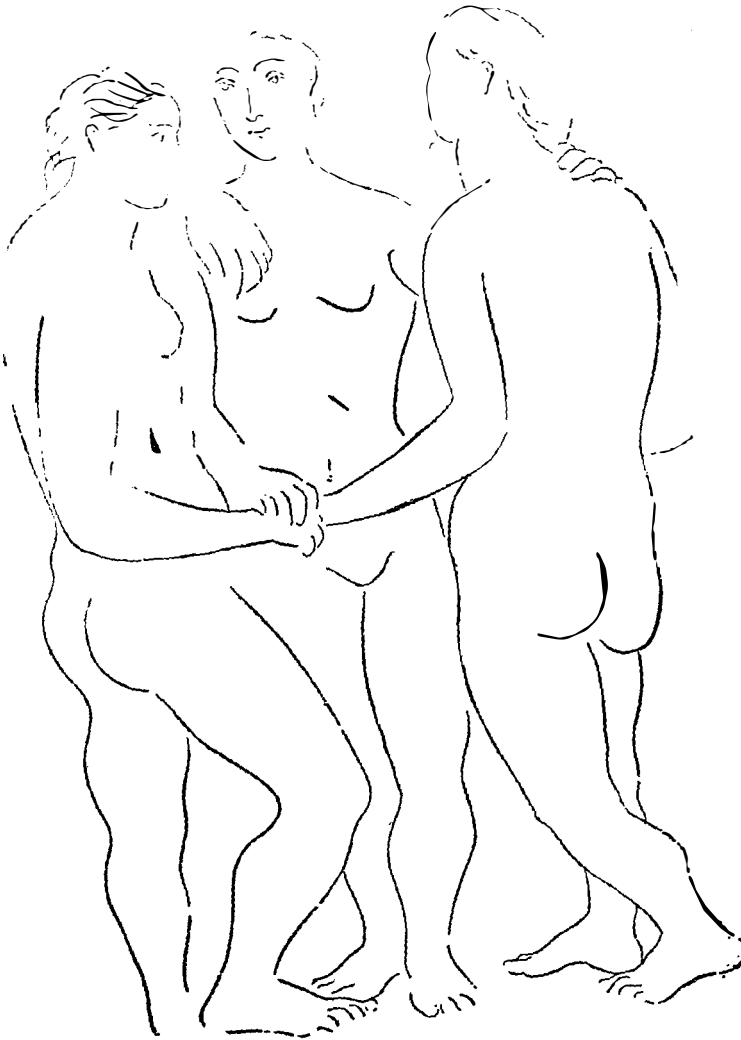
1961 yılından bu yana Beş Yıllık Kalkınma Plânlarıyle düzenli çalışmalara girmiş olan Türkiye'nin, eldeki verilere dayandırılan projeksiyonlara göre 1975 yılında dünyadaki yeri şöyle hesaplanmaktadır :

Göstergeler	Ülke sayısı	Türkiye'nin sırası
1. Nüfus	110	16
2. Kentli nüfus oranı	50	39
3. Bin kişi başına radyo	96	65
4. GSMH	68	26
5. Kişi başına GSMH	68	45
6. Tarımda çalışan işgücü % si	49	3
7. Yatak başına düşen kişi sayısı	90	48.5
8. Okur yazar oranı (15 + yaş)	59	50

«Seçilmiş ülke» lere göre düzenlenen bu göstergeler çizelgesi bile Türkiye'nin dünyadaki yerinin 1975 yılında da bugünkünden pek farklı olmayacağını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Cumhuriyet'in ikinci elli yılına başlarken kalkınma temposunun çağdaş gidişe daha çok uydurulması gerektiği söylenebilir.

YARARLANDIĞIMIZ KAYNAKLAR

12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları, Ankara 1970.
Millî Eğitim İstatistikleri. Öğretim Yılı Başı. 1970 - 71, Ankara 1971.
A. Turgaç, Plânlı Kalkınmada Sosyal Göstergeler ve Öngörme, Ankara 1972.
Millî Eğitim İstatistikleri. Millî, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri. 1959 1968, Ankara 1972.
Adalet İstatistikleri. 1967 - 68, Ankara 1972.
25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı Örnekleme Sonuçları, Ankara 1972.
Trends in developing countries, Washington 1973.
Genel Nüfus Sayımı. İdarî Bölünüş. 25.10.1970, Ankara 1973.
Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1972, Ankara 1973.
Türkiye Millî Geliri. Kaynak ve Yöntemler. 1948 - 1972, Ankara 1973.
Yeni Strateji ve Kalkınma Plânı. Üçüncü Beş Yıl. 1973 - 1977, Ankara 1973.
Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü İstatistikleri, 14 Ekim 1973 Seçim Sonuçları.
C.O. Tütengil, Kentleşme ve Değişen Görüşler, Milliyet, 24 Ekim 1973.

Picasso desen

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

Soru 1

Cumhuriyetimizin ellinci yılında, bunca bocalamalardan sonra toplumsal yaşamımızın, kültür ve eğitimimizin Atatürk devrimleri çizgisinde yeniden değerlendirilmesi için neleri gerekli görürsünüz?

Soru 2

Cumhuriyetimizin ellinci yılında ardımızda bıraktığımız yarım yüzyıllık dönem, Türk edebiyat ve sanatı bakımından, ne ölçüde başarılı olmuştur? Belirgin nitelikleri ve eksikleri sizce nelerdir?

1. SORU CEVAPLARI

AKAY, İhsan

Toplumsal yaşantımızla kültür ve eğitim alanındaki çabalarımızın Atatürk devrimleri çizgisinde yeniden değerlendirilmesi her şeyden önce laiklik ilkesinin benimsenmesi ile mümkün. Çünkü kalıpsal düşüncenin uzağındaki Atatürkçülük akılcı ve olgucu (pozitivist) bir davranış. Bugün dinsel duygu ve kurallarla yönetilen hiçbir uygar ülke yok yeryüzünde. Atatürk devrimlerinin temelindeki laiklik ilkesine verilegelen ödünler yüzünden son yirmi yılın bocalamaları.

İktisat alanında devletçilik nasıl baltalandı ise kültür ve eğitim alanında da yığınlara gidişten ürküldü nedense. Halkevleri, köy enstitüleri geliştirilmesi gereken olumlu girişimlerdi. Toplumsal demokrasiye dayanmayan siyasal demokrasinin ayakta durması beklenemezdi. Kültür ve eğitim batı ülkelerinde oldukça ortaçağda Kilisenin, Uyanış çağından sonra Kıral saraylarının, 1789 İhtilâlinin ardından burjuva denen para babalarının eline ve denetimine geçti. Toplumsal düşüncelerin kök salması sonucu kültür ve eğitim halka kucak açtı çağımızda. Halk eğitimi özellikle az gelişmiş ülkeler için en önemli sorun. Halk kültürü ve eğitimi dinsellik yerine akılcı ve olgucu yörüngeye oturtulmadıkça Atatürk devrimleri çizgisinde yeniden değerlendirme söz konusu olamaz.

APAYDIN, Talip

Cumhuriyetimizin 50. yılındayız ve baştan saptanan hedeflere ulaşamadığımız için bugün bayram yapacak durumda değiliz. Oturup yanlışlarımızı düşünmek, hatalarımızı anlamak, yeni bir çalışma yöntemi aramak zorunluğu içindeyiz.

Hataların en büyüğü bence Atatürk devrimlerinden ödün vermek olmuştur. Özellikle laiklik ve halkçılık ilkelerinin bozulup yozlaştırılması, halka çevrik devlet yönetimini yörüngesinden uzaklaştırmıştır. Çalışmalar egemen sınıfın çıkarlarını öne alan bir uygulamaya dönüşmüştür. Ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişim buna göre şekillenmiştir. Oysa Cumhuriyetin temelinde halkçı bir tutum öngörülmüştü. Tüm halkımızın uygarlaşması cumhuriyetin amacı idi. Çağdaş devlet yönetimi bunu gerektiriyordu. Mutlu ve kalkınmış bir azınlık yaratmak, büyük halk kitlelerini yalanla dolanla aldatıp ilkel bir yaşantı içinde bırakmak Atatürkün kurduğu Cumhuriyetin amacı olamazdı. Elli yıllık bir sürenin sonunda halkımızın çoğunluğu hâlâ okumaz yazmaz, doktorsuz ilâçsız, topraksız işsiz, ışıksız susuz, en basit uygarlık araçlarından yoksun, insanlığın ulaştığı yaşam düzeyinin çok altında kalmış olması, gerçekten acı bir sonuçtur. Atatürkün öldüğü yıllardan bu tarafa halkçı düşünceler ısrarla ezilip söndürülmüştür. Devrimci gelişmelere olanak tanınmamıştır. Yönetim üstelik demokrasi adı altında tutucu bir tavır almış, sanat fikir ve bilim özgürlüğü baskı altında tutulmuştur. Tüm halkı içine alan bir kalkınma hareketi bundan büyük zarar görmüştür. Bir çok gerçekler saklanmış, doğrular halka ulaştırılamamış ve ülkemiz geri kalmışlık zincirini kıramamıştır. Cumhuriyet öncesi tutucu eğitim, adı değiştirilerek sürdürülmüştür. Birkaç yıl süren Köy Enstitüleri dışında halka yönü ileriye çevrik bir eğitim götürülememiştir. Halkın büyük çoğunluğu, hâlâ çıkarlarını göremiyecek bir karanlık içindedir. Onun için sömürü sürüp gitmektedir.

Ne yapmalı?

Bizce Cumhuriyetin ilk yıllarında saptanan gerçekten halkçı, laik, devrimci yönetime dönülmelidir. Atatürkçülük sözde kalmamalıdır. Bütün çalışmalar içtenli olarak halk yararına çevrilmelidir. Ekonomide, sağlıkta, eğitimde... her dalda, cumhuriyet yönetimine yaraşır bir devlet uygulamasına geçilmelidir. Zordur, ama başka yol yoktur. 50 yılın başarısızlığı bize bu gerçeği kabul ettirmelidir.

BİNYAZAR, Adnan

Cumhuriyet, Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında ulusal örgütlenmelere gidildikten sonra kurulmuştur. Ulusal örgütlenmeleri gerekli kılan görüş de, «Egemenlik kayıtsız, şartsız ulusundur» düşüncesinde anlamını bulur. Cumhuriyet'in ilânından birkaç saat önce, tarih bilgini de sayılabilecek Abdurrahman Şeref Bey'in şu sözleri çok anlamlıdır : «Hükümet şekilerini saymağa lüzum yoktur; hâkimiyet kayıtsız, şartsız milletindir dedikten sonra; kime sorarsanız sorunuz bu, Cumhuriyet'tir. Biz, şimdi, çoktan doğmuş olan çocuğun adını koyuyoruz!» Bu sözler, yeni bir Türkiye yaratılması konusunda savaş veren Mustafa Kemal'in gerçek amacını çok iyi belirler. O'nun, ulusu, köhnemiş bir yaşam biçiminden çağdaş ve uygar bir yaşam biçimine kavuşturmak istediği de Abdurrahman Şeref Bey'in bu çok kesin söylenmiş sözlerinde gizlidir. Yaşam biçimi değişince, o ulusun kültüründe ve eğitiminde de değişmeler olur, biçimlenmeler olur, yeni değerlendirmeler ve yorumlamalar olur... Atatürk devrimleriyle bu değişime başlanmıştır. Kültür ve eğitim konusunda O'nun ağzından çıkan tüm sözler bir değişimi, çağdaş bir değişimi muştulamıştır. Öğretimin birleştirilmesinden yazı devrimine, sanattan dil devrlmine değin uzar gider bu köklü değişim. O'nun ölümünden sonra ise duraksamalar olur. Giderek, O'nun yanlış adımlar attığını söyleyenler bile çıkar. Ne ki, eleştirel bir anlayışla değil, önyargılarla, öç duygularıyle yaparlar bunu. Düşünsel karmaşa da bundan doğar. İşte şu anda, bu düşünsel karmaşanın tam doruk noktasındayız. Sorunuz da tam zamanında sorulmuştur. Yaşamımızın, kültürümüzün ve eğitimimizin Atatürk devrimleri doğrultusunda değerlendirilmesi için şunları gerekli görüyorum:

- Eğitim ve öğretim, halk gerçekleri açısından ele alınmalıdır. Halk kültürünün ne olduğu ortaya çıkarılmalı, bu kültüre çağdaş bir yorum getirilmelidir. Tüm kültür kurumlarında halk kendi sesinin yankısını duymalı, dünyayı etkilediğini görmelidir. Sanat ürünlerimiz, Batı'ya yaranma anlayışıyle değil, kültürel birikimlerimizin gücünü gösterme anlayışıyle yaratılma-

lıdır. Operalarımızdan, müzik salonlarımızdan, radyolarımızdan bizim sesimiz gelmelidir. Konunun yerli olup, işleyişin, yorumun yabancı olması da hiç bir şey kazandırmıyor sanatımıza. Türk insanının tarihsel gerçeği, insan olarak çağdaş dünyada aldığı yer de yansıtılmalıdır sanat yapıtlarımızda.

- Köy Enstitüleri gün geçmeden kurulmalı, hatta bununla da yetinilmeyerek bir *Köy Üniversitesi* (Köy Enstitülerinden çıkan öğrencilere yükseköğrenim sağlayacak, Köy Enstitülerinin uzantısı biçiminde) açılmalıdır.

- Kavramlara bir açıklık getirilmelidir. Sömüren belirli bir çıkarcı takımının Atatürk devrimleri doğrultusunda büyük çabalar gösteren aydınları susturmak istemeleri önlenmelidir. Girişimlerde halk söz sahibi olmalıdır. Halk, kendini yönetecekleri sağduyu süzgecinden geçirerek seçme konusunda bir kültürel düzeye ulaştırılmalıdır. Bu da, okumayazma sorununun çözümlenmesine bağlıdır.

- Gelir dağılımında eşitlik sağlanmalı, halkın çağdaş olanaklardan yararlanması gerçekleştirilmelidir.

- Ülkemizde, eğitim ve öğretim olanakları eşit biçimde herkese sağlanmalı, bireylerin yeteneklerine göre iş sahibi olmaları üzerinde özellikle durulmalıdır. Çoban olması gereken, yönetici; yönetici olması gerekenin çoban olması çelişkisi ortadan kaldırılmalıdır.

- Düşünceyi gemlemeyi amaçlayan anlayışın karşısına ulusça çıkılmalı, herkes görüşünü söyleme özgürlüğünü yaşayabilmelidir.

Bunlar gerçekleştirilirse yaşamımızın bir anlamı olur. Toplum, insan olmanın bilincini yaşar. Önerilerin tersi durumların ise ulusumuzu ne denli kötü noktalara getirdiğinin binlerce örneği vardır Cumhuriyet tarihi içinde. Kültürden anlamayanlara kültürel kurumların sorumluluğunu vermenin, bu alanları politikleştirmenin somut tanıkları da ortadadır. Kültür politikasını, düşünde gördüğü Mevlâna'nın

buyruklarına göre düzenleyen anlayıştaki yöneticilerin, ulusumuzu nasıl gerilere götürdüğünü belirtmeye gerek var mı? Kültür Müsteşarlığının çıkardığı yapıtların, Osmanlı ağzı ve mantığıyle oluşturulduğu gözden ırak tutulmazsa, Atatürk'ün en çok üzerinde durduğu bu kurumların ne denli Atatürk'e karşı oldukları açıkça görülür. Özetle belirtmek gerekirse, denebilir ki, kültürü ve eğitimi, politik bir sorun olmaktan çıkarıp düşünsel bir sorun durumuna getirmedikçe, kültürel kurumların başına gerçek anlamda düşünürleri getirmedikçe hep uzaklaşacağız Atatürk devrimleri çizgisinden.

CUMALI, Necati

Kültür ve eğitimimizin Atatürk çizgisinde değerlendirilmesi bir bakıma döneminde kendiliğinden bir olaydı. Yani devlet yönetiminde bir anlayışın, kültür ve eğitim alanına kendiliğinden yansıyan bir yönü, bir uygulamasıydı. Bugün yeniden böyle bir değerlendirmeye gidebilmek, bugüne kadar bu değerlendirmeden olan sapmaları doğuran etkenleri gidermekle olur. Şöyle düşünmek, ortaya koymak gerekir sorunu: Kültür ve eğitimde Atatürk çizgisi neydi? Ne olmak istiyordu? Kuşkusuz yüzyıllık batılılaşma çabalarımızın, planlaştırılması, uygulama alanına geçirilmesiydi bu anlayış. Atatürk dönemi eğitimi Batıdan hızlı bir aktarmacılıkla işe başlayarak gerçekleştirme yoluna koydu bu anlayışı. Cebirden coğrafyaya kadar çoğu ders kitapları Batılı örneklerinin ya çevirisi ya da öykünmesiydi. Tarih öğretimindeki yerli atılım bunun ardından geldi. Sonra sonra bu eğitim yönteminin maksat yönünde, yani sağlamak istediği sonuç yönünde eksikliklerinin, tutarsızlıklarının anlaşılmaya başladığı sırada, layik eğitime ters akımlar Atatürk'ün ölümüyle güç bularak, yapılması gereken bazı yaratıcı atılışları önledi.

Bugün için sorun her alanda olduğu gibi ileri-geri, yenilik ile tutuculuk savaşıdır. Bu savaş toplu olarak toplumumuzun ilerlemesi yolunda kazanılırsa, alt yapıda çağdaş dönüşümler sağlanırsa, Atatürkçü eğitimde yönünde değer bulur, gerçekleşir.

ERHAT, Azra

Bocalama sözünü yerinde bulmuyorum. Atatürk devrimleri Türkiye için mutlu bir oluştur. Türk milletinin bir bütün olarak vücut bulması ve Türk varlığının akılcı bir temsilcinin elinde, uygarlık yolunda gelişebileceği bir taban üstüne oturtulmasıdır. Bu tabanın hem derinliğine kök salması, hem de yüzeyde filiz vermesi, ancak konulan ilkelerin ışığında sürekli bir gelişme ile ve birbirini izleyen evrimlerle gerçekleşeceğini Atatürk öngördüğü gibi, 50 yıllık Cumhuriyet tarihi de bunu açıkça kanıtlamaktadır. Evrimde duraklamalar, ileriye ya da geriye doğru gidişler, devrim sonrası evrimin doğal belirtileri sayılmalı, netekim bunlar devrimin toplumda özlü ve köklü bir bilincin doğup aydınlığa çıkmasına yaramıştır.

Devrimlerin yeniden değerlendirilmesi için herhangi bir girişime bence gerek yoktur. Çünkü bugün vardığımız aşama, Atatürk devrimlerinin yalnız üst yapıda bir avuç aydına ilke ya da ülkü olarak değil, tabanda sağlam ve vaz geçilmez birer gerçek olarak kökleştiğini göstermektedir. Bu süreç içinde Atatürk devrimlerinin birçok antitezleri yüzeye çıkmış, halka dayanmadıkları için Atatürk yolundan sapan bir takım denemelerin de tutunmadığı görülmüştür. Türkiye için doğru yolun ne olup ne olmadığı açıkça belirmiş, bu oluşlar da bilincin üst yapıdan alt yapıya kadar bütün toplumun içinde yayılıp gelişmesini sağlamıştır. Şimdi bu temel üstünde çalışmak kalıyor.

Atatürk kültür ve eğitimde, özellikle bu iki alanda, zamanın akışına uygun, ulusal ve uluslararası gerçekler göz önünde tutularak sürekli bir değişimi önermişti. Atatürkçü nitelikte bile görünse, donuk kalıpların içinde sıkışıp kalmak Atatürk devrimciliğine karşı çıkmaktır aslında. Atatürkçülüğün özü akıl yolunda değişimi gerektirir. Atatürkçü düşünce ise Türk varlığının özünde vardır. Hangi alanda olursa olsun gerçekleşebilecek ve tutunabilecek girişimlerin bu özle beslenip Türk milletini uygarca bir mutluluğa erdireceğine en ufak bir şüphem yoktur.

GİRGİNSOY, Naci

ATATÜRK'E DÖNÜŞ

Devlet, yetkililer, yöneticiler Atatürkçü olmalı önce. Atatürkçü doğrultuda, ileriye dönük, ağırlığını koymalı, bir güzel oturmalı. Her seçimde, her parlâmento dışı etkilenmede sallanıp Atatürkçü yörüngeden çıkmamalı. Davranışları, eylemleri, yapıtlarıyla Atatürkçü olduklarını kanıtlayanlara arka çıkmalı. Hiçbir nedenle gerici güçlere, sömürücülere yeşil ışık yakmamalı. Törensel Atatürkçülük yerine gerçek Atatürkçülük değer kazanmalı. Parlak sözler yerini Atatürkçü uygulamalara bırakmalı. İnançlı Atatürkçüler saygı-sevgi-ilgi beklerken yergi, kötüleme, iteleme görmemeli. Kimi dönemlerdeki çamur atmalarla, baskılarla Atatürkçülük bir avuç yürekli aydının katlandığı güç bir yol olmaktan kurtarılmalı. Ulusun günlük doğal yaşamına dönüştürülmeli. Devlet ile halk ve aydınlar, bütünleşmeli; Atatürkçü tabanda birleşmeli. Özellikle genç kuşak, güvençli, inançlı, yarın için umutlu olmalı. Yönetimde, yaşamda, uygulamada iyi, sağlam, somut örnekler görmeli. Neyin, kimin niçin ak; neyin, kimin niçin kara olduğu açıklanmalı. Her seçimde, her yönetimde, etken rüzgârlarda, değer yargıları değişmemeli. Ayni kişiler, ayni davranışlar, ayni olaylar dün övgü, bugün sövgü; dün alkış, bugün ıslık; dün değerli, bugün değersiz; dün vatansever, bugün vatansız'a dönüşmemeli. Kamu oyu şaşırtılıp parçalandı mıydı, toparlamak güç. İnancın, güvencin yerini kararsızlık, boşveri, gününü kurtarma, çıkarına bakma alıverir. Önemini yetirir pusula, esen rüzgârlara bırakılır yelkenler. 10 Kasımlar bile duruma göre değişir. Kimi zaman Atatürk, Atatürkçülük, devrimcilik, ulusal bağımsızlık geniş ölçüde açıklanır, o ateş yeniden tutuşturulur. Yaşam öyküsünü anlatmakla, saygı duruşu yapmakla geçiştirilir kimi.

1973 yılı Ramazanında, bir günlük güneşlik tatilde, Marmara'nın turistik kıyılarını dolaştık arabayla. Değil yemek yiyecek, çay içecek açık bir yer yoktu. Nüfus sayımı vardı sanki. Yollar tenha, lokantalar, gazinolar, çayhaneler, boydan boya kapalıydı. Seçimler oldu, yöneticiler kararsız şimdi, tedirgin. Kuvvet dengesi eğilimlerini izliyor, ayakta

kalmaya savaşıyorlar. İşletmelerde Ramazana göre ayarlanmıştı çalışma saatleri, değiştirildi. İlerici parti güçlendi çünkü. Bayram namazında yöneticiler en ön safta yerlerini aldılar, ilk kez. Fazla dindar bir parti de ağırlığını koymuştu ya! Hükûmet kurulunca yeni çevreler önem kazanacak, yeni kişilere saygılar sunulacak, kutlamalar, bağlılık gösterileri. Ayni yöneticiler, tam tersi işlemler, uygulamalar yapacaklar belki. Ulus da, genç kuşak da bunları izleyecek. Sonra da onlardan inançlı, güvençli, umutlu olmalarını isteyeceğiz. Çocuklarımıza birçok şey öğretiyoruz ama iyi, sağlam, inandırıcı örnekler veremiyoruz. Okul ile yaşam arasında, belletilenler ile uygulama arasında dağlar var. İnançlı, cesur, değişimsiz, kendinden çok ulusunu düşünen Atatürkçüler, yöneticiler çoğalmalı. Uluslaşma, batılılaşma, çağdaşlaşma yolunda gerçek Atatürkçülerin önemi büyük. Öğretim, eğitim, uygulama Atatürkçü değilse eğer, yeterli değilse, genç kuşağın tümünün Atatürkçü olmasını nasıl bekleyebiliriz? Evet, devlet Atatürkçü olmalı önce. Partiler, yönetimler gelir gider. Devlet, kuruluşlarıyla, davranışlarıyla, uygulamalarıyla Atatürkçü kalır. Esas, değişmez. Atatürkçü doğrultuda kalır hep.

Her Türk çocuğu, köylü-kentli, ilkokul öğreniminden geçer. Okuldan önce, okul diye Kur'an Kursuna gitmez. Çağdaş, mesleki, teknik öğretime öncelik tanınır. Yetişkinlerin eğitimi sağlanır, boş zamanlar değerlendirilir. Okumayazma kursları yurt ölçüsünde yaygınlaşır. Halkevleri, halkodaları, günün koşullarına yatkın, Atatürkçü görüşle Devlet yönetiminde açılır. Köy Enstitüleri canlandırılır. Önce öğretmenler, sonra öğrenciler, aydınlar ve halk, ayni dili konuşur. Kolayca söyleşip anlaşırlar. Arı dil, Atatürk'ün onca önemsediği güzelim Türkçe konuşulur okulda, dairede, evde, kahvede, sokakta, pazarda. Halk müziği kaynağından esinlenmiş yaratıcı, yüceltici, insanı ve toplumu yenileyici müzik çalınır söylenir çoğunlukla. Radyolar, okullar, müzik toplulukları, başıboş plâk yapımı ayni paralele getirilir. Türk Sineması, gündeş düzeyde, Atatürkçü çizgide, yeni boyutlara ulaştırılır. Cumhuriyet'in 50. yılında, bir 29 Ekim Bayramında Televizyon, film diye ilkel, bayağı yerli sinemayı yansıtmaz. En azından Türk Kurtuluş Savaşıyla, Atatürk'le, Mehmetçik'le ilgili temiz bir filmin görüntüsünü ve-

rir. Her şey para için ilkesinin yerine, yanına, yararlı, başarılı, güzel konur; sanat getirilir. İyi sinema, iyi tiyatro, iyi müzik, iyi yayım toplum yararına sunulur. Sanat dallarından, sosyal ve toplumsal yaşamda, daha çok kişinin yararlanabilmesi sağlanır. Daha çok kişinin okullarda, halkevlerinde, halkodalarında (Atatürk Kültür Merkezlerinde) iyi, doğru, değerli, güzel ve başarılıyı izlemesi için çaba gösterilir. Okullar, yüksek okullar, akademiler, üniversiteler, ışıklarını içlerine tutmaz yalnız, geniş çevreleri de aydınlatırlar.

Atatürkçü tutumda, Atatürkçü yaşamda, bir de eşitlik sağlanır herkese. Ekonomik aşamada katkılar ve bölüşümler dengelenir. İyi, herkes için iyi; kötü, herkes için kötüdür. Yasaklar herkese uygulanır, eşitlikle; özgürlükler de, haklar da öyle. Kanunlar, uygulamalar herkes için birdir, değişimsiz. Herkes, verdiği ölçüsünde alır. Topluma katkısıyla değerlenir. Sahipsizlik, yalnızlık, bırakılmışlık sanısına kapılmaz kimse. Yanıbaşında devleti bulur. Ulusun belleğinde yer etti mi bu inanç ve güven, gerisi kolay zaten.

HALMAN, Talât Sait

Atatürk devrimleri, Cumhuriyetin ilk on beş yılında kesin başarılar kazandıktan sonra, tutucu bürokratlar, değersiz particiler, ideoloji çığırtkanları ve sönük aydınlar yüzünden ileriye yönelemedi. Her çıkarcı zümre, Atatürkçülüğü kendi menfaatlerine âlet etmeğe kalkışarak daracık çemberlere sıkıştırdı. Nalıncı keserleri, Ata'nın sözlerini kolaylıkla kendilerine yontabilirler. Yapılacak seçmeye göre, bu sözlerden katıksız bir solculuk da çıkarılabilir, tam bir sağcılık da; İslâmiyete saygı da, gerçek laisizm de... Atatürkçülük bakımından üç büyük kavram hatası işlenmiştir: 1. Dar bir doktrin değil, geniş kapsamlı bir sentez olduğu görülemedi. 2. Bütün dış ideolojileri gereksiz kılacak kudrette bir «Türk İdeolojisi» olduğu anlaşılamadı. 3. Sürekli bir devrim stratejisi sağladığı unutuldu.

Yeniden bir Atatürk devrimciliği yaratmak, bence, yeni bir Atatürkçü önderin ya da Atatürkçü yöneticiler kadrosunun çıkmasına bağlıdır. Bu gerçekleşmedikçe Atatürkçü aydınlar boşuna nefes tüketip duracaklardır. Gerçek bir

Picasso : desen

Atatürkçü rejim, devrimleri geliştirmek için, göstermelik reformlardan kaçınıp köklü, cesur, rasyonel, yaygın islahata girişmelidir. Devrimci Cumhuriyet, Atatürkçü kültür hamleleri yapmak zorundadır. Atatürk bu gerçeği açıkça belirtmişti: «Türkiye Cumhuriyetinin temeli, kültürdür.» Kültür devrimine şu dört kuruluş hizmette bulunmalıdır 1. Bilgi aktarmaktan başka hiçbir şey yapmayan üniversitelerimiz yaratıcı bilim, sanat, uygarlık merkezleri hâline gelerek devrime ışık tutmalıdır. 2. Siyasal ve bürokratik nitelikleri ağır basan Kültür Bakanlığı yerine, TRT ya da TÜBİTAK gibi, yarı-bağımsız bir Türk Kültürü Kurumu kurulmalıdır. 3. Televizyon, bütünüyle eğitim ve kültür (özellikle halk eğitimi ve okul içi eğitimi) televizyonu olarak yeniden düzenlenmelidir. 4. Atatürkçülüğe gerçekten inanan, hiçbir ideolojiye saplanmayan, hiçbir partiye üye olmayan bağımsız vatandaşlar, bir Atatürkçüler birliği kurarak devlete ve kültür teşekküllerine birleşik bir kuvvet hâlinde yön göstermeli, destek olmalı, gerekirse uyarma ve eleştiride bulunmalıdır.

Atatürk devrimlerinin son yıllardaki perakende ve yüreksiz çabalarla değil, köklü ve mert atılımlarla geliştirilebileceğine inanıyorum.

KANSU, Ceyhun Atuf

Cumhuriyetin ellinci yılında toplumsal yaşamımızda, ekin ve eğitimimizde Atatürk devrimi çizgisini tutturabilmemiz için ilkönce şunu sormalıyız *Atatürk devriminin çizgisi nedir?* Bu soruyu, devrimin kendi yapısı yanıtlamaktadır: Bağımsız, özgür, çağdaş bir toplum. Devlet ve ulus bağımsız olacak, insanlar özgür olacak ve toplum çağdaş olacak. Atatürk devriminin çizgisini çeken bu üç kavramı gözden kaçırmazsak, bu çizgiden ilerlersek şu sorular çıkacaktır, karşımıza bu kez: Devrimin tarihsel temel çizgisi tam bağımsızlık üzerinde miyiz? Çağımızın tarihi Mustafa Kemal'i bir kez daha haklı çıkarmaktadır: Çağdaş tarih tüm ulusların bağımsızlığa verdiği değerin deney taşıdır. Bağımsızlığını koruyan ve savunabilen uluslar, ilerlemekte, kalkınmakta ve çağdaşlaşmaktadırlar. Çağdaşlaşmayla birlik-

te, insanlar da daha özgür olmaktadır. (Birey olarak özgür, toplum içinde özgür). Bağımsızlıkta özgürlük, burada, çağdaşlaşmanın ulusal ve bireysel ölçüsünü vermektedir. Soru soruyu doğurmaktadır: Atatürk devriminin ana değerinin bağımsızlık, özgürlük ve çağdaşlaşmanın toplumsal yaşamımızdaki yeri nedir? Emeğimizi, üretimimizi, eğitimimizi, ekinimizi kendi kendimiz için, özgür Türk insanları olarak kendimiz değerlendirebiliyor muyuz, kendimiz belirleyebiliyor muyuz? Bağımsızlık bir bir biçim sorunu değildir. Kendi ulusal yaşama ve kalkınma yolumuzu özgür insanlar, özgür yurttaşlar olarak seçmemizdir. Bağımsızlık, yeryüzü insanlığı ortasında, kendi ulusal kişiliğimizi seçmemizdir.

Geri kalmış uluslar, bağımsızlık zincirlerini kopardıkça çağdaşlaşıyorlar. Bağımsızlık, çağdaşlaşmanın yolunu açıyor. Yoksa, hiç bir devlet, hele üstün devletler, bir ulus kendi bağımsız istemiyle, kendi kaynakları ve çabalarıyla çağdaşlaşmaya karar vermemişse, o ulusa, gerçek bir kalkınma hakkı tanımıyor: kendi kalkınma, yaşama yolunu, kendi çıkarları adına, o ulusa zorlamaya, aşılamaya çalışıyor: Kalkınmasının gücünü o ulusun kanından çekiyor. Bizim ulusal bir ekinimiz (kültürümüz) var mıdır? vardır. Bu ekinin ana yatağı, beşiği dildir, Türkçedir. Somut bir örnek olarak veriyorum bunu. Ekinimizi yeni boyutlara ulaştırmanın, çağdaş boyutlar içinde ulus olarak bağımsız, birey olarak özgür yaşamanın yolu, ilk önce kendi dilimizi kullanmaktır. Atatürk devrimi, bu olguyu çok sağlam değerlendirdiğinden, dili bir bağımsızlık imgesi olarak alır ele. Ne yapıyoruz? Ne yaptık? Osmanlıcaya kapadığımız kapıları yeniden aralamaya çalışırken, öte yandan evrensel bir uyduluğun diline, yabancı dillere kapımızı sonuna dek açıyoruz. Hiç kuşkunuz olmasın, bir topluma, her şey, bağımlılık, uyduluk, tutsaklık, yozlaşma yabancı dillerin yoluyla girer. Yabancı dil tutsaklığı ya da dil yabancılaşması, yabancı bir ekini, bir ekin ve yaşama yabancılaşmasınıda getirir.

Öyleyse, usumuzu başımıza alacaksak, dil örneğinden yola çıkalım, Atatürk devriminin çizgisi şudur: Türkçe, Türkçe'nin kaynağı, dilin ve halkın yarattığı ulusal ekin, halk ekini ve halk diline dayanan, halkı özgürlük ve bağımsızlık eğitimiyle besleyen bir halk yönetimi. Halk yönetimi-

ni neden katıyorum biliyor musunuz? Halkının katkısıyla kendini yönetmeye yanaşmayan bir ulusu başka uluslar yönetmeye kalkar. Neden kalkarlar? Çağdaş dünyadaki evrensel paylarını vermemek, üstünlüklerini sürdürmek için. Atatürk devriminin, değerlendirilmesi gereken, diriltilmesi gereken yanı, yitirilmiş bu soylu ilkedir: Bir ulus ancak bağımsızlıkla ve halka dayanan bir yönetimle kendi çağdaş uygarlığını yaratabilir.

KÖKSAL, Ahmet

Cumhuriyetimizin 50. yılında sayıca hızlı bir büyüme ve kentleşme süreci içinde bulunan toplumumuz, ekonomide yeniden bir düzenlemenin başarılamayışın bunalımı içindedir. Kültür, eğitim ve toplum değerlerinin temel dayanağı olan üretim ilişkilerinin toplumumuzun sağlıklı biçimde gelişmesini öngören bir düzenlemeyi zorunlu kıldığı açık bir gerçektir. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı amaç tutan Atatürk devrimlerinin, toplum yararını önde tutan halkçı, devrimci, cumhuriyetçi, lâik, devletçi ve milliyetçi ilkeleri geçmiş yılların deneylerinden de yararlanarak önümüzdeki yıllar için yeni olanaklara yol açabilir. Bunların başında uzun süredir askıda bırakılan, yozlaştırılan reform tasarılarının ödün verilmeden gerçekleştirilmesi gelmektedir.

Millî Eğitim alanında okul programlarının günümüz gereklerine göre yeniden düzenlenmesi, Köy Enstitüleri deneyinden yararlanarak iş eğitimine, üretici eğitime dayanan okulların kurulması, klâsik lise öğreniminden mesleki ve teknik öğretime ağırlık veren bir reformun gerçekleştirilmesi; Halkevlerinin günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilerek gençliğin ve halkın yararlanmasına açılması, öteki alanlarda da sosyal adalet ilkelerini sağlıyacak reformların gerçekleştirilmesi akla gelmektedir.

Türkiyemizin uzun yıllardır her alanda çözüm bekliyen ve yoğunlaşan sosyo-ekonomik sorunlarının Atatürk devrimlerinin «ulusal bağımsızlık, çağdaş uygarlık» çizgisinde çözüm yollarının aranması, yaşama düzeyimizi olduğu kadar kültür ve sanat yaşamımızı da olumlu yönde etkileyecektir.

14 Ekim seçim sonuçları, halkımızın bu yöndeki özlem-

lerinin belirli bir bilinç ve sağduyu düzeyine ulaşmakta olduğunu göstermesi bakımından umut vericidir.

ÖZDEMİR, Emin

Yöneltilen soru, verilecek yanıtın ipuçlarını da içeriyor. «Bunca bocalayış» denildiğine göre, ilk elde elde bunları tanımak, toplumsal yaşamımızı, kültür ve eğitimimizi Atatürk devrimleri çizgisinden saptırarak bu bocalayışlara yol açan etkenleri ortadan kaldırmak gerekir. Nelerdir bu etkenler? Atatürk devrimlerinin yönünü belirleyen bilimin kılavuzluğunu bir yana itelemek. Kavramları çarpıtmak, feodal ve ataerkil güçlerin etkisiyle halkı kör bir karanlığın içinde bırakmak. Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü, çağımızın ve ülkemizin gelişen koşullarına göre bütüncül bir yöntemle değerlendirememek. Kendi yazgısını değiştirerek, toplumsal yapıyı değiştirmeye yönelecek, Cumhuriyetin istediği özgür yurttaş tipini yetiştirememek... Dahası Atatürk devrimlerinin ideolojisini toplumun her kesimine yayamamak. Cumhuriyetimizin ellinci yılında, Atatürk'ün belirlediği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşamadıysak, toplumsal yaşam, kültür ve eğitim alanlarında bir bocalamanın içindeysek kısaca bunlardır nedenleri...

Bir çırpıda ortadan kaldırılabilir mi bunlar? Feodal ve ataerkil güçler yenilip halk yığınları bilimin ve aklın ak aydınlığına kavuşturulabilir mi? Soran ve yargılayan, gerçeği kendi aklını kullanarak bulan özgür yurttaş tipi yetiştirilebilir mi? Kolay değil elbette. Ancak Atatürkçülüğün ve Atatürk devrimlerinin ideolojisi, ülkemizin ve günümüzün koşulları açısından aydınlığa kavuşturmalıdır. Bu ideolojinin dayandığı temel kavramlar doğrultusunda tüm kurum ve kuruluşlar, bir özeleştiriden geçirmelidirler kendilerini. Nesnel ve özgürce yapılmalıdır bu. Özellikle toplumsal yapıyı ve insanı değiştirmede temel değişkenlerden biri olan eğitim, içerik ve yöntem açısından yeniden yönlendirilmelidir. Kullanılmayan, yaşamdan kopuk bir bilgi birikimi yerine, «üretim süreci ile bütünleşen», bireyin doğa ve çevresiyle ilişkilerini düzenleyen bilgi aktarımı yeğlenmelidir.

Yapılması gerekli çok şey var. Hepsini sıralamak sorunun sınırlarını aşar. Ne ki her değerlendirme, birtakım so-

ruları ve yanıtları gerektirir. Böyle olduğuna göre toplumsal yaşamımızın her kesimi, kültür ve eğitimimizin her dilimi için sorular sorabiliriz: Ne yaptık elli yılda? Yaptıklarımızın Atatürkçülük açısından anlamı ve değeri nedir? Bu ve benzeri sorular içtenlikli bir tutumla sorulursa Atatürkçü çizgiye döndüğümüz gibi bu çizginin neresinde bulunduğumuzu da anlayabiliriz...

ÖZDENOĞLU, Şinasi

Cumhuriyetimizin 50. yılında ve Atatürk'süz geçen 35 yıldan sonra, O'nun eserlerinden ve devrimlerinden geriye ne kaldığı gözler önünde...

«Her şey oy için» politikasının Türk toplumuna ve demokrasisine indirdiği öldürücü darbelerden ve nice bocalamadan sonra; bugün, yeni bir dönemde, aklın ölçüleri ve geçmişin tecrübeleriyle, olayları yeniden değerlendirmekte elbette yarar var.

1973 te uygar dünyanın çok gerisindeyiz. Dev atılımlar yapmak zorunluğunda bir ülkeyiz. Sosyal ve ekonomik sorunlarımızı hızla çözümlemeye, sosyal barışı hızla gerçekleştirmeye mecbur bir ülkeyiz.

Atatürk ilkelerini çağın koşulları ve temposu içinde yeniden değerlendirip, bu ilkelerden hız ve heyecan alarak, teknoloji ve uygarlık dünyasıyla aramızdaki büyük mesafeleri hızla kapatmadığımız takdirde, ulusça «hayat hakkı»ndan söz edemeyeceğimizi her an hatırlamalıyız.

Tutucu güçlerin, bahtsız bir kaderde birleştirdikleri «Köy Enstitüleri»ni ve «Halkevleri»ni, bir «yeniden doğuş»un heyecanı içinde ve 1973 ün koşullarına göre yeniden kurarak, Atatürk'ün ilkelerini, gelecek kuşaklara mâledebilmenin geciktirilemez çabasına elbette girmeliyiz.

Bütün bu sosyal ve kültürel atılımların başarıya götürülmesinde en önemli bir güç, mutlaka yaratılmalıdır: «Devrimci ve inançlı bir kadro»..

Bu kadronun yetişmesini, Türk halkının bu kadroya sahip çıkacak şekilde bilinçlenmesini sağlayacak yolun; Atatürkçü bir Devlet felsefesiyle plânlanmış bir «eğitim seferberliği»nden geçeceğini ise bir an unutmamalıyız.

TÖR, Vedat Nedim

Bu soruya verilecek tek cevap bence şudur:

Herşeyden önce «Kemâlizm»-i özgür bir ideoloji olarak sistemleştirmek. Buraya, 1933 yılında Kadro dergisinde yayınlanan bir yazımdan şu parçayı alıyorum:

«Her inkılâp, yeni bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır. Türk inkılâbının bir şahsiyeti varsa, onun da kendine has bir Devlet ideali olmak gerektir.

Türk inkılâbının bir şahsiyeti vardır.

İnkılâbımız, bu şahsiliğini, tarihte oynadığı rolün eşsizliğinden alıyor: Cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler tezadının tasfiyesi çağını Türk inkılâbı açmıştır.

O halde inkılâp Türkiyesinin Devleti, ne Fransız inkılâbının doğurduğu bir Burjuva devleti, ne de komünist inkılâbının kurduğu bir Proletarya Devleti olabilir.

Yeni Türk Devleti, geri teknikli bir yarı-müstemleke milletinin, millet olarak hem iktisaden, hem siyaseten kurtuluşu davasının tarihte ilk mümessilidir. İnkılâbımızın bu tarihteki tekliğine inanmıyanlar var. Onu sadece bir Avrupalılaşmak, yani Fransız inkılâbının doğurduğu Devlet tipi ve cemiyet şartlarına intibak etmek cehdi olarak telâkki edenler var.

İşte, bu telâkki bizi taklitçiliğe götürüyor. İnkılâbımızın şahsiyetini söndürüyor. Yaratma kabiliyetini körletiyor. Türk inkılâbına hâs bir iktisat siyaseti, Türk inkılâbına has bir terbiye sistemi, Türk inkılâbına hâs bir san'at telâkkisi, kısaca, Türk inkılâbının gaye ve mahiyetine göre bir Türk Cemiyeti kurmak cehdi yerine, bunların Avrupa örneklerini taklite yeltenmeleri baş gösteriyor.

Halbuki, Avrupadan ancak *metot* ve *teknik* alabiliriz. Fakat siyaset, müessese, sistem, telâkki, bunlar ancak Türk cemiyetinin toprak ve ikliminden doğabilir. Bunları Avrupadan Türkiyeye ithale kalkışmak *kutuplarda portakal yetiştirmeğe özenmek kadar,* boşuna ve mânâsız bir enerji israfı olur!»

Ne yazık ki, bu yazı, bugün de, yani 40 yıl sonra da, tazeliğini koruyor. İşte, bence, Kemâlizmin dramı da budur.

TÜTENGİL, Cavit Orhan

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk 15 yılı (1923—1938) Cumhurbaşkanı olarak Atatürk'le birlikte geçmiş, «Yeni Türkiye»nin üzerinde yükseldiği köklü dönüşümler ve temel değişiklikler bu süre içinde gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün ölümünden bu yana ise, «Atatürksüz Cumhuriyet» 35. yılını tamamlamış bulunmaktadır. 29 Ekim 1923 öncesini de, en azından 23 Nisan 1920'de başlatarak, «Cumhuriyetsiz Atatürk» diye adlandırmak mümkündür.

Cumhuriyet yönetimini Atatürk'e bağlı görerek onun ölümüne umut bağlayan çevreler boş bir hayale kapıldıklarını anlamakta gecikmemişlerdir. Bazı bakımlardan eleştirilere açık olsa da İsmet İnönü'nün iktidardaki ve muhalefetteki kararlı tutumu Cumhuriyet'i güçlendirmekte etkili olmuştur. Her şeye rağmen 35 yıllık bir «Atatürksüz Cumhuriyet» döneminin varlığı bile, «Yeni Türkiye»nin sağlam temeler üzerinde yükseldiğinin ve kökleştiğinin kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

Cumhuriyet'imizin 50. yılında, sorunuza değişik açılardan bakmakta yarar vardır:

1) Cumhuriyet'in ilk 50 yılı, beklenen ve umulanla, gerçekleştirilen ve ulaşılan bakımından yeterli ve doyurucu olamamıştır. «Kadro» yetiştirmeye gereken önemin verilmemesi «bocalama»ların başlıca nedenlerinden biri olmuş, tek parti'den çok partiye geçişin yarattığı çalkalanmalar ve acemilikler zaman kaybına yol açmıştır.

2) Toplumsal yaşamımızın, kentlerde olduğu kadar köylerde de büyük bir değişikliğe uğradığını, çağdaşlaşma, yenileşme ve özgürleşme özleminin, biraz yavaş ve geç de olsa, toplumumuzun bütün kesimlerini sardığını söyleyebiliriz. Ne var ki, yüzeysel ve biçimsel izlenimlere bağlı kalanlar için, yanıltıcı sonuçlara götürebilecek bir ortam, yer yer, bugün de sözkonusudur. Bize kalırsa, önemli olan insanın giysileri değil, düşünceleri ve özlemleridir.

3) Kültür ve sanat alanlarında, yerli, geleneksel ve halk kavramlarına bağlı değerlerimizin çağdaş teknikle yeniden yoğurulması amacı, bir ara öykünmeye ağırlık verildikten sonra, Yahya Kemal Beyatlı'nın «kökü geçmişte olan

gelecek» formülüne uygun bir biçimde yaratılara yönelmiştir. Ulus, ülke ve tarih olarak kendimize özgü olanı çıkış noktası yapmadan, soylu kültür ve sanat yapıtlarına varılamıyacağı artık anlaşılmıştır.

4) Eğitim alanında olduğu gibi öteki alanlarda da önemli olan, Atatürkçü Düşüncenin «öz»ünde yer alan ilkeleri ve değerleri egemen kılmaktır. Bunun yolu, demokratik anlayış çerçevesinde, anlatma - inandırma ve benimsetme yöntemidir. Halka karşı çıkılarak bir düşünceyi zorla ve tartışmasız topluma kabul ettirme biçimi gerilerde kalmıştır. Yönetici «kadro» ve aydınlar, Atatürk Devrimi çizgisindeki bir yeniden değerlendirmeyi ancak bu yolla başarılı kılabilirler. «Halka rağmen»in yerini «Halkla birlikte-Halk için» almıştır.

Tuculescu Kompozisyon

2. SORU CEVAPLARI

AKIMAN, Nazmi

Ardımızda bıraktığımız yarım yüzyıllık dönem içinde Türk edebiyatı ve sanatı önemli aşamalara erişmiştir. Güzel sanatların her dalında eşit ölçüde başarıya ulaştığımız ileri sürülemezse de en çok başarıyı edebiyat dalında elde ettiğimiz söylenebilir. Özellikle şiirimizin, biçimde ulaştığı özgürlükle, içerikte kavuştuğu zenginlikle ve diline getirdiği sadelik sayesinde gerçekleştirdiği halka inişle yarım yüzyıllık Cumhuriyetimizin özünü adeta simgeleştirdiği kanısındayım. Bu dönemde yetişmiş birçok şairimizin yabancı ülkelerin aynı süre içinde çıkardığı ünlü kişilerle kolaylıkla boy ölçüşebileceğine ve hatta birkaç ismimizin gerçek edebiyattan anlayan kimseler indinde daha da üstün bulunacağına inanıyorum. Bu gerçek şairlerimiz kendilerini tekrar etmemeğe, daha çeşitli ve geniş soluklu ürünler vermeğe özen gösterirlerse kollarını kimse bükemez gibi geliyor bana.

AKSAL, Sabahattin Kudret

Bizim edebiyatımız en önemli birikimini son elli yılda yapmıştır, kanısındayım. Bu birikim, bundan önceki dönemlerin, ne Tanzimat'tan Cumhuriyete değin olan dönemin, ne de Divan edebiyatı'nın getirdiği birikimlerle karşılaştırılamıyacak kadar büyüktür. Bu yargımı daha aydınlığa ulaştırabilmek için birikim sözcüğünün üstünde durmak, bu deyimden ne anladığımı da belirtmek isterim. Her edebiyat bir geleneğe gereksinir, bu gelenekse klâsik kavramıyla özdeştir, benim için. Edebiyatlar, bir yol üstündeki belli taşları, ışıkları, dönemeçleri göz önünde tutarak yürür giderler. Onlarla etki ya da tepki olarak ilişkileri olur. Kopuk değil, süregendirler. İşte bir edebiyatın başta gelen değeri

olan bu süregenliğe en önemli kaynağı, yukarda da belirttiğim gibi, daha önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak kadar büyük bir kaynağı, Cumhuriyet dönemi edebiyatı sağlamıştır.

Son elli yıldaki edebiyatımızın tümüyle belirgin iki niteliği vardır. Bunlardan biri, dünya edebiyatının birikimiyle derinden ilişki kurması, kaynağını İlk çağ uygarlığında bulan Batı edebiyatıyla son çağdaşına değin, elinden geldiğince, alış verişte bulunmasıdır. Başka bir birikime, ana birikime, kısıtlı bir zamanın ve koşulların içinde, olanağınca bağlanmasıdır. Belirgin öbür niteliğiyse, daha önceleri sadece bir eğilim olarak belirmiş dil özleşmesi sorununu şu son elli yıllık süreçte, bilinçle benimsemesi, sorunların sorunu denebilecek bir ölçüde ayakta tutmasıdır.

Eksikleri nelerdir? Eksikleri, ne denli varsa, bu yöntemin çizgisindeki oluşumda, yeterince ağırlık koymak ya da koymamak, kişisel başarı ölçüleri gibi öğeler olsa gerek. Belki daha başka şeyler de söylenebilir. Ama bunları bir edebiyatın genel görünümünün sorunları gibi değil, edebiyatın daha çok iç sorunları, biraz da öznel sorunları gibi düşünüyorum ki, bu da konumuzun dışında kalsa gerek.

BİLGİNER, Recep

Cumhuriyetin ellinci yıldönümüne erişmek demek, 1973 yılından bu yana sanat ve edebiyat yaşamımızda bir kaç kuşağın boy göstermiş olduğunu anımsatıyor. Bu zamanın, millet hayatı için, azlığı, çokluğu üzerinde çeşitli düşünceler öne sürülebilir. Ama, bu elli yıl içinde toplum hayatımızın, çok yüklü, çok değişik yönleri olduğu ortada. Bir ortaçağ toplumundan uygar bir toplum olmaya yönelmeden tutun da ikinci dünya savaşına tanık olmak, sıkıntı ve acılarını yaşamak, demokratik düzene geçiş sancılarını çekmek, 27 Mayıs ve 12 Mart olayları gibi —olumlu ve olumsuz yönleriyle— sosyal ve siyasal bünyeyi etkileyen olayları yaşamak, sanat adamı için, özlü birikimleri getirir. Şehirleşme bir yandan sanayileşme, ağır bir tempoda da olsa, toplumun bilinçlenmesi, iyi bir alt yapı gelişimidir sanat adamı için.

Ama bu gelişim çizgisinin gerisinde, çeşitli engelleme-

ler, dıştan içe dönük baskılar olmuştur bu arada. Hem de küçümsenmeyecek engellemeler ve baskılardır bunlar. Gene de sanat ve edebiyat alanında, elli yılda alınan yolu, övgüyle karşılamalı sanat adamlarımız adına.

Başarılı bir dönem bu. Ama başarı ölçüsü, başarının oranı konusunda tartışılabilir, herşeyde olduğu gibi. Elli yıllık dönemin başarısını şu cümlede toplayabilirim Tam bir halka dönüklük, hatta daha yerinde bir deyimle, halkın içinden gelme, halklaşma... Şimdi sanat ve edebiyatımızın, kendi özünü benimseyip yayma çabası ötesinde, evrensel nizgi de aşamalara yönelmiştir de diyebiliriz.

Fildişi kuleler yıkılmıştır. Biçim dıvarları aşılmıştır. Hatta, batılılaşma derken, batı tekniği ile birlikte batı özünü de kopyalama tutkusu yenilmiştir. Buna, Türk sanat ve edebiyatının kendini arama ve bulma dönemi de diyebiliriz. Şiirde, romanda, tiyatroda, resimde. Ötekilerde.

Türk sanat ve edebiyatının belirginleşen niteliği, öz olarak, dil olarak, anlatım rahatlığı ve ele alınan konular olarak kendi sesini bulmasıdır. Şimdi, tekrarlamakta yarar görüyorum, evrensel bir ortak sesi bulma çabasındadır. Ama önünde engel var, önce Türkçe yazmış olmak ve milletler arası sanat ve edebiyat pazarına belki bu yüzden belki başka etkenler de var, girememiş olmak.

Bir başka eksiklik de şu Eskiden, sanat ve edebiyat adamlarımızın, fikir ve anlayış birliliği olmasa bile, sanatın ortak değerlerini korumada dayanışması vardı. Şimdi yok bu. Bir kopukluk var sanatçılarımızda. Bu kopukluk, az çok, sanatçıları birbirini tanımamaya, birbirini okumamaya kadar götürüyor gördüğüme göre.

Çeşitli klikleşmeleri de bir eksiklik görüyorum, aşırılığa kaçtığı, her klikten olanın öteki klikten olanı «Yok» saydığı için. Bir çoklarımız, kendi sanat anlayışı dışında kalan hiç kimseyi sanat adamı saymadığı için, özden kopup biçimleşmeye doğru bir yönelme tehlikesi baş gösteriyor. Bir de sanatı yapanlar değil, sanatı konuşanlar, edebiyatçı değil, edebiyatın bir çeşit komisyonculuğunu yapanlar daha çok görülüyor ortalıkta.

Ellinci yıl dönümünde, sanatın hep devletin dışına itilmiş olması da acı bir gerçek. Bundan sonrası için beslenen umutlar, bundan önce, devlet adına, siyasi iktidarlar-

ca sanata ve sanat adamına yapılanlar, hep acıyla anımsanacaktır.

Atatürk cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde, marşlardan tiyatro eserlerine, tarih kitaplarına, dili özleştirme hareketine kadar sanatı milletin kopmaz bir parçası saymıştı. Aradan beş misli fazla zamanın geçtiği ellinci yıl dönümünde, hangi devlet adamımız, sanatı kucakladı, kucaklamayı bir yana bırakalım sanatın ve sanat adamının bir çeşit devlet düşmanı sayılmasının önüne geçici tedbirler üzerinde durdu.

Kişilerin bunca çabası yanında, ellinci yıl dönümüne, nice aydınların kitaplarını yakmış, yırtmış veya toplatılmış olarak, halâ, çağ dışı sayılan fikir ve sanat suçu kavramına kanunlarımızda yer vermiş olarak giriyoruz.

CUMALI, Necati

Edebiyatımızı Cumhuriyet Dönemi diye bölerek değerlendirmek elimden gelmiyor. Bence edebiyatımız, Cumhuriyet döneminden önce temeldeki devrimci çizgisine oturmuş, Cumhuriyet döneminde genel havasıyla bu çizgiyi korumuştur. Şinasi'den Namık Kemal'den başlayarak, Hüseyin Rahmi, Fikret, Reşat Nuri Güntekin'le Cumhuriyet dönemine varan edebiyatçılarımız halktan yana, demokrasi tutkunu, yazarlar, şairlerdi. Cumhuriyet dönemi bu ustalarla başlayan edebiyatı geliştirdi, halka yaydı.

KAFTANCIOĞLU, Ümit

Kimi yazdı, kimi çizdi, kimi söyledi... Elli yıl geçip gitti. Elli yılın aydınlığı, karanlığı, güçlüğü, güçsüzlüğü, varlığı, yokluğu, bolluğu, kıtlığı arasında bize göz kırpan, kendini göstermeye çalışan edebiyatımızdır. Öldürülmek, ezilmek istenmesine karşın, yalnız olmasına karşın, saldırılara karşın gene de var olmayı bilmiştir. İşlediği konular, serdiği sosyal gerçekler, gösterdiği yollar, çerçevelediği altın olaylarla. Elli yıla edebiyatımızın vurduğu damga başkaca hiçbir güç ya da varlıkça yaratılmamıştır. Devlet bile çok geride kalmıştır. Kalkınma, değişme vb. çabayı yüklenmiş kurumlar bu yolda milyarları, yılları, yarım yüz

yılı yerken edebiyatın canlılığı, aşaması, olaylara, çağa yön verişi, önsezisi yanında çok geride kalır.

Elli yılın yaprakları üstünde gözümüze en çok batan romandır. Silinmez, unutulmaz! Balkan Doğu ve Kafkas ülkeleri romanları yanında dev niteliği taşır romanımız. Belki dünya ölçüsüne göre romanlarımız vardır. Hikâye, şiir, deneme, eleştiri vb. türlerde iyimser olmak zor. Dergicilik salgını; batıp çıkan yazarlar, yazılar, öyküler koymuştur ortaya. Kendileri gibi bu öykülerinde yitip gideceği kanısındayım. Desteklenmiş, payandalanmış hiçbir şey uzun süre yaşamaz.

Şiirimizin bence en büyük eksiği yatırımcı niteliğidir. Belleğimizde, yüreğimizde iz yapan şiirlerin az oluşu bu çapraz niteliğe bürünmek tutkusudur. Bir Nazım şair olduğu için şiirinde her konu güçlü, her konu vurucu, her konu etkendir. Konudan dolayı şiiri etken değildir. Oysa bir çok ozan, onlara yön veren dergiler sanıyorlar ki konudan dolayı şiir yücedir, kalıcıdır. Bu nedenle şiirimize elli yıllık bir çaba daha gerekli. Güzel olan şiir etkendir, her konuda iz bırakıcı olur, yön verici olur. Şunun bunun hoşuna gitmek, şu ya da bu kesimi desteklemiş olmak için şiir yazmak yanlıştır.

Eleştiri, değerlendirme konusunda eksiğimize öyle sanıyorum, elli yıllar değil, ellibin yıllar gerekli. Yan tutma, kayırma, dost çevresi, yakınlar, bildikler, çıkar sağlanan kapılar bir kimseyi tutup, bir kimseyi itmekte önemli neden bugün. Oysa yansız, kayırmasız bir eleştirinin açlığını, acısını çekiyoruz, çekiyor edebiyatımız. Son yıllarda bazı çıkışlara bel bağlamıştık. Ne yazık ki onlarında yolu değişmedi. Keçinin çıktığı yere oğlak da çıktı. Eğer eleştireceğimiz yazar bir başka güce, bir yayınevine, dergiye, gazeteye sahip ise, elinde silah varsa o asla eleştirilemez oldu. Haksız yere, kayırmaca değer biçildi ona. Böyle eleştiri, değerlendirme, ödüllendirme olmaz, elli yıla, çağa ışık tutan edebiyat adına utanç vericidir. TRT ödüllerinden iki tanınmamış ad çıktı. Arkasından ver yansın edildi. Nedeni açık. Bu iki kişi kimsenin çıkarına gölge düşüremezdi. Bu ödüllerin arkasından en haksız ödüller verildi. Kimseden ses çıkmadı, çıkamazdı. Eleştiri ve değerlendirme adına,

ödül dağıtımı adına eline kalem alanlar utanarak bırakmalılar her şeyi.

Gittikçe dostluğa, yakın çevreye, kayırmacılığa, değersizliğe bürünen, gerçekten iyiden, güzelden, değer olandan uzaklaşan, gittikçe çıkar kapılarını elinde tutanları öven, göklere çıkaran, yatırımcılıkla yürüyen, kısır kadınlar gibi bir türlü doğuramadığı çocuk özlemini duya duya keli, topalı, şaşıyı seven, iyiyi kötüden ayırmaktan yoksun bulunan, elindeki olanağı kişiliğe, edebiyata, san'ata yakışmaz ölçüde yancı tutuma ayıran, «Kaya sen beni salla ben de seni» ölçüsünde tartaç kullananların değer sayıldığı eleştiri alanı, ödüllendirme alanı, değerlendirme alanı elbette elli yılın yarası olarak kalacaktır. Osmanlı, Bizans yıkılalı yıllar oldu, ancak onların kurulları, kuralları daha canlı daha köklü yaşıyor. Elli yıl bunları silmeliydi.

Bütün olayların, kötülüklerin, elli yıla yakışmaz ölçüde olan her şeyin defteri dürülmüş durumda. İlle değerlendirme, tanıtma,. ölçme, ödüllendirme gibi olanakları elinde tutan düzen ve kişilerin yanlış, ters, nesnellikten uzak tutumları yaşayıp gidecek.

Her türlü yarışma, değerlendirme, ölçme artık bizim ülkede güç duruma girmiştir. Saklı, gizli, Fazıl Hüsnü'nün dediği gibi elektronik beyinlerle yapılmalıdır.

Yazarın ele aldığı konuda sınır çizmek zorunda kalması utanç vericidir elli yıla. Bu kalkmalı ortadan. Her konuda sınırsızlık... İnanç, düzen, düşünce, sevgi, saygı, cinsel, askerî, ulusal, kişisel... İlkel insan bile bunları yasaklamazken elli yıldır bu tür yasakların varlığı utancın utancı, düşüklüğün düşüklüğüdür...

KESKİN, Yıldırım

Cumhuriyet dönemi edebiyatımızı genel olarak eski edebiyatımızdan üstün tutuyorum. Divan edebiyatımızın görkemli tepeleri vardır. Romanımızda geçen yüz yılın sonunda Halit Ziya gibi büyük bir romancının yaşadığı unutulamaz. Gene de Cumhuriyet dönemi şiir ve romanının eskilerden aşağı kaldığı inancında değilim. Her iki dalda da Türk insanının duygu ve düşüncesini daha büyük bir yü-

reklilikle ve daha evrensel bir açıdan ele alarak daha geniş halk topluluklarına ulaştıran kişilik ve nitelikte sanatçılar yetişmiştir. Cumhuriyet dönemi edebiyatında diğerleri yanında eskiye kıyasla büyük aşama yapan bir dal da tiyatrodur. Sahne edebiyatımız, özellikle çağımızın tiyatro anlayışı yönünden olumlu sayılabilecek bir gelişme göstermiştir.

Ayrıca gene eskiye kıyasla, Cumhuriyet dönemi edebiyatımızın, hemen bütün alanlarında, ülkemiz ve insanlarını, köylüsü ve kentlisi ile ilk kez bir bütün olarak ele aldığını ve sorunları üzerine eğildiğini de unutmamak gerektir.

Edebiyatımız için söylediklerim Türk sanatının diğer dalları için de her halde geçerlidir.

Bu gelişmenin aynı dönem batı edebiyatı ile karşılaştırılması ise bizim yönümüzden pek olumlu değildir. Ama Türk romanı, şiiri, tiyatrosu batıya eşit bir düzeye erişemediyse bunun nedenini, Cumhuriyetin getirdiği değerlere yeterince bağlı kalınmamasında, çağımızın gereklerine uymayan geleneklerimizin tutucu gücünde ve özgürlüklerimizin geçirdiği çeşitli değişikliklerde aramak yerinde olacak ve çıkar yol bu değerlere daha sıkı sıkıya bağlanmakla bulunacaktır.

KOCAGÖZ, Samim

Ardımızda bıraktığımız elli yıllık cumhuriyet dönemi, Türk edebiyatı ve sanatı bakımından oldukça başarılı olmuştur. Başarılı olmuştur derken ben, sadece edebiyatı söz konusu etmek istiyorum; öteki sanat dallarında konuşmayı, bu dalların yetkililerine bırakmak daha iyi.

Cumhuriyet'imizin kuruluşundan bugüne değin geçen elli yılda, küçük hikâye ve romanda büyük bir atılım yaptık. Bu atılımın en belirgin niteliği de cumhuriyetten önce TÜRKÇÜLÜK fikrinin ortaya çıkmasiyle, hikâye ve romanda beliren Anadoluya, Türk Halkına dönme, inme isteklerinin, cumhuriyetten sonra bir patlama görüntüsü almasıdır. Ulusal Kurtuluş Savaşımız, romanımızın, hikâyemizis Türk Halkını kucaklayan bir nitelik kazanmasında büyük etken olmuştur. Yakup Kadri, Halide Edip gibi yazar-

larımız, gerek Savaş içinde, gerekse savaştan sonra Anadoluyu, giderek halkımızı anlatmaya yönelmişler; Kurtuluş Savaşı, diyebiliriz ki elli yıl öncesinin edebiyat ürünlerini, Anadolunun gerçek sahibi Türk Halkına adanmasına neden olmuştur. Bundan sonradır ki bilindiği gibi, Türk hikâye ve romanı, cumhuriyet döneminde kişilğini bulmuş; daha önceleri ister istemez düştüğü —kaçınılmaz bir tutumdu— taklitçilikten, büyük çabalarla kurtulmuştur. Bugün, haklı bir yöreselliğe, ulusallığa öykünmecilikten kurtularak, kavuşmuştur.

Bugün romancılığımız ve hikâyeciliğimiz, yüz yaşındadır aşağı yukarı. Bu dönemin yarısı, hiç bir geleneği olmayan bu türlerin, memleketimize örneklerinin girmesi, neler olduğunun, nasıl olması gerektiğinin öğrenilmesi olarak geçmiş sayılabilir. Bu yüz yılın ikinci yarısı, Cumhuriyet dönemini kapsayan elli yıl ise, Türk romancılığının ve hikâyeciliğinin kişilik kazanması dönemidir. Öyle ki, bugün kimi romanlarımız yabancı dillere çevriliyor; yabancı ülkelerde tertiplenen Türk Hikâ:ye Antolojileri görüldüğü gibi, uluslar arası hikâye antolojilerine de hikâyelerimiz kabul ediliyor.

(Otuz beş yıllık bir hikâye, roman yazarı, bu türün bir emekçisi olarak, hepsi bir yana, dört yabancı ülkenin tertiplediği uluslar arası antolojide hikâyelerimi görmek, beni çok mutlu kıldı.)

Anadolu Türklerinin YUNUS'DAN (XIII. Yüzyıl) Divan şiirinin de katkısı bulunan altı yüz yıllık büyük bir geçmişi, geleneği, giderek temeli vardır. Bu geçmiş ve temele dayanan Cumhuriyet dönemimizin elli yıllık şiiri, roman ve hikâyede olduğu gibi baş döndürücü bir hızla gelişmiştir. Köklü geleneğe dayanan şiirimiz, batılı anlamda şiiri, Cumhuriyetten sonra hemen daha bir kulaç atar atmaz yakalamıştır. Örneğin Nazım Hikmet'in 1930'larda başlayarak yayınlanan şiirlerinde, bütün altı yüz yıllık şiirimizin sesi, ve geleneği vardır. Bu yüzdendir ki Cumhuriyet dönemi şiirimiz, bütün dünyada ilgi çekmiş, yirminci yüzyılın ilk yarısının dünya şiirinde bayraklaşan şiirleri arasına grmiştir. Bugün Fransa'da bile Nazım'ın şiirlerinin okul kitaplarına değin girmesi, Cumhuriyet dönemi şiirimizin ne denli bir güce sahip olduğunu gösterir. Elbette Nazım'la birlikte, ondan önceki, onunla birlikteki, ondan son-

raki kuşağın şiiri, Cumhuriyetimizin yüzümüzü ağartan, dünyaya seslenen bir olayıdır.

Edebiyat türleri arasında en geri kaldığımız tür —icracı sanatçıların çoğalmasına karşın— tiyatro edebiyatı türüdür. Deneme, anı, —Kurtuluş Savaşına katılan komutan ve politikacıların anıları bir yana— türlerine nedense pek önem vermiyoruz. Bu yıllarda bu konu da üzerinde durulan bir konu edebiyat çevrelerimizde...

ÖZDENOĞLU, Şinasi

50. yılda Türk sanatının başlıca niteliği, —hiç kuşkusuz— toplumumuza ve insanımıza dönük bir karakter taşımakta olmasıdır. Romanda, hikâyede, tiyatroda bu belirgin karakteri kolaylıkla tesbit etmek mümkündür.

Cumhuriyetimizin 50. yılında Türk sanatının ağır basan bu yönüne rağmen, Türk sanatçısının kendi toplumuyla istenilen ölçüde bir «diyalog» kuramadığı da bir ayrı gerçektir.

Türk halkının eğitilmemiş olması bahtsızlığı yanında, özellikle Cumhuriyet sonrası akımları içindeki çoğu ozanlarımızın, halk kitleleriyle «diyalog» kurmamakta adetâ direndikleri görülmektedir. Oysa Türk ozanı, bir yandan toplumumuzla, öte yandan tüm insanlıkla kendi arasında sağlam köprüler kurmak zorundadır. Bunu eseriyle yapacaktır. Ne yazık ki bu köprüler, yeterince sağlamlıkta kurulamamıştır.

Bir kesimdeki ozanlarımız, adına «anlamsızlık» diyerek, sanki kasıtlı biçimde, büyük kitle tarafından anlaşılmamakta direnmişlerdir. «kasıtlı» diyorum, çünkü; bu ozanlarımız, gerçek şiirin ve ozanın gerçek misyonunun ne olduğunu elbette bilmektedirler. «Anlaşılmamak» pahasına, «sun'i» ve «zorla söylenmiş» şeyleri «eser» diye piyasaya sürmenin akla uygun bir nedenini bulmak mümkün değildir. Bunlardan «yarın»a ne kalacaktır? «Anlamsız olmak», bir yerde, «değersiz olanı gizlemek» anlamını taşımaktadır.

Bizce Türk ozanı; Türk toplumuna ve tüm insanlığa söyleyeceğini iyice anlatmasını bilmeli, halkın belleğinde yer

etmesini başarmalı ve böylece kitleleri ve tüm insanlığı etkilemelidir.

Sanatımızın, 50. yılda bir ikinci noksanı; «tarafsız ve ciddî» bir eleştiri türünden yoksun oluşudur. Edebiyatımızda eleştiri, ne yazık ki, «duygusal» olmanın ötesinde hiç bir nitelik taşımamaktadır. Aslında eleştirmen; tarih önünde sorumlu kişidir. Bu sorumluluk; geniş kültürü, titiz bir tarafsızlığı ve engin bir olgunluğu gerektirir. Oysa, 150 yıla yakın bir süredir, bilinçli ölçülerle batıya açılmaya çalışan ülkemizdeki eleştirinin seviyesi, batı ölçülerinin çok uzağındadır. Bugünkü eleştiri türümüz «dostlara övgü» niteliğini aşmamakta, ilkel bir duygusallıktan kurtulamamaktadır. Sanat ve fikir hareketlerimizin 50 yıllık bilânçosunda, ihmâl edilemeyecek balşıca bir sorunumuz da işte budur.

TÖR, Vedat Nedim

Türk sanatı, bütün dallarında, hiç kuşkusuz, 50 yılda büyük aşamalar yaptı. Bunu da, güzel sanatların bir miletin kalkınmasında en güçlü bir manivela olduğunu takdir eden Atatürk'e borçluyuz. O, bir yandan Konservatuvar, Güzel Sanatlar Akademisi, Riyaseti Cumhur Orkestrası, Opera, Bale gibi eğitim örgütlerini kurdu ve bir yandan da daha Ankara'da bir lokanta, bir otel yokken, batı memleketlerine müzik, resim, heykel öğrenimi için istidatlı gençleri gönderdi. Eğer bugün sanat bakımından hiç de «azgelişmiş» bir millet değilsek, bu da yine o uzak görüşlü büyük adamın eseridir. Tek eksiğimiz, elimizdeki kozları gereği gibi değerlendirememizdir. Bunun da nedeni, bence, bir Sanat Genel Kurmayından yoksun olmamızdır. Biz, bu yüzden, dünya ve memleket ölçüsünde sistemli bir kültür ve sanat savaşı yapamıyoruz.

TÜRKAY, Osman

Tanzimat'la başlayan batılılaşma akımı Türk edebiyatına yüzeysel bir taklitçilikle birlikte bazı yeni düşünceler getirmişti. Bu düşünlerin en önemlisi bireysel özgürlük düşüncesiydi. Taklitçiliğe bu yeni düşüncelerin iyice sindirilemeyişi de eklenince; dil, biçim, düşünce ve ruh bakımından kıva-

mına gelmemiş, ham yapıtlar verilmesinin nedenini kolayca anlarız.

Cumhuriyet çağı ilkin dilimizi sadeleştirme işini başarmış; daha sonra da özleştirme çabası içine girmiştir. Sadeleşme kolaylıkla benimsendi, ama özleştirme olumlu-olumsuz birtakım etkiler ve tepkiler yaptı. Nurullah Ataç gibi büyük çapta bir yazarın yorulmak bilmez çabalarıyla, dilde özleşme akımı somut sonuçlar elde etmişse de, bugün hâlâ bu yöndeki çabalar durnamıştır. Dilimiz zenginleşmeye, her konuyu kolaylıkla en iyi bir biçimde anlatma olanaklarını elde edinceye kadar bu akım sürüp gidecektir.

Dil, her ülkede, her toplumda, her çağda sürekli bir gelişim ve değişim üzerinde ilerler. Ama bizde geçen 50 yıl içinde gerçekleştirilen gelişme hiçbir çağda, hiçbir ülkede belki de görülmemiştir. Elli yıllık bir Cumhuriyet çağında yeni bir dil kurmuş bulunuyoruz. Buna Lâtin alfabesinin alınmasını da ekleyecek olursak, devrimin ne değin somut olduğunu daha iyi kavrarız.

Bu hızlı devrimin geçmişte birçok olumsuz etkisi de olmuştur. Şimdi gelişme olumlu yöndedir. Yeni kuşaklar bu devrimin içinde doğmuşlardır; onlar için bu dil daha doğal, daha kolaydır. Cumhuriyet çağının en olumlu yanı budur.

Cumhuriyet çağı, bunun yanısıra, edebiyatta kendi sesini; tüm sanatlarda kendi ulusal ve toplumsal ruhunu bulma yönünde epey yol kesmiştir. Şiirde, romanda ve öyküde güçlü yapıtlar verilmiştir. Oyun yazarlığında az-çok gelişme var. Resimde, hele karikatürde dış ülkelerde de beğenilenler, ödül kazananlar çoktur. Yani bugün, gerçek ve güçlü bir Türk sanatı için gereken temel kurulmuştur. Büyük yapıtları ancak bundan sonra bekliyebiliriz.

Tüm başarısızlık, belki de okuyucunun ilgisizliğindedir. Halk yığınlarını eğitmedikçe, okutmadıkça, bu durum bir biçimde, ya da bir başka biçimde sürüp gidecektir. Köy Enstitüleri kapatılmasaydı, bugün durum daha başka türlü olabilirdi.

Türk edebiyatının en belirgin güçsüzlüğü kültür ve düşünce eksikliği üzerinde toplanmaktadır. Belki de bu nedenle, çoğumuz «şiir düşünce istemez» diyerek, şiire heves etmekteyiz. İyi denemeci, iyi eleştirmen yetişememesinin ne-

deni de bu düşünce eksikliğidir. Cumhuriyet çağının en büyük denemecisi olarak bilinen Nurullah Ataç bile, bence düşünce, kuram ve ilkelerinden dolayı değil de, dilciliği nedeniyle önemlidir.

Dıştan görebildiğimce, Türk edebiyatının en belirgin eksikliği çok-çeşitlilik; en belirgin özelliği ise, başarılı yapıtların henüz parmakla sayılacak kadar az oluşudur. İlerisi için tehlikeli olacak bir yön de, sanatta ulusallaşmayı, yerelleşmeyi geçmişin fosilerinde aramak yolunda beliren eğilimdir. Bu yerelleşme eğiliminin kimisinde şövenliğe değin vardığını görmek endişe vericidir. Avrupa ve Amerika edebiyatları şimdi dışa doğru hamleler yaparken, şöven bir duyarlıkla bizim salyangoz gibi kabuğumuza çekilmemiz, hatta ulusal değerlerimizi yücelteceğiz diye Aşık Veysel'i Beethoven'in üstünde görmemiz yanıltıcı ve tehlikeli sonuçlar verebilir.

Eğer kendimizi Asyalı olarak görüyorsak, Asyalı; Avrupalı olarak görüyorsak, Avrupalı gibi yazacağız; ulusal olanı evrensel yapmaya çalışacağız. Yazar, sanatçı kendini sınırlamasa, daha özgün, daha büyük ve kalıcı yapıtlar verebilir kanısındayım.

YILIN DÜŞÜNCELERİ

Picasso desen

Emil GALİP SANDALCI

KAMUOYU VE GERÇEK

Kuşkusuz Türkiye'de en belâlı iş gerçeği aramak, en pahalı nesne gerçeği dile getirmektir. Bu yüzden de bizde gerçekler ortalıkta «tebdili kıyafet» dolaşırlar. Usta makyajlı sahne oyuncuları gibi aynada kendi kendilerini bile tanıyamazlar.

Türk kamuoyu bugünedek gerçekle yeterince beslenmek olanağından aralıksız yoksun bırakılmıştır.

Kamuoyunu aydınlatmakla görevli resmî, yarı resmî ve özel haber organlarımızın her biri, her devirde ve her ortamda —zaman zaman farklılık göstermekle beraber— gerçeği belirtmenin yanında gerçeğe ihanet etmenin örneklerini de ortaya koymuşlardır.

Gerçi, dünyanın en özgür ülkelerinde bile her çeşit gerçeğin tam bir çıplaklıkla kamuoyuna malettirilebileceğini düşünmek bir ham hayaldir. En elverişli koşullar altında dahi türlü politik nedenler; ekonomik etkenler, kişisel, zümresel, sınıfsal çıkarlar gerçekle kamuoyu arasına dikilmiştir ve dikilecektir.

Ancak; düşünce ve basın özgürlüğü kavramının benimsendiği, ortamının köklüce yerleştiği toplumlarda, karşı etkenler ne olursa olsun; gerçeğin kavgasında olumlu sonuçlar almak olanağı çok kez vardır.

Bizde ise; tersine, gerçeği aramak genellikle Donkişotvari yeldeğirmenlerine saldırmaya eşit —sonu başlangıcından belli— romantik bir nitelik taşıyagelmiştir. Başka bir deyimle gerçekçilik bir çeşit serdengeçtilik olmuştur.

Olmuştur çünkü, varsayılan basın ve düşünce özgürlüğü çoğu kez kâğıt üzerinde kalmış, edebiyatını yapanlarca benimsenmemiş, pek çoğunca kavranmamış ve maalesef destekleyicileri zaman zaman sırtından hançerleyicileri olmuştur.

Her konuda ahlâk nutku çekenler; savunur göründükleri basın ve düşünce özgürlüğüne ihanet etmenin ahlâksızlığını, iğrenç bir umursamazlıkla geçiştirmişlerdir.

Eğer Türk Ceza Kanununda kamuoyunu aldatmanın, kandırmanın, gerçekleri ters yüz etmenin açık seçik bir cezası bulunsaydı tutukevleri ömür boyu hüküm giymiş pek çok maskeli sahtekârla dolardı.

Bugün Türk kamuoyunu, bunca gazete, dergi, haber ajansı, radyo ve TV'ye rağmen, hâlâ ve hâlâ söylenti ve fısıltı oluşturuyorsa; bunun nedenini yıllar yılı, mangalda kül bırakmamacasına, özgürlükten, demokrasiden, faziletten, «Yüce Türk Milletine Saygı»dan söz eden her devrin resmî özel çeşitli sorumlularının —akıl almaz bir umursamazlık ya da çıkarcılıkla— kamu haberleşme araçlarından varlıklarına göz yumdukları, bulundukları kabın şeklini alan, üç kâğıtçılardan aramak gerekir.

Böylelerinin gerçek bir demokrasi, basın ve düşünce özgürlüğü ortamında ipliklerinin pazbara çıkacağı günlere değin kamuoyumuz güdümlü kalacaktır.

NOT: 6 ocak, 1973 tarihli «Maşallah» başlıklı yazımın 5. paragrafının 2. satırında «ilkah» sözcüğü «ilhak» olarak dizilmiştir. Düzeltir, özür dileriz.

(Yeni Ortam 8.1.1973)

Şevket Süreyya AYDEMİR

YOL VE BATAKLIK!

Gerçek ve yapıcı fikirler savaşının, bütün toplumlar için bir zindelik ve hayatiyet eseri olduğu görüşünü, bu sütunlarda, geçen pazartesi yazımızda, belirtmeye çalışmıştık. Bu fikirler savaşı, insanoğlunun mucizesi olan düşünceler ve inancalar alanlarında, tâ ilkçağdan başlar. Dünya durdukça da sürüp gidecektir. Çünkü bunlar, insanoğlunun, soy ve kutsal arayış ve yaratış gücünün, yenilemez hasılasıdır. Dinler alemi de, elbette ki, bu arayış savaşının arenasına girer. Eğer bir din, donmuş bir skolastik nizamı, yani dar bir çerçeve haline getirilmemişse, bu alanda da gerçek bilginler, durmadan, yeni fütuhat peşinde koşacaklardır. Önce insan muhayyilesinin beslediği çok tanrılı inancalar alemini, tek tanrılı dinler sistemi yolunda izleyeceklerdir. Sonra bu sistemin, yine metafizik olsa da inancalar ilkelerini bir yandan çağdaş insanın ihtiyaçları, öte yandan çağın fütuhatı ile bağdaştıracaklardır. Oluşan ve gelişen kutsal müesseseler böylece, insanoğlunun hayrına ve mutluluğuna yöneltmeye çalışacaklardır.

Tarihin tanıklığına başvurursak görürüz ki, din denilen sosyal kurum, bu oluş ve gelişme halinden saptırılmadığı ve dinin ilkeleri ile, toplumun koşulları, insanoğlunun ruhî ihtiyaçları arasında bir bağdaşma kurulabildiği takdirde, din, toplum için ve toplum yararına, itici bir güç olmak niteliğini koruyabilmektedir. Ama eğer, dinin en büyük düşmanı olan cehalet ve fitne, bayrağını kaldırırsa, bundan, hem din, hem toplum, ancak zarar görür...

İşte şimdi de Türkiye'de ve yurt dışındaki Türkler böyle bir saptırma gayretinin bütün tahrikleri ile karşı karşıyadırlar. Bu tahriklerin örneklerinden bir kısmını, geçen yazımızda ve Almanya'da yayımlanan Nizam gazetesinden, bu sütunlara aktarmıştık. Şunları tekrar edelim:

«Millî bayram değil, kepazelik...»
(19 Mayıs Bayramı için)
«Başındaki o oturağı, hangi çocuğun altından kaptın!»
(Şapka)
«Nurcular! Süleymancılar! İmam Hatipliler! Tarikatçılar! Irkçılar! Vehâbiler! Bölünmeyin, birleşin!»
«Millî münafık İnönü, Rus ajanlarını korudu...»
«Bir inkılap bekliyoruz. Bu inkılabın adı islâmdır...»
«Çağ kapayıp, çağ açan,
Düşmanına bile adalet saçan,
Merhamet ufkuna kuş gibi uçan,
Mazlum Sultan, Abdülhamit Han bizim...»

Bu örnekleri, aynı gazetede, dilediğimiz kadar bulabiliriz. İşte birkaç tane daha:

«Anadoluyu kurtaran Mustafa Kemal değil, Sultan Vahidettindir.»
«Millî münafık İnönü asılmadıkça, memlekette huzur sağlanamaz.»
«Vahidettine vatan haini diyenler, vatan hainidir.»
«Bu vatanı bir kişi kurtardı ise, o da Vahidettindir diyen kimdi? Mustafa Kemal'di!..»

Bu gazete, İstanbul Üniversitesinden, Yüksek İslâm Enstitüsü müdürlerinden, tanınmış müftü veya vaizlerden imzalar ve yazılar nakleder. Amaç, Cumhuriyeti ve Cumhuriyeti kuranların hatıralarını tahribetmektir. Zaten bu amaç uğrundaki yayın, Anadoluda ve 12 Mart öncesinde, sel gibi yayılmıştı. Bu selin bayraklarını taşıyanlardan biri, hem de o zaman milletvekili olduğu halde, «Edirne'den İstanbul'a yeşil bayraklar yürüyecektir» diye yazabiliyordu. Sıkıyönetim mahkemelerinde henüz böyle bir dava görülmediğine göre, bunların kökleri, tertipçileri hakkında, belki, çıkacağı açıklanan ve beklenen kitaptan bilgiler alacağız demektir.

Hülâsa bir bataklık ki adına din deryası denilir. Bu sözler, bizzat dine hakarettir. Ama bu bataklığın dışında kalanlar ve gerçek din araştırmaları alanında yol alanlar da var. Ortalığı sarmak istidadı gösteren çamurun başdöndürücü kaynaması yanında, ümit ve teselli veren de, bu yolda alan aydınların gayretidir...

Evet, çamurda, yani hırs, tahrik ve yalan deryasında boğulmayıp, aydın araştırma ve gayretleri ile, din kavra-

mına yeni değerler katan ve çıktıkları yollarda daha sağlam ve geniş yollar açmak isteyenler de var. Bu gayret, daha ikinci meşrutiyet devrinde başlamıştır. Örneğin aslında sarıklı, fakat aydın bir Hoca, Mektep Yöneticisi ve Tarihçi olan Şemsettin Bey'in (Günaltay) Birinci Dünya Savaşı içinde yayımlanan «Hürâfattan Hakikata» ve «Zulmetten Nûr'a» adlı eserleri, o günün kuşakları için çok etkili olmuşlardı. Aynı devrede hürâfata, yani dine katılan ama dinden olmayan köksüz inanış ve rivayetlere karşı, çetin savaşlar veren bir akım da gelişmişti. Mustafa Kemal'in daha ilk Meclis açılmadan başlayan, bu alanda, o zamanın Ankara uleması ile sürdürülen tartışması, daha sonra da yabancı eserleri de içine alan incelemeleri malumdur.

Cumhuriyet Türkiyesinde de, din konusu üzerinde bilimsel araştırmalar yayımlanmıştı. Yani bu yolda yola çıkan yolcular, gittikçe daha derinlere de inmektedirler. Bu gayretler, daha Cumhuriyetin ilk yıllarından başlamıştır. 1926'da, üç değerli din adamı tarafından yapılan Kur'an çevirisi, mevcut çevirilerin, sanıyorum ki en sadesidir. Daha 1925'te, felsefî kültürü de olan değerli bilginlerden Elmalılı Hamdi Efendinin Fransızcadan «Metâlib ve Mezâhip» adı ile Osmanlıcaya çevirdiği eserin ilk kısmını teşkil eden büyük ve kendisi tarafından yazılan önsözü, sanıyorum ki, gerçek bir anıtsal çalışmadır. Osmanlıcanın, son abidesi de bu olsa gerektir.

1927'de M. Halil Halit Bey'in İngilizceden çevirdiği «İntişar-ı İslâm Tarihî»nde biz, bozulmamış bir din sisteminin, nasıl yayıldığını ve yerleştiğini görürüz. Hem de, silâhsız, parasız ve teşkilâtsız!

Kelâm ilmi ve İlâhiyat üzerinde Cumhuriyetin ilk toplu eseri, 1943'te, Aksekili Ahmet Hamdi Efendi tarafından yayımlandı: «Tavzihli İlm-i Kelâm». Bu kitabın sayfalarını çevirdikçe, rahmetli Hamdi Aksekili ile İstiklâl Mahkemeleri sırasında, bir bakışta çileli gibi görünen, fakat benim çok faydalandığım ve hücremizde günlerce süren konuşmalarımızı hatırlarım: «Suyu Arayan Adam» adlı eserimde, bunları vermeye çalıştım...

1960'dan sonra, gerçek bilim yolcuları dinler konusu ve tarihi yolunda, geniş adımlar attılar. Ve gördük ki, gerçek fikir, tahrik, fitne ve hiddetlerin, çok üstündedir. 1960'ta,

kendisini tanıdığım Yaşar Kutluay'ın «İslâm Felsefesi Tarihi» adlı çevirisi ve 1963'te Kemal Kuşçu'nun Hintli Prof. Dr. Muhammet Hamidullah'tan çevirdiği «İslâm Devlet İdaresi» eseri yayımlandı.

Son yıllarda ise bu gayretler, büyük aşamalar haline gelmiştir.

Cemil Sena'nın «Muhammed'in Felsefesi» adlı eseri, bizde ve bu alanda sanıyorum ki, ilk tahlilî ve tenkîdî yapıttır. Yeni bir görüştür. Bu eser üzerinde bu sütunlarda bir incelemem çıkmıştır. Şimdi de, bir sosyoloji hocası ve mantıkçı olan Osman Pazarlı «İslâmda Ahlâk» isimli ve çok önemli eserini yayımlamıştır. Bu esere de ayrıca döneceğiz. Eskî Büyükelçilerden Vasfi Menteş'in «Dindarlıkta Aydınlığa Koşalım» adlı ve son çıkan kitabını, ayrıca tavsiye ederiz. Bu arada ve genel kültür bakımından, Mete Tunçay'ın üç ciltlik «Batıda Düşünceler Tarihi» ile, Orhan Hançerlioğlu'nun «Düşünce Tarihi»ni, önemle belirtmeliyiz. Hülâsa, bilimselin fütuhatı genişlemekte ve karanlığa karşı mücadele eden yolcular, yollarına devam etmektedirler.

Din perdesi arkasındaki adî tahriklere karşı çıkmak lüzumu, Sayın Senatör Bahriye Üçok tarafından, hatta Senato kürsüsüne kadar getirilmiştir. Bu uyarıya sağduyu, cevap vermelidir. Evet, cehalet olacak, ama cehalet, hiçbir zaman muzaffer olmayacaktır. Söz, daima, gerçeğin, bilimselin ve yeryüzünün çamurlarına başını eğmeyenlerin olacaktır. Bu, tarihin bir kanunudur. Ama doğru, güzel ve hatta tanrısal bir kanundur...

(Cumhuriyet, 22.1.1973)

Nadir NADİ

REJİMİN TEMELİ

Türkiye Öğretmenleri Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) Genel Başkanı Ali Bozkurt'un olağanüstü kongre vesilesiyle önceki gün yaptığı konuşmayı yüreğimiz acı acı burkularak gazetelerde okuduk. Gerçi Sayın Bozkurt bize şimdiye değin duymadığımız gerçeklerden söz açmıyordu. Konuşmasında ele alıp dile getirdiği olaylardan çoğunu zaten biliyorduk. Ne de olsa bunlar yetkili bir ağızdan tekrarlanınca insanın umudu bir başka türlü sarsılıyor, yüreği daha bir derinden cız ediyor.

Türkiye'de okuma çağındaki 7,5 milyon çocuğumuzdan yaklaşık olarak 2,5 milyonu okulsuz ve öğretmensizdir. İlkokul öğretmenlerimizden büyük bir bölümü, birden fazla sınıf okutmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerde ilk eğitimden gelen çocukların yüzde yetmişi liseye gidebilirken bizde bu oran yüzde 19'a düşmektedir. Bunların da yarıya yakın bir kısmı başarısız olmaktadır. Neden? Sayın Bozkurt, başarısız verimin kökenini açıklıyor

— Laboratuvarsız fizik, kimya dersi, işliksiz iş dersi, beton üzerinde tarım dersi ne derece verimli olursa öyle verimli olmaktadır öğretim. Onun için de her 100 çocuktan 45'i sınıfta kalmaktadır.

Eğitim davamızın acı gerçeği bu olduğu halde biz öğretmene ne gibi bir işlemi reva görmekteyiz? «Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür» yeni kuşaklar yetiştirmek özlemine Tevfik Fikret'ten bu yana ne denli yaklaşabilmişizdir? Atatürk'ün başardığı eşsiz atılımla ülkemiz göğüs kabartıcı, bir öğretmen ordusuna kavuşmak yolunda dev adımları atarak ilerlediği halde bugün o körpe orduyu yıpratmak uğruna kimi yöneticilerin harcadığı akıl almaz çabaları nasıl yorumlayacağımızı doğrusu bilemiyoruz.

«Öğretmen kıyımı» deyimiyle demokrasi tarihimizin utanç verici tanımlarından biri yerine geçen kanunsuz, hak-

sız, düşmanca uygulamalar, eğitim topluluğumuz hesabına gerçekten iç yakıcı bir durum yaratmıştır bugün.

Öyle valiler, kaymakamlar, öyle Millî Eğitim müdürleri görülmektedir ki, imzasız ihbar mektupları üzerine Atatürkçü öğretmenler hakkında «imha savaşı» diyeceğimiz kovuşturmalara girişmekte, bunlar hatta sıkıyönetim mahkemelerinde aklanmış da olsalar, hırslarını yenemiyerek peşlerini bırakmamaktadırlar. Mahkemelerce aklanan ülkücü öğretmenlerden Bakanlık emrine alınanların, kışta kıyamette oradan oraya sürülenlerin, veya dövülüp sürülenlerin sayısı günden güne azalmak şöyle dursun, daha da artacağa benzemektedir. Bu konuda bir fikir edinmek için TÖB-DER'in yayımladığı, aynı adı taşıyan derginin bir sayısını incelemek yetecektir.

Demokrasiyi ters anlamanın, daha doğrusu oy toplama uğruna kimi çıkar çevrelerinin Atatürkçülüğe karşı yürüttükleri «Cihad» ın bir sonucudur bu. Atatürk, ülkemizde özgür düşünceye dayalı müspet bilim görüşünün egemen olacağı bir toplum düzenini yerleştirmek istiyordu. Bunun için de «fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür» öğretmenlerimize belbağlıyor, çağdaş uygarlık düzeyine ancak onların yorulmak bilmez çabalarıyle ulaşabileceğimiz gerçeğine inanıyordu. Yaşadığı sürece Atatürk'e baş öğretmen dememizin nedeni budur. Kendisi Cumhurbaşkanlığı kadar, belki daha çok bu sıfatıyle övünürdü. En ateşli söylevlerini ilerici öğretmenler hakkında söylemiş, onlarsız kalkınmanın bir düş olarak kalacağı gerçeğini hiç bir zaman saklamamıştır. Nedense demokrasi yüzünden bir kısım gözü dönmüş politikacılarımız bu gerçeği halka unutturma hevesine kapıldılar. Şimdi Osmanlı kafalı idarecilerimizin pasif tutumu sayesinde de yurdumuzda Tanzimat devrine bir geri dönüşün uygulamasına koyuldular.

Bugüne değin başarılı gibi görünüyorlarsa da, biz bu görüntünün geçiciliğine inanıyoruz. Çünkü toplumların sürekli olarak geriye doğru sürüklenemiyeceği gerçeğini bilenlerdeniz.

Ayrıca Türk öğretmeninin yürek gücüne ve yurt sevgisine güvenmekteyiz. Atatürk'ün çizdiği yolunu er-geç mutlaka bulacağızdır. Bir gün karanlık dağılacak, ülkemiz düzeyi aydınlanacaktır. (Cumhuriyet, 6.2.1973)

Abdi İPEKÇİ

TEPKİLERİN DOĞRULADIĞI ŞÜPHE...

Özel yetkilerle donatılacak Devlet Güvenlik Mahkemelerinin, hükûmetin seçeceği üyelerden oluşması için gösterilen çabalar ürününü vermiş, madde ilk fırsatta iktidara gelmeyi umanların istedikleri biçimde Millet Meclisinden geçirilmiştir. Bu sonucu önleyebilmek için bazı milletvekilleri ve yazarların yanısıra, bağımsız hukuk kuruluşlarının ve bilim adamlarının yaptıkları uyarmalar etkili olamamıştır. Güvenlik Mahkemelerinin hükûmetin istediği üyelerden kurulmasının yaratacağı sakıncaları belirtenlerin görüşleri demagojik oyunlarla karşılanmıştır. Bu uyarmalar «Güvenlik Mahkemelerinin kurulmasını önlemek» amacına bağlanmış, uyarmayı yapanlar «vatan hainlerinin, anarşistlerin koruyucuları» olarak suçlanmıştır. Maddenin istenen biçimde geçmesi için oy kullanmayanların âdeta o suça katılmış durumda kalacakları yolunda hava yapılmıştır.

Güvenlik Mahkemelerinin kurulması gereğini tanıyan, ancak böyle bir kuruluşun siyasal iktidarların bir aracı haline getirilmesini önlemeye çalışanlara karşı gösterilen bu tepki, duyulan şüphelerin haklı olduğunu doğrulayan bir olaydır. Oylama arefesinde ilk fırsatta iktidara gelmeyi uman partinin sözcüsü durumunda bulunan bir gazetede yayınlanan şu iddia, durumu daha da açıklığa kavuşturmuştur:

«... Eğer Güvenlik Mahkemesinin kuruluş statüsü bu şekilde kırpılıp kuşa döndürülecek, hükûmetle arasındaki bütün bağlar koparılacaksa, bu takdirde bu mahkemelerin vücuduna da hakikaten lüzum kalmaz...»

Demek ki bu çevrelerin Güvenlik Mahkemesi gibi özel yetkilere sahip bir kuruluşa duydukları «lüzum» o mahkemelerin «hükûmete bağlı» olması ile ilgilidir. Güvenlik Mahkemeleri, yargı özerkliğinin gerektirdiği biçimde kurulur-

sa güdülen amaca yaramayacaktır. Amaç, ancak bu mahkemelerin hükûmete bağlı olarak kuruldukları takdirde gerçekleşebilecektir.

Mesele, uzun boylu yorumlara ihtiyaç bırakmayacak kadar açığa çıkmıştır. Umarız, Senato gereken müdahaleyi yapacak ve maddenin, bir gün şimdi onu savunanların da aleyhine işleyebilecek biçimde kanunlaşması önlenecektir.

(Milliyet, 17.2.1973)

Dilek Sökmen : gravür

Sabri Berkel : gravür

Şinasi ÖZDENOĞLU

HALKEVLERİ VE YENİDEN DOĞUŞ...

Bütçe ve Plân Karma Komisyonu'nda, Üniversiteler Kanunu tasarısından «Türk Devriminin ilkeleri» deyiminin çıkarıldığı bir dönemde; bu devrimleri halk kitlelerine maletmek amacıyla kurulan Halkevlerinin 41. yıldönümünü kutlamış bulunuyoruz.

Aslında buna «kutlama» denemez. Düşündürücü, acılarla dolu bir yıldönümü bu... Aslında bu, bir «kutlama»dan çok, milletçe bir «hesaplaşma günü» olmalı. Atatürk'süz geçen 35 yılda, Atatürk'ten ne ölçüde sapmışız? Şimdiye dek çoktan varmamız gereken hedeflerin neresindeyiz? Parlak söylevlerde dilimizden düşürmediğimiz «halk»a ne kadar yaklaşmışız?

Atatürk'ün 1923'lerde tasarladığı, daha sonra «Halk Dersaneleri» ile ilk ürünlerini veren «yetişkinlerin eğitimi» fikri ve nihayet 1931'de feshedilen «Türk Ocakları»nın «tüm hak ve vecibeleriyle» CHP'ye devredilmesi üzerine, 10 - 18 mayıs 1931'de toplanan CHP Üçüncü Büyük Kongresi, Halkevlerinin kurulmasına karar vermiştir (1).

İlk kurulan 14 halkevinin açılışı ise, 19 şubat 1932 gününe rastlamaktadır.

Hiç şüphesiz asıl hedef, Türk Devrimi'nin ilkelerini, halkı eğiterek aydınla halkı kaynaştırarak halka maletmektir.

Esasen yine Atatürk, 20 ocak 1921 tarihli ilk Anayasa'nın taslağı sayılan ve 18 eylül 1920 günü Meclis'te okunan tarihî «Halkçılık Programı» ile, o zamanki hükümetin «Hâkimiyeti millîye esasına müstenit bir halk hükümeti» olduğunu ilân etmişti (2).

Gazi'nin, Cumhuriyetin ilânından önce ve Cumhuriyeti kastederek sık sık kullandığı «halk» ve «halkçılık» deyimle

ri; adını bu sözden alan Halkevlerinin de ana hedef olarak benimsediği deyimler olmuştur.

Gerçekten, Halkevleri Tüzüğü'nün 3. maddesinde; «Halk ile aydınları kaynaştırarak, yaratıcı bir kültür hareketinin geliştirileceği; Atatürk Devrimi'nin bütün reform ve hamlelerinin kesin bir dille savunulacağı» yazılıdır.

Halkevlerinin başlıca görevi «halkla bütünleşmede» vazgeçilmez bir köprü oluşudur. Halkla, köylüyle bütünleşmenin yolu, çoğu aydınların anladığı gibi, onun ayağına giderek, «ayranını içmek» değildir. Halkla kaynaşmanın, bütünleşmenin en güvenilir yolu; onun sorununa çözüm getirmek, en azından, katkıda bulunmaktır. Halk, ekonomik sorunun içine girmeyen, yaşantısını iyileştiremeyen kişileri ciddiye almaz.

Halkevlerinin, bu anlamda, sağlam bir halkçılık hareketiyle halk kitleleriyle kaynaştığı, yeterli «diyalog»u kurduğu elbette öne sürülemez. Ne var ki, bir yaban toprağı gibi adım atılmamış Türk köylerine aydın kişiyi götürebilmenin şerefi de Halkevlerine nasip olmuştur.

Halkla elele verebilmenin güzel, umut verici başlangıcı olan Halkevleri, en verimli çağında, 5000'e yakın halkevi ve halkodasının Türkiye sathında dal-budak saldığı bir sırada 118.1951 tarihli kanunla kapatılmış, böylece Atatürk Devrimlerinin en anlamlı, en canlı ocağı söndürülmek istenmiştir.

Bu kanunun TBMM'deki görüşme tutanakları incelenirse, görülecektir ki; halkevlerini bir «politik kin»e kurban eden politikacılar, onu kapatmak yerine daha da güçlendirmeyi, yüzdeyüz tarafsız ve partilerüstü bir kültür kuruluşu haline getirmeyi bir an olsun düşünmemişlerdir.

Türkiye'de «mütegallibe» ve «eşraf», halk çocuklarının okutulmasından ve halkın uyanmasından her zaman ürkmüşlerdir. Bu nedenle, bu çevrelerin ve tutucu kadroların yıldırımlarını üzerine çeken iki önemli kuruluştan birisi «Halkevleri», ikincisi «Köy Enstitüleri» olmuştur.

Her ikisi de halkı uyandırmak gibi kutsal bir görevin yanında, zekâ ve yeteneği olan yoksul halk çocuklarını bulup, onlara sahip çıkmak istemişlerdir. Bu yüzden her iki kuruluş da, halkın uyanmasından ürkenlerin darbesiyle kapatılmıştır.

Halkevleri, kapatılışının üstünden 10 yıl geçtikten sonra, 27 Mayıs uyanışıyla 1961'de yeniden açılmış, kaybettiği mesafeleri kazanmanın çabasına koyulmuştur. Bu, aslında bir «yeniden doğuş»tur. Çünkü Halkevleri, kendisini vareden Kemalist felsefenin temellerine yeniden oturmuştur. Ancak, 41 yılda hızla gelişen sosyal ve ekonomik hareket önünde, şüphesiz, Halkevlerinin de yeni yorumunu yapmak zorunludur.

Tüm kuruluşların yepyeni sosyal muhteva kazandıkları günümüzde, halkevleri, halkçı ve sosyal bir devletin en geçerli ve en gerçekçi yeni yorumu olmalıdır. Devlet, uzun ve şerefli bir geleneğe sahip halkevlerini, halka doğru tüm atılışların, halkla bütünleşmenin en ciddî bir mihrakı olarak değerlendirmeli, ondan yararlanmalıdır. Oysa, çeşitli derneklerin devlet bütçesinden büyük paylar aldığı sıralarda, Halkevleri maddî güçlüklere mahkûm edilmiş, hele son üç yılın bütçelerinden bir kuruş yardım alamamıştır.

Bütün bu maddî imkânsızlıklar fırtınası önünde, 200'e yakın şubesiyle, Atatürk ve Folklor Enstitüleri, Kültür Vakfı ve Spor Kulübüyle Halkevleri; Kemalist devrimci kadroların elinde, sessiz, ibret verici ve namuslu kavgasıyla ayakta kalmaya, Gazi Mustafa Kemal'in ilkelerini korumaya çalışmaktadır.

Bir noktayı kamuoyu önünde açıklığa kavuşturmak zorunluğu vardır:

Bazı çevreler, Halkevlerine belli politik amaçlar atfetmekten hâlâ kendilerini kurtaramamışlardır. Böylesine iddiaları kesinlikle reddetmek, gerçeğin tâ kendisini savunmaktır. Herhangi bir partinin programı, görüşü, propagandası, Halkevleri çatısı altında yansımamaktadır. Esasen Halkevleri Tüzüğünün 2. maddesinde «Halkevlerinin siyasetle uğraşamayacağı, hiç bir siyasal partiye bağlanamayacağı» hükmü kesinlikle yer almıştır.

Halkevlerini partilerüstü ve millî kuruluşlar halinde güçlendirmek, onu yöneten kadroların değişmeyen arzusu ve amacıdır.

Halkı kendisine destek yapmak isteyen devlet, onu eğitmeli, yetiştirmeli ve bilinçlendirmelidir. Bunun da yolu, bazı politikacıların yaptığı gibi, halkı «seçimden seçime yurttaş» saymak değil; ona seçim kavgaları ve yatırımları dışın-

da her zaman sahip çıkmaktır. Bürokrasinin demir kapılarını, vatandaşla devlet arasına sokmamaktır.

Eser ortadadır. 1961'deki «Yeniden Doğuş»uyla Halkevleri; 1951'de yediği amansız darbenin etkisinden hâlâ kurtulamamıştır. Devletin samimi ve ciddî koruyuculuğuna muhtaçtır.

Adından başka varlığı olmayan bir çok derneğe yardımcı olan devlet, koruyucu elini, Atatürk'ün armağanı olan Halkevlerine uzatarak, bu güzel eseri harcamaya kalkanlara da en etkili, en anlamlı dersi bir an önce vermelidir.

(Milliyet, 21.2.1973)

---

(1) Kuruluşlarının Yıldönümünde Halkevleri, Tarhan Erdem—İ. Selçuk Erez, İst. 1963.

(2) Atatürk'ün Halkçılık Programı, İsmail Arar, İst. 1963.

Tonitza Kompozisyon

Sadun TANJU

BASIN ENDÜSTRİMİZ

1972 yılında gazete ve dergilere, devlete ait Basın İlân Kurumu eliyle 72.4 milyon liralık ilân ve reklâm dağıtılmıştır. Özel reklâm şirketlerinin 1972 yılında 135 milyon liralık ilân ve reklâma aracılık ettikleri de hesaplanmaktadır. Böylece, geçen yıl basına 200 milyon liralık ilân ve reklâm verildiği anlaşılmaktadır.

Türk basın endüstrisinin yıllık cirosu, pazarlama harcamaları dışında, 600 milyon lira civarındadır. Bunun 200 milyon lirasını ilân ve reklâm gelirleri, 400 milyon lirasını da gazete satışları sağlamaktadır. 600 milyon liralık bir ciro üzerinden yüzde 10'luk bir kâr hesaplasanız, geriye kalan 540 milyon liranın sadece 400 milyon lirası gazete satışlarından elde edildiğine göre, basının ayakta durabilmesi ilân ve reklâm gelirlerine bağlı kalmakta; bu durum da basını ekonomik güçlerle kesin bir uzlaşmaya zorlamaktadır.

Durumu. «*Basının ekonomik güçler tarafından kontrolü*» şeklinde yorumlamak da olağandır. Ekonomik güçler siyasal iktidarın da yaratıcısı olduklarına göre, basının ekonomik ve siyasal güçler tarafından kontrolü gibi bir sonuç çıkar ki, bu, doğrudur. Basın özgürlüğü denilen şey, bir ütopya'dır.

Basının böyle bir düş'ten kurtulabilmesi için, ürettiği malı, yani gazeteyi, diğer bütün endüstri ürünleri gibi, maliyetinin üzerine belli bir kâr koyarak satması gereklidir. Oysa bütün gazeteler maliyetlerinin çok aşağısında satılırlar ve kurulu düzenin ekonomik siyasal güçlerinin primine muhtaç kalırlar. Aradaki fark onlar tarafından ödenmese, basın ayakta duramaz.

Hemen akla şu soru gelebilir Öyleyse basın da ekonominin kurallarına uysun, ilân ve reklân'a muhtaç bırakmıyan bir fiyat politikası gütsün, neden yapmıyor?

Gazetelerin 1968, yılından sonra önemli şekilde tiraj kaybetmelerinin nedeni, gazete fiyatlarının 25 kuruştan 100 kuruşa doğru yükselmesidir. Birkaç gazete alanların sayısı ıdratle azalmıştır. Arkasından her gün gazete almanın ayda 20 30 lira harcamaya yol açtığı hesaplanmağa başlanmıştır. Bundan 6 - 7 yıl önce milyonluk tiraja çok yaklaşan bir gazete bugün 400 binlik seviyeyi zor tutabilmektedir. 1972'nin Nisanından beri günlük gazete alanların sayısında 250 binlik bir azalma olmuştur. Bütün bunlar, okuyucu - fiyat ilişkilerinin açık belirtileridir.

Öbür taraftan basın endüstrisinin harcamaları, genel pahalılık içinde durmadan artmaktadır. Birer ekonomik ünite olmaktan çok uzak bulunan gazeteler, pahalı makinelerde ve hayli pahalı işçilerle maliyeti yüksek bir mal üretmektedirler. Pazarlama harcamaları, ulaşım problemleriyle dolu ülkede yükselip durmaktadır. Kısacası maliyeti düşürmek söz konusu değildir, tek çıkar yol fiyatları yükseltmektir. O zaman da satışlar düşüyor ve gücü biraz daha azalan basın, kendisini ayakta tutan ilân reklâm desteğini de elinden kaçırabileceğini düşünüyor. Satışları arttırabilmek için tertiplenen piyangoların, dağıtılan apartman katları ve otomobillerin, basın'ı ikramiyeli satış mağazaları haline getirmenin nedeni budur.

SUNÎ BASIN

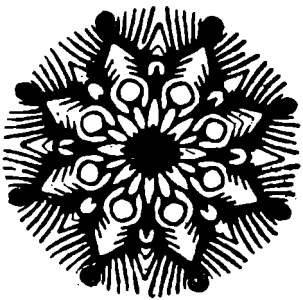
Bugün Türkiye'de 1.5 milyon gazete satılmaktadır. Bunun 1.3 milyonu 5 büyük gazeteye, 200 bini de 53 gazeteye aittir. Büyük dediğimiz gazeteler bile satış fiyatından yüksek maliyette mal üretmekten kurtulamadıkları halde, geriye kalan 53 gazetenin nasıl bir tam bağımlılık içinde oldukları meydandadır. Bu 53 gazeteden 8'inin ortalama günlük satışı 12.000; 44'ünün ortalama günlük satışı 2.500'dür. Günde 12 bin ya da 2 - 3 bin gazete satarak ayakta durabilmek, okuyucu desteğini değil, ilân reklâm desteğini gerektirmektedir. Kaldı ki, tirajları 90 binle 500 bin arasında değişen büyük gazeteler de bu desteği kullanmaktadırlar. Ancak onların kamuoyunu etkileyici güçleri, ekonomik ve siyasal güçlerle uzlaşma dengeleşme olanaklarını da yaratabilmektedir. 10 binlik, 2 binlik, binlik gazeteler, böyle bir

açıdan baktınız mı, basın özgürlüğünün, yani düşünme, ifade etme, yazma özgürlüklerinin kısıtlayıcı organları gibi görünmektedirler.

MANZARA

Zaten manzara meydandadır. 5 büyük gazeteden biri çağdaş sola açık görüşlerin, demokratik hızlı bir değişim isteğinin savunucusudur; diğer dördü ortacı ve muhafazakâr, çağdaş hayatın gereklerini bildiği halde hızlı değişim düşüncesinden ürken, bu yüzden de ekonomik ve siyasal güçlerle kolay uzlaşan bir tutum içindedirler; onbinlik gazetelerden ikisi reformcu fikirleri benimsemektedirler ve geriye, fareli köyün kavalcısının arkasındaki kalabalığa benzer, çağdaş olmaktan çok uzak, nasıl olup da bu asırda savunulmağa değer bulunulduğu anlaşılamıyan fikirlerin, niyetlerin organları kalmaktadır.

(Cumhuriyet, 26.2.1973)

Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU

1946 SEÇİMLERİNDEN BUGÜNE

Başlığı yanlış okumadınız: Yaklaşan 1973 seçimlerinden değil, 1946'dan söz edeceğim. Gerçi içinde bulunduğumuz 1973 yılı, başta Cumhurbaşkanlığı olmak üzere, türlü merci ve Meclisler için, seçim yılı olacak; fakat gazete okuyan herkes, bugünkü siyasal ve sosyal ortamı bildiğinden, biz geçmiş bir tarihten söz etmeyi daha uygun bulduk.

1946'da CHP Genel Sekreterliği görevini yapmakta olan eğitimci ve terbiyeci Nafi Atuf Kansu'yu, Millî Mücadelenin ilk yıllarında, 1921'de tanıdım: Ben Ankara Lisesinin 12. sınıfında öğrenciyken, okulumuza müdür olarak atanmıştı. Sakarya Zafer'inden önce Ankara boşaltılırken, biz, Ankara'dan Kayseri'ye okulca onun müdürlüğü zamanında göç etmiştik. (Bu göçün öyküsünü «Millî Mücadele Anıları» kitabımda anlatmıştım. s. 140).

Kansu, yumuşak yaratılışlı, eski deyimle, «sakin, halim selim» bir insandı. Kendisine derin saygı ve sevgim vardı. Fakat tam 1946 seçimlerinin yapılacağı sırada CHP'nin seçim kampanyasını yürütebilecek politikacı dinamizmine sahip görmüyordum onu. Çünkü bu defaki seçim eskilerine benzemiyordu. CHP'nin karşısında artık çığ gibi büyüyen bir DP vardı.

CHP, hiç bir ön hazırlık yapmadan ve DP'nin —1945 teki kuruluşundan beri sürdürdüğü politika ile— halka arkadan arkaya verdiği din tavizlerinin etkisini hiç düşünmeden, 16 yıl önce, yani 1930'da, Atatürk'ün Serbest Fırka denemesinde karşılaştığı sonuçları da gözönünde bulundurmadan, en geniş demokrasi ortamında tek dereceli seçimin içine çivileme atlayıvermişti. Bu ülkede Atatürk'ün başaramadığını İnönü gerçekleştirmek ve demokrasiyi yerleştirmek istiyordu. O dönemin, köylerde eskiden beri yerleşmiş feodal ve yarı feodal ve kentlerde yeni yeni palazlan-

maya başlamış sermaye ortamında, halk yığınlarının gitgide taassup ve irtica doğrultusuna sürükleneceği, «*Aynı sebepler aynı neticeleri doğurur*» yasasının işleyeceği düşünülmemişti. Açıkça söylenmemekle birlikte, belki de, «*Atatürkçü Ordu ayakta iken ülkede irticaın hiç bir zaman kıpırdanamayacağı*» düşünülüyordu. Oysa irtica sadece kimi şeyh veya seyyitlerin, yeşil bayrak açarak, birtakım cahil halk yığınlarının önüne düşüp isyan çıkarması demek değildi. İrtica tohumu önce kafalarda, zihinlerde yerleşip yeşerir ve bu durum dünyayı sadece «din ve ibadet» gözlüğü ile gören, kafası yıkanmış, insanlar yığınının küçük yaştan başlayarak yetişmesine, üremesine ve çoğalmasına ortam hazırlardı. Bu ortam hazırlandıktan sonra, onu hazırlayan çevre ve partiler için artık gerisi kolaydı. Bu ortam içinde iktidara gelecek bir partinin «evvelallah» uzun süre bir daha iktidardan düşmesi söz konusu olamazdı.

İkinci Dünya Savaşı biter bitmez Sovyetlerin «Türk Sovyet» saldırmazlık ve dostluk anlaşmasını bozmaları ve böylece iki ülke arasında Atatürk ve Lenin çağından beri sürüp gelen dostluğa açıkça cephe almaları ve Doğu'da Türkiye'den toprak ve Boğazlarda üs istemeleri, Türk Hükümetini âdeta bağsız koşulsuz bir gidişle Batı'ya ve özellikle Amerika'ya yöneltmişti. Amerika'nın yeni sömürgecilik metodu ise, geri kalmış ülkelerin yöneticileri, politikacıları, sermayecileri —ve başarabilirlerse— asker çevreleri ile işbirliği yaparak o ülkelerin doğal kaynaklarından olabildiğince geniş ölçüde yararlanmak doğrultusunda yürüyordu. Sovyetlerin düşmanca tutumunun Türkiye için yarattığı tehlike, Amerika'nın bu sömürücü politikasının çok işine yaramıştı.

Ne var ki, bu politikanın Türkiye'de rahatça ve pürüzsüz yürütülebilmesi için, ülkede Atatürk çağının «milliyetçi ve istiklâlci» düşünce birikiminin yavaş yavaş eritilmesi, yeni kuşakların bu ülkelerden uzaklaştırılarak eski «ümmetçilik» platformuna kaydırılması lâzımdı. Atatürk ve Atatürkçülük, ruhlarda «milliyetçi ve tam istiklâlci» ilkeleriyle yaşamamalı, fakat ağızda çiğnenen sakız gibi, ruhsuz, heyecansız birer «kutlama seremonileri» durumuna getirilmeliydi. Atatürk için daha çok heykel, daha çok büst dikilecek; belki daha çok ve daha gösterişli merasimler ya-

pılacak; Anıtkabir'deki deftere daha parlak yazılar ve bağlılık ifadeleri geçirilecek; fakat O'nun milliyetçilik ve siyasî ve iktisadî bağımsızlık» ilkeleri unutturulacak, bu ruh öldürülecekti. *Kafalar öyle yıkanmalıydı ki, Türkiye'de her okumuş kişi, kendisini gerçekten Atatürkçü sanmalı, fakat öte yandan, Atatürk devrimciliğinin, tıpkı komünizm gibi, bir suç olduğuna ve Batı'nın, özellikle Amerika'nın yardımı olmaksızın ülkenin yaşayamayacağına inanmalıydı.*

İşte 1946 seçimleri zamanında, başta CHP politikacılarının önemli bir bölümü olmak üzere, hemen bütün DP politikacıları, bilinçsiz bir şekilde, bu inanca varmışlardı. Atatürk'ün *«istiklâlci ve devrimci milliyetçiliği»* yavaş yavaş yerini, özden ve ruhtan yoksun *«formaliteci ve merasimci milliyetçiliğe»* bırakıyordu. Ne yazık ki, ülkede bu tehlikeli ve korkunç oluşum ve gelişimin farkına varan aydın pek azdı ve onlar da seslerini duyuracak durumda değildi. Bir yandan Türk aydınlarının yukarıki hava içinde yetişmesi; öbür yandan halkın hızla milliyetçilikten uzaklaşan bir ümmetçilik havasına itilmesi; öte yandan da Atatürk zamanında Anayasada bile yerini almış bulunan «halkçılık ve devletçilk» ilkelerinin CHP tarafından tamamen siyasal yönde kullanılması, iktisadî devlet teşekküllerinin politika emeklileri için birer yemlik durumuna getirilmesi ve bu yüzden bu teşekküllerin yıllık bilânçolarının her zaman zararla kapanması, okumuş, okumamış büyük bir kısım halkı «devletçilik» ten soğutup, onun kafasını «her şeyin ancak özel teşebbüsle başarılabileceği» düşüncesine yatkın duruma getirmiş ve bu da Türkiye'nin, yeni sömürgeciler için tatlı bir pazar olarak görülmesi ve bu illkenin doğal servetleri üzerine ipotek konulması doğrultusundaki iştahları kabartmıştı. Onlara göre bu konuda yerli sermayeciler asla ihmal edilmemeli ve olanak bulunan ülkelerde askerlerle işbirliği sağlanmalıydı.

İşte 1945'te Rus tehlikesinin belirmesi sonucunda doğan ve böylece CHP döneminden beri sürüp gelen ve gittikçe gelişen olayların asıl nedeni, aydın geçinen politikacılarımızın bütün bu gerçekleri vaktinde görememesidir.

Bir de madalyonun arka yönüne bakalım Türkiye'deki bütün bu ters gelişimde kendi ters politikasının etkisini gören Sovyet Rusya, burnunun dibindeki bu sınır ülkesin-

de geçen olaylardan tedirgin olmakla birlikte —Amerikan askerî üsleri sorunu ayrık (müstesna) olmak üzere— Türkiye'deki iç gelişmeden; Atatürk devrimciliğinden statükoculuğa, Atatürk milliyetçiliğinden ve istiklâlciliğinden Arap ve Müslüman ümmetçiliğine geçiş sürecinden herhalde memnun oluyordu. Zira nasıl ki Birleşik Amerika için, kendisine bağlı bir ülkenin, örneğin İspanya ve Yunanistan'ın, faşist bir sistemle yönetilmesinin önemi yoksa, Sovyet Rusya için de, bir ülkenin komünist olup olmamasının önemi yoktur; yeter ki, o ülke ya kendisine bağlı olsun, ya da ileride kendisine kolayca bağlanabilmek için, iç yapısında zayıf ve halkı da milliyetçilik ve istiklâlcilik ruhundan uzak bulunsun! Yugoslavya, Çin, Arnavutluk, komünist oldukları halde, bağsız koşulsuz Rusya'ya boyun eğmedikleri için, Sovyetlerin güvensizliğini, hatta düşmanlığını çağırmışlardı. Sovyetler için Türkiye'nin komünist veya faşist olması değil, bir gün kendisine kolayca bağlanacak veya lokma olacak biçimde içinden çürümüş olması önemliydi. Atatürk çağında olduğu gibi, istiklâlcilik ve milliyetçiliği ruhlara sindirmiş bir Türkiye'nin —farzımuhal komünist olması durumunda bile— öyle kolay yutulur bir lokma olmayacağını herkesten iyi onlar bilirdi. Sovyetler, Çekoslovakya'yı 1968'de işgal ettikleri zaman, *komünist* Yugoslavya seferberlik ilân etmiş ve bu ülkenin lideri *komünist* Tito *«Biz vatanımızı kan akıtarak düşmandan kurtardık. Gerekirse bağımsızlığımızı yine kanımızla savunacağız»* diye demeç vermişti. O tarihte Yugoslavya böyle istiklâline bağlı bir komünist ülke olmayıp da, içinden çürümüş kapitalist ve faşist bir ülke olsaydı. Ruslar bakımından belki de o sırada çok elverişli ikinci bir lokma olabilirdi.

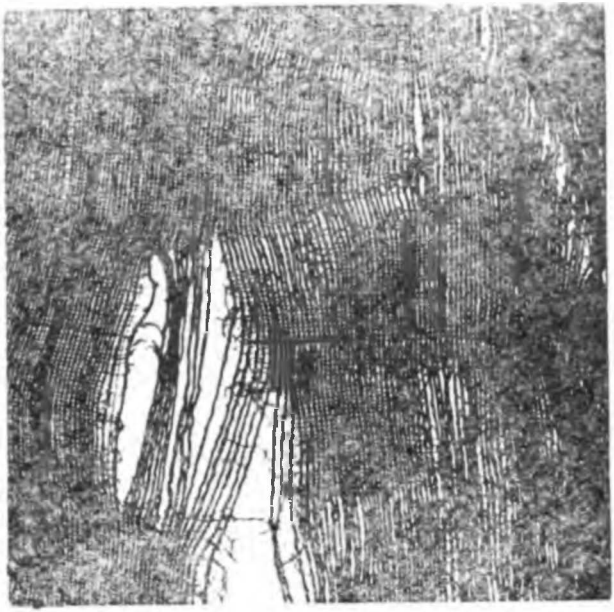
Ülkemizde, 12 Mart 1971 öncesinde, bir yandan, «Bağımsız Türkiye» diye avaz avaz bağırdıkları halde, öbür yandan bütün davranışlarıyla Sovyetler'e veya Çin'e bağımlılık doğrultusuna yönelen kimi genç grupların anlayamadığı, işte buydu! Onlara bağlanmak, bağımsızlığın tüm elden gitmesinden başka bir sonuç doğurur muydu?

Öbür yandan, CHP'de yeni gelişen milliyetçi sosyal adaletçiliği daha şimdiden boğmak ve Atatürk devrimciliğini kökünden yoketmek isteyen; Atatürk milliyetçiliği ye-

rine de Suudî Arabistan ümmetçiliğini besleyen işbirlikçi, çıkarcı, sömürücü çevrelerin ve sosyal - ekonomik olayları ve memleket sorunlarını, yalnız sağ gözleriyle gören politikacıların bugün anlayamadıkları veya anlamak istemedikleri nokta da, ne yazık ki, yine budur. Bu gibiler, Sayın Şevket Süreyya Aydemir'in, Cumhuriyet'te 15 ve 22 Ocak 1973 günlerinde çıkan yazılarını okumalı ve Suudî Arabistan ümmetçiliğinin ve onun arkasındaki milletlerarası sermaye tekelinin hangi doğrultuda çaba harcadığını görerek gözlerini açmalıdırlar.

Yürekten diyelim ki, tarih, bu iki yönlü kısa görüşlülüğü, anlayışsızlığı ve bazı politikacıların tek yönlü gaflet ve delâletini, Türk Ulusuna yeni acılarla ödetmesin!

(Cumhuriyet, 4.3.1973)

Isa Çelik : foto

Oktay AKBAL

IRKÇI, TURANCI ATATÜRK!

Atatürk'ün ırkçı, Turancı olduğunu bilir miydiniz? Öyleymiş!.. «Ne mutlu Türküm diyene» sözünü söylediği için! 1931'de bir dergi çıkarmış, Soyadı Yasası çıkınca, o derginin adı ünlü bir ırkçımızca benimsenmiş. İşte o dergi Türkçülük hareketini başlattırmışmış! Atatürk de 1933'te bu sözü söyleyerek o akıma katılmış!

Şöyle yazmışlar «Ülküdaşlara» adlı bir yazıda «O zamanlarda Devlet Başkanımız Atatürk, nutuklarında gururla "Ne mutlu Türküm diyene" şeklindeki sözleriyle övünüyor, buna karşılık diğer idarecilerin icraatı ise ters yönlerde gelişerek Türkçülüğün kösteklenmesine çalışılıyordu. Daha sonraları bu gelişmeler neticede Türkçülüğün, Cumhuriyetin ikinci Devlet Başkanı olan "II. Adam" tarafından mahkûm edilmek istenmesine kadar varabilmişti.»

Yani anlayacağınız Atatürk, bu dergide toplananlarla aynı kafada bir ırkçı, bir Turancı imiş; İnönü ise, komünistleri işbaşına getirip türkçüleri ezmiş. Bu ünlü ırkçının adını taşıyan dergide «Bozkurt Atatürk» adlı bir yazı okudum. Bu yazıyı yazana göre, Atatürkçü görüş, yani Kemalist devrim ırkçı, Turancı bir akımmış. Bu yüzden de Türkçü Toplumcular, Atatürk'ün mirasına her zaman sahip çıkacaklarmış! Bu güzel yurdu bölenlerse hümanist geçinen kozmopolitler, Anadolucular, yeşil komünistler ve sınıf kavgacıları imiş. Türkçü - toplumcular, yani, ırkçı, Turancı, aşırı sağcı, bağnaz düşünceli kişiler ise «Atatürk ihtilâlinin çerileri» imişler...

Atatürkçülüğü yozlaştırma yarışı günden güne hızlanıyor, biliyoruz. Ama bu kadarını kimse ummazdı Atatürk ırkçı, Turancı olsun, Toplumcu Türkçülerce bayrak kabul edilsin. Neler oluyor neler! Ortalık boş sanılıyor, biraz da ondan. Atatürk devrimcileri bir süredir seslerini çıkaramaz oldular. Üniversitede, basında. kamuoyunda Kemalist devrim ilkelerini savunmak bir yüreklilik haline geldi. Bir karanlık çöktü, kuşkular, korkular, umutsuzluklarla... O zaman meydan, tutuculara, gericilere, fanatiklere, ırkçılara,

halifecilere, şeriatçılara kaldı. Bunlar da göz boyamak için Atatürk'ü kendi yanlarına çekmek yarışına giriştiler. Olabilirmiş gibi!..

Dalkavuklar Gecesi» kitabını okumuş muydunuz? O ünlü ırkçımız bu küçük kitabında Atatürk'ü ve çevresini yermiştir. Irkçı, Turancı yayınlarda Atatürk hiç bir zaman benimsenmemiştir, düşünceleri hiç bir zaman desteklenmemiş, ilkeleri, devrimleri savunulmamıştır. Türk aşırı sağının iki ağır basan cephesi, ırkçı Turancılar ve şeriatçı padişahçılar Atatürk'ü en büyük düşmanları saymışlardır. Zamanına, yerine göre bu duygularını kâh açık, kâh kapalı biçimlerde belli etmişlerdir. Ama bakmışlardır ki, Atatürk sevgisini yenmek, yoketmek olanak dışı; o zaman Atatürkçülüğü yozlaştırmak yolunu tutmuşlardır. Sonunda ırkçıların, Turancıların bayrağı haline getirmekten başka çare bulamamışlardır! İçlerinden diş bileyerek, kin duyarak, yazdıklarının, dediklerinin bir noktasına bile inanmayarak...

Önümde o dergi var. O ünlü ırkçımız «Sağcı biziz» diyor «Türkçüler». Başka bir ırkçı da, hem ötekinin kardeşi ise «Biz sağcı değil, türkçüyüz» diyor. Nasıl oluyor bu çelişme, biri sağcılar türkçülerdir derken, öbürü «biz sağcı değil, türkçüyüz» buyuruyor! İkinci yazara göre ümmetçilik «sağcılık»tır. Oysa önceki yazar ümmetçiliği «beynelmilelci» saydığı için sola iter!.. İşte aynı dergide yer alan iki yazı, hem de ırkçılık propagandasına ömürlerini vermiş iki kardeşin birbirini tutmaz yazıları... Önce kendi aralarında karar verseler, ırkçılar, Turancılar sağcı mıdır, nedir?

Atatürk öylesine açık biçimde düşüncelerini, görüşlerini belirtmiş ki, kimse onu yozlaştıramak, bozamaz, değiştiremez. Kemalist devrim ilkeleri ortadadır. Bütün söylevleri ortadadır. Nasıl bir devlet kurmak istediği ve kurduğu ortadadır. Gülünçtür O'nun ırkçı, Turancı olduğunu ileri sürmek. Yıllar yılı Atatürk'ü, Atatürkçülüğü kendine en büyük düşman bil, dergilerle, kitaplarla sürekli olarak Atatürk devrimlerine karşı çık... Sonra da Atatürkçülüğü ırkçılık sayarak bir garip, bir gülünç yozlaştırma politikası tuttur... «Dalkavuklar Gecesi»nden yozlaştırma politikasına!.. Kırk yılda epey ilerledi bizim ırkçılar, Turancılar!..

(Cumhuriyet 8.3.1973)

Prof. Dr. İlhan ARSEL

BİTMEYEN TEHLİKE

Sıkıyönetim öncesi günlere gelinceye kadar, günlük gazetelerimizin bazılarının hemen her gün yayınlar oldukları bir tür resim vardı ki, devrim aleyhtarlarının mutluluğunu ne nispette sağlıyor ise Atatürkçü, medeniyetçi ve ilerici aydınlarımızın vicdanlarını da o derece sızlatıyor ve memleketimizin geleceği bakımından dehşete düşürüyordu Arapça harflerle süslenmiş bir sınıfta Türk çocuklarının başında takke, elinde Kur'an, softa kılıklı bir hocanın nefret saçan nazarlarından yılmış hali... Bu cins resimler artık açıktan açığa pek yayımlanamıyorsa da, elden ele dolaşmağa devam ediyor. Geçen gün dolmuş şoförünün yarenlik ettiği bir ahbabına iftiharla gösterdiği buna benzer bir resim vesilesiyle bu satırları yazma ihtiyacını duydum. Evet, Türk çocuğu, pek çoğumuzun farkına varamadığı bir şekilde bu ellere terk edilmiştir. Kur'an kursları ve sair benzeri eğitim yolu ile; onun o körpecik beyni, bilmediği bir dilde kendisine yabancı ve Türk'ün niteliklerine aykırı bir hayat felsefesinin dondurulmuş ilkel temelleriyle yoğrulmada... Arabın çöl yaşantılarının talimine sokularak çürütülmede, ve millî benliğine aykırı bir ruh ile yetiştirilmede, «Beyin çürümesi» meselesini ayrı bir yazı konusu yapmak üzere geliniz şimdi sizinle şu «millî benliğe aykırı» ruh nasıl yetiştirilmekte, bunu kısaca görelim.

★ ★

Bundan altmış şu kadar yıl öncesine gelinceye kadar toplumumuzda Türklük benliğine, Türklük ruhuna ve Türklük niteliklerine gerçekten düşman bir sınıf vardı ki, «TÜRK» ile ilgili hiç bir şeye tahammül edemezdi: Bu sınıf oldukça geniş ve Osmanlı toplumunu tam manasiyle etkileyen, sürükleyen bir sınıftı. İçlerinde ünlü yazarlar, düşünürler, üniversite profesörleri, şeyhülislâmlar ve nihayet

padişahlar, yani tek kelime ile devleti sürükleyen bir takım vardı. Bunlar, TÜRK deyiminin kullanılmasına dahi karşı çıkan, Türkün Arap ırkına göre çok aşağı düzeyde olduğunu açıkça söyleyen, ve nerede ise Türk diye bir yaratık olamayacağını savunan öz be öz Türklerdi. 1912 tarihli Sebil-ür Reşat dergisinde çıkan bir yazıda. Türk deyiminin kullanılmasının dinsizlik ve kâfirlik olduğu, ve meselâ «Türk Hükümeti», «Türk Ordusu», «Türk ülkesi» veya Türk Hakanı» şeklindeki deyimlere yer verilmesinin Osmanlı halkı arasında tedirginlik yarattığı ifade edilmekteydi (1). Türkçülüğün başka bir düşmanı ise, 1913 tarihli «Mecmua-i Ebuzziya» adlı derginin 94 No.lu sayısında : Bizim Türklüğümüz» diyordu, «sembolizmden başka bir şey değildir. Bizler (yani Türkler) tüm olarak İslâm içerisinde erimişizdir ve (Türk filan değil) sadece Müslümanız». Ve hemen arkasından Buharalı hanların bile kendilerini Türk'e ait sayamayacaklarını, zira cedlerinin vaktiyle Türkistanı fethetmiş olan Araplardan başka bir şey olmadığını eklemekteydi. Fakat, Türk'e karşı en akıl almaz hakaret ve en büyük darbe yine o tarihlerde Ahmet Naim adında bir Üniversite Profesörü ile Mustafa Sabri adında bir din adamından (ki, bu şahıs 1919 1920 tarihlerinde Şeyhülislâm olacaktır) gelmiştir.

Naim, Galatasaray ve Mülkiye mezunu idi ve fakat küçüklüğünde kuvvetli bir şeriat eğitimi görmüştü. Padişah Mehmet VI zamanında Âyan Meclisi üyeliği yapmıştır. 1913 yılında İstanbul'da yayınladığı «İslâm'da Dâvayı Kavmiyet» adlı kitabında Türk milliyetçiliğini savunanlara karşı açıkça hücuma geçmiş ve bütün müslümanlara genel bir çağrıda bulunarak onları Türk'e karşı cihada (kutsal savaşa) teşvik etmişti. Yine bu kitabında Ahmet Naim, Türk tarihi diye bir şey olamıyacağını ve var olan şeyin sadece İslâm tarihi bulunduğunu ve İslâm tarihi dışında Türk için Türk tarihi diye bir şeyden bahsedilemiyeceğini, Türkçülük cereyanlarını sürdürenlerin, damarlarında bir tek damla Türk kanı olmayan bir topluma (yani Türk toplumuna) Türklük inancı aşılama gayretiyle kıvranmakta olduklarını yazmıştı. Onun şu satırlarını beraberce okuyalım : «Türkün geçmişini bilmeğe ve öğrenmeğe hiç lüzum ve ihtiyaç

yoktur... Bizim için lüzumlu olan şey, şeriatı öğrenmek, Muhammed'i tanımak... İslâm kahramanlarının hayatlarını tetkik etmektir...» Hatırlatmakta fayda vardır ki bu satırların yazıldığı tarihlerde Araplar, Arap milliyetçiliğini şahlandırmak maksadı ile bir yandan Arabın Türke karşı düşmanlığını körüklemekte, öbür yandan da Arabın İslâm öncesi tarihi ve geleneklerini gurur vesilesi yapmakta, İslâmın bu geleneklerin bir devamı olduğu fikrini yaymaktaydılar. O kadar ki Arap milliyetçileri, hem de İstanbul'un göbeğinde, o tarihlerde : «Biz her şeyden önce Arabız; müslüman Arap da Araptır. Hıristiyan Arap da Arap. Fakat bizim için müslümanlıktan veya hristiyanlıktan önce Araplığımız gelir» diye haykırmakta ve Araplık benliğini İslâmlığın üstünde tutmakta idiler (2). Ahmet Nâim âdeta Arabın ağzı ile konuşurcasına ve Arap davasına hizmet edercesine Türkü küçültmekten ve böylece sözde İslâma hizmet etmekten zevk almaktaydı. Ona göre Türkler, Arap ırkının üstünlüğünü kabul etmeliydiler : «Arapların İslâma bağlılıkları ve Muhammet ile olan irki yakınlıkları Arapçanın Kur'an dili olması ve İslâmı getirmiş olmaları, bu yüzden Araba karşı beslenilmesi gereken minnet duyguları nedeniyle Arap ırkı, öbür bütün ırkların ve özellikle bizim ırkımızın (yani Türk ırkı demek ister) çok üstünde kabul edilmeli ve herkes tarafından sayılmalı ve sevilmelidir» (3). Bütün bu iddialarını ve beyanlarını kuvvetlendirmek ereğiyle yazar Kur'an'dan ve Hâdîs'lerden hükümler veriyor ve neden dolayı Arap ırkının Türk ırkından üstün olduğunu ve Arap ırkını kendi ırkımızdan ziyade sevmemiz gerektiğini ispata çalışıyor; özellikle İslâm Peygamberinin şu sözlerini ve hâdislerini hatırlatıyordu «Ben bir Arabım, Kur'an Arapçadır ve Cennete gidecek olan müslümanların konuşacakları dil Arapçadır»; «Arabı sevmek demek iman sahibi olmak demektir. Araptan hoşlanmamak demek, İslâmdan ayrılmak demektir». «Araba karşı kim kötü davranırsa (küfür ederse) o kâfirdir» (4).

O tarihlerde Türk'e Türklüğünü unutturmağa ve Türk'ü Araba karşı aşağılık duyguları içerisinde tutmağa çalışanlar arasında sadece Ebuzziya Efendiler, Ahmed Naim'ler ve benzeri yazarlar değil fakat ünlü din adamlarımız da vardı. Mustafa Sabri bunlardan biriydi. XX. ci yüzyılın ilk baş-

larında Türk'ü Arapça eğitiminden ve kitaplardan kurtarıp Batı'nın müspet ilmine yöneltmek isteyenler ya da Türklük benliğine kavuşturmak mücadelesini yapanlar karşılarında bu din adamını bulmuşlardı. «Cüretkâr bir Dekadan» başlığı altında yayınladığı ve «Malumat» ta yayınladığı bir makalesinde Mustafa Sabri «Araplara kıyasla biz (Türkler) ne değer taşırız ki» diyerek Arabın Türk'e karşı üstünlüğünü ve Türk'ün Araba karşı saygı beslemesi gereğini belirterek Türk'e Türklük benliğini vermek isteyenlere karşı «SOYSUZ» lar deyimini esirgemiyordu. Mustafa Sabrı, daha sonraları, yani 1919 - 1920 yıllarında Şeyh-ül İslâm'lık görevine getirilecek ve Padişah ile birlikte Türk istiklâl hareketlerine karşı düşmanca bir tutum takınacak ve daha sonra da gidip Mısır'da yerleşecektir. (1949 yılında orada öldü). Yukardaki seriye, Araba karşı Türk'ten ziyade yakınlık gösteren ve güven besleyen ve etrafına İzzet Abul Huda ve Emin Efendi ve Şeyh Esad gibi Arap müşavirler toplayan ve onların telkinleriyle Türk'ün gelişmesine ve Batı ilimlerine kavuşmasına engel olan Abdülhamid'i ve diğer Padişahları katmak mümkün. Aslında bu listeyi iyicene genişletmek kolay. Fakat sadece bir fikir edinilsin diye bu bir kaç isimle yetinmek istedik.

Şimdi kendi kendinize soruyorsunuzdur «Bu yazılanlar yalan olamaz; çünkü yazar, sayfa numaralarına varıncaya kadar atıflarda bulunmuş, ve kaynak vermiş. Peki ama bu nasıl olur? Nasıl olur da bir Türk kendisini ve kendi geçmişini böylesine inkâr edebilir ve tenkit edebilecek nitelikleri yanında muhakkak ki cevher sayılabilecek meziyetlerini (meselâ Türk'ün akılcı yönü, meselâ Türk'ün kadın sayan, onu başının tacı yapan ve devletin başına geçirecek kadar kadın'a değer veren yönleri, v.s....) bilmemezlikten gelebilir? Nasıl olur da kendini Araba karşı böylesine küçük durumda görebilir?

Cevap basit Eğer siz, Türk yavrusunu, o küçücük yaşlardan itibaren, şeriat eğitimine tâbi tutarsanız, ve şeriat'ın yüzlerceden birkaçına örnek olarak yukarıya aldığımız Hadis'leriyle yoğurursanız, ve bu arada, (yine sadece birkaç örnek olarak vereceğimiz) Kur'an'ın meselâ «İbrahim Sûresi'nin» 4. Ayeti'ni (Peygamberin Arap kavminden olduğu), veya «Bakara Sûresi» nin 143. Ayetini (Arab Milleti-

nin Tanrı tarafından öbür milletlere rehberlik etsin diye tercih edilerek seçildiği) veya yine yukarıdaki hususlara taalluk eden «Yusuf Sûresi» nin 2. «al-Duhan Sûresi» nin 58. «al-Cuma Sûresi» nin 2., «al-Tavba Sûresi» nin 128. gibi Ayetleri ve tabiî buna benzer nice hükümleri ona hazmettirir, okutur ve öğretirseniz alacağınız sonuç sizi şaşırtmamalıdır! Bu eğitimden geçireceğiniz yavrularımızdan ilerde daha doğrusu yakın bir gelecekte, yüzlerce Mustafa Sabri'ler ve binlerce Ahmed Naim'ler çıkacağı muhakkaktır! Hatırlatmak yerinde olacaktır ki yukarıya aldığımız şeriat hükümleri (ki mevcudun sadece pek cüz'î bir kısmıdır) Arap milliyetçisinin şu son 150 - 200 yıl boyunca kendisine ve kendi Arapçılık davasına malzeme yaptığı (kendi açısından elbette haklıdır) ve bugün dahi halen yapmakta olduğu hükümlerden başka bir şey değildir. Buna örnek isteyenler Abdulrahman el-Bazzaz'ın 1965'de yayımladığı «Arap Milliyetçiliği Üzerine» (On Arab Nationalism) adlı, hem Arapça, hem İngilizce basılan kitabını görüp ibret almalıdırlar.

(Cumhuriyet, 13.3.1973)

---

(1) Bk. Sebil ur-Reşad, 1912, sayı 232

(2) Bu sözler, İstanbul'da «Al-Muhtada al-Arabî» (Arap Edebiyat Kulübü) salonlarında söylenmiş ve «Al-Ahram» gazetesinin 22 Nisan 1913 günlü nüshasında yayımlanmıştır.

(3) Bu pasajlar için bk. Ahmed Naim, İslâm'da Dava-yı Kavmiyet, İstanbul 1913, sh. 51 - 52.

(4) İbid. sh. 52 ve d.

Prof. Dr. Faruk EREM

YARGI BAĞIMSIZLIĞINI KALDIRMANIN ANLAMI

Son Anayasa değişikliğinin ne kadar yüzeyde kalan bir anlayışa dayandığını, «Yargı» nın ne olduğu hakkında gerekli bilgileri derlemeden nasıl bir sonuca varıldığını belirli hale getirmek için bu satırları yazarken bir hukukçunun duyabileceği «Büyük Acı» nın etkisi ile yanlış düşünmemek çabasına dikkatli oldum

Montesquieu'nün dediği gibi yargılama gücü, yasamadan ve yürütmeden ayrılmamış ise «hürriyet» yoktur. Eğer yargı, yasama ile birleşmiş ise vatandaşın hayatı ve özgürlüğü keyfiliğe bırakılmıştır. Bu suretle hâkim, kanun koyucu olmuştur. Eğer yargı ile birleşirse hâkim «hüküm» veren değil, tahakküm eden olabilir.

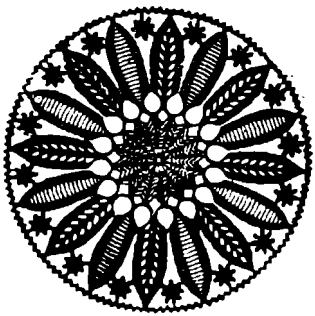
Üçüncü kuvetle öbür iki kuvetin nitelikte pek farklı oldukları görülür. Yasamanın yaptığı kanunu uygulamakla görevli yürütme arasında bir bağ mevcuttur. İşte yasamanın, yürütmeyi denetlemesi de bundan ileri gelir. Yargı, sonuçta yasamayı (Anayasa Mahkemesi ile) ve yürütmeyi (hiç bir idarî işlemin yargının dışında kalamayacağı) ilkesiyle denetler. O halde yargının kuvvet olmasını sağlayan kaynak başkadır. Yargı her şeyden önce bağımsızlığını insanlık gerçeğinden alır. Yalnız iki kuvvetle bir Devlet kurulabilir, fakat insanca Devlet (= uygar Devlet) kurulamaz.

Üç kuvetin ayrılığını izah şeklinin mahkemelerin kuruluşuna etkisi vardır. En ilkel diyebileceğimiz anlayış kanunu yapan kuvvet ile onu uygulayan kuvvet arasında bir üçüncü kuvvete yer ve konu bulunamıyacağıdır. Şüphe yoktur ki bütün kuvvetlerin aynı elde toplanmasından sonraya rastlayan yasama yürütme ayrımı, daha ileri bir gelişme göstermiş, yasama yargılama yürütme ayrımına ulaşmıştır. Kanunu yapmakla, belli bir olayda hukukun dediğini ortaya koymak aynı şey değildir. Eğer «hâkim» olmazsa «kanun» da yok demektir. Zira yürütme organı ka-

nunu dilediği gibi uygulayabilecektir. O halde yargı, bir bakıma «hukuk devleti» nin şartıdır. Yürütmenin karşısında hâkim olmazsa, kanun diye uygulanan şeyin, keyfî bir uygulama, dolayısiyle yürütmenin arzuladığı bir kanun olması mümkündür. Bu suretle, yürütme, yasamanını yerine geçmiş olur. Demek ki yargılamanın görevlerinden en önemlisi yasama ile yürütmeyi ayrı ayrı ve hatta birbirlerine karşı koruyabilmektedir.

Devletin kuruluşu ile usul hukuku arasında yakın ilgi mevcuttur. Mutlâkiyet devirlerindeki yargılama «hukuk» değildi. Ancak hürriyet fikrinin gelişimi usul hukukuna «teminat» ve güven getirdi. Usul hukukunun, sanık bakımından «teminat hükümlerinin topluluğu» ndan ibaret olduğu söylenemez, fakat bu hükümler, usul hukukunun büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Ceza usulünün tarihi, esasında uygarlık tarihinin bir açıdan görünüşüdür. Bu tarih otorite ile hürriyet arasındaki dengenin gelişimini gösterir. Suçu sâbit oluncaya kadar ferdin «mâsum» sayılması, kısacası «mâsumluk karinesi» Anayasa'nın koyduğu ve usul meselelerinin etrafında toplandığı büyük teminatlardan biridir. Bu karineyi yıkmak çok şeyi yıkmaktır.

(Cumhuriyet, 30.3.1973)

İlhan SELÇUK

SUÇ KİMDE?

Son dönemlerinde ulusçuluk akımları sarmış Osmanlı İmparatorluğunu... Balkanlardan Basra Körfezine dek uzanan topraklarda Türk, Yahudi, Rum, Ermeni, Arap «Osmanlıyım» diye uslu - uslu yaşarlarken birden ayranları kabarmış. Fransız devriminden sonra dünyayı saran ulusçuluk akımları sarsmaya başlamış devleti... Çünkü Osmanlılığın mayasında ulusçuluk yok. Hangi ulustan olduğunu unutup:

— Osmanlıyım, diyeceksin.

Devletin temeli böyle kurulmuş, eğitim bu yolda yapılmış, devlet adamı bu mantıkla yetişmiş. Ulusçuluk mikrobu girdi mi Osmanlıya, devletin sonu geldi demektir. Bunun içindir ki Osmanlı, Türkçülüğe de karşı. Zamanın Harbiyesinde Türkçü öğrencilerin peşinde ajanlar var. Okuldaki ulusçu gençler, ya cezalandırılıyor, ya kovuluyor. Osmanlı yazarları ve düşünürleri

— Türkçülük devlete ihanettir, diyorlar, hem Türkçülük ne demek? Yoğurtçu yoğurt satar, karpuzcu karpuz, üzümcü üzüm... Türkçüler de Türk mü satıyorlar?

Ama ulusçuluk akımları gelişiyor. İster istemez gelişiyor. Kimse önünde duramıyor. Osmanlı İmparatorluğu çağdışına düştüğünden zelzeleye uğramış gibi sallanıyor. Bu dönemde en büyük bunalımları kendilerini devletin sahibi sayan Türkler, Türk aydınları geçiriyorlar. Hem ulusçuluk bilincine kavuşuyorlar, hem ulusçulukla imparatorluğun mayası arasındaki çelişkiyi nasıl çözümleyeceklerini bilemiyorlar. Balkanlardan Basra'ya kadar her yandan komitacılık, isyan, kaynama... Bir yandan da sömürgeleşme süreci içine girmiş Osmanlı Devleti. Düvel-i Muazzama'nın Babıâli'de çeşitli oyunları var. İngilizi, Fransızı, Almanı Osmanlı Devleti adamlarıyla kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyor. Yabancı şirketler imtiyaz üstüne imtiyaz koparıyor. Babıâli

Hükümetlerinde göğüsleri nişanlı Osmanlı paşaları bütün ilerici akımlara düşman... Devlet kapitalizmin elinde perişan, adam kapitalizmi bilmez... Yarı sömürge olmuşuz. sömürgeciliği bilmez... Ulusçuluk akımları ortalığı sarmış, ulusçuluğu bilmez... Özgürlük düşüncesi insanlığı sarmış, özgürlüğün ne olduğunu bilmez... Sosyalist fikirler Avrupa'yı silkeliyor, sosyalizmi hiç mi hiç bilmez... Bu bilgisizlik ve bilinçsizlik ortamında saray politikasında pek marifetli Osmanlı muteberleri... Hükümet kurmakta, hükümet düşürmekte, güçlüleri eteklemekte, zayıfları ezmekte maşallahları var. O senin adamın, bu benim adamım hesabı üstüne güya devlet yönetiliyor. Oysa yönetilmiyor, dış güçlerin etkisinde kapitalist dünyanın yazgısında sürükleniyor. Arada sırada memleket sorunlarına gerçekçi açıdan bakmak isteyen aydınlar ve yazarlar yetişiyor. Bunların başında Namık Kemal var. Namık Kemal, özgürlük şairi diye diye nam salmıştır; yurt sorunları üstüne çok emek vermiş kişidir aynı zamanda... Böyle biri ortaya çıkmaya görsün

— Atın içeri!..

Demiryolları, denizyolları, madenler, rıhtımlar, şirketler, bankalar yabancıların ya elinde, ya etkisinde... Siyasî iktidar ülkenin yazarına çizerine, aydınına düşman az gelişmiş, yarı sömürge, ya da çağdaş uygarlık gerisine düşmüş ülkelerde aynı durum yok mu?

Ama bir de Abdülhamit devrini siz Abdülhamitçilerden dinleyin! Eski değil, yeni Abdülhamitçilerden

— Otuz üç yılık iktidarında Sultan neler yapmadı ki! Demiryolları, köprüler, yollar inşa ettirdi. Sayısız eserler Abdülhamit çağında bu ülkeye armağan edilmiştir. Fabrika, çeşmeler, düşkün evleri, hayır işleri... Abdülhamit çağında yurdun şurasında burasında sayımakla bitmez eserlere eserler katılmıştır. Halk, Sultanı tutuyordu. Üç - beş sergerde maceraperest fırsattan yararlanarak Babıâli baskınıyla devleti ele geçirdiler, sonra da Birinci Dünya Savaşı macerasında batırdılar.

Tarihe masal gibi bakanların Abdülhamitçiliği bu!.

Türkiye 19'uncu yüzyılda treni zaten kaçırmış, anakronik devlet yapısını balmumuyla yapıştırma çabaları elbette iflâs edecek. Ama bu iflâsın suçunu, şu veya bu çevreye, şu veya bu partiye yüklemekle ne kazanılır ki?

Dünya değişiyor, insan toplumları değişiyor, her çağın kendine özgü gerekleri var. Bu değişimin ve gereklerin dışında hiç bir toplum kalamaz. Karmaşık ve karanlık gibi görünen, düğüm düğüm düğümlenen politika ortamları ve siyasi parti kavgalarının altında çağdaş gereklerin sancıları yatmaktadır. Çağdaş akımlara karşı koyan siyasi iktidarlar yüzünden kopar politik kıyametler. Yoksa bir devlet ne üç beş sergerde beş - on maceraperestin baskınıyla yıkılır, ne de «ihya» olunur.

(Cumhuriyet, 10.4.1973)

Tuculescu : kilim

Ord. Prof. Sadi IRMAK

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE MİLLİYET

Millet, kültür niteliğinde birleşen, aynı kaderi, aynı yükümlülüğü paylaşan ve devletini kurmuş olan bir toplumdur. Bir halk kitlesi, devletini kurduğu zaman millet olur. Milliyet, bir millete mensup olduğunu duymaktır.

Millet ve milliyet anlayışları zamanla değişmeler geçirmiştir. Avrupa'da milliyetler çağı Napolyon zamanında belirmeye başlar. O zamanlar Fransızlar kendilerine «büyük millet» derlerdi. Öteki bâzı topluluklar da bu tarife âdeta tabiî ve mukaddermiş gibi bakarlardı. İngilizler adadaki yalnızlıkları içinde kendilerine «büyük ve kadim Britanya» derlerdi. Bu tabiî, milletten ziyade bir vatan tarifidir. Fransız Devrimi'nden beri millet genel irade ile belirmiş tarih olaylarıyla şekillenmiş, aynı devlete bağlı bir topluluktur. Alman anlayışına göre, millet, bir vatan içinde doğmuş olanların toplamıdır. Renan'a göre millet, kendisini bir topluluğa mensup kabul edenlerin toplamıdır. Bir anlayışa göre, böyle bir toplum içinde ırkî veya bölgesel özellikler ve ayrılıklar bulunabilir. Böyleleri federal bir millet meydana getirebilirler. Başka bir anlayışa göre, millet, vahdetli bir bütün olup, merkezî bir hükûmete bağlıdır. Yâni, federal karakterde değildir. İsviçre'de ana dilleri almanca, fransızca, italyanca, retoromence olan halklar bir millet halinde birleşebilmişlerdir. Bu bir yemindaşlık topluluğudur. Ataları 700 yıl önce Avusturya hanedanının zulmüne karşı ortak bir direnme için yeminle birbirine bağlanmıştı. Bu yemine katılan kantonların birleşmesinden bir millet doğmuştur.

Millet düzeyine erişmiş toplumların devlet kurma çabaları meşru sayılır ve buna milliyet hareketi adı verilir. XVIII. yüzyılda başlayan ve XIX. yüzyılda yoğunlaşan milliyet hareketinin öncülerini burjuvazinin liberal ve demokratik eğilimleri yaratmıştır. II. Dünya Savaşından sonra Asya ve Afrika'da milliyet hareketi hızlanmış ve çağımızın

karakteristik bir belirtisi haline gelmiştir. Bu yeni milletler sömürgeciliğe karşı direnişe geçmişler ve Sosyalist rejimler kurmuşlardır.

Milliyet duygusu bir toplumda bireylerin kendilerini bütüne bağlı ve onun bir unsuru duymaları ve o toplum için varlıklarını ortaya koymaya hazır olmalarıdır. Bir toplumun millet olabilmesi için klâsik tarifte ırk, dil, kültür, âdet, ahlâk ve kaderde ortak olması aranırsa da tarihî olaylarla ırkların yayılma ve karışmaları sonunda saf ırklı toplum kalmamıştır. Dil, kültür ve kader birliği ve kendisini bir topluma bağlı duymaktan ibaret olan duygusal unsur şimdi ön plânda gelmektedir. Din de kültürü yaratan unsurlardan birisi olmakla beraber, din birliği olmayan milletlerin varlığı bu unsuru temel şartlardan saymaya engel ise de, elbette bir milletin Tanrı ve vicdan anlayışında birleşik olması kültür birliğine yardım eder.

Milliyeti yaratan unsurları birbirlerine perçinleyen faktörler, ortak bir tarih ve ortak kazanılmış zaferlerdir. Hattâ bazen kazanılmış bir büyük zafer tek başına milleti yaratan unsur olur.

Görülüyor ki, millet anlamında vatan toprağı gibi objektif unsurlar kadar bir topluma bağlı olma ve onun bağımsızlığı ve özgürlüğü için ölüme kadar her fedakârlığa hazır olma duygusu gibi sübjektif unsur ağır basmaktadır.

Türkiye'de II. Meşrutiyet'ten önce (1908) millet ve milliyet anlamları yerine bir ümmet ve ümmetçilik ülküsü hâkimdi. Ümmet, aynı dine bağlı insanların topluluğudur. Bu ümmetçiliğe bir de Osmanlı hanedanına ve imparatorluğuna bağlılık ekleniyordu. Osmancılık firması altında yüzyıllarca Türk, Arap, İslâm, Kafkas ve Yunan topluluklarının reaya adı altında kendi toplumumuza bağlanmış haldeydik. Avrupa'da milliyetçilik hareketleri başlayınca bu topluluklar ayrı milletler olmak ülküsüne bağlanarak imparatorluğa başkaldırdılar. Oysa bu dönemde ülke kaderine hâkim olan İttihat ve Terakki Partisi bütün bu unsurları birleştirmek emelindeydi. Bunun için de partinin adı ittihat, yâni birleştirmeydi. Meşrutiyetin ilk günlerinde bir süre bu birleşme vehmi gerçekleşir gibi göründü. Osmanlı devleti ırkî ve dinî azınlıklara çok müsamahalıydı. Hattâ onlara Türk unsurunun nail olmadığı imtiyazlar ve avantajlar sağlan-

mıştı. Zaman zaman devletin kilit mevkileri onlara verilmiş, ticaret ve sanayi onlara bırakılmış, kültürce yükselmeleri için ayrıcalıklar tanınmıştı. Fakat, Avrupa'da başlamış olan milliyet akımlarının onlara ulaşmaması mümkün değildi. Üstelik bu azınlıkların bağımsızlık hareketleri dışardan teşvik ve destek görüyordu. Bu destekçiler arasında Lord Byron gibi hellenizme âşık platonikler bulunduğu gibi, Avrupa'yı asırlarla korkutmuş olan Türkleri yıkmak için düşmanca çalışan kışkırtıcılar da vardı. Türklerle azınlıklar arasında gerginlik ve kin uyanmış oluyordu. Bu durumda Türklerin de uyanması, uğradığı ihanetler karşısında kendi benliğine dönmesi tabiî idi. Bizde ilk bilinçli milliyet hareketi böyle başlamıştır. Daha önceleri vatan duygusu özellikle Namık Kemâl ve Hâmid'in öncülüğü ile başlamıştı. Ama henüz milliyet bilinci teşekkül etmemişti.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra Türkler bir nevi nefis savunmasına zorlandılar. Azınlıklar her yerde ihanete ve ayaklanmaya başlamışlardı. Türkler, böylece dünyada yalnız ve terkedilmiş olduklarını duydular. Türk milliyetçiliği hareketi başlamış oluyordu. Türk Ocağı ve «Türk Yurdu» bu yeni ülkünün ilk organı ve çekirdeğidir. Bu ilk hareketin liderleri Ziya Gökalp, Yusuf Akçora, Ağaoğlu Ahmet, Ahmet Hikmet, Halide Edip, Veled Çelebi, Kilisli Rıfat, Mehmet Emin, Aglarcızade Hakkı idiler. Bu ilk milliyetçilik hareketi büyük Türkiye, yâni Türk ırkına mensup bütün toplumları bir bayrak altında toplamak ülküsünü benimsemişti. Bunun için Türk ırkında lüzumlu olan dil ve kültür birliği mevcut kabul ediliyordu. Ziya Gökalp ve Veled Çelebi tarihî kaynakları tanıtarak bu inanışı kuvvetlendirmeye çabalıyorlardı. Ne çare ki, millet olmak için aynı ırkî kökten gelmek yetmiyordu. Coğrafî birlik, uzun asırlar beraber yaşamış, kültürce kaynaşmış bulunmak ve nihayet dışardaki Türklerin uyrukları bulundukları çok büyük bir devleti yenmek gerekiyordu.

Bir başka formül olarak ileri sürülmüş olan Türkiye'nin liderliğinde ve din birliğine dayanan teokratik bir müslüman devleti ve milleti yaratma çabaları da aynı sebepten başarılamamıştır ve başarılamazdı da.

Kemal Atatürk, bu ırkî ve dinî milliyetçilik akımlarının çarpıştığı bir dönemde tarih sahnesinde doğmuştur. O,

1907 tarihinden itibaren yeni bir milliyetçilik ülküsüne bağlanmıştır. Bu yeni anlayışa Atatürk milliyetçiliği diyoruz. Bu anlayışta milliyet, dil ve kültürde, kaderde birlik ve beraberlik ifade eder. Bu milliyetçilik bugünkü vatanımızın sınırlarıyla çizgili, macera ve fütuhat heveslerinden arınmış, fakat bağımsız ve özgür yaşamaya kesin azimli, dünya milletlerini bir aile sayan, her milletin haklarına saygılı, kendi haklarını ve haysiyetini korumakta kararlı, bir kelime ile insanî bir Türk milliyetçiliğidir. Ataütrk milliyetçiliğinde geçmiş devirlerin husumetleri ve çarpışmaları artık bugünkü politikaya eksen olamaz. Milletler bir kardeşlik havasında el ele vermelidir. Tarihî kinler unutulmalı ve yeni bir tarih anlayışı yaratılmalı ve yayılmalıdır.

Yeni Türk milliyetçiliğine objektif ve sübjektif dayanaklar bulmak üzere yeni bir Türk tarihi ve Türk dili tezi yaratılmıştır. Bu tezler yüz yıllar boyunca talihsizliklerin, yenilgilerin içimize yerleştirdiği kompleksleri tasfiye etmek amacını güder.

Atatürk milliyetçiliğinde başka milletlere saygı bulunduğu kadar kendi milletimizin itibarını saydırmak da vardır.

Bu milletin liderlerine bıraktığı emanetlerden birisi milletimizi saydırmayı bilmelidir. Misak-ı Millî sınırları içinde bulunan Hatay'ı Fransızlardan geri almak için gösterdiği azim ve ısrar, Lozan'da Musul'u kurtarmak için İngiltere ile her şeyi göze almada gösterdiği metanet milliyet anlayışının karakteristik belirtileridir. O genel olarak millet ve milliyet konusuna ancak yüksek olarak nitelendirilebilecek bir saygı göstermiştir. Erzurum Kongresi günlerinde General Harbourd'un «ya başaramazsanız» sorusuna verdiği cevap bunun en kesin belgesidir : «Bir millet inandığı bir dâvâ uğruna topyekûn harekete geçerse başaramamak endişesi varid olamaz.»

(Milliyet, 11.4.1973)

Melih Cevdet ANDAY

SON MU, İLK Mİ?

Deney, ruhbilim kitaplarına geçmiştir Karşınızdakine, birdenbire, «Bana iki renk adı söyle!» dediniz mi, yüzde doksan, «kırmızı, yeşil» diye yanıtlar sizi; ya da bu renklerden birini söyler yüzde yüz. Böyle olması, kim bilir, görebildiğimiz renklerin iki ucunda kırmızı ile yeşilin bulunmasındandır belki de.

Fakat söylene söylene dilimize takılmış başka birtakım sözlerde de böyle bir özdevinim olayı görülmüyor değil. Sözgelişi, «gaflet» usumuza o an «dalâlet» sözcüğünü getiriveriyor. Bir kişiyi, bir durumu suçlamak istedik mi, «gaflet ve delâlet» deyiveriyoruz. Atatürk'ün ünlü gençliğe seslenişinden kalma bir alışkanlığımızdır bu. Atatürk, o sözleriyle, düşmanla işbirliği durumuna düşen iktidarları yermek istemişti. Nitekim eski Cumhurbaşkanı da, Anayasayı değiştirmeyelim diyenleri bu iki sözcükle suçlamıştı. Yahya Kemal,

«Beni bir lâhza müsait bulamaz idlâle
Ne beyaz bakire zambak ne ateşten lâle»

beytinde, o sözcüklerden yalnız birini, dalâlet' (yoldan çıkma) ten gelme idlâl'i (yoldan çıkarma) kullanmıştı, çünkü kimseyi suçlamağa niyeti yoktu, yaşlılığın kişiyi sevi oyunlarına kapadığını anlatmak istemişti.

Örneklerden biri de, «Orta Asya» ile «Anayurdumuz» sözcüklerinin sık sık bir arada bullanılmasıdır. Çok yazıldı, kaç kez ben de yazdım; bugün ilkokul, ortaokul tarih kitaplarımızda Orta Asya'dan Anayurdumuz diye söz edilmesi, çocuklarımızın kafalarını karıştıran korkunç bir yanıltmaya yol açmakla kalmıyor, yurt olarak bellememiz gerekli yer konusunda, sadece Türk'e düşman olanların ekmeğine yağ süren bir sakıncayı da ortaya çıkarıyor: Bizim anayurdumuz Orta Asya ise, Anadolu nemizdir? Bu-

mı «Cici anne yurdumuz» diye mi karşılık vereceğiz? Anadolu'da gözü olanlar, «İşte biz de bunu söylüyorduk, Anadolu Türklerin yurdu değildir, onların buradan çekilip Orta Asya'ya gitmeleri gerekir» demezler mi? Demiyorlar mı?

Yahya Kemal, «Yeni bir yurt, yeni bir ulus yaratır» demişti ve böylece tarihimizi, Türklerin Anadolu'ya gelmeleriyle başlatmak inancını benimsemişti. Üst yanı «ırk» ile, ya da «kavm» ile «ulus» u karıştırmaktan başka bir şey olmazdı. Geldikleri yere dönmeleri gerekse, bugün hiçbir ulus yurdunda kalamaz. Çünkü otohton halk ancak masallarda vardır.

Yahya Kemal'in bu tutumu karşısında yer alan anlayış, sadece «ırkçı» anlayış değildir; yeni edindiği yurtta, yeni bir ulus olarak oluşan topluluğun, o yurttaki eski uygarlıkları benimseyici inancı da burada var gücü ile ortaya çıkar. Anadolu'ya sahip çıkmak, onun tarihini özümsemek, «hep bu topraktan» anlayışları, bu açıdan değerlendirilmelidir. Gerçi Atatürk'te bir Orta Asya görüşü vardı, fakat bunun «ırkçı» bir tutuma yol açabileceğini gören büyük adam, «Orta Asya» yı sadece bir «insanlığın ve uygarlığın üredi̇ği bölge» olarak bırakıp, Anadolu'nun geçmişine sarılmakta gecikmedi. Yurdumuzun toprağını kazıp geçmiş uygarlıkların izlerini, belgelerini bulmak işine onun gününde başlanmıştır.

Yukarıdakilere benzer, belki de daha çok bu sonuncusu ile uyarlı bir örnek üzerinde daha durmak istiyorum.

Geçende MHP Başkanı, Cumhurbaşkanı seçiminin uzaması dolayısiyle verdiği bir demeçte, bunalımlı bir döneme girdiğini söylediği devletimizi «Son Türk Devleti» diye nitelendirdi. Yalnız o değil, son zamanlarda başkaları da kullanıyorlar bu sözü Türkiye Cumhuriyeti Devleti İçin. Ne demektir «Son Türk Devleti»?

Konuya, çevresinde dolaşarak girelim. Bugün adına «son» sıfatını ekleyen başka bir devlet var mı yeryüzünde? Önce buradan başlayalım. «Son İtalyan devleti», «Son Fransız devleti» sözleri tümden anlamsız değil midir? Gerçi bu soruya karşılık olarak, Türklerin tarihte birçok devletler kurmuş olduklarının söyleneceğini bilmiyor değilim; İtalyanlar yalnız bu günkü İtalya devletini, Fransızlar yalnız bu bildiğimiz Fransız devletini kurmuşlardır denecek.

Tonitza desen

İyi yu, ben de oraya gelmek istiyorum. Ama, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuş olan Türklerin, tarih boyunca daha başka devletler de kurmuş olduklarını söylemek, Türk ulusundan, Türk ırkına atlamak anlamına gelir. Bu bakımdan biz, (yine yukarıdaki benzetmelere başvurarak) acaba İtalya'dan son Lâtin devleti diye söz edebilir miyiz? Sanmıyorum, çünkü Lâtin kavminden, ya da uygarlığından gelmiş olduklarını bildiğimiz başka devletler de var. Ama burada durum öyle karışıyor ki, benzetmeyi sürdürmenin olanağı kalkıyor ortadan. Sözgelişi Fransa'yı «Son Frank devleti» diye mi, yoksa «Son Lâtin devleti» diye mi adlandıracağız? Bilim ne der buna, hani şu çok sevdiğimiz bilim? Her neyse, biz yabancıları bırakıp (ne halleri varsa görsünler) yine kndimize dönelim.

Tarihte birçok devlet kurmuş olan Türk kavmi, kurduğu bu devletleri yıkmıştır da. Aklımıza geldiği gibi, şöyle bir sıralayalım : Cengiz, Harzemşahları ortadan kaldırmıştır, Moğollar Büyük Selçuklu İmparatorluğunu ortadan kaldırmışlardır. Timur, Osmanlı devletini on yıl silmiştir, yine Moğollar, Haçlılarla birleşerek Memlûklere saldırmışlardır, önce Osmanlıları tutan Memlûkler, onların Anadoluda birliği yeniden kurmaları üzerine Osmanlılara, Osmanlılar Safevilere atılmışlardır. Uzun sözü bırakıp bir Türk çocuğuna soralım : Timur'dan yana mısın, Osmanlı'dan yana mı? «Son Türk Devleti» deyimini sevenlerin açısından bu soruya karşılık bulmak kolay değildir. «Ulus» u, «ırk» tan, «kavm» den ayırmaksızın bir aydınlığa çıkmak olanağı yoktur bu konuda.

Bence Türkiye Cumhuriyeti ilk Türk devletidir. Bunda üzülecek hiçbir şey yok. Bu devletin, bütün ulusların tarihine benzer bir geçmişi vardır elbet ve bu geçmiş, ancak «ulus» anlayışı açısından, başka bir deyişle, ulus oluşumuna ermiş bir toplumun, bu oluşumdan önceki dönemleri olarak değerlendirilebilir. Ulus kavramı ise, bilindiği gibi, yenidir. Atatürk, «Ne mutlu Türküm dineye» demişti, «Ne mutlu Türk olana» dememişti. Sadece adı ile kurulmuş bizimkinden başka bir devlet yoktur tarihte.

Buna, «Şanlı tarihimizi inkâr ediyor» diye karşı çıkmak boşuna olur. Sadece yakın tarihimiz üzerinde durarak

böyle bir olası yergiye karşılık bulmağa çalışayım, Osmanlı dönemini alayım ele. Osmanlı İmparatorluğu içinde Türk'ten başka topluluklar da vardı, bilindiği gibi. Acınacak olan şudur ki, bu topluluklar içinde Türkler «Etrâk-ı bi idrâk» diye anılırken, Arap, «kavm-i necip» diye adlandırılıyordu. Geçende İlhan Selçuk'un da doğru olarak yazdığı gibi, II. Abdülhamit, Türkçülüğe karşı idi ve bu tutumunda kendi açısından haklı idi; çünkü Osmanlı devleti ulusal bir devlet değildi, onu sadece bir ulusun, yeni uluslaşmağa başlamış Türk'ün devleti saymağa, yapmağa kalkmak İmparatorluğun sonu olurdu. Nitekim öyle de olmuştur. Bütün uluslar, bütün ulusal devletler yenidir.

Şunu da ekleyeyim; o «Son Türk Devleti» sözünde bir acınma kokusu duyduğum için de üzülüyorum. «İşte bu kaldı elimizde, başkası yok» demek istiyorlar. Elbette bir o var ve başka yok. Ama elimizde kalan değil, yarattığımız, kurduğumuz, ölümsüz olmasını dilediğimiz, bireyleri Türk olmanın bilincine ermiş, yurdunu ve tarihin kesin sınırları ile benimsemiş Türkiye Cumhriyeti Devleti.

(Cumhuriyet, 20.4.1973)

Sabri Berkel : görünü

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU

LİDER'DEN DEVLET'E

53 yıldan beri, bazen «Çocuk Bayramı», bazen «Ulusal Egemenlik» ve saire gibi deyimlerle andığımız, Millî Mücadele'nin bu büyük hadisesi üzerinde ayrıca durmayı (23 Nisan Bayramımız geçmişse de), tarihî önemi bakımından, lüzumlu bulmaktayım.

Zira, bana öyle geliyor ki, bu olayı canlandırmak için yaptığımız törenlerde söylenen nutuklar, tertiplenen gösteriler, ne kadar içten olursa olsun, istediğimiz heyecanı uyandırmaktan, daima uzak kaldığı kanısındayım.

Nitekim Atatürk'ün «Büyük Nutkundan» şu bir kaç satırlık tarihî belgeyi okumak bile, beni, bütün o söylevlerden, gösterilerden, daha çok ilgilendirmektedir :

(Vilâyetlere, Müstakil Livalara (1) ve Kolordu Kumandanlarına)

«Devlet merkezinin (dahi) İtilaf Devletleri tarafından resmen işgali teşrii, adlî ve icraiyye'den ibaret olan devletin millî kuvvetlerini ihlâl etmiş ve bu vaziyet karşısında (Mebusan Meclisi) vazife ifasına imkân görmediğini hükümete resmen tebliğ ederek dağıtılmıştır. Şu halde, devlet merkezinin masuniyetini, milletin istiklâlini, memleketin kurtarılmasını temin etmek üzere millet tarafından fevkalâde selâhiyetli bir meclisin Ankara'da toplanmaya daveti ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin dahi bu meclise iştirak ettirilmesi zaruridir.»

Atatürk, vilâyetlere, müstakil livalara ve kumandanlıklara bu tebliği gönderirken hangi resmî sıfatı taşıyordu? Ne gibi bir yetkiye sahipti? O hattâ artık tuğgeneral rütbesini bile taşımıyordu. Çünkü, Padişah tarafından âsî bir subay olarak tanınmadan önce, kendi eliyle üniformasının pa-

şalık işaretlerini sökerek, «Ben bundan böyle vatana bir millet ferdi olarak hizmet edeceğim» demiş, daha sonra da zaten idama mahkûm edilmişti. Şimdi de nihayet Ankara Mebusu Mustafa Kemâl'den başka biri değildi. O halde, Valilere, Komutanlara bir emri andıran bu tebliği neye dayanarak göndermişti? Hemen söyliyebilirim ki, bu kuvveti milletine olan sarsılmaz itimadından almıştır. Fakat bu gerçeği kabul etmekle beraber kendi kendimize sorabiliriz; hitap ettiği Valiler, Komutanlar nerdeydi, kimlerdi? Yine Büyük Nutuk'un baş tarafında bize söylediğine göre, o zaman ortada ne şimdiki manası ile Valiler, Komutanlar vardı, ne de O'nun direktiflerini yerine getirebilmek imkânları. Zira, memleketin henüz düşman işgali altına girmemiş bölgelerinde dahi sivil ve askeri idare kadrolarımız, yine O'nun kullandığı bir deyime göre, «ismi var, cismi yok» denilecek bir nitelikteydi.

«Fevkalâde Meclis» mi? Bu da ne demek oluyordu? Bunu, kendisine en yakın Milli Kurtuluş Savaşı arkadaşları bile bilmiyorlardı. İstanbul'da toplanan «Mebusan Meclisi» nin Paris'te hukuk eğitimi görmüş Başkanı Celâlettin Arif Bey de bilmiyordu ve bu hukukçu, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararını «Heyeti Temsiliye Reisi» sıfatıyla kendisine tebliğ eden Mustafa Kemal Paşa'ya şu telgrafı çekiyordu

«Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine :

> *İş'ar buyurulan 9.3.1336 (2) tarihli beyannameyi görmedim. Bir Meclis-i fevkalâdenin ictimaı her ne kadar isabetli ise de böyle bir Meclisin elden geldiği kadar kanuna temas eylemesi lâzımdır. Vakıa, bizim Kanun-i Esasî'mizde «fevkalâde» bir Meclisin toplanabilmesine dair bir işaret mevcut değil ise de, başka esasî kanunlarda (3) bulunan düsturlardan istifade edilebilir...»*

Hemen söylemek isterim ki, Celâlettin Arif Beyin telgrafı bundan ibaret değildir. Büyük Nutuk'ta bunun tam metni iki geniş sayfa kaplar ve Sorbonne mezunu sayın Türk hukukçusu, bu noktadan itibaren Türk miletinin kurtarıcısı Mustafa Kemal'e «fevkalâde meclis» müessesesinin

Fransız Anayasasına göre nasıl ve ne gibi şartlar altında kurulması lâzım geldiğine dair uzun bir ders verir!

Neden gizleyeyim; 23 Nisan Bayramlarımızda söylenen nutuklardan kolaylıkla sezinleyebiliriz ki, bugünkü politika ve hukuk adamlarımızın «Kayıtsız şartsız Büyük Millet Meclisi» anlayışı Celâlettin Arif Beyinkinden ne pek ileri, hattâ ne de pek başkadır. Onların yorumlarına göre, Atatürk bu müesseseyi Batıdan aldığı örnekler üstüne kurmuş nihayet, teokratik bir otokrasiden demokratik bir rejime başarı ile atlamasını bilmiş cesaretli ve aydın fikirli bir liderdir. Oysa Atatürk'ün kendisi kendi eserini iç ve dış kamuoyuna ilân ederken, bu çeşit bir övünmede bulunmamıştır. Milletvekillerine söylediği ve buraya, aslından olduğu gibi, geçirdiğim beyanlarında şöyle demiştir :

«Muhterem Efendiler; şimdiye kadar vuku bulan maruzat m, şahsen veya Heyeti Temsiliye namına temas ettiğim vaka ve hâdiselere dairdi. Bundan sonraki beyanlarım Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasından ve —usûle göre— bir hükümet teşekkül etmesinden bugüne kadar olup biten hâdise ve inkılâplara ait olacaktır. Bunlar, esasen herkesçe malûm olan veya kolaylıkla malûm olması mümkün bulunan vak'alar safhasıdır ve Meclisin zabıtnamelerinde, vekâletlerin dosya ve matbuat koleksiyonlarının vesikalarında muhafaza edilmektedir. Onun için yalnız umumî istikametlerini işaret ve tesbit etmekte kalacağım. Maksadım, inkılâplarımızın tetkikinde tarihe kolaylık sağlamaktır. (Ancak), bütün bu hâdiselerin cereyanında Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Reisi ve Başkumandanı, Cumhurreisi sıfatlarına sâhip bulunmuş olmaktan ziyade, teşkilâtımızın umumî reisi sıfatıyla bu vazifeyi görmeye kendimi mecbur addederim.»

Atatürk'ün Birinci Büyük Meclisi Üyelerine söylediği bu direktif nutuk başlangıcı —hele son satırları itibariyle— pek dikkat çekicidir. Mustafa Kemal milletvekillerine «Ben size bir devlet ve hükümet, ya da bir Başkumandan gibi değil bir devrimci örgütün başkanı olarak hitabediyorum ve bunun asıl vazifemi yerine getirmek anlamına alınmasını istiyorum» diyor. Eğer, burada «vazifemi» yerine «misyonumu» deseydi yetkileri hakkında daha anlaşılabilir bir açıklamada bulunacaktı, hiç şüphesiz.

Hele, önceki hafta Şevket Süreyya Aydemir'in, Cumhuriyet'in bu sütunlarında yayımlanan «23 NİSAN» yazısını okumuş olanlar için bunun anlaşılmaz bir tarafı kalmayacaktı. Nitekim, okurlarımın hatırlayacağı üzere, Aydemir o yazısında «23 Nisan» bayramını LİDER'ini bulmuş bir millet sevinci diye göstermiştir. Bu, şimdiye kadarki görüşlerin en doğrusudur ama, yeni bir Türk Devletinin kuruluşu demek olan Türkiye Büyük Millet Meclisi sanırım ki, bundan daha önemli bir anlam ifade eder.

23 Nisan'da, Türk mileti yalnız LİDER'ini bulmak sevinci içinde değildi, aynı zamanda ve belki daha ziyade bir kendini bulmak ve kâbuslu bir uykudan uyanma ferahlığı duymaktaydı. İkiye, üçe, dörde bölünme ve nereye gideceğini, hangi çareye başvuracağını bilmez hale düşmekten kurtulmuştu. Ve işin asıl en ehemmiyetlisi düşmanları tarafından artık sorumsuz bir alay gerillacı gözüyle bakılmaktan sakınılmaya ve sözü bir hukuk devletinin sözü gibi dinlenmeğe başlamıştır.

(Cumhuriyet, 5.5.1973)

(1) O devirde Valilikle Kaymakamlık arasındaki iller.
(2) Rumî tarih
(3) Meşrutiyet Anayasası

Ertuğrul SOYSAL

SANAYİLEŞMEMİZDE YAPTIĞIMIZ HATALAR

Plânlarımız ve hükümet programlarımız, ne derse desin sanayileşmede büyük hatâlar yapıyoruz. Yapılmış ve yapılmakta olan hatâları ortadan kaldıracak ciddî tedbirleri almaktan da uzak bulunuyoruz.

Girişimci ve halkta, hele gerici yörelerde yatırım arzusu sarhoşluk halinde. Herkes fabrika bacası görmek istiyor, bâzı yeni müteşebbisler halk sermayesini dâvet ederken yüzde 50 ve yüzde yüz kârlardan bahsediyor. Enerjiden geçtik, yolu, telefonu, evi, suyu olmayan yörelerde şirketler kuruluyor. Değirmen, meyva suyu, pamuk ipliği ve dokuma pek revaçta. Bir taraftan piyasa ve rekabet ekonomisinden bahsederken, öte yandan maliyet, verimlilik, rekabet, ihracat ve düpedüz ayakta kalabilme koşullarını unutuyoruz. Büyük şehirlerin sokaklarında hâlâ sanayi kurma izni vermekteyiz.

Yatırımcı için yurdun hiçbir yerinde elektrik enerjisi yoktur. Ama projeler yapılıyor, teşvikler alınıyor, temel atılıyor. Yetersiz enerjiye birbirinden yüzlerce kilometre uzakta yeni talepler doğuyor, ya hatırla, ya baskıyla, bazan yalvar yakar enerjiye kablo bağlanıyor.

Projelerin finans yönleri zayıf, çok defa yatırım bitmeden finans dengesi açık veriyor, kredi müesseseleri ve olanaklar yok. Ayrıca teknoloji seçiminde ekonomistlerden çok mühendislerin pahalıya özentileri ağır basıyor. Bu yüzden istihdam faktörü yerine az istihdam, pahalı yatırım gerektiren teknolojilere kayıyoruz.

Mevcut sanayiimizin envanterini bir türlü yapamadık. Dar boğazları ve fazla kapasiteleri doğuran yatırımları ayırt edemiyoruz. Piyasa ekonomisi en iyisini ayakta bırakır, yıkılan gider diyecek kadar zengin miyiz?

Maceracı müteşebbislerle, sanayi ve sevki idareden an-

lamayan yalnız iyi niyetli girişimci gruplar sanayii otomobil işletmek zannediyorlar, koy benzin bas gaza gitsin. Bu yüzden gerçek müteşebbisi olmayan işçi toplulukları, kooperatifler endüstri yatırımlarına girişiyor.

Ya çevre kirliliği sorununu tümünden unutur görünen yatırımcı ve onun projelerini değerlendiren devlet kontroluna ne buyurulur? Batı endüstrisi 200 yıl dünyada ne su, ne hava, ne toprak bıraktı, hepsini berbat etti, şimdi temizlemek için uluslararası çalışmalar yapıyor, yeni sanayileşen ülkeleri de çevre sorunlarını çözmede disiplin altına almak istiyor. Onların acı ve sonu insan hayatı için tehlikeli olan tecrübelerini görmeyecek kadar kör müyüz? Asidini, renkli deterjanını, siyanür ve arseniğini, plâstik torbasını, DDT'sini pervasızca bulduğu dereye, göle, denize, kanala veya bulamazsa sokağa döken sanayi neye hizmet etmektedir? Batı, baca dumanını nötralize etmeyen, endüstriyi kapatırken, hiç olmazsa yeni projelerde çevre sorununu çözen ilâve yatırımları neden aramıyoruz?

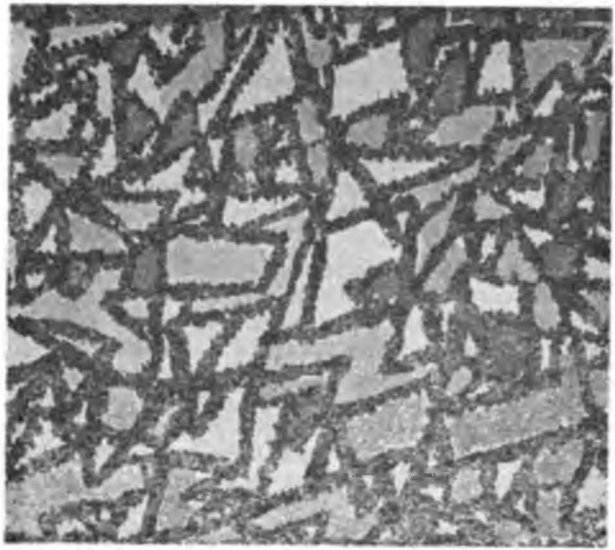
İyi ve geçerli proje yapabilen, tuttuğu her işte başarı gösteren ciddî girişimcilerimiz ve bunların grupları da bir türlü halk sermayesine açılmıyorlar. Halka açık anonim şirketler, birkaç denemenin ve talihsiz tecrübenin ötesinde gelişme göstermiyor. Bu başarılı sermaye grupları hâlâ hisse senedi yerine % 15 faizli ve 7 yıl vâdeli tahvilât satmakta ısrar ediyorlar. Kendi açılarından haklı görünürler, ama stopaj vergisi çıktıktan sonra vatandaşın eline sayılan % 12'nin, Türkiye'deki % 10 - 12 ortalama fiyat artışının bedeli olduğunu kimden saklıyoruz? Sanayi yatırımcı ve yöneticisinin ekonomik değer yaratma yanında sosyal sorumluluğu olduğunu inkâr eden ülke kalmamıştır.

Ne yapılabilir? Kolay reçete vermek bu yazının mütevazi çerçevesine sığmaz, ama biz büyük lâflar etmek, plânlar, projeler yapmaktan ve sanayileşme sarhoşluğundan evvel ciddî uygulama disiplinine muhtacız. Devlet, plânlara uygun türden endüstri yatırımı yapacakları için önce belli bölgelerde alt yapı hazırlamalıdır, yerleşme projelerini açıklamalıdır. Bu bölgeler dışında dükkân açar gibi sanayi kurmanın gereğini anlamıyorum. Sanayi kurma ve denetleme, müsamahası ve iltiması olmayan tek bir otoritenin yetkisine verilmelidir.

Sanayi için enerjiyi, yolu, suyu, kanalı, haberleşmeyi yurdun her arsasına götürmekle, belli bölgelerde toplamanın mukayeseli maliyeti ve çevre sağlığı bakımından tartışmasını kim yapabilir? Batının en liberal ülkelerinde sanayi, çok ciddî disiplin altında kurulabilmektedir. Teşvik ise, belli sanayi kollarında ve belli bölgelerde yatırım yapacaklara tanınan kolaylıklardan ibarettir. Böyle bölgelerde sanayie alt yapıyı kredi ve girdileri Batının fiyatlarından verebilirseniz verin, oradaki vergileri hakkıyle uygulayın, sonra isterseniz teşvik denen marifetlerde kaldırın, bu konu üzerindeki tartışmalar bitsin.

Ben yukarda bir kısmını saydığım hatâ ve suçlarımızın iş işten geçmeden önlenebileceğine inanıyorum. Aksi halde çocuklarımız, bizim aşk ve sevdayla kurmakta olduğumuz sanayiin bir kısmını yoketmek için, bizden pahalı bedel ödeyeceklerdir.

(Milliyet, 15.5.1973)

Sabri Berkel Düşünce

Melih Cevdet ANDAY

DÖRT YÜZ EVLİYA

Bizim kuşak yetişirken, Mustafa Kemal'i yerenler başlıca şu kümelerde toplanıyordu: Osmanlı hanedanına bağlı olanlar (Osman Devletinin devrilmesini, Cumhuriyet kurulmasını istemeyenler), Lâyik devlet yasasına karşı olanlar (Halifeliğin, dinsel yasaların kaldırılmasını istemeyenler), onun zaferden sonra yönetimi İttihatçılara bırakmamasına kızanlar (İttihatçıların kalıntıları). Her köklü değişiklikte, çıkarı ya da duygu-düşünce yapısı sarsılanların bir karşı cephe kurmaları, tarihin her toplum için doğal saydığı bir olaydır. Fakat yukarda sıraladığım kümelerde bulunanların hiç biri Mustafa Kemal'in Millî Misak sınırları içinde yurdu kurtardığı gerçeğini yatsımamışlardı. Hepsi için Mustafa Kemal bir kahramandı. Eleştiri, yurdun kurtulmasından sonra Osmanlı yönetiminin ve Halifeliğin niçin sürdürülmediği, niçin İkinci Meşrutiyet liderlerinin iş başına getirilmediği noktalarında toplanıyordu. Hiç unutmam, çocukluğumda söylenen söz şu idi «Yurdu kurtardı, amenna, çekilsin bir köşeye!»

Fakat Mustafa Kemal bir köşeye çekilmedi, zaferin sağladığı güce dayanarak Fransız Büyük Devrimi'nden esinlendiğini söylediği bir sıra yeniliklere girişti. 1922'de, bir Avrupalı gazeteciye, «Yeni Türkiye'nin, eski Türkiye ile hiç bir alâkası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe karışmıştır. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur» diyor. Bu yeni Türkiye'nin Cumhuriyet'le başlayarak ne gibi niteliklere büründüğünü burada sıralamağa kalkmıyacağım, konum gereği, Yalnızca Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışı dolayısıyle (5 Kasım 1925) Mustafa Kemal'in konuşmasından şu parçayı alayım «Bugünkü devletimizin şekli, asırlardan beri gelen eski şekilleri bertaraf eden en mütekâmil tarz olmuştur.»

Cumhuriyet kurulup yürümeye ve eski yönetim özlemcileri umutsuzluğa düşmeye başladıktan sonra, Mustafa Kemal'e karşı İstanbul ve Anadolu zenginlerince yeni bir takım eleştiriler atıldı ortaya. Bunlar ticaretin ve toprak zenginliğinin özgürlükçü önderleriydiler; parasal ve maddesel güçleri, onları, yönetimin buyrukçuluğuna baş kaldırtıyordu. Evet, Mustafa Kemal kahramandı ama, onların da yapacak işleri vardı. Bu alanda giriştikleri denemeleri biliyoruz, etkileri güçlenerek sürmektedir.

Bunların yanı sıra, yukarıdakilerleyin güçlü olmayan, bir de solcu eleştiri vardı. Mustafa Kemal, böylesine büyük bir zafere dayandığı halde neden sosyalist bir yönetim kurmamıştı? Sosyalist dünya görüşünde buluşanlar, bu soruyu kendi aralarında tartışırlardı. Konu, sosyalist bir yönetimin ancak işçi sınıfının gelişip güçlenmesi koşuluna bağlı olduğu düşüncesi ve inancı ile, burjuva döneminin zorunlu olmayıp atlanabileceği düşüncesi ve inancı arasında çekişmeli idi. Bu arada, Mustafa Kemal'in sosyalizm değil, ulus kurmak ereğine dönük olduğu gerçeğini benimseyenler vardı; her şey önce ulus olmamıza bağlı idi. Sonra da bütün özlemlerimizin gerçekleşmesini ondan beklemek, kendimize hiç bir tarihsel görev biçmemek eğiliminin örtüsü olmaz mıydı?

Belki bu inanıştan ötürü, solcu düşünce, Mustafa Kemal'i tarihsel yerine koyarak, kendisi, içinde bulunduğu koşulların göstereceği yolu araştırmayı yeğledi. Atatürk yurdu kurtarmış ve ilerleme yollarını açmıştı.

Bunları niçin yazıyorum? Halkevleri Atatürk Enstitüsü, «Atatürk ve Devrim» adlı, Atatürkçü düşünce üzerine denemeler konulu bir kitap yayımladı. Bu kitaptan söz eden bir yazı yazmayı düşündüğüm sırada, Oktay Akbal'ın Cumhuriyet'te çıkan «Abdülhamit konusu» başlıklı yazısını okudum. Abdülhamid'in artık yalnızca sağcılar değil, solcularca da övüldüğünü anlatan Akbal, «Gerçi artık böylelerine solcu demek yanlış, sağla bütünleşmiş sol demek daha doğru.» diyordu.

Düşündüm, Abdülhamit dururken, acaba «Atatürk ve Devrim» adlı kitaptan söz açarak, Mustafa Kemal'i övmeğe kalkmak ayıp olmasın diye. Neden derseniz, bir tanıdığım, geçende benim için, «Hâlâ Abdülhamit'e karşı mı

o?» demiş. Aklı başına gelmedi mi? demek istiyor. Bir başkası da alay etmiş benim ötede beride Mustafa Kemal'i savunmamla; bilmezliğime, gerçekleri bir türlü göremediğime getirmiş sözü. Bunları da anımsayınca canım sıkıldı. Korktum mu gene alaya alınacağımdan? Hayır, anlatayım.

Son günlerde, sık sık, Mustafa Kemal'i savunmak zorunda kaldım. Çünkü gencinden, yaşlısından bir dolu tanıdığım, yerdiler onu bana. Ne bakımdan? Mustafa Kemal, daha Samsun'a giderken İngilizlerle anlaşmış, yoksa Yunanlılarla savaşırken İstanbul'da bulunan İngilizler, Fransızlar boş dururlar mı imiş hiç? Seyretmekle kalırlar mı imiş? İstiklâl Savaşı önemli bir savaş değilmiş gerçekte, çünkü ölü sayısı çok azmış. İstiklâl Savaşına yardım için dışardan yollanan paraları Mustafa Kemal cebine atmış. Onun adamları, bir gazinoda genç bir çift görürlerse, erkeği içeri attırıp kızı köşke götürürlermiş. İşçinin elinden grev hakkını almış. Bir öğretmenin dediğine göre de, şapka demiş giymişiz, Lâtin harfleri demiş almışız, e sonra? Ortada başka bir şey yokmuş, onlarla aldatmış bizi. Tanıdığım bir bankacı hanım da, «Bankalar filân açmış, bize ne!» dedi bana; insan çıkıp Taksim'de Mustafa Kemal'in aleyhinde bulunabilmeli imiş, bunu da yapamadıktan sonra yaşamak mı denirmiş buna? Genç kuşak yakın tarihimiz konusunda maksatlı bilgilerle yanıltılmış, kendi tarihi ile yabancılaştırılmış. Yetsinmiş artık Abdülhamid'i, Vahdettin'i küçültmek, aşağılamak?

Bu gibi eleştirilerle kısa bir süre içinde arkası arkasıya karşılaşmış olmam, bende, Mustafa Kemal'e karşı yeni bir eleştiri dalgasının moda halinde yayıldığı kanısını uyandırdı. Modanın gücü, düşünülmeden benimsenmesinden gelir; bu bakımdan da onunla ussal bir ilişki kurmak olanaksızlaşır. Bana, «Put mu bu efendim?» diye sorana diyeyim ki, «Hayır, hiç bir insan put değildir, put olmamalıdır. Herkes eleştirilebilir, çünkü yanlışı olmayan hiç bir insan yoktur. Eleştirelim Mustafa Kemal'i de; ancak dedikodu gibi kalmasın bu eleştiri, yazılsın, tartışılsın da gerçek ortaya çıksın. Onun İngiliz adamı olduğu kulağa söylenir de yazılmazsa, işte asıl a zaman genç kuşaklar aldatılmış olur. Eleştirdiğimiz bir yandan ötürü onu yoksamağa kalkmak, asıl bu putlaştırır onu.»

Osmanlı hanedanı mensupları, Halifeye bağlı olanlar, İttihatçılar, onunla belli bir yere değin yürüyüp sonra ayrılanlar, onun uzaklaştırdıkları, hepsi içinde, kimse şimdiye değin böylesine suçlamamıştı Mustafa Kemal'i. Bir bu, bir de bu suçlama dalgasının birden patlaması (üzüyor beni, diyeceğim sandınız, değil mi? Hayır.) inandırıcılıktan yoksun kalıyor bu eleştirileri. Çünkü para yediğine katılıp, İngiliz adamı olduğuna katılmayanla, kızları köşke kaldırdığına katılmayıp, Vahdettin'in hakkını yediğine katılanın bir araya geldiği böyle karmaşık bir cephe ile nasıl tartışıp bir sonuca varılacağı kolay kestirilemez.

Birkaç yıl önce, Üsküdar'da biri, «Siz İstanbul'u düşmandan Mustafa Kemal'in mi kurtardığını sanıyorsunuz?» diye sormuştu. «Sanmıyorum, öyle,» demiştim. «Yanılıyorsunuz,» demişti, «İstanbul'u düşmandan dört yüz evliya kurtardı.» Bu sav, olgulara dayanmadığı için tanıtlanamaz, başka bir deyişle, ne doğrudur, ne yanlış. Bir inançtır o. Ama bilimsel, yöntemli düşünmeği yeğliyenler, buna benzer duygusal sözlerden vaz geçip, olgularla tanıtlanabilen savlar atmalıdırlar ortaya. Bakarsınız, yanlışları yanında, olur a, iyilikleri de bulunur adamın.

(Cumhuriyet, 25.5.1973)

Faruk EREM

SANIKLARA İŞKENCE

Bir ülkenin uygarlığı, her şeyden evvel, yargılamadaki usullerine göre değerlendirilir. Bu nedenle aynı demokratik düzene bağlı ülkelerin birbirlerini, yargılama açısından, denetledikleri görülmektedir. Bizim Anayasamızda da şu hüküm yer alır : «Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz».

Sanıklara dayak atıldığı, zorla uydurma itiraf tutanaklarının altına imza attırıldığı yaygın bir iddia halindedir. Buna rağmen ilgili makamların kimseye işkence edilmediği hakkındaki tekzip yazılarına gazetelerde rastlamaktayız. O halde ilk soru şu olacaktır : Memleketimizde sanıklara dayak ve işkence, bir toplum sorunu ve sorumu olarak yaygın bir hale gelmiş durumda mıdır? Şüphe yok ki, her memleketin zabıta uygulamasında bazı olaylara rastlanmış, hatta bu yüzden yabancı bazı ülkelerde İçişleri Bakanları dahi istifa etmişlerdir. Fakat mesele uygulamanın yaygın bir hale gelmesinin siyasî ve idarî sorumlulukları getireceği noktasında toplanmaktadır. İkinci soru : İddia haklı ise «işkence tatbikatı»nı önlemek için ne gibi tedbirler alınabilir?

Birinci soruyu, üzülerek, «Korkunç İşkenceler» dönemine girmiş bulunduğumuz, yolunda cevaplandıracağız. Bizde bu kanıyı uyandıran mahkemelerin, özellikle Yargıtayımızın kararları olmuştur. Her halde mahkeme kararı ile kabul edilen bir şeyi artık kanıtlanmış kabul etmemiz gereklidir. Sadece bir örnek veriyoruz : «Karakola celp edilen sanıklardan (C) ile (D) bazı hususlarda ikrarda bulunarak öldürme eyleminin (B) ile (D) tarafından işlendiği istikametinde ikrarları tesbit edilmiş ise de; dosyada bulunan tabip raporları ve Adlî Tıp Meclisi raporlarına göre her üç sanığın karakola celp edildikten sonra dövülmek suretiyle

eza ve cefaya tabi tutuldukları anlaşıldığı gibi bütün aşamalarda olayı ikrar eden (B) dahi karakolda belli istikamette ikrar için dövüldüğünü, diğer sanıkların da aynı surette dövülerek ikrara zorlandıklarını, savcıda, sulh hâkimliğinde ikrara devam etmezlerse bu işkencenin devam edeceğinin kendilerine söylendiğini, bildirdiği gibi bu işkence hususu şahit (E) tarafından da açıklanmış bulunmasına, işkence hususunda gösterilen tanıklar bu hususu derece derece teyid etmiş bulunmalarına göre atfı cürümün de zor ve işkence mahsulü bulunduğu gibi sanık (F) nin de hazırlıktaki beyanlarının aynı suretle işkence mahsulü bulunduğu, hazırlıktaki ifadesini ağır ceza mahkemesinde reddeden ve bu yüzden hakkında yalan şahadetten dava açılıp mahkûmiyetine karar verilen (E) nin dövülmek suretiyle tesbit edilen hazırlıktaki ifadesinin de dövülme nedeniyle olduğu anlaşılmış bulunmasına göre bu ikrara, atıf ve şahadete dayanılarak mahkûmiyet kararı verilmesi mümkün bulunmadığı, dosyaya göre işkence mahsulü olduğu kesin surette ortada bulunduğu halde sanık (D) ile (B) nin hazırlıkta işkence mahsulü olarak alınan şahadetinin yalan olmayıp, duruşmadaki ifadesinin yalan olduğunu kesin delilleri gösterilmeden sanık (E) nin de yalan şahadetten beraatine karar verilecek yerde yazılı şekilde mahkûmiyetine karar verilmesi» yolsuz bulunmuş ve «Yasaya aykırı olan hükmün yukarıdaki nedenlerle (BOZULMASINA), sanık (B) ile sanık (D) nin tahliyesine, oybirliği ile karar verilmiştir.» (Yargıtay Birinci Ceza Dairesinin 2.5.1973 tarih ve 1549/1716 sayılı kararı). Gerekirse pek çok Yargıtay kararı sunabilecek durumdayız.

Bu suretle sanıklara işkence edildiği sabit kabul edilirse önleme çareleri neler olabilir? Bu konuda diğer ülkelerin kabul ettiği tedbirler şunlardır :

Evvelâ, yalnız «hâkim önündeki ikrar, delil sayılmalıdır». Bu kural memleketimiz Usul Kanununda da yer almaktadır. Fakat üzüntü ile söylemek gerekir ki, önleyici olamamıştır. Zira hazırlık soruşturmasında tevkif için Sulh Hâkimi önüne götürülen sanık, zabıtanın gözetimi altındadır. Zabıtada ikrar ettiğinin aksine, isnadı reddederse, başına ne geleceğini bilmektedir.

İkinci ve etkili tedbir şudur : Adlî zabıta idarî zabıta-

dan ayrılmalıdır. Yıllardır bu konu ısrarla kamuoyuna sunuldu. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın bir demecinde de yer aldı. Bir aralık çalışmalar sonuç vermek üzere idi. Hatta Adalet Bakanlığı pek isabetli hükümleri kapsayan bir tasarı hazırladı. Fakat bir Bakanlık bu tasarının çıkmasını engelledi. Bu büyük bir hata olmuştur. Dayak zoru ile sağlanan ikrar ister gerçeğe uygun ister aykırı olsun, manevi açıdan hiç bir değer taşımaz. Buna mukabil yazımızın başında işaret ettiğimiz gibi, toplumumuza, uygarlık yarışmasında, güç kırıcı sonuçlar doğurur. Hangisinin faydası daha çoktur? Bunun karşılığını, herkes kendisinin insanlık karşısındaki sorum duygusuna göre cevaplayacaktır.

Nihayet, hepsinden de etkili, son çare şudur: Eğer bir sanık, ikrarda, itiraf anlamına gelecek bir beyanda bulunmak isterse, derhal avukatı çağırılacaktır. Avukatının huzurunda tutanağa geçirilmeyen itiraf, Adliyede nazara alınmaz.

(Cumhuriyet, 13.6.1973)

Sabri Berkel gravür

Cahit KAYRA

FİYATLAR NEDEN ARTIYOR ACABA?

Siz mütevazı bir memur bir fabrikada işçi ya da vardiya başı, Güneyde portakal ya da Orta Anadolu'da tahıl üreticisi çiftçi, dolmuş şoförü, kenar köşede bir bakkal olsanız sayın Başbakanın radyolarda yayınlanan uzun, ayrıntılı konuşmasını dinleseniz, ne düşünürsünüz?

Millî gelir artıyor, ithalât, ihracat, döviz rezervleri hep artıyor... Devletin geliri artıyor. Bütçe açıkları kapanıyor... Gerçi fiyatlar da artmakta devam ediyor ama hükûmet bu konuda çok dikkatli... Gerekli tedbirleri almaya kararlı... Siz «Pekiyi... bütün bunlar böyle de benim yaşama koşullarımda neden iyiye dönük değişiklik olmuyor? Neden Türkiye böylesine zenginleşiyor da benim durumum düzelmiyor, hattâ daha da güçleşiyor? Bu oluşumun bana yararı ne?» demez misiniz?.

Ama siz İstanbul'daki bir büyük ticaret kurumunun, bir yedek parça satan mağazanın sahibi olarak her yıl katlana katlana büyüyen kazançlarınız ile arttıkları söylenen millî gelir, ithalât gibi faktörler arasındaki ilişkiyi, tabiî, anlayabilirsiniz. Şaşmazsınız. Toplumun tüm olarak çıkarları ile kendi kişisel çıkarlarınız arasındaki zorunlu ilişkiye boş veriyorsanız, ayrıca mutlu da olursunuz.

Türkiye'nin 1973 yılında ekonomik alandaki dramı bu iki tür dinleyici arasında cereyan etmektedir. Çağdaş aydın ise kalkınmanın bir takım maddesel faktörlerde ya da ekonomik değişkenlerde görülen anarşik büyümeden ibaret olmadığını bilir. Bir ülkede millî gelir artar da ne olur? Neden arttığını ve artanın nasıl dağıldığını bilmiyorsak ya da bu konu üzerine çağdaş ve insanca bir mantıkla eğilmeyi düşünmüyorsak, ne olup biteni tanımlayabiliriz, ne de gelecek için iyi tedbirler düşünebiliriz... Biz şimdi varlıklıyı,

varlıksızı bırakalım da sayın Başbakanın açıkladığı bilgiler üstündeki düşüncelerimizi söyleyelim.

Önce şu soruyu sormamız gerek. 1972'de dışardaki yurddaşlarımız Türkiye'ye 740 milyon dolar göndermişlerdir. Bu kabaca 10—11 milyar Türk lirası eder. Türk ekonomisinin kendisinin üretmediği bu faktör gelirinin etkileri olmasa 1972 yılında ekonomimizin ne durumda olabileceğini düşünebilir misiniz? 200 milyarlık bir millî gelir içinden bu 11 milyarı çıkarırsanız acaba ne olur? Bu 740 milyon dolar olmasa ithalâtımız kaça düşer? Gözümüzü gerçeklere kapamayalım. Türk ekonomisi son üç yıldır, çok büyük ölçüde olmak üzere, yabancı ülkelerde çalışan işçilerimizin gönderdikleri paraları kullanarak ayakta durmaktadır. Bundan önce yoğun ölçüde dış borçlanmalarla yaşadığı gibi...

1972'de bütçenin açık vermediği doğrudur. Ancak devletin resmî belgelerine göre bütçedeki 9.7 milyar liralık yatırım ödeneğinin ancak 7.6 milyar kısmının kullanıldığını öğrenmiyor muyuz? Oysa, bir önceki yılda yatırımlar bundan daha fazla idi, 7.9 milyar liraya çıkmıştı. Öte yandan, 1972 bütçesinden kamu iktisadî teşebbüslerine yapılacak transferlerden de 2.0 milyarlık kısıntı yapıldığını da biliyoruz. Yatırım harcamalarını kısarak gelecek yılların sırtından bütçe denkleştirmeyi savunma olanağı, bizce yoktur. Daha önceki yıllarda da kesilmiştir yatırım harcamaları.. Sonucu şudur ki, 1973 de de, 1974'de de Türkiye elektrik darlığı içindedir ve biz, insanın su bulamayıp, maden suyu ile çamaşır yıkaması türünden bir çaresizlik içinde, korkunç maliyetlerine de katlanarak gaz türbinleri ile elektrik üretmeye çalışmaktayız.

Rezervlerimizin gerçek miktarının 1.6 milyar değil, bunun yarısı kadar 0.8 milyar dolayında olduğunu söylemeliyiz. Bu da az bir büyüklük değildir. Türkiye'nin hemen hemen 6 aylık ithalât için hazır rezervi var diyebiliriz. Fakat rezervler artıyor derken, Türkiye'ye geçen üç yılda işçi dövizlerinden 1.5 milyar dolar girdiğini de unutmamak gerek. Ya convertibl mevduat dediğimiz tehlikeli döviz kaynağı? Türkiye'nin bu hesapta 400 milyon dolar kadar borcu olduğunu biliyoruz. Ya 500 milyon dolarlık transfer taahhütleri? Bunları uzun uzadıya anlatma gereği olmayabilir. Ancak

yanı iyi anlayalım: Döviz rezervlerini arttıran faktörler içinde Türkiye'nin kendi gücü büyük yer tutmuyor.

İstatistikler, 1973 yılının ilk dört aylık döneminde ihracatımızın 425 milyon olduğunu gösteriyor. 1964'de ihracatımızın yıllık tutarı 411 milyon dolardı. Mutlu oluyoruz. Fakat 1973'ün ilk dört aylık döneminde dış ticaret dengesi, ithalat, ihracat farkı 195 milyon dolardır. 1964 yılında, yıllık açık 116 milyon dolardan ibaretti.

Fiyatlara gelince; sayın Başbakan, Türkiye için %5-6 oranında fiyat artışının olağan, yararlı olabileceğini söylemektedir. Kulaklarımız bizi aldatmıyorsa bu rakam radyolarda %6-8 olarak açıklanmıştı. Bu önemli değil. Zaten biz bu hesapları bilmiyoruz. Fakat şunu gözden kaçıramayız. Geçen yıl fiyatlar kendilerinin de açıkladığı gibi, ocak - aralık ortalaması olarak %18,5 artmıştı. Bu artış sırasında yılın ilk dört aylık dönemindeki artış %5,1 idi. Bu yıl, ocak nisan arasında fiyatlar %7.3 artmıştır. Mevsim gereği bu aylarda fiyatların düşmesini beklemeliyiz. Oysa, hem bunun tersi olmakta, hem de fiyatlar geçen yıldakinden daha fazla artış göstermektedirler. Durum yıl sonuna kadar ne olacaktır?

Son üç yılda büyüklü, küçüklü, dolaylı dolaysız dört devalüasyon yapılmıştır. Pirinç fiyatları, ithal pirincine rağmen, üç haftada 9.5 liradan 11.5 liraya çıkmıştır. Ekmeğe %20 fiyat zammı gelmiştir. Zeytinyağı fiyatları artmıştır. Ankara Belediyesinin T.E.K.'e 90 milyon lira borcu olduğu ve elektrik fiyatlarına zam geleceği söylenmektedir. Çukurova Elektrik Kurumu 1970'de ortalama 14.51 kuruş olan satış fiyatını 1972'de 22.69 kuruşa çıkarmış görünüyor. Bu sanayiin en önemli girdisidir. Ya gübre fiyatları, ya demir çelik?.. «Bütçe açıkları kapatılmıştır da fiyatları böylesine yükselten talep çekişi ya da maliyet itişi nereden geliyor?» diye sormamız gerekmez mi?

Gerçekte, millî gelir, ithalât, ihracat, devlet gelirleri artmış da işçi ücretleri ne olmuştur? Devlet memurlarının 1970 kasımında saptanan maaşları neden o tarihteki düzeyde çivilenip kalmıştır? Köylüye ödenen ürün bedeli neden toplam fiyat düzeyindeki ya da üretime ilişkin girdilerin fiyatlarındaki yükselişe uyamıyor? Öte yandan, Türk kamuoyu gazetelerdeki boy boy ilânlarda açıklanan %50 kâr

garantilerinin ne demek olduğu üzerinde, hiç kuşkusuz duruyor. Fiyat artışlarının ve devalüasyonların zengini daha zengin, fakiri daha fakir yaptığını ve bunun sağlıklı bir kalkınma işareti olmadığını bilmiyor muyuz?

Bize göre, Türkiye'nin bugün en başta gelen sorunu işsizliktir. Gazetelerde okuduğumuza göre. Türkiye'de son üç yılda 112 grev, 4792 lokavt kararı alınmıştır. Ama Devlet Plânlama Teşkilâtının resmî belgelerine göre, Türkiye'de işsizlik oranı ve dolayısıyle mutlak olarak işsiz sayısı artıp gidiyor. Millî gelir, kamu gelirleri artarken, fiyatlar da bunlarla yarış ederken işsizliğin artmasını nasıl açıklayabileceğiz? Yoksa bu da ekonomimizin sağlık içinde geliştiğini mi gösteriyor?

Bütün bu sonuçları bugünkü yöneticiler ve bugünkü politikalar uygulaması ile açıklayamayız. Bu, bir birikimdir. Bugünkü sonuçların başlangıcını 12 mart öncesi dönemde bulacağız. Bu tarihten sonraki oluşum, o başlangıcın devamıdır. Bu oluşumun nedeni, enflâsyonun ekonomik stratejinin temel ilkesi, dinamik unsuru olarak alınmasıdır. Enflâsyon, aslında bir niyet, bir istek işidir. Ülke ekonomisini yöneten güçler isterlerse enflâsyon olur; istemezlerse istikrarın, hiç olmazsa makul bir fiyat gelişmesinin yolları ve çareleri bellidir. Dünyada enflâsyon var. Bizde de olması doğaldır, «kaçınılmaz» deyip yılda %20 fiyat artışlarını savunmak olanağı, bizce yoktur. Hele enflâsyon ithali, dünya fiyatlarının bizim fiyatlarımızı etkilemesi, büyük ölçüde etkilemesi parası konvertibl ve ithalâtı libere olmayan bir ülke açısından hiç bir şekilde kabul edilemez. Enflâsyonist politika 12 mart öncesinde de, sonrasında da Türk toplumunun sosyal ve ekonomik yapısını açıktan açığa tahrip ederken bunun kalkınma olmadığını anlamak için ekonomist olmaya ihtiyaç yoktur.

(Milliyet, 14.6.1973)

Zeki KURUCA

MÜLKÜN TEMELİ: VERGİ

Eski çağlardan yakın çağlara kadar geçerli olan Jandarma Devlet Görüşü, iki ana gereksemeye dayanıyordu. Biri, mülkü, düşman saldırılarına karşı korumak; öbürü de mülk içinde adaleti sağlamak. Gerçekten, ilkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar ve uzun çağlar boyunca insanoğlu, başında bir devlet otoritesinin varlığını, bu iki ana gerekseme nedeniyle kabul etmiştir. İnsanoğlunun devletten, başka bir istemi yoktu; o, bu iki gereksemeyi yanıtlasın yeterdi.

Birçok bilim adamları da böyle düşünüyor, toplumun kökeninde «Adalet» gereksemesinin yattığını görüp kabul ediyorlardı. Çünkü, insanın tek halde yaşamayı bırakıp toplum haline gelmesi, adaletten ve savunmadan yoksun bir doğa yaşantısından kurtularak insanca yaşama koşullarına kavuşmak ve «Adalet»i egemen kılmak içindi. Bu nedenle diyebiliriz ki, mülkün yani bugünkü devletin en eski ve en sağlam temeli «Sürekli Adalet» ögesidir.

Fakat bugün adalet kavramı yeni anlamlar kazandığı gibi, modern devlet anlayışı, devletin temeline yeni temel taşları eklemiş bulunmaktadır. Bu suretle zamanımızda devleti ayakta tutan temeller çoğalmıştır, diyebiliriz. Devlet hizmetlerinin artışı, vatandaşların devletten beklediklerinin çoğalması ve geri kalmış toplumlarda hele devletin bu hizmetleri yeterince yerine getirememesi veya getirmemesi; en basit gereksemeleri bile, «Adalet» gereksemesine eş bir değer düzeyine çıkarmıştır.

Artık bugün devletin tek temeli olduğundan söz edilemez. Böyle bir iddia dayanıksız kalmaya mahkûmdur. Sadece Adalet ögesini ele alsak, bu kavramın bile büyük değişikliğe uğradığını görürüz. Bugünün toplumları artık sadece «Yargı adaleti» ile yetinmiyor. Çağımızda toplumlara, yar-

gı adaleti yanında «Sosyal Adalet» düşünceleri egemen olmaya başlamıştır. «Jandarma Devlet» görüşü, yerini «Sosyal refah devleti» görüşüne bırakmıştır.

«Sosyal adalet» ve «Sosyal refah devleti» kavramları, buna susamış toplumlarda karşımıza bir yeni temel öge daha çıkarıyor. Bu da bu amaçlara varmak için gerekli araçların bulunması ve elde edilmesidir. Başka bir deyimle, sosyal adalet, yargı adaletlerinden çok daha pahalı bir devlet tipi olarak karşımıza çıkıyor. Böyle olunca da bu ihtiyaçları sağlayabilecek olan araçlar, amaçlar kadar önem kazanıyor. Bu yazımıza, «Mülkün temeli adalettir» yerine, «Mülkün temeli: Vergi» dir diye bir başlık koymamızın nedeni de işte budur.

«Yargı adaleti», «Sosyal adalet», «Ekonomik kalkınma», «Kültürel ilerleme», «Refahı temele yayma» ve nihayet «Sosyal huzuru sağlama» yoluyle «Refah devleti» idealini gerçekleştirmek, devletin ve onu yönetenlerin ve giderek hepimizin görevidir. Sosyal bunalımlara ve ekonomik çalkantılara meydan vermeden bu amaçlara varmak için gerekli çabayı göstermek en akıllıca yoldur. Bu amaçlara varmak için gerekli maddî olanaklara da sahip olmak zorunluğu vardır. Örneğin, «Yargı adaleti»ni ele alalım. İyi bir bina ve salonu olmayan mahkemede, gereklî miktarda ve karnı doyan hâkim ve memurları bulunmayan mahkemede; kâğıt, kalem ve daktilosu yeterli miktarda olmayan mahkemede yargı adaleti yürüyor denebilir mi?

Haklarına sahip olmasını ve bunları savunmasını bilmeyen ve yeterli bir kültür düzeyine ulaşmamış insanlar topluluğunda, yargı adaletinin tam olarak gerçekleşebileceği ileri sürülebilir mi? «Adalet, mülkün temelidir» demek sadece ulaşılamıyacak bir idealini simgeliyorsa, o başka. Fakat hemen ifade edelim ki, adaleti fiilen gerçekleştiremeyen, sosyal adaleti fiilen sağlayamıyan toplumlardan Devlet, ona vücut veren en sağlam temelini yitirmiş demektir. Ama şu da gerçektir ki, «Yargı adaleti» ni gerçekleştirmeyen bir toplumun daha pahalı, daha karışık bir niteliği olan sosyal adaleti sağlamasına da hemen hiç olanak yoktur.

Herkesin çalışması için yeteri kadar ekonomik büyüme sağlayamayan, bunun için gerekli yatırımları yapamayan, bu yatırımları yapabilmek için gerekli olan kaynakları mey-

dana çıkaramayan toplumlarda, «Sosyal Adalet» amacına varmak mümkün müdür? Bu hedefe varamayan toplumlarda, «Sosyal Huzur» ve «Sosyal Refah», ancak kimsenin görmediği, rastlamadığı «zümrüdü anka kuşu» gibi bir hâyâl olarak kalır.

Yargı adaletinden sosyal adalete kadar bütün amaçlara varabilmek için şart olan ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaları en kısa zamanda gerçekleştirmek, her şeyden önce devletin ve onun yürütme organı olan hükümetlerin baş görevidir. Hükümetlerin bu görevi yopmak için ilk duyacakları ihtiyaç «Para»dır. Bunun kaynağı da «Vergilerdir». Bu nedenle, vergiler, onların sarfedilmesi suretiyle ulaşılmak istenen hedefler kadar önem kazanmış olmakta ve dolaylı şekilde vergiler, devletin temelini meydana getirmektedir.

Siyasal iktidarların «Vergi» hakkındaki görüşleri kalkınma planlarıyla tesbit edilir. Kalkınma planında, yıllık «Gelir ve harcama hedefleri» siyasal iktidarlar tarafından hesaplanır. Tabiî bu arada, vergi hedefleri de aynı planlarla tesbit edilmiş olur. Vergi hedeflerine ulaşılmışsa, harcama ve dolayısiyle yatırım hedeflerine ulaşılamıyacağı da olağandır. Bu nedenle «Vergi hedefleri» nin her yıl gerçekleşmesi fazlasiyle önemlidir. Kalkınmanın ve nihayet sosyal refah devletinin plan dahilinde gerçekleşmesi «Vergi hedefleri» ne varılmasına bağlıdır.

Bu genel ve her ekonomi için geçerli olan açıklamalar karşısında sözü memleketimizin durumuna getirebiliriz.

Ülkemizde «Planlı Kalkınma İlkesi» yürürlükte olduğundan, gerek kamu ve gerekse özel sektör yatırımları, bunları karşılayacak tasarruflar ve kamunun gelir hedefleri, kalkınma planlariyle tesbit olunur. Bu planlar parlamentolardan geçerek kesinleşir ve yürürlüğe konur. Planlı kalkınmayı esas alan ülkemizde, özellikle kamu sektörü için öngörülen «gelir hedefleri» ile «Harcama ve yatırım» hedeflerinin iyi hesaplanmış olması, gerçekleşme şartlarının yerine getirilmesi, Parlamentolar da dahil olmak üzere kamu idaresinin sorumluluğu altındadır. Hedefleri rakamlar olarak tesbit edip, alınacak tedbirleri gösterip, sonra da bu gerekleri yerine getirmemek ilgililerin hepsine sorumluluk yükler. Nitekim 10 yıllık planlı kalkınma dönemi içinde, 1963-67 yıllarında, toplamı 102 milyar TL. olan gelir hedefinden

ancak 92 milyonu gerçekleşebilmiştir; 1967-71 yıllarında ise 156 milyar TL. tutarında gelir öngörülmüş fakat ancak 145 milyar gelir sağlanabilmiştir. Başka bir deyimle kamu sektöründe 10 yılda 20 milyardan fazla bir gelir kaybı söz konusudur ve bunun çoğu da vergilerde meydana gelmiştir. Bu 20 milyar lira ile ülkemize neler kazandırılmazdı. Kaç köye su, yol, elektrik, sağlanamazdı. Kaç fabrika, kaç okul kaç hastahane yapılamazdı! Kaç yüzbin kişiye iş sahası açılamazdı!

Tabiidir ki, bu suretle, ülkemizin kalkınması da, söz konusu enaz 20 milyar kadar noksaniyle geri kalmış olmaktadır. Bunun, planlama teşkilâtının yaptığı hesap hatalarından meydana geldiği de ileri sürülemez. Nitekim sürülmemektedir. Bu büyük kaybın nedenlerini, yine Parlamentolardan geçip yürürlüğe giren kalkınma planında buluyoruz. Kalkınma planında, bu 20 milyar lira gelir sapmasının, planın öngördüğü vergi reformlarının yapılmamasından ve vergi idaresi reformlarının gerçekleştirilmemesinden doğduğu ileri sürülmektedir. Bu suretle kamu gelir hedeflerini tesbit edenler, bunun gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri almadıklarını itiraf etmiş oluyorlar.

Şimdi tekrar yazımızın başına dönebiliriz. *Mülkün temeli vergidir.* O temeli kuvvetlendirmeyi içtenlikle istemek ve gerçekleştirmek zorundayız. 12 Mart Muhtırasiyle öngörülen reformlardan biri olan vergi reformu bundan önceki hükümet programlarında yeraldığı halde, samimiyetle yer almadığından gerçekleşemedi ve gerçekleşmesine de o koşullar altında imkân yoktu. Bu nedenle. Sayın Talû Hükümetinin programında vergi reformlarına yer verilmemesini gerçekçi bir görüş ve samimiyet eseri olarak karşılıyoruz. Fakat temelde isabetli bulmuyoruz. Çünkü, devletin temeli vergidir. Ve o temeli samimiyetle kuvetlendirmek zorundayız. Buna, devletimizin ve hepimizin geleceği bakımından mecburuz.

Nadir NADİ

PLANDAN NE HABER?

İkinci yurt gezisine çıkan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Muş'ta yaptığı bir konuşmada önemli bir konuya değindi. Dünkü gazetelerde özet olarak yayımlanan bu konu planla ilgilidir. Sayın Cumhurbaşkanı yürürlüğe giren planların sık sık değiştirilmemesi gereği üzerinde durmakta ve şöyle demektedir:

«— Bir iktidar öncelik tanınan yörenin ihtiyaçlarını sıra ile tesbit ettikten sonra yarın diğer bir iktidar bu öncelik yöresine dahil olan ihtiyaçlardan tamamiyle ters mahiyette bir tutum içine girerse o zaman memleket yararına bir netice almak müşkül olacaktır.»

Bu sözlerin doğruluğunu onaylamayacak bir yurttaşa aramızda rastlanabileceğini hiç sanmıyoruz. Plan, bir ülkenin ekonomik ilerlemesinde tutulacak yolu önceden çizen bilimsel bir çalışma ürünüdür, uzun süreli bir programdır. İlk ele alındığında plan kuşkusuz birtakım siyasal tercihlerden etkilenecektir. Özellikle çok partili demokrasilerde birbirine ters düşen çıkarlar arasında uzlaştırıcı bir yol bulmak, ne denli bilgin olsalar da plancılar için çok güçtür. Verilen direktife göre bunların hazırlayacağı plan belki bilimsel olur ama hangi sosyal kesimin çıkarlarına öncelik tanıyorsa ona karşı olanları hoşnutsuzluğa sürükleyebilir. Ülke ekonomisinin uyumlu biçimde tüm kalkınabilmesi, elbette geniş halk tabakalarının çıkarını gözönünden uzak tutmayarak hazırlanmış bilimsel planların esas hedeften saptırmaksızın uygulanmasına bağlıdır. Bu da plancılarla iktidarlar arasındaki ilişkilerin elden geldiğince politika üstü bir düzeyde kalmasını gerektirir.

Yazık ki bizde pek böyle olmamıştır. 27 Mayıs ertesinde Planlama Teşkilâtını kurmak üzere işbaşına getirilen sayın Şinasi Orel iyi çalışmış, yurtseverliklerini ve bilimsel

yeteneklerini hep bildiğimiz, takdir ettiğimz genç plancıları Teşkilâta kazandırmıştı. Ama aradan pek kısa bir zaman geçtikten sonra, daha ilk karma hükümet döneminde plancılarla hükümet uyuşmazlığa düştüler. İsmet Paşanın başkanlık ettiği hükümet, belki koalisyon ortaklarına ödün vermek, belki bir kısım sermaye çevrelerine şirin görünmek amacıyle, ama her halde politik nedenlerle planın temel yapısını zedeleyici birtakım değişiklikler istedi. Bu ise plancıların bilimsel görüşlerine aykırı kaçıyordu. Onlara boyun eğdiği takdirde CHP'nin oy kaybına uğrayacağından çekinen sayın İnönü direndi. Ülkemizin ekonomik kalkınmasından başka bir kaygıları olmayan genç plancılarımızın en değerlileri de Paşa buyruğuna uymaktansa çekip gitmeyi daha doğru buldular. Böylece Birinci Beş Yıllık Planın daha başlangıcında onca umut bağladığımız planlı kalkınma hamlemiz tökezlemiş oldu.

Sonra başımıza neler geldiğini biliyoruz. Koalisyon ortağı AP parlamenterleri Anayasayı olduğu gibi plan fikrini de beğenmez oldular. Hatta «bize plan değil pilav lâzım» diyerek planı düpedüz alaya aldılar. AP tek başına iktidara geldikten sonra da Devlet Planlama Teşkilâtı bir medreseye döndürüldü. Takunyalı bir müsteşarın yönettiği kuruluşta günde beş vakit namaz kılınıyor, abdest almak ve namaz kılmaktan artakalan mesai saatlerinden de sermaye çevrelerini güçlendirecek «bilimsel» tedbirler alınıyordu. Devlet kesimi arkaya itilmişti. Daha doğrusu fakir halkın vergisiyle beslenen devlet kaynakları özel kesimin palazlanması uğruna çalıştırılıyordu.

Sayın Cumhurbaşkanının plan üzerinde sık sık değişikliklere başvurulmasından doğacak sakıncalara değinmesini biz çok yerinde buluyor, bu konudaki düşüncesine yürekten katılıyoruz. Ne var ki, 3. Beş Yıllık Plan dönemini yaşadığımız halde halk çıkarlarına öncelik tanıyan, ekonomik kalkınmamızı gerçekleştirecek, sosyal adalet ilkesine saygılı, bilimsel bir plan sistemini henüz benimsemediğimiz kanısındayız. İlk iş olarak ona sarılalım diyoruz.

(Cumhuriyet, 4.7.1973)

M. Sunullah ARISOY

GARDİYANLIK HEVESİ

Artık iyiden iyiye anlaşılıyor ki, AP Genel Başbakanı ülkeyi bir hapishaneye çevirmek istiyor. Hapishaneye çevirecek, kendisi de başa geçip, rahat rahat ülkeyi yönetecek.

Sonra da, «*Demokrasi*» diyecek, «*Ulusal irade*» diyecek, «*özgürlükler*» diyecek, «*ben sosyal adaletçiyim*» diyecek. Böylece kendisini aldatabilecek mi, orasını bilemem ama, herhalde Türk halkını kandırdığını sanacak.

Demirel: «*Fikir suçu cezasız kalmaz*» diyor. Demek ki, önce «*fikir suçu*» diye bir suçun varlığına inanıyor. Göstersin bakalım özgürlükçü demokratik düzen içinde yaşayan ülkelerde böyle bir «*suç*» var mı? Sırası geldiğinde batıcı olacaksın, işine geldiğinde Amerika'yı, İngiltere'yi, Fransa'yı örnek göstereceksin; sonra da özgürlükçü demokratik düzen içinde yaşayan ülkelerin hiçbirinde olmayan, duyulduğunda kınanan bir «*suç*»un, «*fikir suçu*»nun varlığını öne sürüp, ahkâm keseceksin.

Adam hiç olmazsa, yanındaki hukuktan anlayan birkaç kişiye sorar. Bilmezse öğrenir. Ondan sonra konuşur.

«*Dinamit sokma ile dinamit sokmayı düşünme arasında fark yok*»muş. Kestiği ahkâma bakın siz *Demirel*'in? Demek ki, *Demirel* yurtaşların kafasının içinden geçenleri bile denetletmek, yargılatmak, bir «*suç*»a bağlatmak istiyor. En ilkel toplumlarda bile, böylesine bir «*suç*» kavramı yoktur. Bırakın siz hukuk kurallarını bir yana..

Son günlerde bunca ünlü hukukçular «*ala ala hey*»le AP'ne katıldılar. Hiç olmazsa onlar, bir kişinin kafasının içindeki düşünceden ötürü suçlu olamayacağını bilirler. Bilmeleri gerekir. AP'li oldularsa hukuka da tümüyle sırt çevirmediler ya!

Ecevit: «*Düşünce suçunun olduğu yerde demokrasi yoktur*» derken, bilinmeyen, yepyeni bir kural, bir ilke getirmi-

yor. Demokrasinin temel ilkelerinden birini, ilkel kafalara yerleştirmek istiyor. «*Düşünce suçu*»yla «*demokrasi*»nin bağdaşamıyacağı gerçeği, doğrusu, özgürlükçü demokratik düzenin abc'sidir.

Demek ki, biz daha, ülkemizde siyasal iktidar olma hevesi ardında koşanlara bu işin abc'sini öğretmek, belletmek zorundayız.

Bir orta çağ zihniyetiyle, şaşılacak bir ilkel anlayış içinde yirminci yüzyılın ikinci yarısında siyaset yapmaya kalkmak, kalkabilmek gerçekten herkesin başarabileceği işlerden değildir.

Demirel'in de, partisinin de yurttaşa ne gözle baktığı, demokrasiyi nasıl bilmedikleri, iktidara gelirlerse daha neler yapacakları, Türkiye'yi nasıl yaşanmaz, kapkara bir zindana çevirecekleri, yalnız bu sözlerden bile yeterince anlaşılmaktadır.

Kişinin kafasının içinden geçenlerde, düşündüklerinde bile suç aramaya kalkanlara, bu canım ülke, bu çağdaş, insanca yaşamaya lâyık milyonlar, Türk halkı bırakılır mı?

(Halk, 30.7.1973)

Metin TOKER

«KAHIR YÜZÜNDEN LÜTUF»

Aman, bir güldüm, bir güldüm.

Sayın Çalışma Bakanınızın haline.. Fırsat bu fırsat deyip, devlet kasasından «işçilerimizin durumunu incelemek» gibi ulvî bir gayeyle Avrupa turnesine çıkmış. Avusturya senin, Hollanda benim. Almanya senin, Fransa benim. Gez Allah kerim, gezecek.

Böyle gezi özel parayla bile herkese nasip olmaz. Çünkü bir de Bakanlık forsu var. Karşılanacak, uğurlanacak. Onuruna ziyafetler verilecek. Bakanlığının dışardaki memurları, etrafında pervane olacaklar. Onu gezdirecekler, eğlendirecekler.

Aksilik bu ya, gezintinin en cafcaflı bir yerinde, Almanya'da bir ihbar yapılmış. Gizli bir örgüt, sayın ve sevgili Bakanımızı kaçıracak değil miymiş? Kaçırıp da ne yapacak? Başına taç mı?

Yok canım! Her halde, onun bırakılması karşılığında bizim bazı anarşistlerin bırakılmasını isteyecek... Sanki Türk devletinin bu tarz pazarlıkları asla kabul etmeyeceği, evvelki tecrübelerden bilinmiyormuş gibi...

İhbar ciddi bir ihbar mı? Yoksa bir muzibin oyunu mu? Kesinlikle belli değil. Ama sayın ve sevgili Bakanımız, alı al moru mor kapağı anavatana atmakta «sayılamayacak kadar çok millî menfaat» görmüş ve tatlı gezinti böylece yarıda kesilmiş.

Vah, vah! Ne üzüldük, ne üzüldük...

Bir Bakan yurt dışında tetkik yapmaz mı? Oradaki ilgililerle temaslarda bulunmaz mı? İşçilerimiz gibi bizim için çok önemli bir zümrenin durumunu gözleriyle görmek istemez mi?

Maksadınız demagoji değilse bu sorulara «Hayır!» diyemezsiniz. Bunların hepsi olur. Olabilir. Gerekebilir.

Ama insaf edilsin. İçinde bulunduğumuz ay ağustos. Ekimin ilk yarısında seçim yapılacak. Türkiyeyi seçime götürmek üzere kurulmuş hükümetin önünde ikibuçuk aylık bir ömür ya var, ya yok. Böyle bir hükümetin Çalışma Bakanı yurt dışındaki işçilerimizin durumunu gözüyle görmüş ne olacak, görmemiş ne olacak? Kulağıyla duysa olmaz mı?

Sonra, bir Bakanlık bu. Verilmiş raporları var, yapılmış tetkikleri var. Sorunlar yeni mi keşfedilecek ve bu keşif için bir dâhiye mi ihtiyaç bulunuyor? Tâ Ecevit'ten beri kim Çalışma Bakanı olmuşsa, ver elini Avrupa... Ekmek elden, su gölden bir seyahat. Geçen gün MİLLİYET'te yayınlanan bir mektupta, bu Bakanlardan Seyfi Öztürk'ün alış-veriş yüzünden bazı temaslara yetişemediği iddia olunuyordu. Belki doğru, belki yanlış. Bir gerçek var: Sayısız Bakan gidip durumu incelemiş. Önünde ikibuçuk aylık bir Bakanlık devresi ancak mevcut bir kimse, tutar da resmî geziye çıkar mı? Kendisinden evvelki Bakanlarla konuşsa, yeter.

Çıkarsa bu, görev aşkına mı, frenklerin deyimiyle «Prensesin kesesinden» seyahat aşkına mı verilir?

Çalışma Bakanının durumu bir polisiye olayla bezendiği için konunun üstüne dikkati çekti. Başka bazı Bakanların «Türkiyenin sağlık politikası», «Türkiyenin uzun vâdeli tarım sorunları» tarzında iddialı demeçleri daha az ciddiyetsiz değil. Ya, Bayındırlık Bakanlığının kaş ile göz arasında ve fakat sadece kâğıt üzerinde ağır sanayi tesisi kaydırmasına ne demeli? Bir hükûmet ve onun üyeleri evvelâ «sebeb-i hikmet» lerini bilmeli, değerlendirmeli ve ona göre konuşmalıdırlar, davranmalıdırlar. Altı aylık bir ömrün var. Seni bir seçim kabinesi diye ve özel metodla işbaşına getirmişler. Sen, sanki devamı bulunan bir siyasî parti veya normal siyasî koalisyon hükûmetiymişsin gibi büyük büyük lâflar edeceksin. Oralara buralara gideceksin.

Hani insanın Almanyadaki örgüte, ya da muzibe teşekkür edeceği geliyor. Heveslilerin gözünü korkutmuş olmalı. Hiç olmazsa böylece Çalışma Bakanı, bir kuyruğun başı olamayacak, onu ötekiler takip edemeyecekler.

Benim anlamadığım bir nokta var. Bugün Türkiyede iki çok önemli mevkide iki ciddî, devlet adamı gibi davranan lâûbalilikten hoşlanmadıklarını her halleriyle belli eden, ağızlarından «boş lâf» değil, «ciddî söz» çıktığından dolayı

halk üstünde, basında saygı uyandıran, görev şuuruna sahip ve bunun gereğini yerine getiren kimse bulunuyor. Bunların birincisi Cumhurbaşkanı Korutürk, ikincisi Başbakan Talû. Bunlar, ikibuçuk aylık ömrü kalmış bir Bakan «Ben Avrupaya tetkik gezisine çıkıyorum» derse nasıl olur da ona:

Haydi, otur oturduğun yerde! Biz hükûmetiz. Turizm acentası değiliz» cevabını vermezler?

Yâni, bu sınıf her Bakanı yolundan alakoymak için mutlaka bir tedhiş örgütüyle mi anlaşacağız?

(Milliyet, 5.8.1973)

Ekin Nayır: gravür

Sabri Berkel : desen

Hasan Basri AKGİRAY

TOPLUMSAL BİR YARA: RÜŞVET

Devlet dairesine işi düşen vatandaşın haklı olarak yüreğini delen, haksız yere cüzdanını bölen toplumsal bir yaradır rüşvet. Kısaca, bir işi yaptırmak ya da yaptırmamak için, görevli memura mal veya para olarak sağlanan çıkar şeklinde tanımlayabiliriz rüşveti. Türk ceza yasası, 211'den 227. maddesine kadar rüşvet almayı, 10 yıla varan ağır hapis cezası ile cezalandırmıştır. Bu denli ağır cezaya karşı rüşvet, giderek artmakta ve rüşvet olaylarına oranla, ceza giyen hükümlü sayısı şaşılacak kerte düşük bulunmaktadır. Bu çelişkinin nedeni, rüşvet verenin de cezalandırılmasından çok, rüşvet karşılığı, yasa dışı işinin görülmüş olmasından memnun kalan kişinin yakınmada bulunmamasıdır. Bundan başka, her olayın niteliği, sanıkların sosyal ve ekonomik durumlarının değerlendirilmesinde yargıçların takdir yetkisinden yoksun bulunmaları, yasaların kuru maddeleri içinde bağlı olmaları da bir etken olarak düşünülebilir. Biz, rüşvet suçunu önleme bakımından yargı organlarının uygulamadaki tutumlarını başka bir yazımızda eleştirmek üzere burada, rüşveti toplumsal açıdan inceleyeceğiz.

ÜÇ SORUMLU

Bilindiği gibi, rüşvetten ne zaman yakınılsa, hemen ve yalnızca memur suçlanır. Oysa, soruna derinliğine bakıldığında, en az memur kadar, belki de ondan çok, iki suçlunun daha bulunduğu görülecektir. Başka bir deyimle, rüşvet eyleminin oluşmasında, giderek doğal bir olay gibi kabul edilmesinde üç sorumlu vardır: Bunları, devlet rüşvetçi memur ve toplum olarak sayabiliriz.

a) Devlet sorumludur. Şundan ki, çalıştırdığı memuruna en az geçim olanaklarını sağlayacak kadar para vermez,

ama ona, en büyük sorumlulukları yüklemekte sakınca görmez. Meslek yaşantımızdan bir örnekle savımızı açıklayalım:

Bir kaç yıl önce bir ilçede. C. Savcısı olarak görevli iken, elli lira rüşvet almaktan sanık bir küçük memuru sorguya çekmiştik. Sanığın maaş olarak ayda eline 780 lira geçtiğini, ilkokulda bulunan üç çocuklu bir aile babası olduğunu, 375 lira ev kirası ödediğini, eşinin veremden hasta bulunduğunu saptadık. Bu zavallı kişiyi cezalandırmak adalet değildi ama, ceza yasamız, anılan kimseyi en az üç yıl ağır hapis cezası ile cezalandırmayı öngörüyordu. Ve Türkiye'de yargıçlar, ne kerte insancıl olsalar da, yasa maddeleriyle bağlı idiler. Bu nedenle yüreklerimiz sızlayarak, gözlerimiz yaşararak mahkûmiyet kararı verdik.

Denebilir ki, devletimizin parasal olanakları memuruna daha fazla ücret ödemeye yeterli değildir. Bu, aslında gerçek dışı bir savdır. Şundan ki, ülkemizde bir telefon konuşması ile günde binler, yüzbinler kazanan (Eğer gerçek kazançsa) mutlu kişilerimiz vardır. Daha geçenlerde basında yer alan bir habere göre, sayın Başbakanımız, bir memur maaşına yakın miktar parayı garsona bahşiş olarak bırakabilmiştir. Bu nedenle, âdil bir gelir dağılımı ve insancıl sosyal bir düzen sağlanmadıkça bu çelişik durum sürüp gidecektir.

b) Rüşvetçi memur sorumludur: Gerçekten, tüm memur vatandaşlar, yukarda örneğini verdiğimiz kişi gibi parasal olanakları da sınırlı değildir. İdare Kurulu üyelikleri ve başka yan gelirlerle, ayda 5-10 bin liranın üstünde para alan, Devlet araç ve gereçlerinden parasız yararlanan, sembolik kiralarla lüks lojmanlarda oturan memurların da rüşvet aldığı, çoğu kez tanık olduğumuz bir gerçektir.

Yine meslek yaşantımızdan bir örnekle görüşümüzü somutlaştıralım:

Aylık geliri 5000 liranın üstünde olan, yüksek öğrenim görmüş bir görevliyi, fakir bir vatandaştan on lira rüşvet aldığı iddiası ile yargılamıştık. Sanığın eylemi, tüm yasal koşulları ile rüşvet suçunu oluşturuyordu. Ne var ki, belli bir eğitimden geçmiş, toplumda saygılı bir yeri olması gereken kimsenin, fakir bir vatandaştan, yasa dışı bir işlem için 10 lira gibi düşük bir çıkar sağlayacak kadar aşağılık bir

davranışta bulunacağını usumuz kbul etmedi. Bu inancın etkisiyle, yasaya karşın, anılan kişiyi serbest bıraktık. Oysa soruşturmayı derinleştirdiğimizde, şaşırarak gördük ki, bu kişi her gün 80-100 vatandaştan 10'ar lira rüşvet alırmış. İşte bu ve benzeri olaylard rüşvetçi memurun sorumlu olduğu kuşkusuzdur.

c) Toplum sorumludur: Şundan ki, çoğu kez rüşvet alıp yasaya aykırı bir işi yapmayı sağlayan vatandaş, durumdan memnundur. O kadar ki, rüşvetçi memurdan söz ederken İş gören adam, halden anlayan kişi» gibi sözlerle hakkında övgüde bile bulunur. Buna karşı, yasalara gerçekten saygılı, çıkar karşılığı iş yapmayan memur söz konusu olduğunda «... Ne kokar ne bulaşır, şu kadar teklif ettik adam nuh diyor peygamber demiyor» kınamaları ile dürüst memur yerilir. Böylece rüşvet, kamuoyunda giderek doğal bir eylem, onu kabul eden memur saygıdeğer kişi haline gelir.

Görüldüğü gibi, toplumsal bir yara olan ve giderek kanserleşmeye yüz tutan rüşvetin oluşmasında, toplum olarak sorumluluğumuz büyüktür. Yukarda açıklanan nedenlerle, memurlarımızın, önce insanca yaşamalarını sağlayacak kadar maddî olanaklara kavuşturulması, sonra, yeniden düzenlenecek yasalarla, toplumsal nitelikleri, bilimsel yetenekleri titizlikle saptanarak sorumluluk duygusu olan, halka yararlı iş yapacak kişilerin seçilmesi sağlanmalıdır.

Gerçi rüşvet, bozuk düzenin sadece bir halkasıdır. Gerçekte sorun, çok yönlüdür. Bozuk düzenin tüm halkalarının yeniden ele alınması gereklidir. Ne var ki, bir yerinden başlamalı artık... Pırıl pırıl halkalarla yeni bir düzen zinciri oluşturulmalıdır. Yasasızlar ülkesi haline gelmek istemiyorsak soruna ivedilikle eğilmek zorundayız.

(Cumhuriyet, 28.8.1973)

Mahmut T. ÖNGÖREN

TV VE KİTAP

Geçen yıl UNESCO'nun 1972'yi «Uluslararası Kitap Yılı» olarak ilân etmesi nedeniyle Ankara'daki bir törende konuşan Millî Kütüphane Genel Müdürü Müjgân Cumhur «TV okuyucuyu tembelleştiriyor» demişti. Televizyonun, özellikle bizimkinin okuyucuyu tembeleştirmesinin yanı sıra onu okumaktan soğuttuğu bile ileriye sürülebilir. Fakat televizyonu her zaman kitaba karşı cephe almış bir yayın organı gibi görmenin yanlış bir gözlem olduğunu da hemen belirtmeliyiz. Okuyucunun tembelleşmesi ya da kitaba olan ilgisinin artması elbette bu yayın organının kullanılış şekline bağlıdır.

Televizyonun kitapla ilgili ters ya da olumlu kullanılış şekillerini incelemeden önce her ikisi arasındaki ilişkilere kısaca bir göz atmakta yarar var. Bir önceki yazımızda da belirtildiği gibi kitap yeni bir görüşün, düşüncenin ya da akımın ilk kez ortaya sunulmasını sağlıyor. Oysa TV bir takım yasalar ve kurallarla sınırlandırılmış yayını ile bunu yapamaz. Üstelik televizyondaki herhangi bir düşünce programı yayın saatlerinin arasına sıkıştırıldığı için konuyu kitap gibi tüm ayrıntılarla ve istenilen uzunlukta vermek olanaksızdır. Demek ki TV ancak insanı kitaba yönelten, onda kitap okuma merakını ve sevgisini yaratan bir yayın organı olabilir.

Kitap, kopyaları kitlelere dağıtılan ilk basılı yayın ve bilgi naklinde kullanılan ilk «eşya»dır. Şunu da unutmayalım, kitap öyle bir eşyadır ki rahat taşınır, istenilen yere de kolaylıkla götürülebilir. Oysa televizyonun özellikle Türkiye'de ekonomik bakımdan bu duruma eriştiğini söyleyebilmek için vakit çok erkendir. Kitap ve kâğıt fiyatlarının yüksek olmasına rağmen, Türkiye'deki bilgi alışverişinde televizyonun henüz son derece pahalı bir organ durumunda bulundu-

ğunu ve halkın basılı yayınlardan çok daha rahatlıkla yararlanabildiğini çekinmeden söyleyebiliriz. Bu arada «transistör»ün geliştirilmesinden sonra da radyonun her yere taşınabilir bir duruma geldiğini de unutmamak gerekiyor. Fakat yüzyıllardan beri her yere götürülebilen kitap, görüntü yönü eksik olan radyodan da daha yeterli ve çok daha ayrıntılı bilginin taşınmasını ve çevreye yayılmasını sağlar.

Üstelik bir makaleyi ya da kitabı dura dura, ya da geri dönüp yeniden gözden geçirerek ve not alarak okumak mümkündür. TV ise bu olanakları sağlamak üzere bir takım teknik yeniliklerle kendini geliştirme çabası içinde bulunuyor. Fakat yine ekonomik nedenlerden ötürü bu gibi teknik yeniliklerin Türkiye'ye gelmesi hem uzun zaman sürecek, hem de tüm yeni teknik gelişmeler kitabın okuyucuya sağladığı rahatlığın yerini alamıyacaktır. Bu sadece bilgi dağıtımında görülen bir rahatlıktır.

Televizyona kıyasla sahip olduğu üstünlükleri yukarıda sıralamaya çalıştığımız kitabın kısıtlıyanları hiç yok mu? Olayların haberlerini ve hikâyelerini basından ve kitaplardan daha canlı bir şekilde veren yayın organı muhakkak ki televizyondur. Niçin ilk yayın gününden beri seyirciler tüm yakınmalara ve bu yeni yayın organının eksikliklerine rağmen TRT Televizyonu'nun başından ayrılamıyorlar? Çünkü TV izlemek, kitap okumaktan çok daha çekici geliyor kitlelere. İşte bu nedenle de sayın Müjgân Cumhur'un belirttiği gibi TV okuyucuyu tembeleştirmekte ve onda okumaya karşı isteksizlik yaratmaktadır. Ne var ki televizyon programlarına belli bir yön vererek bu tembelliği ve isteksizliği büyük çapta ortadan kaldırmak da mümkün. Kısacası, en sonunda iş televizyonun kullanılış şekline gelip dayanıyor.

TV seyirciyi kitap okumaya yöneltmek için kullanılsa, ne gibi yollara başvurmak gerekir? Herhalde programlar arasında ikide bir «Sayın seyirciler, fırsat bulunca kitap okumayı ihmal etmeyiniz» gibi uyarılar yayımlamaya dayanan gülünç çareler akla gelmelidir. Sayın Cumhur söz konusu konuşmasında «Okuma alışkanlığımı» zı epeyce yitirmiş bir milletiz» demişti. Bu gerçeği de göz önünde bulundurarak televizyonumuz Türkiye içindeki ve dışındaki olayları inceleyen güncel programlara sık sık yer verdiği takdirde, seyirciyi hissettirmeden günlük olaylarla ilgili basılı yayın-

lara yöneltebilir. Yukarıda belirttiğimiz gibi zamanla sınırlı olan TV yayınında bu gibi olayların derinliğine, programlar ne denli başarılı bir şekilde hazırlanmış olurlarsa olsunlar, inilemeyeceğinden seyirci merakını tatmin etmek üzere gazetelere ve kitaplara başvurabilir. Elbette bu güncel programların seyircinin ilgisini çekebilecek nitelikte ve önemli olayların çoğunu kapsayan bir biçimde ve olaylardan hemen sonra hazırlanması gerekmektedir. Oysa bizim televizyonumuzun günlük olayları işleyen programları hem son derece az, hem de uzun konuşmalar, kötü sunucular, ne olduğu anlaşılmayan sorular ve ancak üst kademedekileri hoşnut edebilecek bir kurulukla doludur. Dolayısiyle halkın okuma isteğini geliştirmek bir yana, güncel TV programları artık seyircinin ilgisini dahi çekememektedir.

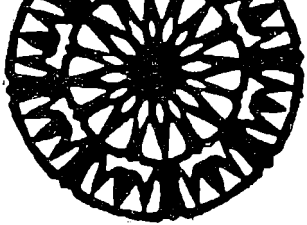
Evinde büyük bir kütüphane bulunduranların «tehlikeli» sayıldığı ya da «amma da çok kitabı varmış» denilerek bazı aydınların kınandığı ve kitap yasağına başvurulduğu, çevirilerinden ötürü insanların yıllarca cezaevlerine gönderildiği bir ortamda TRT Televizyonu'nun seyirciyi okumaya yöneltmek üzere bir ikinci yolu seçmesini herhalde bekleyemeyiz. Bu ikinci yol kitapları ve yazarlarını seyirciye tanıtmak, saydırmak ve sevdirmek üzere belgesel türde ya da piyes ve açık oturum şeklinde kitap programları hazırlamaktan ibaretir. Halkta okuma sevgisini yaratabilecek üçüncü yol ise edebiyat programları ile elde edilebilir. Son üç yıl içinde televizyonumuzdaki edebiyat programları yok denecek kadar azdı. Üstelik pek çok yazarımızın yapıtlarına yayın yasağı konduğu için bu gibi programların halkı okumaya yöneltebileceklerine içtenlikle inanmak da biraz zor olsa gerek.

Yukarıda kısaca belirtilen yollara başvurmayan televizyonumuzu kuru sıkı doldurulmuş ve daha çok eğlenceye önem veren programlarından ötürü yine de kınamayalım. Çünkü bugüne dek yayınlarıyla TRT Televizyonu, her şeye rağmen, iki kitabın geniş halk kitleleri tarafından okunmasını sağladı. Bunlardan biri televizyonda fıkralar anlatan hoş sohbet bir yazarın güldürücü hikâyelerle dolu yapıtı, diğeri de bir gazeteci yazarın endüstride ve tarımda kullanılan iki basit âletin simgelediği siyasal düzenin arasında sıkışıp kalanları inceleyen kitabıdır. Her iki kitabın, satışının yazarların televizyondaki programlarından sonra rekor

denecek bir seviyeye yükseldiğini bazı kitapçılar söylüyorlar. Cumhuriyet Halk Partisi'nin organı olan «Halk» gazetesinin 15 saniyelik bir reklâm filmini, 5 saniyelik bir meydanın çekiminde konuyla ilgisi olmayan bir bankanın levhası görümlüyor gerekçesiyle yasaklayan titiz TRT yönetimi, yukarıda belirtilen kitaplara ait bir program, televizyonda yapımlanırken tüm kuralları çiğneyerek radyodan «Televizyonda izlediğiniz programın kitabını kitapçılarda bulabilirsiniz» diye reklam yapılmasına izin vermiş ve böylece seyircinin okuma sevgisini geliştirmeyi (!) ne denli önemsediğini göstermiştir.

Türk televizyonunun kitap konusundaki olumsuz davranışlarına ve etkilerine rağmen son yıllarda ülkemizdeki kitap satışlarının azaldığını ileriye sürebilir miyiz? Bu konuda ortada bilimsel bir araştırma bulunmamasına rağmen televizyonumuzun bugünkü program anlayışı ile kitaptan ve okumaktan yana olmadığını kesinlikle belirtmek mümkündür. Televizyonun yayına başlamasından sonra Türkiye'de kitap basımı ve satışı azalmamış olsa bile, acaba hava ve civa ile dolu TV programlarının halkı yine hava civa konulu kitaplara ve özellikle resimli romanlara ittiği söylenebilir mi? Tekrar televizyonumuzun bugünkü programlarına bakarak bu soruya da «evet» diye cevap vermek zor olmasa gerektir.

(Cumhuriyet, 29.8.1973)

Vedat Nedim TÖR

ANADİLİNİ ÖĞRETEMEYEN MİLLET

5 Eylül 1972 tarihli «Milliyet» gazetesinde «Düşünenlerin Düşünceleri» sütununda yayınlanan Prof. Dr. Sabri Özbaydar'ın «Üniversitede başarı gösteremeyen öğretmen olur mu?» başlıklı yazısından şu parçayı büyük bir yaramıza dokunduğu için aynen alıyorum:

«Şu aşağıdaki satırları, imlâlarına, bilgi ve ifade sefaletine dokunmadan lütfen birlikte okuyalım:

«Muvafakiyet ve başarı sağlamasını teymin eder.»

«Ehemmiyeti çok mühim ve önemlidir.»

«İnsan beyni yüz elli bin gramdır.»

«Pavlov adında bir köpeğe zil çalmışlar ağzından salya akmış.»

«Adımla zaman kaybetmek çocukları kendi kendine bırakmak meselâ çocukları oyuncak seçmek için kendi kendine bırakma. O kendi istediği oyuncağı seçip kendi tarafından tercih ederek kendi kafasını çalıştırmak için iyi bir şeydir.»

«Bu satırların nereden alındığını herhalde tahmin edemezsiniz, çünkü ihtimal vermezsiniz. Bu satırlar, üniversitenin çeşitli bölümlerinde altıncı sömestri doldurmuş öğrencilerin yazdıkları sınav kâğıtlarından alınmıştır! Bu gençler, üniversiteye gelmek şöyle dursun, ilkokulu nasıl bitirmişler, hayret edilecek bir şey... Bu durumlariyle, tabiî büyük bir ihtimalle üniversiteyi bitiremeyeceklerdir. Ama üzülmesinler, Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan bir tasarıya göre üniversitelerde üst üste sınıfta kalıp da başarı gösteremeyenler liselere öğretmen tâyin edileceklermiş. Yayınlanan bu haber bugüne kadar tekzip edilmediğine göre, şimdi daha çok hayret etmek gerekiyor. Üstelik garip bir soru da geliyor insanın aklına: İki yıl sınıfta kalıp öğretmen olmak varken dört yıl uğraşıp sınıf geçerek öğretmen olmaya ne lüzum var?»

Sayın Profesör yerden göğe kadar haklı: Biz çocuklarımıza anadilimizi öğretemiyoruz. Bu problem yeryüzünde yalnız bize özgü... Bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman çocuğu için böyle bir problem bahis konusu olamaz. Anadili, genellikle konuşarak, dinleyerek, gramerini, sentaksını öğrenerek, yazarak ve bol bol okuyarak öğrenilir. Biz, az ve fena konuşan bir milletiz. Tam ve doğru cümlelerle konuşabilenlerimiz çok kıt. Radyoda, televizyonda, toplantılarda konuşanların çoğu bozuk cümleler yapıyorlar ve yanlış telaffuz ediyorlar. Güzel Türkçenin örneklerini dinleyebilmek büyük ve nâdir bir mutluluktur. Okullarımızda konuşmaktan çok dinlemek esastır. Gramer ve sentaks öğretimi çok yetersizdir. Kompozisyon ödevleri az verilir ve baştan savma geçiştirilir. Bu nedenlerle aile ve okul, anadilinin öğretiminde gerekli yardımı yapamamaktadır. Geriye kalan başlıca etken okumaktır. Okumak, insanı hayvandan ayırt eden en büyük ayrıntıdır. Yalnız her araç gibi «Okumak» da iyiye ve kötüye kullanılabilir. Biz çocuklarımıza iyi bir okuma alışkanlığı da veremiyoruz.

İyi bir okuma alışkanlığının iki temel şartı vardır: *Okumak zevki, okumak sabrı.. «Okuma kültürü»* denilen bu iki alışkanlık küçük yaşlarda ailede ve okulda edinilir.

«Okumak Zevki», yani eline ne geçerse, gelişigüzel değil, iyiyi kötüden ayırt ederek yani *«kaliteli»*yi ayırarak, kaliteli seçerek okumak...

«Okumak Sabrı», yani bıkmadan, yorulmadan sürekli okuyabilmek... Bizde, ne aile, ne de okul, çokluk, böyle seviyeli bir okuma kültürü verebilecek durumda değildir. Ana - baba, genel olarak okul öncesinden başlaması gereken çocuğu kitapla temasa geçirmek, çocuğa kitabı tanıtmak ve sevdirmek işini önemsemezler. Bizde okul öncesi kitaplar yok denecek kadar kıttır. Oysa, Batı dillerinde, okul öncesi çocuklar için resimli, renkli, güzel baskılı, sağlam ciltli kitaplar kitaplıklar dolduracak kadar zengin ve çeşitlidir. Çünkü artık biliniyor ki, çocuğa daha 2 - 3 yaşlarında iken bol bol resimli kitaplar göstererek, bu resimleri bıkmadan bir bir anlatarak, yine kitaplardan kısa kısa hikâyeler, masallar okuyarak, onlarda «kitap»a karşı bir merak, bir iştah uyandırmak gerekir. Çünkü böylelikle kitap denilen o binbir esrarlı sarayın kapılarını açacak altın anahtarı, yani okumak

hünerini edinebilmek için çocuğa daha çok küçükken bir istek, bir merak aşılamak mümkündür.

Bizde ilkokulun ilk yılları için de elverişli yayınlar pek azdır. Ayrıca da, ana-babalar, hattâ bir çok öğretmenler çocukların ders dışı dergiler ve kitaplar okuyarak vakit kaybetmelerini çokluk hoşgörmezler. Onun için çocuk, okulun ilk yıllarında okul kitapları ve Türkiye'ye hâs bir garabet olan «sınıf dergileri»nden başka yayınlarla tanışmaz. Böylece, onda «Okumak fiili»nin yalnız okul kitaplarına ve sınıf dergilerine inhisar etmesi gerektiği hakkında bir kanı yerleşir.

Yeni öğrendiği «Okuma Hüneri»ni de okul kitapları ve sınıf dergileri dışında, kaçamak olarak çubuk resimlerle dolu, az yazılı gangster ve haydut, macera dergileri ie doyurmaya başlar. Böylelikle onda, önce kötü bir okuma alışkanlığı yerleşir, sonra da okuma bir nevî eğlencelik halini elır. İşte, bu okumayı küçümseme, hafife alma yüzünden okumak zevkinin, okumak sabrının, dolayısiyle de okumak alışkanlığının yerleşmemiş olması, onu bütün hayatı boyunca kovalayacaktır. İşte, üniversiteye gittiği zaman bile, profesörlerin notları dışında, mesleği ile ilgili kitaplar da okumak ona artık ağır bir işkence gibi görünür. Yabancı dil öğrenimine karşı direnmesi de çokluk yine bu yüzdendir. Çünkü, yabancı dil de sadece yine okumak için bir araçtır. Bir insanın okumaya gönlü ve hevesi olmadıktan sonra, yeni bir dil öğrenmek zahmetine katlanmak istememesi gayet tabiidir. Görülüyor ki, insanımızda ne okumak zevki, ne de okumak sabrı yerleşebiliyor. Tam tersine, küçük yaşından beri okumaya karşı bir nevi allerji ve antipatiyle yetişiyor.

İşte, bu yüzdendir ki;

1) Hiç bir düşün, duygu ve sanat değeri olmayan, sadece kuvvete zorbalığa dayanan ve macera heyecanlarını harekete geçiren, vakit öldürmekten başka birşeye yaramayan,

2) Sanat bakımından düşük oldukları için zevk bozan ve bu yüzden yüksek değerli yayınlardan haz duymak yeteneğini geliştirmeyen,

3) Ahlâkî frenleri çözen, cinsel sapıklıkları, sadist ve saldırgan olaylara karşı merakı kamçılayan, müstehcen, pornografik yazı ve resimlerle seks içgüdüsünü boyuna dürtük-

leyerek sadece kazanç sağlamayı hedef tutan, böylece moral sağlığı da bozan yayınlar gittikçe piyasamızı kaplamaktadır.

Çocuklarımız, gençlerimiz ve geniş halk yığınları «Okumak» denince çokluk bu soydan kalitesiz zararlı yayınlara kayıyorlar. Kuvvet ve şehvet edebiyatı günümüzün bir moda salgını halinde gittikçe yayılıyor.

Çocuk ve gençlik dergilerinin büyük çoğunluğu iki eli tabancalı, kamalı, maskeli, yumruklu, döğüşlü, gangster ve haydut hikâyeleri ile doludur. Bu hikâyeler çubuk halinde gayet hareketli resimlerle canlandırılır. Vahşi suratlı kahramanlarının ağzından çıkan bir kaç bozuk düzen sözcükle de hikâyenin akışına yardım olunur. Bu resimli hikâyelere ve fotoromanlara tutku halinde alışan çocuklarda ve gençlerde okuma sabrı, okuma zevki, okuma alışkanlığı, okuma sevgisi, kısaca «Okuma Kültürü» gelişemez. Tam tersine körleşip söner. Bu tutkuya Almanlar «Bildidiotie», «Resim aptallığı» diyorlar. Resim aptallığı, çağımızın yalnız çocuklara değil, illüstreler, fotoromanlar, televizyon ve film yoluyla büyük halk yığınlarına da bulaşan tehlikeli bir kültür hastalığıdır.

Temiz ve sağlıklı bir dil kültürünün yerleşip gelişmesinde en önde ödevli olan öğretmenler için tatil aylarında kurslar, seminerler, radyolarımızda, televizyonda güzel Türkçe okuma saatleri, telâffuz, şive bozukluklarını düzeltmek için (doğru-yanlış eğlenceleri) düzenlemek, çocuk saatlerinde yalnız şivesi düzgün çocukları konuşturmak, yanlış konuşan çocukların dil ve telâffuz yanlışlarını derhal mikrofon önünde düzelterek canlı örnekler vermek, bütün okul vermek, çocuklara kaliteli bir okuma alışkanlığı ve kültürü derslerine daha geniş yer ayırmak, okul tiyatrolarına önem aşamalarında yüksek sesle okuma, kompozisyon, gramer vermek için gerekli bütün tedbirleri almak, bölge tiyatrolarını muhakka açmak ve çocuklar ve gençler için kaliteli yayınlar yapan bir «Devlet yayınevi» kurmak gibi yollardan giderek bugünkü hazin durumu düzeltmek olanaklarını aramazsak Anadilini öğretemeyen millet olma utancından kurtulamayız.

(Milliyet, 9. 1973)

Vedat GÜNYOL

İKTİDAR VE ÖĞRETMEN

Bir insanın gözlerinin içinde kendini görmek, kendini bulmak, bulabilmek ne güzel şey değil mi? Ne mutluluktur o, bütün kaygılarınızı, dertlerinizi size bir anda unutturabilen, bütün sorunlarınıza en içten, en yalansız dolansız yoldan çözümler getirebilen, getiremezse getirebileceğine inandığınız bir insanın gözlerinin içinde kedinizi bulmanız, bulabilmeniz! Kimin gözleri olabilir bu sihirli, bu insana rahatlıklar getiren, umutlar aşılayan, güvenlik duyguları veren, tedirginliklerinizi, bunalımlarınızı sıcak bir yâr, bir dost, bir kardeş, bir ağabey, hele hele bir yaşıt ilgisiyle yatıştıran, yatıştırabilen gözler? İster istemez çağının gerilerinde, sizin o yeni yeni filizlenen duygu ve düşünce dünyanızın uzaklarında kala kalmış bir ananın, sevecenin seveceni bir ananın, bir babanın, bir büyüğünüzün gözlerinde bulabilir misiniz tümüyle kendinizi?

Ben ilk kez, bir öğretmenin, güzelin güzeli, babacan, yiğit bir öğretmenin gözlerinde buldum kendimi. Onüç ondört yaşlarındaydım. 1922-1923 yıllarında olmalıydık. Şeyh Sait isyanından bir kaç ay önce, babam Diyarbakır kazalarından birindeki kaymakamlık görevinden ayrılıp, bizi palas pandıras İstanbul'a getirmişti. Saraçhanebaşında bir kiralık ev bulup yerleşmiştik. Diyarbakır Lisesinin ilkokul bölümünü bitirmiştim. Beni Fatih'te Gelenbevi Ortaokuluna yazdırdılar ağabeyimle birlikte. Gelenbevi Ortaokulu, büyük Fatih yangınında yanıp kül olan geniş bir alanın orta yerinde sarı bir gül gibi taptaze kalmıştı. Orta halli, daha çok yoksul aile çocuklarıydık sınıfları dolduran. Ne sevecen, ne saygı değer öğretmenlerimiz vardı. Bir mucize olmuştu da sanki, öğrencisi öğretmeni ile bir sürü iyi niyetli insan biraraya gelmişti, birbirini candan seven, sayan, kardeşlik, babalık oğulluk duygularıyle dolup taşarak.

İşte, bu yıkıntılar ortasında, o sarı gül misâli dört bir yanına ışık, umut, sevgi saçan Gelenbevi Ortaokulunun mavi gözlü, gür saçlı, uzun boylu, insan güzeli bir müdür yardımcısı vardı: Hamdi Bey, kardeşimiz, yaşıtımız, ağabeyimiz Hamdi Bey. Oydu okulumuzun ruhu, can damarı, anası, babası. Matematik okuturdu, rakamların büyüsüne kendini kaptırıp, bizlere de matematiği sevdirmeye çalışarak. Sınıftan çıktı mı, matematik öğretmenliği, matematiğe sığmayan duvarlı, sevecen bir babalığa, kardeşliğe, ağabeyliğe, en güzeli, *yaşıtlığa* bırakırdı yerini. Aile sırlarımız, bunalımlarımız onun o insanca, o sıcak ilgiyle dolu sorularında bir bir serilirdi önüne. Neler öğretmedi bize Hamdi Bey! Önce, üstümüzü başımızı temiz tutarak, palto giyip çıkarmasını, yemek yemesini, oturup kalkmasını öğreterek kendimize saygı duymasını öğretti. Haftada bir iki gün, sabah sabah dizerdi bütün çocukları bahçenin bir köşesine, ayakkabılarımızı boyattırırdı bizlere, kendi boyalarımız fırçalarımızla. Yana kaçmış kıravatlarımızı, ya da kalkmış yakamızı düzeltmek için uzanan o güzel ellerinden sevecenlik akardı sanki. Sonra, birbirimizi sayıp sevmesini öğretti bize, grup çalışmalariyle yardımlaşma duygusunda kaynaşıp birbirimize dost olmasını. Yerine göre sert, yerine göre yumuşağın yumuşağı o mavi gözlerde herkes kendini bulurdu bir bir. Ama Hamdi Bey ne onundu ne bunun, hepimizindi, yüreğinin o engin sıcaklığıyle.

O günlerin ortaokul gençliğinin kafasında, daha Kurtuluş Savaşından —o kutsal savaştan— alnının akıyle yeni çıkmış bir ulusun körpecik insanlarının kafasında yüreğinde ne olabilirdi, düşmanlardan temizlenmiş bir yurda sahip olmanın haklı gururundan başka? Ne dış sömürgenlerden haberimiz vardı, ne de padişahı madişahı, paşası maşası ile ulusun kanını emen iç sömürgenlerden. Hamdi Bey, bize kendimize güvenmeyi, çalışmayı, insan saygısını öğretiyordu, iktidara, o günlerin haklı, namuslu iktidarına ters düşmeden.

O günlerde öğretmen kutsal bir varlıktı, okulun içinde olduğu gibi dışında da. Öğretmen değildi henüz, *muallim bey*'di, ama yirminci yüzyılın aydın insanına özgü bütün olanaklara açık bir ağırlığı, bir saygınlığı vardı. Her yerde saygı görürdü, saygıyı hakederek.

Öyle mi ya şimdi? Hele 27 Mayıs'tan bu yana uyanan bir ortamın, ister istemez bilinçlendirdiği öğretmenler ve öğrenciler var karşımızda her düzeyden. Bu ortam, bugün gerçek yurt sevgisine gönül bağlayan, düşünce özgürlüğünde kişiliğini bulan, bulduğu için de iktidara ters düşen öğretmenlerin iktidarca halkın gözünde küçük düşürüldüğü bir dönemde yaşıyoruz.

Kimdir, kim olabilir, öğretmen dediğimiz insan aslında? Öğreten kişi, değil mi? Peki, neyi öğretir, ya da öğretmek zorundadır bu adam? Öğrendiklerini. Yani, iktidar felsefesine göre düzenlenmiş bir programın sınırları içinde gözü kapalı öğrendiklerini mi? Evet, her iktidarın istediği öğretmen tipi budur, ne yazık ki. Oysa, Emerson'un dediği gibi: «Okullarda ve üniversitelerde öğretilenler, öğrenim değil, öğrenimin, eğitimin araçlarıdır sadece.» Bir öğretmen, gerçek bir öğretmen, okulda öğrendiklerine yeni yeni bilgiler katan, katmak zorunda olan, böylesi bir ihtiyacı yüreğinde duyan insandır. Gerçek kültür, okul, üniversite öğreniminden sonra, ya da onun dışında insanın kendi çabasiyle, bilinciyle edindiği, edinebildiği bir şey değil midir?

Bir insanın okulda öğrendikleri, salt okulda, isterseniz üniversitede, üniversitelerin üniversitesinde öğrendikleri yeter mi, başka insanların karşısına öğretici olarak çıkmasına? Egemenler, yeter diyor. Varsın desinler.

Oysa, öğrenim biter mi belli bir aşamada? Öğrenimin, eğitimin sonu olur mu? Öğretmen dediğimiz kimse, ölünceye kadar öğrenen insan, öğrenci olmak zorunda olan insan değil mi? Öyle olması gerekmez mi? Boşuna mı demişler öğretmeni öğretmen yapan öğrencidir diye?

Ama, gel gör ki, iktidar böyle tip öğretmen istemez, isteyemez de. Kendi görüşü dışına çıkan, çıkmaya yeltenen, öğrencilere özgür düşünce alışkanlığı vermeye kalkan öğretmenlere düşman kesilir. Kesilmektedir de.

Yıllar süren lise öğretmenliğimde, öğretmen odalarına, öğrencilerin şu bu nedenle girmelerini kötü karşılayan, hattâ yasaklayan kimi öğretmenlerin tutumunu hep düşünmüşümdür. Neden hiçbir öğrencinin girmesi istenmezdi oraya? Okul bir öğrenim, eğitim yuvası, öğretmeni öğrencisiyle el ele vererek, bir takım gerçeklere varma, karşılıklı çabalarla bir şeyler öğrenme, ışıklanma için kurulmuş bir bilgi, bir

ana oğul, bir baba oğul, bir kardeş yuvası değil miydi? Öyleydi ama, çoğu öğretmenler, çağ gereği kafaları sorunlarla dolup taşan öğrencilerin bilgi susuzluğunu giderecek durumdan çok uzaklarda kalmışlardı. Cevap veremiyecekleri sorulardan kaçmaktı, o tutumlarının altında yatan neden. Oysa öğretmen her şeyi bilen bir insan olamazdı. Ama bilmediğini bilen, öğrencilerin o güzelim öğrenme isteklerine birlikte çare arayan, aramayı bir ödev bilen, bilmiyorum demesini bilen ve öğrenmeye çalışan bir insan olbilirdi ancak. Nitekim öyledir de.

Bugün, birçok ortaokul ya da lise, hattâ hattâ üniversite öğretmeni (bağışlayın, profesörleri diyecektim), neden öğrencileri, ders dışında yanlarına, yörelerine yaklaştırmazlar? Çünkü, çoğu iktidar felsefesine sıkı sıkıya bağlı (kendi çıkarları dolayısiyle tabii), papağan gibi ezberlediklerini harfi harfine aktaran kimselerdir de ondan.

27 Mayıs'ın yarattığı ortam, bugün yepyeni bir tip öğrenci çıkarmıştır karşımıza. O öğrenci, her şeyin nedenini derinlemesine öğrenmek istiyor, basma kalıp karşılıklarla yetinmeden, yetinmeye yanaşmayan. Kısacası, bugün öğrenci dediğimiz körpecik insan, iktidarın tuttuğu o ezberci, o basma kalıpçı öğretmenleri çoktan aşmış bulunuyor. Soruyor bir lise öğrencisi biyoloji öğretmenine, sosyalist ülkelerde özgürlük var mı, diye. Yok, diyor öğretmen. Örneğin, diyor, oralarda insan gönlünün istediği bir lokantada yemek yemek özgürlüğüne sahip değildir. Peki, diye soruyor öğrenci bütün saflığı, temizliğiyle: «Türkiye'de var mı? Bir köylü yurttaş, gönlünün istediği bir lokantada yemek yemek özgürlüğüne sahip mi?» Cevap yok, tabii,

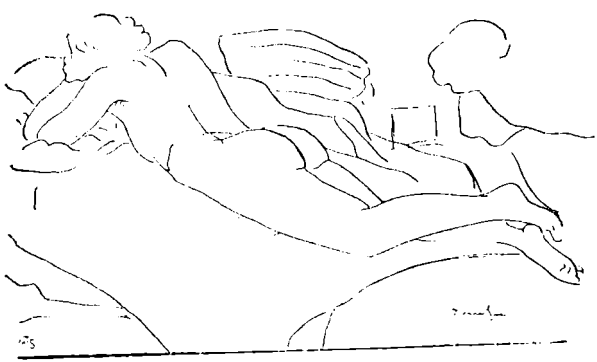
İşte, burada kopuyor ipin ucu ve körpe dimağlar, böylesine bilgisiz, hazırlıksız, ısmarlama laflarla sorunları geçiştirmeye çalışan öğretmenler karışsında gülmekten ve susmaktan başka bir şey yapamıyorlar.

İktidar, aydın, bilinçli öğretmenleri görevlerinden uzaklaştırıp, böylesine öğretmenlere Türkiye'yi aydınlatmayı, kalkındırmayı düşünüyor ne yazık ki. Bugün, uyanan, uyandığı için de kafasında yurt ve dünya sorunları cirit atan bir gençliğin karşısına, kendi belletiklerini belletmeye kalkışan, okulda öğrendiklerine hiçbir şey katmayan, katmak zahmetine girişmeyen, girişmesi istenmiyen, böyle davrandığı

için de iktidarca el üstünde tutulan robot öğretmenler çıkarmak, bilinçli değilse, bir yurt düşmanlığıdır en azından.

Gözlerinin içinde, yüreklerinin sıcaklığında kendimizi bulmaya çalıştığımız bütün aydın, özgür düşünceli öğretmenler, Hamdi Beyler, bir bir uzaklaştırılıyor görevlerinden. Kala kala, karşımızda, iktidar kölesi, düşünce züğürdü, gözlerinin içinde egemenlerin kara niyetlerinden başka bir şeyin yankısını bulamadığımız insanlar mı kalıyor dersiniz? Yazık değil mi Türkiye'mize?

(Cumhuriyet, 9.10.1973)

Tonitza desen

Oktay AKBAL

CUMHURİYET BAYRAĞI

Ceyhun Atuf Kansu'nun «Cumhuriyet Bayrağı Altında» adlı yeni kitabını okuyorum. Cumhuriyetin ellinci yıldönümü dolayısiyle pek çok kitap yayımlandı, kitaplıklar dolusu... Hepsi bir toplamı vermek istiyor bize. Elli yılda şu konuda neler oldu, şu alanda neler yapıldı, nerden kalkıp nereye geldik gibilerden. Okullar bile «elli yılda mezunlarımız» çeşidinden gerekli gereksiz kitaplar çıkarıyorlar. Basımevleri işten baş alamıyor, ortada kâğıt, kapak kartonu kalmıyor...

Bunca yapıt arasında şimdilik bir kitabı öğütlemek isterim size: Kansu'nun «Cumhuriyet Bayrağı Altında» sını. Mustafa Kemal'in 30 Ağustos 1924'te Dumlupınar'da söylediği şu sözlerle başlıyor kitap: «Bu kadar yaslara katlanıp yıkımlara uğradıktan sonra Türk hiç kuşkusuz öğrenmiştir ki, yurdu yeniden yapmak ve orada mutlu ve özgür yaşayabilmek için egemenliği hiç elden bırakmamak ve cumhuriyet bayrağı altında bütün çocuklarını toplu ve dikkatli bulundurmak gerektir.»

Kansu, sayılı Atatürk devrimlerinden biridir. Gerçek bir Kemalist devrimci... Birçoklarına göre «modası geçmiş» bir eylemdir, bir düşüncedir Atatürkçülük. Kemalist devrimleri bu ülkede her atılımın temeli, çıkış noktası saymak birtakım ilericilere göre «bağımsız olmamak, içinde bulunduğu toplumun temel yapısında yatan yabancılaşmaları algılamamak» tır. Örnek olarak da beni gösterenler çıkar buna. Hem de aklı başında saydığım kimselerdir bunlar. Bizim düşüncelerimiz Atatürkçü tasarıya bağıtlıdır, yabancılaşmaların mantığı üzerine kurulmuştur! Demek isterler ki, böyle yazarlar bağımsız saymasınlar kendilerini! Biz bağıtlıyız, bize böyle garip suçlandırmalar yapanlar bağımsız! Kendilerini belirli inançlara, görüşlere kesinlikle bağıtlı sayanlar ise bağımsız! Bu çelişmenin aldatmanın yolunu bulmuşlar, hiç bir olumlu ey-

lemde bulunmadan, oturdukları yerde onu bunu küçümsemek, hatta kendilerine yetişmek, düşünmek, yaratmak olanağını veren Kemalist devrimi bile suçlandırmak...

Evet, Ceyhun Atuf Kansu, Kemalist Devrimin savunucusu bir şairimiz. Bütün yapıtlarıyla gönülden bağlanmış bu ülküye. Kısacası Atatürkçülüğe bağıtlı bir yazar. Bundan da gocunmuyor hiç, tam tersine övünç duyuyor: «Seviyorum nasıl sevdirdinse hürriyeti / Yaşamak inanmak düşünmek hürriyeti / Hâlâ kalbimdedir Türkiye Cumhuriyeti» diyen, açıkça Atatürkçü olduğunu söyleyen bir şair... Kemalist Devrimi bağlı, ama körcesine değil. Bir aşama olduğunu bilerek, bu aşamanın yarıda kaldığını, hatta tam ters bir yola dönüldüğünü de düşünerek. Bundan üzünç duyarak... Benim gibi...

«Cumhuriyet Bayrağı Altında» da, bir cumhuriyet çocuğunun, yani Cumhuriyet ilân edildiği zaman dört beş yaşlarında bir çocuğun elli yıllık yaşam serüvenini buluyoruz. «Yaşam öykümde devrim» adını veriyor bu kitabın içinde yer alanlara. Hacıbayramdaki evini anlatarak giriyor konuya, Nafi Atıf'ın evidir bu. Sonra İstanbul'dan nasıl Ankara'ya geldiklerini, bu kentteki ortaçağ havasını, Saman Pazarını, Atatürk'ün büyük Söylev'ini, bağ evindeki çocukluk anılarını... Yavaş yavaş Kansu yetişmekte, çevrede olup bitenleri sezinlemekte, algılamakta, Atatürk devriminin ne olup, ne olmadığını anlamaktadır. Kubilay olayını, Onuncu yıl coşkusuna katılan bir küçük izcinin izlenimlerini, Atatürk yıllarının atılımlarını...

«Onlar bir savaş veriyorlardı. Bu savaşın ortaçağla, bu çağın derebeylik kalıntılarıyle verildiğini şimdi anlıyorum» diyor bir yerde. Sonra ekliyor:

«Mustafa Kemal kesin olarak cumhuriyetin ortaçağla savaş vermesini istiyor, bir düzenin yıkılmasını istiyor. Ötekiler, ortaçağın tozlu sırtını okşuyorlar. Böylece, yol ayrımında biri cumhuriyetin devrimci gücünü, ötekisi, halkın geleneksel bir düzene alışkanlığını, bağlılığını kullanmak istiyor.» «Ötekiler» bugün de ayakta. Ne yazık ki ayakta! Cumhuriyetin devrimci gücü hızını yitirmiş, halkın geleneksel bir düzene bağlılığı bütün politikacıların sarıldığı bir silâh! Bir yandan kendilerini bağıtlı saymayan birtakım ilericiler, bir yandan devrimci atılımlara karşı çıkan tutucu güçler... El ele hep-

ra, elli yıllık cumhuriyetin, Atatürk Cumhuriyetinin son dayanaklarını da ortadan kaldırmak hevesinde...

Ceyhun Atuf Kansu daha sonraki olayları da kendi yaşantısının içinden anlatıyor bize. Ata'nın ölümü, Köy Enstitüleri atılımı, Ülkü dergisi çevresinde toplanış, Halkevleri, Demokrasi günleri, kasabanın bir cumhuriyet aydınındaki etkisi, oy sandığı denen gücün ortaya çıkışı. Sevgiyle, ilgiyle okunuyor «Cumhuriyet Bayrağı Altanda». Duygulandırarak, düşündürerek, üzülerek, heyecanlandırarak. Okunması gereken bir kitap. Özellikle bugünlerde. «Cumhuriyetçi olmak. Cumhuriyetten söz etmek değildir sadece, bir Cumhuriyetçi gibi yaşamaktır, varlığını cumhuriyetin halkçı, devrimci özüne katmaktır» diyor Kansu. Cumhuriyet bayrağı altında yetişmiş kuşaklara ilke olacak bir yorum bu: Cumhuriyetin halkçı devrimci özüne katmak kendi varlığını.

(Cumhuriyet, 11.10.1973)

Prof. Muammer AKSOY

DEMOKRASİNİN ZAFERİ

1973 genel seçimlerini siyasal tarih, Türk toplumunun ve ulusunun yaşamında «çok önemli ve o derece değerli bir dönemeç noktası» olarak nitelendirecek. Milyonlarca vatandaş, «az gelişmiş bir ülke olan yurdumuzda, demokrasi herzaman tersine dönen bir çark, halkın yararına değil zararına olarak işleyen bir mekanizma olarak kalmağa mahkûmdur» yolundaki karamsar yargıyı benimsemekten artık vaz geçecek.

Gerçekten ekonomi ve eğitim alanında az gelişmiş ülkelerde «genel ve eşit oy» ilkesi çoğu kez kâğıt üstünde kalabiliyor. Bir yandan siyasal iktidarın öte yandan ağa ve patronun baskısı, ayrıca dinî duyguların sömürülmesi, geniş halk kitlelerini, kendi ekonomik ve sosyal yararlarına açıkça aykırı düşen programlara oy verdirebilmekte; kendi yararına en uygun düşen programların karşısına halkın düşman gibi çıkmaları sonucunu doğurabilmektedir. Somut bir deyimle konuşursak, kâğıt üstündeki «herkesin bir oyu var» kuralı, uygulamada «kiminin sıfır, kiminin de 1000 oyu var» sonucuna ulaştırıyor.

Süper devletlerin ve yabancı sermayenin gizli ve bazen açık çabaları da, az gelişmiş ülkelerde, «Herşeyden önce kendi ulusumun ve ülkemin çıkarı» diyen partilerin ve liderlerin iktidara gelmesini zorlaştırmakta! Yabancı sermaye ve büyük devletler, «Atatürk'ün tam bağımsızlık ilkesini» fanatik ve bağnaz bir doğmacılıkla soysuzlaştıran kişi ve kuruluşları değil, özellikle bu ülkeyi Atatürk'ün anladığı gibi olumlu bir biçimde benimsemiş gerçek milliyetçi kuruluş ve siyaset adamlarını düşman saymakta, «biz, dost süper devletlerin yardımı ve yabancı sermayenin sihirli değneği olmadıkça kalkınamayız, hatta ayakta duramayız» ve «onları darıltmamak için de her ödünü vermeliyiz» diyen «cömert (!)»

politikacıları desteklemekte; ve onların seçimleri kazanmasında önemli roller oynamaktadırlar.

Bizde de yıllar boyu seçimlerde, demokrasinin gerçek felsefesine yabancı hatta ters düşen bu etkenler, büyük ölçüde rol oynayarak sonucu etkilediler.

Varlıksız (hatta yoksul) ve hürriyetten de gerçek hayatta nasibini alamayan geniş halk kitleleri, hep «kendilerinin hayat düzeyini yükseltmeyi, maddî ve manevî alanda gelişmelerini» amaç edinmiş partilerden oylarını esirgememişlerdir: «Her mahallede bir milyoner yaratmayı» bayrağına yazan bir partiye, sömürücü çevrelerin dört elle sarılmaları doğaldır. Fakat «Hiçbir mahallede ve hiçbir köyde bir tek yoksul kalmıyacak» parolasını içtenlikle benimsemiş bir partiye, toprağı, işi ve evi bulunmayan eğitim ve sağlık bakımı olanaklarından tüm yoksun kalan milyonlarca vatandaşın oy vermemesi, akılla bağdaşamaz; ancak az gelişmişliğin yarattığı koşullarla açıklanabilecek bir durumdur. Az gelişmiş bir ülkede, vatandaşların önemli bir bölümünün çeşitli biçimlerde bağımlı olması, bu olumsuz sonuca ulaştırıyor.

Yine de sevinelim ki, bu gerçeğin yanında, demokrasinin temelinde yatan ana felsefe de, zaman zaman kendi doğruluğunu kabul ettirmekte: «Seçmen aldana aldana, sonunda kendi çıkarını öğrenir; ve kendisine hizmet edecek yöneticileri seçmesini başarır!» yolundaki kuralın da —asgari koşulların yarılması halinde— geçerliliğini gösterdiğine tanık oluyoruz.

1973 seçimlerinde büyük halk kitleleri, her bakımdan kendi yararlarına ve tüm toplumun çıkarına olan program ve ilkelerin savunucularına nihayet inanma ve bunları tercih etme becerisini göstererek; kendi çıkarlarını savunma doğrultusunda da ilk kez atılımı başardılar. Bu tercihi kısaca şöyle özetleyebiliriz: «1973 de Türk halkı, demokrasiden yana olan partiyi ve Türk demokrasisinin kurtulması için en başarılı çabayı göstermiş olan lideri tercih etti.» ve bundan ötürüdür ki, 1973 seçimleri «demokrasinin (ve sosyal demokrasinin) bir zaferidir» diyoruz.

Böyle diyoruz çünkü, kimse inkâr edemez ki, son yıllar içinde yurdumuzda gerçek demokrasiyi bütün yönleriyle, tüm ögeleriyle ve vaz geçilmez bütün parçalarıyla savunan tek

kuruluş ve tek lider CHP ve Bülent Ecevit olmuştur. Yalnız demokrasinin eti ve kemiği olan «seçimden gelen kişilerin Devleti yönetmesini» değil, ayni zamanda batılı demokrasinin ruhu (canı) olan «Hürriyetleri» ve batılı hürriyetçi demokrasinin içinde yaşayabileceği havayı teşkil eden «Hukuk Devleti»ni ve nihayet çağdaş demokrasi bedenini besleyecek, (onun devamlılığını sağlayan) kan demek olan (sosyal devlet) ilkesini (sosyal adalet ve sosyal güvenliği) içtenlikle ve ısrarla, hatta zaman zaman şimşekleri üzerine çekmeyi bile göze alarak savunmuş Ecevitli CHP'yi, Türk ulusu da iktidara lâyık tek kuruluş saymasını bilmiştir.

Gerçekten Ecevit'li CHP, batılı demokrasiye tümüyle inanan tek kuruluş olduğunu, yalnız sözle değil, şu son yılların acı ve karanlık olayların içinden geçen büyük sınavlarla tekrar tekrar kanıtlamıştır. Öteki kuruluşlardan farklı olarak yalnız Ecevit'li CHP'dir ki, «sandıktan çıkan herşeyi yapar» formülü ile özetlenebilecek «göstermelik bir demokrasiyi» değil, bir içeriği (muhtevası) bulunan, halka maddî ve manevî alanda olumlu bir şeyler vermeyi görev ve amaç edinmiş bir demokrasiyi, kısacası gerçek ve çağdaş batılı demokrasiyi savunagelmiştir. O gerçek demokrasi ki, artık bütün batı âleminde hürriyetçi (temel hak ve hürriyetlere dayanan) Hukuk Devletini ve Sosyal Devleti vaz geçilmez temeller olarak kabul eden bir demokrasidir. Kısacası, 1961 Anayasasının bütün ilkeleriyle benimsediği güvencelerini de getirdiği, fakat AP iktidarının kâğıt üstünde bırakıp yazılı olmayan bir Anayasayı uygulaması sonucu bunalıma sürüklediği demokrasidir. Ve yine o gerçek demokrasi, 12 Mart iktidarlarının siyasal ufuktan daha da uzaklaştırdığı ve tüm kurum ve ilkeleriyle askıya aldığı rejimdir.

İşte 1973 seçimlerine gelmeden önce siyasi partiler, rejim konusunda (demokrasi konusunda) açık seçik cephe almış bulunuyorlardı. Bu cephe alışta demokrasiyi bütün ögeleri (bütün parçalarıyla) savunan tek kuruluş olarak ortaya çıkarn Bülent Ecevitli CHP, demokrasiye en uzak hatta ters düşen (demokrasiye seçim esasından tutunuz da hürriyetler, hukuk devleti, sosyal devlet gibi vaz geçilmez bütün parçaları bakımından sırt çevirmiş) kuruluş da —ihanet etmiş dememek için sırt çevirmiş diyorum— AP idi. Bu yargılarımızın gerekçelerini, gelecek yazılarımızda uzun uza-

diyâ kanıtlayacağız. «Niçin CHP ve lideri, demokrasinin bedeni olan seçim esasını, niçin demokrasinin ruhu (canı) olan hürriyetleri», «niçin demokrasinin yaşaması için gerekli havayı teşkil eden hukuk devletini» ve nihayet «niçin çağdaş demokrasinin damarlarındaki kan olan sosyal adalet ve güvenliği» ısrarla ve çelişkisiz savunmuş, bu ideallere bekçilik yapmak istemiş; fakat AP bu ideallerin tümüne sırt çeviren tam oportünist bir parti niteliği göstermiştir, bunları her yazımızda (duygulardan, kırgınlıklardan önyargılardan ve doğmacılıktan uzak, tam bir objektifik ve tarafsızlıkla) ortaya koymaya çalışacağız.

1973 seçimlerinin en sevindirici ve demokrasimizin geleceği bakımından en umut verici yönlerinden biri de, artık iftira silâhının büyük ölçüde işlememesi, halkımızın bu alandaki yalanları fark edecek uyanıklığa kavuşmuş olmasıdır. «İftira ediniz, iftira ediniz! ne olsa bir iz bırakır!» yolundaki siyasal dürüstlüğe olduğu kadar ahlâk ve yurt yararlarına da taban tabana zıt düşen öğütü, can kurtaran simidi olarak benimsemiş bazı on parmağı karalı kişilerin, kimleri komüniste boyamak istediğini, seçmen artık anlayabilecek ve bu kirli yolun «kahramanları» (!) hakkında yargısını verecek düzeye ulaşmışa benzer.

Şimdi bütün değer yargılarınızın tahlilini ileriye bırakarak, olumlu bir noktaya değinmek isteriz. Birçok partinin ve siyaset adamının, son yıllarda gerçek demokrasiyi (Hukuk devletine ve hürriyetler temeline dayalı çağdaş batılı demokrasiyi) savunma sınavında sıfır veya sıfıra yakın not almasına rağmen, itiraf etmek gerekir ki, 1973 seçimleri bugüne kadar yapılan seçimlerin en seviyelisi olmuştur. Seçim kampanyasında, birtakım çatlak sesler çıkmış ve iftira silâhına baş vurma yolundaki tutkudan bir çok partili ve lideri kendisini hâlâ kurtaramamış dahi olsa, bu defaki konuşmalar, hatta iftiralar bile, daha öncekilere kıyasla ölçülü ve seviyelice olmuştur. Gönülden dileriz ki, bu tutum, yavaş yavaş bir gerçeğin farkedildiğini göstersin! Demokraside partiler ve programlar arasındaki yarış ve mücadele, çamur atarak, iftira ederek yürütüldükçe, onun ürünü olan sonuçlar da, besleyici değil ancak zehirli meyveler getirebilir; ve demokrasi, uzun vadede karaya oturmak zorunluğunda kalır. Oysa demokrasiyi yürütmekte herkesin, her

partinin, her çevrenin yararı vardır. Bugünün iktidarı, yarının muhalefeti, bugünün muhalefeti, yarının iktidarıdır. Yarını bugünden biraz olsun düşünmek akıllılığını göstermek bile, bütün partilerin ve liderlerin, demokrasiyi tüm ilkeleriyle ve bütün ögeleriyle benimsemek için yeter de artar bile. Ne yazık ki, «sınıfsız siyasal hırslar» ve «ofsayttan gol atma tutkusu» böylesine ortada olan ve böylesine hayatî bir gerçeğe bile birçok politikacının önem vermemesi sonucuna ulaştırmaktadır.

Tuculescu «üçlü toportre

Doç. Dr. Baran TUNCER

HÜKÜMETİ BEKLEYEN BAŞ SORUN: ENFLASYON

Türkiye'de üç yıldır süren fiyat artışlarının, seçim sonuçlarını etkileyen önemli bir faktör olduğu hususunda herkes birleşiyor. Şüphesiz tek sebep olmamakla birlikte enflâsyondan büyük ölçüde etkilenen şehirli seçmenler, son yıllarda iktidar veya iktidara ortak olan partilerden oylarını esirgemişlerdir. Bu nedenle, hükûmetin ele alacağı konular içinde ve belki de başında hayat pahalılığı ile mücadele gelecektir.

Bundan önceki hükûmetlerin enflâsyonu önliyememelerinin en önemli nedeni, bu konuda yeteri kadar istekli olmamalarıdır. Bu alanda alınacak tedbirlerin ekonomik ve siyasal alanda doğurması ihtimali olan sonuçlardan kaçınmışlardır. Bu yazıda enflâsyonu durdurma konusunda yeni hükûmetin karşılaşacağı bazı güçlükler üzerinde durulacak ve çeşitli tedbirlerin uygulanma olanakları tartışılacaktır. Burada yapılacak açıklamalar, aynı zamanda hükûmetin enflâsyonla mücadele konusunda ne kadar güç bir ortamı devralacağını ortaya koyacaktır. Şimdi durumu örnekler vererek açıklamaya çalışalım.

Ekonomide para arzı artışı ile fiyat artışı arasında bir ilişki olduğu biliniyor. Buna göre, enflâsyonla mücadelede son yıllardaki hızlı para artışının kısıtlanması ilk akla gelen tedbir oluyor. Para arzını arttıran en önemli faktörlerden birisi kredi artışlarıdır. Şüphesiz kredilerin bir kısmının spekülatif alanlara kaydığı ve yapılacak bir kısıtlamanın olumsuz etkisi olmayacağı söylenebilir. Ancak bu, her türlü kredi için doğru değilidir ve kredi alanında büyük çapta yapılacak sınırlamaların ekonomik faaliyetleri yavaşlatması beklenir. Bu konuda aşırılığa kaçan bir uygulama, üretimin yavaşlaması, gelirlerin azalması ve hattâ işsizliğin artması sonucunu doğurabilir.

Bir başka önemli nokta gelir politikası ile ilgilidir. Yüksek düzeydeki fiyat artışlarını önlemenin bir yolu, toplam talebin ve bunun için de, hiç olmazsa bir süre, parasal gelir artışlarının önlenmesidir. Ancak içinde bulunduğumuz ortamda bunun gerçekçi ve uygulanabilir bir öneri olduğunu söylemek güçtür. Geniş bir memur kitlesi, haklı olarak, gelecek yıl bütçesinde katsayının artmasını bekliyorlar. İşçiler de aynı şekilde bir bekleyiş içindedirler. Tarımsal ürün üreticileri de belli aralıklarla taban fiyatlarının artmasını isteyeceklerdir. Sosyal yönden haklı bu istekler karşılandığı zaman, enflâsyon karşısında etkin bir gelir politikası güdülmesi kolay olmayacaktır.

Benzeri güçlüklerin 1973 bütçe uygulamasından da doğacağı anlaşılıyor. Son iki yıldır bütçe açık vermemekle birlikte, önümüzdeki aylarda kamu harcamalarının hızla artması bekleniyor. Kanun kuvvetinden çıkartılan kararnamelerle yapılacak memur intibakları ve memur aileleriyle emeklilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sonuç olarak bütçe üzerindeki yükü artıracaktır. Kamu İktisadi Teşekküllerinin öteki sorunları yanında, finansman güçlüklerinin de büyümekte olduğu görülüyor. Bugünkü mevzuata rağmen bazı kuruluşlarda bağlayan ikramiye uygulaması yaygınlaştığı zaman, bunun bütçeye yansıyarak açıkları arttırması beklenebilir.

Enflâsyonla mücadelede mevcut döviz rezervlerinin kullanılması, üzerinde sık sık tartışılan bir konudur. Gerçekten bugün birikmiş olan dövizleri daha hızlı bir biçimde kullanıp ithalâtı arttırmak ve fiyatlar üzerinde mal kıtlığından doğan baskıyı hafifletmek mümkündür. Ancak böyle bir uygulamanın kalkınma amaç ve hedefleri ile ne ölçüde bağdaşacağı üzerinde durulmaya değer. Ayrıca, gelecek yıllarda döviz girişleri bu ölçüde olmazsa ithalâtın kısıtlanması sonucu doğacak sorunlara hazırlanmak gerekir. Görülüyor ki, döviz rezervleri enflâsyonla mücadelede dikkatle değerlendirilmesi gerekli gerçek bir potansiyel olarak gözüküyor.

Türkiye'de fiyatların dış piyasalardan etkilendiği de bir gerçek. Bizdekinden daha düşük düzeyde de olsa alış veriş yaptığımız ülkelerdeki fiyat yükselmeleri bizim piyasalarımıza yansıyor. Uluslararası piyasalarda bazı temel

malların kıtlığı var ve bizim de alıcısı olduğumuz bu malların fiyatları devamlı olarak artıyor. Dış piyasalara hakim olmamız söz konusu edilemeyeceğine göre, fiyatlar üzerindeki bu baskının devamını beklemek ve ona göre tedbir almak gerekiyor.

Türkiye'de tüketicinin ödediği fiyatlarla üreticinin eline geçen fiyatlar arasında büyük farklar bulunduğu ve enflasyonu körükleyen faktörlerden birisinin de bu olduğu biliniyor. Öyleyse alınacak tedbirler arasında, üretici ve tüketiciyi çok sayıdaki aracıya karşı koruyacak tedbirlerin bulunması gerekiyor. Ancak burada da karşılaşılan sorun bu tedbirleri uygulamadaki güçlük ve tedbirlerin sonuç verebilmesi için uzunca bir süre bekleme zorunluğudur. Şüphesiz bunların etkilerini geç göstereceği gerekçesi, bu alanda tedbir alınmamanın mazereti olmamalıdır. Fakat bugün acil bir nitelik gösteren enflasyonu durdurma konusunda, bu tedbirlerin kısa dönemde verebileceği sonucu fazla büyütmemek gerçekçi olur.

Son olarak bir de, enflâsyonla mücadelede fiyat kontrolleri üzerinde durulmaya değer bir konu olarak görülüyor. Ayrılan hükûmetin son haftalar içinde getirdiği fiyat kontrol sistemi gerçekçi olmadığı gibi, uzun süre uygulanacak fiyat kontrollerinin, gerek idari yönden gerekse ekonomik yönden çok önemli sakıncalar taşıyacağı da unutulmamalıdır.

Bütün bu söylenenlerden şu sonuçlar çıkarılabilir. Türkiye'de enflâsyon mutlaka tedbir alınması gereken bir düzeydedir. Son yılların hükûmetleri, bu konuda duydukları huzursuzluğu belirtmekle birlikte konuya gereken önemi vermemişlerdir. Bu nedenle yeni hükûmet daha da güç bir durumu devralacaktır. Eğer istikrarlı bir hükûmet kurulur ve enflâsyon konusunda ciddi bir tutum içinde olacağını topluma anlatabilirse, enflâsyonla mücadele bakımından uygun bir ortam hazırlanabilir. Daha sonra yapılacak şey birbirleriyle tutarlı tedbirlerin saptanması ve ısrarlı bir şekilde uygulanmasıdır. Bu arada alınacak tedbirlerin bir maliyeti olacağını düşünmek, fiyatları hızla düşürmek amacıyla yapılacak aşırı uygulamalardan kaçınmak gerekir. Aksi halde, ekonomik gelişme ve istihdam bakımından olumsuz durumlarla karşılaşmak mümkündür. Burada karşılaşılabi-

lecek önemli bir güçlük, özellikle şehirlerdeki büyük kitlenin fiyatlara derhal «dur» denilmesini beklemesidir. Ancak bu konuda ciddî bir tutum içinde olan hükûmetlerin, halka konuyu anlatma ve onların desteğini alma olanakları her zaman vardır.

(Milliyet, 27.10.1973)

Tuculescu Kırda

Emil Galip SANDALCI

KRAL EN-ME-LU-AN NA VE BOĞAZ KÖPRÜSÜ

Arkeologların Mezapotamya'da yapılan kazılardan edindikleri bilgilere göre Tufan'dan önceki krallar döneminde Bad-tabira» kentinde hüküm süren Kral «En-me-en-lu-an -na» tam 43.200 yıl krallık etmiş. Tufan öncesi dönem, eski Sümer tabletlerinde yazılanlara bakılırsa, ucu ucuna 241000 yıllık bir süreyi kapsamış. Kapsamış ta, bunca uzun bir süreyi, beş ayrı kentte astığı astık kestiği kestik, sadece sekiz kral paylaşmış, içlerinde en az krallık edeni, 18600 yıl ile, 8. Kral «du-du.» «En me en lu an na» krallarının 3. sü, en uzun dönem de onun ki.

Kral «En-me-en-lu-an-na» günümüzde ve de ülkemizde yaşasaydı, tek başına 6 yıl (1965 1971); paylaşık olarak 12 yıl (1961 1973); bir anlamda da 22 yıl (1950 - 1960; 1961 1973) süren AP iktidarına, kendi 43200 yıllık iktidarı yanında, sinek kadar önem vermezdi kuşkusuz.

O vermezdi de bizimkiler çok önem verdiler. İktidarlarının «Enme-en-gal-an-na» (28800), «Dumuzi» (36000), «En -sib-zi-an-na» (28.000) vb. gibi süreceğini sandılar.

Herhalde sandılar ki, Tufan belirtileri görmüşçesine, böylesi bir telâş ve mateme büründüler. Oy[redacted], başlarına gelen, kendilerinden önceki 27 yıllık CHP iktidarının —ya da giderek iktidarın tekeline sahip olduklarını sananların— başına gelen.

Ne diyelim? Geçmiş olsun. Üzüntü ve şaşkınlıklarını, paylaşmasak da, anlarız. Tepeden inme bir «balyoz» un kurbanı olsalardı bu kadarını da yazmazdık. Kendini savunma olanağından yoksun, zindanlara atılmış kimselere —onların yaptığı gibi— dil uzatmaz, kin kusmazdık. Çok şükür öyle bir durumları yok. Dilediklerini yazıp söyliyecek ortam ve olanaklara sahipler.

Nitekim, şimdiden yazıyor ve söylüyorlar da.

Gerçi, henüz MSP'nin solcu mu sağcı mı olduğunda bir karara varamadılar; TRT Haber Merkezi'ndeki Bizans entrikacılarının işveli göz kırpmalarına karşılık verip vermemekte kesin bir tutuma giremediler; «sandıktan çıkan» ı yeterince hazmedemediler; aralarından «Suçlu ayağa kalk!» deyip yüklenebilecekleri kurbanları saptayamadılar; seçmene karşı «Küsüm sana fakat gönlüm sende» acemi âşık pozundan çıkamadılar amma, alışageldikleri politik refleksleri gereği, jurnalciliklerine, kocakarı benzeri felâket çığırtkanlığına, vakit kaybetmeden, başladılar.

Dediklerine bakarsanız —ve de inanırsanız— vatanın da, milletin de, demokrasinin de, özgürlüklerin de, kalkınmanın da, dinin imanın da yoklukların da elden gideceğinden kuşkulanırsınız :

Herhalde, ilerde serinkanlılıkla daha ipe sapa gelir sözler edecekler.

Şimdilik —kusura bakılmaya— oldukça şaşkınlar.

En çok ta «Boğaz Köprüsü» nün ettiğine şaşıyorlar

AP yanlısı «Son Havadis» gazetesinin bir sütun yazarının geçtiğimiz hafta Boğaz Köprüsü ile yaptığı hayali mülâkattan öğrendiğimize göre Köprü «Beni Demirel yaptı. Şimdi Ecevit açacak» diye «hiddetinden tir tir titriyor» muş.

Yazarın bu masalın ardında söylemiye getirdiği «Biz size koskoca Boğaz Köprüsünü verdik. Siz ise bizden oyunuzu esirgediniz» kınaması.. Her ne kadar Boğaz Köprüsünün yararı, zararı, önceliği; kimlerin parası ile kimlerin yaptığı; «Vatandaşa hizmet» ile «vatandaşa borç senedi imzalamak» kavramları arasında nasıl bir ilişki kurulabildiği konularında söylenecek çok söz varsa da, şimdilik bunları bir kalemde geçelim, «Köprü» nün ettiğine gelelim

Anlaşılan bizimkiler Boğaz Köprüsü'nü zaman zaman piyasaya çıkarılan her derde devâ ilâçlardan sanmışlar. Çeşitli yurt sorunları konusundaki derin ve geniş bilgilerinin sonucu mostralık Boğaz Köprüsü'nü en büyük seçim kozu saymışlar. Seçmen bilincini köprünün bin altıyüz bilmem kaç metrelik uzunluğu ile sınırlandırmışlar.

Aslında ne sandılar, ne saydılar, ne de sınırlandırdılar. Sadece yutturmaya çalıştılar.

Anayasayı yörüngesinden çıkardıktan, Mc Carthyciliğe

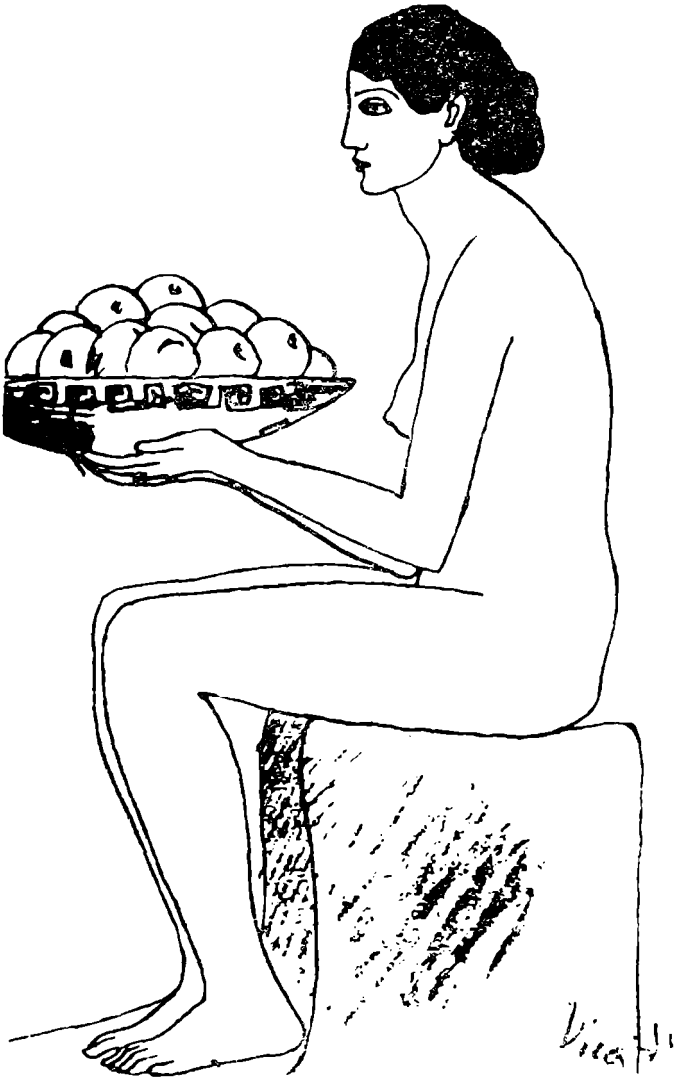
sanak tuttuktan; yurt düzeyinde korku, baskı ve işkencenin yayılması karşısında sustuktan; sömürüye destek olduktan; insan hak ve özgürlüklerinin yitirilmesine seyirci ve alkışçı olduktan; vatandaşları insan yerine «oy» diye tanımlayıp saydıktan sonra bulaştıkları karayı; dünyanın dördüncü, Avrupa'nın ikinci büyük köprüsü emizliyebilir miydi?

Bir partinin iktidardaki icraatı sadece yaptıkları ile değil aynı zamanda yapmadıkları ve yıktıkları ile ölçülür.

Yenilgilerinin nedenini gerçekten aradıklarında onu, köprüden çok uzaklarda, bu noktada bulacaklardır. Bu arada, henüz itiraf edemedikleri, gerçek kimliklerini de.

(Yedi Gün, 31 Ekim 1973)

Uğur ALACAKAPTAN

HAK AVDET ETTİ AMA

14 Ekim seçimlerinden önceki kampanyayı dikkatli bir şekilde izleyenler Millî Selâmet Partisi'nin, «Hak avdet edince, batıl —yani, Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi— zail olacaktır» sloganını hemen hatırlayacaklardır. Seçimlerin malûm sonuçlarına göre, «hak» avdet etmiş olmasa bile iktidarın kapısını çalabilecek kadar ilerlemiş görünüyor. «Batıl» lardan biri, halktan yediği ve beklemediği şamarın yarattığı şaşkınlık ve küskünlük içinde siyaset piyasasından, hiç değilse, şimdilik çekilmiş durumda. Selâmetçi'lere bakılırsa zeval bulması da uzak değil...

Asıl «batıl» ise her zamankinden daha güçlü ve dimdik döndü seçim savaşından... Ecevit'in önderliğinde örnek ve emsâlsiz bir siyasal mücadele veren genç bir kadro, birikintileri ve fosilleri de tasfiye edip, ulusun birinci tercihi olarak parlâmentoya girdi. Ve hemen arkasından «batıl» ile «hak» olanı bir araya getirme türküleri söylenmeye başlandı. İşin ilk ağızda garip görünen yanı, birlik ve beraberlik türkülerinin sol cepheye mensup kalemlerden yükselmesi, buna karşılık, sağcı - tutucu kanadın, «Millî Görüş» ün temsilcilerine ver yansın etmeleridir.

Bunda rol oynayan çeşitli faktörleri kolayca tespit edebiliriz Cumhuriyet Halk Partili'ler ve genellikle ilerici ve devrimci tabakalar, çok partili hayata geçildiğinden bu yana ilk kez beliren halktan yana, uygar ve tutarlı bir iktidar ve yönetimi kurabilme şansını; ellerinden kaçırmak istememektedirler. Bu, herşeyden önce, aşağı yukarı çeyrek asırdır iktidar olamamanın yarattığı burukluğu ve bir anlamda umutsuzluğu da yok ederek demokrasiye olan inancı kökleştirecektir. Öte yandan, bu sayede, Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidar olabileceğini gören ve fakat bunu bekle-

medikleri için seçimlerde ona oy vermemiş olanları, hem yaklaşan mahallî seçimlerde, hem de genel seçimlerde daha yoğun bir biçimde partiye yöneltmek mümkün olabilecektir. Yasaların çizmiş olduğu yasaklayıcı çizgileri fazlaca çiğnememeye —koşulların elverdiği ölçüde— dikkat eden Millî Selâmet Partisi'nin, Cumhuriyet Halk Partisi dışında kalan bütün partilerden daha çok ve daha açık bir uslûpla, toplumsal ve ekonomik konulara değinmesi ve bunlara yerleşik düzenin alışılagelmiş kalıpları dışında çözümler önermesi de, bu iki kutbu yaklaşır görmek isteyenlerin işini kolaylaştırıyor.

«Komünistler, aşırı solcular» gibi yersiz ve fakat etkili olduğu sanılan suçlamaların yapay ağırlığından kurtulup, C.H.P.'nin ne komünist ve ne de aşırı solcu olmadığını kanıtlamak isteyen ve CHP - MSP koalisyonunda böyle bir aklanmanın ışığını görenler de işbirliğinin yürekten destekleyicisi görünümündeler. Buna karşılık, MSP'li bir iktidarın C.H.P.'ne zarar verip vermeyeceği, bu renkteki bir koalisyon denemesinden partinin yaralar alarak çıkıp çıkmayacağı hiç tartışılmıyor. C.H.P. lideri ve yönetici kadrosu ise iyimser ve iyimser olduğu ölçüde akıllı bir ihtiyatkârlık gösteriyorlar. Ve iktidar olmak pahasına, yığınları peşlerinden sürükleyen haklı davalarının temel ilkelerinden vazgeçmeyeceklerini söyleyerek, bu bulanık günlerin ferahlatıcı haberini veriyorlar.

Tutucular ve gericiler arasındaki gayrı resmî fiilî koalisyon ise, C.H.P.'ni iktidara getirecek bütün yolları kapayabilmek telâşı ve çabası içinde... En büyük baskıyı da, örgütünden başlamak üzere, çeşitli kanalların etkisi altında bıraktırılmak istenen M.S.P. görüyor. Bu yüzden, onlar da, «iktidar olma» havasından ve hevesinden uzak görünmek eğilimindeler. Aslında, erken gelen bir seçimle sonuçlanacak da olsa, iktidar ortağı olmanın bu partiye sağlayabileceği iki büyük yarar var: Bir kere, iktidar dönemi, Parti'nin daha iyi örgütlenmesini ve etkinliğinin artmasını sağlayacaktır. Öte yandan, C.H.P.'nin önderlik ettiği bir koalisyonun ortağı olmak, tepesinde kara bulutlar dolaşan, hattâ, intikamcı sağ kanat tarafından fırtınalar estirilmek istenen bu partinin hukukî varlığını güvence altına alabilecektir. Böylelikle, partililer, ileride bir de «Millî İstika-

met Partisi» kurmak zahmetinden de kurtulmuş olacaklardır.

Bu çırpınmaların çizdiği tablo içinde en güç durumda olan, C.H.P. dir. Ecevit'in, parti üyeliğinden başlayıp liderliğe kadar ulaşan çok başarılı politik hayatının kazandırdığı tecrübe, öngörü ve sağduyusu ile, partisinin, dolayısiyle, ülkenin çıkar ve yararlarını, politik yaşamın değişken konjonktürünün koşullarıyla dengeleyebileceğine güveniyoruz. C.H.P.'nin lider kadrosunun, organlarının, örgütünün ve altını çizerek söyleyelim, düşünenlerle eli kalem tutanların yapacağı basiretli ve iyi niyetli yardım, hem yanılma payını, hem de karanlık yüzlerin iştihasını azaltacaktır.

(Yedi Gün, 31 Ekim 1973)

Ekin Nayır : gravür

Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU

FAŞİZME DAVETİYE Mİ?

14 Ekim seçimlerinden bu yana bir aylık ölü bir süreyi geride bıraktık.

Gerçi seçimler dosta, düşmana örnek olacak bir olgunluk içinde geçti. Türk halkı demokratik alandaki üstün olgunluğunu kanıtladı, yani kendine düşen yurttaşlık görevini kusursuz denecek biçimde yerine getirdi. Ama o'nun seçtiği kimseler, partiler, liderler, her gün bir yeni oyunla bu halka lâyık olmadıklarını kanıtlamak yarışında görünüyorlar. Çatışmalar, suçlamalar, hırslar, çelme takmalar sürüp gidiyor.

Ortada hâlâ ne hükümet var, ne de parlamento başkanları! Canlı bir varlığın kafasında aksaklıklar olunca nasıl ki öbür organlar felce uğrarsa, bir ülkenin siyasal gücü temsil eden merkezlerinde aksaklıklar olur ve o merkezler işlemezse, ülkenin işleri ve bütün öbür örgütleri durur ve baştanbaşa bir vatan, sanki titriyormuş gibi bir görünüm kazanır.

İşte şimdi dünyanın, içinde yaşadığımız bu en nazik döneminde, çok büyük tehlikelerle çevrili bulunduğumuz bir zamanda, yeni seçilen politikacıların, halkın gözleri önünde bir çekişme, daha doğrusu bir kör döğüşü içinde bulunması, gözlerimize, yukarda söylediğimiz gürünümü yansıtıyor. Az çok düşünen bir kafaya ve gönlünde vatan sevgisi denilen bir duyguya sahip olup da bu görünümden derin bir üzüntü duymayacak yurttaş tasavvur edemiyorum.

Epeyce uzun bir zaman önce «7 Gün» dergisinde ve ardından bu sütunlarda yazdığımız bir yazıda, partiler yelpazesinin sağ yanında bulunan siyasal kuruluşların programları arasında önemli bir ayrım olmadığından, bunlar arasındaki çatışmaların bir kabile kavgası niteliği taşıdığını belirtmiştik. Bilindiği gibi böyle kavgalarda kabile başkan-

ları biribirine düşman olursa, kabilelerin tüm halkı da karkarşıya gelir ve zaman zaman biribirine girer.

Ne yazık ki bugün ülkemiz böyle bir uçuruma gitmek eğilimindedir.

Ve yine ne yazık ki, böyle bir duruma ülkeyi sürüklemek isteyen kişilerin gölgeleri cin - peri masallarındaki gibi korkunç umacı veya heyülalar biçiminde, ya da, kara bulutlar halinde güzel vatanımızın göklerinde kendilerini hissettirmektedirler.

Yasama meclislerine başkan seçiminde ne centilmen anlaşmaları, ne de verilen sözler ve sürüp gelen eski gelenekler para ediyor. Küçük politika hesapları bu konuda politikacıları büsbütün küçültüyor halkın gözünde.

Senato Başkanlık Divanında birkaç fazla üyelik almak için gruplar biribirine giriyor. Alsan ne olacak, almasan ne olacak ve memleket ne kazanacak bu bir fazla veya eksik divan üyeliğinden? Yoksa sizin partinizi «memleket» mi sanıyorsunuz? Aynı hak ve yetkilere sahip gruplar ve üyeler, sırf siyasal bir parti grubu veya üyesi olmadıkları için, saf dışı bırakılmak isteniyor ve bunun gerekçesi küçük hesaplara, eski ve yeni düşmanlıklara dayandığı halde, «âlem kör ve herkes sersem» sanılarak, Anayasaya dayandırılmak isteniyor.

Bu, nasıl bir zihniyettir, nasıl bir politika anlayışıdır ve en önemlisi, nasıl bir demokrasi ve ülke yönetimi anlayışıdır? Ve hepsinin üstünde nasıl bir vatan sevgi anlayışıdır? Halkın dediği gibi, akıl, sır erdirmek mümkün değil.

Kısacası, parlamento çalışmıyor, çalıştırılmıyor.

Neden?

Hükümet kurma işine gelince Haftalardanberi gazeteler yazdı durdu Son seçimlerde en çok oy alan CHP'ye hükümet kurdurulmamak için para babaları Ankara'nın lüks otellerine çöreklenmişler... Uğraşılar, kombinezonlar, anlaşma ve kandırmalar, tahrikler içinde imişler, diye.

İtiraf edelim ki, biz, bu derecesine ihtimal vermiyorduk ve bu haberi abartmalı buluyorduk. Ama gerçekler karşımıza çıkınca, durumun bizim iyi niyetle düşündüğümüz gibi olmadığına inandık.

Şimdi soruyoruz kendi kendimize Nereye gidiyoruz.

nereye sürükleniyoruz? Politika hayatımızı, Türk demokrasisini ve en önemlisi, ülkemizi nereye sürüklüyorlar, diye.

12 Mart 1971'de nereden kalktık, nerelerden geçtik ve dönüp dolaşıp şimdi nerelere geldik?

İzin verirseniz bu soruyu cevaplayayım :

Yasaları ve özellikle anayasayı gereği gibi uygulamadığı için ülkeyi anarşiye sürükleyen ve 12 Martı davet eden bir iktidar partisi başkanına sağ doğrultudaki yoldaşları ile birlikte yeniden iktidar olmak için görev verildiği bir noktaya geldik.

Yeni bir 12 Mart'a davetiye çıkarmak için mi bu?

Demokratik Parti ile «tikli parti» diye alay edildiği için biz üzülmüş ve bunu yapanları kınamıştık bu sütunlarda. Ama bu parti liderinin, sağ kanatta olmasına rağmen, adı kötüye çıkmamış kişiler ve liderlerle koalisyon yapma konusundaki kararını yerinde buluyoruz. Ama üzüntüyle söylemeliyiz ki, DP'li liderin bu gerekçesini ne denli yerinde buldu isek, CHP ile koalisyon yapmama konusundaki gerekçesini o denli çirkin ve ülke için zararlı, hatta tehlikeli bulduk.

Efendim, CHP, sıkıyönetim uygulamalarını ve MİT faaliyetlerini yerinde bulmuyormuş da, bu sebeple onunla koalisyona gitmezlermiş.

Demek ki, DP, —ki demokrasi havariliğini kimseye bırakmak istemiyor— askerî idareyi, keyfi yönetimleri, işkenceleri, hangi sebeple olursa olsun tasvip ediyor. Bu parti liderinin yukarıki gerekçesinin «mefhumu muhalifi» yani karşıt anlamı budur. Daha da açık söyleyelim Demek ki, DP, askerlerle ortaklaşa bir yönetime dünden hazırdır.

Bunu düşünmek bile korkunç geliyor insana. Çünkü askerin görevi vatan savunmasıdır. Onun politikaya karıştığı yerde bu savunma her zaman tehlikeye düşer. Kimi yerde iç savaşlar olur, kimi yerde büyük yenilgiler ve ülke kayıpları olur. Yakın tarihimizdeki Balkan Harbi bunun en acı örneklerinden en biridir. Asker politikaya girince en küçük rütbelisinden en büyük rütbelisine kadar her askerî kişi, ülkeyi kendisinin daha iyi yöneteceği vehmine kapılır. Oysa ülke yönetimi çok yönlü bir yönetimdir. Bir kışla içi gibi tek yönlü br yönetim değildir. Dünyanın hiçbir yerinde sürekli bir askerî yönetimin bir ülke halkını mutluluğa, refa-

bu götürdüğü görülmemiştir. Böyle yönetimlerde, çok küçük bir azınlık, daha açık söyleyeyim, sermayeci zümre belki bir süre sevinir, kendini güven içinde sanır. Ama, bu, çok büyük bir yanılgıdır. Çünkü, «kara faşizm»in arkasından er veya geç bir bölünme, bir «kaos» gelir, ülkeyi yıkıntıya götürür. Yurt dışına kaçacak özel uçağı ve vaktiyle oraya kaçırılmış servetleri olmayanlar, bütün halkla beraber vatan çatısının yıkıntıları altında ezilip giderler.

Bizim gibi hiç bir dönemde mevki, servet, siyaset ihtirası olmamış ve Ulusa, Kurtuluş Savaşının başından beri ülkemizin ve halkımızın yükselmesinden başka bir dilek taşımamış ve artık tabiî ömrünün son aşamalarına yaklaşmış, az-çok tarih bilen kişiler için bu gerçekleri gözönüne koymak ve herkesin gönlünde yattığına inanmak istediğimiz vatanseverlik duygularını tahrik etmek, belki vatansızlar için hoş karşılanmayacak, bize yönelen düşmanlıklara yeni düşmanlıklar ekleyecektir.

Varsın olsun... Bizi bilen bilir. Otuz yılı aşkın bir süreden beri her dönemde söyledik düşündüklerimizi. Bugün de ve yaşadıkça da, söyleyeceğiz, söylemeliyiz. Bizim durumumuzda olanlar da söylemelidirler. Çünkü vatanseverlik ne bizim, ne de, başkalarının inhisarında değildir. Ama vatanseverlik yetmez. Aydın insanın yürekliliği de lâzım. Bu yürekliliği, sadece, yine ülkede egemen olan düzen yüzünden, ülkenin varlığı için tehlikeli katı ideolojilere sapmış olan gençler değil, bunların tehlikesini görenler de göstermelidir.

Sade bir vatandaş olarak, 14 Ekim seçimlerinin getirdiği politikacılara ve onlardan bir kısmının arkasındaki sermayeci zümreye seslenmek gereksinmesini duyuyoruz bugün.

Sağı, solu belli olan ve lâyık rejim ve demokrasi kuralları içinde işleyen yönetime, bunca acı denemelerden sonra, lütfen alışınız artık.

Dünyadaki en yeni örnekleri oluşturan Yunanistan'ı ve Şili'yi düşününüz ve faşizme davetiye çıkarmayınız. Çünkü bunun arkası yıkıntıdır. Zulümdür ve ucunda uçurum bulunan tek yönlü bir sokaktır.

(Cumhuriyet, 18.11.1973)

Prof. Dr. Faruk EREM

DÜŞÜNCE SUÇU

«Düşünce suçu» kavramı üzerinde tartışmalar sürüp gitmektedir. «Hukuk tekniği» açısından bu kavramın incelenmesi yararlı olabilir :

«İnsan, insana mutlaka bir şey borçludur» (Steinbeck). İşte bunun için insanın baş görevi düşünmektir. Buna «düşünme hakkı» diyebiliriz. Esasında bahis konusu olan «düşünme hakkı» değil, «düşünce borcu» dur. Bütün sosyal koşullar bu borcun ödenmesini sağlamağa yönetilmelidir.

Psiko - sosyal usullerle, insanları şartlandırmaktan, «beyin yıkamak» denemesine kadar derece derece güdümlü toplumların özelliği düşünmenin inkârıdır. Sokrat savunmasında bu haktan «tartışılması» insanlık için en büyük iyilik» diye söz etmişti.

Düşünce suçlarını devam ettirebilmek isteği ile bazı fikirleri yasakta tutabilmek olanağı arasında bir dengenin bulunması gerekir. Çağımızda bu olanak kaybolmuştur. Fikrin yayılmasını sağlayan modern ve teknik usullerin, önceki olanakları etkisiz hale getirdiği görülmektedir. Rotatifler milyonları basarken, her memleketin radyosu başka dillerde yayın yaparken, sinema, tiyatro ve her çeşit sanat yapıtı bir fikri işlemeyi, hayale hitap etmeğe tercih ederken «düşünce suçu» nun muhafazası olanağı kalmamıştır.

«Bugüne kadar söylenmesi yasaklanmak istenen fikirleri alakoyacak hiçbir araç bulunamadı», «yasaklanması gereken fikirlerle izin verilmesi gerekenler arasında bir ayırım yapılamaz» (Laski). Böyle bir ayırım yapmak iddiası, böyle bir iktidarı kendisinde görebilmek üstünlüğü insanlık dışıdır. Montesquieu «kral istemezse düşünemezsiniz» demişti. Çağını yeren bu sözde gerçeğin payı büyüktür.

Birbirine karşıt fikirlerin sürüp gittiği dünyamızda ül-

lerin sınırları, fikri durdurmakta güvence değildir. Fikrin yayılmasını önlemek çabası, boşa emektir. Asıl güvence, karşıt fikirlerin diyalektiğinin, insanları en doğru düşünceye götürebileceğine inanmaktır. Tek çare budur. Başka çare kalmadı.

Fikir suçuna tanınmak istenen ayrıcalık, «eylem suçları»na sirayet ettirilemez. Kaldı ki fikirce özgürlük mevcut olmasına rağmen eylem suçları işlenirse, bunları en ağır şekilde cezalandırmanın nedeni düşünce özgürlüğünü korumaktır. Bu en inandırıcı gerçekdir. Kaldı ki eylemin nerede başladığını, nerede bittiğini kestirmek olanağı bulunabilmiştir. Oysa cezalandırılan fikri, tecrit etmek olanağı yoktur. Fikri cezalandıran sistemlerde «iyi fikirler» in de zaman zaman cezadan kurtulamadıkları görülür. Özellikle fikir suçlarında, objektif yargı imkânsızlığı, ceza tehdidini korkunç bir hale getirir. Bunun sonucu insanların düşünmemeyi tercih etmeleridir.

Başka bir sonuç da şudur : «Adalet» yıpranır. Fikirce «yasak bölge» kolaylıkla bütün düşünceleri kapsamına çeker. Bir toplum için bundan büyük felâket düşünülemez, eğer demokrasiyi sürdürmekte inançlı ise.

(Cumhuriyet, 27.11.1973)

Prof. Dr. Rauf MASUHOĞLU

YÜKSEK ÖĞRETİME GİRİŞTEKİ DARBOĞAZ

Yüksek öğretime giriş bu yıl biraz daha derinleşmiş bir yara görünümü aldı. Yüz elli bin adayın katıldığı merkezî sınavda soruların çalınması, sisteme duyulan güvensizliği daha da artırdı.

Her iki sınavda verilen sorular ise, şimdiye kadar olduğu gibi, ezbercilikten başka hiçbir şey ölçmez nitelikte idi. Girişteki bu darboğaz iki nedenden ileri geliyor: Biri yüksek öğretmdeki sıra darlığı, öteki ise, aşağıdan gelen öğrenci kitlesini yeteneklerince yönetilip ayıklayarak üniversite kapısındaki yığılmayı ölçülü sınırlar içinde tutacak eğitim ve yönetim önlemlerinin vaktinde alınmamış olması. Bu sorunlar yalnız üniversitenin sorumluluğunda değil. Bir ülkenin eğitimini bütünlüğü içinde ele almadan hiçbir sorunu köklü çözüme bağlamak olanağı bulunmadığını bu örnek de gösteriyor. Bu arada, sığa konusunda üniversitenin potansiyelinden gereğince yararlanıldığı söylenemez. Sığa sorununu özel girişim eliyle çözmeyi yeğ sayan bir siyasal iktidar, bile bile geçim sıkıntısı içinde tuttuğu üniversite personelini para kazanmaya özendirerek ve bunu başarı ile uygulayarak bu potansiyeli yıllarca israf etmiştir.

Gençlik bunalımının nedenlerinden biri olan bu tedirginliğin giderilmesi sabırlı, planlı, disiplinli bir tutum ister. Sığayı büyütecek bir önlem yüksek öğretim kurumlarını çoğaltmaktır. Ama bu pahalıdır ve uzun sürede sonuç verebilecektir. Üniversitelerin potansiyelinden yerinde yararlanmayı sağlayacak daha hızlı bir tutum, üniversitenin önüne iki yıllık «temel bilimler yüksek okulları» kurmak, bunları hem yüksek öğretimin yarı yükünü omuzlayacak, hem de ara düzeyde meslek insanları yetiştirecek kuruluşlar halinde düzenlemektir. Bunun temel fen bilimleri öğretimi acısından nasıl yürütülebileceğini, Ankara Üniversitesi Sena-

tosu için 1970'de hazırladığımız bir rapordan ana çizgileriyle aktararak eleştiriciye sunmak istiyorum.

Tıp, ziraat, mühendislik gibi meslekler temel fen bilimleri dediğimiz matematik, fizik, kimya ve biyolojinin pratik uğraşılar için uygulamalarıdır. Bu bakımdan uygulamalı fen ve teknoloji öğretiminin temel fen bilimleri ile başlaması yapının bir zorunluğudur. Temel fen bilimleri öğretiminin niteliği ve hacm uygulamanın yararlılığı yönünden önemldir. Çoğu ülkede meslek öncesi fen bilimleri bizim F.K.B. veya benzeri düzende yürüttüğümüzden farklı olarak iki yıllık bir öğrenimdir. Çünkü fennin son elli yıl içinde giderek artan bir hızla gelişmesi uygulamaya yeni kavramlar, yeni yöntemler ve yeni araçlar getirmiştir. Bugün istatistik çözümleme sosyal ve ekonomik bilimlerde de kullanılıyor: elektronik hesap makinaları bankalara kadar girdi, yarığı örgütlerine girmeye çalışıyor. Radyoizotoplar, laser ışınları çeşitli araştırmalarda çok yaygın kullanma yeri buluyor. Bunları kullanacak uygulayıcı aracın yapısını tanımak yararları kadar zararlarını da değerlendirmek, elektronik hesap makinası kullanacak uygulayıcı makinanın mantığını ve programlamayı anlamak zorundadır. Yoksa bu araçlar verimsiz bir israf olur. Orta öğretimden yetersiz gelen gençlerin üniversitede bir yıllık fen öğretimi ile fen alanında bir mesleğe temel olacak düşünce, davranış, bilgi ve beceri yeteneği edinmelerini sağlamak olanak dışıdır. Üstelik, çoğu hallerde bin kişiyi bulan sınıflarda çoğu söze dayalı olan bu öğretim hiç de etkili değildir. Bu nedenle temel fen öğretimi iki yıllık olmalıdır ve bu Batı'da da böyledir. Örneğin, Fransa'da yüksek okullar halinde kurulmuş olan tüm mühendislik dallarına öğrenci seçimi büyük liselerde açılmış özel sınıflarda, lise üstü iki yıllık fen bilimleri hazırlık öğrenimi gören gençler arasından yarışma ile olur. Sonra yüksek mühendislik okullarında sadece iki yıllık bir meslek öğretimi verilir. Yine Fransa'nın College Üniversitaire'leri, B. Amerika'nın Community College'leri ve Almanya'da yüksek öğretimin ilk basamağı olan vorphysikum'ları iki yıllıktır.

İki yıllık fen bilimleri eğitimi sığa sorununa etkili çözüm getirir. Çünkü iki yıllık temel bilimler yüksek okulları ile fakültelerin yarı yükünü almak ve bu fakültelerin tüm olanaklarını yukarı sınıfların hizmetine bırakmak yoluna

gitme olanağı sağlanır. Fransa'da bu tip öğretim hem fende hem toplumsal bilimlerde var; ayrıca Fransız üniversiteleri ikişer yıllık dönemler halinde düzenlenmişlerdir. Öğrenci temel bilimlere harcanan birinci dönemden alacağı diploma ile ikinci döneme geçer.

Birleşik Amerika'da ise sayı baskısını karşılamak, öğretimi büyük merkezler dışına yaymak ve ucuza maletmek için açılan Community (veya Junior) College'ler o kadar hızla artıyor ki, bunların sadece California eyaletinde sayıları 100'ü bulmuş durumdadır ve ikibin yıllarına doğru Birleşik Amerika'nın tüm yüksek öğretiminin bu iki yıllık College'ler üzerine oturacağı anlaşılmaktadır. Bu college'ler Amerikan eğitim sistemine göre çok amaçlı kuruluşlardır, yâni öğrenci yeteneklerine ve eğilimlerine göre ders seçerek akademik doğrultuda yürümeye ya da meslek edinmeğe yarayacak bir yol tutar. İtalya'nın da eğitim reformu içinde böyle iki yıllık yüksek öğretim kuruluşlarına gittiği bilinmektedir.

Temel fen bilimleri eğitimi bir diploma ile biter ve fakülteler öğrencilerini bu iki yıl boyunca elde edilen başarı derecesine göre seçerler. Bu seçmeden artan ya da daha yukarı gitmek istemeyen öğrenci öğrenimi boyunca aldığı veya daha sonra alacağı seçimli meslek ve beceri dersleri ile ara düzeyde bir meslek edinir. Örneğin, eğitim dersleri ile ortaokul öğretmeni, pratik derslerle lâboratuvar uzmanı, sağlık hizmetleri uzmanı, hesap uzmanı, elektronikçi, teknik sekreter olarak yetişmelerinde bir güçlük olamaz. Uygulama bu çeşit meslek insanlarını çok arıyor. Bu gereksinmeyi karşılamak üzere kurulmuş bulunan pek çeşitli meslek okulları (Tekniker okulları, eğitim enstitüleri, sağlık okulları) üniversitenin ara düzeyi içine yerleştirilmelidir. Böylelikle hem yüksek öğretimin bütünlüğü dengeli bir eğitim anlayışı içinde gerçekleştirilmiş, hem de her yüksek öğretim kuruluşunun fakülte olmak, üniversite olmak özlemine sağlıklı bir çözüm getirilmiş olur. Bu düzen lisans ve daha yukarı öğrenime yatkın görünmeyen bir genci bir belge ile dışarı atacak yerde kısa sürede bir meslek edinerek, hem de geçer bir meslek edinerek topluma yararlı kılma olanağı sağlamaktadır.

Bugün puvan esintilerinin bir fakülteye attığı nice öğ-

renci, yatkın olmadığı, ilgi duymadığı ve dolayısiyle anlayamadığı bir öğrenimin moral yıpratıcısı ezikliği içinde başarısız olmakta ve sonunda öğrenimi bırakmak zorunda kalmaktadır. Yüksek öğrenim başarı yüzdelerinin çok düşük olması, hem öğretim kurumlarını işlemez hale getirecek kadar tıkamakta, hem de gerçekleştirilen öğretimin niteliğini akıl almaz derecede düşürmektedir. Bu bakımdan üniversiteden ara düzeyde bir diploma vermek eğitimin nicelik kadar nitelik sorununa da bir çözüm getirir.

Bu okulların elverişli yanlarından biri kuruluş ve işletme giderlerinin fakültelere bakınca çok düşük oluşudur. Bunlar büyük merkezlerin dışına kurularak yüksek öğretim hizmetinin bir yarısını yurt yüzeyine yayma olanağı sağlarlar. En çok 1000 öğrencilik birimler halinde en çok kırk, elli kişilik sınıflarda öğretim yapacak şekilde kurulmaları gerekir. Bu okullarda, lâboratuvar, tartışma, öğretim üyesi — öğrenci ilişkilerinin daha etkili şeklide işleyerek daha iyi bir öğrenim süreci doğmasına yol açacağı açıktır.

Bu okulların eğitim programları çeşitli meslekleri ve eğilimleri karşılayacak biçimde yâni seçmeli ders ve kredi düzeninde yürütülmelidir. Bu yüksek okulların üniversitelerin akademik denetim ve gözetimi altında ve her üniversitenin çevresinde yüz, yüzelli kilometrelik uzaklık içinde kurulması ana üniversiteler ile ilişkilerini korur.

Fen bilimlerinde akademik personel darlığı ülkemizin fen ve teknoloji öğretiminin darboğazıdır. Bu güçlüğü yenmek için tutulacak yol bu okullarda akademik geleneğimizi hiç değilse başlangıçta bir yana bırakarak yüksek lisans yapmış öğretim görevlilerinden yararlanmaktır. Dünyanın en güçlü ekonomisine ve çok büyük okumuş potansiyeline sahip olan Birleşik Amerika bile, Community College öğretim üyelerinde «doktora» şartı aramamakta, arayamamaktadır. Öğreticiliğe yatkın, yüksek lisans yapmış bir görevli bu kuruluşlardaki öğretime yeterli sayılabilir. Fransızların sözü geçen hazırlık sınıflarının öğretmenleri lisansdan sonra özel bir sınav (agregation) vermiş kimselerdir. Bu sınıflardaki öğretimin üniversitelerin aynı düzeydeki sınıflarından daha verimli olduğunu sistemi tanıyanlar bilirler. Bu okullarda öğreticilerin araştırma yükümlülüğü olmayacağı için her görevli tüm zamanını öğretime verecektir.

Son zamanlarda yeni fakülteler ve üniversiteler açma ve bugünkü kuruluşları, tüm eksiklikleri ile üretme girişimleri çoğaldı. Yeterince hazırlığı olmayan böyle girişimlere önayak olanların kendi düzenlerini bozmadan «uçan profesörlük» tekniğine, «bir müdür, bir mühür» geleneğine yaraşır bir tutum içinde oldukları ne yazık ki ortada. Fakat ülkemize çok pahalıya malolan bu yol denenmiş, yürümemiştir. Bunu yinelemek dar olanaklarımızı israftır ve bir aldatmacadır. İşinin başına yerleşmiş bir kadro olmadan açılan bir eğitim kuruluşu bâzı kişisel problemleri çözebilir ama eğitim sorunlarımızı büsbütün çıkmaza sokar. «Görevimiz tehlike» değil, derdimize daha hesaplı, daha işlek, daha gerçekçi ve de daha ilkeci çözümler getirmektir.

(Milliyet, 1.12.1973)

İsa Çelik : foto

Abdi İPEKÇİ

1974 BÜTÇESİNİN TALİHSİZLİĞİ...

1974 bütçesi talihsiz koşullara rastlamıştır. Bu bütçe, iktidarda kalması mümkün olmayan bir koalisyonun hükümeti tarafından hazırlanmıştır. Tasarıyı Parlâmentoya sunanlar, uygulama sorumluluğunu yüklenmeyeceklerdir. Ve bu sorumluluğu kimin, kimlerin yükleneceği elân bilinmemektedir. Bu husus, işi büsbütün güçleştirmiştir. İktidarın muhtemel sahibi belli olsaydı 1974 bütçesini hazırlamak zorunda kalan Talû Hükûmeti, hiç değilse onlara danışarak tasarıya belirli bir yön vermek olanağını bulabilirdi. Bu da yapılamamış, 1974 bütçesi hazırlayıcısı ile uygulayıcısı arasında bağ bulunmayan bir tasarı olarak Meclislere getirilmiştir.

Tasarı üzerindeki görüşmelerin başlaması, sadece Millet Meclisinin çalışır hale gelebilmesine değil, yeni hükûmetin de kurulmasına bağlıdır. Çünkü Anayasanın 94'üncü maddesine göre bütçe tasarısı üzerinde ilk çalışmaları yapması gereken Karma Komisyonda iktidar grubunun veya gruplarının belli sayıda üye tarafından temsili gerekmektedir. Buna göre iktidara hangi grupların geleceği belli olmadan, yâni hükümet kurulmadan Karma Komisyon seçimi de yapılamayacaktır.

Kısacası, uygulayıcıları tarafından hazırlanamamak durumunda kalan 1974 bütçe tasarısının, görüşülebilir hale gelmesi için bir yandan Meclis Başkanlık Divanı seçiminin sonuçlanmasını, bir yandan da hükûmetin kurulmasını beklemek gerekecektir. Hükûmetle birlikte uygulayıcılar da belli olduktan sonra, bütçenin iktidara gelen partilerin politikasına uygun biçimde değiştirilmesi mümkün ve muhtemeldir. Ama bu olanak sadece Karma Komisyon çalışmalarında vardır. Zira yine Anayasanın 94'üncü maddesine göre, «Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Bütçe Kanunu tasarılarının genel kurullarda görüşülmesi sırasında gider art-

tırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifler yapamazlar.» Bu noktada bir güçlük daha belirmektedir: Anayasanın aynı maddesi, bütçe tasarısının Parlâmentoya sunuluşundan en geç sekiz hafta sonra Senato Genel Kuruluna getirilmesini öngörmektedir. Yeni tasarı üzerinde köklü değişiklikleri yapmak yetkisine sahip bulunan Karma Komisyonun çalışma süresi sınırlıdır. Şimdiden işlemeye başlayan sekiz haftalık bu sürenin bir bölümü hükûmetin kurulmasını, Millet Meclisinin çalışır hale gelebilmesini beklemekle geçecektir. İktidara gelecek olanlar, bütçede gerekli buldukları değişiklikleri ellerinde kalan sayılı günler içinde gerçekleştirmek zorunda kalacaklardır.

Ve önceki gün açıklanan bütçe tasarısına daha ilk günden gösterilmeye başlanan tepkilere bakılırsa, 1974 bütçesini uygulamak durumunda kalacak olanların, bu tasarıda önemli değişiklikler yapmak zorunluğunu duyacakları şimdiden bellidir.

(Milliyet, 3.12.1973)

CUMHUR BAŞKANIMIZ

KORUTÜRK'ÜN ULUSA MESAJI

Sevgili vatandaşlarım,

Hep birlikte şahit olduğumuz gibi, memleketimizde hâkim olmasını milletçe beraberce istediğimiz (hürriyetçi, demokratik parlâmenter) sistemin yerleşmekte olduğunun delilini veren ilk sınavı 14 ekim 1973 genel seçimlerinde başarı ile vermiştik. Bu sistemin milletçe tamamen benimsendiği yolundaki ikinci sınavın, yeni seçilen parlâmento içinden (bir hükûmet kurma sınavı) olduğunu, sizlere evevlce açıklamıştım. Filhakika, bir ayı aşkın bir zamandanberi hükûmet kuramadığımıza göre, bu ikinci sınavı henüz başarmış durumda değiliz.

Devlet idaresini sükûnetle yürütmekte olmamıza rağmen tarihimizde bu kadar uzun müddet, istifa etmiş bir hükûmetle icra organının vazifede kalmış olduğunu hatırlamıyoruz. Bu durumun milleti, ruhî ve fiilî alanda devlet mekanizmasını tatbikat sahasında geniş bir bunalıma itmekte olduğu meydandadır.

Bütün siyasî partilerin — hattâ vaziyeti yakından görüyorum, bugün vazifeye devam etmekte olan istifa etmiş hükûmet üyelerinin mensup olduğu partiler de dahil — bütün siyasî partilerin yegâne birleşebildikleri nokta, hükûmetin bir an evvel kurulmasıdır. İstifa eden hükûmet erkânı dahil diyorum, çünkü, onların sorumluluğu devam ettiği halde yetkileri, yetkimiz dahilinde kısmen kısıtlanmış, yetkimiz dışındaki tasarruflarının bazılarını da kullanmamaları hususunda daimî tavsiye ve temennilerimiz kendilerini müşkül durumlara itmiş bulunmaktadır.

Bu itibarla, hükûmetin bir an evvel kurulması yolundaki düşüncelerimi, bazı çevrelerde geç kalındığı iddialarına rağmen, salim bir çözüm yolu bulmak için sabırla devam

ettiğim istişarelerimin sonunda beliren düşüncelerimi açıklama zamanı, artık bence de gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 50 yıllık bir maziye sahiptir. Halbuki, bu kısa zaman içinde insanlık tarihi çok büyük olaylara şahit olmuştur. Zannediyorum, son elli yıl içinde insanlığın şahidi olduğu en önemli olayların başında İkinci Dünya Savaşını göstermek mümkündür. Çünkü, İkinci Dünya Savaşından sonra birçok devlet, isteyerek veya istemeyerek, devlet anlayışında yeni felsefe, rejim ve sistemlere sürüklenmiş, bâzıları bağımsızlıklarını, bâzıları mevcudiyetlerini kaybetmiş, bunların yanında yeni yeni topluluklar, yeni yeni bağımsız devletler belirmiş, dünya coğrafyası yepyeni bir sima almıştır. Nihayet diyebiliriz ki, İkinci Dünya Harbinin galibi iki süper devlet, iki zıt ideoloji de insanlık kaderine hâkim olma yolunu tutmuştur.

Bu iki süper devletin, insanlığı saadete ulaştıracağına inandıkları iki zıt ideolojiyi dünyaya hâkim kılmak hususunda sarfettikleri gayret ve güç, onların sınırlarına yakın olan yerlerde en yüksek dozda etkili olmakta, fakat bu iki ideolojinin çarpışması, açık veya kapalı, kanlı veya kansız, dünyanın her köşesinde kendini kuvvetle hissettirerek sürüp gitmektedir.

Filhakika İkinci Dünya Savaşı bitmiş, fakat, dünyada genel barış henüz kurulamamıştır. İnsanlık âlemi Uzak-Doğu'da (Kore) den ve (Çinhindi) nden sonra bugün Orta - Doğu'da Üçüncü Dünya Harbinin dehşetine sürüklenmek ihtimali ile karşı karşıya bulunmaktadır. Eğer süper devletler arasında bir (dehşet dengesi) kurulamamış olsa idi, belki asrın bu devresinde dünyamızın artık sonun gelmiş olduğuna hükmetmek icabedecekti...

Bu dehşet dengesinin kurulmasıyla, son elli yıllık insanlık tarihi içinde önemli sayılan diğer olaylara da şahit olduk: Birleşik Amerika ile Sovyetler Birliği arasında bir diyalog açıldı. Birleşik Amerika, bir türlü tanımadığı Kıt'a Çini ile ilişkiler kurdu. İkinci Dünya Harbinin yenik düşürdüğü ve hattâ atom bombasının tahribatını yaşamış olmasına rağmen elli yıl içinde teknik, sanayii ve parası ile ve yetiştirdiği genç bir nesille dünya Olimpiyat sahasında ispat ettiği fizik gücü ile, dünyada yeni bir süper devlet niteliğinde Japonya belirdi. Ve yine İkinci Dünya Harbinin yenik düşürdüğü ve

peryan ettiği Batı Avrupa, iktisadî ve siyasî alanda iki süper devlet arasında yeni bir güç, yeni bir iddia ile yeni bir kuruluş olma yoluna girdi. İki süper devletin güvenlik organizmalarını teşkil eden ve dünyanın şimdiye kadar görmediği kudretteki NATO ve Varşova Andlaşmalarının, yeni konullara göre yeni birtakım değişikliklere tâbi tutulması zarureti doğdu...

Görülüyor ki, bütün bunlar dünya konjonktüründe siyasî, iktisadî ve askerî alanlarda bütün toplumlarda yeni yeni kararlar ve yeni yeni tavırlar almağa zorlayıcı etkenler yaratmaktadır.

Haddizâtında, insanlık âleminin son elli sene içinde şahit olduğu en önemli olaylardan biri de, Osmanlı İmparatorluğu enkazı üstünde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyetinin bizzat kendisidir. Filhakika Türkler, cedlerinin Orta Avrupa'ya uzanan ordularının Viyana kapılarında duruşundan sonra, asırlar boyu ağır ağır devam eden geri çekilişini, geceli gündüzlü 22 gün süren bir ölüm - kalım savaşından sonra elli yıl önce Sakarya'da kat'î surette durdurdular ve çökmüş, yıkılmış bir imparatorluk üzerine kurdukları Türkiye Cumhuriyet Ordusu ile hertürlü iç ve dış baskılara ve bâdirelere rağmen, İkinci Dünya Savaşından barış içinde sıyrılabildi. Ve bugün, ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini bilen (hürriyetçi demokratik parlâmenter sistem ve karma ekonomi inanscı) içinde uluslararası âlemde güçlü ve itibarlı bir devlet olarak dimdik ayakta durmasını başarabildi. Son elli yılın tarihçesi üzerinde böyle uzunca duruşumun nedeni, dünyanın temas ettiğimiz son muazzam değişmesi önünde, beliren yeni şartlar karşısında yâni bu yeni tebedüller önünde, yeni kat'î kararlar almak mecburiyetinde oluşumuzu belirtmektedir. Bizi bu kat'î kararlara zorlayan dış etkenler yanında, memleketimizin içerde çözüm bekleyen bunca sorunu da vardır. Vatandaş, hayat pahalılığından, işsizlikten, saymayacağım bildiğiniz bunca önemli sorunlardan, kendisini çekip çıkaracak bir hükümetin bir an evvel kurulması için gözlerini Ankara'ya çevirmiş, acı bir bekleyiş içindedir.

Siyasî parti liderleriyle uzayıp giden istişarelerim, dünyanın yeni bir konjonktüre girmekte olduğu sırada, Türkiye'nin çok partili siyasî hayatında beliren, çözümlenmesi güç bir hal alan son durumundan en isabetli bir çıkışı bulmak ve

bunu bizzat Parlâmentoya dahil siyasî partilere buldurmak gayretine mâtuftur.

Evet Benim, uzayıp giden istişarelerim sadece siyaset adamlariyle olmuştur ve şükürler olsun ki, memleketimizde açık bir rejim hâkimdir. Basın serbesttir. Kamuoyu, siyasî partilerin bana çözüm yolu olarak getirdikleri bütün önerileri bilmektedir. Siyaset adamları, çok kere, çok eski tarihlerden beri askerlerin siyasete müdahale etmesinden şikâyet edegelmişlerdir. Başka memleketleri bahis konusu yapmıyorum. Fakat Türk Silâhlı Kuvvetleri, memleketi koruma anlayışı içinde ve büyük bir feragatle vazife başında gözlerini sınırlarımızdan dışarıya çevirmiş oldukları sırada mevki ve ikbal ihtirası ile değil, fakat içerde rejimi korumak ve memleketi bölünmekten kurtarmak için, birçok yönlü ve sebepli siyasî kavgaların yurdu ve vatandaşı tehdit ettiğini gördüğü zaman iç işlere yönelmek lüzumunu hissetmişlerdir. Bu bahsi derinleştirmeye girmeyeceğim. En son, senelerin sivil ve asker bütün Türk vatandaşlarına, gösterdiği hakikatler ve dersler, ayrıca dış ülkelerde siyaset ve ordu ilişkilerinin ortaya döktüğü ve dökmekte olduğu sonuçlar, ümit ederim, hepimize çok yararlı olmuştur.

Bugün Türk Silâhlı Kuvvetleri lâiklik ve Atatürk ilkelerini yozlaştırmadan, anayasal hakları kötüye kullanmaya davranmadan, cumhuriyeti koruma ve kollama görevine olan bağlılığının kesin kararlılığı içinde, hür demokratik parlâmenter rejimin memleket kaderini uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağı ümit ve intizarı ile kışlasına çekilmiştir. Vatandaşın ve kamuoyunun bugün bilmek istediği, bana, siyasî partilerce getirilen öneriler ve bugünkü şartlar altında, benim Devlet Başkanı olarak ne düşündüğümü ve ne yapabileceğimi öğrenmektir.

★

Evvelâ şunu belirtmeliyim ki, bugün memlekette, bazı kimselerin hâlâ eski hükümdar iradelerinin geçerli olduğu günlerin silinmez etkisinden kendilerini kurtaramayıp Devlet Başkanından, kanunî yetkileri dışında bekledikleri hizmetler vardır. Bu meyanda, hükûmet kurulmasında da bir «işaret» veya hiç değilse bir «ağırlık koyma» isteğinde olanlar mevcuttur. Her şeyden önce, bunun aslını bilenlerin bil-

meyenlere anlatmasını rica edeceğim ve ilâve edeceğim ki, bugünkü Devlet Başkanı, Cumhuriyetimizi kuran ve onu tâkiben gelen Cumhurbaşkanı gibi, başında meydan muharebelerinin kazandırdığı zafer tâcı taşıyan ve milletin mâkûs talihini yenen veya hattâ elinde Parlâmentoda büyük bir siyasî çoğunluğa nüfuz kudreti bulunan bir Devlet Başkanı değildir. Ben, kuvvetimi sadece Anayasanın Devlet Başkanına tanıdığı yetkilerden alıyorum ve nihayet benim kuvvetim, kamuoyunun, basının, siyasî partilerin yetkili organlarının ve genel başkanlarının düşünce ve mütalâalarıma atfedecekleri ilgi ve değerden tereküp etmektedir.

★

Siyasî partilerden bana gelen üç ana öneri vardır: Bunlardan birincisi sola karşı kuvvetli bir sağ koalisyon: ikincisi, bulduğu takdirde bir ortakla, olmazsa azınlık şeklinde bir sol iktidar, üçüncüsü erken seçim.

1) Sola karşı kuvvetli bir sağ koalisyon fikrini, sağlanmasında mevcut şartların güçlüğü, bir takım güvenilmeyen parlâmento taktiklerini gerektirmesi yanında, sağlansa dahi yaşatılmasının ve verimliliğinin bana zayıf görünmesi bakımından ve bunlara ilâveten iktidarın bizatihi kendine mahsus güçlüklerini, özellikle halihazır ağır şartları ile sadece bu partilere taşıtmayı, memleketin bugünkü huzuru ile atisi için yararlı görmüyoruz.

2) Bulunduğu takdirde bir ortakla, olmazsa azınlık şeklinde bir sol iktidara gelince,

Ortaklık bulunması denendi, kabil olmadı. Bir ara ümit olunan bir ortaklığın sağlayacağı zayıf desteğe mükabil, tabanda mevcut bulunan zıtlaşmanın ve ortaklara sızması muhtemel olan aşırı uçların etkileri ile itilerek ortaklardan büyüğünün en kısa zamanda bir azınlık iktidarı olmak zorunluğuna düşürülmesi ihtimalinin, bana istikrarlı ve verimli bir hükûmet vadetmediğini belirtmeliyim.

Azınlık iktidarı ise, parlâmentonun diğer partileri tarafından programının hiç olmazsa bazı maddelerinin desteklenmesi halinde, kabulü mümkün görünmektedir. Batının azınlık hükûmetleri ile kıyas edilerek, böyle bir azınlık hükûmetinin kabule şayan olduğu iddia edilse dahi, bizde son bir çare olarak tahakuku ileri sürülen bu şekli getiren par-

tinin hükûmet kurmasına, diğer hiçbir siyasî partinin destek olmayacağı açıklanmıştır. Kaldı ki, Türkiye ikibuçuk senelik bir sıkıyönetim idaresinden gelmektedir. Bu son üç beş sene içinde rejimimizin yıkılması yolunda girişilen şiddet ve ihtilâl hareketleri ile memleketimizin bölünme tehlike ve tehdidi karşısında geçirdiği buhranlı günler toplum suçlarının doğurduğu yersiz, haksız işlemlerle birlikte çeşitli suçlara itilen ve zorlanan gençlerimizle, bunların yanında bütün Türk ana ve babalarının son senelerde çektikleri acılar, ayrıca memlekette huzuru ve bütünlüğü sağlamak hususunda askerlerimizin, zabıta kuvvetlerimizin ve bütün adlî mekanizmamızın yüklendiği ağır vazife sorumluluğu, bugün azınlık hükûmetiyle iktidar formülünün tasvibine imkân bırakmamaktadır.

3) Erken seçim formülüne gelince:

Erken seçim, bilindiği gibi daha ziyade parlâmentonun kendi alacağı bir karardır. Bu bakımdan Cumhurbaşkanınca böyle bir formül üstünde şimdilik yapılacak bir işlem olmayacaktır. Ancak, benim erken seçim hakkındaki fikrim öğrenilmek istenirse, ben, Türk vatandaşının genel seçimden henüz çıkmış olması ve bunu takipeden aylarda mahalli seçimlere dâvet edilmesinden doğan yorgunluğun bir bezginlik getireceğinden ve yükselmiş olan tansiyonun erken bir genel seçimle beklenmeyen şiddetli çekişme ve çarpışmalara yolaçacağından endişe ederim. Ayrıca, malî portesinin de ihmal olunamayacak kadar yüksek olduğu ifade olunan böyle bir seçimin netice itibariyle parlâmentoya bugükünün aynı veya buna yakın bir sonuç getirmesi ihtimali de dikkate alınmalıdır. Devletin 1973 senesinde seçimlerle meşgul olmasından doğan zarurî bazı sakıncaların 1974 senesine de sirayet ettirilmesi bu endişelerimizi bir kat daha artırmaktadır. Bu itibarla, erken seçimin, Meclis kanunî müddetini doldurmadan fakat daha ön bir tarihe alınması düşünülebilirse de, bunun takdiri şüphesiz daha ziyade parlâmentoya ait bir haktır.

Şu halde ne yapmalı?..

★

Ben fikrimi parlâmentoda çoğunluğu elinde tutan iki büyük siyasî parti liderine etrafıyla açıkladım. Her iki si-

yasî parti lideri de, kendi düşüncelerini bana izah ederek, bunun imkânsız denecek kadar müşkül olduğunu ifade ettiler. Ben, bugünkü iç ve dış şartların Türkiye'de parlâmentodan, «Kuvvetli bir destek görecek bir iktidar ile» hükûmet etmenin zaruretinin her türlü müşkülü yenmeye imkân vereceği düşüncesinde olduğumu tekrarladım. Bu fikrimi el'ân muhafaza ediyorum.

Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet koalisyonunun, fiilhakika resmî istişarelerde denenmesi sonucu mümkün olmadığı görülmüştür. Bu formüle tekrar dönmenin bir bakıma istişarelerin tekrar başlangıca dönme gibi bir çalışma içine girdiği ileriye sürülebilir. Fakat, ben öyle düşünmüyorum. Zira, Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisinin ortak bir hükûmet kurması istişarelerine, parti genel başkanları, (Ben hükûmeti kurmakla görevlendirildim. Benimle ortak olur musunuz?) diye başlamışlardır. Programlarının içinde uyarlık ve ortaklık sağlayacak maddelerin mevcut olup olmadığı ele alınmadan istişareler kesilmiştir. Bir koalisyonun kurulması için bu tutum, meseleye bir çeşit yaklaşma usulüdür ve kendine göre belki bir mucip sebebi vardır.

Fakat, görülmüştür ki, bu yaklaşış, meseleyi çözememiştir. Bu netice, Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi koalisyonunun mutlak surette imkânsız olduğu mânâsını taşımaz. Memleket, parlâmenter usullere göre bir hükûmet, hem de parlâmentoda kuvvetli desteği olan bir iktidar kurmak zorunluğundadır. Büyük partilerimiz genel başkanlarının. (Biz kendilerine vadettiğimiz hususları tahakkuk ettiremeyecek bir iktidar kurarak seçmenlerimizi hayâl kırıklığına uğratırız) demeleri de, belki bir bakıma doğrudur. Fakat her parlâmento üyesi yalnız kendi seçmeninin değil, bütün memleketin temsilcisidir ve oya iştirak eden vatandaş kitlesinin ancak %30'u bir partinin programına oy vermiş, fakat bu kitlenin %70'i bu programa iştirak etmemiştir. Diğer taraftan yine o vatandaş kitlesinin %33'ü bir diğer partinin programına oy verdiği halde, %67 si o partinin programına oy vermemiştir. Yapılacak hizmet ise, vatandaşın tümüne ve memleketedir.

Parti genel başkanlarının ortaklığa, şahıslarının birbirini hükûmeti kurma görevine iltihaka dâvet yerine, parti programları maddeleri üzerinde uyarlık ve ortaklık arama-

ları ve işbirliğine istekle başlamaları halinde Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi arasındaki farkın, asla İtalya'daki Sosyal Demokratlarla Hıristiyan Demokratlar arasındki fark kadar büyük ve derin olmadığı görülecektir.

Bir taraftan halkımızı Kuzey memleketlerindeki azınlık hükûmetleri şeklinde idare olunmaya ehliyetli görmeyenlere karşı haklı olarak isyan edilirken diğer taraftan batıda de Gaulle ile Komünist Partisi Başkanı Thorez'in zaman gelip bir hükûmet kurmak içinde buluşacak kadar olgun devlet adamlığını bizde gösterecek devlet adamları olmadığını ileri sürmek, her halde kendimize karşı büyük bir bühtan olacaktır.

1973 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi, vatandaş oylarının müştereken %63'ünü almışlardır. Bu iki partinin birbirine karşı kıyasıya bir muhalefet mücadelesine girmeleri, memleket sathında vatandaşların üçte ikisini birbirinin karşısına geçrecektir. Bunun yerine, daha aydın insanlar olarak programlarındaki birbirine uygun hükümleri tatbik ve tahakkuk ettirmeye gayret etmek ve uygun olmayan prensipleri aydın hükûmet erkânı arasında tartışıp halle çalışmak ve belki bazılarını seçmen izin verirde, müteakip seçimden sonraya bırakmak, batıda zaman zaman görülen emsaline elbet daha uygun düşecektir. Günün şartları, memleketin yüksek menfaatleri bunu gerektirmektedir.

Benim, öğrenilmek istenen fikirlerim bunlardır. Bunları kamuoyuna açıklıyorum. Bütün Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi lider kadrolarının, memleketin içine girdiği çıkmazdan çözüm yolu ararken, ümit ederim benim kadar objektif olamayacaklarını ve bilâkis birer siyasî partiye mensup oldukları cihetle bütün mülâhazalarında kısmen de olsa sûbjektif kaldıklarını kabul ederek, düşüncelerimi bir kere daha değerlendirmelerini rica edeceğim.

Benim için bundan sonra yapılacak iş, sadece ve sadece bütün siyasî partileri millî bir koalisyona dâvet etmek olacaktır. Yukarıda işaret ettiğim formül, hakikaten ve kat'î bir şekilde kabule şayan görülmezse, o takdirde olağanüstü hallerde müracaat olunan (millî koalisyon usulü) bugün için memleketimizin şartlarının gerektirdiği son (hürriyetçi demokratik parlâmenter çözüm yolu) olacaktır.

Hepimiz,-partili ve partisiz bütün vatandaşlar, bugün tarihî ve vicdanî bir sorumluluk içersindeyiz. Parlâmentoda grubu olan bütün siyasî parti liderlerinden ve grubu olmayanlarla parlâmento dışında kalan siyasî parti genel başkanlarından bir hafta içinde yazılı olarak son önerilerini bekliyorum. Ayrıca bütün basının ve meslekî kamu kuruluşlarının ve arzu eden uyanık vatandaşlarımın, iyi niyetle açıklayacakları ve bana yazacakları düşünceleri öğrenmekten bahtiyarlık duyacağım.

Hürriyetçi demokratik parlâmenter sisteme inanmış Türkiye Cumhuriyetinin fertleri olarak, bu büyük dâvâyı hep birlikte çözeceğimize inancımı muhafaza ediyor ve hepinizi sevgilerle selâmlıyorum».

(Bu konuşma 3 aralıkta radyo televizyonla yayınlanmış 4 aralık tarihli gazetelerde çıkmıştır.)

Muhsin ERTUĞRUL

ELLİ YIL ÖNCE...

TÜRK KADINI SAHNEDE

Bugün 6 aralık 1973.

Tam elli yıl önce 6 aralık 1923 perşembe gecesi, o güne kadar bütün sanat hayatım boyunca ülkü edindiğim, Türk kadınının sahneye çıkması reşmen gerçekleşti. Eğer bir gün Türk Tiyatro Tarihi'nde bayram günü seçilmek gerekirse bu, elbette ki tiyatromuzun öksüzlükten kurtulduğu gün olacaktır.

Cumhuriyet'in benimsenmesinden iki gün sonra Adnan (Adıvar) Bey'in evinde, Halide Edip (Adıvar) Hanım'ın da hazır olduğu bir toplantıda, kafamda tasarladığım bir atılımı söz konusu ettim. «Ateşten Gömlek» filminde olduğu gibi, yine Bedia ile Münire'yi, yeni bir piyeste, sahneye çıkarmak istediğimi söyledim. Adnan Bey'den aldığım karşılık şu oldu:

«Bu konuda bizim kişisel görüşümüzü bilirsin. Bence bir sakınca olmadığı gibi, tam tersine, böyle bir girişimi temsil ettiğim Cumhuriyet Hükümeti de sevinçle onaylar. Elverir ki, bunu uygulayacağın güne kadar, burada kümelenen kara kuvvetin bağnaz yardakçıları sizi engellemesinler. Sen hazırlan, kesin gününü de bana bildir, gereken tertibi alalım!»

Adnan Bey, kuşkusunda haklıydı: Başarısız bir deneme olmuştu.

O güne kadar yıllarca Türk kadınının sahneye katılması için dergilerde yazılar yazmıştım. Tiyatromuzun, tiyatro yazarlığımızın gelişmesi için kadınımızın, bu sanatı kısırlıktan kurtarması yolunda sayfalar üstünde umacılarla savaşmıştım. Hatta bir yazımda:

«İçimde bir his var ki artık, daha çok beklemiyeceğiz. Yarın, kalbinde tiyatro sevgisiyle sanat hevesinden başka bir şey bulunmayan hanımlarımızdan elbet bir cesuru çıka-

cak ve sahneye katılacak. Yıllardan beri kolumuzu, budumuzu kımıldatmıyan bağnazlığın nasıl bir «Heyûlâ» olduğunu ispat edecek!» (9 kasım 1918, Temaşa) demiştim.

Gerçekten de çok iyi bir aileden «AFİFE» adında böyle kahraman, okumuş bir kız çıktı, sahneye atıldı. Ama Heyûlâ sandığımız kara umacı onu yendi ve yedi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, bütün ülkeyi yabancı güçler paylaşmıştı. İstanbul'da çıkarcı çevreler, işbirlikçiler başa geçmişti, Kukla hükümet dar boğazlara dayanınca, halkı oyalamak için, her zaman, her yerde olduğu gibi, din, iman, vicdan sömürülerine girişirdi. 1918, işte böyle bir dönemdi. Bağnazlık hortlamış, kol gezıyordu. Yaşayanları bırakın, çoktan göçen büyük şair Tevfik Fikret'i bile neredeyse, sırtlan ağılından fırlamış gibi, mezarından çıkarıp sorguya sürükliyecekti. Öyle inanılmaz bir saldırı dönemine girilmişti. İşte ilk Türk kadınının sahneye çıkarılması böylesine kara, böylesine mutsuz günlere rastlamıştı. Biricik güven dayanağı gizlilikteydi. Kimseye haber vermeden, çomarları uyandırmadan bir oldu bittiye getirmek gerekti. Nitekim DARÜLBEDAYİ de böyle yaptı. 1920'nin 9 eylül perşembe akşamı, Kadıköy kışlık APOLLON Tiyatrosunda (şimdiki REX sineması) Hüseyin Suat YALÇIN'ın «Yamalar» piyesinde Jale takma adıyle Afife'yi sahneye çıkarmıştı. Böylelikle ilk Türk kadını tiyatro tarihimize ayak basmış oluyordu. Gel gelelim, ertesi hafta yine Kadıköy'ünde, bu kez «Tatlı Sır» piyesindeki NEYİR rolüyie Afife'nin sahneye çıktığı çevrede duyuldu. Gerisini DARÜLBEDAYİ idare kurulunun 15 eylûl 1920'de Belediye Başkanlığına tandırname üslûbuyla yazdığı belgeden okuyalım:

(...) Birinci perdenin sonunda Kadıköy Polis Başkomiseri Efendi sahneye geldi ve aktrisler arasında müslim bir hanım bulunduğundan oyunu yasaklıyacağını bildirdi. Jale Hanımın ikinci perdede vazifesi olmadığı, üçüncü perdedeki rolü de ehemmiyetsiz olduğundan oyunun yasaklanması gibi bir olaya girişilmemesi, şayet bu hanımın aktrislik etmesini engelleyen bir kanun varsa ertesi gün zabıtaca uygulanması, orada bulunan yönetim kurulu üyelerimizden Hüseyin Suat (Yalçın) ve İbnürrefik Ahmlt Nuri (Sekizinci) ve edebi kurul üyeleri Reşat Nuri (Güntekin) ve Salih Fuat Beyler

tarafından rica edildi. Bu ricaya aldırmadan ikinci perdeden sonra oyunun yasaklandığı seyircilere duyuruldu. Müslim kadınların resmî devlet dairelerinde memurluk, tüccar yanında yazıcılık, veznedarlık, sokaklarda satıcılık, hatta ellerinde resmî vesika ile fahişelik etmesine hükümetçe müsaade edildiği halde bir sanat mesleği olan tiyatroculuğa girmesini yasaklayan hiç bir sebep olmaması gerekir. (...) Zabıta, oyunu yasaklamakla kalmamış, olay sırasında sahnede bulunan Şair Celâl Sâhir (Erozan) Beyi merkeze götürüp iki saat tutuklamıştır.

Sahnede, kellesi ve geleceği üstüne pazarlık sürerken zavallı Afife, zalim bir avcı önünden seyirten sülün gibi daldan dala kaçmış, sonunda, tiyatro kiracısı Siroçkin'in evine sığınmıştı. Böylesine kahramanca başlayan ümit dolu bir sanat hayatı nasıl bitti diye merak ederseniz, şöyle sonuçlandı:

«Biraz sonra, iki hastabakıcı, başhekimin önüne bir sedye bıraktılar. Dikkat ettim, bu sedyenin ne altında bir taşkınlık, ne üstünde bir şişkinlik vardı. Boş hissini veriyordu. Yalnız battaniyenin ucundan bir tutam saç çıkmıştı. Örtüyü açtıkları zaman dehşetle yerimden kalktığımı hatırlıyorum. Karşımda, sadece iri siyah gözleriyle canlı bir ceset vardı. Ceset yavaş yavaş doğruldu. Bacakları, kolları büzülmüştü. Deri bir torba içinde beş on kemikten ibaretti bu insan!»

«— Beni unutmuşlar, diyordu, sahneye çıktığım zaman alnımdan öpen muharrir, beni teşvik eden büyük adamlar, hayranlarım, seyircilerim, arkadaşlarım, hepsi beni unuttu. Burada boğuluyorum, tımarhane köşesinde ölmek istemiyorum. Ne yapın yapın, beni çıkarın buradan!» (Nusret Safa Coşkun, Perde ve Sahne dergisi, 1941, No. 6).

Kadıköy başkomiseri, bağnaz bir göreneğin etkisinde, Afife'nin ilk sanat adımını kösteklemişti. Ona bunu yaptıran geri bırakılmış toplumdu. Böylece kızın yaşam kaynağını, sanata bağlı narin köklerini kurutmuştuk. Bu «Başkomiser olayı», DARÜLBEDAYİ'i o kadar yıldırmıştı ki, İstanbul'a ikinci bir Fatih gibi giren Refet Paşa (Bele)nin şerefine 31 ekim 1922'de verilen «UÇURUM» oyununda, fırsatı değerlendirerek, ikinci kez Afife deneyine girişemedi. Afife'nin kahramanlığı, belleklerde altından bir anıt, ama tiyatro çevresinde ocak kurumuyle örtülü bir anı gibi kaldı.

En güçlü kişinin ağız yoklamasından aldığım onaydan sonra hazırlığa başladım. Önemli konu, oynanacak piyesin seçimiydi. Atılacak adım, Cumhuriyet döneminde Türk kadınının sahne sanatına girişini resmen mühürleyecekti.

Batı'da tiyatro okulunu bitiren öğrencilerin, özellikle kadınların, hangi piyeste, hangi rolde sahneye adım atışları, ömür boyu tatlı bir anı sayılır. Şimdi iş, bu tarihi olayı dile getirecek piyesin yüce bir nitelik taşımasını sağlamaktı. Onlara donuk patates, çürük domates gibi tatsız, ekşi bir vodvil oynatamazdım. Bir başeser gerekti. Bunda imdadıma yetişen, yazmacılardan aldığım bir kitaptaki şöyle bir yazı oldu:

«Bizim tiyatromuz kadar yenileştirilmesi gereken hiç bir şey yoktur. İnsanı bunaltan ağır bir hava, bol bol toz duman, can sıkıntısı. İnsan tiyatroya, inanın, gidilecek başka yer olmadığı için gidiyor. Sahneye bakar bakmaz esnersin, sonra da içinden sövüp sayarsın.

Tiyatronun havası budalaca şeylerle değiştirilemez. Sebebi de pek sade: Tiyatroyu bu türlü şeylerle destekleyip onarma işi şimdiye kadar çok denenmiştir. Artık tiyatroyu başka bir kutuba başvurup yenileştirmek gerekir. O kutup da SHAKESPEARE'dir. SHAKESPEARE'i ders almak için, sadece tiyatrohu yenileştirmek için her yerde, her zaman oynamak şarttır.» (Anton Çehof, 1882)

Beynimin ibresi «OTHELLO» üstünde durdu. Bu piyesin erkek rolleri ne kadar ağırsa, iki kadın rolü o kadar hafiftir. Hemen işe başladık, bir ayda eser hazırlandı, dekor, kostüm tamamlandı. Oynanacak piyesi ve tarihini Hariciye Murahhaslığı Dairesinde Adnan Bey'e bildirdim, 6 aralık 1923 perşembe akşamı Varyete Tiyatrosunda (şimdiki Dormen Tiyatrosu) Türk Kadınlarıyle OTHELLO oynanacağım bildiren kısa bir ilân Akşam gazetesinde çıktı.

Oyun başladı: Cumhuriyetin ilânından tam otuz sekiz gün sonra, İstanbul'da bir devrimi perçinleyecek ve Türk Tiyatrosunda «Kadınlı Çağ»ı gerçekleştirecek olan perde açıldı. Bedia Muvahhit «Desdemona»yı, Münire Eyup = Neyire Neyir «Emilia»yı canlandırdılar. Piyes hiç aksamadan oynandı. Oyun süresince hiç bir taşkınlık olmadı, alkıştan başka! Böylelikle İstanbul'da, Cumhuriyet Hükümeti'nin yetkili mümessilleri önünde, Türk kadınına bağnazlık eliyle vu-

rulan pranganın halkaları kırılmış oldu. Tiyatro sanatı da Cumhuriyet'in erdemlerinden ilkini böyle tanıdı ve tattı.

MUTLU SONUÇ

Oyun bitti: Heyecandan ve aşırı yorgunluktan bitkin bir durumda, tavuk tabutu kadar dar soyunma odalarından soğuk havaya çıkarken bütün arkadaşlarda, yılların özlemini gerçekleştirmenin, sözden işe geçmiş olmanın mutluluğu vardı.

Yankısı ne oldu? «Othello son günlerde İstanbul Türk âleminin gerçek bir sanat hadisesi oldu. Türk sanatkârlarının vodvil'den dünyanın büyük bir şaheserine atlamaları. Türk âleminin emsalsiz bir rağbetle böyle bir eseri karşılaması, Türk kadın sanatkârların iştiraki bunu şayanı tebrik bir «vak'a» haline soktu.

6 aralık gecesi, Varyete Tiyatrosu çok dikkatli, çok alâkadar ve güzide bir Türk halkı ile hıncahınç doluydu (...) Bu geceyi memlekette sahne sanatı yolunda yalnız ilk adım diye değil, uzun bir yolun başlangıcı diye telâkki etmek isteriz.» (1)

Birkaç satırını yukarıya aktardığımız bir buçuk sütunluk yazıda önerildiği gibi bu bir başlangıç oldu. Nitekim yeni yeni hanımlarımızın katılmasiyle tiyatromuzun Cumhuriyet döneminde (Yeniden Dirilişi) sayılan ve eşsiz takım çalışması diye anılan bir (Ferah Yılı = 1924 - 1925) doğdu.

Bence, 6 aralık 1923, sanat çevremizde duyulan ve güçlü nefesi Ankara'daki Büyük Önderden gelen ilk «KALK» borusudur.

Elli yıl sonra bugün, gazete sayfalarını açıp sıra sıra Türk kadın sanatçılarının adlarını okudukça hep kendi kendime sorarım:

«Acaba bu seçkin hanımlarımız, kendilerine bugünkü ortamı sağlamak için, Semender gibi ateşe atılan, özünün cellâdı, deliler evinde can veren Kahraman AFİFE'nin çileli savaş öyküsünü biliyorlar mı?» diye.

(Cumhuriyet, 6.12.1973)

---

(1) Halide Edip, Akşam, 9 Aralık 1923 No. 1858

YILIN OLAYLARI

Hazırlayan : Sami N. ÖZERDİM

Tonitza : desen

TÜRKİYE'DE YILIN OLAYLARI

Hazırlayan : Sami N. Özerdim

A. KASIM — ARALIK 1972

KASIM :

1. Tekin Arıburun, yeniden Cumhuriyet Senatosu'na başkan seçildi.
2. Sabit Osman Avcı, yeniden Millet Meclisi'ne başkan seçildi.
3. Cumhurbaşkanı ile Başbakanın da katıldığı «Bölücü Akımlarla Mücadele» toplantısı yapıldı.
4. Cumhuriyet Halk Partisi, bakanlarını hükümetten çekmeye karar verdi.
   * Hükümet ile Türk-İş arasında görüşme.
5. Hükümetle İşverenler Federasyonu arasında görüşme.
6. İsmet İnönü, C.H.P.'den ve milletvekilliğinden ayrıldı; Senato'ya tabiî üye olmak üzere başvurdu. İnönü'nün gerekçesi, C.H.P.'nin kritik zamanda hükümetten ayrılması. C.H.P.'den milletvekili ve senatörler de istifaya başladı. (Ay sonuna değin otuzu aşkın parlamentolu ayrıldı.)
   * Silâhlı Kuvvetler Konseyi toplandı.

7-8. Başbakan, parti liderleriyle görüştü.

10. İstanbul Üniversitesi'nde Atatürk Araştırma Enstitüsü çalışmalara başladı. (10 Kasım, Şeker Bayramı'na rastladığından, Atatürk Haftası 13 Kasım'da başladı.)

15. Yeni Ortam gazetesi, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nca bir ay süre ile Ankara'da basılmayacak. (Geçen hafta, Toplum dergisi süresiz kapatıldı. 2 Aralık'ta yeniden çıktı.)

16. İsmet İnönü, C. Senatosu'nda and içerek tabiî senatörlüğe başladı.

18. AP., hükümet bunalımı konusunda görüşlerini açıklayarak, çözümün hükümete ait olduğunu, hükümetin yerinde bulunduğunu belirtti.

19. Cumhuriyet: İlhan Selçuk tutuklandı.
* Dün başlayan Millet Partisi kongresi sona erdi. Osman Bölükbaşı, istemediği halde yeniden genel başkan seçildi.

20-22. Cumhurbaşkanı Sunay, parti ve Millî Birlik, Kontenjan grup başkanları ile görüştü.

22. Bölükbaşı, seçildiği Millet Partisi başkanlığından istifa etti. (Sağlığını ileri süren Bölükbaşı, kendisine üç ay izin verilmesi önerisini de çevirmiştir.)

24. Sıkıyönetim, TBMM.'de iki ay daha uzatıldı.

26. C.H.P.'den ayrılan parlamentolular, «Bağımsız Halkçılar» olarak çalışacaklarını bildirdiler.
(Türkiye'yi bir süredir etkisi altında bulunduran grip salgını, ölümlere neden oldu; birçok yerlerde okullar tatil edildi. * Bulgaristan Dışişleri Bakanı Mledanov, ayın son haftasında Türkiye'de.)

ARALIK :

2. Yeni dernekler kanunu yürürlüğe girdi. (Ağır yargılar getirdiğinden, tepki ile karşılanmış, C.H.P. Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur).

11. Dün toplanan Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komuta Heyeti, D.P.'nin siyasî hakların geri verilmesi konusundaki çabalarına karşı çıkan bir bildiri yayınladı. (Demokratik Parti, eski D.P. lilere siyasal haklarının geri verilmesinde direnmiş, yıl sonuna doğru, bu konuyu da içeren bir Anayasa değişikliği önerisi vermiştir.)
* Millet Meclisi'nde Meclis'in iç tüzüğü ya da Anayasa görüşmeleri anlaşmazlığını önleyecek bir protokol imzalandı.

12. 1973 bütçesi, Bütçe Komisyonu'nda görüşülmeye başladı. Komisyon başkanı: A.P.'den Kevni Nedimoğlu.

15. İstanbul Defterdarlığı binası yandı.

16-17. Demokratik Parti büyük kongresi yapıldı. Ferruh Bozbeyli yeniden genel başkanlığa seçildi.

10. Çaykur, Tekel Genel Müdürlüğü bünyesinden fiilen ayrıldı.
23. Prof. Dr. Uğur Alacakaptan ile Asistan Uğur Mumcu ve arkadaşları beşer yıl hapse ve ayrıca sürgüne mahkûm edildiler.
26. Fakir Baykurt, Osman Korkout Akol, Dursun Akçam ve arkadaşları sekizer yıl hapis ile sürgüne mahkûm edildiler.
30. Çamlıca'daki televizyon vericisi hizmete açıldı.
* İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Doğan Avcıoğlu tahliye edildi.

(Bu ay içinde, Dışişleri Bakanı, Meclis'te yaptığı konuşmada, Avrupa Konseyi'nde Türkiye'ye iyi gözle bakılmadığını açıkladı. Bu açıklama, üzerinde durulan bir konu oldu.

* Köy İşleri Bakanı Prof. Necmi Sönmez, 31 Ocak günü verdiği demeçte, 1972 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 10.632 Türk'ün göç ettiğini açıkladı).

B. OCAK — EKİM 1973

OCAK ;

1. Suriye'den sınırı geçen bir anarşist çetesi, dört yurttaşın ölümüne ve yaralanmalara neden oldu.
4. Hürriyet gazetesinin Adana-Hatay illerinde on gün süre basılması ve satılması yasaklandı.
6. Hürriyet gazetesiyle ilgili basma ve satma yasağı kaldırıldı.
10. Bu yıl, gazeteciler bayramı kutlanmadı.
21. 1972 yılının 11 Ekim'inde kurulmuş olan Millî Selâmet Partisi'nin ilk büyük kongresi yapıldı. Başkan: Süleyman Arif Emre. Kongre'de, mesaj gönderen Necmettin Erbakan için tezahürat yapıldı.
25. Sıkıyönetim, T.B.M.M.'de iki ay daha uzatıldı.
30. 1973 bütçesi Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmeye başlandı.

ŞUBAT :

3. Los Angeles'te öldürülen iki diplomatımızın cenazeleri yurda getirildi.
8. Maraş'ın adı bir kanunla Kahraman Maraş oldu.
11. Cumhuriyet'te: Danıştay, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun İstanbul Üniversitesi Senatosu'nca emekliye ayrılma kararını bozdu.
12. Bakanlar Kurulu kararı ile, bankaların faiz hadleri azaltıldı.
14. Kudret Bayhan'ın dokunulmazlığı kaldırıldı. (Marsilya'da yargılanan Bayhan bu ay sonunda on beş yıla mahkûm edildi).
15. Anayasa maddeleri değişiklikleri Millet Meclisinde kabul edildi.
16. 1973 bütçesi Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlandı.
21. Yüksek Komuta Heyeti, bir bildiri yayınlayarak, kimi politikacıları kınadı.
28. Şubat - 1 Mart. Cumhurbaşkanı Sunay, parlamentodaki parti ve grup liderleriyle görüştü.
(21 Şubat'ta D.P. milletvekili Kadri Erogan, Meclis'teki konuşmasında, on beş kadar profesörün ipe çekilmesini ileri sürdü, tepkiler karşısında, sonradan, sözlerini tevil etmek istediyse de, söylediklerinin tutanaklara geçmiş olduğu anlaşıldı. * Bu ay içinde, Marsilya'da bir Ermeni kilisesinde, Türkler aleyhinde tümceler içeren bir anıtın açılışında bir Fransız bakanının da bulunması, büyükelçimiz Hasan Işık'ın yurda geri çağrılmasına neden oldu. * Askerî Yargıtay, Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın mahkûmiyetine ilişkin kararı bir kez daha bozdu; Soysal tahliye edildi. Yeniden derslere başlayacağı 1 Mart günlü gazetelerde yazıldı.)

MART :

1. Dün Millet Meclisi'nde kabul edilen 1973 Bütçesi kanunu bugün yürürlüğe girdi. (C.H.P. ve Dk. P. aleyhte oy verdiler).
2. Cumhurbaşkanı Sunay, Genelkurmay Başkanı, komutanlar ve Başbakanla görüştü.

3. Millî Güven Partisi, adının Cumhuriyetçi Güven Partisi olmasını; Cumhuriyetçi Parti, kendi kendini feshetmeyi, koşullu olarak kabul etti. Bugün, MGP, CP ve bağımsız halkçılar CGP'yi kurdular. CGP. kongresi başladı.
4. Turhan Feyzioğlu yeni CGP. partisinin genel başkanlığına seçildi.
Mehmet İzmen tabiî senatörlükten istifa etti. Millî Savunma Bakanlığı sürecek. Org. Faruk Gürler, emekliliğini istedi.
6. Org. Faruk Gürler, Cumhuriyet Senatosu'na tabiî senatör olarak atandı.
Org. Semih Sancar, Genelkurmay Başkanlığına getirildi. Org. Eşref Akıncı Kara Kuvvetleri Komutanı, oldu.
8. Org. Kemalettin Eken, Millî Savunma Bakanlığı müsteşarlığına atandı.
13. T.B.M.M'de Cumhurbaşkanı seçimine geçildi. Adaylar: Faruk Gürler, Tekin Arıburun, Ferruh Bozbeyli, gereken sayıyı aramadılar.
14. Seçime devam edilmedi. C. Senatosu'nun toplantısı olduğu gerekçesiyle Cumhurbaşkanı seçimi ayın 16'sına bırakıldı.
15. Anayasa değişikliği C. Senatosunda kabul edildi. Kanunlaştı.
* Genelkurmay Başkanı ve Meclis Başkanı, parti liderleriyle görüştüler.
16. Yeni turlarda Cumhurbaşkanı yine seçilemedi.
17. A.P. ve C.H.P. Cumhurbaşkanı Sunay'ın süresinin uzatılması kararı aldı.
18. Yeni Türkiye Partisi olaganüstü kongresinde fesih ve A.P.'ye katılma kararı alındı.
19. İstanbul'da dört anarşist polisle çarpıştı. Biri öldü; üçü yakalandı.
20. Gürler ile Arıburun adaylıktan çekildiler. (Bundan sonra, ay sonuna değin yapılan seçim turlarında Bozbeyli yalnız başına kaldı. Aday olmadığı halde Gürler'e de oy verdiler).
21. Anayasa Komisyonu (Millet Meclisi'nde), Sunay'ın süresinin uzatılmasını kabul etti.

* C.H.P. il başkanları toplantısı.

22. Döviz işlemleri durdurulmuşken bugün yeniden açıldı. Türk parası, bu kez Alman markı ile İsviçre frangına göre ayarlandı.
    * Sunay'ınu süresinin uzatılmasına ilişkin Anayasa değişikliği önerisi, Millet Meclisi'nde 299 oyla düştü. 300 oy toplanamadı.
    * Ankara'da Ulucanlar Garanti Bankası şubesi soyuldu.

23. Sıkıyönetim, İzmir ve Eskişehir'de kaldırıldı. Yedi ilde yeniden iki ay uzatıldı. (T.B.M.M.'nde).
    * Prof. Aydın Yalçın, A.P.'den çıkarıldı.

25. Sunay'ın süresini uzatma önerisi Cumhuriyet Senatosu'nda da reddedildi.

27. Demirel, Başbakan, Org. Eşref Akıncı ve Org. Turgut Sunal görüştüler.

28. Sunay'ın cumhurbaşkanlığı süresi doldu. Bir mesajla veda etti.

29. Sunay, Cumhuriyet Senatosu'nda and içerek tabiî senatörlüğe başladı.
    * C. Senatosu başkanı Tekin Arıburun, cumhurbaşkanlığı vekâletine başladı.

30. Toprak reformunu görüşen Millet Meclisi Geçici Komisyonu işini bitirdi.
    * T.B.M.M.'de yapılan cumhurbaşkanı seçimine ilişkin 12. turda da sonuç alınamadı. (Ayın son haftasında A.P. ile C.H.P. Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan üzerinde birleştilerse de, Sunay, tabiî senatörlük işlemini işletmeyi kabul etmedi).
    * Cumhuriyetin Ellinci Yılını Kutlama tasarısı, yeniden Millet Meclisi'ne geldi ve kanunlaştı.
    * Bu ay içinde Çankırı ve Erzurum'un Kandilli bucağında, can kaybına neden olmayan depremler.
    * Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, A.B.D.'de Bilimler akademisine üye seçildi.
    * Libya'da toplanan İslâm ülkeleri konferansına Türkiye de katıldı.
    * 10 Haziran'da seçime gidilmesi için A.P. girişimde bulundu).

NİSAN

4. C.H.P.'de, Kâmil Kırıkoğlu ile Merkez Yönetim Kurulu üyeleri görevlerinden istifa ettiler. Orhan Eyuboğlu genel sekreterliğe seçildi.
6. Kontenjan senatörü Fahri Korutürk, 557 oydan 365'ini alarak Cumhurbaşkanı seçildi.
7. Feri Melen hükümeti istifa etti.
9. Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümet kurulması konusunda değinmelere başladı.
10. Hükümetin istifası kabul edildi.
11. Nihat Erim, C. Senatosu Kontenjan Grupu başkanlığına seçildi.
12. Naim Talu başbakanlığa atandı.
14. A.P. ile C.G.P. arasında koalisyon protokolu imzalandı.
14-15. Halkevleri VI. Kurultayı. Kadri Kaplan yeniden genel başkan seçildi.
15. Yeni hükümet bu akşam açıklandı. (13 A.P.'li, 5 C.G.P. li, 4 bağımsız, 2 Parlamento dışından bakanla kurulmuştur).
18. Mehmet İzmen, yeniden kontenjan senatörlüğüne atandı. (Faruk Gürler'in C. Senatosu'na girmesi için istifa etmişti).
20. Yeni hükümetin programı meclislerde okundu.
22. Hakkâri Radyosu yayına başladı.
24. Hükümet programı Millet Meclisi'nde görüşüldü.
25. Hükümet programı C. Senatosu'nda görüşüldü.
26. Hükümet, güven oyu aldı. (94 red, 2 çekimser oya karşı 357 oy ile).
27. Altı parlamenter, A.P.'den çıkarıldı.
28. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, biri ölü olmak üzere (63) anarşistin yakalandığını bildirdi.

MAYIS :

2. Batı Trakya'daki Türklere baskı yapıldığı konusunda, Başbakanlıkta yüksek düzeyde bir toplantı yapıldı. (Yunan hükümeti Salâhattin adlı bir Türk gazetecisini tevkif etmiş, bu olay büyümüştü).

4. Türk üniversitelerinde okuyan on yabancı uyruklu Hizbütahrir'ci, islâm devleti kurma girişiminden tutuklandılar.
7. Maden reformu kanunu tasarısı Senato'da görüşülemediği için Millet Meclisinde kabul edildiği biçimde kesinleşmiş oldu.
9. Nermin Neftçi (CGP), ilk ez Meclis kadın başkanvekili seçildi.
11. Cumhuriyet'te: Pazaröreh'de, iki grup öğrencinin çatıştığı öğretmen okulu tatil edildi.
14. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı «Birleşik Cephe»den (42) kişinin yakalandığını açıkladı.
    * Bütün yurtta seçi msayımı yapıldı; sokağa çıkılma yasağı kondu. (Pazar).
21. Ankara'da Abidinpaşa İş Bankası şubesi soyuldu.
23. Diyarbakır Akbank şubesi veznedarın da içinde bulunduğu kişilerce soyuldu.
    * Emekli Orgeneral Cemal Tural, Millet Partisi'ne girdi.
24. Sıkıyönetim, dört il dışında iki ay daha uzatıldı. (Adana, Hatay, İzmit'te kaldırıldı).
27. Gazeteler: Çetin Altan, Orhan Kemal ödülünü aldı.
28. Türk-İş'in 9. kongresi tartışmalarla başladı. (Sosyal demokratlar grubu, partilerüstü politikanın bırakılmasını istediler. Bülent Ecevit bugünlerde Türk-İş'i eleştirdi).
29. Adana'da sellerden (14) kişi öldü.
    * Adana'da Birinci Üreticiler Kongresi başladı.
    (Bu ay içinde, okullarda gericilik olayları ile Atatürk büstü kırma girişimleri görüldü.)

HAZİRAN :

1. Ankara'da (460) gramlık ekmek (100) kuruştan satılmaya başladı.
    * Odalar Birliği Kongresinde başkanlığa yeniden Sezai Dıblan seçildi.
2. Saatler bu gece saat 01'den başlayarak bir saat ileri alındı. (Enerji tutumu için).

4-9. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Güneydoğu bölgesinde yurt gezisine çıkarak incelemelerde bulundu.

5. Türk-İş kongresinde Genel Başkanlık ile Genel Sekreterliğe yeniden Seyfi Demirsoy ile Halil Tunç seçildiler. (Bu kongrede, sosyal demokratların, Türk-İş'i partiler üstü durumundan çıkarmak isteyen çabaları etkisiz kaldı.)

7. Yavuz gemisi, törenle donanmadan ayrıldı.

9-10. Millî Hareket Partisi büyük kongresi yapıldı. Genel Başkanlığa yeniden Alpaslan Türkeş seçildi.

10. Millet Partisi büyük kongresinde genel başkanlığa emekli Orgeneral Cemal Tural seçildi.

11. Mardin'de (Kızıltepe ilçesi), milletvekili Abdürrahim Türk'ün öldürülmesi olayı tazelendi. Kavgada iki hasım taraftan on kişi, bir başka kavgada iki kişi daha öldü; yaralananlar oldu.

14. Millî Eğitim Temel Kanun tasarısı Senato'da kesinleşti. (Yüksek öğretim paralı olacak).

21. İstanbul festivali başladı. (Adnan Saygun'un Yunus Emre Oratoryosu ile, Festival'de yine Saygun'un Köroğlu Operası ilk kez oynanıyor).

25. Senato'da toprak ve tarım reformuna dönüşen toprak reformu kanunu, ile Atatürk Orman Çiftliği'nden bir bölümün Ankara Belediyesi'ne sebze hali olarak satılmasını öngören, AP.'lilerin önerdiği kanun çıktı. Ayrıca, Üniversiteler personel Kanunu kesinleşti.

26. Orman suçlarını affeden tasarı Senato'da kesinleşti.

28. Parlamento tatile girdi.
(Bu ay'ın ikinci haftasında su baskınları, özellikle İncesu ilçesinde zararlara neden oldu.
* İzmir valisi Namık Kemal Şentürk İstanbul valisi oldu; Vefa Poyraz ise A.P.'den aday olmak üzere ayrıldı,
* Bir Rus pilotu, uçağını Trabzon yakınında indirerek iltica hakkı istedi).

TEMMUZ :

2-7. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Doğu gezisi.

6. Üniversiteye giriş sınavları yapıldı.

* Radyo: Konya'da oturan İzzet Koyunoğlu, özel müzesini Konya belediyesine devretti.

7. Cumhurlyet'te: Üniversite giriş sınavı soruları çalınarak satıldı. (Bu olay çeşitli tepkilere yol açmıştır.)
* Rize dolaylarında selden dokuz kişi öldü.

11. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu yürürlüğe girdi.

13. Radyo: Cumhurbaşkanı, Atatürk Orman Çiftliği'nin bir bölümünün Ankara Belediyesine satılmasını öngören kanun ile orman suçları affı konusundaki kanunu meclislere geri gönderdi. (A.P. liler bu davranışa karşı çıktılar; kanunları çıkarmaya kararlı olduklarını bildirdiler).

15. Rize dolaylarında yeniden sel baskını. 7 kişi öldü.

17. Radyo: Devlet Bakanı İsmail Hakkı Tekinel, 50. Yıl için Atatürk ödülü verileceğini söyledi.
* İstanbul Festivali sona erdi.

24. Sıkıyönetim Ankara, ile İstanbul'da iki ay, Diyarbakır'da bir ay uzatıldı, Siirt'te kaldırıldı. (Güvenlik Kurulu'nun öğüdü ile T.B.M.M.'nde).

25. C.H.P., orman affı kanununun meclislerde yeniden görüşülmesi için girişimde bulundu ise de Meclis çoğunluk sağlayamadı, yeniden tatile girdi.

26. Bugünkü gazetelerde Seyfi Öztürk-Bülent Ecevit tartışması. (Sıkıyönetim'in uzatılması T.B.M.M.'nde görüşülürken Seyfi Öztürk, Ecevit'i Doğu Almanya'ya gitmekle suçlamış, sonra da bir basın toplantısında suçlamalarını sürdürmüş, Ecevit de ona yanıt vermişti.)
* Prof. Faruk Erem (Türkiye Barolar Birliği Başkanı), yeni üniversiteler kanununa karşı savaşmak için Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki görevinden istifa etti.

28. Düzce televizyonu

29. Orman Bakanı'nın demeci: Temmuz ayında 193 orman yangını çıktı.

30-31. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Trakya gezisi.

31. Basımevi personelince soruların satıldığı anlaşılınca, üniversiteye giriş sınavları iptal edildi.

(Hava Kuvvetlerimiz İtalya'da NATO «best-hil 73» atış yarışmalarında birinci oldu.

AĞUSTOS :

3. Seçim yasakları başladı.
8. Cumhuriyet'te: 70 yaşını dolduran (31) profesör İstanbul Üniversitesi'nden emekliye ayrıldı.
11. Üniversitelerarası Komisyon, giriş sınavlarının 19 Eylül'de yeniden yapılacağını bildirdi.
14. Orgeneral Muhsin Batur'un emekliye ayrılması üzerine, Orgeneral Emin Alpkaya Hava Kuvvetleri komutanlığına atandı.
15. Radyo'dan: Geçen hafta Ege bölgesinde (224) orman yangını oldu.
    * Bolu televizyonu hizmete girdi.
20. 42. İzmir Uluslararası Fuarı açıldı.
    * İsmet İnönü'nün, yankılar uyandıran seçim konulu demeci gazetelerde yayınlandı. (Özellikle C.H.P.'yi hedef alan bölümü eleştirildi).
25. Orgeneral Muhsin Batur, Hava Kuvvetleri Komutanlığından ayrılması dolayısı ile ilginç bir konuşma yaptı.
27. Bursa'da uzun bir süre önce başlamış olan otomativ sanayi yerleri grevi anlaşma ile sona erdi.
30. Korgeneralliğe terfi ederek Genelkurmay Elektronik Dairesi Başkanlığına atanan Musa Öğün, TRT. Genel Müdürlüğü'nden, bir konuşma yaparak ayrıldı.

(Bu ay içinde, özellikle Almanya'dan gelen işçilerin ve başkalarının yaptıkları trafik kazalarından pek çok yurttaş öldü.
* Grev ve lokavtlar oldu.
* Orman yangınları görülmemiş bir genişlikte sürdü.
* İzmir ve Adana devlet güvenlik mahkemeleri kuruldu.
* Kurtoboğazı'ndan Ankara'ya su sağlandı.)

EYLÜL :

2. Bütün illerde partilerin aday yoklamaları yapıldı.
7. Partilerin aday listeleri Yüksek Seçim Kurulu'na verildi.

9. Osman Bölükbaşı, partisinden ve milletvekilliğinden istifa etti.
   * Malta Başbakanı Don Mintoff, dışişleri bakanının özel konuğu olarak Türkiye'ye geldi (bir süre kaldı).
15. Sıkıyönetim, Ankara ve İstanbul'da seçim propagandasına izin verdi.
19. Üniversite giriş sınavları yinelendi.
25/26. Geceyarısı Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim sona erdi.
26. Dil Bayramı kutlandı ve Türk Dil Kurumu ödülleri verildi. Öyküde: Selçuk Baran, romanda: Abbas Sayar, çeviride. Melih Cevdet Anday, bilimde: Prof. Dr. Berna Moran ödül aldılar. Öteki dallarda ödül verilmedi.
27. Seçim konuşması için Isparta'ya giden Ecevit'e A.P. liler taşla saldırdılar. (Suçlular ertesi gün mahkemede yargılandı ve cezaya çarptırıldılar).

(Bu ay sonunda Ankara ve İstanbul'da devlet güvenlik mahkemeleri kuruldu.
* Üniversiteler Kanunu, üniversitelerin bir kısmınca, iptal isteği ile Anayasa Mahkemesi'ne verildi.
* Bu ay içinde pek çok maddeler pahalılandı. Özellikle ekmek fiyatları arttı. Şeker ve tuz yokluğu görüldü.
* Üniversitelerarası Kurul bu ay toplantılarına başladı.)

EKİM :

5. Orta dereceli okullarda tek dereceli ders sınavları bugün yapıldı. (Okullar 1 Ekim'de açıldı.)
6. İstanbul, İzmit ve başka yerlerde, ölümlere, araçların yolda kalmalarına neden olan, şiddetli yağışlar oldu.
7. Cumhuriyet'ten: Devlet İstatistik Enstitüsü, gelir vergisinde kaçakçılık oranını yüzde kırk olarak saptadı.
8-14. Uluslararası Birinci Folklor Semineri Ankara'da toplandı.
8. C.H.P. Genel Sekreteri Orhan Eyüboğlu, radyodaki seçim konuşmasını din konusuna ayırdı.
11-12. İstanbul İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi'nin Ellinci Yıl dolayısiyle düzenlediği. «Atatürkçülüğün eko-

nomik ve sosyal yönü» semineri. (Bu tür seminerler, başka kuruluşlarda da yapılmıştır. İzmir'de bir sanat haftası sürmüştür.)

13. 2 Ekim'de başlayan radyoda seçim konuşmaları sona erdi. Saat 18'de bütün propaganda girişimlerine son verildi.

14. Genel seçimler yapıldı. (19 Ekim'de Yüksek Seçim Kurulu, sonuçları ve seçilenlerin adlarını yayınladı. Cumhuriyet Senatosunda C.H.P. 25, A.P. 22, M.S.P. 3, C.G.P. 1, bağımsız 1 sandalye kazandı. C.H.P. 185, A.P. 149, M.S.P. 48, D.P. 45, C.G.P. 13, M.H.P. 3, T.B.P. 1, bağımsızlar 6 milletvekilliği kazandılar. Seçimden sonra bir bağımsız C.H.P.'ye katıldı.)

15-20. Türkiyat Enstitüsü (İstanbul Üniversitesi), Uluslararası Birinci Türkoloji Kongresi'ni topladı.

20. Cumhurbaşkanı Korutürk, radyo ve televizyonda yaptığı konuşma ile, seçim sonuçlarını yorumladı ve birlik istedi.

21. N. Erbakan, Millî Selâmet Partisi genel başkanlığına getirildi.

22. Bir dersten kalan öğrencilerin üst sınıfa sorumlu olarak devamları, bütünlemeden kalanların ertesi yıl yalnız o derslerden girmeleri Millî Eğitim Bakanlığı'nca kabul edilip yayıldı.

* A.P. Genel İdare Kurulu, hiç bir koalisyona girmeme kararı aldı.

22. Devlet Bakanı İlhan Öztrak, basın toplantısında, toprak reformunun uygulanmaya başlanacağı Urfa ili üzerinde konuştu.

* Ankara'da Birinci Ulusal Patoloji Kongresi. (25 Ekim'e değin sürmüştür).

23. 16. Uluslararası Altayistler Kongresi Ankara'da başladı.

* C.H.P., hükümet kurma girişimleri için B. Ecevit'e yetki verdi.

* Talu hükümeti istifa etti. Yeni hükümet kuruluncaya değin görevde kalması Cumhurbaşkanınca istendi.

23-25. Türk Tarih Kurumu'nda «Cumhuriyetin Ellinci Yıldönümü Semineri». Birde sergi açıldı.

24. Radyo: Ellinci Yıl Resim ve Heykel Sergisi'ne katılan sanatçılardan ödül alanlar belli oldu. (Bir de, Seramik Sergisi açılmıştır).
* Meclisler toplandı. Millet Meclisi'ni yaşlı üye Kinyas Kartal (A.P.), Cumhuriyet Senatosu'nu Mehmet Ünaldı yönetti. And içildi.

25. Millet Meclisi'nde başkan seçimlerine geçildi ise de üç turda sonuç alınamadı. C.H.P.'nin adayı: Ferda Güley.

25-27. Cumhurbaşkanı F. Korutürk, hükümetin kurulması konusunda liderlerle konuştu.

25-30. İstanbul'da Türk Halk Oyunları Şenlikleri.

26. Cumhuriyetin Ellinci Yılını Kutlama törenleri başladı. Bayramı, bir konuşma ile Devlet Bakanı İsmail Hakkı Tekinel açtı.
* Millî Savunma Bakanı İlhami Sancar, Sakarya Şehitleri Anıtı'nı açtı.
* Karabük Cumhuriyet Anıtı açıldı.
* Uşak Atatürk Müzesi açıldı.
* Tekirdağı'nda, Atatürk'ün Harf Devrimi sırasında kenti ziyaretle ilgili bir anıt açıldı.
* Erzurum televizyonu hizmete girdi.

26-27. Ankara Devlet Konser Salonu'nda Ellinci Yılı Kutlama Konseri. (Türk bestecilerinin yapıtları).

27. Yapı ve Kredi Bankası'nın Ankara'daki Atatürk Kitaplığı açıldı.
* Üsküdar'da Şemsipaşa Atatürk anıtı açıldı.
* İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, yirmi beş yılını doldurmuş gazetecilere plaket verdi, bir sergi açtı.
* İzmir'de Karşıyaka Kadın Hakları anıtı açıldı.
* İzmir'de IV. Balkan Ülkeleri Posta Pulları Sergisi açıldı.
* Cumhuriyetin Ellinci Yıl törenlerine katılacak olan yabancı devlet adamları gelmeye başladılar.
* Televizyon: Bayramımız Pakistan'da da kutlanıyor. Pakistan'da bir Atatürk anıtı yapılacak; Hindistan'da Yeni Delhi'de bir caddeye Atatürk'ün adı verildi. Yabancı devlet adamları Ellinci Yıl için mesajlar yayınladılar.

* Cumhurbaşkanı, C.H.P. Genel Başkanı Bülent Ecevit'i hükümeti kurmakla görevlendirdi.

28. Bülent Ecevit, hükümet konusunda parti ve grup liderleriyle değinmelere başladı.

* İkinci T.B.M.M.'den kalanlara Türkiye İş Bankası'nca ilk Meclis binasının gümüş plaketi verildi. (Cumhuriyet ilânında oy verenler.)
* Hürriyet gazetesinin Türk Ünlüleri Müzesi'ne ilişkin ilk heykel gösterisi Hilton'da yapıldı.
* Turgutlu'da Ellinci Yıl anıtı açıldı.
* Parti liderleri ellinci yıl mesajları yayınladı. (Rum, Ermeni, Musevi patrikler ve haham da mesaj yayınladı).

29. Bütün yurtta, dış temsilciliklerimizde ve Kıbrıs'ta Cumhuriyetin Ellinci yılı törenlerle kutlanıyor. Cumhurbaşkanı radyo ve televizyonda konuşma yaptı.

* Radyo: Şikago Üniversitesi, 1 Kasım'da, Ellinci Yılımız için bilimsel toplantı düzenledi. Türkiye'den de bilim adamları çağırıldı.
* İzmir'de Bornova'da Atatürk anıtı açıldı.
* Televizyon: Tahran'da bir caddeye Mustafa Kemal Atatürk adı verildi. (Ellinci Yıl dolayısı ile köy, ilkokul gibi yapılar açıldı. İçişleri Bakanlığı Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara Erkek ve Kız Teknik Öğretmen Okulu, Ankara Devlet Mimarlık ve Mühendislik Okulu, İstanbul'da I. Ordu, Ankara'da Otelcilik Okulu, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara Sular İdaresi, Türkiye Bankalar Birliği, Devlet Demiryolları, Sanayi Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve başka kuruluşlar sergiler düzenledi. Yarışmalar, spor gösterileri, bando gösterileri v.b. yapıldı.)
* Sıkıyönetim döneminde kapatılmış olan Türk Hukuk Kurumu, Hukuk Derneği adı ile yeniden açıldı.

30. İstanbul Boğaz Köprüsü, ilgililerin konuşmalarından sonra Cumhurbaşkanınca hizmete açıldı. 67. ilden gelen öğretmen ve öğrencilerle Danny Kayede yürüyüşe kakatıldı (UNICEF adına).

* Van'da Ermenilerin şehit ettiği Türkler için Zebe anıtı açıldı.

* Sıkıyönetim döneminde kapatılmış olan Türk Hukuk kurumu, Hukuk Derneği adı ile yeniden açıldı.

31. Uluslararası Ulaştırma Federasyonu, Boğaziçi Köprüsü dolayısı ile daha önce yılın adamı seçilmiş olan Süleyman Demirel'e, Ankara'da yapılan bir törenle sertifika ve plaket verdi.

* Türk-İş'in üç gün sürecek olan I. Eğitim Şûrası başladı.

(Seçimlerden sonra, C.H.P. - M.S.P. koalisyonu, üzerinde durulan çözüm yolu olmuştur. D.P. Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli ise, sağ koalisyon için öteki partilere çağrıda bulundu.

* Bu ay içinde, elektrik sıkıntısı dolayısı ile her gün sabahları bir saat elektrikler kesildi; sular akmadı.
* Cumhuriyetin Ellinci Yılı dolayısı ile devlet kuruluşları, üniversiteler, kurumlar ve özel yayınevleri yayınlar yaptılar, ya da yayınlarma Ellinci Yıl damgasını vurdular. Özel olarak yapılan yayınların başında Türkiye İş Bankası'nın on kitabı gelir.
* Koç Topluluğu'nun İstanbul'da kuracağı Atatürk Kitaplığı'nın temeli 19 Ekim günü atıldı.
* Yaz aylarında uygulanmasına başlanan yaz saati, 3/4 Kasım gecesi sona erecek.
* Daimî Hac Komitesi kuruldu.)

DÜNYADA YILIN OLAYLARI

A. KASIM — ARALIK 1973

KASIM :

5. A.B.D. Kuzey Vietnam'da yoğun bir hava saldırısına girişti. (Anlaşma haberleri yayıldığı halde, savaşlar durmamıştır.)

7. Radyo: Şili'de bir süredir patlak vermiş olan grevler durdu; anlaşmaya varıldı. Olaganüstü durum kaldırıldı.

A.B.D.'de cumhurbaşkanı seçimleri yapıldı. Nixon yeniden seçildi.

11. Daha önce varılmış olan anlaşmaya göre, Güney Kore, Kuzey Kore aleyhinde yaptığı yayınlara son verdi. (Radyo'dan).

19. Almanya'da genel seçimler yapıldı. Willy Brand'ın partisi kazandı.

21. İsrail ile Suriye arasında çarpışmalar.
(Batı ve Kuzey Avrupa'da fırtınalar ölümlere neden oldu.

* Endonezya'da ve çevresinde kolera.
* Doğu Almanya, Birleşmiş Milletler'de gözlemci bulunduracak (23 Kasım, Radyodan). Daha önce, UNESCO'ya da girmişti.)

ARALIK :

4. Honduras'ta ordu yönetimi ele aldı.
7. A.B.D., Apollo-17'yi gecikmeyle Ay'a fırlattı. (Projenin son hareketi).
10. Radyo: Endonezya'da koleradan (5025) kişi öldü.
* Japonya'da genel seçimler yapıldı. Başbakan Tanaka'nın partisi iktidarda kaldı.
11. Apollo-17'nin uzay adamları Ay'a indiler.
17. Apollo-17, Dünya'ya doğru dönüşe başladı.
18. A.B.D. Kuzey Vietnam'ı yeniden bombalamaya başladı. (İki Vietnam'ın anlaşmasını isteyen, bunda başarıya ulaşamayan A.B.D.'nin sürekli bombardımanları, dünyada tepkilerle karşılanmıştır.)
19. Apollo-17 yolcuları, Türkiye saatiyle 21.24'te Pasifik Okyanusu'nda Samoa adaları açığına indiler.
21. Batı ve Doğu Almanya arasındaki ilişkilerin düzelmesine ilişkin anlaşma Doğu Almanya'da imzalandı.
23. Nikaragu'da, daha çok başkent Managua'yı yerle bir eden bir deprem oldu. On bin kişinin öldüğü sanılıyor.
30. Nixon, Kuzey Vietnam'ın bombalanmasını yeniden durdurdu.

B. OCAK — EKİM 1973

OCAK

8. A.B.D. — Kuzey Vietnam gürüşmeleri yeniden başladı.
11. Nixon, bombardımanı durdurdu. (Yer yer bombalamalar olmuştur).
24. Vietnam barışı, Paris'te parafe edildi.
27. Vietnam barışı Pariste imza edildi. Türkiye saatiyle geceyarısı saat 0.2'de anlaşma yürürlüğe girdi. (İki Vietnam arasındaki çatışmalar sürmüştür).
28. Mığırdıç Yanikyan adında bir Ermeni, Santa Barbara'da, başkonsolosumuz Mehmet Baydar'la yardımcısı Bahadır Demiri tuzağa düşürerek öldürdü. (Türk düşmanlığı nedeniyle cinayet işlediğini de itiraf etti).

ŞUBAT

8. Makarios, yeniden Kıbrıs cumhurbaşkanlığına seçildi. (Kıbrıs'ta bir süredir, Grivas yandaşlarının çıkardığı karışıklık olayları durmuştur).
12. A.B.D. doları yüzde on iki ölçüsünde devalüe etti. (Başka ülkelerin paraları da buna göre ayarlandı).
16. Kıbrıs'ta cumhurbaşkanlığı yardımcılığına Rauf Denktaş seçildi. (Dr. Fazıl Küçük seçimlere katılmadı. Mithat Berberoğlu adı bir başka aday son anda vazgeçti).
21. İsrail, Sina göklerinde uçan bir Libya yolcu uçağını düşürdü. Yüz kadar sivil yolcu öldü. (Dünyada tepkilerle karşılandı).

(Bu ayın 18'unde, Mareşal Petain'in tabutu, gömülü bulunduğu Yeu adasından kaçırıldı. Birkaç gün sonra Paris'te bulundu, yeniden eski yerine götürüldü).

* Geçen ay imzalanan Viyetnam barış anlaşmasından sonra, ateşkesin binlerce kez bozulduğu zaman zaman belirtildi.)

MART

1. «Kara Eylül», Hartum'da (Sudan), beş yabancı diplomatı rehine aldı; karşılığında, tutuklu gerillaların serbest bırakılması istendi.
2. Kıbris'ta, 7 Şubat'ta ara verilen Grivasçı tethiş hareketleri, yeniden başladı.

   * «Kara Eylül», rehinelerden A.B.D. büyükelçisi ile Belçika maslahatgüzarını öldürdü.

4. Diplomatları öldüren gerillalar teslim oldular.
8. Kıbrıs Sen Sinod Meclisi, Makarios'u başpiskoposluk'tan azletti. (Makarios bunu kabul etmedi).
11. Fransa'da, geçen hafta başlayan seçimlerin ikinci turu yapıldı; De Gaul'cüler iktidarda kaldı. Sol, ilerleme gösterdi.

    * Arjantin'de cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı. Peron'cu Campora seçildi.

17. Khmer'de, Sihanuk'un damadı, başkenti, eline geçirdiği uçakla bombaladı. Otuz beş kişi öldü. (Bundan sonra, komünistler şehri roket ateşine tuttular. A.B.D. yeniden bombardımana girişti).
29. Esirlerin serbest bırakılması ve A.B.D.'nin Vietnam'dan askerlerini çekmesi işlemi tamamlandı.

    * Gazetelerde: Marlon Brando ile Liza Minelli, Oscar kazandılar. Brando armağanını almadı. Nedeni: A. B. D.'de Kızılderililere yapılan işlem. (Bu ay içinde Bengaldeş'te yapılan seçimlerde Muciburrahman büyük zafer kazandı,

    * Suriye'de yeni anayasa halk oyuna sunularak kabul edildi.

    * Bu ay içinde Libya'da islâm ülkeleri konferansı toplandı; Türkiye'yi Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri temsil etti.

    * Enver Sedat, başbakanlığı da üzerine aldı; kendisini Mısır'ın askerî valisi ilân etti.

    * A.B.D.'de Wounded Knee adlı kasaba, Kızülderililerce işgal edildi. Askerî birlikler kasabayı sardı,)

NİSAN

9. Radyodan: Son bir yılda Arjantin'de (20) kişi gerillalar tarafından kaçırıldı.
   * Hollanda ile Kuzey Vietnam arasında diplomatik ilişkiler kuruldu.
10. İsrail komandoları Beyrut'a saldırarak Arap gerilla liderlerini öldürdüler. (Gerillalar, Kıbrıs'ta hava alanında bir İsrail uçağına ve İsrail elçiliğine birkaç gün önce de saldırılarda bulunmuşlardı).

    (Bu ay için Vietnam'da ateş-kes ihlâlleri yoğunlaştı: Uluslararası Kontrol Komisyonu'nun helikopterleri düşürüldü; bir helikopterde bulunanlar öldü.
    * Kıbrıs'ta Grivas taraftarlarının sabotaj hareketleri, karakolları havaya uçurmaları olayları arttı.
    * Kıbrıs'ta Makarios'un Başpiskoposluktan azlinden sonra bir piskopos Başpiskopos vekilliğine getirildi. Makarios, azlini kabul etmedi.
    * Lübnan'da sabotaj hareketleri oldu.
    * Khmer ülkesinde, A.B.D. hava kuvvetleri, komünistlere sürekli saldırılarda bulundu.
    * Paris ve Washington'da Türk başkonsolosluğu ve THY. bürosuna Ermeni saldırıları oldu.
    * Irak ile Kuveyt arasında sınır anlaşmazlığı ve olayları.)

MAYIS

2-8. Lübnan'da gerillâlar ile askerî birlikler arasında çatışmalar, Beyrut'ta ölenler oldu.
14. A.B.D., Skylab adını verdiği uzay lâboratuvarını fırlattı.
21. Gazeteler: Sovyetler Birliği ile Federal Almanya arasında Bonn'da teknik, hava, kültürel işbirliği anlaşmaları imzalanırken Brejnev'e bir Mercedes arabası da hediye edildi.
24. Radyo: Yunanistan'da, amirallerin hazırladığı bir darbenin bastırıldığı bildirilliyor.

25. Üç astronot, Skylab'a gönderildi. (15 Mayıs'ta gidecekler iken, Skylab'da beliren arızalar dolayısı ile gidemediler. Önce, Skylab onarılacak.)
26. Astronotları götüren araç Skylab ile kenetlendi.

Yunan destroyeri Velos, Nato manevraları sırasında ayrılarak İtalya'ya sığındı, hükümete karşı olduğunu bildirdi. Komutan ve otuz subay ve er sığınma hakkı istediler. (Soradan istekleri kabul edildi).

(A.B.D.'de geçen seçimler sırasında Demokrat Parti merkezinde Nixon taraftarlarınca yapılan casusluk olayı, Watergate skandalı adı ile bu ay için de alevlendi.

* İngiltere'de birkaç bakanın, kiralık kadınlarla ilişki kurmaları bir skandala ve istifalara neden oldu. Kıbrıs'ta ikili görüşmeler devam ediyor).

HAZİRAN:

1. Yunanistan'da cumhuriyet ilân edildi; başkanlık sistemi getirildi. Papadopulos cumhurbaşkanı oldu.
18. Brejnev A.B.D.'ye gelerek Nixon'la görüşmelere başladı.
21. Peron, Arjantin'e döndü. Bu nedenle iki taraf arasında çıkan çatışmalarda yirmi kişi öldü, iki yüz elli kişi yaralandı.
22. Skylab'deki üç astronot dünyaya döndü.
26. Brejnev Paris'te Pompidou ile görüştü.
29. Şili'de Allende'yi devrime girişimi başarısız kaldı. (Bu ay içinde Viyetnam'da, ikinci ateşkese karşın, çarpışmalar sürdü.

* Alman markı yüzde beş buçuk oranında revalüe edildi.)

30. Güneş tutuldu.

TEMMUZ :

4. Amerikan doları Avrupa borsalarında yeniden değerini yitirmeye başladı.
6. Avrupa Konseyi, Türkiye için bir alt komisyon kurma kararı aldı.

7. Irak'ta geçen hafta girişilen darbeyi hazırlayanlar kurşuna dizildi
13. Radyo: Arjantin cumhurbaşkanı ve yardımcısı, Peron'u iktidara getirmek için istifalarını verdiler, Başkan seçimi yeniden yapılacak.
* Cumhuriyet'te: Portekiz askerleri Mozambik'te bir köyün kadın ve çocuk bütün halkını öldürdü.
16/17. Serdar Davut Han, Afganistan'da kırallığı devirerek cumhuriyet ilân etti.
21. Libya ile Mısır'ın birleşmesi geriye bırakıldığı için, binlerce Libyalı'nın Mısır'a doğru yaptığı yürüyüş Kahire'ye dört yüz elli kilometre kala durduruldu. (20. gün, Mısır sınırını geçmişlerdi).
* İki Türk diplomatını öldüren Ermeni Yanikyan. müebbet hapse mahkûm oldu.
* Filipinler güzeli (Atina'da) Dünya güzeli seçildi.
28. Üç astronot, Skylab'a fırlatıldı. (A.B.D.)
* Kıbrıs'ta patlamalar, Adalet Bakanı kaçırıldı.
29. Yunanistan'da, referandum yapıldı. Halkın çoğunluğu anayasanın cumhuriyet lehine değişmesine olumlu oy verdi.
31. İran, bütün petrol şirketlerini millîleştirdi.
* Sinod, Kıbrıslı üç piskoposu görevlerinden azletti.

AĞUSTOS :

3. Ayın ilk günü yayınladığı bildiri ile birtakım istekler öne süren Grivas'ın bu isteklerini Makarios reddetti.
19. Yunanistan'da Cumhurbaşkanı Papadopulos kilisede and içerek görevine başladı. İnsan hakları ve basın özgürlükleri geri verildi. Sıkıyönetim kaldırıldı. Siyasî tutukluları da içine alan bir genel af ilân edildi.
20. Nixon'a suikast yapılacağı haberi yayıldı. (Ancak, sanık delil yetersizliğinden sonradan serbest bırakıldı).
* Laos'ta başarısız bir darbe girişimi.
22. A.B.D. Dışişleri Bakanı Rogers istifa etti; yerine Kissinger atandı.
26. Kıbrıs Adalet Bakanı serbest bırakıldı.
30. Meksika'da, binlere varan insanın hayatına mal olan deprem.

(Şili'de grevler.
* Khmer'de A.B.D. bombardımanları.
* Pakistan'da cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı.
* Meksika, Pakistan, Bengaldeş ve Yemen'de, pek çok insanın hayatına mal olan seller.
* İngiltere'de Kuzey İrlandalıların tethiş hareketleri.
* Papadopulos'un, Grivas'a yaptığı, tethişlerden vazgeçmesine ilişkin çağrısı, Grivas'ça reddedildi.
* İtalya'da kolera görüldü.
* Libya - Mısır birleşme anlaşması.)

EYLÜL :

2. 168 yaşındaki Azerbaycanlı Müslimof öldü.
8. Cumhuriyet'te: Suudî Arabistan A.B.D.'ne ültimatom vererek, Orta Doğu politikasını değiştirmediği takdirde petrol üretimini kısıtlayacağını bildirdi.
9. Norveç seçimlerinde sosyalistler az bir farkla iktidarda kaldı.
10. Cezayir'de Hiçbir Bloka Bağlı Olmayanlar Konferansı açıldı. (Birkaç gün sürdü.)
11. Kuvvet komutanlarının, istifa etmesi için verdikleri ültimatomu kabul etmeyen Şili Başkanı Salvatore Allende ve iki arkadaşı kendilerini öldürdüler. (Şili'de iktidar askerî cuntaya geçti. Birçok insan öldü ve öldürüldüğü öne sürüldü. Karışıklıklar sürüp gitti.)
16. İsveç seçimlerinde sol cephe az farkla kazandı; iktidarda kaldı.
17. Çin'de bulunan Fransa cumhurbaşkanı Pompidou yurduna döndü.
18. Federal Almanya, Demokratik Alman cumhuriyetleri ile, Temmuz'da bağımsızlığını kazanmış olan Bahama, Birleşmiş Milletler'e alındılar.
23. Arjantin'de başkanlık ve yardımcılığını Peron ile eşi kazandılar.
26. A.B.D.'li astronotlar Skylab'dan döndüler.
27. Portekiz Ginesi bağımsızlığını ilân etti.
    * Rusya, iki insanlı Soyuz-12 aracını uzaya fırlattı. (İki gün kaldılar).

(Bu ay içinde, Türkiye'deki şap hastalığı dolayısı ile Bulgaristan ve Yunanistan, sınırlarını bir süre Türkiye'den geçen araçlara kapattılar.)

EKİM :

6. Mısır ile Suriye İsrail savaşı yeniden başladı.
   * Kıbrıs hükümeti, şap hastalığı dolayısı ile Türkiye'den gelecek gemilerin, sularına girmesini yasak etti.
   * Yunanistan'da Markezinis'in başkanlığındaki sivil hükümet kuruldu.
   * Kıbrıs'ta Makarios'a, başarısız suikast girişimi.
8-9. Güvenlik Konseyi Arap-İsrail savaşı konusunda toplandı; bir karar alamadan dağıldı. (Öteki toplantılar da sonuç vermemiştir.)
10. Vergi kaçırma suçundan mahkûm olan, A.B.D. başkan yardımcısı Spiro Agnew istifa etti.
11. A.B.D. başkanı Nixon, Temsilciler Meclisi Cumhuriyetçi Parti Lideri Gerald Ford'u, Agnew'un yerine seçtî.
14. Bangkok (Tayland)'da öğrencilerin hükümeti devirmeye girişmeleri üzerine kanlı olaylar çıktı; ölenler oldu. Hükümet istifa etti.
16. Radyo: Nobel barış ödülünü A.B.D. Dışişleri Bakanı Dr. H. Kissinger ile Kuzey Vietnam'dan Le Duc Tho aldılar.
18. Nobel edebiyat ödülünü Avustralyalı yazar Patrick White aldı. (Yaşar Kemal de aday gösterilmiş idi.) İktisat ödülü ise A.B.D.'de Harvard Üniversitesi'nden Prof. V. Leontief'e verildi.
20. A.B.D. Dışişleri Bakanı Dr. H. Kissinger Rusya'da.
21. Radyo: Libya'dan sonra Suudî Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, de A.B.D.'ne petrol Abu Dabî ihracını kestiler, Cezayir üretimi kısıtladı.
22. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, dün gece aldığı kararla, bugün akşamın belirli bir saatin değin ateşkes istedi. Mısır ve Suriye bu kararı kabul ettiler. Güvenlik Konseyi'nin koşulu, 1967'de alınan 242 sayılı karara göre, İsrail'in, işgal ettiği toprakları boşaltmasıdır. (Ateşkese karşın şiddetli çarpışmalar sürmüştür.)

23. Etyopya, İsrail ile ilişkilerini kesen 16. Afrika devleti (Radyo).

24. Güvenlik Konseyi'nin ikinci ateşkes kararını verdiği dün geceden beri, çarpışmalar durmadı. Bu kararı Mısır, Suriye, İsrail kabul etmişlerdir.

25. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, savaşın durdurulması için A.B.D. ve Rusya'nın askerle araya girmesini isteyince, Rusya tek taraflı olarak asker gönderebileceğini açıkladı. Bunun üzerine A.B.D. stratejik yerlerinde alarma geçti. Sonradan, Kissinger, bu alarmın üçüncü derece bir alarm olduğunu, Rusya ile çatışmaları için bir neden bulunmadığını belirtti.

* Güvenlik Konseyi, Orta Doğu savaş alanına barış gücü gönderilmesini kararlaştırdı. Bu güce beş büyük ülke (A.B.D., İngiltere, Rusya, Fransa, Çin) katılmayacak. Çin, oya katılmadı, veto da etmedi. İlk olarak Kıbrıs'taki barış gücünün aktarılması öngörüldü.

25-27. NATO Asamblesi 19. Genel Kurulu Ankara'da toplandı.

26. Rusya, Mısır'a ateşkes kontrolü için yolladığı temsilcilerin sayısını ve asker-sivil olup olmadıkları hususlarını açıklamadı. (Gazeteler).

* Süveyş bölgesine gönderilecek barış gücünün ilk birliği Kıbrıs'taki Barış Gücü'nden gönderilecek, Kıbrıs'a yeniden asker sevkedilecek. Türk hükümeti de bugün, bu konuda kabul kararını almış ve bildirmiştir.

28. Mısır ve İsrail askerî yetkilileri, Süveyş bölgesinde ilk görüşmeyi yaptılar.

30. NATO asamblesi İstanbul'da törenle kapandı.

(Arap-İsrail savaşında Sovyetler araplara, A.B.D. ise İsrail'e sürekli silâh ve gereç yardımı yaptılar. Rus gemileri Boğazlardan geçerek Akdeniz'e açıldı. Mısır ve Suriye yanında Ürdün, Irak, Suudî Arabistan, Cezayir, Libya v.b. birlikleri de savaşa katıldı. İspanya'da sellerden yüzlerce insan öldü.

* Nixon, Watergate olayı için özel olarak atanan savcı Cox'u görevinden almayan adalet bakanı ile an-

laşamadı, bakan Robertson istifa etti. Cox görevinden alındı. Nixon, olayla ilgili tutankları vermeyi sonunda kabul etti.

C. TÜRKİYE'DE GEÇEN YIL İÇİNDE ÖLEN TANINMIŞ KİMSELER

KASIM - ARALIK 1972 :

3. Kasım (Cumhuriyet'te). Prof. Ertuğrul Yenen'in ölüm (ilânı). (1914-1972)
9. Kasım. İktisatçı yazar Namık Zeki Aral öldü. — 1972
11. Kasım. Saz sanatçısı Halûk Recai (Halûk Menemencioğlu) öldü. (1912—1972)
20. Kasım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih — Coğrafya Fakültesi öğretim görevlisi Cemil Ziya Şanbey öldü. (— 1972)
* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden Dr. Mustafa Sami Okay öldü. (1922—1972)
19. Kasım Çevirmen Rasih Güran öldü. (1918—1972)
24. Kasım. Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörlerinden Dr. Burhan Köni öldü. (— 1972)
4. Aralık. Ozan Cenap Muhittin Kozanoğlu öldü. (1893 1972).
5. Aralık. Adnan Veli Kanık öldü. (1916 — 1972).
10. Aralık, TRT. Televizyon Dairesi Başkanı Güntekin Orkut öldü. (1929—1972).
* Türk müziği sanatçısı Hakı Derman öldü. (1907-1972)
* Ozan Raci Damacı öldü. (1894—1972)
11. Aralık Ömer Öğretmen ve yazar Şevket Süreyya Aytaç öldü. (— 1972)
19. Aralık, Ahmet Emin Yalman öldü. (1888—1972)
29. Aralık. Edebiyatçı Füruzan Selçuk öldü. (— 1972)

OCAK - EKİM 1973 :

14. Ocak. Prof. Sabahattin Rahmi Eyuboğlu öldü. (1909 — 1973).
16. Ocak. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. Ali Fehmi Karamanlıoğlu öldü. (— 1973)

22. Ocak. Eski milletvekillerinden Nuri Ocakçıoğlu öldü. (1888 — 1973)
5 Şubat. Eski bakanlardan Rüknettin Nasuhioğlu öldü. (1892—1973)
10. Şubat. Film yapımcısı Nevzat Pesen öldü. (1922-1973)
14. Şubat. Deniz Kuvvetleri eski komutanı emekli Oramiral, Vatikan Büyükelçisi Necdet Uran öldü. (1910 — 1973).
25. Şubat. Ressam Mehmet Alan öldü. (— 1973).
9. Mart. Robert Collge'den Prof. Ziya Akant öldü. (— 1973).
14. Mart. Öğretim görevlisi ve yazar, Başbakanlık Denetleme Kurulu danışmanı Faruk Tarkan öldü (— 1973)
21. Mart. Âşık Veysel Şatıroğlu öldü. (1894 — 1973)
* Eski elçi ve milletvekillerinden Vasfi Menteş öldü. (1887 — 1973).
23. Mart. Tiyatro oyuncusu Şevkiye May intihar etti. (1915 — 1973).
28. Mart. Yazar Şakir Sabri Yener öldü. (1887 — 1973).
29. Mart. Avukat, politikacı ve yazar Dr. Orhan Arsal öldü. (1905 — 1973).
30. Mart. Yazar A. Safi Dümer öldü. (— 1973).
31. Mart. Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim görevlilerinden heykelci Dündar Elburuz öldü. (— 1973).
4. Nisan. Öğretmen ve yazar Mithat Atakurt öldü. (1913 — 1973).
6. Nisan. Öğretmen ve yazar Abdi Tevfik Yegül öldü. (1891—1973).
8. Nisan. Devlet Demiryolları eski mensuplarından, İzmir Buca Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulu öğretim görevlisi Neylân Ünsaç öldü. (— 1973).
18. Nisan. İzmir'in iş adamlarından Süleyman Ferit Eczacıbaşı öldü. (1887—1973).
20. Nisan. Kemal Tahir (Demir) öldü. (1910—1973).
22. Nisan. Ozan ve besteci Ragıp Gönülşen öldü. (1934 — 1973).
23. Nisan. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nden Prof. Dr. Mustafa Akdağ öldü. (1913 — 1973).

28. Nisan. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden Prof. Dr. Haydar Furgaç öldü. (1919—1973).
1. Mayıs. Büyükelçilerden Hüveyda Mayatepek (Viyana'da) öldü. (1914—1973).
8. Mayıs. Kemal Süleyman Vaner öldü. (—.1973).
* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi okutmanlarından Yusuf Nazir Tavat öldü. (— 1973).
11. (?) Mayıs. Ozan Arkadaş Zekâi Özger öldü. (1948 — 1973).
22. Mayıs. Piyanist, Yüksek Mühendis, Tekel eski genel müdürlerinden Ömer Refik Yaltkaya öldü. (1907 — 1973).
* Öğretmen, yazar, eski senatör Cahit Okurer öldü. (1917—1973).
23. Mayıs. Futbol Federasyonu eski başkanı Orhan Şeref Apak öldü. (1906—1973).
24. Mayıs. Neyzen Halil Can öldü. (1905—1973).
25. Mayıs. Şair, yazar, Prof. Dr. Selâhattin Batu öldü. (1905 — 1973).
26. Mayıs. Gülhane'den Prof. Dr. Albay Aziz Sevüktekin, Romanya'da trafik kazasında öldü.
2. Haziran. Millî Emniyet örgütü kurucusu ve ilk başkanı Şükrü Âli Ögel öldü. (1884 — 1973).
* Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Prof. Dr. Fethi Serter öldü. (1912—1973).
4. Haziran. Çevirmen Seniha Bedri Göknil öldü. (— 1973)
5. Haziran. Yazar Fikret Adil öldü. (1901 — 1973).
14. Haziran, Gülhane'den General Prof. Lûtfi Vural öldü (1918—1973).
19. Haziran. Yazar ve öğretmen Tahir Alangu öldü. (1916 — 1973).
28. Haziran. Okul kitapları yazarı Mehmet Bertan öldü. (— 1973).
30. Haziran. Prof. Dr. Nüzhet Atav öldü. (— 1973).
1. Temmuz. Gazeteci Münir Süleyman Çapanoğlu öldü. (1894 — 1973).
6. Temmuz. Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat (Tıp Fakültesi) öldü. (1892—1973).

* (?). Yazar Dr. Necmeddin Hakkı İzmirli öldü. (1900 — 1973).

14. Temmuz. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Profesörlerinden Dr. Esat Egesoy öldü. (1913—1973).

22. (Milliyet) Temmuz, Devlet Operasından Fikri Bağcı'nın öldüğünü bildiriyor. (1942—1973).

31. Temmuz. Besteci ve şarkıcı Mustafa Seyran öldü. (1931—1973).

1. Ağustos. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden Ord. Prof. Dr. Besim Turhan öldü. (1896—1973).

* Eski hariciyecilerden Esat Fuat Tugay öldü. (1884 — 1973).

3. Ağustos. Eski Kara Kuvvetleri Komutanı emekli Korgeneral Celâl Alkoç öldü. (— 1973)

11. Ağustos. Gazeteci Selim Cavit Yazman öldü. (1914 — 1973).

13. Ağustos. Ressam Ziya Keseroğlu öldü. (1906 — 1973)

26. Ağustos. Yeni Adana gazetesi yazışleri müdürü Bilgi Altınöz öldü. (— 1973).

27. Ağustos. Besteci ve Siyasal Bilgiler Okulu eski doçentlerinden Münir Mazhar Kamsoy öldü. (1891 — 1973).

29. Ağustos. Kurtuluş Savaşı'nda Trakya'da çalışanlardan, eski milletvekili Şevket Ödül öldü. (— 1973).

30. Ağustos. Gazeteci Tevfik Erol öldü. (— 1973).

11. Eylül. Yazar, ozan; Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Prof. Dr. Emin Faik Üstün öldü. (1922—1973).

20. Eylül. Neyzen Burhanettin Ökte öldü. (1904—1973).

21. Eylül. Topkapı Sarayı eski müdürü, yazar Tahsin Öz öldü. (1887—1973).

24. Eylül. Ozan Şükûfe Nihal öldü. (1896—1973).

30. Eylül. Eski bakanlardan Nurullah Esat Sümer öldü. (1899—1973).

2. Ekim. Operetçi Cemal Sahir Kehlibağcıoğlu öldü. (1900—1973).

13. Ekim. Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı) öldü. (1887—1973).

15. Ekim. Eski İmar ve İskân bakanlarından Orhan Kubat öldü. (1904—1973).

19. (Cumhuriyet) Ekim. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Doç. Dr. İlhan İmamoğlu öldü. (— 1973).

28. Ekim. Neyzen Hayri Tümer öldü. (1902—1973). (Yazar Halil Aytekin'in bu yılın ilk aylarında öldüğü haberi yayılmışsa da ölüm günü saptanamamıştır).

Ç. DÜNYADA GEÇEN YIL İÇİNDE ÖLEN TANINMIŞ KİMSELER

KASIM - ARALIK 1972 :

1. Kasım. Amerikalı ozan Ezra Pound öldü. (1885—1972)
2. Kasım. Alman tiyatro yönetmeni Max Meinecke öldü. (— 1972).
23. Aralık. Fransız arkeoloğu Albert Gabriel öldü. (1883 — 1972).
26. Aralık A.B.D.'nin eski başkanlarından Harry S. Truman öldü. (1884 — 1972).

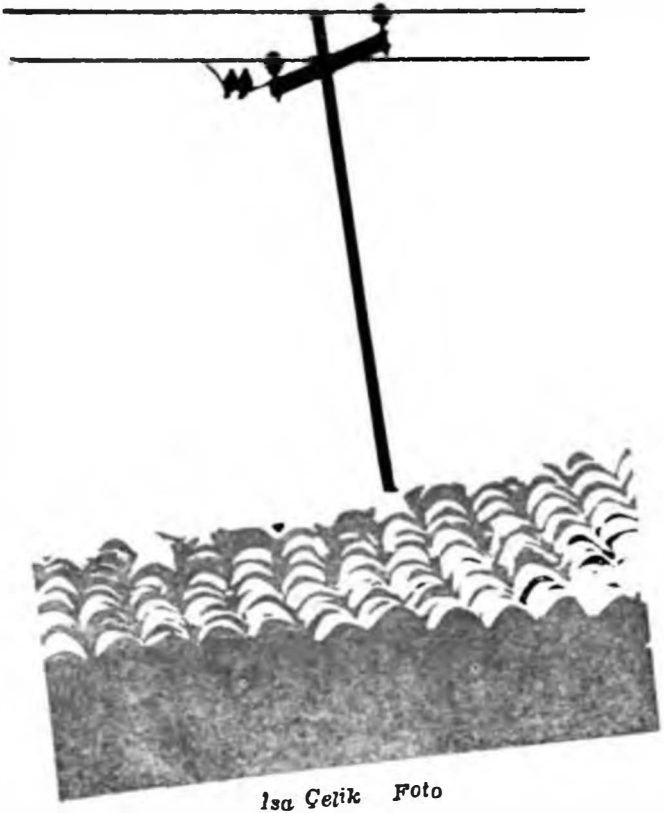
OCAK - EKİM 1973 :

22. Ocak. A.B.D.'nin eski başkanlarından Lyndon B. Johnson öldü. (1908—1973).
26. Ocak. Sinema sanatçısı Edward G. Robinson öldü. (1893—1973).
22. Şubat. Macar kemancı Jozsef Szigetl öldü. 1892 — 1973).
6. Mart. Amerikalı kadın romancı Pearl Buck öldü. (1892 — 1973).
26. (?) Mart. İngiliz aktör ve sinema sanatçısı Noel Coward öldü. (1899 — 1973).
8. Nisan. Pablo Picasso öldü. (1881 — 1973).
Haziran. Fransız romancısı Maurice Dekobra öldü. (1885 — 1973).
12. Haziran. Alman Mareşali Erich von Manstein öldü. (1887 — 1973).
3. Temmuz. Sinema yıldızı Betty Grable öldü. (1916 — 1973).
8. (Radyo) Temmuz. Sinema oyuncusu Veronica Lake öldü. (1919 — 1973).

12. Temmuz. Sinema oyuncusu Robert Ryan öldü. (1913 — 1973)
15. (Cumhuriyet) Temmuz. Sinema oyuncusu Lon Chaney Jr. öldü. (— 1973).
20. (Milliyet Sanat dergisi) Temmuz, Orkestra şefi Otto Klemperer'in öldüğünü bildirdi. (1885 — 1973).
29. Temmuz. «Kelebek»in yazarı Henry Charriére öldü. (— 1973).
1. Ağustos. Demokratik Alman Cumhuriyeti ilk Cumhurbaşkanı Walter Ulbricht öldü. (1892 —1973).
6. Ağustos. Küba'nın eski diktatörü Fulgencia Batistay Zaldivar öldü. (1901 — 1973).
12. Ağustos. 1963 Nobel kimya ödülünü alan Alman Prof. Karl Ziegler öldü (1898 — 1973).
31. Ağustos, Amerikalı sinema yönetmeni John Ford öldü. (1891 — 1973).

* Amerikalı ozan Conrad Alken öldü. (1889 — 1973)

11. Eylül. Şili'nin başkanı Dr. Salvatore Allende öldü. (1908 — 1973).
15. Eylül. İsveç kıralı VI. Gustaf Adolf öldü. (1882 — 1973).
24. Eylül. Şili'li ozan Pablo Neruda öldü. (1904 — 1973).
26. Eylül. İtalyan sinema yıldızı Anna Magnani öldü. (1908 — 1973).
28. Eylül. Amerikalı ozan W. H. Auden öldü. (1907 — 1973).
24. Ekim. İspanyol viyolensel virtüozu ve orkestra şefi Pablo Casals öldü. (1876 — 1973).

Isa Çelik Foto

1973'ÜN KİTAPLARI

(Derleyen Öksel GÖÇMEN)

Tonitza desen

1973'ÜN KİTAPLARI

Derleyen Öksel GÖÇMEN

I. EDEBİYAT GÜZEL SANATLAR

A. YERLİ

Adalet Ağaoğlu: *Ölmeye Yatmak*. İst. 1973 Remzi K. 359 S. 20 TL.

L. Sami Akalın: *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İst. 1972 Varlık Y. 224 S. 8 TL.

Oktay Akbal: *Anılarda Görmek. Günce*. İst. 1972 Sinan Y. 248 S. 15 TL.

Oktay Akbal: *İstinye Suları*. İst. 1973 Sander Y. 157 S. 10 TL.

Dursun Akçam: *Köyden İndim Şehire*. İst. 1973 May Y. 152 S. 10 TL.

Talip Apaydın: *Yoz Duvar*. İst. 1972 Cem Y. 300 S. 12,50 TL.

Aşık İhsani: *Ozan Dolu Anadolu. Halk Şiirleri*. İst. 1973 May Y. 153 S. 10 TL.

Aşık Veysel: *Hayatı. Sanatı. Eserleri*. Haz.: Tahir Kutsi Makal. İst. 1973 Ararat Y. 245 S. 15 TL.

Oğuz Atay: *Tehlikeli Oyunlar*. İst. 1973 Sinan Y. 502 S. 20 TL.

Behzat Ay: *Sis İçinde*. İst. 1973 Tel Y. 231 S. 15 TL.

Şehbal Aygen-Adnan Tahir: *Unutulmayan Kadınlar* İst. 1973 Anten Y. 413 S. 25 TL.

Ece Ayhan: *Devlet ve Tabiat*. Şiir Dizisi: 1. İst. 1973 (E) Y. 110 S. 10 TL.

Aziz Nesin: *Mahmut ile Nigâr*. İst. 1973 Cem Y. 160 S. 10 TL.

Yusuf Ziya Bahadınlı: *Güllüceyi Sel Aldı.* İst. 1972 Hür Y. 204 S. 12,50 TL.

Semih Balcıoğlu: *12 Mart'tan Seçime.* İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 159 S. 10 TL.

Barbaros Hayrettin Paşa'nın Anıları. 1. Cilt. İst. 1973 Tercüman Y. 296 S. 10 TL.

M. Başaran: *Aç Harman - Çarığımı Yitirdiğim Tarla.* İst. 1973 Varlık Y. 176 S. 8 TL.

Selahattin Batu: *İspanya Büyüsü.* İst. 1972 Varlık Y. 144 S. 6 TL.

Erdem Bayazıt: *Sebeb Ey.* İst. 1973 Edebiyat Dergisi Y. 75 S. 7.50 TL.

Fakir Baykurt: *Can Parası.* İst. 1973 Remzi K. 251 S. 15 TL.

Fakir Baykurt: *Köygöçüren.* İst. 1973 Remzi K. 596 s. 30 TL.

Bektaşi Gülleri. *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi.* Haz. Cahit Öztelli. İst. 1973 Milliyet Y. 415 S. 25 TL.

İlhan Berk: *Şenlikname.* İst. 1972 Yeditepe Y. 60 S. 7,50 TL.

Yahya Kemal (Beyatlı): *Çocukluğum - Gençliğim - Siyasi ve Edebi Hatıralarım.* İst. 1973 Baha Matbaası. 296 S. 25 TL.

Kemal Bilbaşar: *Başka Olur Ağaların Düğünü.* (Yazılışı 1956) İst. Cem Y. 251 S. 12,50 TL.

Adnan Binyazar: *Aşık Veysel.* İst. 1973 Tel Y. 170 S. 10 TL.

Salah Birsel: *Geothe. «Seçmeler».* İst. 1972 Milliyet Y. 420 S. 25 TL.

Ayhan Bozfırat: *Fırıldak.* İst. 1972 Sinan Y. 103 S. 7,50 TL.

Muzaffer Budak: *Sinema Eleştirileri.* İst. 1973 (Kendi yayını) 73 S. 10 TL.

Tarık Buğra: *İbiş'in Rüyası.* Ankara 1973 Bilgi Y. 274 S. 15 TL.

Cevdet Canbulat: *Günlük - Denemeler.* İst. 1973 (Kendi yayını) 7 TL.

Macit Cevat: *Vietnam Geçidi. Vietnam Kurtuluş Savaşının Belgesel Romanı.* İst. 1973 Ararat Y. 648 S. 25 TL.

Demirtaş Ceyhun: *Çamasan.* İst. 1972 Sinan Y. 160 S. 10 TL.

Necati Cumalı: *Oyunlar 5 (Gömü-Bakanı Bekliyoruz-Kristof Kolomb'un Yumurtası).* İst. 1973 İmbat Y. 214 S. 15 TL.

Demirtaş Ceyhun: *Sansaryan Hanı.* İst. 1973 Cem Y. 167 S. 10 TL.

Hikmet Çetinkaya: *Toprak Bizim Canımız.* Ankara 1973 İleri Y. 164 S. 15 TL.

Cengiz Dağcı: *O Topraklar Bizimdi.* İst. 1972 Varlık Y. 530 S. 15 TL.

Fazıl Hüsnü Dağlarca: *Kınalı Kuzu Ağıdı - Haliç.* İst. 1973 Cem Y. 300 S. 15 TL.

Fikret Demirağ: *Ötme Keklik Ölürüm.* İst. 1972 Dost Y. 46 S. 4 TL.

Hasan İzzettin Dinamo: *Öksüz Musa.* İst. 1973 May Y. 256 S. 15 TL.

Divan Şiiri Antolojisi. Düzenleyen: H. Erdoğan Cengiz. İst. 1973 Milliyet Y. 693 S. 30 TL.

Mehmet Doğan: *Tekrarın Tekrarı.* İst. 1973 Dost Y. 119 S. 8 TL.

Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri. Birinci Kitap: Fransız, İspanyol, Portekiz Şiiri. Çev.: A. Kadir-Şeref Hulusi-Süleyman Salom-Asım Bezirci-Afşar Timuçin. İst. 1973 (Kendi yayınları) 224 S. 15 TL.

Emin Nihad Bey: *Müsameretname. Gece Hikâyeleri.* Baskıya haz.: M. İsmet Uzun. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 291-XII S. 10 TL.

«*1001 Temel Eser:* 20»

Azra Erhat: *Mavi Yolculuk.* Ankara 1973 Bilgi Y. 174 S. 10 TL.

Nüzhet Erman: *Gazi Mustafa Kemal Atatürk. Şiirler.* İst. 1973 Sümerbank Kültür Y. 138 S. res. 7.50 TL.

M. Ş. Esendal: *Ev Ona Yakıştı. 2 Cilt.* İst. 1972 Dost Y. 276 S. 15 TL.

Ayhan Eyikan: *Filim Yapımı-Yönetimi-Tekniği.* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 253 S. 40 TL.

Bedii Faik: *Pablo'nun Gülüşü.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 315 S. 20 TL.

Füruzan: *Benim Sinemalarım.* Ankara 1973 Bilgi Y. 280 S. 15 TL.

Fahri Celâl Göktulga: *Bütün Hikâyeler.* İst. 1973 Cem Y. 392 S. 20 TL.

Akşit Göktürk: *İngiliz Edebiyatında Ada Kavramı Üzerinde Bir İnceleme.* İst. 1973 Sinan Y. 238 S. 15 TL.

Turgay Gönenç: *Ben Severek Büyürüm.* İst. 1973 Dost Y. 62 S. 5 TL.

A. İsmet Güleç: *Yahova'nın İnsanları.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 20 TL.

Cemal-S. Güler: *Koşuk.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 175 S. 10 TL.

Asım Gündüz: *Hatıralarım. Haz.:* İhsan Ilgar. İst. 1973 Kervan Y. 240 S. 20 TL.

Burhan Günel: *Ökse.* İst. 1972 Remzi K. 373 S. 15 TL.

Nedret Gürcan: *Bulut İndi. Şiirler.* İst. 1972 Yeditepe Y. 90 S. 7,50 TL.

Hafız Hakkı Paşa: *Bozgun.* İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 215 S. 10 TL.

«1001 Temel Eser: 6»

Halikarnas Balıkçısı: *Gençlik Denizlerinde.* İst. 1973 Hürriyet Y. 256 S. 10 TL.

Hasan Hüseyin: *Acıyı Bal Eyledik.* Ankara 1973 Bilgi Y. 140 S. 10 TL.

Hasan Hüseyin: *Oğlak.* İlâveli 2. bs. Ankara 1973 Bilgi Y. 244 S. 15 TL.

Hasan Hüseyin: *Oğlak.* İst. 1972 Yar Y. 134 S. 10 TL.

Aydın Hatipoğlu: *Hoyrat.* İst. 1973 Yücel Y. 95 S. 6 TL.

Kenan Hulusi: *Hikâyeler.* Haz.: İnci Enginün. İst. 1973 Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Y. 332 S. 8 TL.

Afet Ilgaz: *Halk Hikâyeleri.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 10 TL.

Emine Işınsu: *Tutsak.* İst. 1973 Ötüken Y. 219 S. 10 TL.

Selim İleri: *Destan Gönüller.* İst. 1973 Hürriyet Y. 190 S. 10 TL.

Atilla İlhan: *Bıçağın Ucu.* Ankara 1973 Bilgi Y. 525 S. 25 TL.

A. Kadir-Afşar Timuçin: *Vietnam Şiiri.* İst. 1973 (Kendi yayını) 123 S. 10 TL.

Ümit Kaftancıoğlu: *Tek Atlı Tekin Olmaz.* İst. 1973 Remzi K. 230 S. 10 TL.

Ümit Kaftancıoğlu: *Yelatan.* İst. 1972 Remzi K. 303 S. 15 TL.

Tarık Dursun (Kakınç): *Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep.* İst. 1973 Sinan Y. 94 S. 7,50 TL.

Tarık Dursun (Kakınç): *Denizin Kanı*. İst. 1973 Remzi K. 333 S. 15 TL.

Lütfi Kalell: *Dişliler Arasında*. Hikâyeler. İst. 1973 Yücel Y. 142 S. 10 TL.

Seyit Kemal Karaalloğlu: *Türk Edebiyatı Tarihi*. İst. 1973 İnkılap ve Aka K. 800 S. 50 TL.

Karacaoğlan. Haz.: *Müjgân Cunbur*. Ankara 1973 Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Y. XXVI-398 S. 8,50 TL.

Osman Cemal Kaygılı: *Bütün Eserleri: 1—Çingeneler*. Ankara 1972 Bilgi Y. 327 S. 20 TL.

Samim Kocagöz: *İzmir'in İçinde*. İst. 1973 Sinan Y. 430 S. 20 TL.

Cevdet Kudret: *Ortaoyunu*. Ankara 1973 İş Bankası Kültür Y. 451 S. 35 TL.

Şükran Kurdakul: *Beyaz Yakalılar*. Hikâyeler. İst. 1972 Ataç K. 103 S. 7,50 TL.

Şemsettin Kutlu: *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*. İst. 1973 (Kendi Yayını) 438 S. 20 TL.

Cahit Külebi: *Türk Mavisi*. Atatürk Kurtuluş Savaşında. Ankara 1973 Bilgi Y. 153 S. 10 TL.

Leylâ ile Mecnun. Fuzulî'den Günümüz Türkçesine Aktaran: Aziz Nesin. Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 82 S. 5 TL.

Rauf Mutluay: *50 Yılın Türk Edebiyatı*. İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 718 S. 60 TL.

Rauf Mutluay: *100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)* İst. 1973 Gerçek Y. 528 S. 30 TL.

Necati Bey Divanı. Haz.: Mehmet Çavuşoğlu. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 269 S. 10 TL.

Behçet Necatigil: *Zebra*. İst. 1973 De Y. 63 S. 5 TL.

Özdemir Nutku: *Söylev*. Ankara 1973 Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Y. 86 S. 8 TL.

Vural Okur: *Neden Öldürüyorlar?* İst. 1972 (Kendi Yayını) 168 S. 15 TL.

Ömer Seyfettin: *En Güzel Hikâyeler*. Haz.: Tahir Alangu. İst. 1973 Sander Y. 464 S. 20 TL.

Mehmet Önder: *Mevlâna* (Hayatı-Eserleri) İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 287 S. res. 10 TL.

«1001 Temel Eser: 7»

Osman Öndeş: *İstanbul Aşığı «Ressam Preziosi»* İst. 1973 Milliyet Y. 88 S. 16 planş. 25 TL.

Rasim Özdenören: *Çözülme.* İst. Edebiyat Dergisi Y. 113 S 7,50 TL.

Kemal Özer: *Kavganın Yüreği.* İst. 1973 Yücel Y. 56 S. 5 TL.

Özlü ve Güzel Sözler. Derleyen: Şerif Göktürk. İst. 1973 Milliyet Y. 335 S. 15 TL.

Adnan Özyalçıner: *Yıkım Günleri.* Ankara 1972 Bilgi Y. 163 S. 10 TL.

Nuri Pakdil: *Batı Notları.* Ankara 1972 Edebiyat Dergisi Y. 109 S. 7,50 TL.

Sabahattin Ali: Bütün Eserleri 3: *Değirmen-Dağlar ve Rüzgâr.* Ankara 1973 Bilgi Y. 305 S. 15 TL.

Tahsin Saraç: *Direnmeler (Dirim-Sevi-Ölüm).* İst. 1973 Cem. Y. 83 S. 7,50 TL.

Fethi Savaşçı: *Özel Ulak.* İst. 1973 Yeditepe Y. 98 S. 7,50 TL.

Oya Savaşçı: *Evrenin Masalı.* Ankara 1973 Doğan Y. 100 S. 8 TL.

Abbas Sayar: *Çelo.* İst. 1972 (E) Y. 233 S. 20 TL.

Vedat Saygel: *Akıllı Köyün Delisi.* İst. 1973 Ararat Y. 255 S. 12,50 TL.

İlhan Selçuk: *Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı.* 1. Cilt. İst. 1973 Remzi K. 438 S. 25 TL.

Zeyyat Selimoğlu: *Koca Denizde İki Nokta.* İst. 1973 Remzi K. 134 S. 10 TL.

Mustafa Necati Sepetçioğlu: *Anahtar.* İst. 1972 İrfan Y. 319 S. 15 TL.

Mehmet Seyda: *İçe Dönük ve Atak.* İst. 1973 Tel Y. 343 S. 20 TL.

Seyyid Nesimi Divanı'ndan Seçmeler. Haz.: Kemal Edip Kürkçüoğlu. İst. 1973 Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Y. XXXII-411 S. 11 TL.

Sinan Yıllığı 1973. İst. 1973 Sinan Y. 600 S. 25 TL.

İlhami Sosyal: *20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi.* Ankara 1973 Bilgi Y. 468 S. 20 TL.

Sevgi Sosyal: *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti.* Ankara 1973 Bilgi Y. 297 S. 15 TL.

Nazım Sökmen: *Soygun.* İst. 1973 Ararat Y. 149 S. 10 TL.

Tekin Sönmez: *Ağıt Yok.* İst. 1973 Nadas Y. 77 S. 5 TL.

Şinasi. Haz.: *Hüseyin Seçmen.* Ankara 1973 Türk Dil Kurumu. Y. 164 S. 10 TL.

Rauf Tamer: *Sözün Kısası.* İst. 1973 (Kendi Yayını). 221 S. 10 TL.

Nejat Tamtürk: *Açıklamalı Yahya Kemal Antolojisi.* İst. 1972 İnkılap ve Aka K. 414 S. 20 TL.

Refika Taner - Asım Bezirci: *Seçme Romanlar (Yazarları-Özetleri-Eleştiriler-Kaynaklar).* İst. 1973 Hür Y. 248 S. 15 TL.

Ahmet Hamdi Tanpınar: *Abdullah Efendi'nin Rüyaları.* İst. 1973 Büyük Kitaplık. 215 S. 10 TL.

Ahmet Hamdi Tanpınar: *Sahnenin Dışındakiler.* İst. 1973 Büyük Kitaplık. 376 S. 15 TL.

Ahmet Hamdi Tanpınar: *Yaz Yağmuru.* İst. 1972 Büyük Kitaplık. 172 S. 10 TL.

Fevziye Abdullah Tansel: *Mehmed Akif.* Hayatı ve Eserleri. 2. bs. İst. 1973 İrfan Y. 291 S. 15 TL.

Tanzimattan Günümüze Kadar Türk Şiiri. Düzenleyen: Rauf Mutluay. İst. 1973 Milliyet Y. 567 S. 35 TL.

Tarihimizde Gariplikler. Haz.: Mehmet Seyda. İst. 1973 Milliyet Y. 357 S. 20 TL.

Burhan Toprak: *Yunus Emre.* İst. 1972 İnkılap ve Aka K. 238 S. 10 TL.

Ömer Faruk Toprak: *Ayışığı.* İst. 1973 Yeditepe Y. 72 S. 7,50 TL.

Ömer Faruk Toprak: *Tuz ve Ekmek.* İst. 1973 Sinan Y. 338 S. 20 TL.

Necati Tosuner: *Kambur.* İst. 1972 Sinan Y. 202 S. 10 TL.

Erol Toy: *Azap Ortakları.* 2 Cilt. İst. 1973 May Y. 584-546 S. 25-25 TL.

Erol Toy: *İmparator.* İst. 1973 May Y. 388 S. 20 TL.

Nurer Uğurlu: *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi.* İst. 1973 Cem Y. 472 S. 20 TL.

Tomris Uyar: *Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyeleri.* İst. 1973 Sinan Y. 181 S. 12,50 TL.

Sermet Sami Uysal: *İşte Gerçek Yahya Kemal.* —Yahya Kemal'le Sohbetler— İst. 1972 İnkılap ve Aka K. 272 S. 12,50 TL.

Varlık Yıllığı 1973. İst. 1972 Varlık Y. 656 S. 20 TL.

Oktay Verel: *Aslan Gibi Eşekler.* İst. 1973 Ararat Y. 230 S. 15 TL.

Yalnız Adam: *Tenhadan Fısıltılar.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 168 S. 10 TL.

Yaşar Kemal: *Demirciler Çarşısı Cinayeti.* İst. 1973 Cem Y. 624 S. 25 TL.

Cemil Yener: *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi.* İst. 1973 Bateş Y. 468 S. 20 TL.

Bekir Yıldız: *Beyaz Türkü.* İst. 1973 Cem Y. 90 S. 7,50 TL.

Bekir Yıldız: *Harran. Röportaj.* İst. 1972 Cem Y. 93 S. 7,50 TL.

B. ÇEVİRİ

Scholem Alejchem: *Damdaki Kemancı'dan Hikâyeler.* Çev.: Ahmet Hisarlı. İst. 1973 Milliyet Y. 335 S. 20 TL.

Robert Alley: *Paris'te Son Tango.* Çev.: Nihal Filiz. İst. 1973 Altın Kitaplar. 232 S. 15 TL.

Jorge Amado: *Kızgın Toprak.* Çev.: Zühal Taşan. İst. 1973 Ararat Y. 351 S. 20 TL.

Eric Ambler: *İzmirli Dimitrios'a Bir Tabut.* Çev.: Rıdvan Ramanlı. İst. 1973 Milliyet Y. 167 S. 10 TL.

Leonid Andreyev: *Yedi Asılmışların Hikâyesi.* Çev.: Güneş Bozkaya. İst. 1973 Yar Y. 135 S. 10 TL.

Evelyn Anthony: *Pöllenberg Mirası.* Çev.: Azize Bergin. İst. 1973 Uycan Y. 292 S. 15 TL.

Aragon: *Panaroma.* Çev.: Raşit Arık. İst. 1973 Habora K. 217 S. 15 TL.

Christine Arnothy: *Eşsiz Bir Adam.* Çev.: Ali Can. İst. 1973 (E) Y. 419 S. 20 TL.

Penelope Ashe: *Ve Çıplak Gelen Kadın.* Çev.: Atilla Tokatlı. Ankara 1973 Bilgi Y. 290 S. 15 TL.

Cengiz Aytmatov: *Elveda Gülsarı.* Çev.: Güneş Bozkaya. İst. 1973 Yar Y. 246 S. 15 TL.

Cengiz Aytmatov: *Kazanmak ve Kaybetmek.* Çev.: Zeyyat Özalpsan. İst. 1973 Günce Y. 134 S. 10 TL.

James Baldwin: *Ne Zaman Gitti Tren.* Çev.: Oktay Balamir. İst. 1972 Sinan Y. 410 S. 20 TL.

Honore de Balzac: *Goriot Baba.* Çev.: Tahsin Yücel İst. 1972 Varlık Y. 330 S. 15 TL.

James Barlow: *Başroldekiler.* Çev.: Burhan Engür. İst. 1973 (E) Y. 457 S. 25 TL.

James Barlow: *Kurban.* Çev.: Gülten Suveren. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 381 S. 20 TL.

James Barlow: *Limanlar.* Çev.: Fikret Arıt. İst. 1972 (E) Y. 519 S. 25 TL.

Giorgio Bassani: *Kararan Bahçeler.* Çev.: Refhan Yegül. İst. 1973 Hürriyet Y. 175 S. 10 TL.

Hervé Bazin: *Kimi Sevmeye Kalktım.* Çev.: Raşit Arık. İst. 1973 Habora K. 240 S. 15 TL.

Simone de Beauvoir: *Kadınca* (Les Mandarines). Çev.: Nihal Yeğinobalı. İst. 1972 Altın Kitaplar Y. 381 S. 20 TL.

René Belbenot: *Kansız Giyotin.* Çev.: Özay Süsoy. İst. 1973 Hürriyet Y. 306 S. 15 TL.

Bhutan Benerci: *Bir Yoldur Uzar Gider* (Pater Pançali) Çev Atilla Tokatlı. İst. 1973 Sander Y. 317 S. 25 TL.

Thomas Berger: *Küçük Dev Adam.* Çev.: Nurcihan Kesim. İst. 1973 Baskan Y. 223 S. 20 TL.

Pierre Billon: *Laterna.* Çev.: Nail Mutlugil. İst. 1973 Milliyet Y. 232 S. 15 TL.

Jonathan Black: *Cemil.* Çev.: Oğuz Alplaçin. İst. 1973 Hürriyet Y. 621 S. 30 TL.

Boileau-Narcejac: *Kafa-kol Bankası* (Kara Mizah Ödülü) Çev.: Ayşe Gürkan. Ankara 1973 Bilgi Y. 201 S. 10 TL.

Robert Bolt: *Irlandalı Kız.* Çev.: Mükerrem İlhan İst. 1973 Başak K. 352 S. 20 TL.

Pierre Boulle: *Kwai Köprüsü.* Çev.: Orhan Azizoğlu. İst. 1973 Uycan Y. 231 S. 15 TL.

Heinrich Böll: *Dokuz Buçukta Bilardo.* Çev.: Çiğdem Bozdoğan. İst. 1972 Altın Kitaplar Y. 335 S. 15 TL.

Heinrich Böll: *Fotoğrafta Kadın da Var.* Çev.: Sezer Duru-Tezer Özlü. İst. 1973 (E) Y. 471 S. 25 TL.

Heinrich Böll: *Palyaço.* Çev.: Ahmet Arpad. İst. 1972 Altın Kitaplar Y. 271 S. 15 TL.

Heinrich Böll: *Saat Dokuz Buçukta Bilardo.* Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1972 Milliyet Y. 317 S. 20 TL.

Heinrich Böll: *Savaş Bitince.* Çev.: Hayrullah Örs. İst. 1972 Remzi K. 163 S. 10 TL.

Bertold Brecht: *Beş Paralık Roman.* Çev.: Sevgi Sosyal. İst. 1973 Sinan Y. 412 S. 20 TL.

J. Brown: *Beyin Yıkama.* Çev. Behzat Tanç. İst. 1973 Boğaziçi Y. 259 S. 15 TL.

Pearl S. Buck: *Doğu Rüzgârı Batı Rüzgârı.* Çev.: Ömer Rıza Doğrul. İst. 1973 Sander Y. 198 S. 10 TL.

Anthony Burgess: *Otomatik Portakal.* Çev.: Aziz Üstel Ankara. 1973 Bilgi Y. 223 S. 15 TL.

Michel Butor: *Değişme.* Çev.: Mükerrem Akdeniz. İst. 1973 (E) Y. 347 S. 15 TL.

G. Julius Caesar: *Gallia Savaşı.* Çev.: Prof. Hamit Dereli. İst. 1973 Hürriyet Y. 248 S. 10 TL.

Albert Camus *Mutlu Ölüm.* Çev. Gül İğdirli. İst. 1973 Gündüz Y. 155 S. 12,50 TL.

Albert Camus *Sürgün.* Çev. Nihal Önol. İst. 1973 Varlık Y. 240 S. 8 TL.

Jean Claude Carriére *Tatil Günleri.* Çev. Ülkü Tamer. İst. 1972 Milliyet Y. 212 S. 12,50 TL.

Barnaby Conrad *Matador.* Çev. Aziz Üstel. Ankara 1972 Bilgi Y. 197 S. 10 TL.

Robert Crichton *Kasabanın Sırrı.* Çev. Alev Güven. İst. 1973 (E) Y. 515 S. 25 TL.

A. J. Cronin *Yıldızların Altında.* 3 Cilt. Çev. Seçkin Selvi. İst. 1972 Oluş Y. Takımı 45 TL.

Çağdaş İsveç Şiiri Antolojisi. Çev. Lütfi Özkök. İst. 1973 Yeditepe Y. 156 S. 10 TL.

Çernişevski *Nasıl Yapmalı?* 2 Cilt. Çev. Güneş Bozkaya. İst. 1972 Yar Y. 522 S. 25 TL.

André Dahl *Odamda Yolculuk.* Çev. Vedat G. Üretürk. İst. 1973 Milliyet Y. 206 S. 15 TL.

Erich Von Daniken *Tanrıların Arabaları.* Çev. Zeki Okar İst. 1973 Milliyet Y. 239 S. 8 planş. 15 TL.

Pierre Daninos *Özür Dilerim Binbaşım.* Çev. Belkis Çorakçı. İst. 1973 Milliyet Y. 174 S. 15 TL.

Colette Davenat *Deborah.* Çev. Osman Canberk. İst. 1973 Milliyet Y. 339 S. 25 TL.

Edmundo Desnoes *Azgelişmiş Bir Adam.* Çev. Seçkin Selvi. İst. 1973 Sander Y. 145 S. 10 TL.

Dostoyevski *Budala.* 2 Cilt. Çev. Mehmet Özgül. İst. 1973 Varlık Y. 448 - 406 S. 15 TL.

Marguerite Duras *Hiroşima Sevgilim.* Çev. Cevat Çapan. İst. 1973 Yankı Y. 85 S. 7,50 TL.

Charles Durbin : *Patron.* Çev. Özay Süsoy. İst. 1973 Hürriyet Y. 399 S. 25 TL.

Ahmet Eflaki: *Ariflerin Menkıbeleri (Manakib al-Arifin* 1. Cilt. Çev. Prof. Tahsin Yazıcı. İst. 1973 Hürriyet Y. 574 S. 15 TL.

Claire Etcherelli *Elise ya da Gerçek Yaşam.* Çev. : Bertan Onaran. İst. 1973 Payel Y. 253 S. 15 TL.

John Fowles *Büyücü.* Çev. Aysen Besen. İst. 1973 Hürriyet Y. 607 S. 30 TL.

Anatole France *Tanrılar Susamışlardı.* Çev. : Erdoğan Alkan. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 345 S. 20 TL.

Jean Freustié *Sonbaharla Gelen.* Çev. Tunca Varış. İst. 1973 (E) Y. 377 S. 20 TL.

Gaius Sallustius Crispus *Catilina Tertibi.* Çev. Dr. Güngör (Öner) Varınlıoğlu. İst. 1973 Remzi K. 94 S. 5 TL.

Théophile Gautier : *İstanbul.* Çev. Çelik Gülersoy - Nurullah Berk. İst. 1973 İstanbul Kitaplığı. 319 S. 25 TL.

V. Gheorghiu *Yirmibeşinci Saat.* Çev. : A. Dirim. İst. 1972 Tel Y. 365 S. 20 TL.

André Gide *Pastoral Senfoni.* Çev. Leyla Gürsel. İst. 1972 Altın Kitaplar Y. 281 S. 15 TL.

Dorothy Gilman : *Casus Misis Pollifax İstanbul'da.* Çev. : Nurcihan Kesim. İst. 1973 Baskan Y. 249 S. 20 TL.

Goethe *Seçme Mektuplar* (Gençlik Yılları) Çev. Melahat Togar. İst. 1973 Milli Eğitim Bakanlığı Y. 4 TL.

Gogol *Hikâyeler.* Çev. Ahmet Işık Ö. F. Toprak. İst. 1973 Tel Y. 192 S. 12.50 TL.

Maksim Gorki : *Çocukluğum.* Çev. Süleyman Nebioğlu. İst. 1973 May Y. 308 S. 10 TL.

Maksim Gorki *Üç Arkadaşın Zor Günleri.* Çev. Hikmet Gojuk. İst. 1973 Günce Y. 382 S. 20 TL.

Shirley Ann Grau *İhtiyar.* Çev. Ülker Bilgin. İst. 1973 Uycan Y. 353 S. 20 TL.

Giovanni Guareschi *Acele Koca Aranıyor.* Çev. : Osman Canberk. İst. 1973 Koza Y. 261 S. 15 TL.

Giovanni Guareschi *Don Camillo Moskova'da.* Çev. Özcan Yalım. Ankara 1972 Bilgi Y. 202 S. 10 TL.

John Haase *Mevsimler ve Zamanlar.* Çev. Zehra Ağralı. İst. 1973 Uycan Y. 225 S. 15 TL.

Hayyam *Rübailer.* Çev. Rüştü Şardağ. İst. 1973 Milliyet Y. 276 S. 20 TL.

Willi Heinrich *İnsan Postu.* Çev. Tomris Uyar. İst. 1972 Hürriyet Y. 608 S. 20 TL.

Willi Heinrich *Kelebekler Ağlamaz.* Çev. Ahmet Cemal. İst. 1973 Hüriyet Y. 475 S. 25 TL.

Willi Heinrich *Tanrının Üvey Kulları.* Çev. Tezer Kıral. İst. 1973 Hürriyet Y. 417 S. 20 TL.

Ernest Hemingway: *Akıntı Adaları.* Çev.: Kosta Daponte Neş'e Olcaytu. İst. 1973 Hürriyet Y. 493 S. 20 TL.

Alice Herdan - Zuckmayer *Canavar.* Çev. Çiğdem Bozdoğan. İst. 1973 Milliyet Y. 232 S. 15 TL.

A. İ. Herzen *Kabahat Kimde?* Çev. Güneş Bozkaya. İst. 1973 Yar Y. 451 S. 25 TL.

Hermann Hesse *Sidarta.* Çev. Mehmet Yılmaz Öner. İst. 1973 (E) Y. 192 S. 10 TL.

Hermann Hesse: *Siddharta.* Çev.: Üner Eyüboğlu. İst. 1973 Yankı Y. 147 S. 10 TL.

James Hilton: *Yitik Ufuklar.* Çev.: Nihal Yeğinobalı. İst. 1973 Uçuk Y. 299 S. 15 TL.

Victoria Holt: *Ben Marie Antoinette.* Çev.: Meral Gaspıralı. İst. 1972 Hürriyet Y. 639 S. 30 TL.

Ödön Von Horvath: *Allahsız Gençlik.* Çev.: Burhan Arpad. İst. 1973 May Y. 158 S. 10 TL.

Susan Howatch: *Tepedeki Ev.* 1. Cilt. İst. 1973 Uycan Y. 404 S. 20 TL.

Blasco Ibanez: *Kan ve Kum.* Çev.: Belkıs Alver. İst. 1972 Altın Kalem Y. 293 S. 22,50 TL.

Andrew Jolly: *Seni İçime Gömdüm.* Çev.: Tomris Uyar. İst. 1973 Hürriyet Y. 157 S. 10 TL.

John Kabler: *Al Capone. Gangsterler Kralı.* Çev.: Pınar Kolukısa. İst. 1973 (E) Y. 576 S. 8 planş. 25 TL.

G. Karaslavof: *Hayata Dönüş.* Çev.: N. Sel. İst. 1973 Habora K. 258 S. 15 TL.

Chris Kazan: *Aşk Delisi.* Çev.: Bülent Semavi Peker. İst. 1973 (E) Y. 196 S. 10 TL.

Elia Kazan: *Babanın Suçu.* Çev.: Hemri Kamdiyoti ve Ferit Gürsu. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 533 S. 25 TL.

Aleksandre Kazbeği: *Elguca ile Mzago.* Çev.: Ahmet Özkan Melaşvili. İst. 1973 Sinan Y. 208 S. 12,50 TL.

Sabir Kerimov: *Olağanüstü Yetenekli Büyük Sanatçı: Niyazi.* Çev.: İsmail B. Ağlagül. İst. 1973 Sinan Y. 179 S. 4 plang. 15 TL.

Hans Helmut Kirst: *Generallerin Gecesi.* İst. 1972 Tel Y. 410 S. 20 TL.

Ephraim Kishon: *Katilini Seveceksin.* Çev.: Nejat Dalay. İst. 1973 Milliyet Y. 243 S. 15 TL.

Fletcher Knebel: *Aday.* Cilt: 1. Çev.: Murat Gencer. Ankara 1973 Bilgi Y. 328 S. 20 TL.

Arthur Koestler: *Sıfır ve Sonsuzluk.* Çev.: Vahdi Hatay. İst. 1973 Tur Y. 271 S. 15 TL.

Arthur Koestler: *Haçsız Haçlılar.* Çev.: Samih Tiryakioğlu. İst. 1973 Varlık Y. 288 S. 10 TL.

Heinz G. Konsalik: *Bir Uçak Kaçırıldı.* Çev.: Hüseyin Tüzün. İst. 1973 Milliyet Y. 324 S. 20 TL.

Jerzy Kosinski *Bir Yerde.* Çev. Aydil Balta. İst. 1972 (E) Y. 154 S. 10 TL.

Aleko Kostantinov : *Bay Ganü Balkanski'nin Akıllara Durgunluk Veren Serüvenleri.* Çev. : İsmail B. Ağlagül. İst. 1973 Milliyet Y. 279 S. 15 TL.

Harry Kurnitz : *Kaatil Sevgilim.* Çev. Rana Kaptanoğlu. İst. 1973 Milliyet Y. 183 S. 10 TL.

Lady Montagu: *Türkiye Mektupları* 1717 - 1718. eÇÇve. Aysel Kurutluoğlu. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık, 208 *«1001 Temel Eser : 12»*

Dominique Lapierre Larry Collins *Kudüs ey Kudüs.* Çev. Aydın Emeç. İst. 1973 (E) Y. 717 S. 12 plang. 30 TL.

Dominique Lapierre Larry Collins : *Paris Yanıyor mu?* Çev. : Ferit Can. İst, 1973 (E) Y. 529 S. 25 TL.

D. H. Lawrence *Samanlıkta Aşk.* Çev. S. Ateş S. Orgun. İst. 1973 Habora K. 231 S. 15 TL.

Siegfried Lenz : *Bu Zaman Hikâyeleri.* Çev. Ahmet Seven. İst. 1973 Yankı Y. 75 S. 6 TL.

Wolfgang Leonhard : *İhtilal Çocuğu.* Çev. Ali Kahyaoğlu. İst. 1973 Boğaziçi Y. 451 S. 25 TL.

İra Levin *Kumpas.* Çev. Seçkin Selvi. İst. 1973 Sander Y. 159 S. 10 TL.

Godfrey Lias : *Göç.* Çev. : Mehmet Çağrı. İst. 1973 Boğaziçi Y. 343 S. 20 TL.

Jack London *Kurt Dölü*. Çev. Neşe Olcaytu. İst. 1973 (K) Y. 342 S. 15 TL.

Jack London *Macera*. Çev. M. Vezir. İst. 1973 Habora K. 264 S. 15 TL.

Edmund G. Love : *On Tatlı Serseri*. Çev. Nejat Ebcioğlu. İst. 1972 Remzi K. 165 S. 10 TL.

Bates Lowery *Sanatı Görmek*. Çev. Necla Yurtsever Zahir Güvemli. İst. 1972 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 262 S. res. 125 TL.

Ferdinand Lundberg : *Para Babaları*. 1. Cilt. Çev. Aytunç Altındal. İst. 1973 (E) Y. 537 S. 25 TL.

Peter Maas *Mafia Bülbülü*. «Valachi Dosyası» Çev. : Mehmet Harmancı. İst. 1973 Milliyet Y. 355 S. 25 TL.

Eric Malpass : *Allahlık Beefy*. Çev. Çiğdem Bozdoğan. İst. 1973 Milliyet Y. 215 S. 15 TL.

Kamela Markandaya : *Acı*. Çev. Sabahat Karpat. İst. 1972 Milliyet Y. 272 S. 25 TL.

Ngaio Marsh : *Kanlı Eldiven*. Çev. Ayşe Buğra. İst. 1973 Milliyet Y. 226 S. 10 TL.

G. William Marshall *Dalavere*. Çev. Neşe Olcaytu. İst. 1972 (E) Y. 560 S. 25 TL.

Guy de Maupassant *Aşk Başkadır*. Hikâyeler. Çev. Faruk Yener. İst. 1973 Milliyet Y. 254 S. 20 TL.

Daphne du Maurier : *Dağ Çiçeği*. Çev. : Esin Boduroğlu. İst. 1973 Milliyet Y. 397 S. 22,50 TL.

Daphne du Maurier *İçimdeki Adam*. 1. Cilt. Çev. Gülen Fındıklı. İst. 1972 Eylül Y. 206 S. 15 TL.

Daphne du Maurier : *Kuşlar*. Çev. : Nurdan Arca. İst. 1973 Gündüz Y. 63 S. 7,50 TL.

H. P. Maxim *Dahi Babam*. Çev. Rıdvan Ramanlı. İst. 1973 Milliyet Y. 157 S. 15 TL.

Nan Maynard *Fahişe*. Çev. Canset Işık. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 416 S. 20 TL.

Horace McCoy *Mafia'nın Dışında Kim Kaldı?* Çev. Özcan Yalım. Ankara 1973 Bilgi Y. 236 S. 15 TL.

Carson Mc Cullers: *Yalnız Bir Avcıdır Yürek*. Çev.: Mehmet Doğan. İst. 1973 (E) Y. 407 S. 20 TL.

Peter Mc Curtin *Mafia'daki Amcam*. Çev.: Demir Toros. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 279 S. 15 TL.

James Michener : *Sürüklenenler.* Çev. Özay Süsoy. İst. 1972 Altın Kitaplar Y. 374 S. 20 TL.

II
ÇEVİRİ

İb Melchior : *Savaş Düzeni.* Çev. : Mehmet Harmancı. İst. 1973 Uycan Y. 292 S. 17,50 TL.

Yukio Mişima : *Dalgaların Sesi.* Çev. : Zeyyat Selimoğlu. İst. 1972 Hürriyet Y. 183 S. 10 TL.

Yukio Mişima : *Denizi Yitiren Denizci.* Çev. : Seçkin Selvi. İst. 1973 Sander Y. 158 S. 10 TL.

Joseph - Emille Müller : *Modern Sanat.* Çev. : Mehmet Toprak. İst. 1972 Remzi K. 244 S. 10 TL.

Liam O'Flaherty : *Boyun Eğmeyeceksin.* Çev. İzzet Yaşar. İst. 1973 Günce Y. 286 S. 15 TL.

Liam O'Flaherty : *Kutluk.* Çev. Celal Üster. İst. 1973 (E) Y. 482 S. 10 TL.

Liam O'Flaherty : *Muhbir.* Çev.: Sadık Karamustafa. İst. 1972 Yöntem Y. 251 S. 12,50 TL.

Liam O'Flaherty : *Muhbir.* Çev. : Ziya Kutlu. İst. 1972 (E) Y. 219 S. 10 TL.

O'Henry : *Kaktüs.* Hikâyeler. Çev. : Mehmet Harmancı. İst. 1972 Milliyet Y. 280 S. 15 TL.

George Orwell : *Ümit Çiçeği.* Çev. : Behzat Tanç. İst. 1973 Boğaziçi Y. 230 S. 15 TL.

Sandor Petöfi : *Şiirler.* Çev. : Tahsin Saraç. İst. 1973 Cem Y. 109 S. 10 TL.

Orlando Petrocelli : *Şeref Sözü.* Çev. Özay Süsoy. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 411 S. 20 TL.

Roger Peyrefitte : *Manuş.* Çev. Faik Baysal. İst. 1972 Altın Kitaplar Y. 328 S. 20 TL.

Jerzy Putramet *Eylül.* 2 Cilt. 1. Cildi Çev. : H. Tüzün N. Baykal. 2. Cildi Çev. Veysel Ataman. İst. 1973 Tel. Y. 288, 407 S. 20, 20 TL.

Mario Puzo *Baba Dosyası.* Çev. Nazar Büyüm. İst. 1973 (E) Y. 364 S. 20 TL.

Rabelais *Gargantua.* Çev. Sabahattin Eyuboğlu - Azra Erhat - Vedat Günyol. İst. 1973 Cem Y. 252 S. 15 TL.

Ayn Rand : *Ben.* Çev. : Emine Gedik. İst. 1973 Tur Y. 82 S. 7,50 TL.

Liviu Rebreanu : *Asılmışlar Ormanı.* Çev. Orhan Çamay. İst. 1973 Tel Y. 337 S. 20 TL.

Liviu Rebreanu : *Umut Toprakları.* 2 Cilt. Çev. Gülen Fındıklı. İst. 1973 Yöntem Y. 277, 277 S. 15, 15 TL.

Terence Reese : *Briç.* Çev. Hasbi Akbal. Ankara 1973 Bilgi Y. 283 S. 15 TL.

Erich Maria Remarque *Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok.* Çev. Burhan Arpad. İst. 1973 May Y. 262 S. 15 TL.

Jean Rhys *Günaydın Geceyarısı.* Çev. Nuray Kermen. İst. 1972 Tel Y. 305 S. 20 TL.

Richard Roberts *Fischer Spassky. Asrın Satranç Maçı.* Çev. Murat Gencer. Ankara 1972 Bilgi Y. 315 S. 20 TL.

Jules Romains *Kafadarlar.* Çev. İlhan Uçak Hüseyin Özgen. İst. 1973 Habora K. 160 S. 10 TL.

Philip Roth : *Libby.* Çev. : Seçkin Selvi. İst. 1973 Sander Y. 650 S. 30 TL. (Ciltlisi 35 TL.)

François Sagan *Ruhumun Acıları.* Çev. Murat Aykaç Erginöz. İst. 1973 Milliyet Y. 144 S. 10 TL.

Budd Schulberg : *Rıhtımlar Üzerinde.* Çev. : Belkıs Çorakçı. İst. 1973 Milliyet Y. 420 S. 25 TL.

Budd Schulberg : *Şöhretin Sonu.* Çev. : Belkıs Çorakçı. İst. 1973 Milliyet Y. 343 S. 20 TL.

Mehmet Selimoviç : *Derviş ve Ölüm.* Çev. Mahmut Kıratlı. İst. 1973 Varlık Y. 495 S. 15 TL.

Annemaria Selinko : *Çirkin Bir Genç Kızdım.* Çev. : Yaşar İlksavaş. Ankara 1973 Bilgi Y. 290 S. 15 TL.

Anya Seton : *Sen Sevmedikçe.* Çev. Nihal Önol. İst. 1972 Milliyet Y. 463 S. 25 TL.

Henryk Sienkiewicz : *Demir ve Ateş.* Çev. A. Okay. İst. 1973 Habora K. 451 S. 25 TL.

Johannes Mario Simmel *Vatan Sağ Olsun.* Çev. : Zeyyat Selimoğlu. İst. 1972 (E) Y. 757 S. 30 TL.

Simonof : *Günler ve Geceler.* Çev. Nedim Önal. İst. 1973 (E) Y. 387 S. 20 TL.

Don Smith : *Hırsızcılık Oynayan Adam.* Çev. : Mehmet Harmancı. İst. 1973 Koza Y. 264 S. 15 TL.

A. Soljenitsin *Ağustos 1914*. Çev. Leyla Soykut. İst. 1972 Hürriyet Y. 845 S. 40 TL.

Soljenitsin : *İvan Denisoviç'in Bir Günü*. Çev. Mehmet Özgül. İst. 1973 Varlık Y. 202 S. 10 TL.

Dr. Benjamin Spock : *Aşka Doğru*. Çev. Muammer Tuncer. İst. 1973 (K) Y. 224 S. 15 TL.

Zaharia Stancu *Tatar Kızı Uruma*. Çev. Füruzan Toprak. İst. 1973 Sinan Y. 180 S. 10 TL.

Jerzy Stefan Stawinski *Bencil*. Çev. Sezer Duru. İst. 1972 Sinan Y. 184 S. 10 TL.

Mary Stewart *Hayal Şatosu*. Çev. Füsun Erekman. İst. 1972 Habora K. 357 S. 20 TL.

H. Sutton *Mikrop*. Çev. İnci Asena. İst. 1973 Milliyet Y. 295 S. 22,50 TL.

H. Sutton *Teşhirci*. Çev. Oğuz Şeren. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 493 S. 20 TL.

Han Suyin : *Aşk Güzel Şeydir*. Çev. Şefika Tan. İst. 1973 Habora K. 423 S. 25 TL.

Mihail Şolohov *Yaşam Bu mu?* Çev. Suat Derviş. İst. 1973 Günce Y. 151 S. 10 TL.

Henri Troyat *Dostoyevski*. Çev. : Leyla Gürsel. İst. 1973 Cem Y. 461 S. 20 TL.

Dalton Trumbo : *Savaş Bitti*. Çev. Mehmet Harmancı İst. 1973 Koza Y. 274 S. 15 TL.

Mark Twain : *Adem ile Havva'nın Cennet Günlüğü*. Çev. : Akşit Göktürk. İst. 1973 Milliyet Y. 233 S. 12.50 TL.

Dorothy Uhnak : *Karakol*. Çev. : Azize Bergin. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 595 S. 25 TL.

Leon Uris *7 Numaralı Mahkeme*. Çev. Aziz Üstel. Ankara 1972 Bilgi Y. 558 S. 25 TL.

Kostas Valetas *Göçebeler*. Çev. Ahmet Angın. İst. 1973 Tel Y. 192 S. 10 TL.

Boris Vian *Günlerin Köpüğü*. Çev. Bahir Güran. İst. 1973 (E) Y. 250 S. 10 TL.

Paul Wagner : *Isırgan Tohumu*. Çev. Ali Z. Oraloğlu. İst. 1972 Uycan Y. 333 S. 15 TL.

Peter Wahloo *Kanyonet*. Çev. Nuran Ülken. İst. 1973 Sander Y. 272 S. 15 TL.

Robert Penn Warren *İktidar Çamuru*. Çev. : Samih Tiryakioğlu. İst. 1972 Altın Kitaplar Y. 589 S. 25 TL.

Donald Westlake *Hırsız Polisler.* Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1973 Koza Y. 287 S. 15 TL.

Keith Wheeler : *Karadeniz Oyunu.* Çev. Oğuz Alplaçin. İst. 1973 Hürriyet Y. 507 S. 25 TL.

Herman Wouk *Savaşın Soluğu.* Çev. Ali Seden. 2 Cilt. İst. 1973 Altın Kitaplar Y. 559, 583 S. 25, 25 TL.

H. Zetterström *Garip Bir Tanrı Misafiri.* Çev. Osman Nebioğlu. İst. 1973 Milliyet Y. 131 S. 10 TL.

Emile Zola : *Toprak.* Cilt I - II. Çev. Hamdi Varoğlu. İst. 1973 Remzi K. 373 S. 20 TL.

II. BİLİM - KÜLTÜR

A. YERLİ

Prof. Dr. Afetinan *50. Yılda Tarihten Geleceğe.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 126 S. 12 planş. 15 TL.

Ahmet Cevdet Paşa : *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hülefa.* İlk dört kitap. Sadeleştiren : Mahir İz. İst. Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Y. 358 - 364 - 280 - 294 S. 8 - 8 - 6,5 - 8 TL.

Ömer Asım Aksoy : *Cumhuriyetin 50. Yılında Gelişen ve Özleşen Dilimiz.* Genişletmeler ve Eklemelerle 3. bs. Ankara 1973 Türk Dil Kurumu Y. 94 S. 6 TL.

Sina Akşin *31 Mart Olayı.* İnceleme. İst. 1972 Sinan Y. 424 S. 20 TL.

Ali Seydi Bey *Teşrifat ve Teşkilâtımız.* İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 279 S. 10 TL.
«1001 Temel Eser : 17»

Meral Alpay : *Kütüphanecilik Terimleri.* İst. 1973 İst. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Y. VII - 85 S. 12 TL.

Kurtul Altuğ : *12 Mart ve Nihat Erim Olayı.* Ankara 1973 Yedigün Y. 235 S. 20 TL.

Metin And *50 Yılın Türk Tiyatrosu.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 702 S. 60 TL.

Metin And *Tiyatro Kılavuzu.* İst. 1973 Milliyet Y. 472 S. 25 TL.

Ansiklopedik Hukuk ve Kanun Deyimleri Sözlüğü. Haz. : Hüseyin Özcan. Ankara 1973 (Kendi Yayını) VIII - 354 S. 35 TL.

Dr. Oya Araslı : *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı.* Ankara 1972 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y. XX - 224 S. 28 TL.

Doç. Dr. Osman Arıkan *Doğu Bölgesi'nin Sanayileşmesi.* Ankara 1973 Atatürk Üniversitesi Y. 124 S. 6 TL.

Doç. Dr. Servet Armağan *Dilekçe Hakkı ve 1961 Anayasası.* İst. 1972 İst. Üniversitesi Y. XVIII - 198 S. 13,75 TL.

Doç. Dr. Servet Armağan *Memleketimizde İçtüzükler.* İst. 1973 İst. Hukuk Fakültesi Y. XVI - 586 S. 68,50 TL.

Asım Aslan *Sömürülen Atatürk.* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 64 S. 5 TL.

Besim Atalay *Maraş Tarihi ve Coğrafyası.* İst. 1973 (Kendi yayını) 192 S. 12 planş, 2 levha. 15 TL.

Atatürk ve Devrim. Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler. Ankara 1973 Türk Tarih Kurumu Basımevi. 127 S. 6 TL.
«Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları El Kitabı 3»

Atatürk ve Gençlik. Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler. Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Basımevi. 117 S. 10 TL.
«Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları El Kitabı 2»

Mehmet Ali Aybar : *12 Mart'tan Sonra Meclis Konuşmaları.* İst. 1973 Sinan Y. 480 S. 20 TL.

Dr. Nuşin Ayiter *Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri.* Ankara 1972 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y. XI - 334 S. 41,50 TL.

Semih Balcıoğlu Ferit Öngören *50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 356 - 264 S. 50 TL.

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey *Bir Zamanlar İstanbul.* İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 309 S. 10 TL.
«1001 Temel Eser 11»

Remzi Balkanlı *İslâm Hukukunun Umumi Esasları.* I. Kitap. Ankara 1973 (Kendi yayını) 152 S. 10 TL.

Dr. Kemal Baltalı *1856 - 1871 Yılları Arasında Karadeniz'in Tarafsızlığı Sorunu.* Ankara 1973 Elif Matbaacılık. 132 S. 25 TL.

Ömer Barkan : *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550 - 1557)* I. Cilt. Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Y. XV - 393 S. 300 TL.

Doç. Dr. Zeki Başar : *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları.* Ankara 1972 Atatürk Üniversitesi. Y. XVII - 271 S.

Doç. Dr. Zeki Başar *İçtimai Adetlerimiz - İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz.* Ankara 1972 Atatürk Üniversitesi Y. XIII - 226 S.

Prof. Dr. İlhan Başgöz H. E. Wilson *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk.* İst. 1973 Dost Y. 15 TL.

Başmabeyinci Lütfi Bey *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri.* İst. 1973 Hürriyet Y. 538 S. 30 TL.

Batı Dilleri Sözcüklerine Karşılıklar Kılavuzu. Haz. Kemal Demiray. Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 71 S. 5 TL.

Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi. I. Haz. Prof. Dr. Samim Sinanoğlu Tahsin Saraç Emin Özdemir. Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 83 S. 5 TL.

Mustafa Baydar *Atatürk ve Devrimlerimiz.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 323 S. 20 TL.

Belleten Dizini II. Cilt : XXVI - XXXV, Sayı : 101 - 140. Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Y. 69 S. 16 TL.

Nurullah Berk - Hüseyin Gezer : *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 288 S. 100 TL.

Nurullah Berk Orhan Kologlu *Fikret Mualla.* İst. 1973 Milliyet Y. 16 Reprodüksiyon. 25 TL.

Sadi Borak *Atatürk ve Edebiyat.* İst. 1972 Varlık Y. 181 S. 10 TL.

Doç. Dr. Korkut Boratav *Sosyalist Planlamada Gelişmeler.* Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XI - 358 S. 24 TL.

İsmet Bozdağ *Bir Çağın Perde Arkası : Atatürk İnönü, İnönü Bayar Çekişmeleri.* İst. 1972 Kervan Y. 238 S. 15 TL.

Büyük Adamlar (230 Ünlü Kişi). Dünya ve Türk. İst. 1972 Varlık Y. 293 S. 10 TL.

Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı. «Düzyazı». Haz. Aziz Nesin. İst. 1973 Akbaba Y. 480 S. 30 TL.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Diyor ki... Ankara 1973 Ajans - Türk Matbaası. 46 S. 5 TL.

Cumhuriyetin 50. Yılında Kırşehir 1973 İl Yıllığı. Ankara 1973. 370 S. res. ücretsiz.

Cumhuriyetle Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnoğrafya Çalışmaları. Haz.: M. Şakir Ülkütaşır. Ankara 1973 Milli Folklor Enstitüsü Y. 103 S. 5 TL.

Dr. Müjgan Cunbur - İsmet Binark - Nejat Sefercioğlu: *Fârâbî Bibliyografyası.* Kitap - Makale. Ankara 1973 Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Y. XIX-115 S. 3 plans 15 TL.

Prof. Dr. Neşet Çağatay: *100 Soruda İslâm Tarihi.* İst. 1972 Gerçek Y. 462 S. 25 TL.

Anıl Çeçen *Türkiye'de Sendikacılık.* Ankara 1973 Özgür İnsan Y. 241 S. 15 TL.

Ömer Çelebi: *Atatürk Kayseri'de.* Ankara 1973 (Kendi yayını) 107 S. 10 TL.

İsmail Hami Danişmend: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.* 6 Cilt 2. bs. İst. 1973 Türkiye Y. 3000 S. 280 TL.

Feridun Darbaz: *Temel Bilgilerle Beraber Tonal - Modal - Ölçü ve Biçim Bakımından Türk ve Batı Müziği.* İst. 1973 Musiki Kültür Derneği Y. 317 S. 60 TL.

İlhan E. Darendelioğlu: *Türkiye'de Komünist Hareketleri —Vesikalarla— 1910 - 1973.* İst. 1973 Bedir Y. 565 S. 20 TL.

Altan Deliorman *Türklere Karşı Ermeni Komitecileri.* İst. 1973 Boğaziçi Y. 335 S. 20 TL.

Süleyman Demirel *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru.* Ankara 1973 (Kendi yayını) 399 S. ücretsiz.

Süleyman Demirel: *1973'e Bakarken.* Ankara 1973 (Kendi yayını) 251 S. ücretsiz.

Selahattin Demirkan: *Bir Milletin Yarattığı Lider: Mustafa Kemal Atatürk.* İst. 1972 Belge Y. XVI - 607 S. 35 TL.

Turhan Dilligil *Özgür Basın İçin.* İst. 1973 Adalet Y. 10 TL.

Doç. Dr. Cem Sar'a Armağan. Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Eylül 1972

No : 3. XXXII - 1060 S. 30 TL.

Dr. Berrin Doğan *İşçinin İşletmenin Yönetimine Katılması.* İst. 1973 (Kendi yayını) 160 S. 25 TL.

Metropolit Hanna Dolapönü : *Tarihte Mardin Itr-el-Nardin fi Tarih Mardin.* İst. 1972 (Kendi Yayını) 203 S. 25 TL.

Dünyamızı Değiştiren 100 Büyük Olay. İst. 1973 Milliyet Y. 736 S. 50 TL.

Dünyayı Sarsan İhtilâller. Fransız - Rus Çin İhtilâlleri. İst. 1973 (A) Y. 463 S. 20 TL.

Ebüzziya Tevfik : *Yeni Osmanlılar Tarihi.* Bugünkü Türkçeye Uygulayan Şemsettin Kutlu. İst. 1973 Hürriyet Y. 814 S. 30 TL.

Ebüzziya Tevfik : *Yeni Osmanlılar Tarihi.* Bugünkü Dile Uygulayan Ziyad Ebüzziya. I. Cilt. İst. 1973 Kervan Y. 344 S. 15 TL.

Edirneli Oruç Beğ : *Oruç Beğ Tarihi.* Haz. Atsız. İst. 1972 Tercüman Kitapçılık. 141 S. 57 Eski Harfli Sahife. 10 TL.

Gültekin Elibal : *Atatürk ve Resim - Heykel.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 400 S. 100 TL.

Dr. Ekrem Eraş : *Türkçenin Gelişme Sorunları ve Parlak Geleceği.* İst. 1972 (Kendi Yayını) 150 S. 10 TL.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan : *Milli Görüş ve Üçüncü Beş Yıllık Plân.* Ankara 1973 Furkan Y. 182 S. 10 TL.

Ahmet Erdoğdu *Ceza Yargılama Yöntemi Yasası Terimleri Sözlüğü.* Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 102 S. 5 TL.

Tekin Erer : *Çin'de Neler Gördüm?* Ankara 1972 (Kendi Yayını) 79 S. 10 TL.

Tekin Erer : *Enver Paşa'nın Türkistan Kurtuluş Savaşı.* İst. 1973 Mayataş Y. 144 S. 10 TL.

Prof. Dr. Muharrem Ergin *Orhun Abideleri.* İst. 1973 Boğaziçi Y. 192 S. res. haritalı. 10 TL.

Doğan Ergün *Sosyoloji ve Tarih.* İst. 1973 Yöntem Y. 146 S. 10 TL.

Doğan Ergun *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı.* İst. 1973 Gerçek Y. 205 S. 12,50 TL.

Azra Erhat *Mitoloji Sözlüğü.* İst. 1973 Remzi K. 430 S. 30 TL.

Dr. Mine Erol *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyükelçisi A. Rüstem Bey.* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 68 S. 10 TL.

Dr. Mine Erol *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi. 1919 - 1920.* Giresun 1972 (Kendi Yayını) XII - 163 S. 30 TL.

Doç. Dr. Mehmet Eröz : *Doğu Anadolu Hakkında Sosyo Kültürel Bir Araştırma.* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 67 S. 3 TL.

Dr. Yüksel Ersoy : *Çalışma Hürriyetine Karşı İşlenen Suçlar.* Ankara 1973 Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XII - 335 S. 26 TL.

Prof. Dr. Adnan Erzi : *Belleten Dizini* (L'Index du Belleten) II. (No : 101 - 140) Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Y. 69 S. 16 TL.

H. Rasim Fesçioğlu *Reform Doğrultusunda Eğitim Yönetimi.* 1. Kitap Teorik Düzeyde Eğitim Yönetimi ve Sistem Geliştirme. Ankara 1973 (Kendi Yayını) 128 S. 15 TL.

Gazavat-ı Hayreddin Paşa : *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları.* 1. Cilt. Haz. Ertuğrul Düzdağ. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 296 S. 10 TL.
«1001 Temel Eeser : 14»

Gaziantep Kent Bütünü Analitik Etüdleri. Ankara 1973 İller Bankası Y. 117 S. res., levhalar. ücretsiz.

Ali Gevgilli : *Türkiye'de 1971 Rejimi.* İst. 1973 Milliyet Y. 505 S. 20 TL.

Mahmut Goloğlu *Atatürk İlkeleri ve Bursa Nutku.* Ankara 1973 Goloğlu Y. 71 S. 10 TL.

Mahmut Goloğlu *Halifelik Ne İdi, Nasıl Alındı, Niçin Kaldırıldı?* Ankara 1973 Goloğlu Y. 160 S. 15 TL.

Doç. Dr. Cevdet Gökalp : *Kaynaklara Göre Orta Asya'nın Önemli Ticari ve Askeri Yolları* (M.S. 552 - 999) Ankara 1973 (Kendi Yayını) 232 S. 50 TL.

Ahmet Sabri Göktuna *Sosyalist Ülkelerde Fikir ve Sanatın Kaderi.* İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 264 S. 10 TL.
«1001 Temel Eser : 16»

Süleyman Gönçer *Afyon İli Tarihi.* Afyon 1973 (Kendi Yayını) 40 TL.

Nurettin Can Güleklİ - Rıza Onaran : *Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi 50. Yıldönümü : 1920 - 1970.* İst. 1973 Devlet Kitapları Müdürlüğü. XI - 315 S. 25 plang. 20 TL.

Necati Gündüz : *Atatürk Çağı ve Zihniyeti.* 1. Cilt. Ankara 1973 (Kendi Yayını) XVI - 294 S. 25 TL.

Mithat Gürata : *Müslümanlık Nedir?* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 120 S. 10 TL.

Faruk Güventürk : *Devlet Adamı.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 216 S. 10 TL.

Halil Paşa : *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e :* Bitmeyen Savaş. —Kütülamare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları— Haz. : M. Taylan Sorgun. İst. 1972 Yedigün Y. 381 S. 20 TL.

Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu : *Cumhuriyetin 50. Yılında Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi.* Ankara 1973 Türk Dil Kurumu Y. 69 S. 5 TL.

Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu : *Türkçenin Sözdizimi.* Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. XVIII - 207 S. 10 TL.

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu *Pazarlama.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 30 TL.

Hemşehrimiz Atatürk. Haz. İstanbul Ankara Klübü - Naşit Hakkı Uluğ. İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 398 S. 75 TL.

Hürriyet 1973 Ansiklopedik Yıllığı. İst. 1973 Hürriyet Y. 639 S. 25 TL.

Dr. Kayıhan İçel *Suçların İçtimaı.* İst. 1972 İstanbul Üniversitesi Y. XXXII - 254 S. 13,70 TL.

Uluğ İğdemir *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu.* Ankara 1973 Türk Tarih Kurumu Y. VIII - 154 S. XLVIII Levha 15 TL.

Uluğ İğdemir *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları.* (Günlük Anılar). Ankara 1973 Türk Tarih Kurumu Y. X - 116 S. 4 plang. 20 TL.

Dr. Ersan İlal : *Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası.* İst. 1972 İstanbul Üniversitesi Y. 117 S. 6,70 TL.

İlden İle Türkiye. Haz. Metin Soysal. İst. 1973 Hürriyet Y. 338 S. 20 TL.

İlk Çağlardan Günümüze Kadar Suikastlar ve Ayaklanma-

lar Tarihi. Düzenleyen Nurdoğan Taçalan Turgut Etingü. İst. 1973 Milliyet Y. 576 S. 40 TL.

Prof. Dr. Reşat İzbırak : *Türkiye 2.* İst. 1973 Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Y. 20 TL.

İbrahim Kafesoğlu : *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah.* İst. 1973 Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Y. 7,50 TL.

İbrahim Kafesoğlu *Selçuklu Tarihi.* İst. 1972 Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Y. 189 S. 7,50 TL.

Çiğdem Kağıtçıbaşı *Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları.* İzmir Lise Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme. Ankara 1972 Türk Sosyal Bilimler Derneği Y. 193 S. 15 TL.

Ceyhun Atuf Kansu *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı.* İst. 1972 Varlık Y. 190 S. 8 TL.

Ceyhun Atuf Kansu *Cumhuriyet Bayrağı Altında.* Yaşam Öyküsünde Devrim. İst. 1973 Varlık Y. 284 S. 15 TL.

Ceyhun Atuf Kansu : *Halk Önderi Atatürk.* Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 92 S. 5 TL.

Enver Kartekin *Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi.* İst. 1973 Sinan Y. 336 S. 20 TL.

Ruşen Keleş *İzmir Mahalleleri* (Bir Tipleştirme Örneği). Ankara 1972 Türk Sosyal Bilimler Derneği Y. XII - 40 S. 7 levha. 12 TL.

Doç. Dr. Metin Kıratlı *Koruyucu İdari Hizmetler.* Ankara 1973 Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Y. XVI - 217 S. 25 TL.

İrfan Kızıklı *Gümrük Terimleri Sözlüğü.* Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 52 S. 3 TL.

Nusret Kirişçioğlu *12 Mart İnönü, Ecevit ve Tahkikat Encümeni Raporum.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 206 S. 20 TL.

Prof. Seyyid Kutub *İslâm Düşüncesi. Esasları, Hususiyetleri.* Çev. Akif Nuri. 342 S. 20 TL.

İdris Küçükömer *İktisat İlkelerine Yeniden Bakış.* İst. 1972 (Kendi Yayını) XIV - 452 S. 50 TL.

Malazgirt Armağanı. Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Y. VIII - 316 S. 78 planş. 60 TL.

Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14 19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri. Ankara 1971

(Piyasaya Çıkışı 1973) Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Y. XX - 394 S. 9 levha. 50 TL.

Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı 1971. Ankara 1973 Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 193 S. 17,50 TL.

Nail Moralı *Mütarekede İzmir Olayları.* Ankara 1973 Türk Tarih Kurumu Y. 83 S. 5 TL.

Doç. Dr. Ahmet Mumcu *Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı* (Deneme). Ankara 1972 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y. XVI - 72 S. 10 TL.

Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın. Derleyen İhsan Ilgar. İst. 1973 Kervan Y. 180 S. 12,50 TL.

Yaşar Nabi Nayır *Değişen Dünyamız.* İst. 1973 Varlık Y. 480 S. 10 TL.

Dr. Rıza Nur *Türk Tarihi.* İst. 1973 Kutluğ Y. 333 S. 20 TL.

Özdemir Nutku *IV. Mehmet'in Edire Şenliği.* Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Y. 180 S. 45 TL.

Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman: *Türkiye'de Toplu İş Sözleşmesi, Grev, Lokavt, Tahkim ve Arabuluculuk Düzeni Nasıl Olmalıdır?* Ankara 1973 Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Y. XII - 230 S. 25 TL.

12 Mart Belgeleri. Madanoğlu Cuntası (İddianame). İst. 1973 Boğaziçi Y. 250 S. 15 TL.

12 Mart Belgeleri: *Sabotajlar ve Sandık Cinayeti* (İddianame). İst. 1973 Boğaziçi Y. 235 S. 15 TL.

18. Yüzyıl Türkiyesi'nde Örf ve Adetler. İst. 1972 Tercüman Kitapçılık. 232 S. 10 TL.

Oral Onur: *Edirne. Türk Tarih Vesikalarından Kitabeler.* İst. 1972 (Kendi Yayını) 252 S. 40 TL.

Oktay Or: *Araştırma El Kitabı* I. İst. 1973 Akademik Y. 80 S. 10 TL.

Doç. Dr. A. Gündüz Ökçün: *Konsolosluk Kanunu Hazırlık Çalışmaları.* Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XI-267 S. 17,50 TL.

Cüneyt Ölçer: *50 Yılın Türk Kâğıt Paraları.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 96 S. 30 TL.

Mahmut Tali Öngören: *Televizyon Kılavuzu.* İst. 1972 Milliyet Y. 300 S. 20 TL.

Dr. Esin Örücü: *Sosyal Refah Devletinde Bir Sosyal Kamu*

Hizmeti-Konut. İst. 1972 İstanbul Üniversitesi Y. 172 S. 9,70 TL.

Doç. Dr. Çetin Özek: *Basın Suçlarında Ceza Sorumluluğu*. İst. 1972 (Kendi Yayını). XXXII—440 S. 30 TL.

Fikret Özgönenç: *Ailenin Eğitim Görevleri*. İst. 1972 Remzi K. 143 S. 10 TL.

Özlem Özgür: *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi*. İst. 1972 Gerçek Y. 240 S. 15 TL.

Kazım Öztürk: *Dernekler Kanunu*. Ankara 1972 Bilgi Y. 175 S. 10 TL.

Neriman Öztürkmen: *Kuznetsov. Londra'da Kaybolan Rus*. İst. 1973 Boğaziçi Y. 240 S. 15 TL.

Veli Pancarcı: *Türkiye'nin Bunalımı ve Kalkınması*. Ankara 1973 Pancarcı Y. 206 S. 30 TL.

Reha Pınar: *İngilizce/Türkçe Sözlük*. İst. 1973 Remzi K. 557 S. 20 TL.

Prof. Dr. *Kemal Fikret Arık'a Armağan*. Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 590 S. 45 TL.

Ramazan-name (1826 Yılında Ramazan Manileri) Haz. Dr. Amil Çelebioğlu. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 276 S. 10 TL.
«1001 Temel Eser : 22»

Bertrand Russel : *Batı Felsefesi Tarihi*. 1. Antikçağ. Çev.: Muammer Sencer. Ankara 1973 Bilgi Y. 434 S. 25 TL.

Said Halim Paşa : *Buhranlarımız*. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 284 S. 10 TL.

Sanat Tarihi Yıllığı V. İst. 1973 İst. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Y. 627 S. 73 TL.

Kemal Savcı : *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadını*. Ankara 1973 (Kendi Yayını) 239 S. 25 TL.

Hadiye Sayron *İngiliz Edebiyatı Üstüne Denemeler*. Ankara 1973 (Kendi Yayını) 96 S. 12,50 TL.

Doç. Dr. Mehmet Selik : *100 Soruda İktisadî Doktrinler Tarihi*. İst. 1973 Gerçek Y. 380 S. 25 TL.

Servet Serdaroğlu *Aile Çevresi. Kadın - Erkek İlişkileri*. İst. 1972 Redhouse Y. 176 S. 10 TL.

İsmet Sezgin : *Buhran Dönemi Bütçeleri ve A.P.* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 184 S. ücretsiz.

Hasan Rıza Soyak : *Atatürk'ten Hatıralar.* 2 Cilt. İst. 1973 Yapı ve Kredi Bankası Y. 700 S. 100 TL.

Metin Sözen Mete Tapan : *50 Yılın Türk Mimarisi.* İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 478 S. res. 80 TL.

Tahir-ül Mevlevi *Edebiyat Lûgatı.* Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu. İst. 1973 Enderun K. 184 S. 27,50 TL.

Dr. Selâhattin Tansel *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar* 1. Cilt. Ankara 1973 Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Y. 324 S. 5 TL.

Tezer Taşkıran *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları.* Ankara 1973 Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Y. 176 S. 5 TL.

Tunç Tayanç : *Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl.* (Karacan Armağanı 73) İst. 1973 Milliyet Y. 191 S. 10 TL.

Muammer Taylak *Gerçek Demokrasi Yolunda Engeller.* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 58 S. 7,50 TL.

Dr. Erdoğan Tekin *Metalbilim İşlem Terimleri Sözlüğü.* Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 312 S. 15 TL.

Şükrü Tezer : *Atatürk'ün Hatıra Defteri.* Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Y. 223 S. 52 plans. 30 TL.

Doç. Dr. Erdoğan Teziç : *Türkiye'de 1961 Anayasası'na Göre Kanun Kavramı.* İst. 1972 İstanbul Üniversitesi Y. IX - 185 S. 11,65 TL.

Atilla Tokatlı : *Ansiklopedik Felsefe Sözlüğü.* Ankara 1973 Bilgi Y. 336 S. 20 TL.

Metin Toker : *Orak ile Çekiç Arasında Kalanlar.* I. Cilt Bolşevik İhtilâli (1917) Doğu Avrupa'da Komünist Darbeler : 1945 - 1948. Ankara 1973 (Kendi Yayını) 440 S. 25 TL.

Hıfzı Topuz : *100 Soruda Türk Basın Tarihi.* İst. 1973 Gerçek Y. 270 S. 20 TL.

Dr. Nahit Töre : *Uluslararası Para Sistemi ve Az Gelişmiş Ülkeler.* Ankara 1972 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y. XV - 256 S. 33 TL.

İsmail Tunalı : *B. Croce Estetik'ine Giriş.* İst. 1973 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Y. 151 S. 14 TL.

Prof. Dr. Osman Turan : *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi.* İst. 1973 Turan Neşriyat Yurdu. 275 S. 30 TL.

Tursun Bey : *Fatih'in Tarihi* (Tarih-i Ebul Feth) Haz. Ahmet Tezbaşar. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 198 - 16 S. 10 TL.

Dr. Cahit Tutum : *Türkiye'de Memur Güvenliği.* Ankara 1972 Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Y. IX - 148 S. 15 TL.

Prof. Dr. Erol Tümertekin : *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar.* İst. 1973 İst. Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Y. XIII - 184 S.

Türk Ansiklopedisi XXI. Cilt. Fasikül 161. (J Harfi Tamamlanmıştır). İst. 1972 Milli Eğitim Bakanlığı Y. 12,50 TL.

Türk Dil Kurumu Kol Çalışmaları (1932 - 1972). Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 97 S. 5 TL.

Türk Dil Kurumu'nun 40. Yılı. Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 186 S. 10 TL.

Türkiye Gerçekleri ve Terörizm. Beyaz Kitap. Ankara 1973 Ajans - Türk Basımevi. 211 S. ücretsiz.

Faiz Türkkan : *Filistin Sorunu ve Orta Doğu.* Ankara 1973 (Kendi Yayını) 110 S. 10 TL.

Uçurumun Kenarındaki Türkiye 1 : TÖS Dosyası. Ankara 1973 Töre Y. 276 S. 10 TL.

Nagit Hakkı Uluğ : *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı.* İst. 1973 Milliyet Y. 440 S. 25 TL.

Nagit Hakkı Uluğ : *Üç Büyük Devrim.* Eğitimin Birleştirilmesi, Şapka ve Giyimin Değiştirilmesi, Türk Harflerinin Kabulü. İst. 1973 Ak Y. 213 S. 15 TL.

Doç. Dr. Nuri Uman *Bilgi İşlemde Kompüterler ve Türkiye'de Kompüterlerin Durumu.* Ankara 1973 Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. IX - 168 S. 10,50 TL.

K. Ekrem Uykucu : *1919'dan 1973'e Kadar Cumhuriyet Tarihi Ansiklopedisi.* İst. 1973 Kervan Y. 288 S. 20 TL.

K. Ekrem Uykucu : *Çevre İncelemesi ve Sosyal Bilgiler Dersleri Müfredat Programı ile Cumhuriyetin 50. Yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul.* İst. 1973 Kahraman Y. 416 S. 30 TL.

Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken : *Genel Felsefe Dersleri.* Ankara 1972 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Y. V - 143 S. 18 TL.

Picasso graviir

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu : *1961 Anayasası'nın Dili.* Ankara 1972 Türk Dil Kurumu Y. 32 S. 3 TL.

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu *Türkiye'de Üç Devir.* 2 Cilt. 1. Cilt : İzlenimler Anılar. İst. 1973 Sinan Y. 383 S. 20 TL.

Dr. Aytekin Yakar : *Türk Romanında Milli Mücadele.* Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi Y. 130 S. 10 TL.

Abdullah Yaman *Ermeni Meselesi ve Türkiye.* İst. 1973 Otağ Y. 568 S. 30 TL.

Prof. Fehmi Yavuz - Prof. Dr. Ruşen Keleş - Doç. Dr. Cevat Geray *Şehircilik - Sorunlar - Uygulama ve Politika.* Ankara 1973 Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XXV - 948 S. 55 TL.

Teoman Yazgan *Türk Bankacılık Sistemi.* İst. 1973 (Kendi Yayını) 196 S. 25 TL.

VII. Türk Tarih Kongresi. Ankara : 25 - 29 Eylül 1970 Kongre'ye Sunulan Bildiriler. I. Cilt. Ankara 1972 Türk Tarih Kurumu Y. XXXII - 450 S. 92 planş, 2 levha. 80 TL.

Doç. Dr. Cemal Yıldırım *100 Soruda Bilim Felsefesi.* İst. 1973 Gerçek Y. 271 S. 20 TL.

Dr. Tahsin Yılmaz *Eğitim Bilimine Giriş I.* İstanbul 1972 Eğitim Y. 203 S. 15 TL.

Yurt Dışındaki İşçilerimizin Tasarruflarının Değerlendirilmesi Semineri (15 - 16 Mayıs 1972). Ankara 1972 Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Y. 215 S. ücretsiz.

Zabit ve Kumandan ile Hasbihal. İst. 1973 İş Bankası Kültür Y. 28 S. 5 TL.

B. ÇEVİRİ

Alfred Adler : *İnsan Tabiatını Tanıma.* Çev. Dr. Ayda Yörükân. Ankara 1973 Tur Y, 312 S. 15 TL.

Allende Anlatıyor. *Regis Debray İle Son Konuşma.* Çev. : Hasan Kaya. İst. 1973 May Y. 234 S. res. 15 TL.

Raymond Aron *Sınıf Mücadlesi* (Sanayi Cemiyeti Üzerine Yeni Dersler). Çev.: Erol Güngör. İst. 1973 Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Y. 6 TL.

James Becket: *İşkence Raporu (Yunanistan).* Çev.: Ahmet Gökpınar. İst. 1973 Yöntem Y. 214 S. 12,50 TL.

Paul Carell: *Barbarossa Harekâtı 1941 - 1945 Alman - Sovyet Savaşı.* İst. 1973 Sinan Y. 374 S. 20 TL.

Dr. Eustace Chesser: *İlk Gençlik Çağının Cinsel İlişkileri.* Çev.: Nihal Önol. İst. 1973 Varlık Y. 216 S. 8 TL.

Robert Conquest: *Marx Nerede Yanıldı?* Çev. Dr. Esin Örücü. İst. 1972 Çağdaş Y. 124 S. 10 TL.

Angela Davis: *Şafakta Gelirlerse.* Çev. Hamit Bozak. İst. 1973 Yöntem Y. 287 S. 15 TL.

Claude Delmas: *Avrupa Uygarlık Tarihi.* Çev. Nihal Önol. İst. 1973 Varlık Y. 182 S. 10 TL.

Henri Denis: *Ekonomik Doktrinler Tarihi.* 1. Cilt. Çev. Attila Tokatlı. İst. 1973 Sosyal Y. 410 S. 50 TL.

Maurice Dobb: *Kapitalizm, Sosyalizm, Az Gelişmiş Ülkeler ve İktisadî Kalkınma.* Çev. Mehmet Selik. Ankara 1973 Doğan Y. 248 S. 15 TL.

M. de M. D'Ohsson *XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler.* Çev.: Zerhan Yüksel. İst. 1972 Tercüman Kitapçılık. 267 S. 10 TL.

Will Durant: *Felsefe Kılavuzu.* İlk Çağdan Günümüze Kadar. Çev. Ender Gürol. İst. 1973 Milliyet Y. 461 S. 25 TL.

Maurice Duverger: *Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş.* Çev.: Ünsal Oskay. Ankara 1973 Bilgi Y. 468 S. 30 TL.

Grace M. Ellison: *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası.* Çev. İbrahim S. Turek. İst. 1973 Milliyet Y. 332 S. 22,50 TL.

Claude Farrére: *Türklerin Manevi Gücü.* Çev. Orhan Bahaeddin. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 230 S. 10 TL.

«1001 Temel Eser: 10»

Sigmund Freud: *Rüyalar ve Yorumları.* Çev. Şizen - Galip Üstün. İst. 1972 Varlık Y. 112 S. 5 TL.

Erich Fromm: *Çağımızın Özgür İnsanı.* Çev.: Bozkurt Güvenç. Ankara 1973 Özgür İnsan Y. 210 S. 15 TL.

Antoine Galland *İstanbul'a Ait Günlük Anılar.* 1672 - 1973. 2. Cilt 1673. Ankara 1973 Türk Tarih Kurumu Y. 178 S. 35 TL.

Gılgamış Destanı. İngilizce'den Çev. Sevin Kutlu - Teoman Duralı. İst. 1973 Hürriyet Y. 139 S. 10 TL.

Paul Hazard *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme.* Çev. Erol Güngör. İst. 1973 Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Y. 8 TL.

Herodot Tarihi. Çev. Perihan Kuturman. İst. 1973 Hürriyet Y. 424 S. 30 TL.

E. J. Hobsbawn *Sosyal İsyancılar.* Çev. Necati Doğru. İst. 1973 Yöntem Y. 149 S. 6 planş. 10 TL.

David Hotham *Türkler.* Çev. Mehmet Ali Kayabal. İst. 1973 Milliyet Y. 275 S. 20 TL.

Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri Raporu. Çev. Doç. Dr. Erden Öney. Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XV - 164 S. 12 TL.

Yakavos Kambanellis *Faşizmin Pençesinde.* Çev. : Nevzat Hatko. İst. 1973 Yücel Y. 296 S. 15 TL.

Georg Kraemer *İrlanda Sorunu.* Çev. Mustafa Yavuz. İst. 1973 Yöntem Y. 204 S. 12,50 TL.

Raphaela Lewis : *Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat* (Adetler ve Gelenekler). Çev. Mefkûre Poroy. İst. 1973 Doğan Kardeş Y. 207 S. 20 TL.

İ. Lissner *Uygarlık Tarihi.* Çev. Adli Moran. İst. 1973 Milliyet Y. 415 S. 25 TL.

Prof. Dr. Willlam N. Loucks : *Kıyaslamalı Ekonomik Sistemler.* Cilt I. İst. 1972 Belge Y. XXXII - 448 S. 25 TL.

Lozan Barış Konferansı. Tutanaklar Belgeler. Takım II, Cilt : I, Kitap : 2. Çev. Seha L. Meray. Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. IX - 318 S. 25 TL.

Lozan Barış Konferansı. Tutanaklar Belgeler. Takım II, Cilt II. Çev. Seha L. Meray. Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. VIII - 138 S. 15 TL.

Jean - Gabriel Mancini *Fahişelik ve Kadın Ticareti.* Çev. Samih Tiryakioğlu. İst. 1973 Varlık Y. 194 S. 8 TL.

Ali Mazaheri *Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları.* Çev. Doç. Dr. Bahriye Üçok. İst. 1972 Varlık Y. 399 S. 15 TL.

W. Mc Mordie *İngilizce Deyimler ve Kullanılış Şekilleri.* Çev. Ziya Sak. İst. 1972 SAK İngilizce Öğretim Y. 687 S. 45 TL.

Maurice Mességué *İnsanlar ve Bitkiler.* Çev. Safa M. Yurdanur. İst. 1973 (E) Y. 490 S. 25 TL.

Kate Millet *Cinsel Politika.* Çev. Seçkin Selvi. İst. 1973 Payel Y. 512 S. 25 TL.

Dr. André Morali Daninos *Cinsel İlişkiler Sosyolojisi.* Çev. Samih Tiryakioğlu. İst. 1973 Varlık Y. 211 S. 8 TL.

Desmond Morris *İnsanat Bahçesi.* Çev. Engin Darıca. İst. 1973 Sander Y. 276 S. 20 TL.

John Murray *1926 İngiltere Genel Grevi.* Çev. Metin Aktan. İst. 1973 Tel Y. 179 S. 10 TL.

Truman Nelson *Anaların İşkencesi.* Çev. Şemsa İlkin. İst. 1973 Yücel Y. 143 S. 10 TL.

Nietzsche *Seçmeler.* Çev. İ. Zeki Eyüboğlu. İst. 1973 Milliyet Y. 366 S. 20 TL.

P. Nikitin *Ekonomi Politiğin İlkeleri.* Çev. Orhan Suda. İst. 1973 Yar Y. 272 S. 15 TL.

Grigoriy Petrov *Sokrat ve İnsanlar.* Çev. Hasip A. Aytuna. İst. 1973 İnkılâp ve Aka K. 272 S. 15 TL.

Marcel Prelot : *Politika Bilimi.* Çev. Nihal Önol. İst. 1972 Varlık Y. 174 S. 8 TL.

Prokoplus *Gizli Tarih.* Çev. Orhan Duru. İst. 1973 Milliyet Y. 246 S. 20 TL.

Pierre Rousseau: *Keşifler ve İcatlar Tarihi.* Çev.: Ayda İst. 1972 Milliyet Y. 490 S. 25 TL.

Bertrand Russell *Bilim ve Din.* Çev.: Hilmi Yavuz. İst. 1972 Varlık Y. 232 S. 8 TL.

Bertrand Russell : *İnsanlığın Yarını.* Çev.: Akşit Göktürk. Ankara 1972 Bilgi Y. 154 S. 10 TL.

Bertrand Russell *Mistisizm ve Mantık.* Çev.: Ayseli Usluata. İst. 1972 Varlık Y. 223 S. 8 TL.

Manuel Serrano Y Sanz : *Türkiye'nin Dört Yılı : 1552 - 1556.* Çev. A. Kurutoğlu. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 184 S. 10 TL.
1001 Temel Eser 18»

Barbara Seaman *Kadınım, Hürüm.* Çev. Şen Ziyalan. İst. 1973 Hürriyet Y. 282 S. 25 TL.

Charles Sherrill *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal.* Çev. Alp Ilgaz. İst. 1973 Tercüman Kitapçılık. 236 S. 10 TL.
«1101 Temel Eser 23»

Herbert A. Simon Donald W. Smithburg - Victor A. Thompson *Kamu Yönetimi.* Çev. Prof. Dr. Celal Mıhçıoğlu. Ankara 1973 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XVIII - 570 S. 22,50 TL.

Dr. R. K. Sinha : *Kurtuluş Savaşı, Devrimler, Mustafa Kemal ve Mahatma Gandi (1919 - 1927).* İst. 1972 Milliyet Y. 287 S. 20 TL.

Kurt Steinhaus : *Atatürk Devrimi Sosyolojisi.* Çev. M. Akkaş. İst. 1973 Sander Y. 240 S. 15 TL.

KISALTMALAR

İst.	İstanbul
Y.	Yayınları
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
K.	Kitabevi
S.	Sayfa
res.	Resimli

NOT Kasım 1972 Ekim 1973 arasında saptanıp seçilen kitapları içeren bu listede künyesi tamamlanamayan az sayıda kitap bulunmaktadır.

Yeni basımlar alınmamış, ancak az sayıda kitabın yeni basımları —gerekli görüldüğünde— gösterilmiştir.

İsa Çelik: Foto

ŞİİRLER

Sabri Berkel: Yağlıboya

A K Ş A M O L D U M U

akşam oldu mu yıldızların düşüşü birdir
siyah bir çizginin ötesinde
şarkılar sazları bırakır gider tutkular gelir

yaprak yaprak dönüşen yüzündeki anılar birdir
iki gölge arasında
aydınlık giysisini bırakır gider karanlık gelir

gece uzanır tanrılar uzanır g e r ç e k birdir
iniş çıkışın ortasında
insanlar insanları bırakır gider insanlar gelir

tutkular gelir
karanlık gelir
insanlar gelir
ve
s e n y o k s u n
ç o k m u s e n y o k k e n ö l m e k

Nazmi AKIMAN

★

Y A N G I N

Yanık kokusu gelir ansızın içinden
Söndüremezsin
Sıcak ülkelerde yangın ırmakları
Sen gidemezsin.

Yeni eskiyi bir sapaya götürür
Yüce dağlar çiçeklenir kaygıdan
Tuttuğun dalı örümcekler bürür
Sen sezemezsin.

Bir sonsuzda yiter mutluluk
ne günü ne de saati görünür
Bir gün içindeki tanrı da ölür
Sen göremezsin...

BİR DUVAR Kİ DUVARLAR İÇİNDE ACIYI DA DUYAR SEVİNCİ DE

Köşeyi dönünce karşımızda
Alnının ortasına gün vurmuş
Bir duvar

Zamanlar ötesine bir duvar
Dibinde fotoğraf çektirdiğimiz
Yağmurun, karın savrulduğu
Duyarlığı uzanmış pencereye
İnsanlara, sokaklara, dünyaya
Bir duvar ki duvarlar içinde
Acıyı da duyar sevinci de

Duvarlar kuşatmış insanları
Duvarlarda yağmurlar
İlkyaz yağmurları, sonyaz yağmurları
Yazlar, kışlar
Kışlar, yazlar
Yağmurlar

Telgraf telleri, duvarlar
Kim uçurmuş yüreğimizin güvercinlerini
Kim uçurmuş duvarlara
Güvercinleri

Mahmut ALPTEKİN

HAYRİ'NİN DÜKKÂNI

Dün Kordon boyunda Haydar'ın dükkânı
Bugün Gümrük önünde Hayri'nin dükkânı
Albay emeklisi tapucu emeklisi
Tezgâhta söyleşi şişelerde söyleşi
Gün batar Hayri'nin dükkânı gül pembe
Büyütülenler el bebe gül bebe
Ters gitmiş işleri mutsuz
Fukara semtlere kalkar otobüs
Gürçeşme garipler mahallesi
Kiminin elinde çıkını filesi
Hayri der bakın bu yana
Sarmaşık deli dolu dolana
Hayri der bakın kimler geçiyor
Baktıkça insan kendinden geçiyor
Hayri diyor bakın ne görüyorsunuz
İnsanlar var kimi yollu kimi yolsuz
Dün Kordon boyunda Haydar'ın dükkânı
Bugün Gümrük önünde Hayri'nin dükkânı
Gün geçmemiş ay geçmemiş yıl geçmemiş aradan
Hep aynı yoksulluk aynı gariplik aynı yaradan

Nahit Ulvi AKGÜN

BİR KISA SOYUTLAMA

ay düştü
tutulmuş bir aydı bu
durun vurmayın
ünledi yıldızlar

güneş düştü
vurdular güneşi
gözleri kafaları kin dolu
yürekleri kafaları
acımasız vurdular

dağ düştü
yamacında oturtmadılar bir kez
düşünmeden dönerek
bir gerçeği birlikte yıktılar

düştü deniz
doldurdu kaç körfezi
aktı nice okyanuslara
selamlayarak maviyi
güneşe
yürüdü deniz

Hikmet ALTINKAYNAK

★

KANDIR GÖZYAŞIDIR
TOKAT'IN YOLU

Ayağında çarığı sırtında arpa azığı
Onbeşliler tuttu yolu
Giden de bilir kalan da dönüşü yok
Taştır topraktır gözyaşıdır
Tokat'ın yolu

Yeşildir buğdaydır Tokat'ın düzü
Çakmaklı tüfekte atmaz mı kurşun
Sevdadır özlemdir körpe yüreklerde
Bu ince bedenleri yıkmaz mı kurşun

Topçam'da bir koca dağ geçilmez
Bir acı bir ağıt kaldı evlerde
Sular soğuktur yarsız içilmez
Bir türkü durur pencerelerde

Terlememiş bıyığı yüreğinde sevdası
Gittl yüreği Mustafa Kemal dolu
Bir daha taş yollara basmadı ONBEŞLİLER
Kandır baruttur gözyaşıdır
Tokat'ın Yolu

Ahmet ANAÇ

★

ANLATILMAZ GÜZELLEME

Ey göklerin en mavisi
En durusu altında gecelerin
Gerinen körfez denizi, hadi
Gel, el vermenin tam sırası,
El ver ki kılpayı aralansın
Tekdüze'nin ardındaki
Sağır anlaşılmaz kapıları

Ey tat almazlık, ey istemezlik ve sen
Ey anlatılmaz, apaydınlıktaki katran
Gecede delice gelişen,
Olmalı olmalı ergeç olacak
Beklediğim, sizi toz eden

Ve bir el davranıp yenibaştan
Bir bir koyabildim! heplnizi, bir bir
Yerli yerine Gündoğdu demektir
Seni pul pul kan gök, ot kokusu
Seni bulutluca pek çok mavi,
Seni hele seni İZMİR işi
Sımsıcak «Hey, hey!» güzelleməsi

Rıza APAK

U M U T

Size bir sır söylesem inanır mısınız
Yere basmadan yürüyen insanlar gördüm
Yemeden içmeden yaşayanlar gördüm
Söylesem kimler olduklarını tanır mısınız
Çocuklar gördüm saçsız şiş karınlı
Hem de meydandaydı her yönlerl
Çocuklar gördüm kör sakat deli
Söylemek istedim size bunları uzun zamandanberi
Evler gördüm boz renkli kerpiç
Evler gördüm sırf tomruktan duvarları
Yattım ve oturdum onlarla yüksünmedim hiç
Elleri simsiyahtı yüzleri sapsarı
Konuşuyorlardı umutları vardı Tanrıdan
Dört mevsim boyunca çekilecek çileleri vardı
Kadınlar yapayalnız kıvranıyordu sancıdan
Olur a yeni gelenle bir umut doğardı
Bakraçlar maşrabalar testilerdi bekliyen
Susuz çeşmelerin başında genç kızlarla
Nişastalık buğday taneleri leğen leğen
Çarpmayan yürekler ve atmayan nabızlarla
Dualar ve ezanlar yükseliyordu göklere
Sap saman derken «zâtı ihtiyaç odunu»
Kendince ferahlık serpiyordu yüreklere
Cami diplerlndeki ak sakallı lhtiyarların sorunu
Ormanlar gördüm koca yeşil çamlar sedirler marsık
Bir mezarlıktaydık sanki içler acısı
Öyle bir aydınlanma başlamıştı ki artık
Yepyeni bir ülkenin doğum sancısı
Barajlar gördüm dev tribünler kanallar
Yollar gördüm som asfalt boylu boyunca tünellerr
Ve fabrika bacaları gördüm göklere uzanan
Kadınlı erkekli sanat yaratan eller
Hem üzüntü hem mutluluk Türkiyem umut doluydu
Tüm insanlarımın yüzü gülmeliydi kıvançlı
Acı gördüklerim düş olmalıydı uyanınca
Sevmekten başka işim olmamalıydı ömür boyunca.

Nihat AŞAR

Kanada Günlüğünden

ZAMANDIR

Yaşarlar gene sözcüklerin cümbüşünde
Sakladığı bitimden ırmaklarla gecenin
Bütün bölümlerde öykü olan yenilgiye
Kuşanan aydınlığı yürüyen zamandır

Ölmez onlar gönenmişler sonsuza
Erdem tutkusunun büyüttüğü bitimde
Harcanmış yaşantılardan yarınlara armağan
Yeşerirler gene çocukların yüreğinde

Dönüşüm diye fısıldanan kıyıdadır
Bilinci ışıtınca yürüyen zaman
Çağlardan uzanır özgürlüğün çiçeği
Bağnaz duvarların yıkıldığı an

Engin AŞKIN

★

YARATIŞ

Gün ola
Çileli sanat
Tasalı pencere
Gün ışığı dola.

Çağ ola bir usta
Bir Picasso fırça
Savaşlardan çarpılmamış
İnsanı yarata.

Oğuz Kâzım ATOK

BİZ HALKLARCA SEVMİŞİZ

Bir aşk yapımı al yuvarlarını
Kullandık kanın kuşlarla birlikte,
Kuşlar ki ilk uçuşunda pejmürde
Aşıyordu usun duvarlarını.

Bir ülke yağarken son karlarını
Güneşleri kırk kez otlayıp günde,
Dün alkış tutan o eller önünde
Kuzey hergün asıyor çarlarını

Biz halklarca sevişmişiz seninle
Harcayan yoklarını, varlarını,
Güllerim işte, ırmaklarım işte.

Açmışım gönlümün pınarlarını
Sonsuz aydınlığın penceresine,
Boşalt gel dört mevsim baharlarını.

Seyfettin BAŞCILLAR

★

İZMİR'DE

Bir gök maviydi akardı bir su
Günbatımları bitince uykusu
Bastıran bir ormandı sesin

Bir ağaç altında belki göl kıyısında
Çok eski bir günün canlanan anısında
Nice türkülerle uyandı sesin

Getir eski denizleri önüme
Çocukluğun yaz güneşlerini getir
Gelecekte bir andı sesin

Rüyalarımız kış ağaçlarıyla yüklü
Yalnızlığın çölünde üstü
Karlarla kaplı tavşandı sesin

Ürkek ve tenha gecemize gel
Yeni şarkılarla çok daha güzel
İzmir'de eski bir meydandı sesin

Atilla BÜYÜKTUNÇAY

★

BÜYÜMELİSİN ÇOCUĞUM

En çetin güzelliğe sunduğum sen
yaşamanın nedeni
her gün bir değişim tazeliğinde büyüyorsun
büyümelisin çocuğum.

Sabırlı/kuşkulu Türkiye'min
her karış toprağında
binlerce tohum
çatlamaya görsün özünden
yalaza durur yeşil gözleri
doğan açlığına gündüzlerimin
sessiz bir geceden.

Sen aşk/tutku/büyük emeğim
acıyan yaram ıssız köyümde
fabrikamda iş gücüm
büyür soluğunda yaşamak
umudum/mutluluğum/güvencim
bağnazlığın kördöğüşüne inat
BÜYÜMELİSİN...

Nurten ÇELEBİOĞLU

DELİ DAVULCU

Duruvermiş bir deli yağmurun altına
Vurur da vurur, vurur da vurur.
Kasnak ıslak, deri ıslak, çomak ıslak, ip ıslak...
Gerer ha gerer, vurur ha vurur.

Kimbllir ne zamandan beri çalıp çalıp da
Duyuramadığı hangi acılar, hangl acığlar adına
Yağmurlar altında şimdi bu davul.

Siz mislniz, ben miyim, hangimiz bu
Akşam akşam köyde bu deli davulcu?

Zekl Ömer DEFNE

★

LÜKSEMBURG BAHÇELERİNDE

Lüksemburg bahçelerinde bir çlft göz aradım
Anadolu toprakları kadar sıcak
Mozel şarabında dostluklar kutladım
Aşksız geçen yıllarıma yanarak.

Aşk her yerde güzel ve saygıya değer
İnsan sevgisine saygı istiyorum
En çetin yol gönüllerdeymiş meğer
Tek çıkar yol gönüllermiş diyorum.

Çiçekler serlyorum Echternach yollarına
Derleylp en güzel anılarımdan
Bir heykel dikiyorum Lüksemburg bahçelerine
Mermerl İtalya'dan, Işçiliği Vatanımdan...

Lüksemburg, **Şinasi ÖZDENOĞLU**

YORGUN MASALLARDA

Bıraktım o eski o yılgın sesleri
Bıraktıf esrik havaların tuz-biber delicelerini
Dinliye dinliye unuttuğum yorgun masallarda
Kol geziyor korku ve yalnızlığım

Ve ölülerin konuştuğunu ilk kez gördüm
Ölülerin güldüğünü
Bir gömüt geceden tana
Masallarda unuttuğum

Şahinkaya DİL

AÇ GÖZLERİNİ

Tarlalar bizim eski bildiklerimiz
Umutun ham giysileri onlar
Sabah sularında çiğlerle ışımış
Bir altın yumağıdır emeğimiz

Hangi göz konulmuş bu sabah gibi
En ince sese duyarlı bileğimiz
Keskin bir bıçaksa bakışın özü
Gül dikeni, ince bilek, al dolak
Ve direnci büyüten gökyüzü

Sözün yarışında iş kuşanır seni
Büyük ezgilerini içerir yürek
Bir bağ mermidir tutmuş omuz kökünden
Kazır alnından sarı rengini

Seni almam ben, çift diye sürmem
Bu çiçekleri dal dal etmem saksıda
Yürü, tutarken bedenin direncini
Esmer rengini vur yukarlara
Hadi **koçum aç** gözlerini

AĞUSTOS DA GİDİVERDİ

Evet o da
Kurulanmış sarınaşık sarman tüyleriyle
Ayışığına çalan kokusuyla hızlanıp
Yalan seviler zembereğl türküsüyle
Evet o da

Gidiverdi
Kırçıl saçını sakalını yolaraktan
Boşuna düş kurmaksızın
Mosmor gözlerlmlzin içine baka baka
Gidiverdi

Ama dul teyzelerimiz hep söylerdi.

B E Ş İ K

O yarılanmış ışıcık ko kimsesiz
Azıcık arı su titreşimi yapayalnız
Zor menekşeliği boza sarmalıyan aylandız
Boşuna çınlıyan kulak çıngırağındaki hız
Ben buna alışığım.

Böğürtlene bulanmış tasa gülleri ak beyaz
Yumru ellerine çöl dikenleri dolamış bir tuzul kız
Göğsünde göğün değirmilediğl binbirce mavl sakız
Giz damağında bunca yavanı tadılası kılan öz
Ben ona yanaşığım.

Deli miyim neyim yoo usumda gürz
Arkadaş ben âşığım.

Metin ELOĞLU

MAYIS TOMURCUĞU GİBİ

Çağrısıdır geçen bir güne
beni gölgede koymayan dostların
bu mayıs tomurcuğu gibi coşkular

süzülmek yola doğurgan bir kavşaktan
avucunda sevginin ışığı adeta
şaşkınlık olurdu kuşlar çoğalmadan

maviye bulutlar taşırdı gözlerim
şimdi göğün nakışlanmış kuşağı
öper ağzımı güvercin dudağıyla

kayguydu dostların eli omuzumda
sırtında limelenmiş tanyeri
bugün türküsüdür gelen baharla

şiirler yıldızların doluştuğu teknede
çağların yazgısını şafağa boyardı
umudun denizle birleştiği şarkıda

çağrısıdır camların buğusuna
hüznüme bıçak çekmeyen dostların
bu mayıs tomurcuğu gibi coşkular

ÇOCUKLUĞUMDAN ÇİZGİLER

I
Benim kurşun askerlerim yoktu
Şapkam yoktu
Güneşe uzatırdım başımı
Bir bağbozumunda öğrenmiştim
Anamdan
Unutmam dokuzuncu yaşımı.

Sanki serçeydim iğde dalında
Sessizliğine sığınırdım günün
Neden kağnılar ağır yürürdü bilemezdim
Destanlar büyürdü de İçimde
Ağzımın ucuna ucuna gelirdi
Diyemezdim.

Bir yanda deve dikenleri
Katır tırnakları
Böğürtlenler
Bir yanda el emeğinde büyüyen omcalar dururdu
Çamurdan evler bebekler yapardım sıkılsam
Benim kurşun askerlerim yoktu.

Kağnı gıcırtısında, kaval sesinde
Yaşamak büyüyordu.

Kerim Aydın ERDEM

AKŞAM SERİNLİĞİ

Ne güzel hışırtısı ağacın
Akşam serinliğinde
Duymak sevincini doğanın

Yaşamak yaşamak yaşamak
Umutların bittiği yerde
Ne güzel tanrılaşmak

A. Rıza ERGÜVEN

★

ÖNCE ÖL — SONRA SUS

Ha susa susa dili şişmiş bir ozan
Ha sulardaki yosun göklerdeki pus

Söz gümüşse sükût altın anladık ama
Ya us

Nerden belli Pir Sultan'ın öldüğü
(Ölmeden ölme) önce öl - sonra sus

Aşksa aşk - kinse kin (duvar değil - hele davar hiç değil)
Korkmalı Denizler gibi sustu mu Ulus

Bugün yaşasaydı iki kere iki dört'ten de kesin -
Yine doğrucubaşı bir ozan olurdu Yunus

Nüzhet ERMAN

ONLAR

Onlar sırtlarında yorganları
Ellerinde çıkını
Güz rüzgârlarınca savruldular
Sıtmalı yapraklar gibi sarı
Ama ak bulutlarca yavuzdular

Küçük dünyalarında önce
Bir sıcak somundu düşündükleri
Yalnız düşlerinde biçtiler
Tınaz tınaz gür ekinleri

Onlar taş basıp bağırlarına
Hep gurbetin kapısını çaldılar
Uzak çeşmelerden bir kaç yudum su
Az sevinç çok umutla terli bir uyku
Kocaman kentlerde ufalıp dağıldılar

Yalın ayaklarıyle kopup dağ yollarından
Zafere koşar gibi en uzak mavilere
Koştular özlemden kanatlarıyle
Yoruldular ezildiler avuçlarında
Kaldı sadece yoklukla çile

Onlar dudaklarında sert tütünlerin
Daha da sararttığı yanık havayla
Büyük yalnızlıklarda büsbütün azaldılar
Döndüler yüzlerinde artan kırışıklarla
Ümitleri ufalayıp teselli aradılar

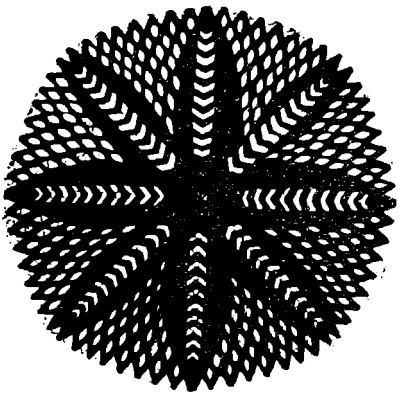
İlhan GEÇER

BİR SİMGEDİR PARILDAYAN

Bir savaştır yaşamak canlı ölüler arasında dizi dizi
Bilinmez/anlaşılmaz gerçekler bir yaprağın taşan yeşilinde
Bahar geçer kendine vurgun şarkılarla
O simge parıldar dinmeyen acıların üstünden

Varılmaz/yaklaşılmaz dağlarca birbirinden uzak
Yalnızlık/bir daha çıkılmaz bataklık içinde
Büyük ve karanlık/sonsuza değin çağlarca
Korkudur sunulan kırık testllerden sessizce

Itır GÜRDEMİREL

BİR'LER

Depremde duvar yapan, ne böndür, ne yiğit.

— — —

Dağ dağa düşmansa yaşar dağdağa.

— — —

Bizi gömdü gömdüğümüz her aşk.

— — —

Daima fazla sürer özleyişin özdeyişi.

— — —

Tamah kördür yürür kör bir köpekle.

— — —

Sevgiyle ışıldamazsa ay bir kayadır.

— — —

İçin için kanayan «keşki» öyle kalleş ki.

— — —

En fazla yardım ettiğin, en çok kızar sana.

— — —

Cennet, cinnetten bir çığlık ötede.

— — —

Rahmet gibi sanat da ölür doğdukça.

— — —

Hamlığa mahkûm yaşar ilhamsız akıl.

Talât Sait HALMAN

CEKETİM

Ceketim benl arıyordur şlmdi
Tahtakale pazarının küflü tahtalarında
Duyuyordur sırtında, sırtımın özlemini
Belki de çok insanlı
Bir kapıdan girmektedir

Belki bir trendedir, belki bir otobüste
Belki asker cıgarası dolmuştur ceplerine, belki barut
Belki de bir dairede
Taşları sılmektedir

Muammer HACIOĞLU

★

BAHÇIVAN

Diktiğim her fidan yeşermeli
Gül şebboy hanımell

Tohumsa delice delmeli toprağı
Dört mevsim çiçek meyve vermeli

Yamaçlardan balkonlara doğru
Behçelerden geçmeli sabah yeli

Gölgesinde salkımsöğütlerin
Genç kızlar gergef germeli

Eski köşklerin cumbasından bir gramafon
Mahurdan söylemeli cümbüşlü utlu

Parklarda el-ele insanlarım
Kavgadan uzak mutlu

TURNA

Bir tuna gördüm bu sabah
Üstümden süzülüp geçti
Belki aklından Yunus Pir Sultan Emrah
Belki Âşık Veysel geçti

Bir turna gördüm bu sabah
Üstümden süzülüp geçti
Anadolu kaydı kanatlarından
Garip Memleketim geçti

Subutay HİKMET

YORGUNLUĞUN ŞARKISI

Ellerim yorgun
Yapı taşlarını dizmekten üst üste günlerin
Sevinçlerin mermerlyle, bazaltıyla acıların.
Yüreğim yorgun
Taşımaktan taç damarlarımın
Eskimiş sultan ağırlığını.
Ayaklarım yorgun
Yetişmek için koşa koşa
Akşam güneşinin durağına.
Saat kulesi yorgun değil
Bir Selçuklu ikindisini çalmaktan
Beş vaktin sonsuzluğunu söylemekten.
Park yorgun değil
Durmadan oturuyor ıhlamur ağacı altında
Güneşli betiğini okuyarak.
Bozkırlı kız öğrenci gökyüzü
Yorgun değil, bir lokomotifin sesini dinlerken
Tan ağarında genç yolcunun geleceğini bildiğinden

Ceyhun Atuf KANSU

IRMAK BİLDİRİSİ

— Uzak dağlardan akıp gelen
Ben bir arıca ırmağım;
Her gün saydam pınarlarımdan gülen
Yazıksız türkülerimle yola çıkarım.
Kimsin ey yamacımda kıyımda
Dert sürülü çoban sen?

— Uzak çağlardan akıp gelen
Ben bir delice ozanım;
Kâğıt kayıklar oynuyorum çocuklarla yeniden
Düğünlere derneklere
Şenliklere
Kır çiçekleri topluyorum.

— Ben bir saydam suyum
Sarılmışım ışığın tözüne
Sayrı sarı çiçekleri pembeler
Beslerim yaşamları bir ana bağrı gibi;
Yansıtırım ak güvercinlerin aydın görüntüsünü
Gölgelerin karanlıkların gözüne.

— Bense bir insanım işte tarihi çoğaltıyorum;
İnsanlığı büyütüyorum, yazarken
Özgürlük gücümü, seçme seçilme gücümü,
Denetleme gücümü kuşların kanadına...
Kı sensin onların gün batarken
Susuzluğunu gideren.

— Bilincindeyim kargaşa olmadığının ey yasa
An yarışır, can güreşir, sağduyu ışır ufuklarda;
Örtülürse perdesi o gök bağlarının
Gel birlikte diyelim:
«Sen nesin kı kara bulut ey
Yağsan beni taşırırsın!..»

Halil KOCAGÖZ

KAYBOLAN CENNET

Biz bir mahalle dolusu çocuktuk
Gökte kuş sürüleri neyse biz oyduk
Bulutların üstündeki
Rüzgardık belki
Belki de duvarlara tırmanan sarmaşık
Yani çocuk neyse biz oyduk.

Biz uyandığımız için doğardı
Biz uyuduğumuz için batardı güneş
Çiçekdi doğaya gülüşlerimiz
En büyük gerçekdi düşlerimiz
Yüzlerimize göre gözlerimiz büyük
Gemilerimize göre yelkenlerimiz büyük.

O gece batardı
Kaptanını sevmediğimiz gemi
Yani herbirimiz bir koca kraldık
Sıcak ekmekler gibi ikiye bölerdik
Oyunlar arasında sevgimizi
Kalplerimiz sevgi denizi.

Bir de baktık ki yitirmişiz o cenneti
Bozulmuş birden oyunlar
Nerde o dağınık saçlı çocuklar
Bir masalı böyle bitirmişiz
Bulamayız artık uçurtmamızı
Yeşil, beyaz, sarı, kırmızı.

Zeki KURUCA

TÜRKÜ

Sesinin basamaklarını çıkıyoruz
Kovalıyor bir uykunun mahmurluğunu
Atlar çiğle ıslak çayırlarda

Deniz kendini doldurur
Ağır ve mor dalgalarla
Dost sıcaklığı kendimizden de öte

Hiçtir insan yalnızken
Silindi aramızdaki yıllar
Aynı türkü çevresinde birteklz.

Muhsin KÜFELİ

★

MARTI

Gökyüzü denize uzanıyor
Denlz mi gökyüzü mü .bilmiyorum
Deniz mi göl mü bilmiyorum
Martılar uçuşuyor eteklerinde
Gün ışığı uçuşuyor gözlerinde
Gün ışığı / güneş / sen

Martılar karanlıkta da beyazdır
Martılar geceye taşınırdı eskiden

Anıl MERİÇELLİ

VARYANT

geçiyor şiirimin şahdamarından
suskun gecenin hüznü
guaş boyalı karanlığa
küskün haziran güneşiyle
bir sinagog yalnızlığından

yürüyor yoksul banliyölerde
ikinci sınıf vitrinlere bakıp
dokularımın acılı bağlantısında dolaşıyor
en dik rampalarda benimle yan yana

biliyorum adı hürriyetti
özsular gibi yüklenen ağaçlara
ve kentin varoşlarında
kurşunlanan
uzun kaputlu askerler gibiydi
yüzünde acı bir gülüş
ve alnında pıhtılaşan kanla

yenilenen gün
bir varyanttır türkülerde
sürekli bir değişim
—bilinen bir şey işte—
ki adı hürriyettir

Siyami ÖZEL

BİR YAŞAM TÜRKÜSÜ

Kocaman adamların güneşleri kocaman
Ellerl dev elleri kocaman
Dünyalar sığar yüreklerine
Yürekleri kocaman

Isıtır solukları mevsim mevsim
Hep buz tutmuş karlı dağları
Hep uzak uzak giderler
Sabahları

Tükenir yollar dev adımlarında
Çiçek açar gözlerinde bütün gün
Düşer avuçlarına sonra bir bir
Yorgun tarlalardaki düğün

Ne yer ne içer ama acıkmazlar hiç
Doldururlar yine de bütün ambarları
Vurur gözlerine güneşin yedi rengi
Batarken akşamları

Sürer öyküleri döndükçe dünya
Tâ ilkçağdan yarınlara dek
Tükenmez elleri terli nasırlı
Üstelik büyüyecek

Güneşleri kocaman ama çocuksu
Rüzgârlar esti mi yağmurlu ıslak
Hep bir kelebeği öperler
Toz pembe kanatlarından kucak kucak

Mete ŞAMİLGİL

İLKYAZIN KAPILARI ÖNÜNDE

yağmurlu ikindiler kavşağına varınca
durdum.
halı gibi çiçekli bir zamanı iyice dürdüm
koydum bir yana.
ilkyazın kapıları önünde bekledim seni
bekledim
bekledim
bekledim...

kadınım gelseydin serecektim yoluna.

YÜN ve KİRMEN

hasancığım
senin ömrün
siyah-beyaz
bir avuç yün
bir avuç yün
bir avuç yün

kirmenimde
onu hergün
onu hergün
onu hergün

böyle işte
senin ömrün
bir avuç yün
siyah-beyaz
hergün biraz
hergün biraz
hergün biraz

yün ve kirmen
kirmen ve yün

Hasan ŞİMŞEK

BÜYÜK YAZ

Bir düş değildi her halde bu gördüğüm
Çözülmeli artık bu kör düğüm
Bir düşsen
Bir hayalsen eğer
Söyle neden
nedendir böyle üzüldüğüm

Boşuna değil bende bu özlem
Bu ateş yüklü nehir
Bir düş olamaz
geçtiğin sokak
oturduğun ev
Gittiğin şehir
Ve seninle dopdolu bu yalnızlığım

Halâ samaverde duruyor kaynattığın çay
Ve gölgelikte o buğulu gülüşün
Adını bilmediğimiz ülkelere
Bizi alıp götüren aynı düşün
İçinde tutukluyum halâ

Anılar hiç ürpermiyor mu derinde
Her şey duruyor yerli yerinde
Kır kahvesi
Kuytu bahçe
Tutuşan ellerimizde saf düşünce
Alaca karanlıkta Boğaz
Dalgalanmıyor mu mavi bulutlu gözlerinde
Mevsimleri defterden silen o büyük yaz

Cahit TANYOL

DÖNÜŞ

Seslerin büyümesi mavi sularca/Güneş
Emiyor günün zorluklarını denlz yıkıyor
Bir martının kanatlarında geri dönerken
Zamana gömük bırakılmış eski anılar
Eski sevgiler güneş gibi öylece duruyor.

Sularda diri bir yenilenme/Ürperti
İlkin nasıl duyulursa sevginin eli
Yarım kalmış aşklar vardır aralıklarda
İlk dokunuş ilk seğirmeler deniz gibi
Yeniliyorum güneşle denizlerle kendimi.

Evleri şiirlerde başköşeye oturtan
Yaşantısıdır çocukların/Direnen zamana
Büyüyor herşey yükselirken güneş gökte
Değişik bir anlamı kalmış dudaklarda
Bir sevginin yakıcı kaygan ıslaklığında.

Geçiyor günler yükselirken gökte güneş.

Oktay TUNCER

ZAMAN ÇIKMAZI

Aylar, yıllar, mevsimler
Bir an gibi geçiyor...
Bu toprağın sahibi, durmadan
Ekip biçiyor..

Gökyüzü, yıldızlar, Ay bize uyup
Bir eşsiz düzene eğmlşiz boyun...
Nedir değişmez dokusunda
Bu akıl almaz oyun?

Cevdet TÜHERKAN

Bedri Rahmi: Gravür

ORMANDA BİR AĞACIN KENDİ AĞIDI

Hergün böyle tırmanır gün ışığı dal-doruğuma
Nisan güneşlerinde çisil-çisil yağmur serpintisi
Kökümde bir kara duman: Uyanırım gecede gökyüzünü
Açar bir başka samanuğrusunu her tomurcuğum
Görmez gizini ak suyumun, gözleri kıvılcım
Salar baltasını kaba elleri, bu nasıl yangın
Alabildiğine kofluğu, hele ego'su
Duyarım kökümde bir tel kurur

Sonra çirkin bir ses yayılır
Ulu kentlerden tâ dağlara, ormanlara değin:
«Ey açık artırma tellâlları, büyük reklâm şirketleri
Yayıncılar, sokak satıcıları, yampiri gözlü bilgin
Siyasa cambazları, parlâmento akrobatları
Televizyon aktörleri, uslu kişiler, komedyenler
Ateşi tutan kimin elleri ki böyle kocaman
Nobele bu yıl kimleri aday göstermeli!»

Günler geçer, geceler döner kuşlarla her yaprağıma
Yanmayı, duman-duman tütmeyi göze alsam da
Uyurum uykumu, bir genişlikte, uzay olduğum
Bilmezsiniz şimdi hangi kösnük tanyerinde
Emdiğimi esrikliğini, kırmızı, ya da kısrak tüyü
O bilmez dumanlarım içindeki anlamlarımı
Kıvrımlarımı düzenleyen öz bakışımı
Yıldızların bile soluğumda bunca üşüdüğü
Tutar aynası beni bir taşıl
Ya da benzetgen bir insan kafası gösterir

Derken kutsal betiklere yaslananlar olur
Korkup kendi yaktıkları ateşimden
Ama bu boş çaba, çünkü her yalvaç
Bir sihirbaz kesilir bir başka sirkte
Kişi atomun her ögesine kendi yatak odasıymış gibi girince
Yalvaç ve tansık ne kâr eder?
O zaman bir robot ordusu
Kurup yeni beyinlerini yeni gövdelere
Tüm insanları kaş ile göz arasında değiştiriverir

Duman böyle konuşur: Bir belirti, bir anlam
Bir garip ağaç yanar kül olur; kuş ötmez
Kaç evrende, kaç bitkisel yaşamın yıldızları
Bir mantığı heceleyip kıvılcım-kıvılcım titreşir
Ama yine anlamaz kimsesizliğimi, ya hele şiirimi

Tutar bozar onu usu, hem de ego'su
Tut beni Kerem, tut beni Yunus
Düştüm kıl üzre
Son yaprağımda sevgiyi yanıyorum!

—Bu ormanlara benimle evrenlerimin
Külünden doğacak çocuklar tırmanacak!

Osman TÜRKAY

GÜZ YORGUNU

Her yerde söylenir
Issız ve uzun türküsü güzün
Kuşların ikindiye bıraktığı izden
Eylûl bir yüzünü gösterir

Artık hüzündür hep gözlerim
Eksik yaşamın korkusunu gezdirir
Ve düşlerini satan bir adam
Karanlığı taşır filesinde

Nevzat UÇKAN

★

ÇARMIHTAKİ İNSAN

Önce kutsal kitaplar yazdı kavgayı
Ve de yaradılış öyküsünü
Uçsuz-bucaksız çöllerde insan
Evrenin ilk şarkısıydı

Bir büyük ses'ti insan
Kocaman bir umuttu sıcacık yüreklerde
Yeniden kurmak istiyordu dünyayı
Aşmak kendini, tutsaklıktan arınmak
En güzel gözlerde bir yeni şavk
Yakalamak

Oysa insanın kurdu insandı
Aydınlık kurşunlanmıştı
Kinler, savaşlar, yokluklar
Gellp-dayanmıştı bu çağa

Delice yankılandı yeryüzü
Niçin germiştiler insanı çarmıha
Hani nerde barış sözcüğü
Neden tükenmedi kavgalar daha

Çiçeklenmez mi tüm kaygılar
İnsan yasası yeniden yazılmaz mı
Akmaz mı içimizden ılık bir pınar
Bir taş değil ki insanlar
Anlatılmaz mı

Hayrettin UYSAL

EKMEK DALINDAN KOPARKEN GÜZELDİR

Geçer çağrışımı gecenin
ayın ondördüne benzer görünümler içinden
eller açılır -yorgun- ekmeğe
umuda sevmeğe daha başka şeylere
vuran eller koparan iş bitiren

Bitmez karanlığın dellce uğultusu
bitmez hem bu ahtapot geceler
o hınzır yanlızlığın ürpertisl içinde
tuz-biber serpercesine eksilen günlere
yarım birşeyler bırakıp içimizde kırılan dökülen

Beri yanda çağrısı isteklerin
yağmur yağmur boşalarak üstümüze
dalından koparmak için ekmeği
sevgiyi umudu güzel günleri
kavga başlasın diye yeniden

Ve ekmek dalından koparken güzeldir
mutluluğa giden yoldaki uğraşlar anlamlı
sevmek verdikçe kendinden
yere göğe sığmaz —ki varsa umut—
içimizden dışımıza çağlayıp giderken

Muharrem VAKAR

SULAR

ÖTELERDEN ışıldayan kırık bir aynadır Gölbaşı
yükseklerden yükseklerden / mavi mavi

sazlar, kamışlar, çiçekler, böcekler çevresinde
eflâtun mu desem / dikenler bir düşsel mavi

mavi kuşlar, mavi sinekler, mavi rüzgar
Gölbaşı'ndan Ankara / bir başka mavi

gümüş şavkında parıldar aşağılarda mavi sular
kıvrım kıvrım Engürü, Hatipçayı, İncesu / mavi

bir şu maviyi tüketememiş insanoğlu
gökler mavi, dağlar mavi, zaman mavi, umut mavi.

Halim YAĞCIOĞLU

★

YIĞIN

ben bu yağmurları bir yerden biliyorum
anılardan bir banım dilimdeki tuzlu su
lodos denizleriyle çok yıl var tanışırız
gençliğimi çiğneyen tıramvay uğultusu
dolmabahçe çünkü eskiden beri dostum

parıldatsam içimdeki paramparça camları
bir mağra duvarına ışıldak tutar gibi
bu kaç aydın yalkut böyle birbirine yabancı
bütün yüzlerime açık derin yaralar gibi
mührünü vurmuştur yorgunluk akşamları

yalnızlığın düğümüyle dört bir yanım gerilim
yüreğime dadanmış sevda lekeli humma
işte bu kez konak'ta ünlem gibi durmuşum
nakarat bir günün düşüvermiş sonuna
baskaldırmış gövdemin yığınına ellerim

Aydın YALKUT

DOST GECE

Örtüyorum çirkinliklerinizi
Karanlığımla bir güzel.
Uyutuyorum kinleriniz, nefretlerinizi
Boğup denizimin enginlerinde.
İrlleriniz, ufaklarınız,
Kırallarınız, tutsaklarınız
Nasıl da eşit oluyorsunuz bende.
Mutlu karanlıklarımdan açılıyor
Cennet kapılarım size
Ayrıcasız, hepinize.

Bende yıkılıyor büyük aydınlığa
Hapisane duvarlarınız.
Kiminiz kahraman oluyorsunuz,
Kiminiz özgür.

Ananın, yavrunun, sevgilinin,
Dağların, ormanların, ovaların
Kollarında mavilikler'in,
Ya da yeşilin.

Ürünlerim bu yıl çokluk,
Bolaltıyorum yiyeceklerinizi,
Bereket köylülerim.
Yepyeni gyisiler getiriyorum
Kesilmiş maviliklerimden
Yoksullarım benim.

Gözleriniz görmüyor mu karanlığımda?
Sessizliğimde konuşmuyor musunuz?
Uzay enginliğime akmıyor mu düşünceler?
Demek siz yoksunuz.

Görmüyor musunuz beni.
Bir büyük var içinizde büyüyen.
Benden başka kim olabilir
Size böylesine gülümseyen...

Kemal YILMAZ

LEFKOŞADA BAYRAK TÖRENİ

I

Hafta sonu bayrak töreninde
Daha büyür Atatürk'ün heykeli.
Işır bakışlarında bir sevgi,
Sanki konuşacak sanırım.

Renkli giysiler içinde mücahitler
Hazır ol vazlyetinde.
İstiklâl Marşı söylenirken
Atatürk'ün mutluluk var yüzünde.

Yüce Başbuğ. Ölümsüz kahraman,
Karanlık dağılır olduğun yerde.
Heykelin Cumhurlyet Alanında dururken,
Bayrağım daha kırmızı göklerde...

Çocuklar daha güzel, gençler daha sevinçli,
Daha mavi gökyüzü.
Ağaçlar daha yeşil,
Daha inançlı Kıbrıs Türkü.

II

Hafta sonu bayrak töreninde
İstiklâl Marşı söylenirken
Köylü şehirli, kadın erkek,
Hazırol vazlyetinde.

Hafta sonu bayrak törenlnde
Cumhuriyet Alanında binlerce Insan
Aynl ses yükselir dalga dalga
Mücahlt bandosu eşliğlnde.

Hafta sonu bayrak töreninde
Daha büyür Atatürk'ün heykeli.
Girne Kapısı sankl bayram
Güvercinler konar hisar üstüne...

III

Hafta sonu bayrak töreninde
Atatürk'ün Kuzeye bakar gözleri
Bir haber bekler,
Mutlu bir haber...

Bir rüzgâr bekler Atatürk
Uğrun uğrun essin Anadoludan.
Bir ses bekler,
Bir motor gürültüsü...

Bir ışık bekler pırıl pırıl,
Çiçek açmış bir dal bekler.
Anıttepe'den kalkıp gelmiş
Bir yüce kartal bekler.

Bir kartal bekler al kanatlarıyla
Gökleri alev alev tutuştursun;
Bir kartal çelik pençelerinde taşıyıp
Yavru'yu Ana'ya kavuştursun...

Hafta sonu bayrak töreninde
Daha büyür Atatürk'ün heykeli.
Işır bakışlarında bu özlem,
Sanki konuşacak sanırım.

Özker YAŞIN

HİKÂYELER

Sabri Berkel: Desen

ALPTEKİN, Mahmut

DÜŞ YORUMCUSU

«Ola ki gördüklerin çıka... Yclda düşündüklerinden uzat bir soluk ötelere. Ufak bir çızık, senin anlıyacağın. Bir gün gelir çıkar bu dediklerim. İyice belle bunu.»

Başında bir örtü, düş yorumcusunun. Kalın bir bez... El dokuması. Çizgili, kahve rengi. Bu yöre insanlarının çoğunda var bu baş örtülerinden. Yer yer sararmış. Soluk renkler koyulaşıyor aşağılara inildikçe. Dağınık saçları dökülüyor alnına, şakaklarına. Baş örtüsünün kıyısından taşıyor kırlaşmış saçlar. Kimi yerleri iyice ak. Sararmış baş örtüsünün soluk renkleriyle, kırlaşmış saçlar bir uyumsuzluk yaratıyor. Baktıkça bakıyorum bu uyumsuzluğa. Bir an her şey yitiyor gözlerimin önünden. Yalnızca 'uyumsuzluk' dolduruyor göbebeklerlml. Şimdi bile etkisinden kurtulamadığım 'düş'ü görüyorum yine. Dik dağlar, yarlar, uzun yollar... Geldiğimiz kamyonun benzin kokusu... Bir koyun sürüsü sonra. Çobanı yol üstüne çıkmıştı birden. Ortalarda yoktu ilkin. Saşıp kalmıştık, 'nerder çıktı bu' diye.

Bir sedirin üstünde, düş yorumcusu. Eski bir zamanı getiriyor sesi. Çok eski bir dönemi. Babil. Asur ve eski Mısır yankılanıyor bu seste. Giysileri de bu Izleniml çoğaltıyor. Uzun, çizgili bir şalvar. Ayağına gelen yeri bir lâstikle büzülmüş. Dizlerinin epeyce altına, şalvarın bitimine dek uzanan üç etek entari... Şalvarı, çubuk biçiminde çizgilerle kaplı. Entari de öyle. Ne var ki çubuk çizgilerin biri siyah, öteki sarı. Yanık sarı... Orta Doğu'nun bezeği. Kıl çadırlarda, içindeki eşyalarda, halılarda, kilimlerde, cicimlerde. çullarda, çuvallarda yinelenip duran bezekler

Odanın içı yarı aydınlık. Duvarların dibinde ne var, ne yok seçilmiyor lyice. Nemli bir koku yükseliyor, gelip burnumu sızlatıyor. Pencereden bakıyorum: Dik bir yar iniyor aşağılara. Onun bitimi kayalık.

«Nerelerden geldiniz siz?» sorusu yankılanıp geliyor kulağıma.

Müzelerdeki heykellerde gördüğümüz bir yüz bu. Derin, yumuşak... Yer yer de sertleşen çizgiler... Özellikle yukarıdan aşağıya uzanan uzun çizgilerde bu sertlik daha çok göze çarpmakta. Yanlamasına çizgiler ise kısa.

«Nerelerden geldiniz siz?» sorusunu cevaplayamıyoruz birden. Dalmışız iyicene. Bir uykudan uyanır gibiyiz. Bir şeyler anımsatıyor bu ses. Ne olduğunu bilemiyoruz. Bir düşten uyanırcasına silkiniyoruz. Giderek bu sesle büyüleniyoruz. Teyzeme bakıyorum. Bir garip duruyor o da. «Ötegeçe»den diye yanıtlıyor. Toparlıyamıyorum bir türlü kendimi. Düşüncemi, düşümü, her şeyimi. Ötegeçe'nin yollarına uzanıyorum. Kamyona binişimizi, yolun tozunu... Çevreye bakıyordum kamyonun kasasından. Evler, tarlalar, koyun sürüleri... Develer gelip geçiyordu yoldan. Ağır ağır yürüyorlardı. Adımlarını, 'atsam mı, atmasam mı' diye düşünüyorlardı sanki. Bir toz bulutu kaplamıştı çevreyi. Bir ara hiç bir şey görünmez oldu. Sonra ağaçlar ve develer birden çıkıverdiler toz bulutunun içinden. Çölde deve kervanlarının geçişi gibiydi. Gerçekten çölde sanıyordum kendimi. Çevrede gördüklerim yine toz bulutunun içine giryordu. Gördüğüm düşle birbirine karışıyordu bunlar. Karşımda sakallı bir koca kişi oturmaktaydı. Çevre toza boğulunca onun sakallı yüzünden başka bakacak bir şey kalmıyordu geriye. Dedeme benzetiyordum bu sakallı kocayı. Bir toz bulutunun içinden çıkmıştı develer. Sakallı koca, «bu develer var ya... Bu develer...» dedi. Sonunu getirmedi. Bekledim 'ne diyecek' diye. Yüzüne bakmıyordum artık. Sesi kulağımdaydı. Sesiyle ilgileniyordum yalnızca. Gözümü yumsam sakallı yüzü canlanıyordu kafamda. O değin çok bakmıştım bu yüze. Canlandırmak istemediğim, bakmadığım halde yine gitmiyordu gözümün önünden. İstesem, tutup resmini çizebilirdim. Bir kâğıdın üstüne değil yalnızca. Kamyonun kasasının tozuna, sözgelişi. Tutamadım kendimi. Sakallı kocanın yüzünü çizmeye başladım parmağımla. İrkildim bir soruyla:

«Bu develer var ya. Develer...»

Sakallı kocaydı gene. Bir şey demedim ilkin. Yüzüne baktım. O da bana bakıyordu.

«N'olmuş develere?» dedim.

Bir süre sustu gene.

«İyi bilirim ben develeri» dedi.

Sustuk. Ben de bir şey söylemedim ilkin. Benimle konuşmak istiyordu galiba dedeme benzettiğim bu sakallı koca. Oysa ki o da beni oğluna, kardaşına ya da torununa benzetiyordu. Başkaca niye ilgilensindi? Yüzüme bakıyordu durmadan. Yalnızca sesi benzemiyordu dedeme. Konuşma kapısı açmak istemeyişi bundan. Hep öyle dursun, konuşmasın istiyorum. Kamyondan ininceye dek onu hep dedem sanayım. Dedemin dizlerine başımı koyduğum, geri gelmez çocukluk anılarımı düşliyeyim. O da saçlarımı okşasın. Masallar anlatsın. Sakallı kocanın dizine başımı koymamak için zor tutuyorum kendimi. Şöyle bir kıpırdıyorum yerimden, uzatır gibi oluyorum başımı. Duraksıyorum sonra. Yanımdakiler de, «ne yapıyor bu kıpır kıpır yerinde?» diyerekten gözlerini daha bir açarak bakıyorlar. Bakışlarındaki şaşırmışlığı okuyorum. Kamyonun yan tahtasına sırtımı dayıyorum yeniden. Kafamda, sakallı kocanın. «bu develer var ya... develer...» sözü çınlayıp duruyor. Sonra da, «iyi bilirim ben develeri» deyişi. Bir şeyler sormamı istiyordu. İyice sezdim bunu.

«Nerden biliyorsun develeri?» dedim.

«Deveciyim de ondan.»

İyice baktım, «deveci böyle mi olurmuş» diye. Basbayağı bir adamdı işte. Yanımızdaki yolcular da aynı ilgiyle bakıyorlardı adama.

«Şimdi deveci değil misiniz?»

Yolculardan biriydi soran.

«Bıraktık deveciliği. İstediğimizden değil haaa... Ekmek yiyemez olduk gayrı... Esas anlatacağım bu değil. Babamın develeri varmış ki koca bir kervan. Ordan oraya dolaşıyorlar. Yük taşıyorlar. Ben yokmuşum o zamanlar. Duyduklarımı söylüyorum size. Bir kasabanın kıyısından geçiyorlarmış. Kahvede oturanlar, atmışaltı, pişpirik oynıyanlar... Kervana bakıyorlarmış. O sırada bir zelzele oluyor ki görülmemiş bir zelzele bu. Kahvedekilerin her biri yıkılıp gidiyorlar oturdukları sandalyelerden, peykelerden. Bakıyorlar ki çevreye, koskoca kervan yok olmuş ortadan. Şaşıp kalıyorlar bu işe. Gidip bakıyorlar ki... Ne olmuş dersiniz?.. Nereden bileceksiniz? Yer yarılıp deve kervanı yitip gitmiş içine...»

Dalıp gidiyor sakallı koca. Çok sürmüyor bu dalgınlığı:

«Bunları o kasabanın kahvesinde oturanlardan öğrenmiş bizimkiler. Amcamlar, babamı aramaya çıkıyorlar. Babamın habe-

rini, en son, anlattığım kasabada alıyorlar. Kervanla birlikte babam da yitip gitmiş zelzele çukurunun içine.»

Yeniden dalıp gidiyor yaşlı koca. Dinliyenlerin hepsi susuyorlar. Bir ışık yanıyor beynimin içnde birden. «Deve» ile gördüğüm düş arasında bir köprü kuruluveriyor. Deve görmüştüm düşümde. İyice anımsıyorum şimdi. Koca bir kervandı. Çanlarını öttüre öttüre gidiyorlardı. Ufak tefek biriydi deveci. Arada bir duruyor, yularlarından tutup develerini yediyordu. Sarp bir patikaydı kervanın geçtiği yer. Güç-belâ yürüyordu develer. Yola çıkarken gördüğüm düşün bu kesimini anımsıyamamıştım. Sakallı kocanın anlattığı olay bir şimşek çaktırmıştı beynimde.

Yeniden sakallı kocanın resmini çizmeye başladım. Çocukluğumun toz-toprak içinde oynanan oyunlarını yaşıyordum sanki. Kamyonun kasası da oldukça tozluydu. İlgiyle bakıyorlardı yanımdakiler yaptığım işe. Bakışlarıyla soruyorlardı birbirlerine: «Ne çizip duruyor bu adam?» diye. Uyku bastırıyor bu sıra. Arkama iyice yaslanıp gözlerimi kapıyorum. Ama uyuduğum yok. Gözkapaklarımı aralıyarak, çaktırmadan gözlüyorum yanımdakileri. Sakallı koca soruyor yanındakine fısıltıyla:

«Ne çızıktırıp duruyor bu?»

«Bilmem» diyor öteki. «Azıcık oynatmış galiba bu.»

Uyudu sanıyorlar beni. Bu konuştuklarını duymadım belliyorlar. Soruyorum kendi kendime: «Azıcık oynatmış mıyım ben? Ne demek oynatmak? Kimi zaman garip durumlarım yok değil. Peki, bu tanımadığım adam nerden biliyor beni? Söylediği doğru belki de. «Oynatmadığım nerden belli?»

Kamyondan nasıl indiğimizi iyice bilmiyorum. Bildiğim bir şey var yalnızca: Sakallı kocanın bakışları üstümde. Delici bir sıvıya benziyor gözbebekleri. Delici, akıcı. Korkutuyor beni. Devecinin gözbebekleri... Sırtıma çakılıp kalmışlar sanki. Dönüp bakıyorum birkaç adım attıktan sonra. Kamyon, duruyordu. Gözbebeklerimiz karşılaşıyor yaşlı kocayla. Gözlerini hiç yummadan bakıyor. «Ne zaman yumulacak bu gözkapakları?» diyorum içimden. Yeniden bakıyorum, öylece bakıyor.

Epeyce uzaklaştık kamyonun yöresinden. Az sonra kamyonun hareket ettiğini anlıyorum homurtusundan. Dönüp bakıyorum yine. Sakallı kocanın gözlerini seçebiliyorum. Kamyonun homurtusunu da duymaz oluyoruz gayri. Yaşlı koca gözlerimin

önünde. Özellikle yapışkan gözbebekleri. Akıcı, dellci. Bir sıvı gibi.

Soruyorum teyzeme

«Daha gelmedik mi?»

Terlerini kuruluyor teyzem elindeki tülbentle. Düşünüyor. Çevresine bakınıyor.

«Geldik, geldik» diyor.

Yağmurdan, ışıktan yol yol kararmış bir tahta kapının önünde duruyoruz. Oymalı bir kapı bu. İşlemelerinden belli çok eski olduğu. Vuruyoruz tokmakla. İkinci vuruştan sonra açılıyor. Kimseler yok kapının ardında. Çekine çekine ilerliyoruz evin taşlığında.

Bir sedirin üstüne oturmuş, düş yorumcusu. Nasıl konuşmaya başladığımızı anımsamıyorum. İlkin teyzemle söyleştiler fısıltıyla. Dikkat kesildiğim halde anlayamıyorum. Kimi sözcükler, cümleler oldu kulağıma çarpan yalnızca? «Korkuyor mu?» «Kaç yaşında?» «Hiç köpek ısırdı mı?»

Gözlerini bana kaydırıyor. Ağır, derinden gelen bir ses:

«Ne zaman gördün bu düşü?»

Düşünüyorum bir süre:

«Bilmiyorum.»

«Düşünde ne gördüğünü de bilmiyor musun?»

Daha uzun düşünüyorum bu kez. İyice toparlamak istiyorum kafamdakileri. Teyzem bana yardımcı olmak istiyor aklınca:

«Hadi anlatsana. Sıkılacak bir şey yok. Unuttun mu bana kaç kere anlattığını?»

Sessizlik. Düşünüyorum. Nice sonra

«Develer...» diyorum. «Bir sürü deve gördüm düşümde. Öyle yumuşak huylu, ağırbaşlı, geviş getiren deve değildi bunlar. Kızgın. ağızlarından köpükler saçılan bir sürü deveydi. Düzenli yürümüyorlardı bir kervan gibi. Hepsi birden koşuyorlar, sonra duruyorlar, saldırıyorlardı. Özellikle bana saldırıyorlardı. İçlerinde bir iri deve daha vardı ki hepsini o yönetiyordu.»

Sustum. Anlamlı anlamlı yüzüme baktı teyzem. Fısıltıyla:

«Hadi devam etsene.»

«Çok deve görmüştüm çocukluğumda. Özellikle güreş develeri. Kızdırırdık, oynardık onlarla. Sigara içirirdik. Sigarayı yakar, burnuna tutardık devenin. Tiryaki gibi başını yukarı kaldırır, burnundan dumanları çıkardı sigaranın. Bundan zevk aldığı-

nı şaşkınlıkla izlerdik. Bir ustalık sayardık bu işi. Düşümde gördüğüm develer de bu çocukluğumdaki develere benziyordu.»

Hiç bir şey söylemiyor düş yorumcusu. Beni duymuyor sandım. Düşünüyir. Gözleri üstümde. Teyzeme dönerek:

«Doktora falan götürdünüz mü bunu?»

«Hastaneye götürdük. Hiç bir yararı olmadı. İyileşmedi bir türlü. Senden umuyoruz gayri her şeyi. N'olursunuz, ellnizden ne gelirse esirgemeyin. Herkesler size getirmemizi salık verdi. Biz de bindik kamyona, çıkıp geldik işte.»

Düş yorumcusu, kıpırtısız. Düşünüyor. Bir kâğıda bir şeyler yazıyor. Dudakları kıpır kıpır. Uzatıyor kâğıdı

«Bunu ceketinin gizli bir yerine dikeceksiniz... Deve, bolluk demektir. Bir şey yok. Geçecek... Bizim elimizde ne var. Her şey Tanrı'dan... Umut kesilmez Tanrı'dan. Biz soycak ocağız. Anam, atam da bu işi yapardı. Düşleri iyiye yormak gerek. Ben öyle gördüm, öğrendim anamdan, atamdan. Devenin bir yorumu da 'eski şeyler' demektir. Eski, çok eski zamanları düşünmektir. Kitap falan okur musun sen?»

Benden önce teyzem atılıyor

«Çok kitap okur bu. Hem de nasıl okuma. Koca koca kitaplar... Yer gibi okur. Ben diyeyim ki yutar o kitapları.»

«İyileşinceye dek okumasın onları. Daha sonra okuyabilir isterse. İyice belleyin bunu. Ola ki çıkar bu dediklerim bir gün. Yolda düşündüklerin de korkutmasın seni. Bir ay içinde iyileşmezse gene getirin. Bir daha göreyim.»

Okuyup üflüyor ardımızdan. Bir daha bakıyorum işlemeli tahta kapıya. Düş yorumcusunun derinden gelen sözleri kulaklarımda uğulduyor: «Ola ki gördüklerin çıka.» İniyoruz dik yokuştan aşağı. Tozlu yolda taşıt bekliyoruz. Kulağımdan gitmiyor sözleri düş yorumcusunun. Uğuldayıp duruyor: «Ola ki gördüklerin çıka... Düşleri iyiye yormak gerek.» Dalgın, ne var ki etkili bakışları, üstümde. Sakallı kocanın, eski devecinin yapışkan gözbebekleriyle birleşiyor düş yorumcusunun bakışları. Karşımda kocaman bir gözbebeği duruyor. Hangisinin ki bu karşımda duran gözbebeği? Sağıma, soluma bakıyorum. Teyzem de görüyor mu benimle birlikte, ona bakıyorum. Dönüp ardıma bakıyorum sonra. Birileri izliyor mu ne? Kocaman, yapışkan gözbebeği izliyor adım adım. Kurtulmaya çalışıyorum, görmemeye çalışıyorum, olmuyor. Teyzemin sesi:

«Develere mi bakıyorsun?» diyor.

«Yok» diyorum. «Hani nerede develer.»

«İşte ya...» diyor. Elini uzatıyor Karıncalı dağlara doğru. «Baksana, ağır, ağır, çanlarını öttüre öttüre gidiyor. Koca bir kervan...» Bir toz bulutu kaplıyor ortalığı o sıra. Bakıyorum teyzemin gösterdiği yere. Toz bulutunun bir yerinden sıyrılıp çıkıyorlar. Gerçekten de develer...

APAYDIN, Talip

KORKU

Öğretmen Mehmet Koçak gazeteleri okuyup bitirdi. Sağa sola baktı, lokal epey boşalmıştı. Bir ikl masada kâğıt oynuyorlardı. Çay ocağında Salih başını masaya koymuş, gözlerinl yummuştu. Uyuyor mu, yoksa dinleniyor mu belli değildi. Kalkıp o tarafa yürüdü. Uyuyorsa uyanmasın diye çay parasını usulca masaya bıraktı. Sallh hemen doğruldu,

— Gidiyor musun, hocam? dedl. Güle güle.

— Gidiyorum Salih, eyvallah.

— Birlikte gitseydik lyiydi ama bu herifler daha kalkmazlar. Gene tutuştular, sabahı ederler gayri.

— Ne oynuyorlar?

— Konken.

Baktı, ikisi öğretmen, öbürleri esnaf tüccar, belli kişilerdi.

— Ne yapacaksın, bekle bakalım.

Paltosunu glydl. Merdivenleri lnerken çakısını eline aldı, açtı usulca, paltonun cebine soktu, ellnde tutuyordu. Küçük bir çakıydı. Dergi kitap açardı. Bir de korunma aracıydı sözüm ona. «Üstüme birden saldırırlarsa blrine saplarım, hiç değilse bir iz bırakırım,» diye düşünürdü. «Ya uzaktan kafama taş atarlarsa? Ben de çakıyı farlatırım. Belki ucu birine rastlar.»

Kapıdan çıkarken sağa sola baktı. Sokaklar karanlıktı. Köşeleri dönerken elindeki çakıyı biraz daha sıktırıyordu. «Klmse yok, iyi... Burada da yok...» diye düşünerek yürüyordu.

Taşrada uzak blr kasabaydı. Herkes erkenden evine çekilirdi. Şimdiden pencerelerin ışığı sönmüştü. Bir ikl evde ışık görünüyordu, hepsi o.

Gerlde ayak sesi duyar gibi oldu, dönüp baktı. Bekçlydl herhalde, uzun bir düdük öttürdü. Yoksa blrilerinl mi çağırıyordu? Kendiliğinden hızlandı. İki kere dönüp baktı. «Kurtbaşlardan birisi olur da benim geçtlğlml arkadaşlarına haber verir.» Düdüğün sonu nasıl bltmişti? Düz mü, yoksa işaret olabilecek şeklde mı? Bir anlam çıkaramadı.

Kurtbaşlar... Kasabada sekiz-on kişi oldukları söyleniyordu. Hepsini tek tek tanımıyordu. Duyduğuna göre öğrenciler arasında da vardı. Öğretmen arkadaşları söylüyordu. «Aman dikkatli ol, ağzından bir şey kaçırayım deme. Bunlar işi iyice azıttılar.»

Tüccar Atıf'ı düşündü. Başkanları oymuş. Bunları o yönetirmiş. Adam bir de hacıymış. Şimdi hacılar da değişti. Eskiden yaşlı, sakallı adamlar hacı olurdu. Oysa bu Atıf genç biriydi. Güzel giyinirdi, ağzı iyi lâf yapardı. Yeni geldiği günlerde birkaç kez konuşmuşlardı. Olumlu bir etki bırakmıştı üstünde. Hatta «arkadaşlık yaparım, uyanık bir adam» diye düşünmüştü. Sonra hakkında neler duydyusa Atıf birden değişti. Sokakta görse başını çeviriyordu. Dükkânın önünden geçerken görmezden geliyordu. «Gidip bir elbiselik kumaş alsam, arayı düzeltebilir miyim acaba, diye düşündü. Boşver, neyi düzelteceğim? Ne yaptım ben? Hem elbise diktirmek neyime? Bu yıl elbise filân yok, eskilerle yetineceksin Mehmet Koçak. Çoluk çocuğa daha çok para göndermeye bak...»

Evin kapısına gelince sağa sola bakındı, karanlıkta birşey görünmüyordu. Kapıyı usulca itti. Alt kattaki ev sahipleri uyanmasınlar diye tahta merdivenleri usul usul çıktı. «Peki ama o bildiri neydi? Okulda çarşıda gizlice dağıtılan bildiri? «Dikkat edin sayın veliler, çocuklarınızı kimler okutuyor?» Adım yoktu ama beni kastediyorlardı. Buraya sürgün gelmişim. Doğunun temiz çocukları böyle tehlikeli kişilere teslim edilemezmiş. Hep birlikte dikilmeli, bu adamı burada öğretmenlik yapamaz hale getirmeliymiş. Hey Allah... İki ay olmadı daha geleli. Kasabalı tanımıyor. Okuyan diyecek ki, vay canına... meğer bu adam kimmiş? Kötü bir kişiymiş...»

O gün, ertesi gün kasabada hep bu bildiri okundu. Bu bildiri hakkında konuşuldu. Kimmiş bu, diyenlere adı fısıldandı. Arkasından bakıp kafa sallayanları gördü. Halk üstüne kışkırtılıyordu. «Ama ne yapabilirim, kime ne diyebilirim? Müdüre söylesem, belki o yaptırıyor bunları Daha geldiğim gün karşı olduğunu belli etti. Hakkımda yazı almıştı. Bu bildiriyi kendisi hazırlamadı ise en azından haberi var. Tüccar Âtif odasından çıkmıyor. Öbür kurtbaşçılarla da can ciğer. Yalnız onlar mı. başları sarıklı, sakallı bir sürü adam gelip gidiyor odasına. Müdür odası hacı yağı kokuyor. İş gereği geçen gün gittim de burnumun direği kırıldı. Hey Allah, birşey kayıp gidiyor ülkede, birşeyler değişiyor. Anlaşılmaz bir durum.»

Usulca odasına girdi. Işığı yakmadan perdeyi kapattı. Ev soğuktu. Sobanın arkasında az bir odunu vardı, «şimdi yakmayım dedi. Yarın onbire kadar dersim yok, sabah yakarım.»

Gözü masanın üstündeki kitaplara ilişti. On-onbeş kitap, geçen ayın dergileri... Fazla değil ama birisi ihbar eder de ararlarsa, kimbilir ne olur? Uzun süredir bunu düşünüyordu. Hiç birisi yasak kitap değildi, kentlerin kitapçı dükkânlarında satılıp duruyordu. Hikâye roman şiir... Ama burada olunca, hele kendisinde bulununca, arayacak kişilerin gözünde, kimbilr... «Peki ne yapayım? Sobaya vurup yakayım mı? Olur mu yahu, sonra kendime ne derim? Sen kitap yaktın, kitap katilisin. Kitap nedir? İnsan beyninin ürünü. Yani insanın kendisi. İşte sen onu yaktın. Yok yok, cinayet bu. Yapamam. Hele dursun bakalım.»

Gözlerini zorla ayırdı. «Bu konuyu düşünmeyim», dedi. Düşündükçe üzülüyordu. Birşeyleri rahatsızlanıyordu. «Kitap yakmak diye bir şey düşünmeyim, yok öyle bir iş.»

Soyunup yattı. Yatak buz gibiydi, ısıtıncaya kadar epey süre geçti. Titremesi yavaş yavaş durdu. Geldiği ildeki arkadaşı Kâmil'i düşündü. Birisi ihbar etmişti. Evinde sol kitap bulunduruyor diye tutuklamışlardı. Şimdi içerdeydi. «Hey be... Bari bu işlerle ilgili biri olsa canım yanmaz. Birkaç kitap okudu, hepsi o. Sorunların kabuğunu bile delmiş değil. Kendisine ikide bir «sen cahilsin, biraz oku» filân dedik, o da okudu. Yeni öğrenenlerin heyecanı ile şurda burda konuştu. Hepsi bu... Kim ihbar etti acaba? Dövdüğü öğrencilerden birisi mi, yoksa sendika çekişmesi yüzünden ayrılan arkadaşlar mı? Yaparlar. Herkes birbirine düşman şimdi. Kamplara bölündük, birbirimizin kuyusunu kazıyoruz. Tam bir bilinçsizlik içindeyiz. Asıl düşmanı görmüyoruz da arkadaşımızın boğazına sarılıyoruz. Geri kalmışlığın karanlığı...»

Ters döndü, başını yorgandan çıkarıp tavana baktı.

— Yalnız geçen geceler... diye söylendi. «Böyle bir türkü mü vardı? Yoksa bile yaksınlar. Evden barktan ayrı, çoluk çocuktan uzak, yalnız geçen geceler. Soğuk geceler...»

Ağzını açıp soluk koyverdi. Bir yerleri acıdı derin derin. Yorganı tekrar başına çekti. «Beni kim ihbar edebilir? diye düşünmeye başladı. Öğrencilerle aram iyi. Beni seviyorlar. Her yerde öğrencilerim beni sevdi. Öğrenciler kendilerine yararlı olan bir şeyler öğreten öğretmeni severler. Onu hemen anlarlar, bağlanırlar. Ama hiç değilse bir öğretim yılı geçmell. Bu-

raya daha yeni geldim. İyice değerlendirebilmiş değiller. İki ayda ne anlaşılır? Sekiz-on derslerine ya girdim ya girmedim. Onun için bazısı ikircikli davranır. Hakkımda söylenecek sözlere inansın mı, inanmasın mı bilemez. Onun için bu bildiri iyi olmadı. Kimbilir neler dediler. Hey Allah...»

— Cık cık cık... etti kendikendine. Ne günlere kaldık yahu? Durup dururken İnsanı yaralıyorlar.

Geçen gün dövdüğü çocuğu düşündü. Nasıl tutamamıştı kendisini? Hemen pişman olmuştu ama iş işten geçmişti. Edepsiz bir çocuktu. Birkaç kere tenbih ettiği halde, arkada uygunsuz seslerle dersi bozuyordu. Olmadık yerde ulur gibi, inler gibi bir ses çıkarıyordu. Önce duymazdan geldi. Sonra çocuk tekrarlayınca yanına vardı, «oğlum, yavrum...» diyerek yapmamasını tenbih etti. «Bak ders bozuluyor, arkadaşların da, ben de rahatsız oluyoruz, yapma, hem sana yakışmaz.»

Dönüp giderken gene aynı ses...

Çocuklar bile kızmışlardı. Bakışlarıyle belli ediyorlardı. Gene dövmeyecekti. Yutkundu, kendini tutmaya çalıştı. İnsan oğlunun hepsi aynı anlayışta, aynı tutumda olmayacaktı elbet, bunu biliyordu. Kimisi bir çift sözle düzelirdi, kimine kaşları çatmak gerekirdi. Bazılarına da işte böyle dayaktan başka çare yoktu. «Bu öğretmenin dersinde her şey yapılır, boşver» der gibi bir tutum içindeydi kerata. Sözüm ona arkadaşlarının hoşuna gidecekti. «Bırav be, bizim Hıdır hocayı iplemedi, hiç korkmuyor» diyeceklerdi.

— İyi ama oğlum. sen dersi bozuyorsun! Bak birşeyler öğreniyorduk, koptu...

— Ben bozmuyorum, dedi çocuk.

— İftira mı ediyorum? Bir daha yaparsan döverim seni!

Çocuk kafayı eğmişti. Döndü, sınıfın önüne doğru giderken arkadan gene aynı ses duyuldu. O zaman tepesi attı işte. Kendini tutamadı. Tekme tokat girişti.

— Ne vuruyorsun be? Ben bir şey yapmadım, demeseydi fazla dövmezdi belki. Büsbütün kızdı. Kendini tutacak halde değildi.

— Eşek herif! dedi. Sen öğrenci misin, yoksa külhanbey misin?

Çok sinirlenmişti. Sınıfta öğrenci dövmenin çirkinliğini biliyordu ama düşünemezdi artık. Çocuğun ağzı yüzü kan içinde kalmıştı.

— Defol şimdi, dedi. Çık dışarı, öğrenci ol öyle gel.

Sararmıştı. Uzun süre kendine gelemedi. Elleri arkasında sınıfta dolaştı. Çocuklardan özür diledi. Fakat olmuştu bir kere, geri dönülmezdi. Çocuk müdüre gider diye düşünüyordu. Vereceği cevabı hazırladı. «Çağırın sınıfın çocuklarını sorun, ben bir şey söylemeyim» diyecekti. Müdüre değil de, çocuklara karşı küçük düştüğünü anlıyordu. Yapmamalıydı. Şakaya falan vurup geçiştirmeliydi. Pişmanlık duyuyordu.

Çocuğun müdüre gitmediğini, çünkü her öğretmenden dayak yiyen biri olduğunu sonradan öğrendi. «Hıdır mı, aman bırak. Öğrenci değil bir belâ. Geçen gün ben de dövdüm.» Öğretmenler böyle konuşuyorlardı. Daha çok üzüldü. Demek önüne gelenin dövdüğü onun için kaşarlanmış bir çocuktu. Öyleleri ile ayrıca ilgilenmek gerekirdi. Fakat bilmiyordu bunları, düşünememişti. Sınıfta düzeni sağlamak da gerekliydi. Değilse nasıl ders yapılırdı? Nasıl öğretilirdi?

Kimdi bu çocuk, kimin oğluydu, hâlâ bilmiyordu. Ama muhakkak karşıya geçmişti şimdi. «Kendi elimle ittim onu, dedi. Yapmamalıydım. Şimdi bu bildiriyi okuduysa ne demiştir? İlk inananlardan biri olmuştur muhakkak. Ah yapmamalıydım. Bir daha öğrenci dövmiyeyim. Çok sinirlenirsem müdüre göndereyim. O ne yaparsa yapsın, ben dövmiyeyim. Zaten çok çirkin oluyor. Yakışıksız bir iş...»

Dışarda ayak sesleri duydu. Nefesini kesip dinledi. Bir değil üç-dört kişiydiler. Çabuk çabuk yürüyorlardı. «Kim bunlar, bana mı geliyorlar yoksa?» Kapıyı vurmalarını bekledi. Ayak sesleri kesilmişti, «Hıh, tamam. kapıdalar. İhbar ettiler beni. Evinde kitap var dediler. Ne yapacağım şimdi, ne diyeceğim? Gelenleri nasıl karşılamalı acaba? Arama emri sorayım, öyle ya? Durup dururken ev aranır mı? Kim istemiş, neden istemiş? Suçum neymiş?»

Nefesini kesip kapının vurulmasını beklemeğe başladı.

ARDAĞI, Adnan

ÇOCUK VE NOHUT

Bir haziran sabahının güneşli kaldırımında tanıdık çocuklar oyun oynuyorlardı. Bunların çoğu oturduğum apartmandandı. Balkondan onları izliyordum.

Hanımeli çiçekleri sonuna kadar açılmıştı. Hemen önümdeki parmaklığı dolduruyor, sonra üst katın balkonuna tırmanıyordu. İki yanımı saran bu sarılı-beyazlı çiçeklerin kokusu ise yoldan geçenlerin başlarını çevirtecek kadar keskindi, yaygındı.

Karşı apartmanın balkonunda bir kafes duruyordu. Yere konmuştu. Küçük ve yuvarlak bir kafes. İçinde bir keklik vardı. Ala ve kara başlı bir keklik. Dört dönüyordu kafesin içinde. Başı hep gidip geliyordu. Çubukları gagalıyor, yukarı, sağa sola ve yana saldırır gibi bitmez bir çabanın ardında dört dönüyordu.

Karşı evin yanı çocuk bahçesi idi. Küçücük ağaçlar vardı içinde. Hepsi de çiçek açmıştı. Kırmızı renkte yaprağı olan erik ağacının yanında sırasını bekleyen başka ağaçlar da vardı. Birinin üzerinden geçen yılın keçi boynuzları sallanıyordu.

Salıncaklar, kaydıraklar, tahtaravalliler suskundu. Saat ondan önce çocukların sallanmasına izin verilmiyordu. Bu kuralı bozan bir kaç çocuk, tombul, palabıyıklı ama güleç bir bekçinin düdüğünü her an kulakları dibinde duyarlar korkusu ile, atladıkları gibi soluğu caddede alırlardı. Bekçi durur muydu? Onları bir gün çil yavrusu gibi dağıtana kadar kovalamıştı. Belindeki iri kayışın yanında tabanca sallanırdı. Başındaki bekçi kasketi altında bugüne bugün oturaklı bir devlet memuruydu. Ona bu bahçenin bekçiliğini vermişlerdi. Giriş kapısı yanına bir teneke levhaya yasaklar yazılmıştı. Altında «Bekçi» yazısı vardı. İşte o levhadaki yasakların altındaki bekçi, kendisiydi. O bunu bilir, bunu söylerdi. Ondan önce bahçeye girmek yasaktı.

Ama iyi bir insandı.

Sokak işlekti. İki yönlüydü. Dardı ama, araçların çoğu bu sokaktan girer, üstteki sokağa sapardı. Çünkü üstteki sokak tek yönlüydü, çıkılırdı, girilmezdi. Bu yüzden, sokakta park eden

arabaları da sayarsanız, çoğu kez üç araba yan yana gelirdi. Çocuklar bundan ötürü sokakta değil, kaldırımda oynarlardı.

Sonra onlar geldi. Birlbirlne sokulmuş sekiz yaşlarında iki çocuk. Birinin elinde taze nohut dalları vardı. Anlaşılıyordu ki nohutlar sarışın olanındı. Öbürü daha çok bağırıyordu. Nohut, nohuuuut.

Apartmanlı olanlardan biri sordu

— Kaça?

Sarı saçlısı hemen karşılık verdi

— Bir lira.

Apartmanlı kızlar da ilgilendiler. İki çocuk durdu. Öbürü elini sarı saçlının omuzundan çekti.

Apartmanlı çocuk horozlanarak «Git len» dedi. «Bir liraya nohut olur muymuş?». Sarışını kızardı. Öbürü elini yeniden arkadaşının omuzuna attı. Apartmanlılar oyunlarına döndüler. Horozlanan çocuk yeniden baktı. «Almayın nohut bundan» dedi. İki çocuk birbirine bir şeyler fısıldadılar. Kaldırımın kenarına oturdular. Uzaktan küçük bir çocuk koşarak geldi. «Nohut kaça?» diye sordu. Bir lira olduğunu öğrenince, geriye baktı. Sonra onlara döndü. «50 kuruş olmaz mı?» dedi. Sarışının arkadaşı iyice sokuldu, yeniden kulağına bir şeyler fısıldadı. Başı ile «Olur de,» dediğini anlıyordum. Sarışın «Olur,» dedi. Küçük çocuk para almak üzeri evine koştu.

Apartmanlılar oyuna dalmıştı. Bu konuşmayı işitmediler.

İki çocuk yanyana oturuyordu. Nohutları ortalarına aldılar. Sarışını elindeki üç demeti arkadaşının kucağına koydu. Dördüncüsünü hemen ikiye ayırdı. Tamamdı işte. Arkadaşı bunu fısıldamıştı kulağına. Sarışın olanı iki parçayı yan yana tuttu. Olmamıştı. Birinde daha fazla nohut vardı. Demetten bir avuç nohutu sıyırdı. Etrafına baktı. Kimse işin farkında değildi. Sarışının arkadaşı da etrafı kolladıktan sonra yarım demetten bir kaç nohut sıyırdı. Hemen ağzına attı. Gülmeye balşadılar. Nohut demetleri aralarındaydı ama başları hep etrafı kolluyor gibi yanlamıştı. Birbirlerine sokuldular, birer avuç daha alıp ağızlarına attılar. Yeterdi. Neredeyse nohut bırakmayacaklardı yarım demette. Sarışın kıs kıs gülüyordu. Arkadaşı, ağzındaki nohutları yiyip bitirdikten sonra hiç birşey olmamış gibi boynunu uzattı: Küçük çocuk apartmanlıların yanına gitti. Onlara birer ikişer nohut verdi. Hepsi nohutları bir çırpıda yedi. Küçük çocuk park

etmiş arabaya yaslandı, yarım demette kalan nohutları yemeye koyuldu.

İki çocuk çoktan kalkmış, hızlı adımlarla uzaklaşmışlardı. Giderken güldükleri belliydi. Biribirlerine iyice sokulmuşlardı. Arkadaşının köşeyi dönerken başını çevirip daha gür bir sesle «Nohut, nohuuuuut» diye bağırışında «Nasıl? Nohut bir lira olmaz mıymış?» sorusunun patlayan kahkahası seziliyordu.

Hanımeli çiçeğine bir arı kondu. Başını çiçekten içeri soktu. Sonra uçtu, gitti. Ama keklik, o bitip tükenmez umudunun ardından kafesin tellerini gagalayıp duruyor, çocuk bahçesinin bekçisi elindeki saate bakıyordu.

ATMACA, Cevdet

İTİN BİRİ

Nerden düşmüştü bu koca kente? Şimdi düşündükçe kafasının içi vınlıyor, sanki uzak bir yerlerden hep yabancıl sesler duyuyordu. Bir canavarın ağzında binlerce ufacık lokmadan biriydi işte. Ya da at kuyruğundaki sinek bile değildi. Sözüm ona, iş bulurum sanmıştı. Ne gezer. Tam dört gündür, şu garajda dolup dolup boşalan otobüsleri gözlemekten, bavulu taşınacak yolcu beklemekten usanır gibiydi artık. Yerin dibine batası taksiler varken ona iş mi kalıyordu ki. Dört gündür, karnını doyurabilecek parayı çıkarmek bir mesele olmuştu. Yol masrafını toplayabilse çoktan dönecekti kasabaya. Orda da kimsesi yoktu ama, ne de olsa küçük yerdi, tanırlardı, biri elinden tutardı belki.

Yağmur çiseliyor, usul usul, alaca karanlıkla başlayan ıslak ve rüzgârlı bir soğuk içine vuruyordu. Yırtık ceketinin yakalarını kaldırdı. Kirli kasketini öne eğdi. Ellerini daha da ceplerine soktu. «Bir sigara olsaydı,» diye mırıldandı. Çocukluk yılları geldi aklına. O zamanlar, adı kötüye çıkan anası, şurda burda amelelik eden babasını bırakıp kaçmıştı. Bir gün mahallede, kendisine «orospu çocuğu!» diye bağıran Hacı Ağa'nın oğlunu kıyasıya dövmek istemişti ama, üç kişi bir olup onu fena pataklamışlardı. O gün, hırsından mezarlığa gidip, alıştığı genger dikeni çiçeğini sigara yerine nasıl üst üste içtiğini, sonra kusacak gibi olduğunu hiç unutamıyordu.

Kötü bir urdu yüreği yağmurda şimdi. Düğüm düğüm büyüyor, o daracık çatıyı zorluyordu. Elleri ceplerinde bile soğuk ve yapayalnızdı. Bir taksinin dikiz aynasında suratıyla karşılaştı. Rengi uçuk, ürkek bakışlı, yabanın birlydi bu surat. Dudakları mor mor, gerilmiş bir kalınca çizgi gibi, elmacık kemikleri yumruk yumruktu. Avurt çukurlarını, dişleriyle içerden ısırıyordu sanki. Sakalına, bıyığına tükürmek istedi birden. Sonra, elinin tersiyle sümüğünü silip uzaklaştı. Az ilerde, Kokoreççinin yanına sokuldu. Sıcacık kokoreç dumanını ciğerlerine çekti çekti. Dün akşam yediği bir liralık kokorecin tadı hâlâ damağındaydı.

Upuzun şişe sarılmış kokoreç, nar gibi közde kızardıkça ağzının suyu akıyor, hâlâ dün akşamki lezzeti yutkunup duruyordu. Ama, boşuna bir kedi bekleyişiydi bu.

Bir yolcu otobüsünün daha geldiğini görünce uyanır gibi oldu. Aklındakileri silkeleyip koştu. Kalabalığın arasında, kendi hamurundan birileriyle itişe kakışa, ilk inen yolcunun valizlne yapıştı

«Götürelim bey abi.»

Adam yüzüne bile bakmadan tersledi

«Çek elini be pis herif, hamal istedik mi?»

Gık bile diyemedi. Yutuverdi sözünü de, öfkesini de. İşin daha kötüsü, ne olduysa tam o sıra oldu işte. Yerden bitmişcesine biri belirmişti tepesinde. Bu iri kıyım adam, yanındaki süslü püslü kadına:

«Bu olmasın?» dedi.

«Evet evet memur bey, çok benziyor, bana çarpıp geçen bu olacak.»

O zaman anladı ki, kadının cikletli ağzını yaya yaya memur bey dediği, aynasızın ta kendisiydi. Yıllar öncesi bir kez daha, hiç yoktan karakola düşmüş, bir araba sopa yemişti.

«Yürü lan it herifi» diye parladı aynasız.

«Abi billâhi bir şey yapmadım.»

«Onu sen külâhıma anlatırsın karakolda.»

Çaresizlik, işte şimdi gene içine düştüğü karanlık bir çukurdu. Aynasızın gözleriyse otobüs farları gibi yanıyordu. Kadına dönüp bir şeyler diyecek oldu. Ama yüzü öylesine çirkin süslüydü ki, vazgeçti.

Yolda, zırıltısı, cırlak sesi sürüp gidiyordu kadının:

«Rezalettir bu efendim, kaşla göz arasında insanı soyuyorlar. Çantamdaki paraların nasıl uçtuğunu anlayamadım bile. Çarpıp geçmesiyle bir oldu kalabalıkta. Allah kahretsln, böyleleri de insan diye yaşıyor...»

Bir ara, birden fırlayıp kaçmayı tasarladı. «Suçlu olurum o zaman,» dedi içinden, «nasıl olsa yakalarlar beni.»

Karakolda, yaşlı komiserln karşısına çıkardılar onu. Komiser, gözlüklerinin üstünden kötü kötü bakıp sordu

«Gene ne var, ne halt etmiş bu herlf?»

«Hanımefendinin çantasındaki parayı çarpmış komserlm.»

«Evet komser bey, ne olduğunu anlayamadım. Bu adam kalabalıkta bana çarpıp geçti. Sonra, makyajımı tazelemek için garajın tuvaletine girmiştim. Bir de ne göreyim, çantada param yok. Allah kahretsin. böyleleri de...»

Komiser öfkeyle bağırdı

«Doğru mu lan? Yeni türedilerden misin sen?»

«Billâhi bir yanlışlık var bu işti komserim. Ben ne bu hanımın, ne şimdiye kadar bir kimsenin parasına el sürmedim.»

«Sus, yalan söyleme. Biliriz ne mal olduğunuzu biz sizin. Arayın üstünü.»

Aradı o aynasız bütün üstünü başını. Yağlı kasketinin, delik lâstik ayakkaplarının içlerine bile baktı. Ama metelik bulamadı. Gene de, kendine güvenir bir pozla

«Bir adamına aşırmıştır komserim,» dedi.

«Mümkündür. Tutun bir zabıt, atın nezarethaneye. Sabıka kaydını da inceleyin. Sabaha kadar nasıl olsa konuşur.»

★

Ortalık ışıyordu. Bütün gece gözüne uyku girmemiş, taş döşemenin üstünde, bir tesbih böceği gibi kıvrılıp beklemişti. «Belki suçsuz olduğum anlaşılır,» diye düşünmüştü hep. Şu komiser, ne kadar kötü konuşsa babacan adama benziyordu. Onun da bir iyi tarafı vardı elbet. Bir kaç kez yediği dayağa rağmen, büsbütün umutsuz değildi.

Bir bekçi açtı kapıyı

«Seni istiyorlar içerden,» dedi.

Kalkıp toparlandı. Kemikleri sızlıyordu. Gevşek gevşek esnedi. Pörsük kaslarını bir iki oğuşturup gerindi. Ellerini birbirine sürtüp hohladı.

Komiser sabah çayını içiyordu. Dumanı üstündeydi çayın, tıpkı kokoreç gibi. Önce çaya, sonra komiserin gözlerine takıldı içerlek bakışları. Bu adam, akşamkinden daha bir başka duruyordu karşısında. Çayı yeniden höpürdetip, başını iki yana salladı

«Gel bakalım,» dedi, mırıldanır gibi, «suçsuz olduğun anlaşıldı. Asıl yankesiciyi başka yerde yakalamışlar. Tek kabahatın, onun sana benzemesi. Serbestsin. Hadi git ve hep doğru yolda çalış.»

Kafesinden salıverilmiş bir kuştu artık. Gözleri dolu dolu

oldu. Tıkandı. Bir şeycikler diyemedi. Ama, boynu bükük çıkıp giderken, o son konuşmayı hiç duymasaydı keşke.

«Boşuna hırpaladık adamı, acıdım,» diyordu komiser yanındaki aynasıza.

O aynasızın karşılığı ise bir kez daha, kin ve nefret kusuyordu :

«Olur böyle şeyler komserim. Zaten itin biriydi...»

Yağmur hâlâ çiseliyordu usul usul. Ellerini, kuytu bir yercik ararcasına gene ceplerine soktu. Lâstik ayakkaplarından sular giriyor, şiş ayaklarına sanki iğneler batıyordu. Anası. Hacı Ağa'nın oğlu, süslü kadın, aynasız, hepsi o kokoreç ve çay buğusu içinde yüzüyor, sırıtıyor, sırıtıyordu... Ürpererek durdu. Okkalı bir tükürük savurdu yağmura doğru

«Sen itin birisin...»

AY, Behzat

KUŞKU

«Hiç değilse içerde...
«Hiç değilse içerden içeri düşme tehlikesi yok.»

Can Yücel

On gündür evden dışarı çıkamıyorum. Çalışıyor muyum? Yoo- Gazeteleri, dergileri okuyorum, uzanıyorum, bol bol sigara içiyorum ve sonra kuşku ile bekliyorum. O kuşku denen şey hücrelerime dek girdi... Komşum Mehmet, arkadaşım Hasan, meslekdaşım Ayhan, yeğenlm Mahmut, onun arkadaşı Hüseyin, Hüseyin'in sevgilisi Betül, Betül'ün babası Haydar... birer ikişer gün ara ile götürüldüler. Bunlar, hemen benim çevremden götürülenler. Ya kentimizden götürülenler. Sayısını kesin olarak kimse bilemiyor. Beş yüzü buldu diyenler var. Götürülenlerden bıraktıkları da oluyor sık sık ya, olsun, götürülüyorlar ya. Konu komşunun zanlı bakışları altında, evinden; öğle, akşam, gece yarısı ve sabahın köründe götürülüyorlar ya-..

İşte böyle, kuşkulu kuşkulu onuncu gün de bitti, evln içinde. Akşam oldu. Yemeğe oturduk, evcek kulağımız kapının zilinde. Yemek masasından kalktık, kulağımız kapının zilinde...

Banyonun sobası epeyden beri yandığı için, kazandaki su kaynadı. Karım, banyoya girmemi söyledi, yüzüne baktım. Yineledi, bir sigara yaktım. Yine yineledi, yine anlamsız yüzüne baktım.

«Taş mı oldun; konuşmadan bakıyorsun?» dedl.

Seslenmedim. O:

«Korkunun ölüme yararı olmaz,» dedi.

Konuşmadan yüzüne bakıyordum yine.

Lisedeki oğlum da bekleyip duruyordu, neyi beklediğini bilmeden. Ortaokuldaki kızım da... Bir zll sesl... İkisi birden sıçrayıp koştular kapıya. Ve hemen döndüler. Komşu kapının zi-

liymiş çalan. Karım, sinirlenerek mutfağa doğru yürürken, ben de, banyoya girmek üzere yerimden kalktım.

Başımı ikinci kez sabunlamıştım ki, su sesinden bile duyabileceğim kadar sert çaldı kapının zili. Ve sonra ayak sesleri... Banyo kapısını araladım, sesler geliyor, ama, ne deniyor, kiminle konuşuluyor anlaşılmıyor. Başımdaki sabun köpüğünü yıkayıp akıttım. Biraz bekledim, sesler duyuyorum, gelip haber veren yok. Bornozu giydim ivediyle, başımı kuruladım, sonra bağırdım

«Kim ooo.»

Sesimin şiddetinden irkildim. Bağırma değil böğürme gibi bir şeydi. Ve iş işten geçmişti. Kapıyı araladım. Oğlum, kapı önüne geldi:

«Komşular gelecekmiş akşam oturmaya da, haber veriyorlar,» dedi.

Gelecek olanlar öylesine sapiantıdaiar ve öylesine «tehlike» liierdi ki... Yanlarında eleştirel bir konuşma yapsak, bir «hücre» kurduğumuzu (.) «ihbar» ederek «sayın muhbir vatandaş» olmaya can atarlardı... Sinirlenerek yatak odasına geçtim ve yatağa girdim. Gözlermi tavanda bekledim. Ses kesildl. Mutfakta yıkanan tabak sesleri ve kırılan bardak şangırtıları yükseldi. Daha sonra da kalın bir sessizlik başladı...

Giyinmeye başlamıştım ki kapının zili yine çaldı. Dikkat kesildim. Ayak sesleri, konuşmalar ve «buyurun. buyurun» lar. Sonra «erken mi bastırdık» sözleri. Biraz gülümsemeye çalışıyorum. Komşuya momşuya asık suratla gözükecek zaman değil... Zorla da olsa gülümsemek, candanmışcasına (her kimse) el sıkmak, «nasılsınız» ları sıralamak gerek. Yatak odasından, sahnede bir aktör tavrıyla geldim. Yapılması gerekenlerl eksiksiz, tastamam yaptım. Sonra konuşmalara başladık. Arada bir dalıp gidiyordum. Bunun ayırımına varır varmaz da hemen toparlanıyordum. Kulağım kapının zilnide olduğu halde, az konuşmamaya çalışıyordum. Bir süre sessizlik oldu. Hemen:

«Bugün hava ne kadar güzeldl,» dedim.

«Güzeldi,» dedi bay, bayan.

Onların onaylamaları yetmiyormuş gibi:

«Güzeldi,» dedi karım.

«Güzel bir havaydı,» dedim yeniden.

«Güzeldi,» dediler.

Konuştuklarımızı düşünüp, bir kahkaha savurmak geldi içim-

den. Hemen toparlanıp kendime ciddi bir hava vererek çocuklara baktım ve:

«Siz geçin odanıza, derslerinize çalışın,» dedim.

Bekleyip durmaktan yorulan oğlum ve kızım, odalarına geçtiler. Bilmem artık odalarında da bekleyip duracaklar mı?

Bay, sehpadaki gazeteyi aldı. Hemen birer sigara uzattım, ateşledim. Arkasından, kibritlerin hiç iyi yanmadığını söyledim. Söylediğimi onaylarlarken, köşedeki saksının çiçeğine baktılar. Çok beğendiklerini söylediler. Üremeleri için bir dal verebileceğimi söyledim. Bayan bir dal kırdı. Karımın getirdiği içi yarıya değin su dolu şişeye dalı yerleştirirlerken, karşımda bana bakmakta olan kedimi çağırdım. Geldi. Kucağıma aldım. Okşamaya başladım. Gülümsiyerek baktılar. Belki bir saat kedilerden söz ettik çaylarımızı içerken. Sonra köpeklerden, kazlardan, hindilerden, ayılardan, yılanlardan... Sanki bir «hayvanbilim» seminerine katılmış gibiydik... Çok aşırı tutucu olup «laf» sızdırmaya gelen komşularımızia «suya sabuna dokunmadan» koyu bir konuşmaya dalmıştık ki, kapının zili çaldı. Kapıya doğru kuşkuyla yürüdüm, kuşkuyla kapıyı açtım. Gelen, konuğumuz olan komşumuzun kızıydı. Buyur ettim. Giremeyeceğini, memleketlerinden babaannelerinin geldiğini, babasına, annesine haber vermemi söyleyip merdivenleri tırmanmaya başladı; mini eteğini daha da minimini göstererek. Kapıyı kapatıp odaya döndüm, çok rahat oturan konuklarımıza muştuyu vermemle birlikte kalktılar... Söyleşimizin zorunlu olarak kesildiğini söylerlerken onlara gelişlerinden sevinç duyduğumuzu belirttim ve uğurladık...

Saate baktım, epey ilerlemişti. Çocuklar da yatmışlardı. Yatak odasına geçip biz de soyunmaya başladık. Pijamamı özenle giydim. Yıllardır pijamasız yattığım halde, on günden beri alışmıştım pijamayla yatmaya; —zil sesiyle birlikte don gömlekle kapıya koşmamak için—... Kendimi yatağa attım, elektrik düğmesini çevirdikten sonra...

Odanın karanlığı, kuşkulu düşüncelerimi daha da bir yoğunlaştırdı... Son yıllarda kuşku en çok duyduğumuz bir duygu olmuştu... Düşlerimizde değil yalnız, kaşık salladığımız çorbada, açan çiçekte, uçan kuşta bile kuşku görüyorduk...

BAŞARAN, M.

GEMİ GELİYOR GEMİ

Çizgili, koyu giysileri giyivermem yetti... Soyundum ter kokularından, çekingenliklerden, üstümde bir ağırlık gibi duran şeylerden. Burnumda bayram sabahlarının kokusu, çocuklukta annelerin açtığı çeyiz sandıklarının... Okşar gibi dokundum ellerimle kumaşa, avuçlarım bi hoş... Yürümem bile değişti, daha sağlam basıyorum yere. Küçücük alanda gittim geldim. Bir başka görünüyor gözüme herşey. Gayr-ı durur muyum buralarda? Çeker giderdim. Odanın önünden hem de, korkmadan göğsümü gere gere... Hıh, Çatçat da kim oluyormuş!

Yanımdan geçtiler. Kokusunu duydum. Adam takmış koluna gidiyor. Farkında değil, Güzel oysa, sıcak, kolundaki. Çiçek tozuyla mermerden yoğrulmuş belki. Ama adam farkında değil, kolunda bir eşya sanki. Alışmış. Dondurulmuş mu ne giysileri içinde? Kurtulabilecek mi acap?

Çıkaramadığım şeyler de kalmış üstümde. Arada eskisi gibi oluyorum, Debleke'dekilerin gözünde nasılsam... Gizlenen biri var içimde. Sindirilmiş. «Bana mı bakıyorlar? Anladılar mı? Ne söylüyor öyle kuşkulu kuşkulu öbürünün kulağına? Üstüme üstüme geliyor garson, yerimden kaldıracak... Görevlilere haber verecek belki. Kaçmış diyecek, bakın saklanıyor Ali Bahtçı'nın giysileri içnde...»

Çizgili, koyu giysilerime bakıyorum sezdirmeden: yeni, kumaş, kale gibi... Yanıma oturan adamın saygılı halinden de belli:

«Affedersiniz 'Beyefendi' sandalye boş mu?»

Ya, Çatçat duyuyor musun?

«Boş» diyorum ilgisizce. Gazozlarını yudumlayan, açık, kışa kollu basmalar giymiş kızlara çeviriyorum başımı. Biri gülümsüyor.

Kasabanın göbeğindeyim. Kocaman yapılardan, gözkamaştırıcı vitrinlerden ürkmüyorum gayrı. Ta yanlarına sokuluyorum. Evcil hayvanları okşar gibi dokunabilirim istesem. Uygarlık her-

kese açık. Çarşılarda kollarımı sallıya sallıya dolaşabilirim, iki gün... Yani kırk sekiz saat, yani... Kimse karışamaz. Girerim bir kitapçıya Babalar ve Oğullar'ını sorarım Turgeniev'in. Karşımda hık mık edip ellerini uğuşturan kitapçıya «Neden getirmiyorsunuz? Çok güzel kitaptır derim... Onu da, daha başkalarını da getirin. Demokrasi var derim. Bakmayın bazılarının kızmasına, iyi kitaplar öyledir... Fikirden, sanattan korkacak mıyız yani? Değil mi efendim?»

Akçapınar'dan dönünce yüzüme baktı «Boşver dedi Ali Bahtçı, doğru dürüst bir haber gelmez başkentten zaten... Kendikendimizin başkenti olalım biz, birşey beklemeyelim onlardan.. Ama şu Çatçat'ın burnu kırılsın diye doğru çıkmasını isterdim «kurtuluş haberinin». Boşver. Neye yazmıyorsun nişanlına «gel» diye. Sevgi herşeyden güçlüdür. Ben Selami Baba'yla konuşurum, kırmaz. Cumartesiyle pazara rastlatırlarsa, iki gün görüşebilirsiniz Bandırma'da...

İki gün, yirmi dört saat yani... İki gece, iki de gündüz...

Yazmalıydım. Güzel olurdu elbet. Cansıkıcı çizgiler, çok bilinmeyenli denklemlerle dolan karatahtayı silivermek gibi... Elif, yalnız gelemezdi. Uzak yer, Bizimkilerle belki. Edirne Paşasına gidebilmek için Harmanyerini satmıştık otuz liraya. Anam ağlamıştı. Ya şimdi? Ta oradan kalkıp gelmek için? Nasıl yazmalıydı?

Gemi geliyor gemi
Denizi yara yara...

Yazmıştım. Geliyorlardı. Gemideydiler, açıklarda. Başkentin, kırmızı mumlu zarfların, öfkeli bakışların. Çatçat'ın üzerinden geçiyordu gemi. Ak köpükler bırakarak ardında. Acılar. Acılar, sıkıntılar, her şey uçup gidyordu bacasından, duman gibi...

Gemi geliyor gemi
Bacası ben olayım...

Aynada kendimi gördüm. İki yıl önceki gibiydim. Ezilmişlik, çekmişlik yoktu yüzümde. Daha bir güvenli çıktı sesim:

«Dört yataklı bir oda! dedim, Anadolu Oteli'nin yazıcısına. «Şöyle alana baksın, denizi görsün...»

Birinci katta bir oda gösterdi. İkisi duvar dibinde, ikisi pencere önündeydi yatakların. Orta halli bir yer. Bu yatakta yatmalı Elif, bana yakın... Ak çarşaflı yatağa dokundum, ta yüreğime yürüdü serinlik. İçimdeki geniş yapraklı, keskin kokulu Akdeniz bitkisi canımı acıtarak hışırdadı...

Gemi geliyor gemi...

Koca mavilik kımıldanıyor, iyot kokulu... İçime doluyor serinliği. Telaşlı telaşlı inip kalkıyor martılar. Suyun yüzünde duruyor bazıları. Sandallar, motorlar gidip geliyor kıyıda. Göğüsleri bağırları açık, yanık yüzlü adamlar... Sahi bizim Milaslı Hikmet Kaptan nerelerdedir şimdi?

İlkin bacası görünürmüş, dumanı... Saatlerdir gökbitliminde gözlerim, hani?

Gişeye sokuldum. Palabıyıklı iriyarı adamın yüzü karardı:

«Sabahleyin İstanbul'dan kalkan kaçta geliyor?

«Bir buçukta...

«Nereye yanaşıyor?

«Demin de söylemiştim, karşıya... İskelenin ucuna.

Oturduğum masaya dönüyorum. Bana «beyefendi» diyen adam gitmiş. Kızlar kendi alemlerinde... Koynumdan, içinde nişanlımın fotoğrafı bulunan takvimi çıkarıyorum... Kahverengi gözleri ışıklı. Dudakları ince ince titriyor. Eli avucumda, sıcacık, serçe gibi. Büyük Sinamadayız Ankara'da. Küri'lerin yaşamını izliyoruz ak perdede... «Yetmiş kişi ne demek? Olamaz. Harcasalar harcasalar en çok beş altı, bilemedin on kişi... Gözdağı olsun diye. Bu gece değilse yarın akşam tamam...»

Perdede kımıltılar. Dolu çuvallar taşıyor sırtında Piyer. İnip çıkıyor biryerlerden. Sıcak ocakların karşısında bekleşiyorlar karısıyle. Uzun uzun, dört yıl... Sonra karanlığın dibinde yıldız gibi bir pırıltı... Küri'lerin insanlığa kazandırdığı ışık... Radyum...

Piyer mutlu, Piyer kuyumcuda. Hediye seçiyor karısına. Yüzer gibi gidiyor caddede, evine doğru. Kimseyi gördüğü yok... Yüzer gibi caddede... Atları parlamış bir araba altında sürüklenmeğe başlıyor birden...

Büzülüp kalıyor avucumdaki el... Serçe çırpınmaz oluyor. Kemiklerimde Plyer'in acısı... Hapisane arabası... Süngülüler... Ne üç beş, ne de on kişiydi harcanan...

«Kendikendimizin başkenti olalım biz, birşey beklemiyelim onlardan...

Gemi geliyor gemi...

Az sonra iki çift olacağız burada. Ak örtülü masada, denize karşı... Bize de ellerindeki tepsilerle birşeyler koşturacak garsonlar

Üzerlerinde köy, toprak kokusu, büyük büyük açılmış göz-

lerle koca maviliğe, değişik giysili baylar bayanlarla dolup taşan gazinolara, alanlara bakacak yaşlılar... Başka dünyalardan gelmiş gibi...

Elifin gözlerine bakacağım ben, ince ince titreyen dudaklarına... Samsun'u, Trabzon'u, Gençlik Parkı'nı Lüleburgaz'ı yaşayacağını kahverengi sonsuzluktan damıtarak...

Gençliklerini ansıyacak öbürleri

Balkan bozgunu... Yağmurlu bir gece... Aç öküzlerin ağır ağır çektiği arabalar... Göçmen arabaları. Bir çeyiz sandığı, iki yorgan döşek... Yol kenarlarında boşalmış köyler, bırakılmış arabalar... Hayvan ölüleri... Yıkkın insanlar, karmakarışık yüzler... Ölüm geliyor arkalarından... Top seslerini, tüfeklerin takırtılarını duyuyorlar... Ana baba günü...

On sekizinde, at üstünde bir delikanlı. Bir önüne koşuyor, bir gerilerinde kalıyor kafilenin. Haber ulaştırıyor, yardım ediyor darda kalanlara...

Yurtlarından, ocaklarından sökülmüş gidiyorlar...

Gök parçası gibi iki mavi göz ona bakıyor hep, derinlerinde yaşamın sıcaklığı. Kanı uğul uğul...

Ölümle yaşam arası bir yerde, kaçamak bakışlar...

İşte onların sevişmeleri...

Sonra seferberlik, sonra Yunan, sonra...

Elli yaşına yaklaştıkları halde hep bir bozgunu yarıyorlar..

Gemi geliyor gemi...

«Doğru dürüst bir haber gelmez başkentten zaten...

Hep bir bozgunu yaşıyoruz...

Kemiklerimde, ezilen Piyer'in acısı...

Gemi göründü.

DUYGULU, Behiç

BABA — KIZ

«Babaaa!»

Ahizeye olanca gücüyle bağırdı ve babasıyla telefonda konuşmanın verdiği güvenle çevresini sarmış çocukları dirsekledi.

«Babaaa!»

«Göknil! Nasılsın kızım?»

«İyiyim. Annem kalktı mı?»

Baba bir an durakladı. Ona annesinin gökyüzünde olduğunu söylememişler miydi. Demek umudunu yitirmemişti. Çaresiz, istemeye istemeye yalana saptı:

«Kalkmadı kızım.»

«İğne mi oluyor?

«Evet.»

«Ne zaman gelecek?»

«...!»

Ne zaman gelecek, baba?»

Lâf karıştırmanın sırasıydı.

«Sen orada ne yapıyorsun bakalım, bisikletine biniyor musun?»

Bu kez o değiştirdi konuyu:

«Sen yokken ben hep ağladım baba.»

«Niye?»

«Sen beni bıraktın kaçtın gene.»

«Kaçmadım kızım.»

«Kaçtın baba.»

«Kaçmadım bitanem.»

«Kaçtın. Hep kaçıyorsun ve ben hep ağlıyordum.»

«Ama ben para kazanıyorum burada, kipat (kitap) satıp para kazanıyorum. Sana neler neler alacağım. Para kazanmazsam alamam ki!»

Göknil, yanında kendisini seyretmekte olan çocuklara dönüp çalımla:

«Babam bana neler neler alacak.»

«Çikolata mı? Pasta mı?»

«Kamyon» baba.

«Peki kamyon da alalım. Sen sürebilecek misin onu?»

.....

Bir cumartesinin öğle sıcağında pazardan dönmüşlerdi. Annesi mutfakta yemek yapıyor ve Göknil her zamankl gibi oraya buraya saldırıp ayakbağı oluyordu. Açık mutfak penceresinden bir ses geldi dalga dalga arka sokağa. Bu ses bir duyana göre, «yandım.,» bir duyana göre, «yavrum!» idi. Sonra bir gürültü patladı bomba gibi.

Genç yaşta felç olan inşaat işçisi Ali'nin karısı her gün işe gitmekte, o evde kalmaktaydı. Yattığı yerden duymuştu «yavruum!» sesini. Duvarlara tutuna tutuna kalkmış sokağa çıkmıştı. «Bir şeyler var karşı apartmanda, 'yavrum' diye acı bir ses geldi» demişti.

Göknil korkmuştu. Ne olmuştu annesine birdenbire? Halbuki daha şimdi mutfak radyosu ile birlikte şarkı söylüyordu:

Gölgesinde mevsimler boyu oturduğumuz

O ağacın altını şimdi anıyor musun?

Ama dolaba doğru yürümüş ve dolapla boğuşmaya başlamıştı. O zaman ne şarkı, ne başka şey... Herşey susmuştu sanki. Savaş sürdükçe annesine bakıyordu büyümüş anlamsız gözlerle. Ne oluyordu? Ne çekiyordu annesini dolaptan? Niye kurtaramıyordu elini? «Yavruum» diye bağırdığında ona doğru koşmak istedi. Ne ki annesi ondan önce davranıp dolapla birlikte yuvarlandı.

«Anne kalk!»

Hiç ses vermiyordu. Dokundu. Dokunmasıyla elini çekmesi bir oldu. Bir sarsıntı, bir sıcaklık... Korkmuştu. Çağrıldığını duydu. Bitişik odaya koşup balkona çıktı. Her sabah babası gittiğinde bu balkona çıkarlar annesiyle, bitişik evde oturan yengesi ve dayısı ile uzun uzun konuşurlardı.

«Göknil ne oldu kızım? Gene birşey mi devirdin?»

«Dayıcığım, yengecliğim annem mutfakta düştü kalkmıyor» dedi sicim gibi ağlayarak.

Bir anda ev ana-baba gününe döndü. Amcalar geldi. Ceryan var. Sigortalar.. Gevşetin.. Sözleri birbirini kovaladı. Dolabı annesinin üzerinden kaldırdılar. Ama o halâ yatıyordu.

Babası geldiğinde herşey bitmişti. Annesi mutfak parkeleri üzerine uzanmış yatıyordu.

Güzel annesi.

Clci annesi!

Gökler kadar sevdiği annesi!

Her sabah kendisini şımartan, sonra gün boyunca sinirlenip dayak atan annesi.

Uzanmış yatıyordu gözleri açık ve bir noktaya saplı.

Güzel, parlak yüzünde acı bir gülümseme sanki dünyaya doyamamış,

Bu yaşta ve bu sevgi içinde...

Gözleri hâlâ canlı ve açık. Sanki şakacıktan uzanıvermişl

«N'oldu sana bitanem, kalk!» diyordu baba.

O ne kadar uğraşmıştı annesini kaldırmak içinl

Ama kimbilir, belki babasını dinlerdi.

Daha birkaç gece önce sofrada eziyet etmiş ve babasını kızdırmıştı.

«Nedir bu çektiğim» demişti babası, «dükkânda müşteriden, evde çocuktan?» Sonra da yemeği bırakıp öfkeyle merdivenlere yürümüştü.

O zaman gene dövmüştü annesi:

«Nedir bu adamın senden çektiği? Hiç rahat yüzü görmesin mi?»

Baba merdivenleri inerken bu sözleri duyuyor ve üzülüyordu öfkesine kapıldığı için. Ama geri dönemezdi.

Babası!

Annesinden bile kıskandığı!

O kadar sevdiği.

Her akşam paketlerle gelirdi baba. Kapıda karşılardı onu elinde terliklerle.

«Baba bana ne aldın?»

Babası paketlerdekini sayardı.

Annesi atılırdı:

«Baba bana almış. Bana aldın değil mi babası?»

«Sana almadı kız, bana aldı! Baba kime aldın?»

«Ben kızıma aldım.»

«Hayır bana aldı!»

«Canım çatma şu çocuğa» derdi baba.

Gözyaşları yüzünde kurumuş, şaşkın ve korkuyla iç çeker hâlde divanda oturur bulmuştu babası onu şimdi. Kucaklayıp öpmüştü. Sonra da tembihlemişti: «Çocuğu buralardan uzaklaştırmayın.»

Baba köydeki han avlusundan girdiğinde Göknil'i tulumbanın başında, ahırın kenarında ayaklarını yıkar buldu. Sırtında ince bir fanilâ ve ayağında şort vardı. Onu paketlerle gördüğünde durakladı.

«Niye gelmiyorsun?» diye dolu kollarını uzattı baba.

Küçük kız hiç cevaplamadı. Boynunu büküp kollarını babasının boynuna attı. Başladı anlatmaya:

«Annem gelecekmiş ya baba!»

«Onu kim söyledi?»

«Hiç. Ben Allah Babaya sordum. Gök gürlüyordu, o zaman..»

«Ne dedi?»

«Yarın göndereceğim dedi. Gönderir değil mi baba?»

«Bilmem. Bilmem ki kızım.»

«Göndermezse kuş uçuyor bak deriz ona, o bakarken bir alır kaçarız.

Baba ister istemez güldü.

«Olur kızım, öyle yapalım.»

Yukarı çıktılar. Onlar divanda oturup oynarken teyzesi sofrayı hazırlıyordu. Göknil annesiyle oynayan kedi yavrusu gibi, babasının dizine uzanmış kıpır kıpır dönüp duruyordu. Bir ara kalkıp babasını öptü ve,

«Ayy oğlan kardeşim benim» diye okşadı.

Baba alışkın olduğu bu söz ve okşamalara rağmen *oğlan kardeşim» sözüne her zaman gülüyordu.

Annesinden hep oğlan kardeş istiyordu Göknil. Annesi bu isteği yerine getiremeden ölmüştü. Artık oğlan kardeşi babasıydı Göknil'in.

«Biz kardeş olduk değil mi baba?»

«Yaa kızım.»

«Baba ben seni emicem.»

«Nasıl?»

«Koca memenden emicem.»

«Kız babaların koca memesi olur mu? Hem babalar emilir mi, anneler emilir.»

«E ne yapalım kızım!»

«Ben kız mıyım?»

«Sen nesin?»

«Babayım.»

«Oğlan kardeş?»

«Pekl oğlan kardeşin de olayım.»

«Annem kim olacak?»

«Annen de olayım.»

«Babalar anne olur mu kız manyak?»

«O nasıl söz kızım?» dedi anneannesi.

«Bırakın söylesin» dedi babası. Günlerdir türlü çocuklarla konuşuyor, herkesten iyi kötü yeni bir kelime öğreniyordu. Artık terbiyesini falan bir kenara koymuşlardı şu günlerde, oyalamaya bakıyorlardı. Oysa «baba» dediğinde kaşlarını çatar, «babacığım» diye düzelttirirdi annesi. Tekrarlamak zorunluydu:

«Babacığım! Canım babacığım!»

Göknil sofrada babasının yanına uslu uslu oturdu. Babası yediriyordu. Sonra birden huysuzlandı, masayı, ardından babasını tekmelemeye başladı. Ne yaptılarsa yatıştıramadılar. Ne zaman sofraya otursa uslu uslu birkaç lokma yiyor, sonra huysuzlanıyordu. Sofrada bir eksiklik hissediyor ve bu eksikliği söylemiyordu. Söylese de kendisinden böylesine büyük, böylesine güçlü insanlar çare bulamıyorlardı. Sonunda teyzesi onu arkasına bindirip avluya çıkarmak istedi. «Baba kaçma amal» diye tembih ederek razı oldu. Döndüğünde babasının ellnden tutup aşağıya inmek istedi.

«Hiç yemedin oğlum» dedi Göknil'in anneannesi.

«E bu afacanla bu kadar yenir!» deyip kalktı baba.

«Söyle bakalım» dedi «nereye gidiyoruz?»

«Kahveye.»

Her gelişinde bazen han girişindeki, bazen uzaktakl kahveye gidiyorlardı.

Kapıyı açıp avluya bakan merdiven sahanlığında Göknil'In durmasıyla durdular. Yaz günüydü ve gökyüzü şakım şakım yıldız içindeydi.

«Baba bak» dedi Göknil, yıldızları gösterdi parmağıyla. «annem orada!»

Babasının cevabını beklemeden, başını öne eğdi, merdivenleri inmeye başladılar.

«Baba şu masaya oturalım.»

Hoşgeldin diyen tanıdıklar babayı masalarına çağırdılarsa da, o çocuğu gösterdi. Onun istediği masaya oturdular. Fakat az sonra masalarına gelen adamlar oldu. Göknil'in yüzü değişti, huysuzlanmaya başladı.

«Ne oluyor?»

«Gltsinler.»

«Ama çok ayıp. Bak hep beraber oturuyoruz.»

«Ben seninle yalnız oturmak istiyorum.»

Onunla her gün avluda oturmakta olan büyük çocuklardan biri yaklaştı masaya, «bak Göknil» dedi, dut ağaçlarının arasından gökyüzünde yusyuvarlak görünmekte olan ayı gösterdi.

Göknil yüzüne çok ciddi bir anlam vererek:

«Hişt! Orada annem var.»

Başını yeniden öne eğdi, «baba gidelim.»

Masadakilerden izin isteyip kalktılar. Çarşıya doğru baba-kız elele, konuşa konuşa yürüdüler.

Ağustos sonlarıydı. İzmir fuarı açılmıştı. Baba bunu anımsayınca,

«Seni Fuara götüreyim mi?» dedi.

«Hadi!» dedi kız.

«Ama şimdi olur mu?»

«Ne zaman?»

«Bir pazar günü. Şimdi gece. Araba bulunmaz ki.»

Aradan günler geçti. Babanın okul sezonu hazırlıkları, ardından okulların açılmasıyla işleri çok artmış ve köye gidemez olmuştu. Bazen telefonla arıyor, fakat müşterilere bakmaktan bu konuşmaya bile pek az zaman ayırabiliyor, daha çok halası konuşuyordu babası yerine. Bu yoğun günlerde gece geç vaklt bir-iki gitti köye, fakat çoktan babasını görmemiş olan Göknil o kadar huysuzlandı o kadar huysuzlandı ki özlemle ona gltmlş olan baba iki kelime konuşmadan üzüntüyle geri döndü.

Gene böyle yoğun günlerden birinde, baba kızkardeşlne gecenin epiyce geç saatinde uğradı, «Ben Göknil'i çok özledim, bir araba tutup gideceğim, benimle gelir misin?»

Köye vardıklarında şoföre kendilerini bir saat beklemesini söyleyip arka kapıdan avluya girdiler. Sonbaharın gelmeslyle avluda dikili patlıcanlar, biberler. çiçekler ve meyve ağaçları eskl canlılığını yitirmişti. O gün çok yağmur yağdığından yarı karanlık avluda sulardan atlaya atlaya geçtiler.

«Göknil» diye bağırdı baba uzaktan.

Ev karanlıktı.

«Ya gezmeye gittiler, ya da yattılar» diye mırıldandı hala.

Taş merdivenleri tırmanıp «Göknll!» diye kapıyı vurdu baba.

İçerde bir kıpırtı oldu ve ışık yandı. Göknll'ln sesl bomba glbl patladı.

«Babam gelmiş! Baba sen misln?»

«Benim ya, bak halanı da getirdim.»

Yatmak üzere pijamalarını giymiş, yatağına uzanmış, uyumak üzereyken babasının sesini duyar duymaz teyzesi ve anneannesinden önce fırlayıp kapıya koşmuştu.

Kendisine alınanlara baktı. Ramazanda yapılan yorgan ekmeğinden bir parça koparıp yemeye başladı. Sevincinden içi içine sığmıyor, koşuyor, oyunlar oynuyor, şımarıyordu. On dakika sürdü bu. Daha kahvelerini içmemişlerdi ki,

«Gidecekler!» diye attı kendini yere.

«Kızım daha yeni geldik, gitmeyeceğiz.»

«Gidecekler!»

«Hayır burada kalacağız. Bak halan da geldi. Sen benimle yatacaksın gene.»

«Gidecekler!»

«Senin uykun var. Gel seni uyutayım» dedi anneannesi ayaklarını uzatıp Göknil'i üzerine aldı.

O ise debelenip yere yuvarlanıyor ve gidecekler diye hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Saat dolmuş şoför korna çalmaya başlamıştı.

Sonunda gözleri kıpkırmızı oldu ve ağlamaktan nefes alamaz hale geldi.

Anneanne ve halanın yanaklarında yaşlar yuvarlanıyordu.

«Olmayacak onu da götürelim» dedi baba. «Ben şoföre söyliyeyim on dakika daha beklesin, biraz sakinleşince onu da götürelim.

Geri geldiğinde onu birdenbire uyumuş buldu.

Dönüşte iki kardeş arabada hiç konuşmadılar. İkisinin de yüreğini bir acı dağlayıp duruyordu.

Fuar kapanmıştı artık. Baba işlerinin çokluğundan sözünde duramamıştı. Ama ilk fırsatta onu İzmir'e götürecek, vapura bindirecek ve denizi gösterecekti.

Sabahın erken saatinde iş yerine koşuyor, gece yarılarına dek yoruluyor ve her tarafı dökük eve dönüyordu.

Çoğunlukla uykusu kaçmış olur ve balkona çıkar otururdu. Yapayalnız, hayata, yaşamaya küskün bir oturuş.

Sonra salona döner, karısının sevdiği şarkıları dinlerdi teypten. Çoğu geceler bu oturuş sabaha dek sürer ve baba da katılırdı bazı şarkılara. Şarkılar yeni bir anlam kazanmış, sevmediği parçaları bile sever olmuştu.

Başka türlü olsa gözyaşları karışır mıydı şarkılara?..

ERAY, Nazlı

DÜŞÇÜ İSMET

Arkadaşım düşçü İsmet'le yan sokağın birinde yürüyoruz. Mayıs ayına yeni girdik, bir de yağmur yağdı, hertaraf yemyeşil. Düşçü İsmet'in işi gücü düş kurmak. Öyle güzel düşler kurar, kurduğu düşleri öyle bir anlatır ki, duysan bayılırsın.

Düşçü İsmet cebinden bir kâğıt çıkarttı, bana verdi.

— «Al oku» dedi!

Aldım, okudum.

İDRAR TAHLİL RAPORU

Tarih: 2. 5. 1973
No: 571
Hasta: Bay İsmet Koyuncu

Gönderilen Miktar: 140 C.C. — Görünüm: Hafif bulanık — Koku: Özel — Reaksiyon: Alkalen — Densite. 1017 — Tortu: Az var — Protid: (—) Menfi — Bence Jones: (—)Menfi — Bilirübin: (—) Menfi — Ürobilinojen: Normal — Sodyum Klorür: 11,096 Gr./L. T.

Mikroskopik tetkiki: Her sahada 10-12 Lökosit, 8-10 Skuamöz Epitel Hücresi, 1-2 Kalsiyum Oksalat Kristali, tek tük Eritroslt ve Anmrof Fosfat Kristalleri görüldü.

«Bu da nereden çıktı, İsmet?» diye sordum.

«Üç gün üst üste göz kapaklarım şişti. Böbrektendir, bir idrar tahlili yaptırayım dedim. İşte idrar yollarında iltihap çıktı. Belki de böbrek iltihabıdır,» dedi.

Düşçü İsmetin göz kapaklarına baktım. Doğru demiş, göz kapakları biraz şiş.

«İdrar yolları deyince bir çok şey giriyor işin içlne İsmet, meraklanma böbreklerinde birşey yoktur,» dedim.

«Dün geceden beri sağ böbreğim hafif sızlıyor. İşte böbrek iltihabı oldum, gittl,» dedi.

Düşçü İsmet'in hiç keyfi yok bugün, yürürken hep önüne bakıyor. Oysa yolun kenarındaki atkestanelari pembe pembe çiçek açmışlar. Düşçünün hakkı da yok değil. Böbrek iltihabı kötü şey.

— «Bu raporu Doktora götürüp gösterelim. Doktor sana bir antibiyotik verir. Hiçbir şeyin kalmaz,» dedim.

— «Evet, öyle yapmalı,» dedi Kağıdı aldı, tekrar cebine koydu.

Yürüye yürüye Kurtuluş parkına gelmişiz. Düşçü, köşedeki gazeteciden bir gazete aldı. Parka girip gölge bir yere oturduk. Ben yorulmuşum, arkama dayandım. Düşçü gazeteyi biraz okudu sonra bana uzattı,

«Şurayı okusana,» dedi. Gazeteyi aldım, gösterdiği yerl okudum.

«DELİ GİBİ KISKANDIĞI GÜZEL SEVGİLİSİNİ DELİK DEŞİK ETTİ

Garson Fehmi, sevgilisi Cemile'yi, kıskançlık yüzünden öldürdü...»

Altta iki resif:

Öldürülen Cemile — Kalın kaşlı, güzel bir kız.

Öldüren garson Fehmi — Bir adam.

Düscü İsmet, öldürülen kızın ve onu öldüren adamın resimlerine uzun uzun baktı,

«Güzel kadınmış,» dedi.

«Kadının galiba başka bir adamla ilişkisi varmış, ama onun resmini koymamışlar,» dedi.

«Kimbilir ilk başta birbirlerini ne çok seviyorlardı.» dedi.

Güneş bir bulutun arkasına girdi, etrafın biran rengi kaçtı. Düşçü İsmet kolumu tuttu,

«Bak, karşıya bak,» dedi. Gösterdiği yana baktım. Oturduğumuz yere doğru iki kişi geliyor

Düşçü İsmet, «İyi bak, Iyi bak,» dedi bana.

İyi baktım. Bunlar garson Fehmi ile sevgilisi Cemile. Kolkola girmişler, birbirlerinin gözlerine, ağzına bakıyorlar. Cemile gerçekten güzelmiş. Saçları ve kaşları simsiyah, teni de dupduru. Çok büyük, kırmızı güzel bir ağzı var. Fehmi'ye yavaş sesle hep birşeyler anlatıyor. Öyle bir heyecanlandım ki yerimde zor duruyorum. Düşçüye baktım. O da çok heyecanlanmış. Garson Fehmi ile Cemile'den gözlerini ayırmıyor.

Cemile uçuk pembe bir elbise giymiş. Yakasının iki kanadı

beyaz. Belini de beyaz bir kemerle sıkmış. Ayakları çorapsız. Öyle bir hoş ki...

Garson Fehmi esmer, saçları dümdüz, gözleri zeytin gibi. İnce ince gülüyor. Gömleğinin yakasını açmış, kollarını da kıvırmış. Sol kolunda saat var.

Önümüzden geçtiler, garson Fehmi bizim taraftaydı. Önümden geçerken ondan hafif ter kokusu geldi burnuma. Düşçü'ye bakıyorum. O gözlerini Cemile'den ayırmıyor. Biz de kalktık, arkalarından yürümeye başladık.

Cemile yavaş sesle Fehmi'nin kulağına birşeyler anlatıyor. İkisi de gülüyorlar. Parktan çıkıp caddenin kenarına geldiler, karşıya geçtiler.

İsmet'le ben hemen karşıya geçemedik. Onlarla bizim aramıza birçok araba girdi, otobüs girdi. Yolun kenarında durup bekledik. Karşıya geçtiğimizde Cemile ile Fehmi'yi göremedik. Kalabalığa karışıp gitmişler. Düşçü'nün çok canı sıkıldı.

«Biraz hızlı yürüseydik biz de onlarla geçecektik karşıya. Yazık oldu, kaybettik onları işte» dedi.

Cebeciye doğru yürüyoruz. Düşçü İsmet arada elini sağ böbreğinin üstüne bastırıyor. Birden yan yoldan karşımıza anneannemin arkadaşı Zehra hanım çıkıverdi. Bana: «Nasılsın, iyimisin, yavrum. Anneannen nasıl? diye sordu.

«Anneannem çok iyi,» dedim.

«Ona benden çok selâm söyle,» dedi, İsmet'e de şöyle bir baktı. Dönüp Kızılay tarafına gitti.

İstanbul'dan kalktım geldim Fehmi'nin yanısıra. Kız gitme dedi, Saime, kal burada. Adın çıkar kız hem ne yapacaksın oralarda. Ne yapacağım, yaşayacağım onunla. Onun odasında oturacağım, onunla gezeceğim, karşısında yemek yiyeceğim, gece yanında yatacağım. Ben ne yapayım İstanbul'da Saime'nin yanında? Saime evinde oturmuş da ne olmuş. Sabahtan akşama dek pencerenin önünde koca bekler. Otuzuna gelmiş, rengi sarı, evde kalmış, titiz olmuş o yüzden. Sigarayı içer, her söndürüşünde gider tablayı sobaya döker, etrafındaki külleri üfler hep.

Üstüme giyecek elbisem yok, pazartesi Fehmi çarşıya götürecek beni. Alacağım elbiseyi o da beğensin istiyorum.

Bugün günlerden Salı. Düşçü İsmetle doktora gittik. O şim-

di doktorun yanında. Ben doktorun bekleme odasında oturmuş bekliyorum. Duvarda, Burgaz adasının yağlı boya bir resmi asılı.

Düşçü doktorun yanından çıktı. Baktım pek keyfi yok gibi.

«Neymiş» diye sordum.

«Benim yaptırdığım testten birşey anlaşılmazmış. O test artık pek kullanılmıyormuş. Tam emin olmak için «Bakteri Kolonisi» testi yaptırmak gerekiyormuş. Bu kez laboratuvarda steril kaba işeyecekmişim, dedi

Kızılaydayız, rastgele bir sinemaya girdik. Filim başlamış, karanlıkta yerlerimize oturduk. Filimde atlar koşuyor, bir iki sığır çobanı var. Tahta evli bir kasaba meydanı var. Her an toz toprak. Belli hava çok sıcak. Sığır çobanları ter içindeler.

Bu tür filim hiç sevmem. Düşçü de sevmez ya, girdik bir kere, Ara oldu, Işıklar yandı. Düşçü kolumu dürtüyor.

«Öndeki sıraya bak,» diyor. Baktım önümüzdeki sırada, biraz yanda, Cemile ile garson Fehmi oturuyorlar. Özlemişim onları, görünce seviniverdim birden. Düşçü'nün gözleri pırıl pırıl. Hep Cemile'ye bakıyor. Cemile bakışımızı sezmiş gibi döndü, bize baktı. Gene kocaman kırmızı ağzını, büyük gözlerini gördük. Cemile bir an Düşçü'nün tam gözünün Içine baktı. Sonra gene arkasını döndü.

«Onunla bir konuşabilsem,» dedi Düşçü. Işıklar söndü. Filimin ikinci yarısı başladı. Ben seziyorum, Düşçü filimi hiç seyretmiyor, hep Cemile'ye bakıyor, karanlıkta. En yiğit sığır çobanı ile güzel kadının biri birbirlerine kavuştular. Filim bitti, ışıklar yandı. Dışarıya çıkıyoruz. Cemile ile garson Fehmi biraz öndeler. Biz kalabalıkta onları kaybetmemeye çalışıyoruz. Cemile döndü, gözleriyle Düşçüyü aradı buldu, bir daha baktı ona.

Onlarla aynı dolmuşa bindik, Ulus'a doğru gidiyoruz. Cemile'nin üstünde mavi bir elbise var. Belli ki saçları vumuşak. Garson Fehmi ile o önde oturuyorlar. Düşçüyle ben arkada oturuyoruz. Düşçü camdan dışarıya bakıyor ya, birşey gördüğü yok. Garson Fehmi,

«Filim fena değildi dedi.

«Çok güzeldi. Ben çok sevdim dedi Cemile.

Cemile bizim arkada olduğumuzu biliyor. Binerken gördü bizi. Ben Cemile'nin sesini düşünüyorum. Kalın, değişik bir sesi var. Garson Fehmi dikiz aynasından arada bize bakıyor.

Dışkapı'da dolmuştan indiler. Biz de indik. Yeni yapılan caminin sokağına saptılar. Arkalarından gidiyoruz. Çeşmenin yanın-

daki eski eve girdiler. Üst katta bir ışık yandı. Düşçü ile ben geri döndük. Yolda Düşçü bana:

«Garson Fehmi bugün herhalde izinli. Yoksa bu saatte çalıştığı yerde olması gerekir» dedi.

Samatya'daki ev geliyor arada aklıma. Orası şimdi Kocamustafapaşa. Evin yanında kocaman Samatya Göğüs Hastalıkları Hastahanesi vardır. Odamdaki perdenin üstündeki çiçekleri düşünüyorum. Bahçede horoz, tavuklar, Saime'nin babası bakar onlara. Saime'nin babası köşedeki caminin imamı. O ev Evkaf'ınmış. Ben anasına teyze derim. Çok sever beni. Her sabah Saime'nin basma sabahlığı, zayıf elleri, pembe sedef ojeli tırnakları. Odasında çay içerdik karşılıklı. Onun odası çamurlu arsayı görür. Oğlanlar top oynar orada. Saime'nin odasında herşeyin üstünde işlemeli bir örtü. Radyonun üstünde, sehpaların üstünde. O işlemiş. Yatağın üstünde işlemeli yastıklar.

Saime bir gün eve geldi. Sapsarıya boyatmış saçlarını. Oysa teni esmer, kendi kara kuru. Bir tuhaf olmuş. Anası babası hiç ses etmediler. Güzel olmuş dedim ya, eskisi daha iyiydi.

Lâleli'de yürürken bir gün, sinemaya gidiyorduk, arkamıza iki oğlan takıldı. Laf atıyorlar konuşma teklif ediyorlar. Ben gülmekten katılıyordum. Saime çok kızdı.

«Haydi oradan terbiyesiz itler. Ne zannediyorsunuz siz kendinizi,» dedi.

Oğlanlar da ona:

«Biz sana mı attık lafı. Yanındaki güzel'e söylüyoruz» dediler.

Şimdi her sabah uyanınca bakıyorum. Fehmi yanımda uyuyor.

İki gündür Düşçü'yü görmediydim. Bugün bize gelmiş. Sırtına yeni bir gömlek giymiş. İyi gördüm onu.

«Çıkalım, sana anlatacaklarım var» dedi. Çıktık, yolun aşağısına yürüyoruz. Düşçü.

«Biliyor musun, ben Cemile ile konuştum,» dedi.

Şaşırdım kaldım.

«Nasıl konuşabildin, anlat» dedim.

«Konuştum işte» dedi. «Cemile Fehmiyi sevmiyor. İstanbul'dan gelmiş buraya. Fehmi kandırmış onu. Şimdi de ondan bundan kıskanıp dövüyormuş. Cemile bırakacak onu.»

Yolun sonuna geldik, bir başka yola saptık. Durmadan yürüyoruz. Düşçü hep Cemile'yi anlatıyor.

«Cemile İstanbul'da Kocamustafapaşa'da bir ailenin yanında kalıyormuş. Bunları hep bana anlattı; bir yakından görsen onu, bir konuşmasını duysan, öyle tatlı kl,» diyor.

«Madem ki sevmiyormuş Fehmi'yi, niçin kalkıp da gelmiş İstanbul'dan buraya?» diye sordum.

«Çocuk işte. Seviyorum sanmış.» ,

«Böbreğin nasıl oldu?» diye sordum.

«Ne bileyim, »dedi.

Düşçü İsmet bu akşam Cemile'yi gene görecekmiş, garson Fehmi lokantaya gidince.

Düşçü çeşmenin yanında beklerken, karanlık evden Cemile çıkıp onun yanına geliverdi.

«Merhaba İsmet,» dedi.

Düşçü onun elinden tuttu. Karanlığın içine girdiler.

Biliyor musun İsmet, akşam üstü oldumu çay içmesini çok severim ben. Bizim orada Saime demlerdi çayı, yaldızlı bardaklara koyardı. Tepsinin üstünde de güzel bir tepsi örtüsü. Beraber içerdik çaylarımızı. Ben onun paketinden bir de sigara yakardım, arsada top oynayan çocuklara bakardık.

Ben çiçekleri çok severim. Bir sürü saksım olsun isterim. Onlara bakayım, su vereyim, gözümün önünde büyüsünler. Saime'lerdeyken, penceremin önünde bir begonyam vardı, yaprakları güneşten kızarmıştı, öyle bir açardı ki. Toprağına çay koyardım. Çay suyu iyi gelirmiş.

Fehmiye herşeyi anlatacağım. Zorla tutmaz ya beni. Ama çok kıskanır. Taş pudra almış bana. Dün gece yatağın üstüne koymuş. Bütün aldıkların senin olsun diyeceğim.

Düşçü çeşmenin yanında durup Cemile'nin ardından baktı. Cemile çabucak kapıdan içeriye girdi.

Düşçü odanın ışığı yansın diye bekledi. Işık yandı. Ardından dört el tabanca sesi duyuldu. Bütün camlar şangırdadı. Düşçü yürüdü caddeye çıktı. Bir dolmuşa bindi. Kapı çalındı. Baktım bize gelmiş. Yüzü bembeyaz, gözleri acı dolu.

«Garson Fehmi, Cemile'yi öldürdü,» dedi. «Cemile çıktıktan sonra eve gelip onu beklemiş olacak, Cemile ışığı yakınca, vurup öldürdü onu.»

Koltuğa oturdu, başını iki elinin arasına aldı.

«Son kez öyle görmek istemedim Cemile'yi» dedi.

İkimiz de biliyoruz, Cemile öldü. Garson Fehmi karakola gidip teslim olacak.

Fehmi'yi sahil yolundaki çay bahçesinde tanıdım. Saime ile oturuyorduk. Üstümde pembe elbisem vardı. Salme'nin bir arkadaşı ile geldi Fehmi. Bizim elimizi sıktı, sonra oturdu bir gazoz içti. Durmadan benim gözümün içine bakıyordu. Denizde yüklü takalar geçiyordu.

Odaya girip ışığı açtığımda, onu karşımda görünce öyle bir korktum ki.

Yerde yatıyorum. Karyolanın demir ayağı yanağımın yanında. Sağ gözüm patlamış.

Arkadaşım Düşçü İsmet'le yan sokağın birinde yürüyoruz. Mayıs ayına yeni girdik, bir de yağmur yağdı, her taraf yemyeşil. At kestaneleri de pembe pembe çiçek açmışlar. Düşçü İsmet'in işi gücü düş kurmak. Öyle güzel düşler kurar, kurduğu düşleri öyle bir anlatır ki, duysan bayılırsın.

GİRGİNSOY, Naci

ÇINARLI DENİZ

Işıklar içindeydi süpermarket. At koştur salonlarından, geniş vtlrinlerinden yansıyan ışık parçacıkları, kalabalıktan güçbelâ bir yol buluyor, gidip caddenin çamurlu su birikintilerinde konuyordu. Birikimlerle belli kavşaklarda toplanan halk, kentin sokaklarından ana caddelere akıyor, bayram öncesi tecim evlerine doluşuyordu. Saçaklarda, oluklarda bir yağmur sesi sanki. Öyle bir gürültüyle, karmaşık, kapı önlerine, sokaklara akan. Yok yağmur yok dışarda. Hem o saçaklar, saç oluklar da şimdilerde görünmüyor. Yıllar ötesinde olmalı. Bir yağmur, gelip gelip saçaklara vuruyor, oluklardan boşalıyor. Birileri kestane kebap satıyor çocukluğunun bir yerinde. Arada bir kaldırıyor delikli saçı, ateşi yelliyor. Kıvılcım sarıyor çevresini, yağmurlu sonbahar akşamını. Süpermarkette her şey var. «Sana bir palto pardesü gerek,» diyor Eşi, üşüyorsun artık.» Modeller, etiketler, hesap-kitap. Erteleniyor. Ne çok giysi var süpermarkette. Kenti giydirir. Bır yağmur oluğu kapı. Saçak altında kestane satan çocuğun az ötesinde dururdu yaşlı adam, ayağı kesik adam. Bastonuna dayanır öyle dururdu. Yok, durmazdı, birşeyler söylerdi elbet. Ama hiç konuşmazdı. Bakardı hep. Okula gidiş dönüşlerde orda olurdu. Para verse miydi? Göğsünde madalyası var. Biri söylemişti çok sonraları, İstiklâl madalyasıymış. Olur mu canım demişlerdi, küstah adam, bu madalyayla el açılır mıydı! Oysa el açmazdı o, para uzatırlarsa alırdı. Yürürken görmemişti, koşamazdı da, bir ayağı yoktu. Savaşta kalmış, derlerdi. Kestane kebap satan çocuklar yok şimdi. o adam da. Nereye gittiler acaba? «En iyisi bir çift çorap alalım sana, bir de gömlek. Çocuklardan bize fırsat kalmıyor ki!» Eşi, ekliyor: «yağsız kıyma alalım, perhizdesln, ızgara köfte yapayım.» O adam yok artık. Anladın mı Mahmut da yok. Balık tutardı iskelede, hep söylenirdi. Birşeyler anlatır, sık sık, anladın mı? derdi. Tuttuğu balıklara bakardı çokluk, denizden, renkler içinde, çırpıntılı, ürkek gözlerinde şaşkınlık, ölüm korkusu balıklara. Anladın mı Mahmudu

dinlemezdi, o da, başkaları da. Olsun. Alınmazdı. Anladın mı Mahmut, anlatırdı hep. En çok da eski yılları, savaş anılarını anlatırdı. Gülerlerdi, yine içmiş, tutmuş kafayı diye düşünürlerdi. N'oldu sonra Anladın mı Mahmut? Birden yitiverdi. Yok, pek birden değil; çocukluğu, gençliği boyunca iskeledeydi. Onu hep orada bulacağını sanıyordu. Yoktu işte. Madalyasını kime bıraktı acaba? Savaştan önce de balıkçılık mı yapardı Anladın mı Mahmut, beş kuruşluk misine, kırk paralık sinek oltasıyla, Bunu hiç düşünmemiş, sormamıştı.

Süpermarkette herşey var. Ne ararsan. Yiyecek, giyecek, içecek, ev eşyası. Nafiz bey yalnız rakı satardı raflarında. Uzun Ahmet, meze satardı. Öbür Ahmet efendi, tütün sigara, gazoz, bir de su, tülbentli küpünden bardakla. Hafız Burhan mı okuyor Uzun Ahmedin borulu gramofonunda? Dizlerine kapansam, kana kana ağlasam. Varmış bizim ayrılmamız eyvah ki kaderde. Arada bülbül şaklaması gibi ıslıklar, nefes tüketici gazeller. Yok yok, Hafız Burhan değil bu, plâk değil. Sülüklü Feti söylüyor limanda, direkler üstünde. Akşamları içki sofrasında, gündüzleri iskelede Feti. İçiriyorlar, söyletiyorlar. Seyyar köfteciden doyuruyorlar, söyletiyorlar. Ne ses varmış ama. «Birisi tutsa şu çocuğun elinden, öğrenim görse, İstanbul'a gitse, ders alsa, Hafiz Burhan'ı geçer vallahi» diyorlardı. Hep dediler. Sülükçü Feti, hep söyledi, sesi, gazelleri çarşıdan duyuldu. Geceleri meyhaneleri, küçük dükkâncıklarda kurulan içki sofralarını aştı, sokaklara, evlere ulaştı. Sesi, giderek kalınlaştı, suratı gölgelendi, karardı. Sesi kesiliverdi bir gün. Öldü mü, kaldı mı, kim bilir? Peki ama niçin Sülükçü Feti derlerdi, sülük mü tutardı, sülük mü satardı? o yıllar dikkat etmemişti buna. Şimdi öğrenmenin olasılığı da yoktu, gereği de. «Hiç değilse bir pardesü alsak, üstündeki bayağı eskidi.» Süpermarkette çeşidi var.» Bak, diyor Eşi, kumaşı da, rengi de iyi.» Beyazdı ilk aldığı. Anımsıyor. İstanbul'da lisede okuyordu. Yağmur altında pansiyondan durağa yürümek, tramvay durağında beklemek, oradan okula ulaşmak güçtü. Birçok hesaplar yaptı, İstanbullu bir öğrenci arkadaşıyla Kapalıçarşıya gittiler. Bir serin altın ışıltısı. Sonra eski giysi kokuları. Yakası, kolları yenmiş beyaz bir pardesü aldılar. İlk cumartesi kente dönüşte, köprüde vapur beklerken, denizin sesi, sallantısıyla sırada keyifle dergisini okuyor, etekleri kirlenmesin diye özen gösteriyordu. Hep onunla gitti geldi büyük kente, okula. Sonraları, çok sonraları başka pardesüsü oldu. babasına kaldı es-

ki beyaz pardesüsü. Onu kış akşamları omuzlarına alır, Rumelili ellerini mangalın pozaları üstüne tutar, dalar giderdi.

Süpermarketin bodrumu kantin. Sağda gençler oturmuş, bira içiyorlar. «Sen de birşey yemiyorsun ki, diyor Eşi, herşey dokunuyor!» Pastırma, sucuk, salam, tarama, tuzlu balık, dolma, çeşitli peynirler, mezeler. Gençler bira içiyor, konuşuyorlar alçak masalarda. Işıklar çoğalıyor, bir yerden çiçek kokuları, taze badem, midye dolması, kokoreç, salatalık, fıçı. İstanbul görüntüleri geliyor. Yanına kulplu bardaklarda bira, sahanda yumurta, sucuk. Bir Beyoğlu gecesinde 18-20 yaş ortaları. Bütün kadınlar, kızlar güzel. Her yan ışık. Orman Birahanesinin balkonu, «Salt Faik burada mı içer?» Kim bu adam? Öbür garsona soruyor, «Sait Faik gelir mi buraya?» Yanıt yok. Bir dergide okumuştu, Orman'da içermiş. Tünel'le Taksim arası, sinema önlerinde dolaşırmış. Bir patlak gözlü, pomak görüntülü adam arıyor Beyoğlu kaldırımlarında, sinema önlerinde. Görse ne olacak, durup konuşacak mı? Ne gezer! Merak işte. Bir de Küllüğe giderdi Beyazıt'ta. Birisini ararmışcasına bakınırdı, oturmazdı. Emin Efendi lokantasına, Beyazıt alanına, fıskiyelere karşı ne demişti genç şairlerin en yaşlısı: Döner kebap/dönmez olsun. Oturmazdı oralarda. Sahafların üstünde de oturmazdı nedense, dolaşır dururdu. Ağacın kocaman dalları altında, caminin arka duvarlarına yaslanıp bir çay içmeyi içi çekerdi oysa. Dişçi Okulu tarihi'mi, değil mi? Çirkin bir yapıydı o. Bitişiğindeki Kitaplık şirin mi şirin. Boş olsa, hep boş olsa, kitaplıklarını gezse İstanbulun. Oturup okusa, Eski mezarlıkları dolaşsa. Kimler gelmiş, kimler geçmiş. Her taş, tümsek bir serüven, bir yaşam öyküsü. Ya müzeler? Birileri sesleniyor sanki yoğun sessizlikte. Bir tramvay, akşam üstü, boydan boya köprü üstünden geçiyor, sular üzerine asılmış renkli fenerler gibi. Gece, ötelerden, çok ötelerden İstanbul'un bütün sesleri Azak yokuşunda ,bir ermeni evinin pansiyon odasına giriyor. Sabah ilk işi o eski tiyatroyu bulmak olacak. Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'si burada oynanmadı mı? Naşit'e giderken Şehzadebaşı Letafet apartmanını da aramalı. «Buna ne dersin?» Büyük şişe rakıyı gösteriyor Eşi. Süpermarkette herşey satılıyor.

Ellerinde küçük paketlerle çıkıyorlar. «Gördün değil mi kalabalığı? diyor Eşi. Bu, her gün böyle. Her gün kasaya yüzbinler giriyor. İş, ticarette. Memuriyette ne var?» Tamam, şimdi ansıyor. Zekeriya'nın salaş tiyatrosu vardı burada. Kentin sonuydu o sıralar, yine de dolardı geceleri tiyatro. Allı pullu kadınlar çar-

liston yapardı, Valansiya'yı söylerdi biri, Yalova'nın Şen Kızını, Benim Gönlüm Sarhoş'tur Yıldızların Altında. Haydar Haydar, bir kız-bir erkek Bıktım Usandım Bu Bekârlıktan. Sarhoş Raslh taklit yapar, tarağından bıyık: Hitler, beş tel saçı perçemli. Sonra komedi. Evet, süpermarketin yerindeydi tam. Bitişiğinde testitoprak kap yapımevi. Bir ayak tezgâhı fırdönüyordu, usta eller, becerikli eller, çamuru hızla dönerken yoğuruyor, biçimleniyor, ince boyun, ağız, sap yapıyordu. İlk bakışta albenisiz o toprak kaplar, testiler, küpler, kapı önüne, güneşe çıkarılırdı kurusun diye. Kurudukça, güneşi emdikçe kanlanır. güneşlenirdi. Bir doğal boya, bir güneş rengi kazanırdı. Sırlı küpleri testileri buradan alırlardı. Soğuk tutardı suyu. Yaz boyu Keltepe'den gelecek kar beklemek, tükenmeden almak güçtü. «Kızın paltosunu beğendim, bir de sen bak, uygunsa alalım. Oğlana bu bayram bir pabuc alacağız yalnız.» Saçaklarda toplanan yağmur suları hızlı oluklardan dökülüyor, yol boyu derecikler. Kibrit çöpü, küçük tahtacıklar yüzdürüyor çocuklar. Gemilerini yarışa salıyorlar. El çırpıyor, haykırıyorlar. Biri gidip gidip çalıya takılıveriyor, çabucak eliyle düzeltiyor, kurtarıyor, yarışa sokuyor yeniden. Yok, hayır. Yağmur yağmıyor, saçaklarda, oluklarda su yok. Bayram öncesi halk. bu caddeyi de doldurmuş, akıyor tecim evlerine. «İşte, diyor Eşi, kıza beğendiğim palto.» Giriyorlar. Pazarlıktan hiç hoşlanmaz. Etiketler felâket, para sınırlı. Kıza da pek yakışacak.

Akşam iyiden iyi indi. Vitrin ışıkları üstüne sokak lâmbaları da yandı. Sonbahar. Caddelerde bayram öncesi kalabalığı. «Acele edelim, çocuklar merak edecek.» Ne çok eczane var, adım başı. Kentte üç eczane vardı önceleri. Seçkinlerin toplanma, söyleşi, yeri. Yazın, eczane önüne çıkarılan sandalyelerde; kışın içeride, bazan nargileli, ama hep kahveli, sigaralı güleryüzlü, uzun süreli bir söyleşi. İlâç almaya gidişlerde, havan işi şuruplar. güllâçlar uzasın, ayakta da olsa beklesin, kulak versin, isterdi söyleşilere. Çokluk yurdun, kentin yönetiminden, gazetelerden, kitaplardan söz ederler ,aralarda güldürücü sözcüklerle şakalar, fıkralar söylerlerdi. Birşeyler aldığı bakkallarda, sebzecilerde de öyle olurdu. Okumuş insanlardı, görgülü, düşünceli, ağır adamlardı. Belediye Meclis Üyesiydiler. Her gidişinde gazeteden başlarını kaldırır, tezgâha, teraziye geçerlerdl. Utanırdı onlara «ver şurdan yarım kilo peynir, bir marul!» demeye. Sonraları, küçük hasır, arkalıksız sandalyelere ilişip söyleşilerine katılmaya hak kazanmıştı. Kent, 20 bin kişilikti, çok alış-veriş olmazdı. Uzun,

tatlı, yaralı, şakacı konuşmalara olanak bulurlardı. Otomatik kasalar, çekmeler dükkânda nlçeri girince o cânım söyleşiler kapıdan çıktı. Gazeteler, yurt-kent sorunları, seçkinlerin söyleşileri, buluşma olanakları bitti. Resimli gazetelere şöyle bir bakıldı sabahları, atıldı. Seçkinler, söyleşiler, yerini en çok alış-veriş eden paralılara bıraktı. Küçük, arkalıksız, hasır sandaiyeler, birlikte götürdüler o eski seçkinleri, söyleşileri. Bir süre o parti bu parti tartışmaiarına tanık oldu göz alıcı formika masalar, sandalyeler. Sonra yalnız rakamlar kaldı; para. İş hanları, pasajlar, mağazalar, apartmanlar ötesine, kent dışındaki küçük kır kahvelerine taşındı bir süre o hasır sandalyeler, gönlü zengin parasız seçkinler, söyleşiler Derken tükeniverdi. «Durak kalabalık, minibüsler felâket. Geciktik de, bir araba mı tutsak?» Önceleri küçüktü kent. Yürüyerek gidilirdi her yere. Deniz görünürdü her yerden, bir de çınarlar, çınar yaprakları, yaz boyu leylek takırdıları, vapur düdükleri, gök mavisi, deniz mavisi, her yerden.

Minibüs, kurumuş çınar yaprakları üstünden geçiyor deniz kenarından. «Hesabını yapmaya korkuyorum, diyor Eşi, aldığımız birkaç parçanın. Paramız kalmadıysa...» Sonbaharda yapraklarını dökerdi çınarlar tenha caddelerde, kargaların, sığırcıkların bağrıştığı demiryolu üzerine. Akşam, turuncunun ağır bastığı renklerle ötede, körfezde suya girerdi. Belediye bahçesine koşardı çocuklar, iskeleye Güneşin rengi daha sularda, ay çıkagelirdi. Bidolu yıldız gökte yerini alırdı. Yakamozlu sularda balıklar gezer, arada bir sıçrardı. Yürürdü yol boyu kurumuş çınar yaprakları üstünde. Merhabalaşırdı. Ayaküstü konşurdu. Eve dönüşlerde 14 numara gaz lâmbası, sedir, konsol onundu. Kitapları, dergileri, gazeteleri, bir de Halk sineması hoparlöründen Tino Rossi'nin, Mustafa Çağlar'ın sesi. Elbet canım, bu şehir onlarındı. Şehrini, insanlarını seviyordu. Bunu yoğunlaştırmalı, kanıtlamalı, belgelemeliydi. İki arkadaş, küçük maaşlarından, dar olanaklarından birikimlerle bir gazete yayımlamayı kurdular. Kenti boydan boya geziyor, notlar alıyor, akşamları buluşup, iş dönüşleri o küçük meyhanede saatlerce bunu konuşuyorlardı. Kent, büyüyordu. Yeni, paralel yollar gerekiyordu. Yeni parklar, Imar düzenlemesi, tarih yapıtların korunması, onarımı, deniz kenarının değerlendirilmesi. Konu çoktu, çözümlenmesi gereken sorunlar vardı. Gazatenin adını Bizim Şehir koydular. Ekmek parası görevlerini sürdürürken akşamları buluşup yeni sayıyı hazırlıyorlardı. Gazete Ilgi görmüştü. Partiler yakınlık gösteriyor, yardımcı olalım

diyorlardı. Oysa onların partilerle işi yoktu ki. Oturduğumuz kente ödeyecek borcumuz var, görevimiz bizim bu, kanısındaydılar.

Duraktan paketlerle kira evine yürürken Eşi, «Herkesin arabası var, zor geliyor artık» diye söylendi. «Kimler, ne olmadı, sen böyle kaldın!» dlye ekledi. O da olmuştu, «görevden kaçamazsın arkadaş.» demişlerdi. Belediye Meclis Üyesi olmuştu. Bir süre sonra yeniden, «görevden kaçamazsın arkadaş!» diyerek daimî encümen üyeliğine, çeşitli komisyonların başkanlığına, raportörlüğüne seçmişlerdi. Sabah, erkenden işe gidiyor; toplantı günleri akşamdan gece yarılarınadek belediyede kalıyordu. Sabah, yeniden ekmek parası iş. Belediye Meclisi Üyeliği parasızdı, daimi encümende oturum başına 5 lira veriyorlardı. Bu koşturmaca aylar, yıllar sürdü. Sedir, gazeteler, dergiler bekliyordu. Deniz kenarı, çınar yapraklarının düştüğü yollar huzurlu gezintiler bekliyordu. Bir gece kan boşandı alttan, üstten. Çalıştığı yerin genç doktoru eve uğradı, «mide kanaması» dedi, ilâçlar verdi, üç gün istirahat. Üç günde kalkamadı. Üç gün daha, ilâçlar, perhiz. «Bu böyle olmayacak, dedi Eşi, senin iyi doktora, iyi bakıma ihtiyacın var.» Bekledi. Belediyedeki arkadaşları, yazı yazdığı gazetedeki dostları arayacaktı elbet, ilgilenecekti. Bir süre sonra belediyeden geldiler önce. Arabayla alıp götürdüler. Tartışmalı Meclis toplantısı vardı, başkanı devirmek istiyorlardı, bir oy bir oydu. Gazeteden de geldiler. Yeni bir biçim vermek istiyorlardı gazeteye, boyutunu büyüteceklerdi. Acaba, yeniden ne zaman yazılarına başlayabilecekti? Çok sonra, yorgun argın işe geliş-gidişlerde bir uzman doktor, «sen büyük varta atlatmışsın yahu, demişti, mide-barsak kanamaları önemlidir!» Meclisten ayrılmadan önce yukarılara, eski kaleye bir kır kahvesi yaptırabilseydi, denizi herkese açtırsaydı. tarihsel yapıtları yok olmaktan kurtarabilse, bu kente özgü sağlam bir imar, plânını gerçekleştirip eşitlikle, kesinlikle uygulatabilseydi ya ! Olmadı hiçbiri. Törenlerle temeller atıldı deniz kenarlarına. Deniz, maviliğinden oldu. Gök yüzü maviliğinden oldu. Grileşti, esmerleşti, kararda giderek. Yakamozlar, balıklar, yıldızlar, yeri-göğü dolduran mavi aldı başını gitti. Bahçeli, ağaçlı, çiçekli evler, yerlerini beton dikdörtgenlere bıraktı, duyarsız. Kent, şişti, 20 binlik çınar yapraklı ,denizli sokaklar, arabalarla doluştu 15-bin oldu. İteledi kenarda duranları karşı koyanları kent dışına. Bizim Şehlr'in yeni sahipleri vardı şimdi.

Kira evinin çevresi bir çamurlu göldü geçmiş sellerden.

Her kente inişte pabuçlarını boyatırdı ya çamurlanırdı yeniden eve gelişlerinde. Çınarların altına, demiryolunun iki yanına boyacılar sıralanırdı. Tak tak vururlardı fırçalarıyla sandıklarına. Ne güzel kuş tombul kadın resimleri, Kızkulesi bulunurdu topuzları parlayan boya sandıklarında. «Abi derlerdi Ken Maynard'ın filmi var Halk sinemasında. Bidolu hayduda karşı koyuyor kızı kurtarıyor beyaz atıyla en sonunda.» Maç tartışırlardı, «Beşiktaş'a üç çektik abi bu hafta sıra Galatasaray'da; aslan Fenerbahçe.» Saçları kapkara parlak; tümü güler yüzlü, yaşam dolu. Akşama şişenin dibinde iki parmak zeytinyağı, ciğer ya da balıkla bir şişe şarapla dönerlerdi evlerine. Boyuna çoğalırlardı, çocuk doluydu bayırdaki evlerinin önü. «Yetti bu çamur artık.» Pabuçları dışarıda, kapı önünde mi bıraksalar; yok yok, biri gelir toparlar. Yerdeki çamur birikintisi kalkmadan havada yeniden yağmur kokusu. Sabahı solucan kaynar sokaklarda. Nerden nasıl, bunca çok, bunca büyük çıkagelirler? Şişen büyüyen şehir de yöle göründü gözüne; birçok solucan karmaşık, kıvıl kıvıl. Kendi çıkarı için, özel yaşamı için karşısındakinin gözünü oyan, gerekirse öldüren, acımasız. Güneş doğdu da yükseldi mi o solucanlar bir yer buluyorlar kendilerine kaçacak. Ama var, solucanlar var biliyor; birçok var. Çamurlar içinde kıvranan koşturan solucanlar var onun düşlerini yiyen, mavi çocukluk kentini kemiren. Pencereyi açsa, bir derin nefes alsa çekse içine çınarlı denizi ıtırı küpe çiçeklerini, karanfili yakamozu balıkları. Yok, hayır; onlar yok artık, mavi de yok, solucanlar var; çamurlu su birikintisi. Bu kentten basıp gitmeli, küçüldü burada «Doğru, diyor Eşi; üstelik biz küçüldükçe burnun büyüyor, sığamıyor bu kentin evlerine, sokaklarına.»

Uzaktaki o küçük deniz kenti ne güzel. Beyaz badanalı evleri, balıkçı kahveleri, kalesi; çocukluğunun kentine eş denizi, mavisi; güleryüzlü; hoşgörülü insanlarıyla. Bir ulunun, Halikarnas Balıkçısı'nın görüntüsü, anılarıyla. Yürü kıyı boyunca sabah vakti doğan güneşe karşı. Otur kayalar üstüne, çocukluğundan bu yana yaşamını kur, yenile. Gençliğinin bir yerinde, aşkın en güzel vakti, koştur sevgilinle deniz gören tepelerde. Göğün mavisi yıldızlarla doluşurken kayığa, bırak kürekleri güngörmüş Ege sularına, onunla. Senin olsun ütülü pantalon, beyaz gömlek, gravat. Sümenin; stilon, maroken koltuğun, klâsörlerin senin olsun. Saygı gösterilerine ölçülü, hesaplı davranışlara paydos, Yılın altı ayı şort gömlek, altı ayı pantalon kazak. Minicik eski

bir Türk evi, denize bakan. Borusuz, saatsiz. Borular düzenledi yaşamını saate tutsak oldu uzun yıllar. Boruları size bırakacak işe gel-git'lerde. Saatini Halikarnas sularına atacak bir balık takar boynuna, bir ahtapot, mürekkep balığı geçirir kollarından birine. «Olur mu, diyor Eşi, çocukların öğrenimi var; gidersek İstanbul'a gider, yerleşiriz.» Yeniden solucanlar düşüyor belleğine, daha canlı, daha büyük; daha çok. Sonbahar. Havada yağmur kokusu. Korkuyor. Sabahı ilk işi sahile koşacak yakamozlu sularını arayacak çocukluğunun, mavi. Olmazsa açacak haritayı, haritada bir mavi deniz noktası buluncayadek uğraşacak. Çamurlu su birikintisiz, solucansız, bir küçük deniz kenti. Yollarına çınar yaprakları düşen, küçük; hasır sandalyelerde nasırlı ellerin tüttürdüğü ucuz sigaralarda söyleşinin tadına varılan. Kasasız, çekmesiz, önlüklü dükkâncıların buyur ettikleri, selâmlaştıkları kır kahveli bir küçücük mavi kent. Vardır böyle bir kent. Haritada mavi bir noktacık. Daha tükenmemiştir.

GÜNEL, Burhan

DOLUDİZGİN GECELER

Alafranga helayı ilk kez orada görmüştü. Yandaki vanayı açıp temizlenmeyi düşünemeyince ayağa kalkmıştı. Lavoboya musluğu açıvermek kolay gelmişti; sonra elini uzatıp su almak ve bacak arasını yıkamak. Aynada uzun uzun yüzüne bakmıştı, gözlerine. Eteğini sıvamıştı kaç kez ,çocuktan sonra sarkıveren karnına içi giderek göz atmıştı. İki yıl öncesiyle çok farklıydı bu günler. Gözlerinin altı da, daha şimdiden azıcık kırışmış gibiydi. Bütün yalancı ve ucuz boyalar boşuna Bir şey daha vardı ki yadsımak olmaz, düşünmeden geçilemez: On bir aylık minicik kızı...

Alafranga helaya düşünüp düşünüp bakmıştı bir daha bir daha... Oraya oturuluyordu. İçeri giren herkes otururdu, kesin. Bu gerçek içini hoplatıyordu!.. Oraya ONUN da sıcaklığı düşüyordu demek. Donunu sıyırıp da oturuyordu. Sonra, şu aynada, yeni yetme bıyıklarını gözlüyordu belki de. Saçlarını tarıyordu, kıvır kıvır dalgalı saçlarını. Belki gizlice sigara içtiği de oluyordu. Ama Gülseren ablasının oraya girince iç geçirip de onu düşündüğünü bilir miydi acaba? Ah keşke bilseydi, keşke! Gözlerine derin derin nasıl bakıyordu, nasıl süzüyordu Gülseren ablası anlamlı anlamlı nasıl içini çekiyordu arada bir...

«Neyin var Gülseren abla?» diye sorduğunda o, nasıl ellerinin arasına alıp da ellerini ONUN, «Bi şeyim yok canım!..» deyip sıkıştırıyordu.

Ama boşuna, ne yapsa yararı yoktu olmuyordu. Kaç kez yerleri süpürmüştü ONUN önünde, eğilerek, neredeyse saçlarını yerlerde sürüyerek ak bacaklarını göstererek ardından, tekrar tekrar süpürmüştü kaç kez ah kaç kez...

Açılan bacaklarını ONUN gördüğünü iyi bilirdi, coşkulandığını da, ama gözlerini kaçırıp ötelere bakmaya başladığını hemen, iyi bilirdi ah!..

Yere karşılıklı oturduklarında elini tutmuştu yemekte.

«Bak canım, pirinç pilavı kaşıkla yenmez, çatal kullanacak-

sın...» demişti yumuşacık, kuş tüyü sesiyle. Elini okşamıştı. ONUN yanakları kızarıvermişti, gül renkleri gelmişti tenine.

«Anladım Gülseren abla...» diye fısıldamıştı.

Sonra açmıştı ablası bacaklarını iki yana, ayırmıştı, kimseler görmesin diye de çevresine bakınıyordu. Yakınlarında çocuklar vardı. Gülseren'in yengesi yani ONUN ablası gelip geçiyordu mutfağa yatak odasına.

«Kimseler görmesin aman...»

Ayırmıştı iki bacağını işte, donunun iki kıyısını da ayarlamıştı görünsün. Görsün o, artık gözleri açılsın büyüdü kocaman oldu...

Gördüğünü biliyordu. Yüzünün güllenmelerinden anlamıştı.

-Kıvrılıvermiş iki üç uzun kıldı çoktandır jilet görmemiş giderek aklaşan yürek hoplatan et'ti kılların altında gerisinde ak ak-

Başını çevirmişti o. Boğazı düğümlenmiş olmalıydı. Çatalla yediği ilk pirinç pilavıydı ya dökülürdü artık önüne. Pirinç tanelerini titrek elleriyle toplamıştı. Sonra başını yerden hiç kaldırmamıştı Gülseren ablası çenesini tutup kendine doğru bakmasını sağlayıncaya kadar. «neyin var canım?» deyinceye kadar. Daha' döndü. Dün öğleyin. ONUN titrek sesi Gülseren ablasından kulaklarında çınlıyor.

«Bi şeyim yok ki...»

Olanlar taptaze, her an yenileniyor, yaşanıyor.—

Eğilip karnına bir daha baktı. Kocasını anımsadı. Ardından; evlenişini düşündü içinin büzüldüğünü duydu. Yüzündeki gerilmenin nedeniydi, üzüntüsünün. ONU anımsadı gene. Sesi nasıl da titrekti. Yüzü bebek, ayva tüylü kararmaya yatkın tüylü yüzü nasıl da gülleniverm işti öyle. Gözlerine bakmıştı uzun.

«Gülseren abla... Ah Gülseren abla...»

Kesik kesik söylemişti. O zaman, bir abla gibi saçlarını okşamıştı ONUN, tutup güzel başını göğsüne bastırmıştı.

«Seni bir sefer öpebilir miyim Gülseren abla?..»

Şaşırmıştı kadın tatlı tatlı bakmıştı gözlerinin içine, sevecen, şaşkın.

«Öpebilirsin a tabi öpebilirsin canım-..»

Ve çok suçsuz çok duygusaldı öpüşü ONUN. Hayır, öpmek değildi, öyle denemez, okşamaktı, sanki saçları okşamakcı Gülseren ablasının yaptığı gibi. Kuruydu, belki de acılıydı ONUN teni, dudaklarının kıyıları. Gülseren ablasının tenini yalayan so

luğu sevgiye özlemliydi gerdana düşen coşkusu. Hâlâ ONUN saçlarını karıştırıyordu kadın. Öptü o da yanakiarını. Sonra hemen kalktı, yazlık evin birkaç kez üst üste süpürülmüş güzel halısını bir daha süpürdü. Bacakları ağarıyordu, saydamlaşıyordu.

Üstlerinde bir gece ağarırdı. Aydınlık, bir bağ evinin damına düşerdi. Donuk olurdu, süzme bir ışık olurdu. Perdeler yaldır yaldır oynardı. Biraz ötede, küçük bir çocuk sağlıklı solurdu. Sineklere inat, cibinliksiz yatılırdı o odada. Üzümler büyümüş artık, meyveler dallara yürümüş, yaz yürümüş öyle; dal ucu, yaprak kıyısı... Yatağa sırt üstü uzanılırdı. Arada bir sağa sola dönülürdü, anlamı:

«Ben daha uyumadım...»

O zaman, kapının hemen dibindeki karyola da gıcırdardı:

«Ben de uyuyamadım Gülseren abla...»

İyi Uyuyamasın. Sevinirdi Gülseren. Yavaşça başını kaldırdı, yanıbaşındaki karyolaya bakardı. Çocuklar uyumuş olurlardı. On ikisinde Selim, beş yaş küçüğü Kerim, Hatice de horlardı küçük küçük, altısında. Görseler de anlamazlar ya olsun, kimsenin görmemesi daha iyi...

O zaman işte, derin bir iç çekip dalardı Gülseren:

«Kocası leblebici. Meriç sokağının başındaki dükkân onların. Lâle sinemasının biraz ötesindeki dükkân.. Herkes bilir. 'Leblebici Reşit' dendi mi hemen tanırlar. Bir gece anasıyle, ablasıyle geldi, Gülseren'i istetti. Kız pek alımlı, pek güzel değil. —Aptallar, onlar güzelden ne anlar sanki!— Ama boyluca, saçları beline dökülür, elinden de her iş gelir. Üstelik babası da Kore'den dönemedi, karışanı görüşeni yok demektir, yoksul çocuğu, kimsesiz. Pek iyi, pek güzel! Çamaşıra giden pörsük elli anası sevinip «olur!» dedi hemen, öptürdü elini. Kız daha ne olduğunu anlayamadan ayı geçirdi ama kan göremedi, gebe kaldığını anladığında ne sevindi, ne dövündü, düşündü kaldı öyle...

Şimdi, gözlerini kırpıştıran, babaya benzeyen bir kız çocuğu büyütüyor işi o. Amcasının evi yaylada. Arada bir çağırırlar böyle. Gülseren onlara gitsin, bol bol ev süpürsün, hafta sonlarında yemeğe gelen konukların önünden topladığı bulaşıkları yıkasın, hem yengesine yardım etsin, hem de kasabada kalıp cayır cayır yanmasın. Çıksın yaylaya, böyle yakınları olduğu için Tanrı'ya dualar etsin... Orada yeniyetme bir oğlan varmış, Süheyla yengenin erkek kardeşiymiş, aynı odada yatacaklarmış,

önemli değil. Daha çocuk o, kimsenin aklına gelmez. Leblebicl Reşit de kasabada kalsın, isterse cehennemln dibine kadar gitsin!.. Hem nohut kavursun bu sıcaklarda, hem de yansın bakalım!.. İşini bilip ellerin kocaları gibi varlıklı olsaydı o da! Karısı Gülseren'in; amcasının evinde, Süheyla Hanımın güzel giyeceklerine imrenip iç geçirdiği umurunda mı hiç! Değil! Öyleyse, ONUNLA yemek yerken bacaklarını iki yana ayırır öyle, bir güzel de gösterir orasını burasını. Sonra gece olsun ki, bak daha neler yapar

«Ben uyumuyorum daha, yatakta dönüp dönüp duruyorum işte!..» gibilerden, yayları gıcırdatır. Karşıdaki de ses verir, biraz ötesindeki: «Ben de uyumuyorum Gülseren abla...» Yüreği güpürdeyiverir o zaman, soluk alışları sıklaşır...»

İç geçirdi. Kalkıp yatağın içinde oturdu.

Perde oynamaz olmuştu, yel yoktu. Ama odanın orta yerie o her geceki süzme aydınlık yene düşmüştü. Bir küçük çocuk da anasının yatağında, bir kıyıda mışıl mışıl uyuyordu. Uzakta bir kuş ötüyordu. Belki de uyutmayan o kuştu. Ah uyutmayan o kuştu!

«Kuşu duyuyor musun?» diye fısıldadı.

«Duyuyorum Gülseren abla...»

Kadın iç geçirdi gene.

«Bırak bana abla demeyi artık, aramızda çoğu çoğu dört beş yaş var...»

Ötekinden ses çıkmadı. Kadın bir daha sordu:

«Uyuyor musun?»

«Kuş ötüyor da... İbibik galiba, durmadan ötüyor da... »

«Yaa... durmadan ötüyor. Bu gece ne kadar da sıcak hava...»

«Evet, çok sıcak!..»

Sesi yüksek çıktı. Gülseren irkildi. Aman yavaş konuşsunlar da kimseler duymasın! Amcasıyle yengesinin yattıkları oda tam karşıda. Kapılar kapalı ama gene de temkinli olmalı, nesine gerek...

«Aman yavaş konuş...» dedi, «Uyanıverirler sonra...

Kıstı sesini o.

«Peki...» diye fısıldadı.

Gülseren yataktan çıktı. Odada yalınayak dolaştı. Çocukların üstlerini örttü, hava ne kadar sıcak olursa olsun üşürler .Bu arada kısacık hesapladı:

«Pazara daha üç gün var. Bu oğlan ne zaman döner acaba? Daha dün geldi. Hemen gider mi? Gitmez. Gene de elimi tez tutayım. Ama sabırsızlık da etmesem iyi olur...»

«Ne zaman döneceksin,» dedi yavaşça.

«Belli değil, birkaç gün kalırım her halde. Trenle dönerim, haftaya. Şu kuş da susmadı be, uyuyamıyorum!..»

«Yalnız kuş mu uyutmuyor seni?»

Gülseren böyle sordu ama karşılık alamadı. Sustu o, çarşafın altına iyice girdi, sığındı denir. Belki de uyumaya çalışıyordu. Gülseren ONUN neler düşündüğünü çok merak etti. On beşindeydi o, lisenin birinci sınıfında, artık kocaman olmuş, Anlamaz mı «o biçim» işlerden? Anlaması gerek, bilmez olur mu hiç? İçini bir daha çekti. Uzun uzun düşündü...

«Ne düşünüyorsun Gülseren?»

Yengesi sordu. Omuzlarını oynatıp karşılık verdi öteki, lokması ağzında:

«Bi şey yok yenge, biraz uykusuzum da.

«Ne o uyumadın mı?»

Gene yengesi sormuştu ama oğlan karıştı söze:

«Dün gece ben de hiç uyuyamadım abla, bir kuş vardı, sabaha kadar ötüp durdu... İbibik midir nedir...» dedi.

Yengesi Gülserenin yüzüne baktı o zaman. Sonra, erkek kardeşinin gözlerini aradı. Ama onda bir şey bulamadı. Yalnız, Gülserenin yanakları sağlıklı görünümünü yitiriverdi, bir limon kabuğunu andırıyordu. İki kadın lokmalarını geveledi durdu yemek boyunca, oğlan karnını güzelce doyurup kalktı.

«Ben pınara kadar gideceğim abla,» dedi. «Siz de gelir misiniz? Yolda üzüm de yeriz, adamlar satıyorlar, çok ucuz, dün gittim ya keşke size de getirseydim, gelen var mı?»

Çocuklar peşine takıldılar. Üçü birden, yeğenleri. Gülseren de çok isterdi gitmeyi ama, yengesinin bakışlarından çekindi bu bir, ikincisi de bugün çamaşır yıkanacak, iş çok. Umudunu geceye bağladı. Hele gece olsun, yataklara girilsin, herkes uyusun, biliyor yapacağını. Derdini açık seçik söyleyecek. Öpecek ONUN saçlarını, elleyecek tenini soluğunu koklayacak. Dudakları ONUN gizlice içilmiş sigara tadında, tüyleri şeftali, sesi inişli çıkışlı, yeni yetme. Coşkuları da öyle, sesi gibi.

İbibik denen kuş gene ötecek, süzme ışık odaya sarkacak. Adamla karısının neler konuştuklarını hiç kimse bilmedi,

duymadı, öğrenemedi. Ama yataklara girilmeden önce adam dedi ki:

«Kapılar açık kalsın Süheyla, gece çok sıcak oluyor...»

Süheyla Hanım başını salladı, olur. Bir Gülserene baktı, bir de erkek kardeşine. Sonra kendi kendine gülümsedi. Karşılıklı iki odanın kapılarını açtı, önlerine birer sandalya dayadı. Ortada kalan küçücük holün de ışığını yanık bıraktı. Öteki gecelerin tersineydi bütün bunlar. Karanlık olmadı.

Gene donuk bir ay ışığı vardı dışarda. Gene o kuş sesi duyuluyordu ama, artık gıcırtılar gelmiyordu karyolalardan. Odanın orta yerine süzme ışık değil, holdeki altmış mumluk ampulün aydınlığı düşmüştü. Yatanların soluk alıp verişleri kıpırtısız ışığı oynatacakmış gibiydi ama hep öyle duruyordu her şey, kıpırtısız.

Yalnız, bir kadının yüreği üzülüp büzülüyordu. «Kalk kapa!» larla ışık arasında gidip geliyordu duyguları...

HACIHASANOĞLU, Muzaffer

ESKİMİŞ BİR MARANGOZ

Ağaçlar yeniden canlanıyordu. Ilık bir esinti vardı havada. Kanburu çıkmıştı iyice. Oysa uzundu boyu. «Kısalıyorum...» dedi. Geceler geçmek bilmiyordu. Günler kısalıyordu. «En az on, onbeş kişi, ellerinde sopalar, vuruyorlar nereme gelirse; sabaha kalkmak için davranıyorum. Elimi bulsam ayağımı bulamıyorum yerinde. Kocakarı inliyor yatağın ötesinde...» Sırtında kalın kumaştan bir palto vardı. Kol uçları, yakası yıpranmıştı, yağlanmıştı iyice. Kaç yıldır sırtındaydı. Gömleğinin düğmelerini kocakarı mavi iplikle dikmişti. «Bunadı iyice. Görmiy ki gözleri dorgu dürüst dike. »Ona da bahane bulacak durumda değildi. Az kahrını çekmemişti. Kasketini yeniden yerleştirdi başına. O yeniydi işte. Eskiydi kendisi. Giysilerin de tümü eskiliğiyle uyuşuyordu; kasketiydi yeni olan. Aldı eline, okşadı tüylü kumaşını. «Yakıştıramiyler bana yeni bi şey. Ula ben adam değil miyim? Emmi şapkan ne gadder gözel, ver de bi fotuğraf çektirek. Babam gurt gocayınca köpeklerin maskarası oliy. Ulu ben Marangoz Ali Usta, ben bu durum vaziyetlerine düşecekleyin adam mıydım orospu çocukları? Ölebilmeli adam dediğin vakitlice, yaşama dediğinin irezilliği ortaya çıkmadan. Ula bi kasketi de mi çok gördünüz bana? Evlerinizdeki tavanlara bakın, döşemelere bakın, kapılara bakın, analarınızın konsollarına bakın, beni göreceksiniz; benim ellerimin izi var çoğunda. Dünkü bebeler adam oldular, begenmiyler bizi. Kimden kime şekva. Kendi öz evlatlarımdan ne buldum ki ilden ne bekleyeyim... Ahan hepisi bırakıp gittiler. Kocakarıynan ben biribirimizin yükünü sürüyüp duruyuk. Ölmek elinde degil insanın. Elinde, niye elinde olmasın... Bi urganın ucunda iş. Ona da herkesin gücü yeter. İyi emme kendi kendini intihar itmek Allahın emrine garşı gelmek değil midir? İpi yağlamak, geçirmek boynunu... Ya koparsa... Sağlamını al, bağla sağlam bir merteğe. Gelirler bakarlar ki Marangoz Ali usta salaniy tavandan aşağı. «Ula, derler, bu merteği kendi eliyle yerleştirdiydi fıkara. Korkar geri çekilerler. Oysa bi şey yapa-

mam onlara; uzamışım öyle. Bağıramam da» Ula, ölülerin eli kalkmaz, dili dönmez, dirilerden korkun siz» diye. Hayır, hayır begenmedim İpi. Uyku ilacı almalı en iyisi; kıvrılır kalkar adam. Farkına varır da hastaneye götürürlerse, o iastlk hortumu yuttururlar ki adama, anandan emdiğin süt burnundan gelir. İrezillik dızboyu çıkar. Korkiysin All Usta. Ben mi, ben mi korklym? Sorsunlar tüm melmekete. Marangoz All Usta korkar mı dlye... Toprak kayıyordu ayaklarının altında sanki. Şehirden İlçeye anayoldan ayrılıp ağaçlıklı bir yola saptı. Çalı çitlerle ayrılmıştı bahçeler birbirinden, yoldan. «Eğer, dedi soğuk vurmazsa mışmışlar iyi bu yıl.» Geçen yılları hatırladı. Her bahar aynı lafları ya kendisi söylemişti, ya komşualrı. Mışmışları her yıl soğuk vurmuştu. «İyi, bu yıl çok iyi...» dememişti kimse. Her yıl mışmış yemişti Ali Usta. «Kimse de acından ölmedi. Halinden memnun olanı da görmedim. Göze gelmekten korkiydi herkes. Olan da olmadı' dedi. Bütün ağaçlar sapsarı mışmışa kesseydi, bahçalar sapsarı olaydı, çillenmeseydi, kurtlanmasaydı hiç, açmaya, sermeye, islime güç kuvvet yetmeseydi, ellehem yine ağlardı bu millet,» Ayağı bir taşa takıldı; tökezledi.

«Düşmeyesin...»

Döndü, baktı; Recepdi. Severdi bu çocuğu. Komşusu Hacı Mustafanın oğluydu.

— Recep, sen misin oğul? İhtiyarlamayasın hiç!

— Elinde mi insanın Ali dayı?

— Elinde...

Recep şaşkın şaşkın baktı yüzüne. Her zaman gördüğü Ali dayıyı yeni görüyor gibiydi. Yüzünün çizgileri daha derinleşmişti. dudak birleşekleri aşağı kaymıştı, burnu büyümüş, dağ gibi olmuştu. Gözleri bir uçurumun dibinden bakıyordu sanki. «Elinde...» demişti. İhtiyarlamamak insanın nasıl elinde olabilirdi? «Bunadı. Az zamanın adamı degil Ali dayı. Vaktiyle çok çalışkan bi adammış; şimdi ne eski gücü kaldı, ne de yeni usulleri bilir. Ona kalsa şimdikilerin hepsini cebinden çıkarır. İnsanoğlu benlik dâvâsından vazgeçemiyor...»

— Baban nasıl? Görmiym epidir. Çıkmıy nı evden?

— Üşüttü kendini. Yattı bir ara. Söz dinlemi. Baba senin neyine bağınan bahçaynan uğraşmak...

— Öle dime oğul Recebim, öle dime! İnsanın bir uğraşı olmalı mutlaka... Yok sayar kendini, bir işin ucundan yapışmazsa... Biraz gücümü yerinde görürsem alırım aletlerimi elime...

— Sen de çalışmamalısın artık Ali dayı.

— Çalışmayıp ne bok yiyeceksin oğul Recebim. De haydi bağ bahçe işi çıkıy. Emine Teyzen sızıdan gımıldayamıy. Her iş bana bakiy. Oğuldan, kızdan hayır yok. Herkes aldı başını gitti

— Hasan var ya...

— Bırak deliyi! Tutturdu bi Alamanya... Sevda getirecek Alamanya üzerine... Muayenede özür buldular. Şimdi de tutturdu turist paraportu alıp gideceylm diyi. Para vermeliymişim gendine. Ula ben nerden buluyum parayı. Darphanem var da para kesiym sanki. Sağda solda da öle konuşiy olmalı. Usta ver şuna parayı da kurtul dilinden, diyler. Tövbe, tövbe, tövbe... Yigen dert çok... En iyisi...

— He ya Ali dayı... Dertsiz baş yok..

— Yürü yigen yürü, yolundan galma! Ben senin ayağına ayak uyduramam. Hacı Mustafa gardaşıma da selâm söyle! Allah şifasını versin.

Recebe baktı. At gibi gidiyordu. Sağlam basıyordu toprağa. Kaşı gözü, boyu bosu yerindeydi: terbiyeliydi de üstelik. Kızı Raziyenin gönlü hep bu oğlandaydı ama Recep hiç oralı olmamıştı. «Kızım çirkin değildi. Hiç de çirkin değildi. Emme ben zengin değildim. Ne dimişler davul bile dengi dengine vurur. Esmerdi buzum kız. Oğlanın göynü akça pakçalardaymış ellehem. Taaa gidip eski mahalleden bi kız alıp geldiler. Ben görmedim hiç. Bizim kocakarı söyliy, tevatür güzel imiş. Raziye hastalandıydı günlerce. Gız aklı gaz aklı... Ula sana da çıkar bi alıcı. Kör baklanın kör alıcısı olur demişler; hemi de dorgu söylemişler. Verdik bi otomobil tamircisine. Kızım diyi söylemiym hem hamarattı, hemi de gözel. Glti. Unuttu bizi. Parasız adamın yüzü soğuk olly. Unutiyler insanı; adam yerine bilem koymiyler. Sen emek ver, sen yetiştir, sırtında taşı; boş hepsi... Büyük oğlanı okuttuk. İyi boh yedik. Soksaydım bi zenaate, marangozluk örgetseydim, ahir zamanımda yanımda olurdu. Ankarada bi dayrede şimdi. Fiyakasından yanına varılmıyor. Ula ben senin neyinim? Babanım, baban... Utaniy bizden; anasından da benden de... Kestane çıkmış da kabuğunu begenmemiş... Salih İzzet beyefendi... Ula senl beyefendiler götürsün disem bana var günahı. Salihini biz verdlkdl emme İzzetini kendi bulmuş olmalı. Kibar kişilere bi ad yetişmişmly. Yakın zamanda müdür neyi olacakmış. Olur olur, yıl uğursuzun. Yaptığı ne? Gelene imza, gidene Imza... Ne var bunda dedim, bunu eli kalem tutan herkes

yapar. Yooo Ali dayı, dediler, iş hiç de senin bildiğin gibi değil... Çok bilgili bu senin oğlun, dayresinde bi tane,» Hani yine de insanın koltukları kabarmiy değil. Oğlun yahu oğlun, bi çok kişiye emir kumanda ediy... Sabahtan akşama kadar koltuğa yaslanıp, ayağını ayağının üstüne atiy, zile basiy, adamları çağırıy, sert sert konuşiy onlarla, canı isterse kahve, canı isterse çay içiy... Yine de begenemedim bu işi ben. Akşam üzerleri işten dönerken bakardım yaptığım pencereye, elimin emegine, yaptığım beliydi. Rahat, derin bir soluk alırdım. Türkü bile söylerdim kendi kendime. Yarım ağızla, Gelin Ankaraya, orda yalnız başınıza ne yapacaksınız? diy. Gittik, aldık boyumuzun ölçüsünü. Ankaralı gelinimiz garışı-garışıverdi yememize içmemize. Parmaklarımızı sokuymışız tabagımıza, ağzımızda lokma variken konusuymışız, ula agız da benim, panmak da, tabak da... Kocakarı benden de tahammülsüz, «Efendi, durmayak, gidek; bu alafrangalıklar bize göre degil. Durdukça kim bilir daha neler neler ögreneceük... Biz bize yeterik,» dedi. Laf aynatamadım. Ben özgedim melmeketi.. dedi. Bahane. Rahat edememişti. Oğlum Salih İzzet beyefendiye «Oğul, dedim, biz bağsız, bahçasız edemeyiz. Gidek biz, gidek melmekete...» Bekledim. Zorlamadı hiç beklemişti sanki benim laflarımı. Gelin: «Aaa, olur mu hiç! Daha yeni geldiniz...» dedi. Tırnakları uzun uzundu gelinimizin. Saçları kabarıktı, sapsarıydı. Dudakları ciger gibi. «Biz gidek, aha gördük Ankarayı, gördük sizi de...» dedim. Kocakarının canına minnetti, «Biz gidek...» dedi. Döndük. Salih İzzet yılda ilk kez mektup ya yazar ya yazmaz; laf olsun gibisinden. «Bir eksiğiniz var mı?» diye sorar. Biz sağlığını isterüz onun, gelinin de... Yok, yok, oğuldan, kızdan hayır yok; elin kolun tutacak, kendi işini kendin göreceksin; kimselere muhtaç olmayacaksın...» Bir kedi geçti yoldan. Belliydi yaşlılığı, zabunluğu; tüyleri dökülüyordu. Her adımında kendisinden de dökülen bir şeyler vardı sanki. Bir ufak ark geçiyordu yolla çitin arasından, şırıl şırıl akıyordu su. Arkın kenarına oturup, ellerini suya daldırmak geçti içinden; suyu çevirip göl yapmak. Eli çenesine gitti. sakalları sertti. Bir kâğıt parçası gidiyordu suyun yüzünde. Durakladı. «Huh...» dedi. Su akıyordu. Güneş dağları dönmüştü. «Akşam, dedi, okundu okunacak..» Su akıyordu; arkın dibinde ufak taşlar görülüyordu. Bahçe kapısından girdi. Lambayı yakmamıştı karısı daha. Alaca karanlıkta baktı çevresine. Ev - önünün her yönünde marangozluğunun bir parçası duruyordu. Bir masa, bir

oturak, bir sandalye, yarım kalmış bir pencere, yana yatmış bir konsol, destereler, küstere, çekiç, keser, irili ufaklı çiviler, kısalı uzunlu tahtalar... «Benim bütün bunlar, bunlarla kazandım ben hayatımı, hepsi benim birer parçam...» dedi. Arktan çevrilmiş su bahçeye doğru akıyordu. Karanlıkta tökezleyip düşmeyeyim diye dikkatle basıyordu; görmüyordu gözleri eskisi kadar. «Bu gadının canı malına yapışık. Arkta su var diyi hâlâ bahçada. Ula ne hal gittin oralara. Sürüne sürüne mi? Argıdan zor kımılıyosun. Yoğusa sen de bana nümere mi yapıysın? Yok, yok bunca yıllık eyalim, hiç bir yalanını görmemişim, Allahı var. Bire avanak garı canına zorun ne?»

— Gız Emine! Gız nirdesin gözü kör olmayası...

— Hıı...

— Derinden, çok uzaklardan geliyordu karısının sesi. Oysa o kadar uzakta değildi.

— Gız, ağşam oldu habarın yok mu?

— Geliym, geliym... Sen argı kapatıver. Su gelmişken dedim...

Bir kürek buldu ev önündeki alet kalabalığının içinden. Kapattı arkın bahçeye giren ağzını.

«Deli garı, bırak tüm ağaçlar kurusun. Bak güneş batıyor. Kime kalacak bu dünya? Urgaş, didin, boşuna her şey. Urgaşmasan geçer m iömür? Tadı olur mu yaşamanın? Garıya diyisin emme sen bi günden bi güne gidip kayfeye oturabildin mi ayak ayak üstüne atıp? Sabahtan ağşama gadar Iskambil oynuyabildin mi? Zahar o kayfelerdekiler de o işleri uğraş belliyler. İnsan oğlu boş durmamalı...»

Setin başından aşağı baktı. Sürüne sürtüne, ıhılaya ıhılaya geliyordu karısı. Zor soluk alıp verdiği, ağrıdan adımlarını zor attığı belliydi. O gelene kadar ocağın başındaki lambayı yaktı. Sokak lambaları yanmadığına göre elektriği vermeyeceklerdi yine. «Biz eskiler alışkınız. Şimdikiler düşünsün. Karanlıklardan gelmişüz, ahan karanlıklara gidiciyik...» Lambanın ışığında tavana baktı. Kendi elinin emeğiydi. «De haydi yapabilsin şimdikiler... Ellerinde bi sürü de alet var. Şimdi her iş üstünkörü. Yoo, onlar da biz ibegenmezler Kim bilir hakları vardır belki de...»

Bu yamrı yumru kadın o eski günlerin güzel Eminesi miydi? «Güzel Emine» derlerdi karısına. Camı yıkılmış, mihrap da yerinde kalmamıştı. Zamandı bu oyuntuları, yamrı-yumrulukları

yapan. Ayna yoktu evde. Camekânlarda kendi yüzüne bakmaya çaba gösteriyordu Ali Usta.

— Di haydi, ne daldın? dedi karısı.

— Heç... dedi Ali Usta.

— Yooo... Pek mi gerekliydi?

— Gereksiz, gereksiz ya... İt yesin ciger...

— ...

Bulgur pilavına kaşık çalıyorlardı birlikte. Ayran da yapmıştı eski güzel günlerin Emînesi. Bir kocamış saatin tik-takları dolaşıyordu odanın içinde.

Hasan bıyıklarını burdu. Elinin tersiyle sildi ağzını.

— Gideceğim mutlaka... dedi.

— İlin gâvurlarının içinde beş parasız ne haltedeceksin? dedi Cumali.

Meyhanenin havası dumanlıydı iyice. Bir uğultu vardı havada. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Pikapta bir kadın cırlak sesiyle sevdaya ilişkin bir türküyü sürdürüyordu. Kimsenin aldırdığı yoktu onun söylediklerine. Cumali askerlik arkadaşıydı Hasanın. «Yiğit oğlandır bu Cumali... O da gelseydi hiç bir şeyden korkum olmazdı. Hey be ne günlerdi! Bir içtiğimiz ayrı giderdi.» Hasana göre Cumali yitirmişti özgürlüğünü. Evlenmişti; bir otomobil tamircisinin yanında çalışıyordu. Artık aklına eseni yapamazdı. «İpim ile kuşağım... Başıma buyruğum ben...»

Cumali bir yudum aldı rakısından:

— Kimin kimsen var mı oralarda?

— Hamit var ya.

— Bırak Hâmidi be... Şunu da adam yerine koymuş sölüysin...

Ufak masanın üstünde boş yer yoktu. Sigara tablaları doluydu. Hasan dirseklerini dayamıştı masaya. Bıyıklarını olduğu gibi bırakmıştı! dokunmamıştı uçlarına hiç. Heybetli bir burnu, kalın gür kaşları vardı. Alnı daracıktı. Boynu kısacıktı, başı gövdesinin üzerine konuvermişti sanki. Cumali ondan daha iri, daha da yakışıklıydı. Her ikisi de tuttuklarını koparacak görünümdeydiler. Bir kedi sürüdü Hasanın ayaklarına, tekmeyi yedi.

— Yazık ula vicdansız; dedi Cumali..

— Ne yazığı babam... Bana acıyan var mı?

— Sende şefkat olmayınca kimin sana şefkati olsun. Bana kalsa bir yere kımıldamamalısın. Anan baban ihtiyarladılar. Bir

iş tutsan, onların başında kalsan, hâlâl süt emmiş bir kız alsan...

— Çocuklarım olsa. Kıt kanaat geçinip gitsem... Öteki gardaşlarım yanlarına alsınlar morukları...

— Bozma ağzını! Anandır, babandır...

— Babam olacak bana acısaydı verirdi istediğim parayı, ben de çeker giderdim, bi ekmek parası kazanmaya, başımı kurtarmaya bakardım. Burda kalsam devenin kuyruğu gibi ne üzuyucam, ne kısalacam. Vermiy Cumali, vermiy! «Gidemezsem asacam gendimi...» dedim de aldırmadı... Baba !Baba bu be! «Ben de para ne gezsin.» dedi. Herkes söyliy onda para olduğunu... Babaymış, baba!

— Gerçekten yoktur parası. Niye inanmıysın. Hadi gittin, ne yapacaksın?

— Görmiy misin gidip de gezmeye gelenleri altlarında arabaları var çoğunun. Giyim kuşam disen hâkezâ... Arsa alıyler, ev aliyler, tiraktör aliyler. Sona anlattıkları... Ya o sarı garılar...

— İşte o sarı garılar iflah itmez seni babam. Beş para biriktiremezsin. Bana kalsa yazık edeceksin kendine. Bir okumuş arkadaşım vardı. «Dünya her gün yeniden kurulur. Bu kuruluşa emegiyle katılan iyi insanlar» derdi. Bak! Babanın kurduğu çatılar hâlâ duruyor. Taktığı pencerelerden bakıyor çocuklar.

— Bırak babamı be!

— Delisin, sen deli!

— Deliyim ya! Sen de katılıysin dünyanın her gün yeniden kuruluşuna, yamulmuş otomobilleri düzelterek, civatalarını sıkıştırarak... Katılmıyım Cumali, bu boktan dünyanın yeniden kurulmasına! Aynadın mı şimdi! Göynümün istediğince yaşayacam...

— Bi diyecegim kalmadı Hasan gardaş... Sen gemi azıya almışın bi kez... Garson!

Hesabı Hasan ödemiye kalktı. Cumali ilkin «Olmazı» dediyse de, Hasanın gözlerindeki parıltıdan ürktü. Bakışları her zamankinden başka türlüydü.

Yol ayrımına kadar konuşmadan yürüdüler. Dışarının serinliği hoşuna gitti Cumalinin. Hasan sendeliyordu. Homurdanıyordu kendi kendine.

— Götüryim seni eve gadar dedi Cumali.

— Yok gardaşım ben giderim. Sen işine bak! Hadi eyvallah!

Zorlayamadı Cumali. Baktı arkasından. Birdenbire döndü Hasan:

— Yürü taş arabası! Göreceksin! dedi.

Hasan bahçe kapısının anahtarını aradı ilkin. Oysa büyükçe bir anahtardı. Her şey kaçıyordu elinden, ayaklarının altından. Deliği buldu sonunda. Kapı gıcırdamadı hiç. «Gıcırdar mı Marangoz Ali Ustanın kapısı. Moruk ikinci uykudadır şimdi. Ulan gözellikle versen şu istediğim parayı da çekip gitsem... Bağ, bahçe mi istedim senden? Ama bu gece hesaplaşacağız. Güzellikle vermediğini zorla vereceksin...» Ayağına marangoz aleti takıldı. «Dünyayı yeniden kurmak...» dedi. Tükürdü yere. Lamba kısılmış, ocağın üstündeki rafta duruyordu. Babasının yatağı başköşeye seriimişti. Horulduyordu Marangoz Ali Usta. Anasının yatağı öbür uçtaydı. Kendi yatağını da kapıya serivermişlerdi. Her zamanki gibi ayakkabılarını çıkarmadı. Yürüdü babasının yatağına doğru. Sarstı uyandırmak için ihtiyarı; gözleri faltaşı gibi açılmış doğruldu adam.

— Baba! dedi.

— Hıı... dedi İhtiyar.

— Çabuk söle paranın yerini!

— Hasan!

Yığılıvermişti Marangoz Ali Usta olduğu yere. Hasan ellerine baktı. Boşluktaydı. Dokunmamıştı bile. Ağzı apaçıktı, gözleri de babasının. Geri geri çekilmeye başladı. Anası doğruldu yatağından:

— Öldürdün! dedi, yıktın evimin direğini... Babanı öldürdün! Seni emzireceğime yılanları emzirseydim...

Bağırıyordu. Duyamazdı kimse. Babasının yatağının başında görmüştü.

— Sus! Ben öldürmedim. Elimi bile sürmedim.

— Sen öldürdün! Ne işin vardı orda...

— Sus kadın, sus! Ben öldürmedim. Uyandıracaktım.

— Katil! Yalancı!

Anası ele verecekti kendisini; asacaklardı... Bir urganın ucunda gördü gövdesini; sallanıyordu. Dili dışardaydı.

— Hayır! Hayır! dedi.

Atıldı yaşlı kadının üzerine, sıktı boğazını, direnecek gücü yoktu onun. Sesi soluğu kesiliverdi.

Hasanın eli ayağı titriyordu. Birileri bir yerlerden çıkıp ge-

liverecekler di sanki. Birden gözüne lamba ilişti. Lambadan biraz gaz boşalttı anasının yatağının çevresine. tahtalara. Tutuşturdu kibritle. Alevler yükselmeye başlayınca kaçar gibi çıktı odadan. Kapıyı çekti. Kilitledi. Ölüler kımıldayamazlardı oysa. Bahçe kapısını da çekip kilitledi. Kimseler yoktu ortalıkta. İlkin yavaş yavaş yürüdü. Mahalleyi çıkınca hızlandı. Koşmaya başladı. Soluk soluğa kaldı. Durdu. Çöktü bir taşın üstüne. Kör bir kuyu vardı taşın yanında. Evin anahtarlarını attı kuyuya. Elleri bomboştu, kafası bomboş, yüreği... «Geçmişi gömdüm ben. Onlar her gün yeniden kuruyorlar dünyayı emekleriyle... Ya ben?» dedi.

İNCESU, Yıldız

GRAZIELLALAR

Graziella'lar Tahsin'in yaşantısına henüz o on yaşında bir çocukken girmişlerdi. Hopa'dan büyük bozkır kentine ilk geldiği yıl.

On ikiye on altı santimetre boyutlarında olan kitabın, beyaz parlak karton üzerine çizilmiş az renkli bir kapağı vardı: köylü giysileri içinde Graziella bir taşa yaslanmış, yerde devrilmiş testisinden dökülen sular mavi bir yol yapıyor.

Rahmi Enişte'sinin söylediğine göre kitaplar elli taneydi. Tahsin'e kalırsa daha çok. Bin tane, ola ki yüz bin tane... Yıllarca bitmediler çünkü. Bitiremediler. Her yerde, kendi evinde, abiasının evinde, küçük ablasında; her gazete, dergi kitap konulan bölümden, çekmeceden, sandıktan; kapaklı-kapaksız, eski, partal, ıslanıp bozulmuş, cildi kopmuş, uçları farelerce dişlenmiş, resimleri sararmış bir, kimi kez birkaç Grazlella çıkardı.

Aslında Enişte'si Rahmi Işık okul kitabı dışında kitap satmazdı. İlkokul çocukları için peri masalları, faydalı hayvan hikâyeleri, «manzum» oyunlar; orta okul programlarına alınmış Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Hüseyin Rahmi «Külliyatları...» Bir de enstitülü kızların alıp, doğum günlerinde, yılbaşlarında birbirlerine armağan etmekden pek hoşlandıkları türde aşk romanları.

Graziella'ların gelişi bu yüzden olağandışı bir şeydi. Ne ki, kimse Rahmi Enişte'den kitabın nasıl geldiğini doğru dürüst öğrenememişti. Bu konu açıldıkça Rahmi Işık görünür derecede öfkelenir, sözü kapatmaya çalışırdı. Onun bu tutumundan çıkarılan sonuç, kitapların çevirmence «satıldıkça parasını almak üzere» bırakıldığı ve fakat Enişte'nin Lamartine adına kanıp kitapların parasını çevirmene peşin peşin ödediği yolundaydı.

Zaman geçti, Graziella'lar bir türlü satılamadı. Kitabın satılamayışı en çok Tahsin'e dokundu: Enişte'si okul saatleri dışında yaptığı yardımlara karşılık kimi kez bir sulu boya, kimi kez bir defter verirdi Tahsin'e. Artık Grazielle veriyordu. Sık sık Önceden verdiğini unutarak, ya da unutmuş görünerek.

Üç dört yıl sonra, bitişiklerinde yapılmakta olan apartmanın işçileri beton suladıktan sonra musluğu açık unutmuşlar, burdan sızan su Greziella'ların diziimiş olduğu rafa zarar verdi. O bölümde bulunan mallar tüm ıslandılar. Onlar da, ailece büyük bir kurutma çabasına giriştiler zorunlu olarak. Herşey türüne en uygun gelen biçimde silindi, temizlendi, onarıldı; böylece zararın küçültülmesine çalışıldı. Bu arada kuşkusuz Graziella'lara da çok özenildi. Lamartine adına duyulan saygı ile, kitabın adının büyüleyiciliği için: GRAZIELLA...

Üzen bir işe yaramadı. Çoğunun kabı yırtıldı, boyası aktı, şişti. Hele bazılarının yalnız su alan yerleri kabarmış, öteki yanları şişen bölümlere oranla daha ince kalmıştı ki görünüm kitaplara dikdörtgen biçiminde kesilmiş çiğ fahana havası veriyordu.

Tahsin Graziella'yı kitap gelir gelmez okumuştu bir kez. Anlamadan. Yalnız merakla. Sonraları, biraz büyüyünce, en az on kez daha okudu. Gelişme çağına özgü duygu çoluklarının dürtüsüyle, kitabın kapağındaki Graziella resminin içe işleyen hüznünde düşler kurarak.

Nedir, zamanla Graziella'ya duyulan bu ilginin, giderek «bağlılık» diye nitelenebilecek gizemli yaklaşmanın yerini, Graziella boliuğu nedeni ile kuşkusuz, bir umursamazlık almaya başladı. Çünkü Rahmi Işık Tahsin'e durmadan Graziella vermeyi sürdürüyordu. Yaş gününde, sınıf geçince, bayramlarda el öpmelik, Tahsin'in çok yorulduğu bir iş gününün akşamı... Kimi kez de «Al, al götür.» diyordu yalnızca. «Arkadaşlarına verirsin... Ne de olsa Lamartine... Yo, yok... hiç de bozuk değil, bozukları çoktan attım...»

Oysa hem Tahsin, hem ardından yetişen yeğenleri tüm arkadaşlarına birer Graziella armağan etmekle bir tur tamamlamışlar da ikinci turlarına başlamışlardı bile...

Tahsin, eniştesinin ölümü üzerine bir süre ablasıyla birlikte işi yürütmek zorunda kaldı. Bu kez de kitaplarına öyle Enişte'nin söylediği gibi yalnızca elli adet filân olmadığını gördüler. Utanmıştı Rahmi Işık, aldanıp satılmayacak denli çok Graziella aldığını açıklıyamamıştı demek ki...

Sonra iş devredildi. Dükkânı satın alanlar eski, bozuk malları, kuşkusuz bu arada Graziella'ları istemediler. Yılların biriktirdiği kalem, boya, elişi kâğıdı artıkları; okul programlarından çıkarıldıkları için satılamayan ders kitapları eskileri ile birlikte

Graziella'lar da süprüldü. Toplamakla baş edilecek gibi değildiler çünkü. Ne ki, son anda, tam birikintiler çöpçüye verilirken, ablası hıçkırıklarla atıldı: «Rahmi çok severdi Graziella'yı, atmayalım, ne olacak veririz birilerine...» diyordu.

Bana küçük yeğeni karşı koydu: «Atalım gitsin anne, modası geçmiş bir kitap, kim okur?...»

Dinlemedi ablası, süprüntüleri ayıklamaya koyuldu.

İşte bu olaydan sonra Graziella'lar gerçekten dayanılmaz oldular: Artık evde, gözle görünür her yerde bir Graziella vardı. Kocasının ölümünden sonra baba evine yerleşen ablasının eşyaları, kendi eşyaları Graziella'lar, yaşlı annesi, babası, ablası, üç çocuğu, kendisi, karısı, hepsi aynı boşlukta, aynı zaman dilimi içindeydiler... Öte yandan, ablası dağıtım işini kesintisiz yürütüyordu. Yalnız Graziella'ya ilgi duyanlara değil, terzisine, berberdeki çırak kıza, komşuların okula gitmeyen yetişkin kızlarına, sütçünün gelinine, yaşlı dostlarına... Durmadan dağıtıyordu kitabı. Eski, bozuk Graziella'ları onarıp, temizleyip, ütüleyerek.

Bir süre sonra, Tahsin de kitabın atılmayıp dağıtılmasının daha uygun olduğunu düşünmeye başlamıştı. Çünkü ablasının mahalle arasında yaptığı dağıtım, Enişte'nin bir Graziella satmak için Lamartine'e değişin çektiği söylevlerden, kendinin ve yeğenlerinin yıllarca okullarda yapageldikleri armağan verme işleminden çok daha verimli olmuş, kitaba olan talep birden artmıştı. Her gün ablasına en az beş kız geliyor, Graziella istiyordu. Bir süre sonra ablası artık Graziella dağıtımını belli başlı iş edinmiş, günlük çalışmasının büyük bir bölümünü de kitapların onarılmasına ayırmıştı. Titizlikle kitapların dış görünüşünü düzeltiyor, Graziella'nın yüzündeki acılı anlamı lekeleyen tozları, kirleri elindeki kuru bezle ovalayıp duruyordu. Kadın zekâsı sorunu çözümlemişti: O Lamartine değil, Graziella satıyordu.

Olan, ablasının bu keskin sezişi, tükenmez dağıtım çabaları sonunda oldu:

Graziella'lar yayılmaya başladılar. Önce kentin öteki bölümlerine atladılar, derken bütün kente. Ardından İstanbul'a. Ve Yeşilçam'a... Canlanmaya başlayan Türk sinemasının genç Graziella'nın eski çeviri ve uyarlamalarını bilmeyecek denli genç kuşkusuz) yönetmenleri derhal kitabın değerini anladılar. tüm ustalıklarını ortaya koyarak Lamartine'in Grazlella'sını türlü adlar altında bir kez ölümsüzleştirdiler. Fakir kızın Aşkı, Balıkçının Torunu, Aşkım ve Saçım, Yaşlı Gözler, Küçük Melek, Gizli

Aşk, Onulmaz, Köy Aşkı, Genç Kız Kalbi, Aşk Yorgunu, Hasta Ruh, Yalnız Seninim, Sensiz Yapamam...

En azından Tahsin'in ablasınca dağıtılan Graziella sayısına eş film yapıldı kısa sürede. Graziella'lar yeniden İstanbul'dan Anadoluya döndüler filim olarak okuma yazma bilmeyenlerin nüfusa oranının yüzde sekseni bulduğu en kuytu köylerde bile artık Graziella tanınıp seviliyordu.

Nedir, kimi kurnaz yönetmenler, Tanrının onlara verdiği yaratıcı gücü de kullanarak, Graziella'yı daha değişik biçimde ele aldılar. Onu daha çağdaş bir duruma getirdiler. Kız balıkçı köyünden kalkıp İstanbul'a geldi, ya şarkıcı oldu, ya dansöz; ya da kitabın aslına daha uygun kalıp yalnızca hizmetçi olmakta direndi.

Bu arada çevrilen Graziella filmlerinin Türk kültürüne ne denli etkin olduğunu gören açık düşünceli kimi yayımcılar da yönetmen arkadaşlarının görüntülerini foto-roman biçimlnde kâğıt üzerinde kalıcı kıldılar.

İster foto-roman, ister filim olsun, bu konuda iki görüş egemendi: Fransız yandaşları, Lamartine'e saygılarından, filmln sonunda kahramanı öldürüyorlardı. Amerikan sinemasının etkisinde olan yönetmenler ise, Anadolu'daki kadın seyircilerin isteklerini de gözönüne alarak, mutlaka Graziella'yı bir kez Alfons'la gerdeğe sokuyorlardı. Kuşkusuz daha az yaygın olmakla birlikte, iki görüşü bağdaştıran orta yolcular da vardı: Hasta kız gelinlik giyiyor, evlenme töreni oluyor, sonra acıklı bitiş.

Tahsin bütün bunları önce şaşkınlıkla izledi.

Sonra şaşkınlık kıskançlığa dönüştü.

Bunca yakın olduğu, önceleri sevgiyle, sonraları bıkkınlıkla bağlandığı, ama on yaşından bu yana birlikte yaşadığı Grazlella'nın film yapımcılarına, foto-roman basıcı ve satıcılarına sağladığı kazancı gördükçe, kendi dar bütçeli yaşantısının sıkıntıları çoğaldıkça, kıskançlığı büyüdü.

Birkaç yıl sonra da bu kıskançlık «kendini küçük görme, başarısız, yetersiz bulma» biçiminde Tahsin'in kişiliğine yerleşti. Öfkeleşti.

«Allah kahretsln/Bu da yaşamak mı?/Elâlem sudan para kazanıyor/Para,, her şeyin başı para...» gibl sözler söyler olmuştu durmadan. Yaşamla tüm ilişklsini kesmiş, okuma, arkadaş edinme, temiz giyinme alışkanlıklarını unutmuş; ailesinl, işini boşlamış sanısı veriyordu her görene. İçki ve sinema tutkuları

da olmasa Tahsin yok sayılabilirdi. Ne ki, kimsenin dıştan görmediği bir güç olanca yoğunluğu ile Tahsin'i sarmıştı: Öfkesi, Öfkesinde çiçeklenen düşleri ile birlikte öfkesi. İçkiyi de, sinemayı da bu öfkeyi çoğalttıkları için yeğliyordu. İçki, kendinden soğumanın simgesiydi; olumlu bir şey yapamadan geçirdiği anların birikip günden güne hırs, sinir, çöküş olarak öfkesine eklenmesiydi. Hemen her gün gördüğü filimler ise Graziella filimleri kuşkusuz Grezialla ile olan öznel bağlantısını nesnel bir biçimde sürdürecek gizli bir düşü, umudu yaşatıyorlardı ona.

Gizli gizli bekliyordu Tahsin.

Bir gün öfkenin yırtılıp düşlerini somutlaştırmasını bekliyordu.

Tahsin'in beklediği bir aybaşı günü oldu. Üst üste iki Graziella filmi seyrettikten sonra. Cebindeki paraların çoğunu götüren pahalı içkilerin etkisiyle kendinden, olumsuz geçmişinden tiksintisinin koyulaştığı bir anda.

Tahsin, hemen o gecenin sabahı, henüz iyice ayılmadan, işinden ayrıldı. İçki içtiği gazinodan doğruca, evine uğramadan, bürosuna gelip ayrılma dilekçesini vermişti.

Üç ay görünmedi ortalarda. Gizli günler yaşadı.

Yalnız yakın çevresi Hopa'daki dede mirası fındıklığı satmak üzere yola çıktığını biliyordu.

Hopa'dan döner dönmez ondan yanıt bekleyen herkese kart atacağını söyledi.

Gazete kulübelerinde, postane girişlerinde, çiklet-çakmak-jilet-tıraş sabunu satan sergilerde, mahalle bakkallarında, küçük-büyük kitapçı dükkânlarında, büyük mağazaların altı katlarında satılan; benzin istasyonlarının, çayevlerinin, ucuz lokanta ve kebapçıların futbolcu ve güreşçi fotoğraflarına ayrılmış, köşelerde, köy kahvelerinin duvarlarını, yoksul evlerinde ayna yanlarını, taksilerin, minibüslerin, dolmuş, otobüs ve kamyonların şoför mahallerini süsleyen, güzel, parlak gözlü, hüzünlü yüzlü Graziella'yı türlü giysiler içinde, türlü görünümlerde betimleyen posta kartlarının tümünü iki yıldır Tahsin yapıyor... Nerede böyle kartlar görürseniz çevirin arkasını bakın, Hopa Ofset yazısını okuyun. Kuşkunuz olmasın, bu kartlar Tahsin'in kartlarıdır, onun Graziella'larıdır.

Tahsin mutlu.

Çalışıyor. Durmadan Graziella kartı basıyor. O denli çok satılıyor ki bu kartlar, yetişemiyor Tahsin. Durmadan basıyor,

basıyor dağıtıyor. Satıyor, kazanıyor bIriktirIyor. Lamartlne'i çoktan unuttu. Yakında Graziella'yı da anımsamaz kuşkusuz.

Tesbihi var, ayakkabılarının arkasına basıp dolanıyor. Şimdilerde sık sık «Şükür... şükür,» dIyor. «Şükür bu günleri gösterene, şükür gözümü açana... Şükür beni kItap kurdu dosya faresi olmaktan çıkarana!..»

Ne var, tüm DEĞİŞİM'ler Kafka türünde olacak değil ya. Böyleleri de oluyor işte...

KAFTANCIOĞLU, Ümit

GİDER AYAK

Ne yemek ne içmek! Uyku yok. Son iki aydır kapısı yalnız Çarpana'ya açık. Yalnız Çarpana yelleri çarpıyor duvarlarına, kapısına. Kış, kar, soğuk, yağmur, çamur ,iş, güç, düğün, dernek... duymuyor, bilmiyor.

«Tezden elçi gidin, isteyin. Başlık benim sırtıma. Bir oğlağınızın burnu kanarsa söyleyin. İstanbullarda çürüyüp ödeyeceğim, taş taşıyacağım sırtımda...» diye dayanıyordu Sunuk.

Kimse söz anlatamadı. Elçiler gün batar batmaz Çarpana'nın kapısında. Yüz veren de yok. İki yıla dönüyordu «git-gel» in öte ucu. Tek söz edilememiş, tek söz alınamamıştı ipe-sapa gelir. Kız yakın etmiyordu, kaçıyor, saklanıyordu. Dışarı çıkmaz olmuştu. Ne su yolu, ne yayla yolu, ne kapı bir komşuları. Tersine, Sunuk da içeri girmez olmuştu. Dam başında, karüstünde, dikiliyor. Gözlerini Çarpana'nın kapısına mıhlıyor. Çakılı. Bir dönüş olsun dışarı çıksa, bir kez olsun görse. Yok. Göz altında tuttuğu kapıdan, itten ata, adamdan tavuğacak her bir canlı çıkıyor, Çarpana yok. Yitti. Tutuklu Çarpana. Sunuk yılmıyor, usanmıyor. İyice umutlanıyor. Sunuk'un içinde dambur dumbur, Çarpana'da ses soluk yok.

«İn in, donacaksın oğul» diyordu anası. Sunuk kızıyordu, çekinmiyordu:

«Çarapana'mı almadan içeri girmem, kara toprağa, gömüte girerim» diyordu.

Sunuk babasının da yüzüne çıktı. Aracıları kaldırdı:

«Git işte, ben senin oğlun değil miyim? Kanımı kaşığa koyacağım, kanımı akıtacağım Çarpana'nın ocak taşına, yastığına...» dedi. Sonra ağladı. Kaçmaya çalıştı, kaçamadı. Babası da ağladı sessizce.

Baba, son bir dönüş Çarpana'nın kapısını yoklamayı uygun buldu. Kendisi gibi sözü geçen üç beş kişi aldı yanına. Dayandılar. Kapı aralandı. Girdiler. Oturdular. Tanrı'nın adını andılar. Yalvardılar, yakardılar. İş yok.

Çarpana, yüze çıktı birden:

«Utanın! Utanın da şu ak sakalınızdan, yaşınızdan, kalkın gidin. Bir daha gelmeyin. Kime almak istiyorsunuz beni? Evli değil mi oğlunuz? Ben kuma üstüne gidecek kıza benziyor muyum? Açın gözünüzün çayırını! Kala kala ona mı kaldım?»

«Dilim dolaşık kızım. İşimiz dolaşık çünkü. Evli, çocukları var. Ben babası olarak elimden geleni yapacağım. Seni onunla başbaşa bırakıp, öbürünü dizimin dibine alacağım. Ne istiyorsun daha? Bil ki...» demeye kalmadı Çarpana açıldı:

«Çok iyiii. Öyleyse ayrı bir evde, kocayla başbaşa oturmak hepinizin karısının isteğini çeker. Önce sizler verin karınızı, sırayla...»

Elçiler oklanmış gibi kıvrandılar. Baba aldırmadı pek. «Kalkalım» diyenlere :

«Kız evi, naz evi. Böyle diyenlerden umut kesilmez. Oturun hele» dedi.

Çarpana saldırdı

«Kalk koca köpek hey. Kim umut vermiş sana, oğluna! Kalk git bu kapıdan, bir daha da ayak atma» diyerek kolundan savurdu babayı. Baba kalktı. Kalktılar.

Sunuk'u çağırdı babası:

«Ne sen benim oğlumsun, ne ben senin baban. Beni itten aldı ite verdi Çarpana denen kancık. Söylediği sözler ok gibi saplandı içime. Ölümden artık söz etti. Seni de Çarpana'nı da yok olun, parçalanın» dedi.

Sunuk, karardı, pustu. İki adım attı geri geri. Döndü. Çıktı. Bacanın başına dikildi. Çarpana'nın kapısı gene kar, gene kapalıydı. Gece kar aklığı içindeydi. Sessiz sessiz kar iniyordu ağırdan. Bütün bir semt, bir köy ölmüştü. Kar denizine gömülmüşlerdi, ak toprağa, «Ben de ölü müyüm, yaşıyor muyum?» dedi Sunuk. Kıpırdadı. Adım attı. Duramadı. Yürüdü. Çarpana'nın kapısına geldi. Çarpana şimdi uyuyor olmalıydı. Yattığı yeri, yolunu, yordamını biliyordu. Karanlıkta yürüyordu.

«İtleri ürdürmemeliyim» dedi. İt sahiplerine kızdı, sövdü. Çarpana'yı sarmak, öpmek, sevmek, kucaklamak geçti içinden kor gibi, ışık gibi. Hiç değilse görecekti, bakacaktı doya doya, uyurken. Bacaları dolandı. Çarpana'nın ışıklığının üstündeydi. Kar uttmuştu ışıklık. Yavaşça sıyırdı küçük camın karlarını. «Buz tutmuş Çarpana'nın yüreği gibi, benim gibi...» dedi. Tepeleme karların arasına sığındı bir süre. Dinledi karanlığı, geceyi. Yavaş-

ça cami almayı düşündü. Sonra «küçük bir delik, buradan ayağın bile sığmaz» dedi, caydı. Eğildi. Baktı baktı... Korkunç, ıssız, karanlık dağlardaydı sanki. Hiç kimse yoktu. Çarpana'nın içerde olduğunu hiç bir şey belirlemiyordu. İçeri bir gömüttü, gömültüydü. Acı, yalnız karanlık yaktı içini. Derin bir «öff» çekti. Boğulacaktı az daha. Elinde olmadan öksürdü. Köpekler kulaklandılar. Cedenlerin itler duydu sesi ilkin, onlar havladı. Sövdü Sunuk. Çarpana'nın itleri havlamasın diye sesini kesti. Az sonra onlar da havladı. Alabaş kuyruğunu dikerek damın üstüne saldırdı. Sunuk karların içine aktı, yitti. Ölü gibi yattı bir sigara içimi. Alabaş gidince çıktı. Sesiz çarpındı karları. Kulaklarının içi, boynu boğazı kar doluydu. Donuyordu belki de. Bilmiyordu. Yandığını, ateşlendiğini sanıyordu. Gene yaklaştı küçük baca deliğine. Eğildi. Baktı. «Acaba elleri neresinde? Memelerinden birini tutmuştur belki. Nasıl sıcaktır kimbilir? Saçları nasıl duruyor? O saçların taranışını duruşunu Sunuk söylemişti, öğretmişti. «Çarpana, saçlarını tepenin üstünden arkaya al» demişti. Acaba öyle miydi gene? «Ya sesi. Sesi azıcık ürkekti. Uzaktan gelirdi sesi. Güçlü, çekinmeden, atak konuşmasını istemişti Sunuk. Acaba şimdi öyle mi?» diye düşündü. «Dese bana, seslense, çağırsa beni mutluluğa, sıcak yataklara, koynuna...» Düşlendi Sunuk.

Toparlandı bir ara. «Olur mu böyle şey? Bir dünya kalsa bir de benimle o, belki. Herkes ölmeli, bütün köy bir dünya yok olmalı ki Çarpana benim olsun» dedi. Açmazı anladı. Kızdı. «Tutmalıyım o kara saçlarından, o alnını saran saçlardan... Öpmeliyim saçlarını, koklamalıyım» dedi. Daldı gitti.

Toparlanıp toparlanıp gidiyordu Sunuk. Kendine gelişte hemen arkasını yitiriyordu. Düşlere dalıyordu. «Kim el sürecek Çarpana'ya? O eller, o kollar soğulsun, kırılsın» diyordu.

Bacayı bir daha dolandı. Işık olmak, kar olmak, bir delikten akıp gitmek içeri... Üst kapıda kimseler yoktu. Yürüdü oraya. Kapıya yüklendi, İtler hemen havladılar. Sunuk saklandı. Sonra geri döndü. Evine geldi. Kilere daldı. Pastırmaları kucakladı. Götürdü. Çarpana'nın itlerine döktü. İçeri girdi. Karanlıkları hızla geçti. İç avluda alnını küt diye vurdu sırığa. Kanadı alnı. Kan aktı. Ağzına kan damladı. «Kan kan» dedi bir ara. «Seni kana bularım Çarpana» dedi. İkinci, üçüncü aralıkları geçti. Çarpana altıncı aralıktaydı. İşte şu kapının arkasında. Yüklendi. «Uyanır mı, korkar mı, bağırır mı?» dedi. Elini çekti. Bıçak aradı. Üstünde bir

iğne yoktu. Nereye koymuştu acaba bıçağı? Hazırdı her şeye. Bıçağı unutur muydu? İlle yoktu işte. İçeri girdi. Çarpana'nın mışıltısı duyuluyordu, soluk alışı. Kibrit çaktı. Kara saçları ak yastıktaydı, dağınık. Yorganın altında daha da küçük görünüyordu. Tatlı gülüşü, güzel sesi yoktu şimdi. Bir tutam kara saç alnının ortasından yüzüne sarkmıştı. O tepeye biriktirdiği saçlar. Yorgan aralanmıştı azıcık. Göğsünü gösteremese de bir yol vardı sıcaklığa, mutluluğa...

Çarpana kıpırdadı. Sayıkladı. Bir ad çıktı ağzından. «Cemal, Cemal» dedi. Sunuk'un kan sıçradı tepesine. Arandı. Ah şu bıçak. Neredeydi? Yoktu. Her bir yerini çekiştirdi. Bulamadı. Sustu, durdu. Çarpana ölü gibiydi. Kibriti bir daha çaktı. O tepenin saçları, öpülesi saçlar, o kara saçlar tutam tutam bölünmüştü. Bir tutamını Sunuk almalıydı, koklamalıydı, çıplak koynunda saklamalıydı. Çarpana'yı duymalıydı bu saç telinde. Arandı bir daha. Kesici bir şey aradı üstünde. Hemen buldu o kötü bıçağı. Uzandı. Bir tutam kara saçı kesti. Aldı. Kokladı, koynuna soktu. Duramadı. Sanki koynuna saç değil, Çarpana girmişti. Sevinerek çıktı. Geri geldi. Anasını uykudan uyandırdı. «Ana, pastırmaları siz uyuduktan sonra kalktım yedim hepsini. Arama hiç» dedi. Anası şaştı. Üstelemedi. «Yıllardı oğlanın yüzünde bir gülüş var ya, ne ederse etsin pastırmayı» dedi, sevindi.

Sunuk yattı. Uyumadı. Gözü bir türlü uyku tutmuyordu. Horoz ötümünde kalktı. Damın tepesine çıktı. O gece bol bol yağan karları küreledi. üstü açık bir ayakyolu yaptı kardan. Tipi esiyordu. Çarpana'nın kapısı bile görünmüyordu. «Öyle esmeli, öyle kar kapamalı ki, bütün dünyayı boğmalı, bir sen bir ben kalmalıyız. Ya da bizi sürükleyen bir yel... Kar gibi eriyip birbirimize katılmalıyız Çarpana» dedi. «Sen ölmelisin, baban ölmeli, benim babam ölmeli de doya doya ağlamalıyım sana, senin için ağlamalıyım Çarpana» dedi. Eslnti sık sık ağzını burnunu kapatıyordu. Güçlükle soluk alıyordu. Bir buz yığını gibiydi. Bacadan inmez olmuştu. Aldırmıyordu ayıplamalara, söylemelere, çekiştirmelere.

Çarpana'nın kapısı seçildiğinde giren çıkanlar da belirdi. Cemal giriyordu içeri. Gelen, geçen, konan, göçen. Bir Sunuk'a kapalı kapıydı burası. Sunuk kızmıyordu, gücenmiyordu. Gözleri gene o kapıdaydı. Bir ara Çarpana çıktı. Adımlarını sıklaştırdı. Damın arkasına döndü. Çemirlendi, oturdu. Sunuk adım attı. Çarpana'yı otururken yakaladı. Çarpana dondu kaldı. Toparlanamadı.

Kalkamadı. Sarı suların deldiği karlardan utandı Çarpana. Sunuk parçalayıcı, acı, yırtıcı bir yüzle baktı Çarpana'ya. Ölü gözlerle baktı.

«... Biliyorum ki, şimdi ben sana... senin için, sen biliyorum ki... Ben kimim? Ölü mü? Sen biliyorsun... Cemal... Saçlarını...»

Söyledi söyledi söyledi. Ne dedi, ne söyledi, neyi neye ekledi, neyi neden sonra söyledi? Hiç bilmiyordu. Tipi, bora yel gibiydi. Kar gibi savuruluyordu. Ne dediğini kendisi de bilmiyordu. Ayrıldığında bunları düşünüp kafasına gözüne vuruyordu. Kendi kendini dövüyordu.

«Sana kırk yıl kölelik yapmak.»

«Senin eşiğinin dibinde ölmek.»

«Senin yatağının ucunda ayakta kırk yıl durmak.»

«Senin dudaklarının değdiği kemikleri yalamak Çarpana...»

Demiş miydi bunları? Bir türlü çıkaramıyordu. Oysa hazırlamıştı, hazırlıklıydı. Nasıl da şaşalamıştı...»

«Bilsin neden şaşırdığımı, bocaladığımı bilsin» diye avunuyordu. Böyle mi daha iyiydi. «Elleri boğazımdaydı, boğazımı sıkıyordu, boğuluyordum» dedi.

Sunuk damın tepesinde çok uludu, çok havladı, çok yalvardı Tanrı'ya. İlle gökten kuyruk yağmadı. Hiç beklemediği sırada askerlik kâğıdı çıktı. Yaştaşları çekip gittiler. Sunuk saklandı, yitti. Gitmedi bir süre. Sonra jandarmalar geldi, götürdüler. Ardahan köprüsünden geçirdiler. Kışlaya soktular. Sunuk tutsak bildi kendini. Neden sonra, atı handa unuttuğunu düşündü. Eli tüfeklilere söyledi:

«Atım tavlada kaldı. Yarın beni yollarsınız uzaklara, atım yok olur» dedi.

İki yüz lira karşılıkla bıraktılar Sunuk'u. Sunuk hana geldi. Atını çekti. Karanlığa el uzattı. Çarpana yolunda yel gibi esiyordu. Atını durdurmadan, dinlendirmeden sürdü. Çatal soluk Kurudere'ye vardı. At birden kaldı karanlığın ortasında. Kes başını adım atmadı. Az sonra yıkıldı, çatladı. Sunuk ne atla, ne heybeyle uğraştı. Öylece bıraktı, tırmandı. Az sonra sallandı Hasan Dede Pınarı'ndan aşağı.

Gecenin yarısında köye vardı. Sapa bir yerden daldı köye. Çarpana'nın yakınında bir ot yığınının içine saklandı, oyulgandı. Küt küt atıyordu yüreği. Ateşe kesmişti her bir yanı. Soluklandı. Çıktı ottan. Çarpana'nın bacasının önüne geldi. Şaşırdı. Işık

yanıyordu. Bir kaç kişi oturuyordu ocak başında. Dolu dolu sofralar dumanlanıyordu. Kimdi bunlar? Çarpana'yı mı istiyorlardı? Kime? Kışladan bir tüfek getirmediğine hayıflandı. Kıvrandı. Soyundu. İç gömleğini çıkardı. Zıbını, kazağı, ceketi giydi geri. Sonra birden camı yumrukladı :

«Çarpana al, ben askerim. Bu da kefenim. Ya bedenine sar, beni bekle, beni kokla, ya da, dönersem bana kefen yap bunu. Unutma seni kimseye bırakmam» dedi. Tekmeledi bacayı, attı gömleği içeri, çekip gitti. Karanlık yollarda nereye gittiğini de bilemiyordu ya, Kurudere'yi karaltıladı. Işırken Kurudere'ye vardı. At. dört ayağını uzatmış, şişmiş kalmıştı cansız. Heybe öylece duruyordu. Yaklaşmadı. Geçti gitti. Kuşlukda girdi Ardahan'a. Tutulan, yazılan yazılara bakılırsa Sunuk kaçmıştı. Şimdi gelip boyun eğiyordu. Komutanlarından biri iyi bir sopa çekti.

Sunuk İstanbul yakınlarında bir yere yollanıyordu. Kırklareli. Bir kaç gün sonra sınırsız kara topraklara bakınca Çarpana'nın yollarını düşledi Sunuk. Hele atış için, eğitim için çıktığı köy toprakları nasıl da Çarpana kokuyordu? Kara kara tarlaları bir yol, bir saç gibi görüyordu, Çarpana'nın saçı, Çarpana'nın yolları. Kuşlar öterdi; Çarpana'nın sesi... Her bir yerde, her bir şeyde Çarpana vardı, sesi, rengi. Koğuşun ışıkları Çarpana'nın gözleri.

Gündü, bütündü, askerlikti Çarpana. Tetikten, gez-göz den Arpacığa uzanan Çarpana'ydı. Atışlarda «vıınnn» sesi Çarpana'yla Sunuk'u birleştiriyordu. Kurşun indiği yerde Çarpana'nın yüreğine saplanıyordu. Her gün atış olmasını istiyordu Sunuk. Dipçikle sarsılırken, mermi uçarken, çarpınca, toz kaldırınca hep Çarpana'lıydı.

İyi bir atıcı sayılmasa da tüfek taşıyıcı bilinirdi. Geceleri eli tüfekli beklerdi kapıları, yapıları. Ona göre dam başında beklemek, Çarpana'yı düşlemekti askerlik. Gene kapı bekliyordu gece ortasında. Karanlık gece. Gözleri taa bir uçtan bir uca. Batıdan doğuya dönüktü. Dağları, gökleri, uzaklıkları yırtıyordu. Bir ara indirdi tüfeğini. Elini tetiğe koydu. Mermi sürdü sonra. Göklere saplanan dağların başını nişanladı. Gez, göz, arpacık... Çarpana! Bastı tetiğe. Yer gök inledi. Karanlık gece şakalandı. Çakıp giden aydınlık içinden Çarpana güldü.

«Hastadır» dediler. Altı aylık dinlenme için köyüne yolladılar Sunuk gece yarısı geldi köye. Önce Çarpana'nın bacasına çıktı. İçeri baktı. Bahardı, yazdı. Baca deliklerinden camlar alın-

mıştı. Işırken evine geldi. Yattı. Çoluk çocuğunu gözü görmedi. İkl gün yattı aralıksız. «Hastayım» dedi.

Üçüncü gün gece yarısı kalktı. Yavaşça çıktı. Çarpana'nın kapısına dayandı. Sıkıntısız içeri girdi. Çarpana ak yatağında mışıl mışıldı. Baktı bir süre. Odası karanlıktı. Yaklaştı, uzandı. Artık korkuyordu. «Olsun olacaklar» diyordu. İçinden kötülükler geçiyordu. İçi içine sığmıyordu. «Ölüm kokusu, burnumun ucunda ölüm» diyordu. Kırklareli'nde aldığı çakmağı çaktı. Çarpana uyuyordu. Uzunca bir süre baktı yüzüne. Koynundan çıkarmadığı saçları çıkardı. Yastığa dağılmış saçlara tuttu. Renginin değişmediğini, saçlarına el değmediğini düşledi, anladı. Sevindi. Çıkmak istedi. Adım attı. Gidemedi. Geri döndü. Eğildi. O kara saçlara yüzünü sürdü. Öptü. Bir daha, bir daha, bir daha... Doğrulamadı. Bütün gücüyle, bütün varlığıyla bağırdı:

«Uyan Çarpana'm! Uyan bak sana geldim» diyebildi. Yıkıldı kaldı yastığın üstüne. Çarpana sıçradığında Sunuk cansızdı. Ölüsü çıktı Sunuk'un. En çok ağlayan, en çok göz yaşı döken Çarpana oldu. Yağlığını, yazmasını verdi Sunuk için. Bir tutam kara saç, bir kara yazmayla koydular Sunuk'u gömüte.

KARAS, Nursen

YEDİGÖLLERDE MUTLULUK

Yedigöller deyince ormanları düşlüyorum. Ağaçlar... ağaçlar... herbiri ayrı birer sevgili gibi upuzun, dimdik, yemyeşil gönenmiş ağaçlar.. Sular soğuğundan dişinizi sızlatan, doyasıya içemediğiniz güzelim dağ suları... sonra göl kıyısında bir piknik yemeği.

Çepçevre yeşillerden ve yeşillerin sudaki ankısından nasılsa gözlerimi kurtarıp göğe baktığımda büsbütün şaşırıp kalmıştım. İkl bulut parçacığı gökte kovalamaca oynuyordu sankl, ardarda takılmış koşuyor ha koşuyorlardı. Sofradaki herkes şaşmış ıto bulutçukların gidişine. İçim yıkanmıştı. İki gün içinde bütün öbür gezilerde olduğundan daha çok dinlenmiş. daha çok kendimi bulmuştum. Aradan geçen iki yıl süresince de Yedlgölleri sayıklayıp durmuştum. Şirkette bunaldığımda başvurduğum denizkıyısı düşlerine ormanlarımı da katar olmuştum. Öyle bir orman vardı, çok uzakta değildi, gitmiştim bir kere, yine de gidebilirdim; tasalanmanın ne gereği var? Sarıları yeşilleriyle birlikte ormanlar, göller, uçan bulutlarıyla engin bir gökyüzü benim olabildikten sonra!..

Yine de çekişiyordum kendimle, üçyüz-dörtyüz lirayı yaklaşan kışın harcamaları için bir kıyıya koymak mı, tadı tuzuyla oturup yemek mi; şu küçücük tatilde İstanbul'da kalıp çamaşırları ütüleri gereğince yapmak mı, hiçbir zaman bitmeyen işleri nasıl olsa kendilerini yaptıracakları başka günlere bırakıp özgürlüğe kaçmak mı? Çekişiyordum. Tam birine karar verirken öbür yan baskın çıkıyordu. Sonunda yorgun düştüm, hiç bir şey yapamayacak, düşünemeyecek kadar yorgun ve kırgın. Günlerin geçmesini bekledim, yolculuğa bir gün kala gezi şirketine telefonu açtım.

— Ben gelemiyorum Zeynep Hanım.

— Gelmiyor musunuz, oysa biz sizi bekliyorduk. Naime Hanım da dün telefon ettl, geliyor?

— Geliyor mu? Yenl bir çekişme daha. Gellyorsa benim için

geliyor, guruptan kimseyi tanımaz. Ve ertesi gün işten çıkınca eve degil de doğru Üsküdara. Otobüste hal hatır sormalar, uzaktan selâmlaşmalar; yola koyulduğumuzda Naime Hanımla giderek derinleşen bir söyleşi. O benim yol anam. Yol anası da olur mu? Bir yolculukta tanıdım. İlk gördüğümde kamarada ivediyle bavullarını yerleştiriyordu. Gülmüştü hemen, apaçık sevinmişti yol arkadaşı olduğumuza; ama az sonra tam üstünü değişmek için soyunurken «Benim de bir kızım vardı evlâdım, siz yaşlarda olacaktı» diyerek tuvaletin küçük iskemlesine oturmuş, ağlamaya başlamıştı. Biraz mutlulanmak için çıktığım o uzun yolculukta hiç bir şeye üzülmemeye kararlıydım, görmemezlikten gelmiştim. Aslında o da kendi kendini avutabilen bir kadındı. Anlaşmıştık, herkes bizi ana-kız bellemişti; şimdi de Yedigöller yolundaydık. Kent, sorumluluklarıyla birlikte ardımızdaydı; onun bir türlü sevemediği kocası, benim bir türlü sevemediğim işim. «Hayır» diyordu kocasına. «...sevemedim, sevdirmediniz..» Onbeş yaşında evlendirilmiş, onaltısında anne olmuştu ve dokuz aylık gebeyken bir Anadolu kasabasında, iki elinde iki kovayla su taşır; kocası oturur camdan bakardı. Şimdi özgürdü. Anadan babadan kalan varlığına güvenerek özgürdü, kaçabiliyordu uzaklara. İyi bir anneydi, çocuklarını okutmuş evlendirmişti. Gelinlerini «tatsız sürpriz» olarak değil güler yüzle karşılamıştı, seviliyordu.

Bir süre karşılıklı içimizi döküp durumlarımızı tartıştık. Söz bitince otobüsün tekdüze homurtusu ve sarsıntısıyla düşüncelerimize daldık.

Sabahleyin otelin önünde toplandığımızda daha açık seçik gördük yol arkadaşlarımızı. Çocuklarıyla birkaç aile, bir çift, yaşlı bayanlar ve yaşlılığa hazırlanan bayanlar. Kabarık sarışın peruk takmış biri yanımıza yaklaştı. Ayaküstü söyleniveren sözler, karşılıklı beğeniler. Derken boynundaki kolyeleri anlatmaya koyuldu: «Efendim ben hem Mevleviyim hem Bektaşiyim. Bunu Konya'dan aldım bu da Hacı Bektaş taşı.» Sema eden Mevlevinin inançlarından Bektaşiyi açıklamalara geçerken ekledi: «Efendim ben felsefe öğretmeniyim de, bu konuları da biraz inceledim» Naime Hanım ilgiyle dinliyordu, belli etmeden uzaklaştım yanlarından.

Yedigöllerin yolu bozuktu, dar, güçsüz köprüler vardı geçi-

lecek; minübüsler tutulmuştu bu yüzden. Felsefe öğretmeni de bizimkine bindi, Naime Hanımla en arkaya oturdular. Yalnızlığımdan hoşnuttum, yolculuğu doyasıya yaşayabilecektim. Uyku ağırlığından kurtuldukça usuldan usuldan şarkılara başladık. Önde oturan sarışın bir kadın dönüp eşinin omuzundan kızlarına sesleniyor, yeni şarkılar hatırlatıyordu. Alçak perdeden, en doğal halimizle, içimizden gelerek söylüyorduk. Mola yerinde Felsefe Öğretmeni öndeki daha neşeli görünen minübüse geçti; Zeynep Hanımın eşi geldi yerine, gür sesiyle katıldı şarkılarımıza. Daha bir canlandık. Ah... o, yolculuğun bütün ilâçlardan, bütün kürlerden üstün panzehiri... Tozu dumana katarak Yedigöller'e girdiğimizde hepimiz el çırpıyorduk.

Başkaları ne duydu ne düşündü bilmiyorum ama ben bilinçle yaşadım Yedigöller'in sükûnet ve güzelliğini. Yemekten sonra gölün kıyısında bir ağaç kanepeyi gösterdim Anacığıma, birlikte indik, oturup sessizliği dinledik. Kısacık bir süre ancak, ve Başkanın ardında toparlanıp yola düştük. Hani herkesle birlikte akıllı uslu gider görünüyordum ya o dağ yolunda; gerçekte gönlüm bir çocuk olmuş seke seke oynuyordu. Kimse görmüyordu, içimden oynuyordum. Kolum kucağım otlar, çiçekler, yosunlarla dolmuş, güzellik ve özgürlükten esrimiş, türküler çağırarak oynuyordum. Bir dere boyuna geldiğimizde türkülerim dışa vurdu. Herkes kendi dünyasına dalmıştı, herkes kendince birşeyler söylüyordu. Yürüdük, yürüdük. Dik yamaçlardan inip indik, koyu gölgeliklerden geçtik. Anacığım da mutluydu. Derken derken, masallardaki devanasının yanından tası tarağı alıp kaçan yaramazlar gibi biz de geçilmez bir engelle karşılaştık. Geçilmez dedikse hani, bir hendek bu, büsbütün geçilmez de değil. Sözgelişi insan elindeki çantaydı hırkaydı öteberisine uzatıp karşıyakadakilere şöyle bir sıçradı mı tamam. Yine de herkes beceremiyor; Anam atlıyamıyor, eteği dar. Pantalonlu bazı hatunlar bile atlıyamıyor, bekleşiyorlar. Felsefe öğretmeni de diretiyor: «Geçemem ben, dünyada gçemem» Görünüşte kolay, pantalon da giymiş, uzun boylu, büyükçe bir adım atmasına bakar. Öte yanda Anacığım da eteklerini yukarı yukarı çekiyor, uzaklığı tartıyor ve hendek boyunca ilerliyor. Durup kendini yokluyor yine eteklerini çekiştirerek gidiyor. Giyimi kalçalarına kadar sıyrıldı, jartiyeri çıktı ortaya. Kimsenin gördüğü yok, topluluk atlayamayan pantalonlu bayanlarla uğraşıyor. Anacığıma yardım etmekle merakım arasında bocalayıp duruyorum. Felse-

fe Öğretmeni Belkıs Hanım çukura indi, «çıkamam» diyor. Gurubun demirbaşlarından «Dadaş» da inmiş çığrışıp duruyorlar. Sonunda Dadaş içi dolu bir çuvalı boca eder gibi, ayaklarından tutup kaldırırken bedenini de toprağa verdi. Belkıs Hanım hendeğe paralel, yüzükoyun kapaklandı, gitti. Döndüm koştum, Anacığım da geçmiş, çoraplarını içine soktuğu eteklerini düzeltiyordu; «Baktım herkes orayla uğraşıyor kimse görmez dedim, Napıyım?» Gülüyor, dağların ormanların sevincinden.

İnsan doğanın içinde ancak gerçek ve kendi oluyor. Kimileri bunu duymuyor ya da az duyuyorlar, tedirgin etmeyecek kadar.. ah, bir de bana sorun! Makinelerin arasında onları kullanarak, severek sonunda, ister istemez alışarak ve severek, makineleri ve rakamları... başka biri olarak, kafamdan harfleri, sözcükleri kovarak, silkip atarak sayılar dönük, onlarla dolu. Üstelik tıkırtılar içinde, sigara dumanları, kirlenmiş hava soluyarak. Sonra birdenbire kırlara, ormanlara kavuşursa insan nasıl esrimez? Bir büyük kahkaha atıyorum sevincimden. Eski orman bekçisinin geyikleri nasıl çağırdığını anlatıyor gurup başkanı. Saçlarını alnına dökmüş, kadınsı bir duruşla tepelere bakıyor. «Geel... geel... geel...» diyor bir ayağı ile tempo tutarak. Geyikler yok görünürde, oysa eski bekçi çağırdımı ta tepelerden çıkıp gelirlermiş. Katılasıya gülüyoruz. İşsizlik sesimizi çoğaltıyor, Başkan oyununu sürdürüyor.

Gülüp eğlenmeler akşam yemeğinde son çizgisine varıyor. Upuzun masanın başında Başkan yanında bir çift, sonra Dadaş. En çok içip en çok coşanlar. Bazı bayanlar usulca kayıyorlar onlara doğru. Şarkılar birbirlerine eklenirken kadehler kaldırılıyor. İçmiyenler su bardağını içki gibisine dikiyor. Felsefe öğretmeni karşı başta yalnız kalmış. Dudaklarında garip bir anlam. Kara gözlük takmış, yüzü maskeli ama dudakları apaçık konuşuyor: Ben aradığını bulamamış, yaşamaya doymamış bir kadınım. İnsanın çok şeye artık kandığı bu yaşlarda daha hiç mutlu olmadım. Mutlu olduğumu sandım, yanıldım. Yani onların istediklerinden başka şeyleri vermek, verdiklerinden başka şeyleri almak istedim hep. Ne var ki umdum. Umudumu bir çiçek gibi besleyip yaşattım. Hakkım çünkü.. hakkım çünkü.. hakkım çünkü. ve «size ne, düşüncelerinizin bence hiç bir önemi yok» gibi bir bağımsızlık kıvrıntısı. İri iştahlı dudaklarda apaçık bir umursamazlık, dirençiş. Sofranın çok içilip çok söylenen yanını izliyor. Bir şarkı dileği var, sesi boğulup kalıyor, elini sallayarak seslenliyor. Da-

daş kalkıp gidiyor yanına havadaki ince eli tutup saygıyla ve sevgiyle öpüyor. Belkis Hanımın isteği: «Sana âşık yalnız ben ben olayım sevgilim» Ooooo. hep birden Oooo... Delikanlı şaşkın, «Özür dilerim bilmiyorum, onun yerine iki şarkı söylesem size?» Cumhuriyet öncesinin ağır. duygulu besteleri.

Belkıs Hanım dinliyor. Bu gece bütün kadınlığını duyuyor Hücre, hücre, her yanıyla kadın ve kadınlığını yaşamak istlyor. Herkes anlıyor üstelik düşüncelerini, sessizce yayılıyor çevresine aklından gecenler. Başkan fiskos ediyor yanındakilerle, komşu masalardan biri gelip kulağına eğiliyor: Belkıs Hanımı dansa kaldırmak isteyen var. «Hay hay» diyor, ortaya çıkıyor, açık yakalı, karpuz kollu giysisyle gecenin en dikkati çeken kadını. Otelimizin sahibiyle dansediyorlar. Gülüyoruz. Bir kadın, bir adamla dansediyor, biz gülüyoruz. Çok eğlenceli bir dans olmalı bu, bütün dikkatimizle durumlarını ve kımıltılarını izllyoruz. Anacığım, karşımda gözleri büyümüş, suskun bakıyor. Güzel sesli kızkardeşler kadınlığın dürtü ve gizlerinden habersiz ürküntüyle kınama arasında bocalıyorlar, dans bitiyor. Alkışlar. Oturuyor.

Belkıs Hanım. Yeniden kadehler kaldırılıyor, geniş etli dudaklar yine konuşuyor: «İçinden geleni yapmak suç mu?» Sofranın öbür yanı bir Erzurum havasına kalkıyor, Dadaş başı çekiyor. Dadaşlığı şimdi belli işte «Ben» im diyor, yüreğinden gelen dansıyla, «Ben yaşıyorum, yaşadığım için de mutluyum. Yaşayın siz de... yaşayın... işte mutluluk.» Bu dansa ak tenliler yakışmıyor. Kutup çocuğunun dondurma yemesi kadar anlamsız ak tenliler bu oyunda. Belli ki güneşte harman savurmamışlar hiç, çift sürmemişler. Yorulup da tarlanın kıyısındaki tek ağacın gölgesinde testilerden su içmemişler. Ama Dadaş dedelerinin dedesinin gününden beri, o en sıcaklarda kavrulup, testileri başına dikmiş. Hep O'na bakıyoruz. Oyunun yorgunluğu şarkılarla gideriliyor. Ve bir bayan sevgilisinin kolunu omuzun dan indirip kalkıyor, ortaya gelip el çırpıyor: «Efendim bugün güzel bir yürüyüş yaptık, ancak gezintimiz sırasında bazı engellerle de karşılaşmadık değil. Sözgelişi bir hendek çıktı karşımıza, bazılarımız kolaylıkla atlayıp geçti, bazılarımız da geçemedi. Örneğin Belkıs Hanım. Kendisinden rica etsek hendeği geçişini bize lütfen anlatabilir mi?» Belkıs Hanım az önce dansa

kalkışı gibi sevinçle ilerliyor, dudaklarındaki kıvrım konuşuyor: «Size ne?» Karpuz kollu giysinin içinde, yaşamıya soru ve istekle bakan bir genç kız sanki. «Efendim gide gide o hendeğe geldiğimizde... şimdi açık konuşmak gerekirse, herkes gibi ben de karşıya geçebilirdim...» «Oooo». «Ama geçmedim, geçemem dedim.» Omuzlarını kaldırıp duruyor. «Neden geçemem dediniz?», «O sırada öyle geldi içimden» «Sonra n'oldu, sonra n'oldu?» «Efendim ben hendeğin bu yakasında, geçemeyip de böyle kalınca. .» «Eee... n'oldu?» «Arkadaşlar yardım etmek istediler.» «Sonra, sonra?» «Yine de bir türlü geçemedim karşıya» «Yaa...» «Derken efendim her nasılsa kendimi hendeğin içinde buldum» —Gülüşmeler— Arkadaşımız Umut Bey de bana yardım edebilmek için indi «Eee..» «İkimiz birden kaldık mı hendekte? Toprak göğsümüze geliyor, çıkmam olanaksız» «Sonra nasıl çıktınız?» «Çaresiz kalınca Umut Bey kucaklayıp bıraktı karşıya» —Gülüşmeler—

Konuyu açan bayan çiçeklikten aldığı bir çiçeği sunarak teşekkür ediyor. Alkışlarla yerlerine dönüyorlar. «Oyun» diyor birisi, bağrışarak oyun isteniyor Belkıs hanımdan. «Bilmem ki» diyor, «hiç oyun bilmem ki.» «Oyun bilmem ama dansedebilirim, Umut Beyle dansedebilirim» haykırışıyoruz, el çırpıyoruz. Umut Bey saygıyla eğilerek, elini öpüyor. Komparsitayla dönmeye başlıyorlar. Hepimizde aynı merak: Kırılan bir vucüt parçasında kemiğin fırlayarak deriyi zorlaması gibi, bu akşam Belkıs Hanımda başedilmesi güç depreşimler var. Gülüyoruz «İçinden gelen şeyler»e; küçümsüyoruz onu, bunları örtemediği için. Neden? Hiç kuşkusuz «bir kadın» da ondan. Yani? Bir kadın «İçinden gelen» leri açıklama hakkına sahip değildir. Eşi olmayan bir erkeğe ilgi gösteremez. Kadının bir erkeğe yakınlık duyması suç mudur? Erkek, eşinde bütün davranışlarının cevabını aradığına göre, doğa yönünden hayır. Toplum yönünden evli kadınlar için hayır, bekârlar için evet. Yani «eş»in duyacağı sevgi, eğilim onaylanıyor, evlenmemiş bir kadınınki kınanıyor. Erkekler için? O da söz mü, kadının alnının karası, erkeğin elinin kınası. Bütün bunlardan dolayı O'nun maskesiz yüzüne şaşıyoruz. Namuslu kadınlara yakışmayacak bir tutum sayıyoruz açıklığını. Basamakları indiğini gördükçe yukarda kalışımıza seviniyoruz.

Dans bitince Umut Bey bir daha elini öpüyor eşinin: «Öp... öp... öp» diye bağrışıyoruz gerçek bir sevi öyküsünü izlemenin coşkusuyla. Bakınıyorlar çevrelerine «Öp,... öp... öp...» Baş-

kan yaman adam, insanlarla eğlenmeyi uğraş edinmiş «Öp... öp... öp...» Uzanıp alnından öpüyor. Yetmiyor, yine bağrışıyoruz: «Öp... öp... öp...» Belkıs Hanım en kadın haliyle Umut Beyin başını avuçlarına alıyor, dudaklarından öpüyor «Oooo» Beklediğimiz oldu gülüyoruz doyasıya. Umut Bey uzanıp karşılık veriyor, Belkıs Hanım bir daha öpüyor.

Ertesi sabah yola koyulmadan Bolu dağlarının küçük Gölcüğüne pikniğe gittik. Birbirlerini daha da benimsemiş kolkolaydılar. Göl kıyısındaki ormanın gölgeliğine dağıldığımızda başbaşa gerçek sevgiliydiler.

Otobüste yine kendi dünyalarımıza dalmıştık. İkili, üçlü guruplaşmış konuşuyorduk. Güzel sesli kız kardeşlerle yaşıtları bir avukat bayan birbirimizi kazanmanın sevincinde, bir şeyler anlatıyor; düşüncelerimizi, sorunlarımızı deşip döküyorduk. Otobüs tam bir uyum içindeydi. Birdenbire Belkıs Hanım'ın yapyalnız olduğunu gördüm. Cama kapanmışcasına eğilmiş dışarı bakıyordu, oysa hava kararmıştı. Umut Bey en arkada, gülmelerden şarkı söylemelerden yorulmuş, dalgın, Başkanla yanyana, yolculuğa bırakmış kendini. Arkadaşların sözleri noktalandığında kalktım, yanına birinin gelmesini hiç beklemiyor gibi döndü. Kara gözlüklerinin ardı görülmüyordu ama, dudakları yine apaçık konuşuyordu, ağlıyordu. İçlene içlene ağlıyordu dudakları.

Beylik sözler konuştuk ilkin. Duyarlığını gizlemek istiyordu akşamki dünyaya meydan okuyan görünüşün arkasında, davranışları için pişmanlık duyan, aşırı ilgilerin iç yüzlerini irdeliyebilen bir kadın vardı şimdi.

— Görüyor musunuz bir parçacık mutluluk için nasıl kilometrelerce yol gidiyoruz? dedi ansızın. Gözlerinde iki damla yaş toparlanmış, burun kanatlarından süzülüyordu. Başımı çevirdim ama hiç yokumsamalara gitmedim; kadınlığın, acılarının tartışmasına daldık.

KESTEL, Serhat

VERMEZ OLAYDI O AKLI

Ali Susaroğlu, tavukçu Hasan'a gidiyordu. Horhor'dan, Aksaray çarşısının öte ucuna. Söylene söylene. Öğlen üstü güneşinin sıcağı yapışmış ensesine. Kızdığı bu değil. Karısı.

Bir kez Migros'tan tavuk alıp götürüverdiğinde kıyametler kopmuştu. Bu nedenle tavukçu Hasan'a gitmeğe zorunluydu Ali Bey. Aslında ne yapış yapış terleten güneş, ne tavukçuda beklemek yıldırıyordu onu, karısının dırdırı kadar.

— Bir tavuk için karı boşanır mı? Boşanır vallahi, diyordu. Ama nerede o «boş» deyince boşanma? O zamanlar erkeğe karşı gelmek nedir bilmezdi kadınlar. Şimdi birer canavar kesildiler.

Hele bu tavuk işine aklı ermiyordu Ali Susaroğlu'nun. Kasaplarda bile temizlenmiş, pişmeye hazır tavuklar varken kendine bir sürü iş çıkarıyordu karısı. Tavukçunun bıraktığı tüylerin ayıklanması, ütüleme, içinin temizlenmesi hele...

— Zorla değil ya, dedi. Tavuğun boklu bağırsaklarını mıncıklamaya meraklı kadın!

Aksaray geçidi yapımıyla karman çorman olan yollardan geçerken «Canım» deseler, «Canın çıksın» diyecek bir anlam vardı Ali Beyin yüzünde. Çarşının ağzında, balıkçılar ile sebzecilerin habire sulamalarından oluşan batağa gelmişti. Geçebilecek kuru bir yer aradı. Yok! Belediyeye söylenirken sözü karısına getirdi gene:

— Bir tavuk için şu pimpis yollardan geç! Üstesine tavukçuda otur yarım saat bekle! Ne o? Hanımefendi gözü görmeden kesilen tavuğu yemezmiş! Ve de Hasan Efendi sekiz yıllık tavukçusuymuş, iyisini verirmiş, kazık atmazmış. Mış mış da mış mış.

Tavukçu Hasan da sevimsiz adamdı hani. Değişmesiz ve anlamsız bir gülümseme vardı yüzünde. Hep. Maske gibi oturmuş. İri kara gözlerinde güven vermeyen ışıltı.

Ali Susuroğlu dişlerinin arasından:

— Hem de kazığın âlâsını atar! diye mırıldandı.

Kilosunu, temizlenmiş tavuktan bir lira eksiğine veriyordu ama onun tartısına, ayaklarından gagasına kadar, yükte ağır ve de işe yaramaz nesi varsa girliyordu tavuğun. Bir gün karısının, tavuktan çıkardığı yumruk gibi kursağı göstererek

— Bak, nasıl doiu!..

Dediği geldi aklına. Bu bile, tavukçu Hasan'nın kazık attığı düşüncesini kanıtlıyordu:

— Elbette, dedi. Bir taşla ik kuş. Hem tavuk besleniyor, hem arpalar tavuk eti fiyatına geliyor!

Yanılmıyordu Ali Bey. Zeki bir satıcıydı Tavukçu Hasan. Attığı kazık alıcıların: «Tatlı kazık...» deyip kabullendikleri türdendi. Onun özel bir buluşu da vardı. Tavuğun ince tüylerini alıcısının yanında yolarken gevezelik eder. Çok içtenlkile açılır onlara, sır verir, sır alır. Böylece, hele hanım alıcılar sıkılmazlar, hemen Hasan'a bağlanırlar.

Ali Susaroğlu, tavukçu Hasan'ın, bekleyecek alıcılar için kapı önüne koyduğu iki tabureden birine oturdu. Hasan Efendi, küçücük dükkânının tahtâ perdeyle ayrılmış bir köşesindeki kesim yerindeydi. Gelen geçen görünürdü tahta perdenin aralıklarından, çizgi çizgi. Bir gözü orada olurdu Hasan Efendinin. Bazısı şöyle bir durur, tavuk alıp almamayı orada düşünür, vazgeçer gider. Kimi eğilip yumurtalara bakar, geçer... Ama tabureye oturan, tavuk ya yumurta almadan gitmezdi. Daha çok tavuk alıcıları otururdu.

Hasan Efendi bir taburenin işgal edildiğini gördü. Gözünü aralığa yaklaştırdı. Emekli Albay Ali Bey'di oturan. Rukiye Hanım'ın kocası. Hemen anladı ki karısı hasta. Başka türlü gelmezdi kocası. Besli görünsün diye soluk borusundan üfleyip şişirdiği tavukla çıktı kesim yerinden. Gülerek:

— Hoş geldiniz, dedi.

Ali Bey tavukçuya bakakaldı. Kimdi bu? Tavukçu Hasan esmer, iri kemikli, kapkara saçlı kapkara kaşlı bir adamdı. Yaşı kırk-kırk beş var yok. Daha bir ay önce, karısı ile çarşıya çıktıklarında uğrayıp tavuk almışlardı. Bu ise, yüz ve göz biçimiyle tıpkısı Hasan'dı ama saçı kaşı apak, daha doğrusu cascavlak, hem yaşlı biriydi. İnsan bir ay içinde böyle ihtiyarlayamazdı ya!.

Tavukçu Hasan her zamanki gülümsemeli konuşmasıyla:

— Sen de bakarsın öyle, herkes gibi şaşkın şaşkın..

— Ya! Ne olmuşsun böyle?.

— Böyle olduk işte. Böyle olduğumuz bir şey değil, herkese anlatmak yok mu? Vallahi bu bıktırdı beni.

— Anlatma öyleyse.

— Ağzın söyler bunu. Gözlerin sorar durur. Sen haklısın. Yerinde olsam ben de sorarım. Düşün ki günde kaç kişiye anlatıyorum aynı şeyi!. Değişiklik olsun diye arada karıyı çekiştiriyorum.

— Büsbütün meraklandırdın şimdi. Bu durumun ile karının ilgisi ne? Nedir bu olan?.

— Birader «saçkıran» oldum.. Bir hafta içersinde saçlar kaşlar kökünden gitti.

— Benim de olmuştu, küçükken. Ama nohut kadar bir yer açık kaldı şükür. Sarımsağı kesin sürtün demişlerdi. Yaptık. İyi geldi. Sen bir şey yapmadın mı?

— Ne sarımsağı ne soğanı birader, yapmadığım kalmadı. Ama iki türlüymüş saçkıran. Benimki dişisiymiş. Doktora gidene kadar saç kalmadı kafamda. Dişilerden hep çektiğimiz! Allah kahretsin, bizim komşu Almanya'dan araba alıp gelmişti... Bizi gezdirmek istedi geçen pazar. İyi, dedik. Benim karı tutturdu: «Tıraş ol» diye. Tıraşsız o arabaya binilmezmiş. Uyduk. Berbere gittik. O oldu işte. Bir hafta içinde vallahi, silme gitti saçlar, kaşlar kirpikler. Guraba Hastanesindeki cilt doktorunu salık verdiler en son. Gittim. «Çıkar,» diyor O. Galiba çıkacak, ilâçları yapıyoruz.

Ali Susaroğlu: «Vah vah...» diyecekti ki, tavukçu ile elindeki yolunmuş tavuk arasında bir benzerlik buluverdi. İçinden gülüyor:

— Yoıduğu tavukların ahıdır! diyordu.

Konuşmuş olmak için:

— Berberlerin pisliğinden, dedi. Benimki de bir tıraştan sonra olmuştu.

— Elbette. Her ailede bir berber kurbanı vardır. Ama bizim belediye zabıtası ha bire simitçilerin peşinde koşar. Bir ülkede pislik mi var, başka şey arama. Demokrasi memokrasi! Her işin başı temizliktir Doğru mu Ali bey?.

Bu sırada, tavukçunun göğsünden dizlerinin altına kadar uzanan kara lastik önlüğünün üzerindeki pıhtılaşmış kan leke-

lerinde sinekler köşe kapmaca oynuyorlardı. Yolmakta olduğu tüylerden önlüğe doğru uçuşanlar pıhtılara yapışıp kalmış...

Demokrasi sözcüğü, tavukçu Hasan'ın ağzında hoş gelmedi Ali Susaroğlu'na. Saç ve kaştan yoksun olmanın bir insanı ne kadar değiştirdiği yer etmişti düşüncesinde. Ona getirdi konuyu. Gülerek:

— İnanılacak gibi değil, sen Hasan Efendi misin?

Hasan Efendi daha çok güldü:

— Ben benim ama, bilmiyorum sen sen misin?

— Ne demek?

— Anlamazsın işte! Okumuşlukla ilgisi yok bunun. Adamın başına öyle işler geliyor ki, bir sürü kitabın öğretemediğini öğretiveriyor, şipşak!. Hadi çöz bakalım: Ben benim ama sen sen misin?

— Çözemedim.

— Çözemezsin ya. Çözebilmen için benim gibi saçkıran olman, sonra da müşterinin sana bir akıl vermesi gerek.

Ali Bey, tavuğu da karısını da unutmuş, konuşmaya dalmıştı. Hasan Efendi yolup bitirdiği tavuğu eliyle tartar gibi yaparak:

— Bu tavuğu alırsan anlatayım. Yoksa, seç bir tavuk, bu arada kesip hazırlayayım. Yağlı demezsen bunu al.

— Yağsız tavuk neye benzer?

— Orasını bilmem ama senin hanım yağsız arar.

— Sen hanımın beğeneceği gibi seç öyleyse.

Hasan Efendi kafeslerde itişip kakışan tavuklardan bir kaçına el attı. Birini çekip çıkardı. Kesim yerine girdi. Az sonra çıktı. Konuşma hiç kesintiye uğramamış gibi anlatmaya başladı

— Bir müşterim vardır, sizin hanım gibi çok iyi bir kadın. Böyle konuşuyorduk. Bir ara dedi ki: «Üzülme. Bunda da vardır bir hayır. Ben senin yerinde olsam bunu fırsat bilir, dostumu düşmanımı anlardım. «Merakla sordum: «Nasıl?.» Akıllı kadındı hani. «Hasan'ın ağabeyiyim de. Biraz da çekiştirmeye başla. Bir şeyler uydur. Bakalım ne diyecekler? Yabana atma bu aklı. vallahi tanınmıyorsun.» dedi. Kadın aklına uyulmaz ya, uyduk! Doğrusunu istersen, her görene aynı şeyleri anlatmaktan da bıkmıştım. Bir gün gene eski bir müşterim gelmişti. İlkokul öğretmeni dul bir kadın. İki oğlunu babasız büyütüp adam etmiştir. Acırdım kadına, besli hayvan verirdim. Bana bakarak: «Siz Ha-

san Efendi'nin ağabeysi misiniz?» deyince şeytan dürttü. «Evet.» dedim. Merakla sordu: «Nerede o?» Arkasını getirdim artık:

— Sorma onu. Az kalsın batırıyordu dükkânı. Dükkânı değil, beni batırıyordu. Dükkân, sermaye benim. İşi olsun diye onu ortaklığa aldım. Bana kazık atmaya başladı! Hayvanlar ölüyormuş, şu bu. Meğerse hovardalığa gidiyormuş paralar.

— Ya! Doğrudur, doğruuu. Çünkü alıcısı eksik olmazdı. Ben bile kazık attığını bile bile gelirdim. Vallahi, bir gün tavuğun kursağından bir avuç taş çıktı! Üfürüp üfürüp, besli hayvan diye verdiği tavuklara evde bıçağı attın mı fos eder söner, deri kemiğe yapışıverirdi.

— E birader, başka tavukçu mu yok? Ne gelirdin sen de ona?

— Müşterisi olmuşuz. Arada veresiye de alırdım. Hani bir keresinde kart horozu körpe diye de yutturmuştu. Mahmuzlarını dibinden kesmişmiş, anlayamadım.

— Yalan, dolan desene...

— Eh, insan kötülüğünün cezasını buluyor işte. Sen sen ol da iyisini ver bakalım.

Tavukçu Hasan, Ali Susaroğlu'na düşünceli düşünceli bakarak.

— Bu biri. Derken iki, üç. Hepsi bunun gibi başladılar mı atıp tutmaya? Ne hanilığim haldı, ne pisliğim! Sinirlerim bozuldu. Herkese kuşkulu gözlerle bakmağa başladım. Be mübarekler, biri çıkıp dese ki: «O iyiydi!» İnsanlar kötülük kondurmaya ne kadar da hevesli imişler. Hemencik kabulleniyorlar benim söylediklerimi. Dayanamadım, bıraktım bu oyunu ama bozuldum hani. Saçkıranı da berberi de unuttum. Söylenip duruyorum o kadına: Vermez olaydı o aklı!.

Bu arada, tavuk yolunmuş, ayakları ve de kalınbir kâğıda sarılmış kafası ile tartılmış. Sonra ayakları, sert tüyleri yolunmamış kanat uçları ve gövdeye yakın yerden boynu kesip atılmış, o şişkin biçimiyle paketlenmişti.

Ali Susaroğlu, dönüşün daha artmış sıcağına aldırmıyordu, pek. Hoşuna gitmişti Hasan Efendi'nin o sözü: «Ben benim ama sen sen misin?» Gülümsemeyle:

— Sen, sen olmadıkça, ben ben olmuşum neye yarar?.

Dedi. Acaba suç kimdeydi? «Sen» de mi? «Ben» de mi? Yoksa «O aklı veren» de mi?»

KİLİMCİ, Ayşe

SIKINTILI OLMAK

3 Kasım

Bugün banyo ederken annem: «Seni artık daha çok kollamamız gerekir, büyüyorsun» dedi. Daha çok kollamakla neyin üstüne basmak istediğini bir türlü anlayamadım. Kendime biraz dikkatlice bakarsam, anlarmışım ne demek istediğini. O kadar oldun, kazık kadar»ı yapıştırırlar. Bir de dışardan bağırması yok suyu çok ılıtırsın. yok başını iyi sabunlamazsın, yok keselenmeden çıkarsın, topuklarını ovmazsın... (Mazsın mazsın mazsın, üfffff...) Bilirim ben nasıl yıkanacağını senin; döker döker çıkarsın suyu. Hiç de değil oysa, yapablirim. Sonra da, «ben yıkarken kambur durma» diye bağırıyor. Olur mu böyle? Herkesler kendi yıkanıyor, ben? Başka şeyde olsa: «Koskoca kız oldun, kazık kadar» yapıştırırlar. Bir de dışardan bağırması yok mu: «Gusül aptestini aldın mı?» diye. Hiç ses çıkarmam (inadımdan.) Hamam kapısı ardına kadar açılır, sıcaklık dışarı kaçar. Buharlar arasında annemin yüzü... Kamburu çıkmış sırtımda annemin yumrukları: «Kız ben sana demedim mi...»

Öğleden sonra saçlarımı kuruttum sobanın yanında. Epey uzadılar, zor açılıyorlar. Okula gitmedim bugün. Fizikçi sözlü yapacaktı, çalışmadım. Aşı olduk dedim, inandılar. Coğrafya ödevimi tamamladım. Beyaz kazağımı ördüm, eksiltmeye bile başladım. Ama akşamleyin çok canımı sıkan bir olay oldu. Teyzemgil bize oturmaya gelmişlerdi. Ben de Esma'yla oturma odasına girmiştim. Esma evlenecek ya, peçete işliyor, antika yapıyor daim. Hiç boş değil eli. Saçlarımı tuttum şöyle yanlarından, tepeye topladım. Bak dedim Esma, nasıl oldu? «İşim var, bakamam» dedi bana. Ben de tutıum karşıdaki aynaya bakmak için, ayaklarımın ucunda yükseldim. Babam da meğersi bizi gözlermiş. Kapıyı bir açtı, sandım oda yıkılıyor «Öyle» dedi, «Holivut artisleri gibi süsleneceğine, otur da derslerine çalış». (Böyle konuşmayı da büyük amcasından öğrendi. Onun bir kızı var, tiyatrocu. Ona öyle dermiş, ordan...) Hiç ses çıkarmadım.

Ama o salona dönünce gene yaptım, nasıl olurmuş Holivut artisi göreyim diye. Bu sefer geldi, Esma'nın önünde iki tokat attı bana... Hiç ağlamadım (inat değil mi bu.) Allah kahretsin şu babamı.

1 Aralık

Okula yeni bir fizik öğretmeni geldi, çok şık bir hanım. Hepimizin kanı kaynadı ona. Yapma deriden siyah bir el çantası var, kıyısında da dört renkli tükenmez kalemi. Mendili bıçak gibi ütülü. Hiç kullanılmamış sanki o eşyaları, düpdüzgün. Öyle de temiz ki. Anneannemin dediği gibi; kadınlık en zor sanat gerçekten. Ne kadar rahat oluyor insan böyle bir gerçek kadının yanında... Onun derslerinde hepimiz gülüyoruz. Ama gene de fizikten kalacağa benzerim, olmuyor çünkü. Evde ders çalışırken afakanlar basıyor. Bırakıp Gülseren'lere geçiyorum. Geçenlerde abim nerden estiyse sinemaya götürmüştü. O zaman anlamıştım işte ayna problemlerini. Ama şimdi... Neyse... Annem geliverir diye de rahat yazamıyorum şunu. Bu defteri koltuğun oturma yeriyle, kol dayanacak yeri arasına kaydırıyorum, kimse bulamıyor. Kilitli bir dolabım olsa, oraya koyardım.

15 Aralık

Muhsine evlendi bugün. Bizim sınıfın büyükçe kızlarından olur kendisi. Ama var küçük kızlardan da nişanlı olanlar. Yüzüklerini zincire takıp, kolye gibi boyunlarında gizliyorlar. Birisini gördü öğretmen geçenlerde (yüzüğü boynunda) tuttu disiplin kuruluna verdi kızı. Okuldan atılacağım diye derslerde ağladı durdu korkusundan zavallı, ama, bir ihtar verdiler yalnızca. Ben de takıştım geçen gün müdür yardımcısı hanımla. Gözün boyalı senin diye tutturdu. Yemin üstüne yemin ediyorum, inanmıyor. Sınıfta o kadar kızın içinde, cebinden mendilini çıkardı, gözlerimi silmeye başladı. Çıkar mı, Tanrı sürmüş. Çok bozum oldu tabii. «Çıkmayan cinsinden sürmüşsün» dedi. Bağırdı, çağırdı, öfkesini sınıftan aldı o gün; sözlü yaptı. Zilin çalmasına iki üç dakika kala da; dikti gözlerini bana, yiyecekmiş gibi baktı durdu. Evde kalmış kız kurusu ne olacak.

29 Aralık

Gülseren'le bugün dedik ki, biz annelerimizden babalarımız-

dan gizli bir iş yapar mıyız, yapamaz mıyız dedik. Yıldız; «yaparsınız» dedi, Emel; «yapamazsınız» dedi. Tutuştuk. Okuldan çıkınca durağa indik. Montrö arabasına binip, fuara gitmek için. Yolu ben bilmiyordum, o da az buçuk biliyordu zaten. Geçen arabaların biletçilerine sorduk hep. Montrö arabasının biletçisi: «Geççer hanım ablalar» dedi, sırıtaraktan. Bindik, son durakta indik. Gişeden iki bilet aldık. O dönerli demir kapıdan girince, ben biletimi, sağ yandaki çöp sepetine attım, Gülseren yere. «Neden atıyorsun kız» dedim, «yere?» Yazık değil mi, kirlenir fuar..» «Hadi be sen de» dedi. Evlerini öylesine süpürür, taşları yıkar. Tahtalarını ova ova kehribar sarısı yaptı nerdeyse, fuara gelince hiç. Kendi bilir.. Girdik fuara ama, ödüm de koptu. Hiç yalnız başıma bir yere gitmemiştim. Gülseren zorlamasaydı gideceğim de yoktu. Gazoz aldık, içtik. Daha bir çeyrek bile olmadan, çıkalım demeye balşadım, ben. Gülseren çok kızdı. «Bir daha seninle bir yere çıkarsam iki olsun» dedi. Çıkmazsa çıkmasın. Babam görseydi, Allah yarattı demezdi. Sonra tam kapıdan çıkmak için yürürken, karşıdan iki kopuk görünmez mi (o, iki yanı yeşil ağaçlı yoldan Biri demez mi: «Hey gızlar, hadiyin sizinlen diskoya gidelim. Dizlerimin bağı çözüldü, yere düşeceğimi sandım. Gülseren bir dirsek attı bana. «Kız deli» dedi, «erkekler adam yemez ya...» Hah hah hay, yemezmiş. Asıl onlar yer akıllım, asıl onlar yer

5 Ocak

Gülserenlere bir oğlan geldi İstanbul'dan dayısıymış. Dün annem onlara geçmişti, ben de okula gidecektim. Anahtarı anneme vermek için onlara uğradım. Üstümde de lacivert yünlü yeleğim, pilili eteğim ve beyaz bluz. Saçlarım iki yanda sıkı sıkı örülü. Oğlanı görünce, annem diyor ki; kulaklarıma kadar kızarmışım, hiç bile... Anahtarı verdim, çıktık. Gülserenin annesi bağırdı arkamızdan: «Söz falan atan olursa, hiç ses etmeyin. Arkanıza bakmadan hızlı hızlı yürüyün.» Biz de «olur olur» dedik. O gün fizikten üç aldım. Akşam Gülseren ders çalışmaya geldi bize. Dedi ki: «Dayım seni çok beğendi Nurten kız. Arkadaş olmak istiyor. Ne diyeceğimi bilemedim.

2 Şubat

Gülseren'in dayısıyla mektuplaşıyoruz. Eskiden hukukta okuyormuş, sınıfta kalınca bırakmış. Sınavlara girip memur olmuş.

Yeğeninin dediğine göre çok erkek bir tipmiş, ben anlamadım. Ama güzel konuşuyor, çok güzel konuşuyor, aynen avukat. Bana «sürmelim» diyor. Geçen gün de, «sevgilim» dedi. Bir görüşte sevmiş beni. Ya ben? Ben onu seviyor muyum, bilmem... Yalnız babam gibi sinirli değil, hep gülüyor. Sokakta da bağırmıyor insana. Zaten bir kere çıktık birlikte. Ben evden korktum, çıkmayalım dedim. «Olur» dedi. Şimdi yazışıyoruz. Gülseren'lere gönderiyor yazdıklarını. Üstü çarpı işaretliler benim. Kâğıtların köşesine de; seviyorum, seviyorsun, evleneceğiz» diye yazıyor yürek biçiminde. Çok seviniyorum. Arkadaşlara falan okuyorum, kıskanıyorlar.

9 Şubat

Babam bugün saç spreyimi bulmuş, bir de kirpik kıvırma makinesini. Makine benim değildi, bir arkadaştan almıştım. Daha kullanmamıştım bile. Banyo penceresine koymuştum, orada unutmuşum. Aldı eline spreyi; sıktı, kokladı. Kızlardan öğrenmiştim yapmasını. Çam küspesini dövmüştüm havanda. İçine renkli alkol karıştırıp, ertimiştim. Parkın oradaki boş şişeciden almıştım o plastik sprey kutusunu. İyi oluyordu, saçım bozulmuyordu onu sıkınca. Zaten geçen gün... Gülserenle saç tarıyorduk. Ben kabartıyordum saçımı, kordela bağlıyor, spreyliyordum. Seyredip seyredip; bizimkiler gelmeden yatıştıracaktık. Esma'nın kardeşi (teyzemin küçük kızı olur), gidip annesine söylemiş ne yaptığımızı. Teyzem de yememiş içmemiş, bizimkilere yetiştirmiş; sizin kız saç kabartıyor diye ayyuka çıkmış. Annem geldi, saçlarımı çeke çeke vurdu bana. Ben de ertesi gün ufaklığı dövdüm. Teyzem gene anneme söylemiş. Bu sefer annem gene beni dövdü. «Kız, köpeğinin hatırı yoksa, sahibinin hatırı vardır» dedi döverken hep. Mikrop şeyler. Sonra işte (bugün) babam spreyimi gözlerimin önünde musluk taşına döktü. Kirpik kıvırma makinesini de etime tutup tutup sıktı. Ağladım ağladım... «Uluma» dedi annem, «uluma, azgın köpek gibi uluma. İkimizden birini yiyeceksin böyle uluya uluya.» Gece hep konuştular babamla, mır mır mır. Duvara dayadım kulağımı, hiçbir şey duyamadım. Abim yattığı yerden görmüş beni: «Sabahleyin söylemezsem annemlere, dinlediğini» dedi. Korktum, yatağıma döndüm. Biraz sonra kalktım. «Nereye?» dedi. «Su içmeye» dedim. Salona çıkınca, kapılarına yaklaş-

tım usulca. Anahtar deliğine verdim kulağımı, duyamadım. Bakalım, ne olacak...

23 Şubat

Aydın'ın gönderdiği mektuplar Gülserenlerde duruyoyr. Evde koyacak yerim yok çünkü. Onlarda da Gülseren'in kitap dolabında. Kilitliyor, anahtarı da yanımıza alıyoruz. Basmane'deki bir gezginci kitapçıdan «Aşk Mektupları» diye bir kitap almış kızlar, iki buçuk liraya. Görünüşü öyle pek ahım şahım bir şey değil. Saman kâğıdına basmışlar, incecik. Kabı vişne çürüğü renginde, üstünde sarı sarı çiçekler var. Oraya bakıp da yazıyorum mektupları. Tabii biraz değiştiriyorum. aynen kopye çekmiyorum (hiç öyle şey olur mu). Yalnızca; y lerle g lerin bacaklarını iyi yapamıyormuşum, öyle diyor kızlar. Ya sopa gibi dümdüz, ya da baston gibi eğri oluyormuş. Onu da öğrenebilsem bir... Tek derdim o şimdi; (y) lerle (g) lerin bacakları...

7 Mart

Bugün içim sıkılıyor Koca bir taş oturtmuşlar sanki şurama. Annem okula gitmeden önce epey konuştu, saatlen. Hep de anlamlı sözler sokuşturdu araya. Sonunda da: «Benden bir şey gizleyebileceğini sanıyorsan aldanıyorsun» diye bağladı sözünü. «İstesem, Gülseren'in annesine allem eder, kallem eder, öğrenirim pisliklerinizi. Benim gibi, Hüseyin Efendinin bile üstesinden gelmiş bir kadın için güç iş mi bu? Ama dilerim yoktur. Çünkü baban kıtır kıtır keser seni. Kimse de hesap soramaz; neden yaptın diye. Evlat onun. Kanun elini öper üstelik bir mikroptan temizledin ortalığı diye. Kimsecikler hesap soramaz.

Kız Gülseren, dedim, iyi kilitledin mi dolabı? Güldü alaylı alaylı... «Sen defterini iyi sakladın mı, onu söyle?» dedi. «Benden yana korkun olmasın. Hele mektuplardan yana hiç.»

Öyle ya... Dolabı var, çekmecesi var. İkisinin de kilidi, anahtarı var. Neler gizlenmez ki, bir dolapla, bir çekmecede?.

8 Mart

Ne kötü, ne kötü. Annem Gülseren'lere gitmiş. Annesine ne etmişse etmiş, ağzından girmiş, burnundan çıkmış, dolabı açtırmış (Süleymanın ölüsünü öp, demedlyse ben neylm...) Biz-

deki anahtarın bir eşi de sandıkta imiş, oradan çıkarmış annesi. Belki de. «senin kızın bir oğlanla yazışıyor, mektuplarını dolabına kitilliyor, anahtarı da yanına alıyor» falan demiştir. Ama annesi bilmez mi kızını? Hem Gülseren mektuba para vermez ki, yüzyüze konuşur. Belki de benim bu uzayıp giden işimi bir sonuca vardırmak için açmıştır dolabı. Annem hepsini okumuş, ağlamız. oSnra da toplayıp mektupları, babamın çalıştığı yere gitmiş. Akşamı bekleyemez miydi sanki... Ah Eminaabla ah. yaktınız beni...

15 Mart

Bugün nişanlandım. Ni-şan-lan-dım...

21 Mart

Artık annemle anneannem evde kaldığım zaman, «hadi sen sokağa» demiyorlar (ya da Gülseren'lere). Çay pişirince ben yardım ediyorum onlara. Anneannemin de ne gün güneş yüzü görmemiş fıkraları, ne yakası açılmadık sözleri varmış öyle... Yeni öğreniyorum. Dün çay bardaklarını peçeteyle ova ova sildim. Tabakları kaşıkları da öyle, en küçük kir kalsın istemedim. Tepsiye dizdim (hani o, üstünde çıplak ayaklı çoban kızı olan yuvarlak tepsiye. O kız da tıpkı ben...) Yanlarına ikişer küp şeker (anneme tek. O fazla tatlı içmez çayı) Getirdim mangalın yanına koydum. Bekledim bekledim, çıt yok. Dayanamadım. Şimdi beni sokağa çıkarmayacak mısınız? Dedim. Anneanneme baktı, anneannem anneme... «Kızım artık gelin olacak anneannesi» dedi annem, «sokaklara salar mıyım hiç ben onu?»

30 Mart

Aydın, İstanbul'dan geldi. Bu işin çabucak düğümlenivermesini istiyor. Oralarda yalnızmış, beni özlemiş, bakım istermiş... Babam: «Peki oğlum» dedi, sen nasıl istersen.»

1 Nisan

Bugünden böyle okula gitmiyorum, ne güzel. Zaten ortayı bitirip de ne olacak Sabah söylediler, kulaklarıma inanamadım. Bir Nisan şakası sandım. Sevindirip sevindirip, vazgeçiverecekler sandım. Değilmiş, yaşasın. Annem bu kadar çok sevin-

diğimi görünce, «sen hiç büyümedin» dedi. Yok canım, gelin olacağım, daha büyümemişim.

Yavaş yavaş eşya düzüyoruz. Annem kapıdaki nayloncuya taksit açtı. Her şeyi birden almak gereksiz. Ben bir tencerede de pişirebilirim yemeği. On yedi yaşındaki kız, düzenin nasıl tutulacağını bilmez mi? Hem sonra Aydın söz verdi, çoraplarını kendisi yıkayacak. Ben, dedim; iğrenirim çorap yıkamaktan, kızma... Kızmadı, güldü. Pantolon ütülemesini de bilmem. Biz evde hep ütücüye veririz pantolonu. Ben de öyle yapacağım.

Hepsinden birer tane olsa diyorum, ben, yeter, yetmez mi hiç? Bir tencere, bir kova, bir kazan... Olmazmış, öyle diyorlar. Dün şaka yollu dedi ki anneannem. «İkişer tane olmalı ki; birini kırıp, ötekini kullanmalısın. İki tabağı mı var kocanın, birini kırıp, ötekinde yiyeceksin aşını. Zeyneb'i görmüyoyr musun, fakirim, kocanın belini doğrultacağım diye, öldü bitti de, adam nasıl dost tuttu üstüne? Erkek kısmısının iki yakası bir araya gelmemeli. (Şakadır mutlak. Böyle şeyler olamaz. Tabii canım, şaka yollu dedi anneannem.)

Sıkıştı tabii şimdi annem. Bunca yıldır bir iğne yapıp koymadı köşeye, şimdi oh diyorum koşuşmasına.

Belim iki santim daha inceldi.

11 Mayıs

Yarın evleniyorum. İki gün bizim evde kalıp. İstanbul'a gideceğiz. Yorganımı teyzem serdi karyolaya. «Dilerim» dedi, «bizim kadar mutlu olasınız.» Biz senelerdir nasıl gül gibi geçinip gidiyoruz, siz de öyle olun» Aman, sakın... Hep kavga eder teyzemle eniştem. Keşke başkası serseydi yorganı. Zaten nişanda da babamın içkici bir arkadaşı taktıydı yüzükleri. Gülseren de canımı sıkmaya başladı artık. Neden onlara verdiniz bu önemli görevleri diye başımın etini yiyor. Nasıl başlarsa öyle gidermiş, deli mi ne? (Aidırmamak istiyorum, ama, sinek küçük, iç kaldırıyor.) Gelinliğimi annem dikti. Tam oturmadı, ama, işte... Başıma yapma güller takılacak. Duvak kiralık. Ne kadar inceldim bu ara, eridim aktım sanki...

Mutfak benim mutfağım olacak. Fayansları, dolapları, tabaklığı, kırmalı naylon perdeleriyle. Odalar benim, eşyalar benim. ev benim. Bu defteri koyacak yerim olacak en önemlisi. Yazabilecek miyim orada bilmiyorum. Sonra surat olmayacak,

dırdır olmayacak. Kapıdaki paspasından, yemek kokusuna kadar; kanıyla, iliğiyle benim olan bir ev... Tanrım...

30 Mayıs

Çok mutluyum. Dünyalar benim...

4 Haziran

Çok çok mutluyum.

5 Haziran

Çok çok mutluyum.

17 Temmuz

Evlilik ne güzel şey.

19 Temmuz

Başımı dinliyorum.

23 Ağustos

Çok mutluyum.

30 Ağustos

Mutluyum.

8 Eylül

Bugün... Biraz atıştık.

11 Ekim

Aman bu Aydın da... Küçümencik çocuğum sanki, bana yazı gösteriyor, kitaplar okutuyor.

15 Ekim

Bugün doğum günümdü. On sekizime girdim. «Sen küçük bir çocuksun» diye alay ediyor benimle. Biraz değişti gibi. Babama benzeme yolunda sanki. O zaman ölürüm işte, fücceten ölürüm. Tanrım, sen koru... Ben bu yaşımda, çocuk gibi okuma yazma mı öğreneceğim? Yok ona yazdığım mektuplardaki (y) lerle, (g) lerin bacakları, yok elyazımın düzensizliği. Baksana sen bana, dedim dün gece; ben senin öğrencinmiyim ki, böyle can sıkıyorsun? Yetti be... Ama ben şakacıktan söylemiştim o sözleri, hani, takılmak gibisine... Ne vardı o kadar kızacak?

30 Ekim

Bazı geceler beni bırakıp, arkadaşlarıyle gezmeğe çıkıyor. Aman, dert mi... Kendime yeni bir kazak başladım. Önünü yarıladım bile. O olmayınca örgü örüyorum, komşuya geçiyorum. «Ah evladım» diyor komşular bana, «annen seni pek erken uçurmuş...» Ama ben yorgunum... Yaşlanmış gibiyim geçen yazdan bu yana. Dün, alt kattaki teyze: «A kızım» dedi, «senin gibi bir tazeyi bırakıp, nerelere gider bu kocan olacak midesiz? Takılsana peşine... (Ne diye midesiz diyor benim kocama? Aaa, kadının zoruna bak, deli mi ne?) Nasıl takılınır peşe, bilmemki. Kadın olabilmek bir beceri gerçekten, ben bilmiyorum. Kadın olabilmeyi öğretmediler bana. Hani o, cam silmenin, enginar pişirmenin, kola yapmanın ötesindeki kadınlığı...

5 Kasım

Yok, dayanamayacağım. Geçende aldı, yastığını yorganını salondaki divana geçti. Benim rahat yatmam içinmiş-miş. Üç gecedir, o, salondaki divanda, ben yatakta. Şunun şurasında kaç aylık beraberliğimiz var daha? Komşular: «Bu hayır belirtisi değil kızım» diyorlar.

İzmir neree, İstanbul nere...

11 Kasım

Sıkılıyorum.

20 Kasım

Çok sıkılıyorum.

30 Kasım

Dayanabilmek çok güç.

2 Aralık

Anneme yazacağım, belki bir şeyler yapar...

8 Aralık

Ah Gülseren, akılsız kafam... Bugün dövdü beni. Alt kattaki ev sahibi teyze yetişti de kurtardı. Dergilerini pencere içlerine sermişim de, ondan. Gece ev sahibi teyzede kaldım.

10 Aralık

Dün anneme bir mektup yazıp, durumu anlattım. «Gel kurtar beni, dayanamayacağım dedim.» «Ne isterseniz yapayım, burada bırakmayın beni; bir saat bile dayanacak durumda değilim. Zaten kopardım ipi...»

12 Aralık

Mektubu postaya verdiğim dakikadan beri karşılığını bekliyorum.

13 Aralık

Bir türlü gelmiyor.

15 Aralık

Nerede kaldı bu mektup da Eline mi geçmedi yoksa?

18 Aralık

Bugün geldi beklediğim karşılık. Gülseren'e yazdırmışlar (annem söylemiş, o yazmış, belli.) Ağız annemin, yazı Gülseren'in çünkü... «Otur oturduğun yerde» diyor. «Otur oturduğun yerde, dulun adı büyük olur. Hele senin gibi gösterişli bir kadın olursa... Ne istedinse almadık mı, ha? O püsküllü perde sopalarından bile, tek içinde kalmasın dedik. Seni sapasağlam verdik biz, görevimiz burada biter. Bundan sonrası senin görevin. Yok kızım, ben yoruldum artık. Adı büyük bir dulla başedemem. Sonra... Biliyorsun, ben sıkıntılı bir kadınım...»

KÖRÜKÇÜ, Muhtar

PAMUK İPLİĞİ

Eniştesiyle büyük bacısı çocukları Ümmüs'e amanet edip gece tarahana pişirimine gitmişlerdi.

Ümmüs, erken çocuklara bir döğme çorbası pişirdi, taze ekmek yaptı. Vakitlice karınlarını iyice doyurdu. Zaten günlerden Ramazan'dı, kendi de iftarını yaptı. Ama çocuklarla uğraşayım derken kendisi bir az üstünkörü geçiştirmişti.

Ortalığı topladı, bir az da oynadılar, gülüştüler ve çocuklar erken yatağa düştü. Çıra yakmaya bile gerek kalmamıştı.

Ümmüs alaca karanlıkta damın üstüne bir şilte atıp oturdu bir az. Gecenin gelişi köyün tek tük lamba ya da çıra ışıklarının yanışı, davarların sesleri onu bir az oyaladı. Sonra dama girdi, pencerenin kenarına ilişti.

Canı yatmak istemiyordu. İçinde anlaşılmaz bir basıklık, nedeni belirsiz bir sıkıntı vardı. «Tık nefes olmuş» gibi hızlı hızlı soluyordu. «Allah allah? Ne ola ki? Hayırdır işallah». Öyle pek kanlı canlı değildi ama çelimsiz, hastalıklı da sayılmazdı. «O günler» de kimi kez böyle sıkıntılar gelirdi. Ama günlerini de dört beş gün geçmişti. Eee? Başkaca bir derdi sıkıntısı da yoktu şimdilik?

Bir ara komşuya, Firdes bacılara geçmeyi düşündü; ama çocuklar kendine amanattı, ne olur ne olmaz uyanırlar falan diye vaz geçti. Epi zaman pencerede öylece durdu, belli birşey düşünmeden oyalandı. Sonra gene kapı önüne çıktı: tepede ışıl ışıl yıldızlar, tas gibi bir ay vardı. Her yana ayın şavkı vurmuş, pırıldanıp duruyor. Güzel görüntü, ama bu görüntüler ona birşeyler demiyor şimdilik. Belli bir amacı da, hayali de yok. Günler birbirine benzer geçip gidiyor işte.

Böylece sıkıntılı, nefes darlıklı nece zaman geçtiğini bilmiyordu. Oysa bütün gün çok çalışmış, perişan da düşmüştü «Yatmak gerek...» diye düşündü. Bir az da yatakta gevelendi döndü, debelendi.

«Eee, de hadi deli gız. Zıbar da uyu. Sahura da kalkamayacan nerdeyse.» Gözlerini zorla yummaya çalıştı... daldı.

Sabah ezanıyla uyandığında, korktuğunun başına geldiğini anladı: Sahura kalkamamıştı işte.

«De hadi... Açlıktan ölecek değilim ya... Tanrı yardımını verir. Benim gibi sahur yapmadan yatan niceleri var tanrı bilir... Gün dediğin ne? Geçer gider.»

Gerçekten de sabah işleri arasında hiç bir şey farketmedi. Ortalığı devşirip silmek süpürmek, çocuklarla uğraşmak, sabah davarı otlağa götürmek, sonradan gelen eniştesiyle ve bacısıyla tarhanayı dama sermek işleri ona zamanın nasıl geçtiğini unuttur.du. Güneşin alnında epi de yorulmuştu ha.

Aksilik bu ya, öğleden sonra da güneş altında tarhanayı bekleme işinde çocuklara göz kulak olması gerekti... epi yorulmuştu. Karnında hafiften pirelenmeler vardı.

Ama akşam üstü davara giderken karnındaki burkuntu, gurultu iyiden iyiye arttı. Dili damağına yapışmıştı. Nasıl da sancılanıyordu döşünün başı

«Hey tanrım... Sen sabrını ihsan et... Sen dayanıklılık ver bana...»

Sancılanma durmuyordu. Yüreğinin başını (mide kesimi) sanki bir arslan pencesi yırtıp paralıyordu. Bir az nefes almak için durdu. Elile karnını ovaladı: Hal!. nafile. Dayanılır gibi değil. Hiç te böylesi başına gelmemişti:

— Şurada bir büngül var, bir yudum içsem. Tanrı affeder... Olmazsa nafilesini kırk gün tutmaya da hazırım.

Korka korka bir iki yudum içti, durdu. Ama soğuk su işi büsbütün azıtmıştı.

— Tüh allah... yanlış yaptık... Aç karnına su içilir mi? Büsbütün depreştirdi.. Şunda bir boştan, ağaç falan da yok ki... Davara giden öteki kızlar da uzaklaştılar...

Büngülün çevresine bakarken içerde gözü dim dik çıkmış «Paryavşanı» lara takıldı. (Bahar Yavşanı otu). Ispanakla soğan arası, yem yeşil, Marul kabuğunun ortası gibi sertçe otlar gelişip türemişti:

— Aha işte... Paryavşanı... Davarlar buna üşüşür... Çok ta faydalı olacak herhal... Eyy? Çiy çiy yenir mi bu? Neye yenmesin? Marul yiyok ya. Maydanuzu, soğanı, sarmısağı yeşil yeşil yiyok ya? Bir zararı olur mu acep? Ama olsa davarlara da olurdu.

Epi duraksadı, ama kıvrantı onu bırakmıyordu. Çâresizlik içinde kaynağa koştu, Paryavşanlarını rast gele topladı, ilkin çiğneyip bir yokladı: Yoo... hiç te acı falan değil. Korkacak iğrenecek bir yanı yok. Dayanamadı, yedi... yedi, midesinin bastırması duruncaya dek yedi. Ve davara yetişmek için hızla koşmaya başladı.

İlkin birşeyler sezinlemedi. Davarı toplayıp güle oynaya dönerlerken karnının gene sancılanmasını iyi doymayışına verdi Yok ama... Bu kez ilk guruldama, sancılar gibi değildi iş. Bıçak gibi keskin geliyordu sancı nöbetleri. Dişini sıktı, dayandı, ama uzaktan köy göründüğü bir sırada birden çöküverdi, kızlarla konuşması kesilip düştü....

— Amanın gızlar Bana bir hal oldu... Zaten gelirken de vardı... Ama beylesi değil. Ben kötüyüm... Ben çok perişanım... Yüreğimin başı parçalanıyor...

— Gız ne oldu? Açlıktan mı gurulduyo? Yoksa gizli gizli birşey mi yedin?

— İlkin açlıktandı. Gece sahura kalkmamışım... Gelirken dayanamadım... Nafilesini tutarım dedim. Emme şimdiki sancı başka... uyyy..

Feryadı bastı ve yıkılıp çöreklendi. Yanındaki iki kız eğilip karnını oğmaya başladılar

— Of... Of... Dokunman... Orada yara var kimi. Bu beri bekmez şey deel. Bana bir kötü hal oldu gızlar Uyyy.

— Netsek? Seni sırtımıza alıp götürebilirmiyik ki,

— Ölecem... Ölecem ben... Beylesini heç görmedim. Uşaklardan biri köye koşsun bacımla. Döndü bacıyı yetiştirsin bana.. Bu başka bir hal...

Köyde Ebe, sağlık memuru falan bulunmadığından her türlü hasta bakımı, sağlık öğütieme işlerinin ustası yaşlı Döndü bacı idi.

Kızlardan ikisi davaları ötekilere emanet edip baş ucunda kaldılar, ayağına tez bir oğlanı da köye koşturdular. Ümmüs kimi kez güçlü, kimi kez bitkin kıvranıp duruyordu.

Yanında Ümmüs'ün bacısı, köy hocası ve yaşlı iki erkekle Döndü bacı yetiştiği zaman artık Ümmüs'ün sesl soluğu kesilmişti. Nefesini bile zor alıyor, gözleri kapanmış bitkin yatıyordu :

— Kız akşamdan zararlı bişiymi yedi acep. Bayat, mayat?

Ümmüs'ün bacısı karşılık verdi

— Yoook, uşakların dediğine bakılırsa döğme çorbası bişirmiş, teze ekmek yapmış.

Sahurda da da aynı yiinek helbet..

Hoca söze karıştı

— Soğuklama falan olmasın? Belki çimdi (yıkandı) falan...

— Sanmam... Çimme yok... Yaz günü de ne soğuklaması olacak?

Kızlar anlatılanları, tekrarladılar:

— Hep garnından... Hep yüreğinin başını pıçak kesermiş kimiymiş...

Ümmüs bunları duymuş gibi birden kıvranmaya başladı, gözleri kapalıydı, ama bu kez ağzı açıldı ve yeşil yeşil kirli sular sızmaya başladı.

Döndü bacı kötü kötü düşünüyordu

— Bu kötüye alâmet işte... Yeşil su tüm zeher demektir Nerden ola? Hem buna netmeli. Ağzından pompayla su verip karnını yıkamak gerek... Aına burda o da mümkünsüz.

Hoca işgüzarlık edip söze karıştı:

— Bana kalırsa bu gız Paryavşanı yemiş. Döndü bacı...

— Töbe töbe... Mübarek Ramazan gününde çiy otmu yinirmiş kl?

— Dayanamadı zahar Ben bi kez daha gördüm boylesini.. Paryavşanı davarlara çok eyi gelir deyi aç bir çoban havaslanmış.. Yimiş. zeherlenmişti..

— Eyleyse goley... Ya başka blrşeyse? Ama nedek? Başkasını düşünmeye zaman yok. Bu Hoçfendlnin dediği akla yattı... Biz bu yola girişek... Den gızlar...

— Nedecenki Döndü bacı?

— Paryavşanının tüm karşılığı Bük'tür (Çitlenbik)... Ezip suyunu içireceğik şimdi...

Döndü bacı bir kurmay gibi önce bir «durum muhakemesi» yaptı, sonra emirler başladı

— Den baham uşaklar... Hemen şu çitlere varın, toplayabildiğiniz kadar bük getirin...

— Şimdi temiz bir şeş (tülbent baş örtüsü) gerek...

— Aha benimkini bugün yudum, yeni başıma taktım.

— Eyi eyi... Şimdi bu bükleri sıkıp suyunu çıkarmaya kap gerek... Süt taslarını dökemek. Başka ne bulablllrik ki?

Hoca davrandı
— Tütün tabakasını boşaltıp yusak?
— Hay ceddine rahmet Hoçfendi... Tamam...

Bükler geldi, tülbentle süzülüp tütün tabakasına doldurulmaya başlandı :

— Bük doğrudan yinirse içindeki ufak çekirdekler mideye sıkıntı verir, aralıklarına girip sancı yapar... Onunçun suyunu içirmek gerek...

Döndü bacı, Ümmüs'ün şimdi artık tüm davranışsız gibi kalan başını tuttu, ağzını açıp tabakadaki suyu yavaş yavaş içirmeye başladı. Boş olanlar ha bire çitlenbik getiriyor, temiz baş örtülü kadın sıkıyor ve Döndü bacı içiriyor

Epi geçti aradan... Ümmüs'ün önce yüzü kımıldadı, göz çevresinde oynaşmalar basladı, sonra karın tarafında oynamalar. Döndü bacının yüzü güldü

— Şükür rabbime... Oldu bu iş kızlar Dermanımız tuttu... Dur baham yüreğine?

Eğildi, kalbini ve midesini dinledi

— Tamam... Yavaş yavaş düzene giriyor... Yüreği de canlandı. Yoksa ölmüş gitmişti...

Epi uğraştılar, çevredekiler de bir oyun seyreder gibi kımıldamadan olup bitenleri izliyorlardı.

Neden sonra Ümmüs'ün gözleri açıldı, ilkin kendine gelemedi, ne olduğunu kavrayamadan anlamsız gözlerle çevresine baktı, Döndü bacıya gözünü dikti, birşeyler çıkarmaya çalıştığı belliydi. Sonra elini kaldırdı, yaklaşması için Döndü bacıya işaret etti.

Döndü bacı eğildi, Ümmüs'ün ağzına kulağını yaklaştırdı, onun ıkına sıkına birşeyler fısıldadığını çevredekiler gördüler; aynı zamanda bir az önce ölüm sarılığı kaplayan yüzüne bir hafif penbelik gelmişti.

Döndü bacı sevinçle başını kaldırdı:

— Şükür rabbime... Bu iyi haber işte... Geçti, kurtardık kızı. Şimdi hadin baham erkek takımı uzaklaşsın... Bişey kalmadı, erkekler getsin.

Kadınlar ilkin anlamadılar; kızı acele sırtta taşımaya ya da yardıma belki bir gerekleri olur diye düşündüler. Döne bacı yanındaki Hösne'ye yavaşça:

— Ağzından gelmeye sürseydi iş kötüydü... dedi, amma Bük karnından düzenledi... İşin alt tarafa eneni zararsız kaldı... Alttan boşaltacak gayri...

Yavaş yavaş dönüp gitmeye yüz tutan erkeklere belli etmeden bir genç kız çağırdı.

— Koş köye... Tez... Hemen bir takım çamaşır versin enişte si. Bir de taşımak için kilim, battaniye gibi birşey...

Erkeklere belli etmemek tutumu, alışılmış bir terbiye ve utangaçlık gereği idi elbette. Onlar da anlamışlardı. Sigarayı yakıp köye doğru yönelirken sohbet başlamıştı bile :

— Ula Hoca... Bizim canımız pamuk ipliğine bağlı tüm... Allah babanın nasıl bir hekmetidir? Zehir ağızdan çıktımı adamı öldüre, aşağıdan çıktımı canını kurtara?

— Hös ulan... Mübarek Ramazan günü ağzından çıkanı kulağın işitsin... Çarpılırsın.

ÖZCAN, Celâl

YAĞMURLA GELEN

Yaz, kış, hemen her mevsim, şu hayvan pazarındaki kokular eksilmez. Hayvan pislikleri, çürümüş yem artıkları, mevsimine göre meyve kabukları, yumurta kırıkları... Bu yandan geçen herkes, bu durumla tedirgin olur, yüz burun kırarak hızlanır. Ama düzensiz aralıklarla çakılmış ağaç kazıklardan herhangi birine bağlı bir eşek yada bir at, görüntüden, kokudan sevinçli, onu çoğaltmanın hazzıyla kasıntılı, keyifle kuyruk sallar, ağız oynatır.

Pazar sonu süpürülüp toplanan çöplerin de bir kısmı buraya, Lomburlos deresine değin uzanan çukurluğa atılır. Kale ardına inen taşlı yolda, dereye eğimli çöplükte işine yarar şeyler arayan çocuklar, çingene kadınları, atını, eşeğini kazıklamaya gelen kömür, odun, çalı-çırpı satıcısı orman köylüleri dışında, buralara pek uğrayan olmaz. Anı gelince, gökkubbede morarmış bulutlar ardından sıyrılan güneş, oraya da uzanır: akşama dek pisliklerle yorulmak bilmez oyunu yetmezmiş gibi, tozlar dumanlarla birlik yüksek boşlukların esintili evrenine döner. Geceleyse ay, bazen yıldızlar, göklerin kararmış kanovasında kıpır kıpır göz oynatır aşağılara... Karanlığın bir yerinde, ayla aydınlanmış bir cam parçasından yansıyan ışıklar, ateşböceklerinin kaçamak oyunlarına ortaklık edercesine göz kırpar. Bulduğu bir kuytuda uyuyakalır zaman zaman sahipsiz köpekler. Az altta Lomburlos akar. Yosunlu suları kararsız bir kıpırdanışla iletmeye çabalar taa Karasu'ya. Kurbağa seslerinin ölü bestelerine uyarak... Kediler bağırtılı kırıştırmalarını gecelerboyu buraya saklar, burada sürdürür. Onların serüveni, ölü ışıklarla engebeli doğanın ortasında yarı belirlenen kasabada, en ilginç gündüzlere, en ilginç, ama ilgilerden ırak akşamlar ekler.

Çok zaman geçti aradan. Yine geçiyorum buralardan... Eski günlerin kıpırdanan şerîdi işte gözlerimin önünde... Şu anda, hiç kuşku yok, Ciftek Ali'nin bilmem kaçıncı torunu, şu çocuklar arasındadır. Çıplak ayaklı, yırtık gömleği beline sarkmış

Arif'i.. O şimdi, ablası Pakize'ye yardım ediyordur. Pakize'nin kara, kemikli ellerinde koca bir çuval... Kâğıt yığınlarını eşelliyordur. Yırtık, atılmış lâstik, kösele parçalarını; delinmiş, işe yaramaz diye gene buraya atılmış ayakkabıları, terlikleri; limon, portakal, domates, patlıcan, biber çürüklerini; çamura bulanmış alacalı bez, kumaş artıklarını; teneke, çivi, demir, çinko, bakır parçalarını, telleri kutuları, şişeleri, kapakları, mantarları eşeleyip işlerine yarar bulduklarını toplayarak çuvala doldurıyorlardır.

Biz de öyle değil miydik?. Ortamın bakımsızlığına, dağınıklığına uyarlı durumlarımızla, sanki görünümü tamamlayan birer ekleme değil miydik buralarda?. Biz Kaleiçi çocukları, çoğu kez yağmurlu günler ardından gelirdik hep; öyle günleri kollardık. Lomburlos, çarşının tam orta yerinden, bir köprü altından, işte şurdan geçer inerdi aşağılara. Yine öyle değil mi sanki?.. O'nun bol sular getiren yağmurlarla biraz olsun kıpırdanışı iş sağlardı bizlere... İşte böyle bir gün. Bozkartepe'nin ardında kirli kurşun renginde bulutlar, alçaldıkça, alçalmıştı. Göklerin, ağzına dek dolu, ağır kazanı taşacaktı belli.

Öyle de oldu... Korkunç bir fırtına esti. «Kasaplar» doğrultusundaki koskoca çınarın iri birkaç dalını kırdı, düşürdü. Bazı elektirik, telefon direkleri yıkıldı. Çarşının az çukur düzeyine Çingene Mahallesinden azgın sular, seller gibi iniyordu. Sığınacak bir yer ararcasına. Dükkânlara, evlere... nereye yol bulursa...

Adı «sel»di bunun. Alıp götüren, yıkan, deviren, yuyan, bulayan... Manavdan, tuhafiyeciden. elbiseciden, bakkaldan, fırından... Meyvalar, sebzeler, bezler, çiviler kutular, tenekeler, dahası, «para» lar falan. «Mübarek» Lomburlos, aylarca açlığını böyle bir bollukla gidermenin coşkunluğundaydı. Taşarcasına, coşkulu bir akışla götürüyordu ne katılmışsa sularına.

O yaz günü, pencere arkalarından gün aydınlığını aşan şimşek çakışlarını izledik bir süre. Ardından gökler çatladı. Esintliyi yenen iri bir sürü damla indi yere. Sonra ne boşanış, ne boşanış!.. Gök kazanı delinmiş, dibi çıkmıştı.

İnce, çisil çisil inen zararsız yağmurlarda korkusuzca çıkardım sokağa. Birşey de söylemezlerdi evden. Kapı girintilerinde, çatı altlarında siperlenir, çıplak ayaklarımı uzatırdım yağmura. Onun ardından, göklere mavilerin en durusu yamanırdı. Yüzüme vururdu uzaktan. Yaz sıcağında, böyle anlarda, doğanın

sevecen giysisi sanki tüm mavisiyle yüreğime dek inerdi. Ne güzeldir o anlarl.. Birazdan gölgelenmiş evrenimiz, güneş ananın sıcak aydınlığına bürünür. Kaldırım kıyılarında akışan bulanık sulara koşardık biz bu anlarda. Okşayan, ılık sulara... Çıpıl çıpıl.

«— Bu başka âfat,» dedi ninem. «Oğul çekil pencereden. Gel beri.» Dualara daldı yine. Ne mırıldandığı anlaşılmaz, buruşuk yanaklarına dek yayılan dudaklarındaki devinim beni hep güldürür. «Gel, geri çekil ordan, bir uğursuzluk falan olur, haydl.» Korkuya benzer bir şey geçerdi damarlarımdan böyle anlarda. Şimşeğin çakışı, az birşey değildi hani. Hemen ardından «Çaat!..» diye patlayan gök gürültüsü. «Kıyamet» bu muydu acaba? Ninemin sözünü edip durduğu?.

«— Anne, anne, bak. Dervişgil'in akasya n'oldu. Aa'aaa!.. Anne koş, valla, valla devrildi ağaç! Vulyy!. Koca ağaç bee!. Rüzgâra bak sen!..»

Gece de sürdü bu. Çatılara, pencerelere, ahırlara, dağdaki, kırdaki çobanlara. sığırlara, meyvalıklara, bostanlara, ekinlere çok bişeyler olmuş söylediklerine göre... Çakıl Köyü'nden Kör Mahmut'un torunu Sulugöl çevrelerinde davar otlatıyormuş. Yıldırım düşmüş, üç koyunla birlikte Gıyasettin de ölmüş. Ağıtlar yakmış anası... Köylü de uymuş ağlamalarına kadının. «Gıyasettin» adını herblrimiz böyle öğrendik.

Demirci Süleyman Amca'nın orda yalnız ben mi vardım?. Kel Necat vardı. Huriye ablanın oğlu Dursun, Kâmil Dede'nin torunu Recep, bizim dayının İlhan, teyzem oğlu Kenan... Yerimizde duramıyorduk. Morarmış dudaklarımıza blr tiireme yüklenmiş, heyecanlı, üşümeli durumlarımızla yığılmışız demircinin kapısına. Hepimizin pantalonları dizlere dek kıvrık, ayaklar çamurlu. Üst baş dağınık.

«— Nerdeydiniz lan?»

«— Çukurçeşme tarafında, dedi İlhan, «Ya sen?»

«— Lomburlos'un orda... Bir sürü de çingene vardı. Kavga, gürültü, sorma...»

Yağmur ertesi gün dindiğinde, güneş bulutları dağıttığında, derelerden sel çekildiğinde.. Çarşıda olup bitenleri öğrendik o zaman. Selin dükkânlardan neler alıp götürdüğünü.

Biz varlıksızlardandık. Analar babalar cahildi. Ne denli çalışılsa iş yoktu kl zaten pek bir şey geçmezdi çalışanin eline. Hayat pahalılığı karşısında «Belimize sırtımıza indi ki me-

ret, kalk hadi altından becerebilirsen...» derdi anam da, ninem de, babam da. «Hadi koş, durma, topla birşeyler de, Süleyman'a götür. Aşağıda, hayatta, kapının arkasındakileri de alırsın, hadi tosunum.»

Turgut ağabeyle ben, Muharrem, Topal Cengiz sokakta birleştik. Koşarak doğru dereye vardık. İnanın ki, İş vardır bu anlarda bize. Nerden sökülmüş gelmiştir bu çiviler, bu kapı kolları, bu parçalar... Paslı, yarıpaslı, parlak... Hiç indiniz mi böyle günlerde derelere, suyu çekilmiş arklara, çatı altlarına, suları şırıl şırıl ileten sokak kıyılarına baktınız mı?. Çarşının hemen altından Acıçeşme'nin dibinden başladık eşelemeye. Salt biz mi, daha kimler kimler!. Sayma gitsin. Herkes «yağma»da. Bakın ki ne «yağma». Bize göre işte. Nelerin nelerin yanında! Ya. Ne raslatırsan senin. Biz küçüğüz, buyurdular geldik. Oyun gibi bir tadı da yok değil hani-..

Babam ölmüş, geçim son derece zorlaşmıştı evimizde. Bu türlü de olsa, bir kazancın peşinde koşma alışkanlığını daha önceleri kazanmıştım ben. Rahmetli'nin zamanında daha. Gerekiyordu da ondan. Gazete satmışım, limon, portakal satmışım..

«— Şöyle geçin bakalım, dedi Süleyman Usta. Sakallı yüzünde belirlenen kalın dudakları arasına bir cıgara sıkıştırmış. Püfür püfür dumanlar. Başında, yandan kıvrımlı yeşil bir «takke.» Alnı kırış kırış. Kolları sıvalı, elleri kalın. iri bedenine uyarlı, kara.

Buyruğuna uyduk. Herkes demirini birbiriyle karşılaştırıyor. Hepsi dereden değil bunların. Günler, aylarca öncesinden yolda, sokakta, caddede, tarlada, bostanda raslanmış da toplanmış, biriktirilmiş bir kısmı. Ama bugünkü «yağma»da ortaya çıkarılışının ayrı bir anlamı, başka bir tadı var...

Usta. sırayla alıp kantar üstüne koyduğu koca bir leğene boşaltıyor, tartıyor. Sol kulağında bir boyalı kalem. Gömlek cebinde buruşuk bir not defteri. Tartıyor, yazıyor, «Şu kadar...» diyor, «Geç yana, bekle. Sen gel.»

Ne degin geldi tartısı bilemem. Ama elime sıkıştırdığı ikiyüz yirmi kuruştu.

«Hey doğa!.. Senin rahmet'in... Bencilliğimi bağışla benim. Birçoklarına zarar verdin, ama bana ikiyüz yirmi kuruş kazandırdın... Bunca sıkıntının içinde birden oldu bu. Birşeye benzer bizim için. Yüzüm güldü. Gülünmez mi? Bilenler bilir; bi de çekenler. Bununla ben, tam dört ekmek alabilirim. Topacımı, gay-

tanımı, leblebimi, balonumu aldıktan geri. Tam dört ekmek; hem bi de «Pekospil».

Şu «savaş» dedikleri bitelliberi ve de ben kendimi bildim bileli, elimde bu denli parayı görmüş müydüm?. «Kurban olduğum doğa...»

Tek başıma, hayvan pazarının ordan Kaleardı'nı dolanıp gideyim demişim eve. Kestirmeden. Koltuğumun altında ıslak, çamurlu torbam. Ayaklarım toprağa taşlara alışık. Hayvan pazarında kimseler yok. Çöpler tümüyle dağılmış. Ne o pislikler, ne de başka birşey!. Güneş, yıkanmış temizlenmiş yerlere, karşıdaki bahçelere ekinlere inmiş. Altta birşeyler kaynatıyor gibi. Duman duman ortalık.

Oh... ne güzeel!.. Koku yok, pislik yok... Derin soluklarla temiz, tertemiz bir hava dolduruyorum ciğerlerime. Koşuyorum. Elimde onca para!. Çıngır çıngır ses de çıkartıyorum arada. Yandaki çitlenbik ağacının ardına ayak kaldırıp şeyini eden köpeğin biri, şaşkın şapşal bakıyor bana. Hem koşuyor, hem de arada bir dönüyorum geri. Köpeğin durumuna gülüyorum... Salt o sahipsiz ve zavallı köpeğe mi gülüşüm benim, ha?.. Yoksa, bu fırsatla, benim de kurum çatarak, alaylı gözlerle yanından geçebildiğim bir yaratık bulunuşuna mı?. Varın düşünün..

Taa o zamandan bu yana, bugün ilk kez geçiyorum buralardan... Önemli bir değişiklik yok gibi ortalıkta. Hayvan pazarı yine aynı... Gördüğüm kadarıyla yine cömert! Kazıklarda bırakılmış birkaç kayış, zincir, ip... Tavuklar gübrelikte ve tezeklerde eşeleniyor. Bir köpek. kemiğine sulanan obur bir kediye hırıldıyor, kızgın! Eskisine oranla çok daha genişleyip büyümüş çöp yığınında yalnayak, yırtık giysili, bir deri bir kemik Kenanlar, Recepler, Turgutlar, Hatçeler... görüyorum. Kulağım Lomburlos'ta. Sular yine ölgün orda. Ses yok, soluk yok. Güneş sevecen kanatlanışını esirgiyor gibi artık. Pazar yeri gölgelerle lekeli, berbat. Biz güle oynaya dalardık ortalığa... Oysa soluksuz bir eşeleme bunlarda. Suratlar asık.

SELİMOĞLU, Zeyyat

TEKEL HAMZA'NIN YENİ DÜNYASI (1)

Şimdi buradayım artık. Bu hastanenin kalorifer dairesinde. Küreğim iki elimin arasında gine, düşmemiş elimden. Kömür gemideki kadar iyi değil, ama olsun. Bak, gemide «marin lave» yakardık, kömürün padişahı, kralı. Başkaydı elbette. Burada Çan yakıyoruz, bir az da Soma karıştırıyoruz içine, şöyle böyle bir harman.

Rahatım yerinde sayılır. Küçük bir oda gösterdiler aşağıda, dipte. Toprağa yakın bir de penceresi var. Eeeh, toprağa yakın düşüyoruz yıllar geçtikçe. Siz deyin doğanın yasası, ben diyeyim anayasanın birinci maddesi. Pencere dedim ya, bakayım demeyin benim pencereden. Pencere ama ne pencere. Hiç bir şey göstermiyor adama. Adı pencere, kendisi hava. İki şey var ki alışamıyorum bir türlü.

Biri, bu pencere! Gemideyken, lumbozdan baktın mı, denizi görürdün. Küçük bir parçası da olsa, yüklenir lumbozun camını yalardı deniz, köpükleri görürdün, denizin canlandığını, oynaştığını lumbozun dibinde, sonra, o kapıp koyvermiş, dört bir yana dörtnala açılan mavinin bir parçacığını görürdün hiç olmazsa, gerisini de kafandan tamamlardın.

Şimdi, parmaklarımın ucunda yaylanıp da, kafamdan yukardaki pencereden baktım mı, kirli, pis bir duvar görüyorum. Bir bozuluyorum ki bu adı var kendi yok pencereye. Sonra, ulan Hamza, diyorum, ya ne görecektin açgözlü herif? Denizi mi görecektin, denizin köpüklerini mi? Sen onun, yat uyu da düşünü gör, diyorum. Deniz, diyorum, denizde kaldı. Sen artık karadasın, diyorum, karada ne olur ki, işte böyle bir kara duvar

İkinci alışamadığım da şu: Gemideyken, vardiyada, külhanların başında mıyım, hiç bir şey, külhandan ve kömürden başka hiç bir şey görmesem de —hani orada da dipteydim ya, gemi-

---

(1) Yazarın hazırlamakta olduğu «Karaya Vurdu Deniz» adlı hikâye kitabından.

nin dibinde—, işte hiç bir şey görmesem de, ateşi her tazelediğimde, gidiyoruz be, derdim, ilerliyoruz, dalgaları aşıyoruz anam babam, denizi aşıyoruz. Şile'yi çoktan geçtik, derdim, bildim, bilmem Kefken'i bordalamışızdır belki de, eeh, derdim, Baba Burnu'na çok yol kalmamıştır herhâlde.

Burada, atıyorum kömürü, basıyorum kömürü, kömür nerdeyse dibine inmiş, bir de aklıma takılıyor ki, hiç bir yere gittiğimiz yok, yerimizde sayıyoruz gün boyu. Ulan, diyorum, bu nasıl iş, kömürü yedim bitirdim de bir arpa boyu yol gidemedim mi gine, kollarım eski gücünü mü yitirmiş, sıfırı tüketmiş miyim yoksa, diye kuşkuya kapılıyorum bir an. Bu gemi, diyorum.. şu... hani bu... sonra, kendime geliyorum, kafama drank ediyor ki bir. Oğlum Hamza, diyorum kendi kendime, gemide değilsin oğlum; bura, hastanenin kalorifer dairesi, pusulayı şaşırdın Ateşçi Hamza kaptan, diyorum, ipin ucunu tüydürdün gine. Hastaneyi mi yürütecektin Kefken'e doğru?

Bir gece, kafam dalgın mı dalgın, dalgada, kazanın başına geçtiğim gibi, unutuyorum nerede olduğumu, bir kaptırıyorum ki kendimi kömüre ve küreğe, hiç yolu yok, dersin yüzde beş bin gemideyim, basıyorum kömürü kazana, basıyorum kömürü. Kafama takılmış ki, gemiyi uçur uçur uçuruyorum. Yardım biçtim denizleri, diyorum içimden, Kaptan Baba dayanamaz alnımdan öper beni bu sefer sonu.

Hava da içerde bir kırık ki o gece, yukarda sıcak zebani sıcağı, Dahiliye Koğuşu baştan aşağı cehennem hastanesi olup çıkıyor. Hastalar yorganların altında ışıl ışıl terliyorlar. Nöbetçi hemşire dışarı koridorlarda, açık pencerelerin önünde, hiç bir şeyin farkında değil. Hastalarda ateş kırk değil, dört yüz dereceye çıkmış mı çıkmış. Hangi Dahiliye Koğuşu? İnilti koğuşu inilti, ah koğuşu, of koğuşu. Hemşire bir giriyor ki içeri, bütün yataklarda suratlar kıpkırmızı, gözlerden ateş fışkırıyor, alınlarda ter taneleri nohutluk. Hemşire bir korkuya kapılıyor. Nasıl korkmasın? Yepyeni bir hastalık bütün koğuşu kaplamış, salgın bir kıyamet ki, hastaların ateşinden koğuş bile ısınmış. Fırladığı gibi nöbetçi doktora koşuyor hemşire. Nöbetçi doktor da okuldan yeni çıkmış, toy bir çocuk, şaşalıyor. Bütün hastalarda aynı dert, yeni moda bir humma ortalığı kasıp kavurmağa mı başladı yoksa, diyor içinden. Ha babam kitapları karıştırmağa duruyor, hummanın adını bulacak. Nerden bulacak? Hamza humması bu oğlum, Hamza humması. Kitabı defteri yok

ki bu hummanın. Neden sonra, hemşirenin eli radyatöre gidiyor da iş anlaşılıyor. Radyatörlerin valflarını kapatalım, diyorlar, nerde, bütün valflar işlemezoğlu. Valfları kapatamayınca, haydi bakalım, bir soğuk bu sefer, hastalarda üşütmenin bini bir para. Önce ter ter ter, ardından tir tir tir, bir titreme, bir titreme. Bütün hastalar çengi yatakların içinde, cümbüş kıyamet. Bronşitler, astmalar, gripler, zatüreeler yeniden ayaklanmağa duruyorlar.

Derken, aşağıya, bana haber salınıyor: Be adam, diyorlar, be herif, hastaları hasta ettin, yaktın kavurdun, öldürüyorsun ulan hastaları, öldürüyorsun. Kendime geliyorum o zaman, bir geliyorum ki kendime. Nerde gemi, hani, nerde? Gemi yok. İyice kafana koy şunu Hamza, diyorum kendi kendime, şu terelelli kafana iyice sok, çivile kafana: Gemide değilsin sen...

Öbür gün, başhekim seni görmek istiyor, diyorlar. Gidip başhekime çıkıyorum. Başhekim iri bir adam, beyaz önlüklü, masasının başında oturuyor. Tepeden tırnağa bir süzüyor beni. Bakışlarında öyle bir aşağılama ki hani, öyle ki, etimi kessen kanım çıkmaz o sırada. Öylesine buzlamışım. Fazla konuşmuyor başhekim, şu kadar diyor:

— Karıştırdığın haltı bilirsin, işten anlamaz, acemi herif, diyor, bir daha maaşınadn keserim işini beceremezsen. Git hadi, defol karşımdan!

Yıkılır gibi çıkıyorum başhekimin odasından, geri geri giderek. Hani, içim dışım bir yıkık ki o sırada, bombalar altında kalmışım. İşte böyle, diyorum içimden kendi kendime, kırk yıllık Ateşçi Tekel Hamza, gemide olsaydın şimdi, aynı işten ötürü Kaptan Baba alnından öpecekti, şu işe bak Mehmet Kaptan, diyorum, rahmetli Babalık, senin Tekel ne günlere kaldı bak, söylesene Kaptan, külhanı benim gibi fayrap edebilen bir ateşçi daha görmüş müdür bu başhekim, söyleyin...

Odamdayım. Dipte. Bereket Kömür yanımda. Öyle ya, siz Kömür'ü bilmiyorsunuz. Kömür'ü hastane bahçesindeki kediler arasından seçtim. İçlerinden en karasını yanıma aldım. Tek bir leke bile yok üzerinde. Sizin anlayacağınız, kömüre en çok hangisi benziyorsa onu aldım yanıma. Ateşçi değil de hallaç olsam, en beyazını alırdım herhâlde, pamuğa en çok hangisi benziyorsa, onu. Ama ben, ateşçiyim, onun için, kömür!

Önce «marin lave» koyacaktım adını, dediğim gibi, en değerli kömür o benim için. Sonra düşündüm ki, kedi durup dururken gâvur kedisi sanacak kendini. Neden «marin lave» diyorum nereden bilsin hayvancık? Hem «marin lave» deyince gelir mi bakalım, yakınlık duyar mı bize? Kömür dedim, çıktım işin içinden. Şimdi Kömür yanımda. Yüzüme bakıyor. Arkam duvara dayalı, kerevetin üzerinde oturuyorum. Kömür yanıma sokuluyor, yüzüme bakıyor. Beni dertli gördü mü, böyle bakar hep. Az bir şey sonra, hatırımı soracak, nen var diyecek yeniden, «üzgün görünüyorsun, nen var?» Hiç şaşmaz bu, böyledir. İşte şu bakışı yok mu, şöyle gözlerini gözlerime dikerek ki bakışı, sormak üzere demektir.

— Miyav?

— Hiç, bir şey yok.

— Miyav miyav?

— Canım işte, sıkkınım bir az da ondan.

— Miyav miyav?

— Yoo, hasta falan değilim, gerilere gittim de bir az.

— Miyav miyav?

— Sen de her şeyi bilmek istersin. Senden saklı hiç bir şeyim olmayacak mı benim?

— Miyav?

— Boş ver, aldırma sen benim işime.

— Miyav miyav?

— Söylemeden kurtulmak yok, öyle mi? Gemideyim sanıp da gemide olmadığım kafama dank etti mi, bir kaç gün böyle oluyorum. Sonra geçiyor. Bu da geçer, üzerinde durma sen. Tut ki bu da bir hastalık. Anlarsa, senin gibi hastane kedisi anlar bu hâlden.

Esaslı bir miyav çekiyor bizim Kömür yeniden, ama soru değil artık bu miyav. Demek ki anlaştık. Başını okşuyorum, sonra sırtını. Mırıldanıp bacağıma sürtünüyor, keyfi yerinde. Gıdısını okşuyorum. Başını uzatıyor gözlerini süzerek.

— Ulan Kömür, bir de sen olmasaydın.

— Miyav.

— Hadi git artık, git köşene çöreklen.

— Miyav.

— Miyav falan dinlemem, hem bu kadar içli dışlı olmaya

lım, bakarsın geçinmemiz güçleşir, birbirine yük olmaya başlarız. Hadi köşene!

Sırtına hafif bir şaplak indirip, Kömür'ü köşesine yolluyorum. Gidip uzaktan şöyle bir bakıyor, kıvrılıp yan gelliyor köşesine.

— Miyav.

— Hadi miyav.

Yanıl, hadi Allah rahatlık versin.

Kömür uykuya dalınca sessizlik başlıyor. Nedir sessizlik? Benim gibiler için, yalnız kalmak demektir. Oturduğum yerden pencereye ilişiyor gözlerim. Benim pencere! Odamın dış dünyaya açılan tek gözü budur işte, ne çare, o da şu duvardan ötürü, perde inmiş bir gözdür. Yalnız... şu... bu gün... şimdi bir başkalık var. Daha bir aydınlık var, daha bir umut veren, ferahlatan ışık var pencerede. Bir an, bana mı öyle geliyor diye, kuşkuya kapılıyorum, şöyle bir anlığına. Hayır, kuşku yok, pencerede değişiklik çok kesin. Eskisine göre daha bir ışıklı olduğundan kuşku yok. Aydınlığı, bana bu aydınlığı, şu... böyle... böylesine aydınlığı gönderen kimdir bana?

Yavaş yavaş kalkıyorum yerimden, çok yavaş, hafifçecik. Işığı ürkütmemek, pencereyi kızdırmamak gerekir, usul usul yürüyorum. Parmak uçlarıma basarak çok yavaş yürüyorum. Bir adım, iki adım, üçüncü... pencerenin altındayım, tam altında. Parmak uçlarıma daha bir abanarak, yükseliyorum yerden. Ellerim duvara dayalı, boynum uzamış. Ve boyum, boyum pencereye göre, uzamış. Dışarı bakıyorum. Pencereden dışarı. O kirli, o pis duvar yok artık. İçimi karartan o duvara bembeyaz bir badana çekmişler, duvarı aydınlığa boğmuşlar. Aydınlık! Yüzü gülen bir duvar! Yarın, öbür gün, bakarsın maviye de boyarlar.

ÖZKAN, Hakkı

G Ö Ç

Annem, bize yataklık yapan altımızdaki tek ince şilteyi dürdü. Babam, cebinden bir lp çıkarıp denk haline koydu. Ötekl ufak tefek eşyayı, su içtiğimiz testlyl de kilim ödevlnl gören hasıra sardık.

Daha gün doğmamıştı. Dışarda haflf slsle karışık Ince blr soğuk vardı. Camsız pencerelerden giren, insanın iliklerlnl tltreten hava odayı doldurmuştu.

Adını bilmediğim kuşlar, dallarda hışırdayan hafif esintlll rüzgârın içinde, cıvıldaşarak sağa sola dağılıyorlardı.

Biraz sonra sabah olacaktı.

Çiftliğin bir horozu, Ilkin Inceden inceye öttü, sonra blrlbirlerini Izledller.

Sonunda güneş ufukta, ince, altın bir çizgi olarak göründü.

Uzaklarda kocabaşlar dost dost havladılar. Gitgide herşey hafif bir aydınlığa büründü. Top ağaçlar, ince uzun kavak ağaçları ürkek boylarıyla sezilir oldular.

Galiba bugün Ilk olarak tütün tarlasına gitmiyorduk! Gallba bugün ilk defa tütünün acı lezzetine karışmış kara ekmeğl, domatesl, biberi tuza banıp yiyemiyecek, ellerimizde biriken tütün katranlarını, çiftliğin o kocaman havuzunun taşlarında çıkarmak Için, parmaklarımızı kanatıncaya kadar ovamayacaktık.

Annem solgundu, neşesizdi, benzl kül gibiydi. Zayıflıktan yüzü uzamıştı. Hafif hafif öksürüyor, benden birşey saklamak Istercesine sık sık başını çevirip, avuçlarının arasında glzlemeye çalıştığı topraklaşmış blr beze tükürüyor, gözlerinl sllIyordu,

— Hadl yavrum yüzünü yıka, dedi.

Babamla beraber gene havuza gıttık. Suları şırıl şırıldı. Soğuk, tatlı, berraktı. İçinde büyüklü küçüklü kırmızı balıklar oynaşıp duruyorlardı. Babam, gene hergünkü gibi kocaman avuçlarıyla yüzümü yıkadı. Sümkürttü. Büyücek, nasırlı, parmakla-

rıyla saçlarımı kabaca taradı. Kasketini başına geçirdi ilk defa gülümsemeden:

— Buradan gidiyoruz, dedi.

— Ben gitmek istemiyorum, dedim, burası benim hoşuma gidiyor. Güzel burası.

— Güzellik karın doyurmuyor oğlum. Ben de gitmek istemiyorum ama iş bitti, dedi babam, gülümseyerek. Bize yapacak iş kalmadı.

— Olsun, dedim, biz kalalım gene...

— Kalamayız, dedi babam.

— Neden,

— İş yok, dedi annem, baksana tarlalar bomboş. Tütün kırımı bitti. Yeniden iş bulmak için başka yerlere gideceğiz.

— Şehire inince seni hastaneye yatırırım, dedi babam.

— Çocuk ne olacak? dedi annem.

— Onu da teyzesine veririz. Okul zamanı geldi de geçti bile zaten.

— Bakalım teyzesi ister mi?

— İster ister. Nasıl olsa çocuğu yok...

— Gitmem ben, dedim.

—Ama teyzen sana süslü elbiseler, ayakkabılar alacak, diye kandırmaya çalıştı babam.

— Ben gitmem, dedim.

—

—

— Arkadaşlarımı görmeden mi gideceğiz baba?

—

—

Buraya geldiğimizde kimseler yoktu. Biz işe başladıktan sonra başkaları geldi. Yakın köylerden, şehirden, bizim gibi uzaklardan... Alaca karanlıkta tarlalara dağılıyor, tütün kırmaya başlıyorlardı. Toplanan tütün küfelere konuyor, hayvanlarla, çeşitli ağaçların süslediği çiftliğin büyücek bahçesine taşıyorlardı. Yemyeşil yaprakları, tek tek, ince şişlere diziyor, oradan ipiere aktarıyorduk. Sonra güneş altında kurumaya bırakılıyordu diziler. Sararanları çiftliğin kocaman odalarına taşıyorduk. Tütün yaprakları, güneş altında çarçabuk kehribar sarısı oluyordu.

Serin ağaç gölgelerine serilmiş hasırlara çöküyor, saatlerce çalışıyorduk. Her yanlarımız tutuluyordu.

Annem bazen beni tütün tarialarına götürmüyordu. Bırakı-

yordu uyuyayım. Kırımdan dönünceye kadar... Bazen erkenden kalkıyordum. Çiftlikte kalan çocuklarla oynuyorduk. Kelebekler gibi hür olmak için çocukluk gibi bir sebebimiz vardı.

Elma, armut, erik, dut, böğürtlen, kuş sesleri arasında bahçelerde başıboş geçen saatler...

Bulunduğumuz yer, bana, geldiğimiz şehri hatırlatıyordu. Çevresi dağlarla, dağları yaz kış ap ak karlarla kaplı yeşil, yemyeşil şehri özlüyordum. Buraya neden gelmiştik, annem neden huysuzlanıyordu, her akşam çikolata getiren babam neden getirmiyordu artık, yeni elbiselerim ne olmuştu? Annem:

«Sonumuz ne olacak yarabbi? diye neden sık sık soruyordu. Bilmiyorum! Bahçelerdeki kuş sesleri, kelebekler. meyvalar, ağaçlar düşüncelerimde daha ileriye gitmemi, kötümser olmamı engelliyordu belki de...

— Allah kerim, diyordu babam. Ne zaman annem ağlamaya başlasa, sinirleniyor, sonunda: «yeter yeter,» diye bağırıyordu öfkeli öfkeli. Herşeyin düzeleceğini, sabırlı olmasını söylüyordu.

Sonra bol yıldızlı yaz akşamları başlıyor, odamıza çekiliyorduk. Açık pencerelerden görünen mavi ile kara arası gökyüzü ışıltılı gökyüzünü dolduran sıcacık, sarı sarı yıldızları seyre koyuluyorduk. Taa uzaklarda eğlenen, konuşan, gülüşen, şarkı söyleyen işçilerin sesleri bize kadar geliyordu çoğunluk.

— Nasıl eğleniyorlar, şaşırıyorum, diyordu annem.

—Hayatı ciddiye almıyorlar anlaşılan, diyordu babam.

— Belki de dertleri yok.

— Dertsiz, sıkıntısız adamın burada ne işi var?

— Doğru.

Göz kapaklarımızı uyku olanca gücüyle bastırıyor, günün yorgunluğunu alan tatlı rüyalar başlıyordu, bazen de acı...

— Arkadaşlarımı görmeden mi gideceğiz baba? dedim.

— Onlar gittiler bile oğlum, dedi.

— Ne zaman?

— Dün akşam. Hesabımızı birdenbire kestiler.

Güneş, etrafımızı çeviren dağların doruklarında kızıllaşıp, çemberleşti. Sıcak, kanter içinde bırakan bir gün başladı.

— Bir bu yükü götüremeyiz baba, dedim.

— Yolda belki bir arabaya rastlarız. İnsaflı biri çıkabilir karşımıza.

— Ya çıkmazsa?

Babam da, annem de sustular.

Babam, İncecik yatağı sırtladı. Dengeledi omuzlarında. Birkaç adım attı. Olduğu yerde durdu. Bizi bekledi.

— Çiftlik sahibine yalvarsan baba, dedim, burada kalsak. Burası güzel. Ben hep böyle güzel yerlerde kalmak istiyorum

— Ben de kalmak istiyorum ama oğlum iş yok, dedi, iş olmayınca adam bize ne diye boşu boşuna ekmek versin?

— Gideceğimiz yer güzel mi baba?

— Bilmem!

— Nereye gideceğiz?

— Bilmem!

— Kaç paramız var? diye sordu annem.

— Pek fazla birşey yok ama şehre gidinceye kadar yetişir..

— Ya orada da iş yoksa baba?

Babamın yüzü sarardı. Gene de gülümsemeye çalıştı. Dengi omuzlarına yerleştirmek için sarstı yeniden.

Annemle ben hasırın iki ucundan tutmuştuk.

— Allah kerim, dedi babam. Orada iş bulamazsak başka yere gideriz.

— Ya orada da bulamazsak?

— Buluruz. Buluncaya kadar dolaşırız.

— Dolaşmak ne güzel, dedim, kimbilir ne kadar güzel yerler göreceğiz. Yaşasın!

Babamın kaşları çatıldı:

— Sus, dedi, şom ağızlı sen del Böyle aç açık dolaşmanın neresi güzel? Başımızı sokacak bir yer, karnımızı doyuracak bir iş bulsak yeter.

— Çocuğa neden fena şeyler söyleyip bağırıyorsun, dedi annem.

—

Üçümüz, aklımızdan geçen kötü şeyleri birbirimize anlatmadan, neşeli görünme çabası içinde, önümüzde uzanan, sonu meçhullerle dolu daracık yola ilk adımlarımızı attık.

ŞENGÜL, Kânî

OTOBÜSTE

«Kaçta kalkacak otobüs?» diye sordum, yanında duran beyaz sakallı ihtiyar adama.

Adam biraz sinirli yanıtladı sorumu:

«Bilmeyurun, ben de bilmeyurum.»

«İyi ama nasıl olur, otobüs sizin değil mi?»

«Bizum.»

«Öyleyse?»

«Bizum ama yazıhaneye bağlıyuz biz. Kaçta diye kestiler bileti?»

«Sekiz on beş, diye.»

Tam o sıra saatime bakacak oldum, dokuza çeyrek vardı. Oysa beş dakika bile olmamıştı yazıhaneden bilet kesileli.

«Allah allah» dedim, «peki bu nasıl olur? Adamlar sekiz on beş diye bilet kestiler, saat dokuza çeyrek var.»

«Kalkacağuz şimdi» dedi İhtiyar sakallı adam. Kestirmece dedi bu sözü. Anlaşılan bir ikinci soruya dayanır hali kalmamıştı. Ben de üstelemedim daha fazla. İyi her şey iyi de otobüse binerken sinirlerimi tutmak alışkanlığındaydım. Sinirlenerek binersem belki de bir kaza olur diye bir his doğar içimde. Gönlümü geniş tutmaya, olayların üstüne pek fazla varmamaya gayret ederim. Çoğunluk otobüs, söylenen saatte kalkmazdı. Bilet kesimi bitse bile yine de kalkmazdı. Ya yolcunun biri gecikir, ya tam otobüs kalkacağı sırada yerinden kalkıp çişini yapmaya giden olur, ya şoför lâfa dalar... ya da muavin büfeden birşeyler atıştırmaya giderdi. Bütün bunlar olmasa bile otobüs yine de tam zamanında kalkmazdı. Kimbilir belki de gecikmeyi uğur sanardı şoförleri. Bu yüzden hiç üstelemezdim. Nasıl olsa benim dememle otobüs kalkacak değildi ya. Boş yere adamlarla çene yarıştıracak, bütün bunlardan sinirlenmekten öte bir yararı dokunmayacaktı bana. Sustum. Gidip yerime oturdum. Güneşde öylesine yakıcıydı ki... Kanapem kızgın bir demir gibi ısınmıştı. Oturmamla yerimden fırlamam bir oldu. Üsteilk boş

yere ne diye oturup bekleyecektim. Aşağıda durup serinlenmek varken...

«Hadi yolcular yerlerine,» diye bağırdı yaşlı sakallı adam.

Herkes de aşağıda otobüsün yanındaydı. Anlaşılan onlar da benim gibi düşünüyorlardı. Birden otobüse doluverdiler. Kendi kendine bir şeyler söyleniyorlardı. Ama daha çok otobüsün kalkış saatı üstüneydi bu mırıltılar. Yolcuların suratları bir karıştı. Öfkeliydiler. Sakallı ihtiyar adamın umurunda bile değildi, bütün bunlar. Alışkındı. Küfreden olsa bile aldırış ettiği yoktu pek. Kimbilir kaç yıldır yürütüyordu bu işi. Pişkindi.

Muavin mi ne olduğunu bir türlü anlayamadığım adam:

«Gazla,» diye komut verdi şoföre.

Otobüs gerçekten gazladı. Hızla terminalden çıkıp asfalta koyuldu.

Herkes yerindeydi artık. Adam da arka kapının yanındaki bir koltuğa oturmuştu. Biraz ilerde bir yolcu aldılar. Adam yerini ona verdi ve kendisi de aynı yerde kapının dibinde ayakta dikilmeye başladı.

Bir kaç kilometreden sonra ihtiyar adam, öndeki bir başkasına bağırdı:

«Kolonya dök yolcilere.»

Genç verilen buyruğu yerine getirdi.

Sonra seslerin tamamı kesildi. Hiç kimse konuşmuyor, nefes bile almıyordu. Sadece otobüsün kendi sesi vardı, motor, klakson, v.b. Yolcular ikide bir âni frenlerden ürküp kafalarını kaldırıyor ve ille de bu fren yüzünden şoföre bir kabahat buluyorlardı.

«Canım böyle de sollanır mıymış?»

«Kazalar hep bu yüzden oluyor işte.»

«Bizimkiler şeytan mı şeytan vesselâm.»

«Binmeyeceğim diyorum her defasında ama olmuyor işte. Başka neye binilir, mecbursun bir yerde.»

«(.....) otobüsleri çok iyi. Onlarda kaza maza da pek olmuyor.»

İhtiyar adam yolcuların konuşmalarına kulak kabarttı. Gittikçe öfkelenen hali kolaylıkla seziliyordu. Beyaz sakallarının altında kızaran yüzü görülüyordu. Elleri titriyor, hepsine birden okkalı bir cevap verip susturmak isteği geçiyordu içinden. Daha otobüs kalkmadan önce olduğundan çok dikkatimi çektiği

için ihtiyarı her hareketiyle izliyordum. İlginç bir tipi vardı gerçekten.

Anlamadığım bir kaç kelime yuvarladı ağzında. Pek de yanında değildim, konuşmalarını zorlukla işitebiliyordum.

Elli kilometre kadar gitmiştik ki. yolculardan birl:

«İnecek var amca,» diye bağırdı adama.

«Nerde ineceksun evlât?» dedi ihtiyar.

«Şu ilerdeki evlerin önünde» dedi delikanlı.

«Biz buranun acemisiyuz. Bize onceden soyleyun nerde ineceğunuzi.»

«Başka tarafta mı çalışıyorsunuz bey amca?» diye sordu.

Çatık kaşlarını gururuyla yücelterek

«Doğu Karadeniz bizum çaliştuğumuz yer» diye cevap verdi. İhtiyar adam sonunda içindekini döktüğünü sanmıştı işte. Belli kl, «Doğu Karadeniz'li olduğunu bütün yolculara hep birlikte duyurmak istiyordu. Delikanlıya cevap verirken de olanca gücüyle bağırmış, en öndeki yolcular bile ihtiyarın bağırtısını kolaylıkla duymuşlardı. Herkes arkaya dönüp ihtiyarı şöye bir süzdü. Göğsü kabardığına kuşku olmayan ihtiyarın bu kez biraz da utanca kapıldığı seziliyordu.

Sonra utancını yenmek için:

«Biz doğu karadenlzliyuz» dedi yanındaki adama. «Bugün de tırakyayı bi dolaşmak Için çiktik bu tarafa. Bizum içun paranun kiymeti yok. Biz insanluğa kiymet veruruz evlât.»

«Doğru» diye onayladı yanındaki adam.

Sonra ikisi birden sustular. Otobüs yeniden derin bir sessizliğe gömüldü. Derken ta uzaklardan bir yolcu elini kaldırdı, otobüs gıcırtıyla durdu.

«Ne durdun?» dedi ihtiyar adam şoföre, «bu minibus midur, ne durdun, evlat. Her el kaldurana durulur mi?»

«Canum» dedi şoför, «durduksa al işte adami.»

İhtiyar söylene söylene aldı yolcuyu.

Hemen yanındaki boş kanapeye oturttu.

«Nereye gideyisen?» diye sordu.

«Tekirdağ'a» diye cevap verdi adam.

«Ne alacağuz sizden?»

«Bilmem bey amca» dedl adam.

«Biz buranun acemisiyuz da ondan evlat» dedi ihtiyar. «Ondan sordum sana. Kusura bakma.»

Sonra öndeki gence el etti.

Genç arkaya, ihtiyarın yanına geldi.

«Beres gençareyi qüçopl.» (1)

«Nako?» (2)

«Varlçkındoren. Nakotl glnon yuçopl. Dldo yuçopl.» (3)

Birden ihtiyarla genç adamın konuşmasına kulak kesildim. Başka bir dil, benim de anladığım yersel bir dil konuşuyorlardı. Merakım büsbütün arttı. Ne olursa olsun bunları iyice dinleyecek, sonunda da dillerinden anladığımı söyleyecektim.

Genç yeni yolcudan bir onluk alıp azdan bekledi. İhtiyar kızdı. Oğluymuş. Konuşmasından öyle anlaşılıyordu.

«Mot dodgitu. ogine idi.» (4)

Durmadı gitti ta öne gitti ihtiyarın oğlu. Yolcu da alınan para için ses çıkarmadı. Ama kendisinden fazla para alındığını anlamıştı. Durmadı üstünde. Belki de acelesi vardı, ne olursa olsun gideyim de, diye düşünüyordu belki de.

İhtiyar neşelenmişti. Bir ördek daha yumurtlamıştı böylece. Keyifliydi.

«Hey gidi günler» diye içini geçirdi. Sevinçindendi bu, neş'esinden. «Şu baktuğunuz yer Sultanköy'dür. Bundan tam yirmibeş sene once motorla amele taşırdum ordaki ağalara.»

«Anlamadım» dedi yanındaki.

«Yirimibeş sene once motorle amele taşırdum Sultanköy'lü bir ağaya. Adamın adini da unuttum. Neydi ki acep?»

Sonra birden enginlere daldı. Kudurgun dalgalara takıldı gözleri. Yirmi beş yıl öncesini gözünün önüne getirmeye çalışıyordu. Sonsuz bir duygusallık içindeydi.

«Hey gibi Ereğli. Deniz yaptimi ha oraya çekerduk motorumuzi. Bir tek dalgalanmaz orda deniz. Günler geçer biz ha orada beklerduk. Ne eyi insanlar var şu dunyada. Ne çile çektum bir bilsenuz. Yarabbume çok şükür. Allahume çok şükür, bugünleri de gösterdi bize. Hey gibi yaradanum hey.» Ellerlyle sakalını sıvazladı, içinden bir dua okudu.

Yandan boş bir otobüs solladı bizi.

İhtiyar adam içerledi buna:

---

(1) Türkçesi — Al çocuktan mangırı.

(2) — Ne kadar?

(3) — Bilmiyormuş. Ne kadar istersen. Ama çok al ha.»

(4) — Durma artık, ön tarafa yürü!

«Fiyaka yapayl orospl çocuğl. Ula memlekette **boş otobüs**le gldilur ml? Çaka ml satayisen nedur.»

Sonra şoföre ünledl, o da oğluymuş:

«Solla bakaylm o dürzlyl»

Şoför bütün gücüyle gaza bastı. Yolculardan **bazıları söy**lendller. Anlaşılan hızlı gitmekten hoşlanmıyorlardı. **Kaza olur** dlye korkuyorlardı. İhtiyar birden imdada yetişti.

«Korkmayun» dedi, «Ha o baktuğunuz tam yirlml seneluk plri şofördür. Yolda bl dane taksi bırakmaz. Eker geçer, eker geçer mubareğun evladi. Bi dane daha oğlum var. Ona araba zor dayanur. Benum evlatlarum pllotturler, pilot mubarekler. Hadi aslanum Recep. Asll evlat asil.»

Kimse doğru dürüst anlayamadı ihtiyarın konuşmasını. Bazıları güldü geçti. Gülenlerin diliyle alay ettiklerini anladı ihtiyar. Kendisi de konuşmasının düzgün olmadığının farkındaydı doğallıkla.

«Mundl memlçkomit tkva. Oslnapuçklml var mokçondesl, götümün kenarl pucepe.» (1)

Sonra yeniden yandaklne bir şeyler anlatmaya başladı. Ihtlyar kurt.

«Habuna, habu gördüğun otobuse altiyüzbin lira saydum. Şimdl da bunların yeni markalari çiktl beşyüzyetmişbeş deyiler yedlyüzblnlira. Bl da ondan alacağum. Mersedesler da neymiş, rekabet olsun diye. Ta artaşenden Istanbola sefer yapayruz. (...) Birluklere meydan okuyacağum. Gözinl sevduğum şu kanapelere bak bi. Mersedeste boyle ml? Bak anlarsun sen otobusten. Bl ses var ml otobuste. Gicir gicir mubarek. Mersedeste sesten duramazsun.»

«Otobus sizin mi bey amca?»

«Benum ya. Daha şimdiluk bl dane daha alacağum. Motorcilukten vazgeçtum çünkl. Uç dane çocuğum var, uçl da şofor, plri şofor. Kismet olurse üçine da birer dane alacağum. O zaman rahat ederum kenduml.»

«Siz de hep dolaşır mısınız böyle?»

«Dolaşurum benda dolaşurum. Duramam ki yerumde. Ho-

---

(1) Kıçımı yiyin siz. Konuşmamı mı beğenmediniz. İnekleri Sonra durup az bir düşündü, bir dua okudu belli belirsiz. Elleriyle sakalını sıvazladı ve: «Ne demişler» dedi. «Dünyada men ağirette iman, öyle değil mi evlât?»

şuma da gideyi boylesi. Sonra çocuklerun başında bulunmak lazim. Gençtur cahildurlar çünki. Ama çocuklerume evelalla güvenum çoktur. Maline bağlidurler hepisi de alla var. Memnunum. çalişkan, sebatli çocuklerdur hepisi da...

Yanındaki adam derinden bir öksürdü, sonra mendiliyle ağzını burnunu sildi. Sonra da bir sigara çıkarıp yaktı. İhtiyar sigara kullanmıyordu. Kalkıp öne doğru yürüdü. Camları, perdeleri kontrol etti. Bir bir yokladı. Yüzü ciddi ifadeliydi ve bu işi de canla başla yapıyordu. Otobüsün kendisine ait olduğunu herkesin bilmesinden başka bir tasası yoktu.

Sultanköy'de bir iki kişi indi, iki yolcu bindi. İhtiyarın yüzü yine gülüyordu. Neşesne diyecek yoktu. Yandakine yeniden anlatmaya başladı:

«Bugün sozde istirahat edecektuk. Yarun Artaşen seferumuz var çünki. Ama adami durdurmeyilerki. Birisi da bugün yediyüzelli liraya kiralamak istedi bizi da durmadum ustinde. Bizum içun para bişey değil. Para hiç muhim değil. Buni zevk içun yapayuruz biz.»

İhtiyar bir yandan konuşuyor, bir yandan da yeni gelenleri izliyordu gözucuyla. Bir gözü de öndeki oğlundaydı. Gelip adamlardan parayı alacak mı diye dikkatle gözlüyordu. Oldukça utangaçtı oğlu. Yolculardan para istemeye sıkılıyordu. Yolcu tutup kendiliğinden parayı uzatmasa, bir şey diyecek durumu yoktu. Şimdi ihtiyarın o yetmiş yaşına karşın otobüsten neden inmediği daha iyi anlaşılıyordu.

Birden öndeku oğluna seslendi ihtiyar:

«Gençareyi çebiç, gençareyi!» (1)

Genç başı yerde utana sıkıla geilp yolcuların yanında dikildi bönce. Sanki ihtiyarın konuştuğu dili herkes anlamıştı. Bir şey söyleyemiyordu onlara. Önce yolcular da gelenin para için başlarında dikildiğini anlayamadılar. Kendi dünyalarında sessiz ve kımıltısızdılar. Ama ihtiyar kudurdu arkadan:

«Modgi çe pusicteyi?» (2)

Delikanlının yüzü yeniden kızardı, yere geçiyordu nerdeyse. Babasına karşı aynı dilde bir kaç bir şeyler söyledi duyulur duyulmaz. Ama söylerken yüzünü arkaya çevirmişti. Babasının

---

(1) Para oğul, para.

(2) İnek gibi ne duruyorsun be.

duymasını istemiyordu. İhtiyar öfkeyle dikmiştl gözlerini. Bir an ayırmıyordu ondan. Taşıyor, homurdanıyordu kendi kendine.

İhtiyarın bağırtısına yeniden dönüp baktı herkes. Anlamadıkları bu dili ilginç bulmuşlardı. Belli kl çoğu bu dili ilk kez duyuyordu.

Bu anlaşılmayan bağırtılar yeni yolcuları uyardı. Çıkarıp delikanlıya parayı ödediler. Oğlu sessizce parayı alıp öne doğru giderken ihtiyar yeniden seslendi oturduğu yerden:

«Hak moğti çe!» (1)

Delikanlı isteksiz dönüp babasının yanına gitti. İhtiyar aynı dilde yolculardan kaçar para aldığını sordu. Oğlu az almıştı parayı. Ya da normall buydu. Ama Ihtiyar kudurdu öfkesinden. Kesiksl zbağırtısı yüzündeki ak sakalları tükrük ve salya bulamacı haline sokmuştu. Hep kendi dilini konuşuyordu. Oğluna ikl buçuk liralarla bu otobüsün parasını nasıl çıkarabileceklerini anlatmaya çalışıyordu. Ona birden yumuşayan bir ses tonuyla öğüt yağdırmaya başladı. «Çok al oğlum» dedi, «insaf etme kimseye. Yolcu dediğin hayvandır» dedi. «Fazla ileri giden olursa tutup silkele pezevengi aşağı» dedi. Delikanlı babasına hiç karşılık vermiyordu. Anlaşılan o babasının kanısında değildi. İnanmaz bir yüzle bakıyordu Ihtiyar babasına.

Delikanlının o insancıl yanı dokundu bana. Bir anda lafa karışmayı geçirdim usumdan. Delikanlıyla bir olup ihtiyar kurda haddini bildirmek istedim. Öfkelenmiştim. İhtiyar, görünmez kimliğini, hiç kimsenin bilmediğini sandığı kondi diliyle örtmeye çalışıyordu. Ona karşı birden cephe almanın kimbllir bolkl de öbür yolcuları da şaşırtacaktı. Çünkü Ihtiyar sevlinli ve sempatik görüntüsüyle hemen herkesin sevgisini kazanmışa benzlyordu. Bir bendim onun görünmez kimliğini bilebilen, bir de oğluydu... bir de kendisi... Hayır o anda susmam daha usluca bir davranış olacaktı...

Ama dayanamadım gene de, tutamadım kendimi:

«Sonuyire cumad?» (2) diye sordum.

Buz gibi oldu ihtiyar, kurşun gibi dondu kaldı olduğu yerde. Şaşırmıştı. Bembeyaz sakalının altında kıpkırmızı dalgalar yayıldı. Kekeledi. Kuşkulu ve şaşkın yanıtladı sorumu, kuşkulu ve karışık:

---

(1) Gel buraya lan!
(2) Nerellsin amca?

«Mot, sonuyi yo? Sl, mi, çe? Ne deylsen?» (1)

Bütün konuşmalarını Izlediğiml anlamıştı artık. Şaşkınlığı bundandı. Ama bana karşı daha Içtenlikle olmaya çalıştı. Beceremlyordu. Ağzına yüzüne bulaştırıyordu her kelimeyl. Oğlu daha çok kızarmıştı. Oysa onun ne suçu vardı? İhtlyarın konuşmalarından haberlm yokmuş glbi davranmaya çalıştım. Ne gereğl vardı? Bellı kl benliğinden utanma duygularını tutup koparamamıştı Ihtiyar yine de.

Klmlerden olduğumu, nereye gittiğimi sordu. Konuyu dağıtmak, konuşmalarını süngerlemek. görünmez klmliğine beyaz sakalından kılıf geçlrmek Istiyordu. Öncekl konuşmalarını duymazlığa geldlm. Ama blr kez yolculara hayvan demeslnl bağışlayamıyordum.

«Amca,» dedlm kendlsine kendl diliyle, «insanları böyle aşağılaman hlç hoş değil. Yolcular insan değil ml yanl? Senln lafını tutup biri sana karşı kullansa slnirlenmez mlsln, dağıtmaz mısın onun suratını?»

«Dağitmem olur mi» dedi Ihtiyar, «Dağiturum tabi ama şey sen ustine allnma yegen. Senun Içun bişe demedum ben. Usteluk hemşerlyuz biz yegen.»

«Demem o değil bey amca. Hemşehrl memşehri, heplmlz Insanız önce. Hepimiz kardeşiz. Blrbirimizl koruyacak yerde küfredyloruz, olur mu yani?» dedim.

Adamın umurunda blle değildim ben. Dinlemlyordu benl hiç. Bambaşka şeyler düşünüyordu. Belki de bana vereceğl yanıtı hazırlıyordu, sorumu dinlemeksizin.

Sonra blrden damdan düşercesine

«O mubarek bizum larçayl konuşan ne kadar da adam var.» dedl. «Hiç akluma gelur mi kl Keşan yolinde larça konuşan adam olacak. Hiç adamun akline gelur ml? Vallayi şaştum bu Işe, Çok şaştum yegen. Mubarek memeketun her bir yanlne dağılmişuz, surl gibi yayilmişuz. Oyle değil mi yegen?»

Benim sözlerim ona vızgelmişti.

İyl ki Tekırdağ'a gelmek üzereydik. Yakında ineceğlmi söyledlm Ihtlyara. İneceğlmden sevince kapıldı ihtlyar. Bu yolda hemşehrlsl ile karşılaşmak onun hiç te hoşuna gitmemlştl. Beğenmemlştl benl bell kl. Hoşlanmamıştı.

Başımı kaldırıp giden otobüse baktığımda ihtiyar hâlâ el sallıyordu...

---

(1) Nlye, Nereli ml? Sen, kim, be?

TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan

DEDEMİN ÖLÜMÜ

Aşağı kattan babaannemin sesi geldi. Beni çağırıyordu. Merdivenlerin başından seslendim:

— Dedem çişe mi gidecek?

Merdivenlerin tâ dibinde beyaz başörtüsüyle sımsıkı sardığı yüzünü, kalın çerçevelerinin arkasında mat iki kara düğme gibi yarım yamalak parıldayan gözlerini gördüm.

— Yok, yok, dedi, çabuk aşağı gel!

Dedemi her gün bu vakitler babaannemle çişe götürüyorduk. Dedem hastaydı, hem çok hastaydı. Aksiydi de... Babaannemle ben olmazsak çişe gitmiyordu.

Paldır küldür aşağı indim. Babaannem:

— Mutbağa git, ekmek bıçağını getir, dedi.

Sesim titrekti... Ağlıyor gibiydi...

— Ne olacak? dedim.

— Hiç, dedi, git ekmek bıçağını getir!

Romatizmalı olduğu için mutbağa inmez, yukarı kata da çok seyrek çıkardı.

İndim, ekmek bıçağını aldım. Babaannem dedemin odasına girmişti... Ardından gittim. Dedem, sol taraftaki yatağına boylu boyunca uzanmıştı. Yüzü ayva sarısı, avurtları çökük çöküktü... Herzamanki gibi!

Kapıda bir süre durdum.

Babaannem, dizlerini tuta tuta radyonun ordan dedemin traş aynasını aldı. Gitti dedemin yanına, aynayı ağzına doğru tuttu...

Kısık bir sesle kendikendine:

— Ölmüş, diye mırıldandı...

Belli belirsiz hıçkırdı.

Heyecanlanmıştım.

— Ne oldu babaanne? diye sordum. Ve dedemin yatağına doğru ilerledim.

Başını benden yana çevirip

— Deden, dedi, temin öldü.

Aynayı bana gösterdi

— Ağzına tuttum, ayna hiç buğulanmadı. Nefes almıyor artık!..

Bir tuhaf oldum? Ömrümde hiç ölü görmemiştim. 70 şu kadar yıllık bir insanın bir sabah kalktığım zaman, artık nefes alamamasını bir türlü beninsiyemiyordum. Şaşırmış kalmıştım.

Babaannem

— Bıçak? dedi.

Çıkarıp verdim. Ekmek bıçağını boylu boyunca dedemin karnının üstüne yerleştirdi.

Radyoda «sabah müziği» çalıyordu. Gidip kapattım.

Babaannem dedemin yüzünü pikeyle iyice örttü... Ağlıyordu... Yüzde yüz ağlıyordu?.. Ama, bunu zinhar belli etmiyordu.

— Git, dedi, yengene haber ver!

Uyur-gezer gibi kapıya doğru ilerledim. Ayağım bir şeye takıldı. Baktım: dedemin rugan terlikleri!. İrkildim...

Babaannem

— Yengeme, dedim, ne diyeyim!

— Hiç. dedi, çağır!

— Nasıl çağırayım?

— Çağır, aşağıya insin!

Bir kaç merdiven yukarı çıkıp yengeme seslendim... Yengem sabahlığıyla aşağıya inerken «Ne var, ne oluyor?» gibilerden yüzüme baktı. Dedemin odasını gösterdim. Yengem dedemi öyle görünce işi anladı. İki eliyle yüzünü kapayarak «Uuuu!» diye bağırdı. Hem öyle bir bağırdı ki beş on dakika sonra büyük amcam, küçük amcam, bitişik komşular, karşı komşular dedemin odasına doluverdiler. Her ağızdan bir ses çıkıyordu. Kimi ağlıyor, kimi babaannemi teselli etmeğe çalışıyordu. Gerçi dedemin ölümü beklenmeyen bir olay değildi ama, odadakiler bu durum karşısında mutlaka bir şeyler yapmanın zorunluluğu içinde, çeşitli davranışlarda bulunup, odayı garip bir insanlar topluluğu görüntüsüne sokuyorlardı.

Bir fırsatını bulup yüznumaraya gittim. Bir cigara yaktım. Cigarayı evde hemen herkesten gizli, ancak yüznumarada içiyordum. Cigara içtiğimi tek yengem biliyordu. O da «durumu idare» ediyordu.

Dedem öleli aradan bir saat geçmeden bütün mahalle, yakın ilierdeki akrabalar durumu öğrenmişlerdi. Ankara'ya telefon edip babama: «Baba, bu sabah dedem öldü!» demek bana düş-

tü. Küçük halamın kocası telefonda kem-küm edip ahizeyi bana uzatıverdi:

— Sen söyle!

Ben de küt diye söyledim

— Baba, bu sabah dedem öldü!

Enişte m, amcalarım, tüm yöremdekiler sinirli sinirli dolaşıp duruyorlardı. Küçük amcam, kan-ter içinde kalmış, mendiliyle alnını siliyor, büyük amcam tırnağını yiyor, enişte m durmadan cigara içiyordu?.

Öğlen, komşulardan gelen yemeklerle karnımızı doyurduk. Babaannem hiç yemek yemedi. Öğleden sonra, aile büyükleri dedemin ertesi gün öğle namazından sonra gömülmesini kararlaştırdılar. Böylelikle, cenaze töreninde civar illerden gelecek tüm hısım akrabalar da hazır bulunabileceklerdi...

Nitekim öyle oldu. Ertesi gün bizim ev bir ana-baba gününe dönmüştü. Küçük amcam, baktı olacak gibi değil, en büyükleri ben irili ufaklı 6 çocuğu toplayıp denize yüzmeğe götürdü.

Bu yüzden dedemin nasıl gömüldüğünü göremedim.

Üç dört gün evde konuşulan tek konu dedem'di... Sonra yavaş yavaş yokluğuna alışmağa başladık. Babaannem, elbiselerini fakirlere dağıttı... Emeklilik maaşını babaannemin üstüne çevirme işlemini izlemek görevi de bana düştü... Sonra babamlar, amcamlar halamlar evdeki eşyaları paylaştılar... Babaannem büyük halamlara yerleşti... Ve dedem beş çocuğunun evinde resmi asılı bir kişi olarak kala kaldı...

Dedem ölmüştü.

YÜCEL, Şevket

ÇIKMAZIN ALTINDAKİ KİRAZ

Çomruk Hamza baharın ucu görünür görünmez evinin önündeki çıkmanın altına bir kiraz fidanı dikti. O zaman ne kadar söyledim kendine: «Hamza kardaş, bu yaptığın iş yanlış» dedim. Çomruk Hamza, bu sözlere hiç önem vermedi. O hep kendi düşüncelerini doğru bulurdu. Yanlışlığını bilse bile inadından ayrılmazdı.

Dikilen kiraz, o yıl kol büyüklüğünde ışkınlar sürdü. Ertesi yıl çiçeklendi. Dallarının ucu çıkmanın merteklerine değmişti. Haziran ortasıydı. Kirazın ilk meyveleri olgunlaşmaya durdu. Bir gün yoldan geçiyordum. Çomruk Hamza kirazın böğründe duruyordu. Beni görünce dallardan birine uzandı. Kopardığı bir avuç kirazı elime uzattı. «Hamza kardaş» dedim, «bu kiraz şimdilik meyve verdi, ama bunun bir de gelecek yılı var. Bu ağaç şimdiden sığmaz olmuş buraya. Biraz daha büyürse üstteki çıkmayla karşılaşacak. O zaman ne olacak bu kirazın özgürlüğü? Zaman geçmeden bir çare bulmalısın buna, yoksa yazık olur kiraza!»

Ertesi yılın baharında gene uğradım oraya. Kirazın görünümü kötüydü. Uzayan sürgünler çıkmanın merteklerine dayanmış, oradan öteye yol bulamayınca bükülen dallar aşağıya sarkmıştı. Geçmiş yıla göre yok denecek kadar meyve tutmuştu kiraz. Yapraklarının çoğu sararmıştı. Tahtalara vuran ışkınlar büzülüp kalmışlardı oralarda. Kiraz acılar içindeydi... Nice günler dişlerini sıktı. Düşündü. Güneşten ve gökyüzünden yoksun kalması çok gücüne gidiyordu. Çıkmanın varlığını üzerinde duydukça orada öylece kambur kalacaktı. Kökü, dalları, yaprakları, gövdesi sanki iki taş arasında eziliyordu. Gün geldi, bu acılara dayanamadı. Ayakta kalmak, büyümesini sürdürebilmek için damarlarında biriktirdiği gücü önce gövdesine, sonra dallarına gönderdi. Dişlerini biraz daha sıktı, silkindi. Kirazın üstündeki çıkmaya karşı koyduğunu belirgin olarak görebiliyordum. Ondan sonra her gün kirazın yanına uğradım. Çomruk Hamza yaylaya

göçmüştü. Evde kimseler yoktu. Gölgede kalan bir meyve ağacının kendini baskı altında tutan çıkmaya karşı direnmesinden kıvanç duyuyordum. Bu nedenle ona olan sevgilerim büyüdü. Sanki karşımda haksızlığa boyun eğmeyen bir insan vardı. Onu kendime dost edindim. O yakıcı sıcaklar altında kiraz ağacı üç güne bir susuyordu. Her gidişimde köküne bakraçla su döktüm. Çıkmayla karşılaştığı yerde dolaşan budaklarını birbirinden ayırdım.

Bir gün Çomruk Hamza yayladan gelmişti. Kendisiyle yolda karşılaştık. «Hamza kardaş» dedim, «gel şu kirazı acı çekmekten kurtar! Yerinde sayan bir ağaç değil bu. Görüyorsun ya yukarıya boy vermek istiyor. Gelçelelim çıkma engelliyor bunu. Üst budaklar sanki kurşun yemiş gibi başlarını toprağa devirip çırpınıyorlar. Ben olsam şu çıkmayı kaldırırım Hamza Kardaş. Sen bak o zaman kiraz nasıl büyür. Bol çiçek açar, bol meyve döker. Ne dersin, öyle değil mi?»

Çomruk Hamza bu sözlerimden tedirgin oldu. Ben konuşurken bir gözünü sık sık yumması sözlerimden duyduğu sıkıntıyı açık olarak belirtiyordu. Kiraza karşı hiç bir ilgisi yoktu Çomruk Hamza'nın. O, insana da, ağaca da hep dıştan bakardı. Hiç bir şeyin iç yapısına eğilmezdi. Bir ara gözlerini kiraza çevirdi. «Yahu» dedi, «sen bu ağacın üstüne ne çok düştün. Altı üstü bir kiraz işte. Bırak orada öylece kalsın. Onun için durduğum yerde çıkmayı mı sökeceğim. Değil çıkma, bir tahta bile sökmem doğrusu.»

Ne kadar söylesem Çomruk Hamza'ya bu konunun önemini anlatamıyordum. Bir gün sonrayı görecek gücü yoktu. Derken bir mevsim daha değişti. Güz geldi. Kirazın yaprakları döküldü. Ezilen dallar ellerinden geldiğince direndiler. Kiraz, bir o kadar daha büyümesi gerekirken bodurlaştı. Şöyle bir gerine gerine bakamadı gökyüzüne. Dünyaya bolluk ve dirilik sunan güneşten payını alamadı. Çomruk Hamza'nın anlayışsızlığı yüzünden orada çekti çekeceğini. Kendini yukarıya atabilmesi için üstündeki çıkmanın baskısından kurtulması gerekiyordu. Bunun için baharın gelmesini bekledi. Beklenen günler inadına çok uzuyordu. Gün oldu çıkmanın ucundan sarkan sivri buzlara baktı. Üstündeki baskı onu fazlasıyla üşütüyordu. Aralık, ocak derken, şubat geldi. Mart deyince kirazın köküne su yürüdü. Damarlar bu suyu yapraklara iletti. Doğa bir değişim içindeydi. Bir sabah kirazın gözleri alt yanındaki yolun kıyısında ilk tomurcukları pat-

layan gelincik ve papatyalara ilişti. Bunların ardından kendi dallarındaki tomurcukların patladığını duydu. Duydu duymasına ya, üstündeki çıkmayı düşününce kımıldayan o güzel duygularında bir parçalanma oldu. Kendi kendine: «Bu ak çiçekler meyveye durmadan dökülecek» dedi. Gerçekten de doğru çıktı bu yargısı. Birkaç gün içinde yarıyarıya açılan çiçekler altlarındaki kırmızı toprağa döküldüler. Kiraz sıkıntılıydı. Azıcık yerinmek istese başına mertekler değiyordu. Yaşaması için boy vermesi güneşi görmesi gerekirdi. Nihayet bir gün dayanamadı. Merteklerin ezdiği dalların altından yeni sürgünler verdi. Bu sürgünler büyüdü. Çıkmayı oluşturan tahtaların aralarından geçerek gökte parlayan güneşi gördüler. Kirazın damarları sevinçle doldu. Sürgünlerin ucunda gür yapraklar açıldı. Bunu gören Çomruk Hamza kızdı. Bıçağını çıkardı. Sürgünleri kesti. Ne var ki o sürgünler kesilince daha bir güçlendiler. Bir gün gene tahtaların arasındaki yarıklardan geçerek yukarıya doğru uzattılar başlarını. Çıkmanın baskısından korkmuyorlardı. Kirazın bu yılmayan gücünü gördükçe özgürlüğün önemini daha çok duyuyordum. Bu düşünceler içinde gene bir gün oradan geçerken Çomruk Hamza'yı çağırdım. «Hamza kardaş» dedim, «ne kadar uğraşırsan uğraş, sen bu kirazla başa çıkamazsın. Çünkü o kiraz baskı gördükçe güneşe ve özgürlüğüne doğru uzuyor. Bak güneşi görünce yüzüne can geldi. Göreceksin, yarın bir gün budakları kalınlaştıkça üstündeki tahtaların pasli çivilerini söküp atacaktır.»

Çomruk Hamza ne ettiyse olmadı. Bir türlü başa çıkamadı o kirazla. Çaresiz kaldı. Büyüyen ışkınların önünü alamayınca kirazın üstünü kapatan tahtalarla mertekleri söktü. Bu baskı ortadan kalkınca kirazın bütün gövdesi güneşle sarıldı. Böyiece dünyası değişti kirazın. Her yeri sevinçli, ışıl ışıldı. Yapraklarının arasından parça parça gökyüzü görünüyordu. Bundan böyle kirazın ışkınları alıp gitti başını. Yapraklarının rengi değişti. Koyu yeşiller çöktü dallarının üstüne. Ak çiçekler top top açıldı. Arılar vızıldadı, hortumlarına doldurdukları balözleriyle kovanlarına döndüler. Kirazın her yanı diriliği yansıtan kuş cıvıltılarıyla doluydu. Mavi benekli, ak kanatlı kelebekler güçlenen yapraklar üstünde seviştiler.

Bir gün gene kirazın altındaki yoldan geçiyordum. Çomruk Hamza evinin önündeydi. Beni görünce elini salladı. Yanına gittim. Yüzüme ilgiyle baktı: «Sen haklıymışın» dedi, «o kiraz

gerçekten de üstünü kapatan tahtalar be mertekler yüzünden büyümüyormuş. Bak şimdi nasıl uzadı. Eskisi gibi dalları boş değil, kiraz yüklü.»

Kiraza baktım. Yeşillerle kırmızılar gün altında dalgalanıyordu. Gayrı o geçmiş günlerin kamburlaşan, gülüşlerden yoksun kalan kirazı yoktu. «Görüyorsun ya Hamza kardaş» dedim, «gerçekler sonradan anlaşılıyor. Kiraz yenice kiraza benzedi. Bundan böyle onun hem güzelliğinden hem de meyvelerinden yararlanacağız. Bu kiraz o çıkmanın altında kalsaydı tez zamanda ölür giderdi. Onu ilk gördüğümde boyun damarıma bir iğne saplanmıştı. İyi ki kiraz yılmadan direndi. Bu direniş yaşama hakkını kazandırdı ona.»

Çomruk Hamza'yla varıp kirazın gölgesine oturduk. Altımızdaki çayırlıkta maviyle sarı karışımı çiçekler vardı. Arada bir dallara dokunan yel yaprakları hışırdatıyordu. Otların arasından geçen bir karınca benden yana gülümseyerek baktı. Ovanın üstündeki bulutlar bir o yana bir bu yana salınarak değişik biçimlere girdiler. Güneşin ışınları yapraklar arasından eleniyordu. Bir kiraz biçimine girdi dünya. Güneşte kiraz gibiydi, gökyüzü de...

Çomruk Hamza'ya döndüm: «Neden öyle sessiz duruyorsun?» dedim. «İki söz et de dinleyeyim.»

Çomruk Hamza hiç seslenmedi. Bir bana bakıyordu. bir kiraza. Sonra dağların doruklarında oynaşan bulutlara döndürdü yüzünü. Elini kaşına uzattı. Oradan kopardığı bir kılı toprağa attı. Bana gelince sırtımı kirazın gövdesine dayadım. Oradan gelen yaşama duygusu iliklerime dek yayıldı. Üstümdeki dallarla yapraklardan gelen özgürlük türküsünü duyuyordum. Dağlar karşımda halay çekiyordu. İşte tam o sırada kiraz kocaman bir insana dönmüştü. Dudakları kırmızı, gözleri cıvıl cıvıldı...

YÜZBAŞIOĞLU, Muammer

GÜVERCİNLER

Kıyıda çini mavisi, bir dizi «gökdelen». Gökdelenler, kat üstüne kat. Kibrit kutularıyle evcik oyunu. Ev, ev üstünde. Çatılarında radyo, televizyon antenleri. Çatılar, sırık sırık fasulye tarlası. Karanlıkta kırmızı lamba yanar çatıların üstünde, uçak çarpmasın diye.

Arkada üç katlı, ak boyalı, kırmızı kiremitil evler.

Gökdelenler, evler, bahçe bahçe. Bahçeler yemyeşil çimen. Çimenierde fıskıyeler, çamlar, salkım söğütler...

Sonra, banliyö trenlerinin pilli birer oyuncak gibi vızır vızır işlediği demir yolu... Bir de uçaklar gökyüzünde. Yeşilköy'e inen, Yeşilköy'den kalkan. Göğü bir uçtan ötekine bir çarşaf gibi yırtan gürültüleri...

Öğretmen Ekrem Bey .gökdelenlerin arasından görür denizi. Kalın bir çizgi gibi. Bu çizgi renkten renge girer, havasına, mevsimine göre. Siyahtan kül rengine; lacivert, mavi, yeşil... Deniz bu kadarı ile bir şey söylemez Ekrem Bey'e. Deniz dediğin kesilmeye, kuşatılmaya gelmez. Sonsuzluğun simgesidir o. Göz alabildiğine görmeli insan. Bu dev yapılara kızar, «göğe merdiven kuracak sanki mübarekler...» diye söylenirdi.

Tren gürültülerine alıştırmıştı kendini. Kimi zaman asker trenleri geçiyordu. Askere yeni alınmış gençler birliklerine gönderiliyorlardı. Vagonların pencerelerinden ıslıklar, türküler, el sallamalar mendiller Haftanın bir-iki günü de işçi trenleri kalkıyordu Sirkeci'den. Almanya'ya katar katar işçi taşıyan trenler. Pencereler yine tıklım tıklım. Mendiller, el sallamalar yine. Ama ıslık çalan, bağıran, türkü söyleyen yok bu trenlerde. Kadın erkek, çoluk çocuk, tüm yolcular suskun... Ekrem Bey'in yüreği kaldırmıyor bu trenleri. Gözleri bulanık görmeye başlıyor, pirinç çerçeveli gözlüğünün camları nemleniyordu.

Uçak homurtuları alışılır gibi değildi. Kalkışta bir uçurtma gibi, şessiz yükseliyorlardı. Yaklaştılar da arkalarındaki duman-

dan iz kalınlaşmaya, iyice görülmeye başladı mı, homurtuları arttıkça artıyor, evlerin camlarını sarsıyordu. Çevrenin kuşları suspus oluyorlardı böyle zamanlarda. Korkudan nereye uçtuklarını, neye konacaklarını bilemiyorlardı. Ekrem Bey, kuşları, özellikle güvercinleri çok sever, onların bu telaşlarına çok acırdı.

Banka kredisiyle aldıkları bu daireye taşındıklarının ikinci haftasıydı. Bir gece, yatmadan önce, balkon penceresine sofra artığı ekmek ufakları koymuştu. O sabah erken uyandı. Perdelerin arkasında güvercinlerin gelmesini bekliyordu. Önce bir iri güvercin evin önündeki boşlukta süzüldü. Birkaç kez daldı çıktı boşluğa, geldi, balkon demirine kondu. Koyu gri tüyleri, göğsüne doğru yeşile çalıyor, göğüste yosun rengini alıyordu. Ayakları, gagası, göz konarı kıpkırmızıydı. Gözleri yuvalarında fıldır fıldır dönüyor, başını çevik hareketlerle oynatıyor, ürkek ürkek bakınıyordu. Ekrem Bey, biraz uzaklaştı perdenin arkasından. Güvercin de yürekleniyordu. Balkon demirinden pencere kenarına sıçradı, kırıntıları gagalamaya başladı. İri güvercinin ardından başkaları geldi. Onun kadar iriyi yoktu içlerinde. Gelenlerden hoşlanmamıştı. Yeminli hırsızdı, saldırdı üstlerine. Kanatlarını, gagasını, tırnaklarını kullanıyor, kaçırmaya çalışıyordu. Ufaklar, bir süre karşı koymak istediler bu saldırıya. Güçleri yetmedi, çekilip gittiler sonunda. Ekrem Bey kızmıştı iri güvercine. Gözleri büyümüş, yüzünün rengi atıvermişti. Onu kovalardı ya, ötekilerin de kaçmasından korkmuştu. Kuşlar öyledir, bir ocurlarsa, kolaylıkla gelmezler bir daha.

Ertesi sabah da aynı şey oldu. İri güvercin kimseyi yaklaştırmadı yanına. Yemi kursağına indirmeye başladı. Acelesiz, kasıntılı. Ötekiler bir konuyor, bir kalkıyorlardı. Bir zorbalık, bir haksızlıktı bu düpedüz. İri güvercin gücüne dayanıyor, güçsüzleri eziyordu. Ekrem Bey, her şeyi göze aldı, isterse ocusunlar, bir daha gelmesinlerdi. Bu zorbayı kovalayacaktı. «Kış!» dedi güvercin irisine, «Haydut, seni...» Dedi ya, bu kez tümünü kaçırdı güvercinlerin.

Üzüldü şimdi de. Ne yapmalıydı? Öyle bir şey ki irisi de, ufağı da doymalıydı kuşların. Elinden gelmeliydi bu. Dışarda altta kalanın canı çıksındı. Kendi evinde, evinin balkonunda, penceresinde! Hayır, buna izin veremezdi.

Peki, nasıl?..

O gün okula giderken trende hep bir çözüm yolu düşündü.

Dalgındı zaten. Bugün büsbütün. Yol arkadaşlarından görmedikleri oldu. Gülenler çıktı içlerinden.

Ekrem Bey, gösterişli bir adamdı. Esmer, kıvırcık saçlı. O gün evine bu düşüncenin ağırlığından kurtulmuş olarak döndü. Bulmuştu çözüm yolunu: Kırıntıların yarısını da yatak odasının penceresine koyacaktı. İşte, güçsüzleri ezilmekten kurtarmanın çaresi!

Yaşından genç gösterirdi Ekrem Bey. Görünüşüne bakmayın. İçi boşalmış bir büyük çınar gibidir aslında. Merdiven çıkamaz, kesiliverir ilk basamaklarında. Yola dayanamaz. Kolay değil, meslek yaşı otuzu çoktan aştı. Okulla istasyon arasını çabuk yürüdü bu kez, trende ayakta kaldığı halde yorulmadı, evle istasyon arası da uzamadı pek. Daireleri beşinci katta. Tam altmış iki basamaklı merdivenler. Şu merdivenler olmasaydı... Ömrünün törpüsü. «Karı»sı yok muydu ya... Başında tepinenler istemezmiş, kimse kapısının önünden inip çıkmamalıymış... Ekrem Bey'i düşünen kim?.. Aklına gökdelenler takılırdı böyle zamanlarda. Asansörlüydü onlar. Düğmeye bastın mı, tamam, kapının önündesin.

Gece, yatmadan önce, yatak odasının da penceresine ekmek kırıntıları koydu. Eşi zorluk çıkarmıştı önce. Hatice Hanım da genç gösteren yaşlılardandı. Esmer, uzun boylu, sırım gibi bir kadın. Konuşkan. Eğlenmeyi, ev gezmelerini, iskambil oyunlarının tümünü severdi. Şu sıra pek yalnız buluyordu kendini. Çocukları büyümüş, okumuş, askerliklerini yapmış, evlenmişlerdi. Onlar çekilince, İbi ile Dudu örneği, yapayalnız kalıvermişlerdi. Konu komşusu da yoktu şimdilik. Nerde Fatih'teki evleri... Orada aileler birbirini arar sorar, günlere gidilirdi. Komşuluk denen bir şey vardı orada. Daha kapılarını bile çalan olmamıştı. Yeni bir komşu mu, «hoşgeldin»e gitmeli, bir ihtiyacı var mı, yok mu diye sorulmalıydı hatta. Kocası, dersi olduğu günler, sabah çıkıyor, akşam dönüyordu eve. Gündüzleri vakti bir türlü geçiremeyen Hatice Hanım, bu yüzden sabahları geç kalkıyordu.

Eşinin gönlünü yapmakta epey güçlük çekmişti. Başucunda güvercin gürültüsü, gurultusu istemiyordu. Sabahın köründe uyanamazdı. Evde daha çok karısının sözü dinlenirdi. Bey, aylığının tümünü karısına verir, ondan alacağı cep harçlığıyle yetinirdi. Evin bu kuralını ağzından kaçırıvermişti bir gün. Arkadaşlarının dilinden düşmedi. Alıştı, hem de hoşlanır oldu bu

şakalardan zamanla. Karısı direniyordu. Olmaz da olmaz. Ekrem Bey'in gözleri irileşmeye, yüzünün rengi kaçmaya başlamıştı. Hatice Hanım kocasını iyi tanırdı. Bir yere kadar söz geçirebilirdi. O yere gelindi mi, durmalıydı, dediğini yapar, hem de ağzına geleni söylerdi. O yere gelindiğini anladı, sustu.

İkisi de bir gürültüyle uyandılar. Ortalık henüz aydınlanmıştı. Güvercinler, yatak odasının penceresine doluşmuştu. Ekmek kırıntılarını atıştırıyorlardı.

Ekrem Bey yatağından sıyrıldı, perdeye yaklaştı. Üç beş güvercin, incecik boyunlarını indirip kaldırarak yemi tüketmeye bakıyorlardı. İri'leri yoktu içlerinde bu kez.

Salon kapısına koştu, oradan balkon penceresine yaklaştı adım adım. İşte, oradaydı! Tek başına, kurumlu. Kırıntıları acelesiz gagalıyor, arada bir iki yanına bakınıyor, kasılıyordu.

Olsundu, böylesi de iyiydi. Güçsüzleri ezilmekten, horlanmaktan kurtarmıştı ya!..

«Hatçe-» diye seslendi karısına, usuldan, «Gel hele, bak!»

Gözleri cıvıl cıvıldı Ekrem Bey'in.

İÇİNDEKİLER

1973 e toplu bir bakış (Yaşar Nabi) 7

1973 DE SANAT VE KÜLTÜR HAYATI

1973 de roman ve hikâyemiz (Rauf Mutluay) 27
1973 de şiirimiz (Muzaffer Uyguner) 52
1973 de deneme - eleştiri, inceleme (Adnan Binyazar) 71
1973 de dilimiz (Emin Özdemir) 89
1973 de tiyatromuz (Selmi Andak) 113
1973 de güzel sanatlarımız (Adnan Turani) 134
Cumhuriyetimizin 50. Yıldönümünde Türkiye'de müzik (Yalçın Tura) 150
1973 de sinemamız (Atilla Dorsay) 168
1973 de kimin için televizyon 189
Cumhuriyetin 50. Yılında Sosyo - Ekonomik ve Kültürel göstergeler 199

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

I. Soru Cevapları

Akay, İhsan 215
Apaydın, Talip 215
Binyazar, Adnan 217
Cumalı, Necati 219
Girginsoy, Naci 221
Halman, Talât Sait 223
Kansu, Ceyhun Atuf 225
Köksal, Ahmet 227
Özdemir, Emin 228
Özdenoğlu, Şinasi 229
Tör, Vedat Nedim 230
Tütengil, Cavit Orhan 231

II. Soru Cevapları

Akıman, Nazmi 233
Aksel, Suhulnitin Kudret... 233
Bilginer, Necip 234
Cumalı, Necati 236
Kaftancıoğlu, Ümit 236
Keskin, Yıldırım 236
Kocagöz, Samim 239
Özdenoğlu, Şinasi 241
Tör, Vedat Nedim 242
Türkay, Osman 242

YILIN DÜŞÜNCELERİ

(1973 de gazetelerde çıkan düşünce ve görüş yazılarından seçmeler tarih sırasıyla)

Emil Galip **Sandalcı** 247
Şevket Süreyya **Aydemir** 249
Nadir **Nadi** 253
Abdi **İpekçi** 255
Şinasi **Özdenoğlu** 258
Sadun **Tanju** 262

Hıfzı Veldet **Velidedeoğlu** 265
Oktay **Akbal** 270
Prof. Dr. İlhan **Arşel** 272
Prof. Dr. Faruk **Erem** 277
İlhan **Selçuk** 279
Y. Kadri **Karaosmanoğlu** 291
Ertuğrul **Soysal** 295
Melih Cevdet **Anday** 298
Faruk **Erem** 302
Cahit **Kayra** 305
Zeki **Kuruca** 309
Nadir **Nadi** 313
M. Sunullah **Arısoy** 315
Metin **Toker** 317
Hasan Basri **Akgiray** 321
Mahmut T. **Ögüren** 325
Vedat Nedim **Tör** 328
Vedat **Günyol** 332
Oktay **Akbal** 337
Prof. Muammer **Aksoy** 340
Doç. Dr. Baran **Tuncer** 345
Emil Galip **Sandalcı** 349
Uğur **Alacakaptan** 353
Hıfzı Veldet **Velidedeoğlu** 356
Prof. Dr. Faruk **Erem** 360
Prof. Dr. Rauf **Masuhoğlu** 362
Abdi **İpekçi** 367
Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Ulusa Mesajı 369
Muhsin **Ertuğrul** 378

YILIN OLAYLARI

(Hazırlayan:
Sami N. Özerdim)
Türkiye'de Yılın Olayları
A) Kasım - Aralık 1972 385
B) Ocak Ekim 1973 387
Dünyada Yılın Olayları
A) Kasım Aralık 1972 400
B) Ocak Ekim 1973 402

1973 ÜN KİTAPLARI

(Derleyen: Öksel Göçmen)
I. Edebiyat - Güzel Sanatlar
A) Yerli 419
B) Çeviri 433

II. Bilim - Kültür

A) Yerli 436
B) Çeviri 449

ŞİİRLER

Akıman, **Nazmi** 457
Aktan, Feriha 457
Alptekin, Mahmut 458
Akgün, Nahit Ulvi 459
Altınkaynak, Hikmet 460
Anaç, Ahmet 460
Apak, Rıza 461
Aşar, Nihat 462
Aşkın, Engin 463
Atok, Oğuz Kâzım 463
Başcıllar, Seyfettin 464
Büyüktunçay, Atillâ 464
Çelebioğlu, Nurten 465
Defne, Zeki Ömer 466
Dil, Şahinkaya 467
Doğan, Maksut 467
Eloğlu, Metin 468
Ercan, Kenan 469
Erdem, Kerim Aydın 470
Ergüven, A. Rıza 471
Erman, Nüzhet 471
Geçer, İlhan 472
Gürdemirel, Itır 473
Halman, Talât Sait 474
Hacıoğlu, Muammer 475
Haşmet, Mehmet 475
Hikmet, Subutay 476

Kansu, Ceyhun Atuf 477
Kocagöz, Halil 478
Kuruca, Zeki 479
Küfeli, Muhsin 480
Meriçelli, Anıl 480
Özel, Siyami 481
Özdenoğlu, Şinasi 466
Şamilgil, Mete 482
Şimşek, Hasan 483
Tanyol, Cahit 484
Tuncer, Oktay 485
Tüherkan, Cavidan 486
Türkay, Osman 487
Uçkan, Nevzat 489
Uysal, Hayrettin 490
Vakar, Muharrem 490
Yağcıoğlu, Halim 491
Yalkut, Aydın 491
Yılmaz, Kemal 492
Yaşın, Özker 493

HİKÂYELER

Alptekin, Mahmut 497
Apaydın, Talip 504
Ardağı, Adnan 509
Atmaca, Cevdet 512
Ay, Behzat 516
Başaran, M. 519
Duygulu, Behiç 523
Eray, Nazlı 530
Girginsoy, Naci 537
Günel, Burhan 545
Hacıhasanoğlu, Muzaffer 551
İncesu, Yıldız 560
Kaftancıoğlu, Ümit 566
Karas, Nursen 573
Kestel, Serhat 580
Kılımcı, Ayşe 585
Körükçü, Muhtar 595
Özcan, Celâl 601
Selimoğlu, Zeyyat 606
Özkan, Hakkı 611
Şengül, Kâmi 615
Tokmakcıoğlu, Erdoğan 623
Yücel, Şevket 626
Yüzbaşıoğlu, Muammer 630

Her yılbaşında yayınlanan Varlık Yıllıklarının on beşinci sayısı elinizdedir. Her yeni sayısıyla çektiği ilgi, gördüğü hizmet biraz daha artan ve aksamadan görevini sürdüren bu yayınımızı, gösterilen ilgiye lâyık hale getirmek için elimizden geleni yapıyoruz.

Geçen yılın politika, toplum, düşünce ve sanat olaylarını ana çizgileriyle belirten incelemeler, hiçbir yerde çıkmamış seçme şiir ve hikâyelerden bir demet, bol resim ve desenlerden başka günümüzün önemli iki konusu üzerine ilginç toplu soruşturmalar, yılın iç ve dış olaylarının kronolojisi, gazetelerde geçen yıl çıkan düşünü yazılarından seçmeler, yılın kitapları üstüne toplu bir bibliyografya, daha büyük bir titizlikle hazırlanan bu yıllığımızın özellikleri arasında yer almaktadır.

60 lira